

TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Tarım Haftası 2003

SEMPOZYUM

AB
GENİŞLEME SÜRECİNDE
TÜRKİYE

"Tarımsal ve Kırsal Politikalar"

8-9 Ocak 2003 Ankara

Baskı-Cilt Kozan Ofset

Büyük Sanayi 1.Cad. Arpacıoğlu 2 İşhanı
95/11 İskitler/ANKARA

Tel: (0.312)384 20 03 Fax: (0.312)34128 60

İÇİNDEKİLER

AÇILIŞ OTURUMU	1
Prof. Dr. Gürol ERGİN Ziraat Mühendisleri ODASI Başkanı	3
Kaya GÜVENÇ TMMOB Başkanı	9
Deniz BAYKAL Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı	13
ÇAĞRILI BİLDİRİ	25
Jerzy GLUCKSMAN Avrupa Komisyonu Tarım Genel Müdürlüğü Politika Yayın Bölümü <i>Genişleme Sürecinde Ortak Tarım Politikası</i>	27
BİRİNCİ OTURUM	51
AB'ye Üyelik Koşulları ve AB – Türkiye Değerlendirmeleri	
BAŞKAN : Prof. Dr. Bilsay KURUÇ / A.Ü.S.B.F.	53
Yrd. Doç. Dr. Çağrı ERHAN / A.Ü. ATAUM <i>Kopenhag ve Maastricht Ölçütleri / Anayasal – Yasal Düzenlemeler</i> <i>Ölçütleri Karşılımda Yeterli mi ?</i>	57
Ali URKAN / ABGS <i>AB Müktesebatını Üstlenebilme Kapasitesi, 2002 İlerleme Raporu ve</i> <i>Strateji Belgesi'nin Değerlendirilmesi / Tarımsal – Kırsal Mevzuat</i> <i>ve Kurumsal Yapılar</i>	64
Doç. Dr. Cemil ERTUĞRUL / ZMO <i>Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Olası Ekonomik Etkileri.</i>	76
Ali Ekber YILDIRIM / Dünya Gazetesi <i>Medyanın AB – Türkiye Tarım Politikalarına Bakışı</i>	90
TARTIŞMA	100

İKİNCİ OTURUM	107
AB Ortak Tarım Politikası ve Değişim	
BAŞKAN : Prof. Dr. Ali TOKGÖZ / A.Ü.Z.F.	109
Sinan VAROL / TKB DIATK	
<i>Dünden Bugüne OTP ve AB Tarımının Yönetim Yapısı</i>	110
Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ / H.Ü.I.İ.B.F.	
<i>AB ve Türkiye'de Tarım Politikalarında Değişim Eğilimleri</i>	134
Gökhan GÜDER / DPT	
<i>AB Kırsal Kalkınma Politikaları ve Değişim Eğilimleri</i>	144
Prof. Dr. Gülcan ERAKTAN / A.Ü.Z.F.	
<i>AB – Türkiye Üretici Örgütüllüğü ve Değişim</i>	171
Sadi ULUSOY / D.T.M.	
<i>AB'ye Adaylık Sürecinde, AB ve Türkiye Tarım Politikaları : Öncelikler – Farklılıklar - Çelişkiler</i>	183
TARTIŞMA	204
ÖZEL SUNU	205
Gülây SUBAŞI / ZMO	
<i>Aday Ülkeler ve Türkiye : Sosyal – Ekonomik – Kültürel Yapılar</i>	207
ÜÇÜNCÜ OTURUM	229
AB – Türkiye Tarım Politikaları : Benzerlikler ve Farklılıklar	
BAŞKAN : Prof. Dr. Tayfun ÖZKAYA / E.Ü.Z.F.	
Gökhan GÜNAYDIN / ZMO	
<i>AB – Türkiye Hububat Sektörü Politikaları</i>	231
Dr. Apti YALTIKIR / TARMAKBİR	
<i>AB Genişleme Sürecinde Tarım Makinaları İmalatı Sanayiinin Değerlendirilmesi</i>	291
Prof. Dr. Erkan BENLİ / SET – BİR	
<i>Globalleşen Dünya'da Türkiye Et ve Süt Sanayii</i>	297

Taylan KIYMAZ / D.P.T.	
<i>AB – Türkiye’de Şeker Politikaları</i>	304
Faruk GÜLPINAR / Tütün Eksperleri Derneği	
<i>AB – Türkiye Tütün Sektörü Politikaları</i>	322
Tanfer DİNLER / Tarım Sigortaları Vakfı	
<i>AB – Türkiye Tarımında Risk Yönetim Programları</i>	337
ÇAĞRILI BİLDİRİ	355
Karol BUJOCZEK / Gazeteci / Polonya “Top Agrar Polska”	
<i>Aday Ülkelerin Müzakere Süreci Deneyimleri : Polonya Örneği</i>	357
ÖZEL SUNU	371
Baki Remzi SUIÇMEZ / ZMO	
<i>Parti Program ve Bildirgelerinde Yer Alan AB Üyeliği ve Tarımla İlgili Belirlemelere İlişkin Kimi Değerlendirmeler</i>	373
DÖRDÜNCÜ OTURUM	393
<i>Siyasi Parti Temsilcileri</i>	
BEŞİNCİ OTURUM	395
<i>AB Tartışmaları : Eklemlenme mi, Üyelik mi ?</i>	
BAŞKAN : Prof. Dr. Birgül AYMAN GÜLER / A.Ü.S.B.F.	397
Metin AYDOĞAN / Yazar	
<i>Avrupa Birliği’ni Yaratan Nedenler ve Türkiye</i>	398
Prof. Dr. Türkel MİNİBAŞ/ İ.Ü.İ.F.	
<i>Avrupa Birliği: Büyük Bir Yanılsama mı?</i>	414
Prof. Dr. Tayfun ÖZKAYA / E.Ü.Z.F.	
<i>AB Tartışmalarında Türkiye Tarımının Yeri ve Önemi</i>	415
TARTIŞMA	419
SONUÇ BİLDİRGESİ	425
<i>Türkiye AB İlişkilerinde Tarım Sektörünün Yeri ve Önemi</i>	427

AÇILIŞ OTURUMU

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Prof. Dr. Gürol ERGİN

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Genel Başkanı

Kaya GÜVENÇ

TMMOB Başkanı

Deniz BAYKAL

CHP Genel Başkanı

Prof. Dr. Gürol ERGİN

TMMOB ZMO Başkanı

Saygıdeğer konuklar, sevgili meslektaşlarım, yazılı ve görsel basının sayın temsilcileri, sözlerime başlarken hepimizi Kendi adıma ve Yönetim Kurulumuz Adına içten saygılarımla selamlıyor, toplantıya katılma lütfunda bulunduğunuz için şükranlarımızı sunuyorum.

Sayın konuklar, ODA'mız her yıl olduğu gibi bu yıl da ülkemizde tarımsal eğitimin başlamasının yıldönümü olan Ocak ayının 10'una rastlayan haftayı Tarım Haftası olarak değerlendirmektedir. Bu haftanın önemli etkinliği olarak, şu anda gerçekleştirilmekte olduğumuz Sempozyumu düzenlemiş bulunmaktayız. Sempozyumumuzun adı, AB Genişleme Sürecinde Türkiye "Tarımsal ve Kırsal Politikalar". Bildiğiniz gibi ODA'mız her yıl belli bir konuyu ele almakta ve hem Ankara'da hem diğer Şube ve Temsilciliklerimizde yıl boyunca belirlediği konu çerçevesinde bilimsel etkinlikler düzenlemektedir. ODA'mız 2003 yılını Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerinin Değerlendirilme yılı olarak belirlemiş olup, bu Sempozyum anılan amaçla Ankara'da düzenlediğimiz ilk bilimsel etkinliği oluşturmaktadır. 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde düzenlenen Kopenhag Zirvesi Türkiye'ye 2004 yılının Aralık ayında müzakere tarihi verme kararı almıştır. Bu karar açıktır ki Türkiye'nin 31 Temmuz 1959 tarihinde ortak üye olmak üzere başvurduğu ve 1963 yılında imzaladığı Ankara Antlaşması ile ortak üyelik statüsü kazandığı Avrupa Birliğine girebilmesi için önünde daha çok uzun yıllar olduğunu ortaya koymaktadır. Yaşanan olaylar da göstermiştir ki, Türkiye'nin topluluğun onurlu ve saygın bir üyesi olabilmesi, birçok konuda olduğu gibi tarım konusunda da çok ciddi çabaları olmasını gerektirmektedir. Çünkü Türkiye bugünkü tarımsal yapısıyla AB'nin ortak tarım politikasına uyum sağlayabilecek durumda değildir. Nitekim bugüne kadar geçen süre içerisinde de Türkiye ortak tarım politikasına uyum anlamında ciddi çaba maalesef gösterememiştir.

Türkiye tarımı, AB ülkeleriyle rekabet edebilecek nitelikte bir tarımsal üretim yapısından hayli uzaktır. Oysa Gümrük Birliği'nin son aşamasında öngörülen, sanayi ürünlerinde olduğu gibi tarım ürünlerinin de üye ülkeler arasında serbestçe dolaşımıdır. Fakat burada önemli olan konu, AB'nin tam üye statüsündeki ülkelere tarım ürünlerinin serbest dolaşımını getirirken, onları ortak tarım politikalarına

dahil etmesi ve mali açıdan desteklemesidir. Türkiye ise Gümrük Birliği Anlaşması gereğince bu mali desteklerin dışında tutulmuştur. Tarımını AB standartlarına kendi mali olanaklarıyla getirecektir.

Türkiye'nin AB'ye tam üyelikte önündeki en önemli engellerden biri tarımdaki geri kalmışlıktır. Oysa Türkiye, Ankara Antlaşmasından bu yana altına imza attığı tüm anlaşmalarda tarımını geliştirme ve tarımsal politikalarını ortak tarım politikalarına uyumlu hale getirmeyi kabul etmiş bulunmaktadır.

Toplulukta tarım nüfusunun ve tarım işletmelerinin sayısının azaltılması, buna bağlı olarak işletmelerin büyütülmesi esas politika olarak benimsenmiş ve zaman içinde bu alanda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. İşletmelerin daha modern, daha rasyonel çalışır hale getirilmesi için önlemler alınmıştır. Türkiye'de ise ne tarımsal nüfusun, ne işletme sayısının azaltılması, ne de işletmelerin büyütülmesi ve modernleştirilmesi konusunda bir politika izlenmektedir. Topluluk'ta tarım arazilerinin bölünmemesi gelenekler ve ulusal düzeyde yasalar yoluyla sağlanırken, Türkiye'deki ekonomik koşullar nedeniyle Medeni Kanunumuzun 597. maddesinde yer alan mirasın bölünmeden bir mirasçıya devredilebilmesi esası işletilememiştir. Yeni Medeni Kanun'un 659.-668. maddeleri tarım topraklarının bölünmemesi açısından önemli yeni düzenlemeler getirmektedir. Bu maddelerin işletilmesi ile tarım topraklarının belli büyüklüğün altında parçalanması önlenebilecektir. Gene tarım topraklarının korunması ve başka amaçlarla kullanılmaması gibi konular Topluluk'ta yasalarla düzenlenirken, Türkiye'de bu alanlarda büyük yasal boşluklar vardır ve tarım toprakları bir yönetmelikle korunmaya çalışılmaktadır.

Kurumsal yapılar açısından bir diğer önemli fark pazarlama organizasyonlarıdır. Topluluk'ta üreticiler kooperatifler ve üretici birlikleri içinde örgütlenmişlerdir. Birçok ürün için yüksek fiyat politikaları ve üretici yardımları şeklindeki üreticiyi desteklemeye yönelik araçlardan yalnız bu tür birliklerin çatısı altında toplanmış üreticiler yararlandırılmaktadır. Türkiye'de ise kooperatiflerin güçlendirilmesi yönünde bir politika oluşturulmasından kaçınılmaktadır. Bu, Topluluğa tam üye olmamız halinde Türk üreticilerinin Topluluk bütçesinden yapılacak yardımlardan yararlanmaması demektir. Eğer Topluluk tarımına uyum amaçlanıyorsa, önce bu kurumsal uyumdan yola çıkmak gerekir.

Topluluk ve Türkiye'de en önemli farklılıklardan biri de üretim politikası alanında görülmektedir. Topluluk'ta aşırı üretim en önemli tarım politikası sorunudur. Üretim fazlaları büyük masraflarla ihraç edilmeye veya başka amaçlarla tüketilmeye çalışılmaktadır. Zaman içinde yapılan tarım politikası reformları ile üretimi azaltma yönünde atılan adımlar çoğalmıştır. Türkiye ise hangi ürünlerin üretiminde hedefinin ne olduğunu bile belirlemiş değildir. Topluluk'ta üretim artışlarına engel

olmak için üretim kotaları, garanti eşiği gibi kimi uygulamalar getirilmektedir. Türkiye de tam üye olması halinde bu uygulamalara uyacaktır. Bugün zaten kendimize yeterliliğin sağlanamadığı ürünlerde günümüzdeki üretim miktarı esas alınarak üretimimize kota konulabilecektir. Üretimimiz yönlendirilirken bunun bilincinde olmamız gerekir.

Tarım politikalarına uyum açısından en önemli sorun ise Türkiye'deki destekleme politikaları ile OTP'nin fiyat ve yardım mekanizmalarında görülen temel farklılıklardır. OTP'nin uygulanması büyük parasal kaynakların varlığını gerektirmektedir. Türkiye'nin bütçe olanakları böylesine kapsamlı bir politikanın yürütülmesi için gerekli harcamaların yapılmasına yeterli olmadığından, OTP'ye uyum ertelenmektedir.

Türkiye'mizin tarımsal alt yapısını yeniden düzenleyerek, aynen Avrupa Birliği Ülkelerinde olduğu gibi önce temel tarımsal ürünlerde kendi yeterliliği garanti etmesi ve bunun yanında varolan ciddi tarımsal potansiyelini değerlendirerek tarımda önemli bir dış satımcı ülke konumuna gelmesi gerekmektedir. 57. Cumhuriyet Hükümeti döneminde alınan tüm temel tarımsal kararlar bu amaca varmayı sağlamak bir yana ülkeyi bu amaçtan hızla uzaklaştırmak şeklinde ortaya çıkmıştır. Çiftçiye verilen tüm desteklerin kaldırılarak yerine sosyal bir yardım aracı olan Doğrudan Gelir Desteğinin getirilmesi Şeker ve Tekel Yasalarının çıkarılması, Tarım Satış Kooperatif Birliklerinde yeni düzenlemelere gidilmesi, Ziraat Bankasının ve TİGEM lerin özelleştirilmesi kararları Türk Tarımını büyük sıkıntı içine sokmuştur. 57. hükümet yerine gelen 58. Cumhuriyet hükümetinin hükümet programı ve acil eylem planı olarak ifade ettiği çalışma incelendiği zaman bu hükümetin de bir önceki hükümet gibi IMF politikalarını izleyeceği Tarım Ekonomik Sektör değil bir Sosyal Sektör olarak ele alacağı anlaşılmaktadır. Çünkü programda aynen "Tarım Sektörü öncelikli olarak sosyal politikalar kapsamında ele alınacaktır" denmektedir. Programda Türk çiftçisini perişan eden Şeker ve Tütün Yasalarından, çiftçiyi topraklarını ekemez hale getiren hububattaki çok düşük taban fiyatı uygulamalarından, Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin çiftçiyi canından bezdiren yüksek faizli kredi uygulamalarından hiç söz edilmemektedir. Ayrıca programda girdi desteklerine hiç değinilmemekte, fiyatları el yakan gübre, zirai mücadele ilacı ve mazotu satın alamayacak duruma düşürülen köylüye nasıl olup da daha verimli tarım yaptırılacağı sorusu yanıtsız kalmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri, hızla çözümlenmesi gereken bir sorun yumağı haline gelmişken, Programda bu konuya değinilmemesi Türk çiftçisi için son derece düşündürücü olmalıdır.

Programda, sanayi sektörüne ucuz enerji temininden söz edilirken, özellikle sulama amaçlı elektrik tüketimine ucuz elektrik sağlanmasından söz edilmemesi de hü-

kümetin tarımsal üretimin ekonomik değerini fazla önemsemediğini göstermektedir.

Tam anlamıyla bitme noktasına getirilen hayvancılık konusuna Program'da yalnızca çok yuvarlak ifadeli iki cümle ile değinilmesi de Hükümet'in Türkiye tarımının ekonomik önemini ve hayvancılığın tarım içerisinde olması gereken yeri algılayamadığının işaretini vermektedir.

Acil Eylem Planı; *"IMF ile yürütülmekte olan Stand-By Anlaşmasına yönelik hazırlıklar hızla yapılacaktır. Bu görüşmelerde programın temel çatısını bozmadan mevcut ekonomik programda temel eksiklikler olarak görülen reel sektör, sosyal politikalar ve tarım konularında farklı çözümler konusunda IMF ile müzakereler yapılacaktır."* ifadeleri ile; serbest piyasayı, özelleştirmeleri ve yabancı sermayeye açılmayı benimsemekte ve IMF Programını uygulayacağını açıkça göstermektedir.

Tarımda IMF ile müzakere edilecek konulardan birisi destekleme politikalarıdır. AKP, destekleme sisteminde mevcut yapıyı korumakta ve Doğrudan Gelir Desteği Sistemi'ni *"aksaklıkları gidererek"* sürdüreceğini belirtmektedir. IMF Niyet Mektuplarında "Sosyal Politikalar" başlığı altında yer alan "Doğrudan Gelir Desteği", tek başına bir tarımsal destek değil, "üretimden bağımsız" sosyal bir yardımdır ve ödenen paralar tarıma dönmemektedir.

IMF tarafından verilecek kredilere karşı dayatılan bir önkoşul olan "Doğrudan Gelir Desteği", Dünya Bankası ile 2000 yılında imzalanmış olan "Tarım Reformu Uygulama Anlaşması (ARIP)" Anlaşması'nun yani "Tarım Reformu"nun hükümlerinden birisidir. ARIP'in diğer hükümleri ise, Tarım Satış Kooperatiflerinin özikleşme adı altında işlevsizleştirilmesi ile tütün, şeker, fındık gibi uluslararası pazarda yarışabildiğimiz tarım ürünlerinin üretiminin azaltılarak yerine alternatif ürünlerin üretilmesidir.

AKP Seçim Bildirgesinde; tarımsal faaliyet gösteren KİT'lerin gerekli önlemler alındıktan sonra özelleştirileceği ve TMO'nun stratejik stok yönetimi çerçevesinde faaliyetini sürdüreceği belirtilmektedir.

Dolayısıyla, IMF ve Dünya Bankası birlikteliği içerisinde sürdürülen politikalar, bazı yumuşatılmış söylemlerle devam edecek gibi gözükmektedir.

AKP, Tarım sektörünü *"reel=gerçek=üreten"* sektör saymamakta ve reel sektörü sanayi sektörüyle sınırlı tutmaktadır. Planda yer alan *"uygulayacağı maliye ve para politikalarına paralel olarak, reel sektör için acil önlemler alacak ve gerçek anlamda bir yatırım seferberliği için gerekli ortamı oluşturacaktır."* hedefi ve *"Sosyal*

politikalar kapsamında çiftçimizin rahatlamasını sağlamak için tedbirler alınacak.” hedefini birlikte değerlendirdiğimizde, IMF Politikalarına uygun olarak tarımın “sosyal sektör” olarak görüldüğü, tarımsal yatırım seferberliğinin ve tarımsal üretimin artırılmasına yönelik önlemlerin öncelikli gündeme alınmayacağı açıktır.

“Serbest piyasanın daha iyi işlemesi için gerekli koşulların oluşumunu sağlamak, ekonomideki etkinlik ve verimliliği artırmak hedeflerimizi bir an önce gerçekleştirmek için özelleştirme çalışmalarına hız verilecektir” ifadesi, özelleştirmelerin hızlandırılacağını ve TEKEL, ÇAYKUR gibi kalan son Tarımsal KİT'lerin de elden çıkarılacağını göstermektedir.

AKP Seçim Bildirgesinde yer alan, Devlet arazilerinin uygun koşullarla özel sektör işletmelerine kullanılması hedefi de, TİGEM'in kısa sürede özelleştirilerek yabancılaştırılacağını göstermektedir.

Acil Eylem Planı, gündemde olan Ziraat Bankası'nın özelleştirilmesi, Tütün ve Şeker Yasaları, TEKEL'in özelleştirilmesi gibi çok önemli bazı düzenlemeler hakkında sessiz kalmayı yeğlemektedir.

Seçim Bildirgesinde yer alan, *“Piyasa mekanizması içerisinde faaliyet gösteren KİT'ler acilen özelleştirilecektir. Tarımsal destekleme ile ilgili KİT'lerin özelleştirilmesi, tarım politikaları ile birlikte bir bütün olarak değerlendirilecek ve gerekli tedbirler alınmasını müteakip özelleştirmeye geçilecektir. Özelleştirme işlemlerinde yabancı sermayenin de etkin olması için gerekli adımlar atılacaktır. Devlet, tarım ürünlerinin ticaretini yapmayı bırakacaktır.”* ifadeleri Tarımsal KİT'ler hakkında, *“Kamu bankaları, ticari esaslara göre yönetilecek, finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılarak, özelleştirilecektir. Tarım kesiminin ve küçük ölçekli işletmelerin desteklenmesine ayrılan ödenekler, bankacılık sistemi aracılığıyla kullanılacaktır.”* ifadesi Ziraat Bankası'nın geleceği ve işlevi hakkında gerekli ipuçlarını vermektedir.

AKP, bir yandan “AB mevzuatına uyum” çalışmalarına gündeme getirmekte, diğer yandan müdahale kurumları ile üretiminin sürekliliğini sağlayarak çiftçinin gelirinin artması ve tüketicilerin uygun fiyatlarla tarımsal ürünlere ulaşmasını sağlayan AB'nin kamu müdahalesine ve kamu desteklerine dayalı tarım politikalarını görmezlikten gelmektedir.

Acil Eylem Planı'nda yer alan Çerçeve Tarım, Tarım Ürünleri Sigortası ve Üretici Birlikleri Yasalarının çıkarılması ile Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sistemi ve Tarım Bilgi Sisteminin geliştirilmesi hedefleri, AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı'nda yer alan ve 2002 yılı içerisinde ilgili kamu kurumlarının üzerinde çalışma yaptığı konulardır.

AKP, sosyal politikalar içerisinde toplumsal eşitsizlik ve gelir dağılımı adaletsizliğini gidermek yerine, yoksullara Devlet eliyle yardım etmeyi yeğlemektedir. "Gelir dağılımında adaletin sağlanması için gerekli her türlü tedbirler alınarak; Acilen açlık sınırı altındaki aileler belirlenecek ve üç ay içinde bu ailelere dönlük etkin yardım programları başlatılacak" ifadesi, geri kalmış ülkelere Dünya Bankası tarafından verilen ve denetlenen, 2001 yılında Türkiye'de gündeme getirilen "sadaka vererek süründürme" politikasının devam edeceğini göstermektedir.

"Çok ortaklı şirketlerin ortaklarının hak ve çıkarlarının korunmasına yönelik düzenlemeler yapılacaktır." hedefi, Uluslararası Sermayeye tanınan ayrıcalıkların ve Uluslararası Tahkim uygulamasının devam edeceğini açıkça göstermektedir. Sonuç olarak; 2000 ve 2001 yılında yaşanan ekonomik krizlerin çözümü olarak Türk Ulusu'na sunulan ya da dayatılan "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın, "sosyal boyutta müzakere" söylemiyle yumuşatılarak "Acil Eylem Planı" adıyla devam edeceği görülmektedir.

Çok değerli konuklar, ODA'mızın 2002 yılı bilim hizmet ve teşvik ödülleri bu yılda sahiplerini buldu. Ben hem ödül alan değerli meslektaşlarımı hem de jüri üyesi meslektaşlarımı kutluyorum. Meslekte 50 yılını dolduran meslektaşlarımı kutluyor, kendilerine nice sağlıklı yıllar diliyorum. 2002 yılı Basın Ödülü'ne layık görülen değerli gazeteci Ali Ekber Yıldırım'ı kutluyor, ODA'mızın ilk basın ödülünü alan aziz dostum, çiftçi dostu Sadullah USUMİ'yi derin saygılarla, sevgilerle ve rahmetle anıyorum. Değerli konuklar, aziz meslektaşlarım, Sempozyum'un hazırlanmasında emeği geçen Yönetim Kurulu Üyesi arkadaşlarıma, Sempozyuma oturma başkanı, panelist ve konuşmacı olarak katılan değerli bilim insanlarına Sempozyum'u bu güzel salonda gerçekleştirmemizi sağlayan TSE'nin saygıdeğer başkanına ve siz saygıdeğer konuklarımıza tekrar hoşgeldiniz diyor, içten sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

Kaya GÜVENÇ

TMMOB Başkanı

Sayın konuklar, sevgili arkadaşlarım, TMMOB adına hepimize sevgilerimi ve saygılarımı sunuyorum. Ben önce teşekkürle başlayacağım bu etkinlik için.

Sivil toplum tartışmasını çok fazla seviyorum. Bu kim sivil toplumdur, kim değildir, kim sivil toplum örgütü olur, kim olmaz. Ama bizim gibi örgütlerin çok ciddi bir görevi vardır. O görev toplumumuzu ilgilendiren her konuda öncelikle bilgilendirme, kendi uzmanlık alanlarımızda bilgilendirme ve bunu anlatmak. Bunu halkımıza anlatmak. Sevgili bir akademisyen dostumuzun söylediği gibi biz dekoder görevi, deşifre etme göreviyle karşı karşıyayız. Bunu yapmamız gerekiyor. Dolayısıyla ZMO'ya, yönetimine, bu etkinliğin düzenlenmesinde emeği geçen bütün arkadaşlarımıza çok teşekkür ediyorum. Çünkü, Avrupa Birliği'nin pek de bilinmeyen bir yönü olan veya şimdiye kadar çok da fazla üzerinde durulmamış bir yönü olan tarım konusunu burada birlikte inceleyeceğiz.

Aslında tarım konusu diyoruz, ama AB olarak, AB'nin neresini biliyoruz ki diye ister istemez de kendime bir soru soruyorum. Anımsayımız ağustos ayında, seçimlerden hemen önce, gazetelerde çarşaf çarşaf ilanlar verildi. Dendi ki, işte şu kanunları çıkarın cennet ayağınıza geldi. O kanunlar iyi ki çıktı. Onu açıklıkla ifade ediyorum. O kanunlar iyi ki çıktı, hatta, hatta eksiktir. Her zaman ifade ettik. Gerçi bunu ben ifade ediyorum, ama benden çok daha ötede ifade edenler var, iktidar olmuş olanlar bunu daha yüksek sesle ifade ediyorlar. Biz ne yapıyorsak vallahi billahi inanım ki halkımız için yapıyoruz diyorlar, ama ne zaman demokratikleşme konusunda bir olay olursa, biliniz ki birileri dışarıdan bir baskı yapıyor. Gene de iyi ki o kanunlar çıktı. Ama anımsayımız, ben utandım. Çünkü o ilanları destekleyenlerin arkasında yüzlerce sivil toplum kuruluşu olduğu söyleniyordu. Öyle ifadeler vardı ki anımsayımız, bu kanunlar çıkarsa -tekrar söylüyorum iyi ki çıkmıştır o kanunlar, eksik de kalmıştır, umarım daha yenileri de çıkacaktır- ama o yüzlerce meslek örgütü ya da sivil toplum adına, sivil toplum örgütü denilen örgütün bulunduğu ilanlarda, hakikaten halkımıza yalan söylenmiştir. Halkımıza masal anlatılmıştır. İşte bu etkinlik ve bu gibi etkinliklerin önemi halkımıza gerçeği anlatmak olduğu için bu böyledir.

Halkımız gerçekten çok şey bilmiyor. AB taraftarı olmak, olmamak tartışmasına da girmek istemiyorum, onu her alanda hemen hemen her gün tartışıyoruz, ama halkımızın yüzde 70'i AB'den yana deniyor. Aynı anketler diyor ki, halkımızın yüzde 58'i AB konusunda hiçbir şey bilmiyor. Yani az bilgi sahibi olmaktan falan bahsetmiyorum. Aynı anket diyor ki, halkımızın yüzde 5'i AB'yle ilgili hiçbir şey bilmiyor adının dışında.

Şimdi bütün bunların hepsi, bu tür etkinliklerin önemini gene gündeme getiriyor. O nedenle ZMO'ya ve bütün yönetimine, burada bizi görüşleriyle aydınlatacak olan arkadaşlarımıza, dostlarımıza hepsine teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

Sevgili Gürol Ergin, her zamanki gibi, gayet güzel tarım konusunda bizlere net bazı mesajlar verdi. Ben bu konuyla ilgili çok fazla bir şey söylemeyeceğim. Burada arkadaşlarımız bizi bilgilendirecekler. Ben de sizler gibi bilmediğim bazı yönlerini öğreneceğim. Bazı konularda bilgi sahibi olacağım. Ama şurası açık ve net, 1980'lerle başlayan, 1970'lerin sonlarıyla başlayan, işte adına dünyada globalizm denilen, küreselleşme denilen, yeni dünya düzeni denilen, aslında esas itibariyle de yeni liberal politikalar çerçevesinde adlandırılan o politikalar, Türkiye'de sadece sanayi ya da hizmetleri değil, aynı zamanda tarımı da büyük ölçüde etkilemiştir. Veya başka bir deyişle, Türkiye tarımı da artık uzunca bir süreden beri uluslar arası sermayenin çıkarlarına göre biçimlendirilmektedir. Uluslar arası sermaye kuruluşlarıdır bunları yapanlar, IMF'dir, Dünya Bankası'dır, Dünya Ticaret Örgütü'dür. Tabii ki AB bunun arkasındadır. Her türlü IMF politikasını desteklemektedir. Bütün bu çerçevede baktığınız zaman, belki üzerinde esas olarak durulması gereken şey bu noktadır.

Oysa TMMOB, ZMO tarım alanında, Orman Mühendisleri Odamız ormancılık alanında, Elektrik Mühendisleri Odamız enerji alanında, Makine Mühendisleri Odamız sanayi alanında, bütün hepsini tek tek saymamız imkanı var. TMMOB ise sürekli olarak şunu söylüyor: Bu global dünya, bu küresel dünya dediğiniz dünyada ulusal motifler var. AB'yi oluşturan ülkelerin kendi ulusal politikaları var. Ulusal politika demek, mevcut, şu anda uygulanmakta olan veya uygulandığı söylenecek, iddia edilecek olan bizim katılmadığımız politikalar filan değildir. Statükoyu savunmak değildir, ulusal politikaları savunmak. Ulusal politikaları savunmak, bu ülke halkının, bu ülkenin geleceğinin savunulması anlamına gelir. Mevcutta aksayanları geliştirmek anlamına gelir ve her halükarda bütün dünya ülkelerinin yaptığı gibi, kendi iktidarlarımızın da, kendi halkımızın çıkarlarını ön plana koyması anlamına gelir. Ulusal politikalar, adı ulusal diye milliyetçilikle böyle bir karıştırılmam. Söylenebilir, milli politikalar da denilebilir, ama ulusal politikalar daha uygun geliyor, belki de çağrışımlar olmasın diye bunu tercih ediyoruz. Ulusal politikalar, dünyadaki en liberal ülkelerin uyguladıkları politikalarıdır. ABD'dir bunu ya-

panlar, Fransa'dır, Almanya'dır, İngiltere'dir. Bize globalleşen dünyada, ulusal politikalara yer yoktur diyenler, kendileri ulusal politikalarını belirlemektedirler, hayata geçirmektedirler.

TMMOB'da onun için her zaman şunu söylemiştir: Globalleşen dünyada, küresel dünyada varolmak istiyorsanız, bir ülke olarak varolmak istiyorsanız, o ülkenin halkı olarak kendi çıkarlarınızı kollamak, korumak istiyorsanız, ille de ulusal politikalarınızı belirlemek zorundasınız ve bunları uygulamak zorundasınız. Bunun da temelinde yatan olay, üretim olayıdır. Üretim olayı da, basit bir imalat olayı ya da basit bir üretim olayı değildir, mutlaka ve mutlaka bilimsel gelişmeleri ve teknolojik gelişmeleri temel alan ve o perspektifte üretime yönelen bir anlayış olmak zorundadır. Bu nedenle Türkiye'de uzunca süreden beri uygulanmakta olan gerek sanayi, gerek hizmetler alanındaki politikalar olduğu gibi, tarımsal alandaki uygulamaların da halkımızın çıkarlarıyla taban tabana zıt olduğunu ve bunun mutlaka değişmesi gerektiğini söylemek zorundayız. Değişmiyor. Sevgili Gürol dostumuz söyledi. Seçimlerden önceki iktidarın programıyla, şimdiki iktidarın programı arasında birçok büyük fark yok. Peki biraz daha da ileriye gidin, 80'den bu yana uygulanan politikalar arasında çok büyük farklılıklar var mı? Yok. Neden yok? Çok basit bir nedenle yok. Siz şayet biraz önce bahsettiğimiz gibi ulusal politikalarınızla üretime, bilime ve teknolojiye dayanan bir üretim modeline, bir kalkınma modeline şayet ayak uyduramıyorsanız, bunu hayata geçiremiyorsanız, o zaman size borç verenler, sizin kendi katkılarınızla oluşmuş fonlardan size borç verenler kendi politikalarını size uygulatırlar. Hangi politikalar, o kendi politikaları? Uluslar arası sermayenin ya da gelişmiş ülkelerin politikalarıdır. İşte bu nedenle istesek de istemesek de, bugünkü iktidarın programıyla dünkü iktidarın programı, dünkü iktidarla bir önceki iktidarın programları arasında çok büyük farklılıklar olacaktır. Peki bu böyle gidecek mi? Gayet tabii ki gitmeyecek. Her ne kadar tekrar söylemek lazım. Uluslar arası kuruluşların elindeki ekonomik güç, öyle çok basit bir güç değil. Hatta hatta, o güç öylesine bir güç ki, komşunuz olan bir ülkeye size ait olmayan bir olay nedeniyle saldırı hazırlıkları yapıyor ve sizi de o saldırıya, o insanlık suçuna ortak olmaya bir anlamda zorluyor. Ve bunu yaparken de iktidar diyor ki, yani zor durumumuz, çünkü işte yani dört beş aylık krediyle yaşayabilen, borçlanmayla yaşayabilen bir ekonomide, ABD gibi bir gücün baskılarına dayanmak o kadar kolay değil. Bütün bunları biliyoruz. Bütün bunların hepsinin kolay olmadığını biliyoruz. Ama şunu biliyoruz ve inanıyoruz ki; bizler istersek, bu ülkenin halkı isterse, bu ülkenin halkı kendi uzun vadeli çıkarlarını önüne koyabilirse, böylesine dışarıdan gelen dayatmalara, insanlık suçuna ortak olmak gibi ayıp olaylara hayır demesini bilebilecektir. Bu nedenle de, bir görevimiz konuları algılamak ve halkımıza anlatmaktır demiştik, ama bir başka görevimizin her geçen gün biraz daha belirginleştiğini ifade etmemiz lazımdır.

Geçen dönem boyunca TMMOB, emekten yana, bağımsızlıktan, demokrasiden yana bir siyasi iradenin oluşturulması ve iktidara taşınması konusunda üzerine ciddi görevler düştüğünü ifade etmiştir. Seçimler göstermiştir ki, bu siyasi irade oluşmamıştır. Emekten yana, bağımsızlıktan, demokrasiden yana bir siyasi irade oluşturulamamış ve iktidara taşınamamıştır. İktidarla ilgili bir şey söylemiyorum. Bu iktidar değil de, başka birisi olmuş olsaydı çok farklı bir şey olur muydu, tekrar söylüyorum, çok da fazla bir şey değişmezdi. Ama bizim görevimiz artık bu siyasi iradenin oluşması yönünde çabalarımızı biraz daha artırmak zorunda olduğumuzdur. Bu görevle karşı karşıyayız. Ben inanıyorum ki, bu görevi yerine getireceğiz. Bu görevi yerine getirmek için aslında her şeyimiz olduğu kanısındayım. Umudumuz var, ütopyamız var, daha güzel bir dünyada yaşayabileceğimiz inancımız var, bütün bu güce sahibiz. Peki o zaman niye duruyoruz? Aslında da durmuyoruz. Zaman geçiyor, belki farkında olmadan birtakım mesafeleri katediyoruz, arada sırada durup katettiğimiz mesafeleri abartmadan, ama küçümsemeden bakmamız gerekiyor. Ve o görevi de yerine getirmek için çalışmamız gerekiyor.

Sempozyuma başarılar diliyorum, bütün arkadaşlarıma tekrar teşekkür ediyorum bu katkıları nedeniyle. Madem sevgili Gürol Hocamız da artık mücadelesini bu kürsülerin dışında da, başka alanlarda da sürdürecektir, onun için bir tek sözle ona sevgili Gürol Hoca teşekkür ediyoruz bütün şimdiye kadar bu yaptıkları için, meslek örgütlerine, meslek kuruluşlarına neler yapabileceklerini somut örneklerle gösterdiğin için sana çok çok teşekkür ediyoruz. İnanıyoruz ki, şimdiye kadar savunduğun davayı, savunduğun görüşlerini yeni bir alanda, siyaset alanında da sürdüreceksin, o alanda da sana başarılar diliyoruz. Hepinize sevgiler, saygılar sunuyorum efendim.

Deniz BAYKAL

**Cumhuriyet Halk Partisi
Genel Başkanı**

Saygıdeğer konuklar, hepimizi içten sevgilerle, saygılarla selamlıyorum. Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası'nın düzenlediği Tarım Haftası programı çerçevesinde sizlere hitap etme fırsatını bulmaktan büyük mutluluk duyuyorum. Ziraat Mühendisleri Odamıza, değerli Başkanımıza, Yönetim Kurulu'na, böyle güzel bir toplantıyı düzenledikleri ve sizlerle beni buluşturdıkları için teşekkürlerimi sunuyorum.

Ziraat Mühendisleri Odamız, gerçekten çok uzun bir süreden beri ülke sorunları etrafında çok ciddi çalışmalar yapıyor. Türkiye'nin tarım sorunlarının doğru anlaşılmasına, bu sorunlara doğru çözümler geliştirilmesine, yukarı düzeyde katkılar getiriyor. Toplumumuzu tarım sorunlarına daha duyarlı olmaya çağırıyor. Bu doğrultuda çok yararlı, etkin çalışmalar götürüyor. Zaman zaman ben de bu çalışmalara katılmak ve çalışmaların ürünlerini izlemek, değerlendirmek fırsatını buluyorum. Gerçekten çok yararlanıyoruz. Bu vesileyle Ziraat Mühendisleri Odamızı bir kez daha selamlamak ve kutlamak istiyorum, bu çalışmalarını dolayısıyla.

Yine bu 2003 yılının ilk Tarım Haftası programında, ülkemizin çok önemli bir sorununa dikkati çekiyorlar. Bunun ele alınmasını, tartışılmasını sağlıyorlar. AB genişleme süreci içinde Türkiye'nin tarım politikaları, kırsal alan politikaları ele alınmalıdır, tartışılmalıdır diyorlar ve bu çerçeve içinde bir toplantı düzenlemiş bulunuyorlar. Gerçekten bizim sorunlarımızın AB çerçevesi içerisinde ele alınıp tartışılması bence de çok uygundur, çok yararlıdır. Çünkü Türkiye AB ile ilişkilerinde, yeni ve kritik bir aşamadır. Bu doğrultuda önümüzde yapmamız gereken ciddi işler var. Toplumun her kesimi AB'yle ilişkiyi öngörerek, dikkate alarak, kendi sorunlarını yeniden değerlendirme ihtiyacını hissetmelidir. Artık sorunlarımızı tek başımıza yaşamaya devam edeceğimiz, kendi içimize kapalı bir anlayışla varlığımızı sürdüreceğimiz varsayımıyla yönlendiremeyiz. AB'yi öngörmek durumundayız. AB'yle karşı karşıya geleceğimizi, yanyana geleceğimizi, birlikte yaşamak durumunda olabileceğimizi dikkate alarak sorunlarımızı tartışmalıyız. Artık referans çerçevemiz genişlemiştir. AB olmuştur. AB'yi dikkate alarak çalışmalıyız ki; hem bu süreç daha başarılı bir şekilde işlesin, sonuç alınsın; hem de biz bu sürecin içinde sorunlarımızı çözme olanağını bulalım. Gerçekçi, ayağı yere basan, gelişmeleri öngören bir tavır içinde olabilelim. Türkiye'nin tarım sorunları yıllardır birikmiş, derinleşmiş, ağır, karmaşık sorunlar, bu sorunları hep kendi içimizde konuştuk, tar-

tıttık; ama artık yeni bir tabloyla karşı karşıyayız. AB söz konusu, AB'yle ilişkilermiz bu sorunlarımıza ne gibi etkiler yapacaktır? Ne gibi ek güçlükler ortaya çıkacaktır? Ne gibi ek kolaylıklar ortaya çıkacaktır? Bunları nasıl daha iyi değerlendiririz, bu arayışı sürdürmeliyiz, bu hazırlığı yapmalıyız.

Tabii sadece tarım açısından değil, genel olarak da Türkiye'nin AB konusuna yönelik olarak kendisini hazırlama ihtiyacına bir kez daha dikkati çekmek istiyorum. Son Kopenhag Zirvesinde alınan karar doğrultusunda, bildiğiniz gibi, Türkiye 2004 yılı sonunda bir raporla değerlendirilecektir. O raporun sonucuna bağlı olarak 2005 yılının içinde, çok gecikmeden bir makul tarihte, muhtemelen 2005 yılının ilk yarısı içinde Türkiye üyelik müzakerelerine fiilen başlayacaktır. Tabii bu yeni bir dönem olacaktır. Üyelik müzakeresi dönemi, Türkiye için yeniden bir hazırlanma, yeniden bir yapılanma dönemidir. Ama takvim artık işlemeye başlayacaktır. Tabii bu takvim, Türkiye için çok geç bir takvimdir. Onu bu vesileyle bir kez daha ifade etmek istiyorum. Türkiye, AB ile üyelik müzakerelerini çok daha önceden başlatmayı hak etmiş bir ülkedydi. Kopenhag siyasi kriterlerini, bir üyelik müzakeresine başlamak için gereken düzeyin üzerinde Türkiye gereğini yapmıştır. Ve Türkiye'yi üyelik müzakeresini başlatmak için ek bir sınav dönemine tabi tutmanın, 2004 yılının sonuna kadar gidişatı, gelişmeleri bir izleyelim bakalım, ne yapacaksınız görelim diye bir ek bekleme süresine tabi tutmanın, haklılığı, kabul edilebilir, makul bir gerekçesi yoktur. Başka ülkelere uygulanan ölçüler gözönünde bulundurulduğu zaman, bunun gene kabul edilebilir bir durum olmadığı açıkça ortadadır. Türkiye derhal 2003 yılı içinde üyelik müzakerelerine başlamayı hak etmiş bir toplumdur.

Ama hepimiz çok iyi biliyoruz ki; uluslararası ilişkilerde hak kavramı, "çok özel" bir anlam taşıyor, her zaman, her yerde objektif bir yargısal içerikle, genel bir ortak tanımla bunun değerlendirildiğini söylemek mümkün değildir. Siyasi anlayışlar, tercihler mutlaka çok belirleyici rol oynuyor. Bu çerçevede Türkiye, alıştığımız haksızlıklardan bir yenisine daha burada tabi tutulmuştur. Bunun da altını özellikle çizmek istiyorum. Ve bu objektif bir değerlendirmedir. Yani kendi kendimize yönelik bir mutluluk arayışı içinde, kendi kendimizden memnuniyet ifade etme çabası içinde bunu söylemiyorum. Türkiye, gereğini gerçekten yapmıştır. Diğer ülkelerin üyelik müzakeresini hangi noktalarda başladıklarını düşünecek olursak, Türkiye'nin bu konuda ne kadar ileride olduğunu çok rahatlıkla görürüz. Mesela Portekiz, üyelik müzakerelerine başlarken, Anayasasında, egemenlik hakkının, Parlamento ile silahlı kuvvetler tarafından birlikte kullanılacağına ilişkin düzenlemesi vardı. Portekiz o düzenlemeyle üyelik müzakeresine oturdu, ama Türkiye bugün Anayasasında çok ciddi, çok cesaretti, çok güç değişimleri, yenileşmeleri yapmış olduğu halde, üyelik müzakeresi için bir ek bekleme dönemine tabi tutulmuştur. Yani 15 yıllık bir iç savaşın sonucunda Türkiye, mahkum olmuş bir terör suçlusudur.

nun idam edilmeyeceğini de öngören bir düzenlemeyi yapmıştır. Anadillerin eğitilmesi için, kullanılması için televizyonlarda, yayın organlarında kullanılması için çok ileri bir düzenlemeyi, 15 yıllık bir iç savaş döneminden sonra Türkiye yapabilmıştır. Bunlar çok önemli olaylardır. Ama maalesef bunlar Türkiye'nin üyelik müzakeresinin başlamasını sağlamaya yetmemiştir.

Değerli arkadaşlarım, AB ile ilişkilerimizde gözönünde tutulması gereken bir temel nokta şu: AB dediğimiz oluşum, statik bir oluşum değildir. Yıllar içinde aynı kalan, tarif edilmiş, dondurulmuş, ne olduğu, niteliği belirlenmiş bir oluşum değil. Hızla değişen, hızla gelişen, hızla yenilenen, zaman içinde, bıraktığımız noktada bulma imkanına sahip olmadığımız, çok cevval, çok dinamik, akışkan bir oluşum, sürekli yenilenen bir oluşumdur. Yani bunun bir kısmı, işin genel nitelemesinden de zaten görülebiliyor. Hatırlayacaksınız bu iş, Ortak Pazar diye başladı başlangıçta; daha sonra Avrupa Ekonomik Topluluğu oldu; daha sonra AB oldu, bunların her birisinin ima ettiği değişik özellikler var. Yani ortada bir ticaret anlaşmasından, şimdi parasal birliğe, silah ve savunma birliğine ve ötesine doğru giden oluşumlar yaşanıyor. Geride bıraktığımız dönemi, AB çok dinamik olarak değerlendiriyor. Hızla değişiyor. Siz bir noktada ilişki kuruyorsunuz -biz 1963'te kurmuşuz ilişkiyi, o zamanki İnönü Hükümeti zamanında, Ankara Antlaşması imzalanmış, sene 63. 63'teki Birlik ne bizim anlaşma yaptığımız, şimdi geline ne? Bambaşka bir olay. Ve çok şaşırıyoruz tabii. Kendimizi bir noktadaki fotoğrafa göre hazırlamaya başlıyoruz, bir süre sonra biz harekete geçtiğimiz zaman, bakıyoruz durum değişmiş. O değişmiş tabloya nasıl yaklaşacağımızı bilemez hale geliyoruz. Sürekli akışıyor, sürekli değişiyor. O nedenle AB'nin bu niteliğini unutmamalıyız. Onlar değişiyor, maalesef biz de hep aynı kalıyoruz. Biz de fazla değişmiyoruz. Bu aradaki sorunları, gerginlikleri de çok ciddi bir noktaya taşıyor.

Şimdi bakınız, tarım politikası konuşulacak, konunun uzmanları var, ben de sabahki oturumu dinleyebilmeyi çok isterdim, Avrupa tarım politikasıyla ilgili açıklamayı, bildiriye dikkatle izleyeceğim, duyacağım, onu değerlendirmeye ihtiyaç var, ama ben dışarıdan bakan bir insan olarak bazı gözlemlerimi sizlere yansıtmak istiyorum.

Avrupa'nın tarım politikası, bunu bir inceleyiniz, geride bıraktığımız bırakınız 20 küsur yılı, Avrupa Ortak Pazarı dönemlerini, son 10 yıla, 15 yıla bakınız, Avrupa'nın tarım politikası ne kadar köklü değişiklikler geçirmiştir. Yani hatırlayabildiğim kadarıyla ben kısaca değinmeye çalışayım. Mesela ilk Avrupa ortak tarım politikası, ürün güvenliğini sağlamak için, üretim güvenliğini güvence altına almak için düzenlenmiş bir politikaydı. Amacı politikanın; biz ithalatçı bir ülke olmaya- lım, ithalatçı bir topluluk, ithalatçı bir birlik olmayalım, bizde de her şey olsun, çok olsun, bunu güvence altına alacak bir politika götürelim diye düşünmüşlerdi. Buna

göre bir ortak politika tarif etmişlerdi. Bu politikanın temel amacı neydi? Destekleme politikasıydı. Neyi destekleme? Ürünü destekleme politikasıydı. Üretimi destekleme politikasıydı. Üretimi desteklemeyi öngörüyorlardı. Bunun için büyük kaynak ayırdılar ve yanlış hatırlamıyorsam bir dönem Avrupa Birliği bütçesinin yüzde 90'ını, tarım politikasına harcadılar. AB'nin bütçesinin yüzde 90'ı tarım politikasına. Niçin? Üretimi maksimize etmek için. En yukarı düzeye çıkarmak için. Üretim güvencesini alabilmek için. Kendi kendine yetebilir bir Avrupa tarım düzeyini sağlayabilmek için aletler, araçlar, politikalar seferber edilmişti. Ve ne oluyordu? Çiftçilere büyük destek veriliyordu. Destek neye göre veriliyordu? Üretim miktarına göre. Daha çok üretim, daha çok destek oluyordu. Bunun sonucu ne oldu? Gerçekten Avrupa tarım açısından kendisine fazlasıyla yeter hale geldi. Sonuç, işte o tereyağı dağları diye konuştuğumuz. Süt bilmem işte gölleri diye konuştuğumuz tablo ortaya çıktı. Elde ettiler. Tarım politikası; koyuyorsun politikayı, kararlılıkla uyguluyorsun, kaynaklarını da tahsis ediyorsun, paranı koyuyorsun, organizasyonunu sağlıklı bir şekilde koyuyorsun, bir süre sonra sonucu alıyorsun, labo-ratuvar gibi.

Sonra sorunlar ortaya çıkmaya başladı. Almanya'nın tüketicisi bunu sormaya başladı. Yani ben durup da Fransa'nın çiftçisinin peynirini, yağını, sütünü, etini artıracak diye bu parayı vermek zorunda mıyım diye sorgulama başladı. Arkasından bu ürün fazlasının anlamı yok, bu ürün fazlasını ortadan kaldırmamız lazım, maksat üretimi maksimize etmek değil, tüketemeyeceğimiz miktarda çok fazla üretim elde etmek değil, bunu değiştirmek lazım dediler ve yavaş yavaş Avrupa'nın ortak tarım politikasının amacı, hedefi değişmeye başladı. Bu dönem bitti. Başarıyla bitti. Ama maliyetle bitti. Maliyet tartışmayı getirdi. Bundan nasıl kurtulacağız? Yeni bir döneme geçelim dediler ve orada ona göre tarım politikası uygulamaya başladılar ikinci dönemde. Nedir o ikinci dönemde? O ikinci dönemdeki tarım politikası, destekleme gene var, ama desteklemenin amacı üretim değil. Desteklemenin amacı, artık üretim değil. Çünkü istenen o değil. İstenen üretim değil. İstenen başka bir şey. Üretime yönelik destekleme yok dediler. Neye yönelik destekleme var? Refahı yükseltmeye yönelik destekleme var. Çevreye yönelik destekleme var. Kaliteyi güvence altına almaya yönelik destekleme var. Ürünün kalitesini, sağlıklı olmasını güvence altına almaya yönelik destekleme var. Yine tarıma destek var, hedef değişti, kullanılan alet değişti. Kullanılan alet, üretim desteklemesi olmaktan, çiftçi desteklemesine dönmeye başladı.

Bunları niye bu kadar ayrıntılı anlatıyorum? Hem AB genişleme süreci tarım politikası konuşuyoruz, anımsamakta yarar var, hem de bizim izlediğimiz tarım politikasının ne kadar tercüme koktuğunu, ne kadar gerçeklerimizden kopuk, başkalarının gerçeklerinden esinlendiğine dikkatinizi çekmek için bunları anlatıyorum.

Şimdi mesela son zamanlarda Türkiye’de, doğrudan destekleme uygulaması geldi, yürürlüğe konuldu değil mi? Doğrudan destekleme politikası, işte buradan tercümedir. Yani başlangıçta üretimden kopuk olarak bu ortaya atıldı, IMF’nin denetimleri doğrultusunda. Canım çiftçi perişan olmasın, çiftçinin yoksulluğunu belli bir derecenin altına düşürmeyelim, onun altına bir güvenlik ağı serelim. Bunun için çiftçilik yaptığını kanıtlayan herkesin işte belli bir arazi mülkiyetini göstermesi halinde, mülkiyetle orantılı bir desteğe kavuşturalım, çiftçiyi kurtaralım oldu. Tarım politikası ne oldu? Çiftçiye yönelik oldu. Bunu siz her yerde ürün fazlasını güvence altına almış, üretimini yeterince yapan, ihracatını yeterince yapan bir ülkede uygulayabilirsiniz. Orada bir sakıncası yoktur. Ama Türkiye gibi daha tarım üretimini, tarım verimliliğini arttırması gereken, tarım ihracatını gerçekleştirmesi, geliştirmesi gereken bir ülkede, siz tarım destekleme politikamızı, ürünün niteliğine, miktarına, türüne bağlı olmaktan çıkarıp, kim olursan ol, mademki çiftçisin seni destekleyeyim anlayışını oturtursanız; tarımın, üretimin yapısına yönelik sorumluluğunuzu, bir kenara bırakmış olursunuz. Bunu Avrupa’nın bırakmasında bir sakınca yoktur. Kimin hayvancılık yapacağı, kimin mısır yetiştireceği, kimin başka bir tarım faaliyeti içinde olacağı aşağı yukarı bellidir. Nüfusun yüzde 8’ine, 10’una zaten tarımsal kesim indirgenmiştir, onların yükü taşınabilir hale gelmiştir, orada bunu yaparsınız. Ama Türkiye’de şimdi bu yapılmıştır. Avrupa’da bu dönüşümün haklı nedenleri, gerekçeleri vardır. Demin anlattığım gerekçelerin tümü geçerlidir, ayrıca tabii tarım politikası, bir sübvansiyon politikasıdır. Yani destekleme politikasıdır. Pahalıya maledip, ucuza satmayı mümkün kılma politikasıdır. Pahalıya malettiğiniz zaman, onu ucuza satılabilir kılma durumundasınız, o zaman tüketicinin taleplerini dikkate alacaksınız, tüketiciyi gözetmek durumunda kalacaksınız. Sizin gereksiz yere geliştirdiğiniz, satamadığınız ürünlerin yükünün bir kısmını, ne kadar sübvansiyon yapıyorsanız yapınız, gene tüketici taşımak zorunda kalacaktır. Bu sorunlar ortaya çıkmıştır. Şimdi gelinen noktada, Avrupa tarım politikası yeni bir değişme sürecinin içindedir ve bu süreçte kendisini gösteren temel unsur, artık üretimin değil, çiftçinin ve tarım kesiminin genel refahının, yapısal değişimlerle yükseltilmesidir. Çevrenin gözetilmesidir. Sağlığın gözetilmesidir ve refahın yükseltilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılmasıdır. Sürdürülebilir bir tarımsal faaliyetin mümkün kılınmasıdır. Ekolojik duyarlılığını taşıyan, çevreyi tahrip etmeyen bir tarım politikasının yürütülmesi ön plana çıkmaya başlamıştır.

Şimdi bizim tabii bununla karşı karşıya kalacağımız açık. Bu tablonun içine gireceğiz. Gireceğimiz ana kadar varolan zamanı çok iyi değerlendirmek zorundayız. Bu zamanı en etkili şekilde, Türkiye tarımını geliştirecek, piyasa şartları içinde ayakta kalma kabiliyetini yükseltecek, karlılığını güvence altına alacak şekilde, bütün olanakları kullanarak desteklemek; Türkiye’nin önündeki temel sorumluluktur,

temel görevdir. Önümüzde kaç yıl varsa, o süreyi bu açıdan en iyi şekilde değerlendirmeliyiz. Bir süre sonra bununla karşı karşıya kalacağız.

Şimdi yeni bir genişleme hamlesinin içinden geçiyor AB. Buraya katılacak olan ülkeler, tarım politikaları bakımından ciddi tartışmaların içinden geçiyor. Özellikle Polonya, çok ciddi tartışmaların konusu haline geldi. Türkiye büyük bir ülke. Türkiye'yi tarım açısından güçlü, kendi ayakları üzerinde duran bir duruma hızla dönüştürecek uygulamaları yapmak durumundayız. Tarım politikamızı, bunu gözetecek yönlendirmek durumundayız. Yani biz girdiğimiz zaman, bütün çiftçilere geçmişte olduğu gibi, geniş ve ölçüsüz miktarda tarımsal destek geleceği umuduyla politikamızı yönlendirmemiz gerçekçi değildir, doğru değildir, mümkün de değildir. Bir an önce bu sorunu çözmeliyiz, Türkiye tarımı kendi ayakları üzerinde duran, ürettiğini satabilen değişimi sağlayabilmelidir.

Bu değişimin Türkiye'deki ürün desenini değiştirmekten geçtiğini görüyoruz. Türkiye, üretmesi gerektiği halde, yeteri kadar üretmediği ürünler konusunda gereken kararları almalıdır. Gereğinden fazla ürettiği, o kadar üretmemesi gerektiği ortaya çıkmış olan ürünler konusunda da gene gerekli politikaları uygulamalı ve ürün desenini rasyonel hale getirmelidir. Bu çerçevede yapılması gereken şeyler çok açıktır. Türkiye'nin yağlı tohum üretimini hızla arttırması lazımdır. Türkiye yağlı tohum üretimini, bir an önce katlamak durumundadır. Bugün Türkiye, ithalat faturasının ikinci önemli kalemi olarak yağlı tohum ithalatına döviz ayırmaktadır. Petrol ithalatından sonra en büyük ithalatı yaptığımız kalem budur. Türkiye bir tarım ülkesidir. Toprakları yağlı tohum üretimine elverişlidir. Ama bunu doğru bir biçimde kullanamadığımız, yanlış bir desen etrafında tarımsal üretimimizi sürdürdüğümüz için, maalesef bu değiştirilememiştir. Bir an önce ele alınması gereken ana konuların başında bu vardır. İkinci temel nokta; yem bitkileri konusunda Türkiye ciddi bir atılım yapmalıdır. Tarım ve hayvancılık, bitkisel üretim ve hayvancılık, ikisi de birbirini desteklemesi gereken iki temel alandır. Hayvancılığı ihmal ederek bitkisel üretime dayalı bir tarım politikası çok güçtür. Hele Türkiye gibi özel bir coğrafyası olan, özel bir topoğrafyası olan, ortalama yüksekliği 1000 metreye ulaşan topraklara sahip bir ülkede, bir coğrafyada hayvancılığı ihmal ederek tarımı kalkındırmak mümkün değildir. Hayvancılığın temel darboğazı yem ürünlerinden kaynaklanmaktadır. Yem ürünleri üretimini Türkiye hızla arttırmak durumundadır. Tahıl konusuna Türkiye çok yeni bir anlayışla hızla girmelidir. Verimliliği, kaliteyi arttırmak zorundayız. Tohum çalışmalarını en ileri düzeye çıkarmak durumundayız. Dünyadaki bu çalışmalarını yakından izlemek Türkiye olarak biz katkı yapmak durumundayız. Türkiye bu alandaki ta 1920'lerde içine girdiği ciddi çalışmalarını maalesef geride bıraktığımız dönemlerde, bir kenara bırakmıştır. Tarımda araştırma ihtiyacını 1920'lerde bu devleti kuranlar kavramışlardır. Araştırma

enstitüleri, Türkiye'nin dört bir köşesinde yıllarca çok güzel çalışmalar yapmışlardır, ama bunlar bırakılmıştır. Ve biz şimdi tesadüfi ithalatla, çoğu kere çiftçilerin kendi bireysel çabalarıyla buldukları tohumlarla üretim yapan bir ülke haline dönüşmüştür. Bir toparlayıcı, yönlendirici, ciddi bir bilim ve teknolojiyi değerlendiren anlayış maalesef yön verememiştir. Bunu özellikle hububat alanında gerçekleştirmek durumundayız. Ayrıca sebze ve meyve üretimimizi çok ciddi bir şekilde geliştirmek durumundayız. Bu konuda büyük bir potansiyel var, bunu bir an önce değerlendirmeliyiz. Kapalı alan altında sera, camekan altında üretim konusunu Türkiye hızla geliştirmelidir. Şu sıralarda işte 200-250 bin dönüm civarında bir kapalı alana sahip Türkiye. Bunu hızla bir milyon dönüme Türkiye çıkarmalıdır. Bu kapalı alan altında yapılacak sebze üretiminin önemli bir kısmı dış pazarlara yönelik olarak değerlendirilebilir. Şu anda Türkiye hiçbir kolaylık olmadığı halde, her türlü engele rağmen, gerçekten son yıllarda ciddi bir atılım gerçekleştirerek, sebze alanında dünyada yerini almaya başlamıştır. Bunu hızla geliştirmek lazımdır.

Tabii buradaki temel nokta; üretimin iç piyasaya dönük değil, dış piyasaya dönük olarak yapılmasıdır. Yani bizim kendi alıştığımız türde üretimden ürün fazlasını dışarıya satmaya teşebbüs ederek başarılı bir ihracatçı haline dönüşmemiz mümkün değildir. Üretimi ta başından, tohumun seçiminden, üretimin yapılacağı yerden, ambalajlamasından sonuna kadar, yeni bir anlayışla ele almak durumundayız. Zaten böyle yapılmaktadır. Hollanda'dan gelmektedir ithalatçılar, size nasıl üreteceğiniz konusunda yardımcı olmaktadırlar. Tohum konularında işbirliği gerçekleştirilmektedir. İlacı, gübresi, sulaması, teknolojsi, bütün bunu geliştirmemiz lazımdır.

Bu, Türkiye'nin daha şimdiden bir ortak tarım politikası içine girmeden, AB'ye ekonomik bakımdan bütünleşmesine yardımcı olacak çok önemli bir alandır. Çok ciddi işaretler başladı. İşte Macar biberleri, sarı renkli, kırmızı biberler, yeşil biberler piyasaya çıkmaya başladılar. Bunlar çok sağlıklı gelişmeler, hızlandırmak lazım. Mesela gene geçen yıl ve son bir iki yılda Türkiye kiraz alanında çok büyük bir atılım yaptı, patlama denilecek nitelikte bir atılım yaptı, çok kaliteli bir kiraz üretimi gerçekleştiriyoruz. Bunu genel bir meyvecilik üretimi haline dönüştürmemiz lazımdır. Miktarlar genel rakamlar içinde yüksek değildir, ama umut vericidir, ciddi başlangıçlardır ve tarımda refahı sağlamanın yolları, bu çeşitlenmeyi bir an önce gerçekleştirmektir. Yıllardır ürettiğimizi, aynı anlayışta üretmeye devam ederek, ne Türkiye içinde refahı yakalamak mümkün, ne de o anlayışla dünya tarımı içinde yer tutmak mümkündür. Çok ciddi yapısal değişikliklere ihtiyaç var. Bu neyle olacaktır? Bu desteklemeyle olacaktır. Nasıl desteklemeyle olacaktır? Karşılıksız, doğrudan desteklemeyle olmayacaktır. O destekleme politikasıyla, bunu sağlamak mümkün değildir. Çünkü o Hollanda'ya satacağı kırmızı biber üretene de,

Avrupa piyasalarına kiraz üretene de, fındık üretene de, çay üretene de birbirinden ayırmamaktadır. Yapılması gereken de, işte bu ayrımı yapmaktır. Desteklenmesi gereken vardır. Teşvik edilmesi, hızlandırılması gereken vardır, frene basılmasını sağlamamız gerekenler vardır. Bu ayrımları, ürün, miktar, kalite konularında duyarlılıkla ancak geliştirme imkanımız vardır.

Değerli arkadaşlarım, Türkiye'nin çağdaş bir tarım politikasına ihtiyacı var. Yani, Türkiye'nin her alanda ciddi politikaya ihtiyacı var da, en öncelikli olarak bence tarım alanında Türkiye'nin reform niteliğinde, kapsamlı, iddialı, yeni bir yaklaşım uygulamaya ihtiyacı var. Bu uygulamanın amacı, üretimi, verimliliği, kaliteyi yükseltmek olmalıdır. Canım bundan tabii ne var? Zaten her politikanın amacı budur diyebilirsiniz. Hayır, bakın Avrupa'nın birinci döneminde oydu, şimdi o değil. Birinci dönemde onlar miktarı artırmak istediler, ürün dağlarını elde ettiler. Sonra politikayı değiştirdiler. Biz daha onu elde etmedik. Daha biz birinci aşamayı gerçekleştirmedik. Bizim üretimimizin, doğru türler etrafında hızla artırılmasını sağlamaya ihtiyacımız var. Türkiye nüfusunun yarısına yakını tarımdan geçimini sağlayacak. Bunu bir anda değiştirmemiz mümkün değil, kolay değil. Belki radikal bir şekilde hızla düşürmeniz doğru da değil, başka yansımaları var, başka maliyetleri var. Zaman içinde dikkatli, sorumlu bir politikayla, yedire yedire bir dönüşümü gerçekleştirmemiz lazım. Elbette Türkiye'nin geleceğine baktığımız zaman biz nüfusun yüzde 40'ı tarımdan geçinmeye devam edecek diye düşünmüyoruz, 21. Yüzyılı öyle kapatmayı istemiyoruz. 21. Yüzyılın başındayız. 21. Yüzyılı kapatırken biz de inşallah çağdaş ülkelerde olduğu gibi nüfusumuzun yüzde 4-5'inin tarımdan geçimini sağlayabildiği ve refah içinde yaşayabildiği bir Türkiye'ye dönüşmek istiyoruz. Ama bunu planlı, ciddi bir biçimde gerçekleştirmemiz lazımdır. Yüzde 40'tan yola çıktığımızı unutmadan bunu yapmak lazımdır. Yüzde 40'ı, bu süreç içinde, sağlıklı bir biçimde azaltmayı öngörmemiz lazımdır. Bu azaltma olurken, yüzde 40'ın ürettiğinden daha fazlasını, yüzde 30-35'in, 25'in, 20'nin ve sonunda da 10'un ve 5'in üretmesini sağlamaya ihtiyacımız vardır. Yüzyılın sonunda Türkiye'de yüzde 5 olacaksa tarımda yaşayan insan, onların üretimi hiç şüphe yok yüzde 40'ın ürettiğinden kat kat fazla olacaktır. Olmalıdır. Bunu sağlamak zorundayız. Yani üretim artışını öngörmeyen bir Türkiye tarım politikası olamaz. Türkiye için olamaz, dünya için olamaz. Türkiye'nin nüfusu artacak ve bugün tarımda kendi kendine yeter diye düşündüğümüz toplum kesimleri, tüketici haline dönüşecekler giderek daha fazla ve onların beslenme sorunu, tarım ihtiyacı ortaya çıkacak, Türkiye daha çok üretim yapacak. Her şey mi üretecek? Hayır her şey üretmeyecek. Belki azaltması gereken şeyler de olacak. Tarımda azaltması gereken şeyler de olacak. Ama mutlaka bütününe baktığımız zaman Türkiye çok ciddi bir üretim artışını gerçekleştirmek durumunda olacak. Ve Türkiye'nin bunu sağlamak için kullanacağı temel araçların başında destekleme geliyor. Destekleme politikası ge-

liyor. Türkiye'ye üretime yönelik destekleme uygulamak sana yasak denilmesi kadar, zarar verecek bir şey düşünmüyorum. Bu denildiği için bunu söylüyorum. Sanki Türkiye'nin hiçbir tarımsal üretim artışı gerçekleştirmemesi gerekiyormuş gibi bir tarım politikası Türkiye'ye dayatılamaz, dayatılmamalı. Yanlış olur. Türkiye daha çok üretecek. Her üründe değil, genellikle daha çok üretecek.

Bugün bakın, eskiden övünüyorduk, işte kendi kendimize yeten dünyadaki sayılı altı, yedi ülkeden birisiyiz diye. E şimdi ithalatçı bir ülke haline geldik. E canım, bazı şeyleri elbette ithal edeceksin. Her şeyi senin üretmen gerekmez ya. Doğru da, net ithalatçı olmak da gerekmez, değil mi? Net ithalatçı olmak gerekmez. Şimdi Türkiye, net ithalatçı oldu. Yani bazı alanlarda ithalat yaparsın, pek çok alanda da yaparsın, ona da itirazım yok, ama benim düşündüğüm tarım politikasında Türkiye net ihracatçı olacaktır. Coğrafyasıyla, doğasıyla, geleneğiyle, altyapısıyla, tarımsal potansiyeliyle, Türkiye net tarım ihracatçısı olmak durumundadır. İhraç ettiğimiz tarımsal ürünlerin toplamıyla, ithal ettiklerimizin toplamını karşılaştırdığımız zaman, ihracat daha fazla olacak. Şimdi ithalat daha fazla. Bunlar Türkiye'nin tarım politikasının amaçları olmalıdır. AB'ye girmeden gerçekleştirmesi gereken amaçları olmalıdır. AB içine girdikten sonra, bu konu yepyeni bir tabloyla karşı karşıya kalacak. Avantajlarımız, güçlüklerimiz olacak. Bütün bunları göğüsleyebilmek için Türkiye sağlam bir düzeyi mutlaka yakalamış olmalıdır. Önümüzde duran ana temel görev budur.

Böyle bir tarım politikamız var mı? Maalesef yok. Maalesef yok. Düşünün bakın, son 10 yılda Avrupa'da üç ayrı ortak tarım politikası aşaması yaşandı. Her birisi denendi, uygulandı ve şimdi en son bir noktaya gelindi. Çevre ağırlıklı bir noktaya gelindi. Tüketiciyi gözeten bir noktaya gelindi. Biz daha o noktaya gelmedik. Hiçbirisine gelmedik. Öyle bir politika koymadık, uygulayamadık, başarıyı yakalayamadık. Hala yakalayamıyoruz.

Şimdi yeni bir dönem açıldı Türkiye'nin önünde. Tek başına Parlamento'da çoğunluğu olan bir iktidar var. Türkiye taze bir başlangıç yapmanın bütün altyapısına, bütün koşullarına sahip. Kamuoyu bunu bekliyor. Türkiye'nin ihtiyacı bu. AB takvimi önümüzde şekillenmiş. Derhal harekete geçmek lazım. Derhal ciddi açılımlar yapmamız lazım. Maalesef bu doğrultuda hiçbir ciddi, yeni yaklaşım görmüyoruz. Bizim uzun süre üstünde durduğumuz bir nokta, yani desteklemenin üretimle irtibatlandırılması noktasıdır. Kabul görmüş gözüküyor. CHP'nin temel tezidir biliyorsunuz. İsrarla bunu anlattık, ta başından beri bunu anlattık. Ama onun gereği yerine getirilmiş değildir. Tarıma yönelik hangi politik yaklaşım içindedir hükümet diye bakıyorum, bu söylediğim sorunları öngörüyorlar mı, bir yapısal değişim amaçlıyorlar mı, bu konuda planlar var mı, hedefler var mı diye bakıyorum. Bunların hiçbirisini göremiyorum. Hala bildiğimiz eski söylem aynen devam ediyor.

İşte fındığı 1.600 bine alacağız, 2 milyona onu çıkaracağız, aradaki farkı vereceğiz. Aradaki farkı nasıl vereceğiz? Ya bu destekleme uyguluyordu daha önceki hükümet, tam da dağıtılmadı, yarısı dağıtılmıştı, oradaki paraları alın size fındık parası diye versek acaba olur mu, mümkün mü arayışları ciddiyetsizlik. Bu mu tarım politikası. Yani fındığa ben şu vereceğim yarışı mı Türkiye'nin tarım politikası? Türkiye'de fındığın ihracat kabiliyeti artıracak, Türkiye'de fındığın verimliliğini artıracak, niteliğini yükseltecek, fındığa yönelik çeşitli sakıncaları, alfatoksin iddialarını vesaireleri ortadan kaldıracak ne yapıyorsun? Bununla ilgili bir düzenleme var mı? Fındığı ben arttıracam. Arttırabildin mi? Hayır arttıramadın. E ne yapacaksın? Mavi mazot, yeşil mazot uygulayacağım. Mazotun fiyatını düşüreceğim. Ne oldu, düşürdün mü mazotun fiyatını? Girdi fiyatlarını düşüreceğim. Düşürdün mü girdi fiyatlarını? KDV'yi indireceğim. İndirdin mi? Gübreyi ne yaptın? Bunları bir defa tarım politikası değil de, senin tarım politikası zannederek bu söylediklerinin de bir kalıcı uygulanabilirliği, Türkiye'nin tarım sorunlarını çözme potansiyeli olmadığı çok açık. Maalesef bu içine girdiğimiz yeni dönemin de, Türkiye tarımı açısından umutlarımızı yükselten, Türkiye tarımının sorunlarının çözüleceğine yönelik bekleşimimizi yükselten bir yönü olmadığını, hepimiz üzüntüyle görüyoruz. Türkiye'de tarımın örgütlenme biçimine yönelik olarak ne düşünüyorsun? Ne düşünüyorsun? Yani Türkiye'deki tarım satış kooperatifleri konusunda anlayışın nedir? Tarih'e nasıl bakıyorsun? Fiskobirliğe nasıl bakıyorsun? Yağlı tohumlara nasıl bakıyorsun? Trakyabirliğe, Çukobirliğe, Antbirliğe nasıl bakıyorsun? O konuda bir reform yapıldı, bir düzenleme getirildi. Neresine sahipsin, neresini değiştireceksin? Tarımın finansmanı ile ilgili anlayışın ne? Çiftçi borçlarını sileceğim. Sildin mi? Tarımın finansmanı bu mu? Bunun üretimle bir ilişkisi yok mu? Demin konuştuğumuz sorunlarla bir ilişkisi yok mu? Maalesef, içinizi karartmak istemiyorum.

Şimdi siz Deniz Baykal muhalefete başlamış diye düşüneceksiniz. Yani başlamamı istediğinizi biliyorum, ama muhalefet olsun diye de bunları söylemiyorum, onu da bilmenizi istiyorum. Gerçekten burada tarımcılarla, Türkiye tarımının önemine inanmış insanlarla birarada olduğumu ve tarım sorunlarını hep beraber sahiplenmek istediğimizi bilerek, bu sorunlara yönelik anlayışımı ve duygularımı sizlerle paylaşıyorum. Sadece budur. Bir özel muhalefet gayretkeşliği içinde bunları söylemiyorum. Baştan savmacı bir yaklaşım olduğunu görüyorum. Bundan da üzüntü duyuyorum. Tam tersi ihtiyaçla karşı karşıyayız. Türkiye tarımının çok ciddi sorunları var. Bu sorunların mutlaka sahiplenilmesi gerekiyor. Bu sorunların mutlaka çözülmesi gerekiyor. Avrupa Birliği önümüzde duruyor. O, Türkiye için çok ciddi tehditleri de beraberinde getiriyor. Varolan yapıyı da koruyamayız. Yani AB'nin rekabet koşulları karşısında, varolan yapıyı da koruyamaz hale geliriz. Bir an önce güçlenmek durumundayız. Bir an önce AB ile başedebilir halde, oranın desteklenen tarımıyla başedebilir hale dönüşmek durumundayız. Ve bu doğrudur.

tuda bir çabayı, bir gayreti maalesef göremediğimi, üzüntülerimle ifade ediyorum. Ama bu konuların konuşulması, bu noktalarda bir ortak anlayışın gelişmesi, Türkiye'nin bu sorunları çözme iradesini daha güçlendirir, daha da geliştirir. Bu sürekli bir çalışma, sürekli bir mücadele demektir. Biliyorum, kuşaklar boyu her birimiz bunlara sahip çıkacağız, konuşacağız ve çözümü konusundaki iradeyi şekillendireceğiz ve inşallah günün birinde bu irade yaşama geçecektir, Türkiye'de hakkı olan yeri alacaktır. Zamanımız çok fazla değil yalnız. Bu zamanı çok iyi ve hızlı bir biçimde kullanmamız gerektiğini düşünüyorum.

Evet, izin verirseniz ben böyle bir değerlendirmeye açılış konuşmamı noktalamış olayım. Tekrar sizleri kutluyorum. ZMO'yu kutluyorum. Bu çalışmanın ürünlerinden yararlanmaya hazır olduğumu ifade ediyorum. Burada görmekten mutlu olduğum bütün arkadaşlarımı tekrar saygıyla, sevgiyle selamlıyorum.

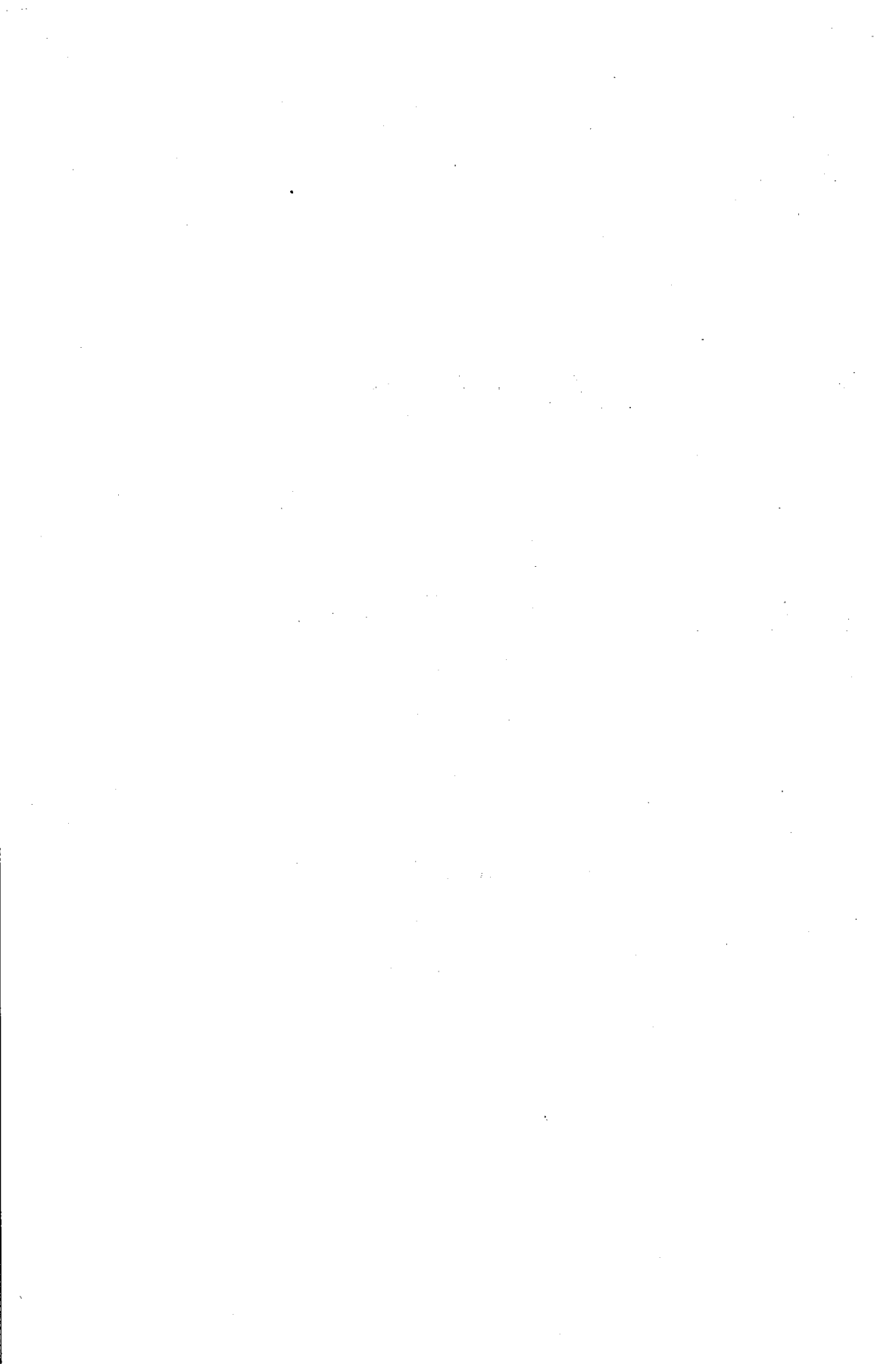
ÇAĞRILI BİLDİRİ

Jerzy GLUCKSMAN

Avrupa Komisyonu, Tarım Genel Müdürlüğü

Politika Yayım Dairesi

AB GENİŞLEME SÜRECİNİN
IŞIĞINDA ORTAK TARIM
POLİTİKASI

AB GENİŞLEME SÜRECİNİN IŞIĞINDA ORTAK TARIM POLİTİKASI

Jerzy GLUCKSMAN *

NOT : Sempozyumda konuşmacının çevirisi Sn. Sadi ULUSOY; bildiri metninin çevirisi ise Sn. Oğuz ERDOĞAN tarafından yapılmıştır.

ÇAĞRILI BİLDİRİ

JERZY GLUCKSMAN/European Commission Directorate-General for Agriculture/Information Policy Unit
The CAP in the Light of the Future EU Enlargement

Gökhan GÜNAYDIN : Değerli konuklarımız, şimdi Avrupa Birliği Komisyonundan gelen bir konuşmamızın konuşmasını izleyeceğiz. Mr. Jerzy Glucksman, AB Komisyonu Tarım Genel Müdürlüğü Politikaları Yayma Dairesi'nde görevlidir. Kendisi aslen İsveçlidir ve İsveç'in AB'ye katılmasında görüşmeleri yürüten kişidir. İsveç'in adaylığından sonra AB Komisyonu'nun ilgili bölümüne geçmiş ve dünyanın her tarafında bu tip sunuları yaparak, AB konusunda bilgi verme misyonunu yerine getirmeye çalışmaktadır. Kendisine çeviriler konusunda değerli meslektaşımız Sadi ULUSOY' arkadaşımız yardımcı olacak. Sadi Bey, Dış Ticaret Müsteşarlığı'nda çalışmaktadır. Şunu özellikle söylememizi istedi: Kendisi profesyonel bir tercüman değil. Ancak konu, teknik bir çeviriyi gerektirdiği için, Sadi Bey'le bu alanda çalışmayı uygun gördük. Kendisi de sağolsun kabul etti. Sayın ULUSOY'a bu konuda içten teşekkürlerimi sunuyorum. Şimdi sunuyu almaya başlayabiliriz.

Ortak Tarım Politikasının daha da reforme edilmesine ilişkin Komisyon Teklifleri

Giriş

Ortak Tarım Politikasının (OTP) daha da fazla reforme edilmesine ilişkin olarak Komisyon önerileri 10 Temmuz 2002 tarihinde benimsenerek¹, 1999 yılında yürürlüğe giren ve Gündem 2000 reformları olarak adlandırılan ve "orta dönem göz-

* Avrupa Komisyonu, Tarım Genel Müdürlüğü, Politika Yayın Dairesi

¹ Bakınız COM (2002) 394 finl at <http://www.europa.eu.int/comm/agriculture/intr/comidoc.en.pdf>

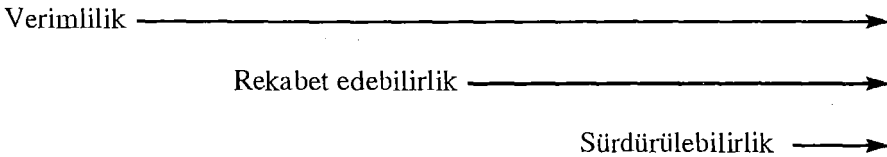
den geçirme” bağlamında tablo haline getirilmiştir. Bu not bu teklifleri OTP'nin geçirdiği evrim bağlamında değerlendirerek, evrimin arkasındaki bazı sürükleyicilere işaret etmektedir. Bu sürükleyicilerin neler olduğu, neyi yapmaya çalıştığı ve bunların kabul edilebilmesi için daha hangi ileri adımların atılması gerektiği özetlenmektedir. Yine bu notda bu tekliflerin diğer ülkeler için ne anlam taşıyabileceği, aday ülkelerin AB'ye entegrasyonun nasıl sağlanacağı hususları ile bütçe reformu da ele alınmıştır.

Ortak Tarım Politikasının Geçirdiği Değişim

40 yılı aşkın bir süredir yürürlükte olan OTP, genel kanının tersine 10 yıl öncesine göre bugün oldukça farklıdır. Yürürlüğe girdiği 60'lı yıllardan beri OTP'da özellikle aşağıda belirtilen hususlarda karşı karşıya kalınan yeni yeni güçlükleri aşabilmek için çok ciddi bir değişim geçirmiştir.

- **İlk yıllarda** gıda güvenliği ve verimliliğin artırılması konularına odaklanılmış iken, bu durum 1980'li yıllarda üretim fazlalığı, aşırı bütçe yükü ve uluslararası platformda sürtüşmeye yol açmıştır.
- Rekabet edebilirlik üzerine odaklanmış olan **1992 MacSharry reformları** ile fazla stoklar eritilmiş, gelir dengeleyici önlemler beraberinde çevre ile ilgili düzenlemeler yürürlüğe konulmuştur.
- Sürdürülebilirlik üzerine odaklanmış olan gündem 2000 reformları ile bütçede de ciddi kısıntıya gidilirken, aynı zamanda pazarda rekabeti, kırsal kalkınmayı teşvik eden ve çevreyi daha fazla gözetmeci anlayışla birlikte ürün kalitesini güvence altına alan önlemler yürürlüğe sokulmuştur. (aşağıda ayrıca şematize edilmiştir)

OTP değişime uğramış mıdır?

İlk Dönemler Kriz Yılları 1992 Reformu Gündem 2000 Gelecek

▶ Gıda güvenliği	▶ Aşırı üretim	▶ Azalan stok	▶ Dünya pazarlarında	▶ OTP'de devamlı
▶ Verimliliğin artırılması	▶ Anormal bütçe yükü	▶ Çevre	▶ rekabet	▶ düzenleme
▶ Pazar istikrarı	▶ Uluslararası alanda sürtüşme	▶ Geliri	▶ edebilirlik	▶ Yeni
▶ Gelir desteği	▶ Yapısal önlemler	▶ dengeleme	▶ Kırsal Kalkınma	▶ gereksinimler için
		▶ Bütçe	▶ Çevre	▶ enstrümanlar
			▶ Kalite	

Tarihi konan reformlar bir çok yolla uygulamaya konulmuş olmakla birlikte esas itibariyle bu reformlar bütçe kısıntısıyla birlikte 2 temel prensipe dayanmaktadır: pazar politikası ve kırsal kalkınma politikası. Bu politikaların kapsamı:

- Pazar politikası reformları pazar desteğinde kesintiyle birlikte (1992 reformundan beri hububat müdahale alım fiyatlarında % 45 kesinti yapılmıştır) DGD ile üreticinin telafisini; kotalar vasıtasıyla üretimin kısıtlanmasını (özellikle sütte) ve ekim alanlarının belli oranda zorunlu üretimden alıkonulması uygulamalarını kapsamaktadır.
- Kırsal kalkınma yapısal önlemleri olarak yatırım yardımları, pazar önlemleri, gelir kaynaklarını çeşitlendirici uygulamalara destek, dezavantajlı bölge ödemeleri ve tarımsal çevre önlemleri gibi tüm bu uygulamaların belli bir rolü olmaktadır

Değişiklikleri getiren gelişmeler

Değişimler kendiliğinden cereyan etmemiş olup, süreç içerisinde ortaya çıkan yeni gelişmeler neticesinde ihtiyaca binaen hasıl olmuştur.

Değişim tarım politikasının belirlenmesinde çok az rolü olan farklı sosyal kesimlerin etkisinden ziyade esas itibariyle yerel faktörlerden kaynaklanmıştır. Başlangıçta üreticilerin görüşü temel alınırken, daha sonraları tüketiciler, çevreciler, vergi mükellefleri gibi geniş toplum kesimlerinin belirlenecek politikalar üzerinde önemli rol oynamaya başladı.

Toplum kesimlerinin bu ilgisi kısmen tarım sektörüne yapılan harcamaların yakinen izlenir oluşu, kısmen tarımın toplum içerisinde çok değişik biçimlerde üstlen-

diği rol ve AB tarım modelinin eklemli oluşu, kısmen de Avrupa'da sağlıklı gıda konusunda yaşanan bir dizi paniğe paralel oluşan güven krizi nedeniyle ortaya çıkmıştır.

“Eğer toplum kesimlerinin tarımdan beklentilerine cevap veremezsek tarım politikalarımız başarısızlığa mahkum olacaktır.”

Franz Fischler, AB Tarım , Balıkçılık ve Kırsal Kalkınma Komisyon üyesi

Bu gelişmeler AB'de tarımsal desteğin amaçlarının yeniden gözden geçirilmesine yol açtı.

Yapılan son bir araştırma Avrupalıların büyük çoğunluğunun OTP'nin üstlendiği rolü onayladığını, ancak bu rolü tam anlamıyla yerine getirdiğine inananların çok küçük bir azınlıkta kaldığını ortaya koydu (kutuya bakınız). Bu iki gerçek OTP'nin daha fazla reforme edilmesini ciddi şekilde haklı çıkarmaktadır.

“Eurobarometre'nin OTP² üzerine yaptığı araştırmanın sonuçları

Zaman: 2002 Şubat-Nisan arası Çalışılan denek sayısı: 16.041 kişi

Araştırmada 4 soru soruldu: OTP'nin üretici ve tüketiciye getirdiği avantajlar; OTP'nin rolü; OTP'nin rolünü tam olarak üstlenebilmesinin yolu ve OTP'nin değişim geçirmesinin iyi bir şey olup olmadığı

OTP'nin tüketicilere sunduğu avantajlar itibariyle büyük oranda bir tüketici kesiminin- ancak yine de yarının altında- (% 40), OTP sayesinde, satın aldıkları yiyeceklere güvenmekte, % 38'lik bir kesim gıdaların iyi kalitede olduğunu, % 32'lik bir kesim sağlıklı olduğunu düşünmektedir. OTP'nin çiftçilere üreticilerden daha fazla avantaj sağladığına dair ya da tersine bir kanı bulunmayıp, her iki tarafa da avantaj sağladığını düşünenlerin oranı (% 19) sadece bir tarafa avantaj sağladığını düşünenlerin oranından (üretici % 11, tüketici % 13) oldukça fazla çıkmıştır.

Avrupalılar OTP'yi herşeyden önce sağlıklı tarımsal ürünler için bir güvence, çevreyi gözeten ve küçük orta çiftçileri koruyan bir mekanizma olarak görmektedir. Araştırmada 13 başlık altındaki soru sorularının % 70'in üzerindeki kesim diğerleriyle mutabık kaldı:

² Daha fazla detay için bakınız: http://www.europa.eu.int/com/agriculture/survey/index_en.htm

AB OTP'yi kullanırken...

	% evet
Tarımsal ürünlerin sağlıklı ve güvenli olmasını temin etmelidir	90 %
Çevreyi gözetmelidir	88 %
Küçük ve orta ölçekli işletmeleri kollamalıdır	81 %
Üreticilere tüketicilerin beklentileri yönünde üretim yapmaları için yardımda bulunmalıdır	80 %
Kırsal kesimi gözetmeli ve bu kesimdeki yaşam şartlarını iyileştirmelidir	77 %
AB tarımının dünya pazarlarında daha rekabetçi olmasını sağlamalıdır.	77 %
Üretici gelirlerinin istikrarlı ve yeterli seviyede olmasını sağlamalıdır	77 %
Farklı tarımsal faaliyetleri ve ürün çeşitliliğini teşvik etmelidir	73 %
Organik tarım metodlarını kollayıcı olmalıdır	72 %
Avrupa tarımsal ürünlerinin lezzetinin korunmasını sağlamalıdır	73 %
Avrupa tarımsal ürünlerinin özelliklerinin muhafazasını sağlamalıdır	73 %
Bölgeler arası gelir farklılıklarını düzeltici olmalıdır	72 %
Aracı tüccarlarla olan ilişkilerinde üreticilerin haklarını kollamalıdır	71 %

Ne yazık ki ankete katılanlar AB'nin tüm bu sayılanlarla ilgili olarak istenen rolü tam olarak üstlenemediğine dair memnuniyetsizliklerini belirtmişlerdir. En fazla memnuniyet belirtilen konu - % 42 ile- OTP'nin tarımsal ürünlerde sağlığın güvencesi olması, en az memnun olunan konu ise -% 25 ile- araçlarla olan ilişkilerde üretici haklarının savunulması hususunda idi . Çevre ve organik tarım, Avrupalıların en fazla memnun oldukları diğer alanlardı. Ancak bu alanlardaki memnuniyet oranı bile hala % 50'yi geçemiyordu.

Araştırma sonuçlarına göre Avrupalıların % 62'si OTP'nin üretim sübvansiyonlarından ziyade üreticinin DGD ile desteklenmesi ve kırsal kalkınmaya doğru bir gidişat takip etmesini çok olumlu bulmaktadırlar. 2001'den beri hemen hemen tüm AB üyesi ülkelerde OTP'nin bu şekilde uygulanmasına yönelik destek giderek artmaktadır.

OTP'nin reform edilmesine katkıda bulunan diğer önemli bir gelişme de AB'nin genişlemesine yönelik olarak 2004 yılından itibaren 13 yeni üyenin daha topluluğa katılacak olmasaydı. Genişleme aday ülkelerde tarımın pazar şartlarına uyumu, kalite ve güvenli gıda ve çevre yükümlülüklerini yerine getirebilmesi bakımından yeniden yapılandırılmasını gerekli kılmaktadır. Yine genişleme süreci yeni üyelerin pazar dengelerini oynatması ve artan bütçe yükü itibariyle endişeye neden olmaktadır. 4. Sayfada aday ülkelerin geçiş sürecini kolaylaştıracak yardım önlemleri ve OTP'nin aşamalı uygulanmasına ilişkin bir özet verilmiştir.

Uygulanacak değişiklikler esas itibariyle içerdeki beklentileri karşılamak amacıyla yapılmakta ise de DTÖ ileri tarım müzakereleri ve öncesi GATT kararları gibi harici etkenler de AB'nin gelecekteki iç desteklerinin ticareti bozucu etkisinin minimize edilerek devamının temini açısından reformu gerekli kılmaktadır.

Komisyon teklifleri ile neyin yapılmasına çalışılmaktadır?

AB komisyonunun OTP'nin orta-dönem yeniden incelenmesine yönelik teklifleri, 1999 yılında Berlinde gerçekleştirilen Devlet Başkanları Zirvesinde "Gündem 2000" olarak adlandırılan ve Avrupa Tarım modelini de açıklayan kararlar ve daha sonra bu kararların 2001 Gutenberg zirvesinde "Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi" adı altında daha da güçlendirilmiş olarak mutabık kalman hali ile aynı amacı taşımaktadır.

Bu teklifler tarım sektörü için yapılan kamu harcamalarının daha iyi gerekçelerle savunulması yönündeki komisyon görüşüne dayanmaktadır. Bunun yanısıra çiftçiye verilen gelir desteğinin daha çok gıda kalitesi, çevre ve hayvan sağlığı, peyzaj ve kültürel mirasın korunması ya da sosyal denge ve eşitliğin geliştirilmesini sağlayacak bir geri dönüşümü sağlaması gerektiği vurgulanmaktadır. Gözden geçirme aynı zamanda üreticilerin kırmızı band'dan (red tape) bağımsız kılınarak, kazançlarını yüksek destekleme fiyatlarından elde etme mantalitesinden ziyade pazarda en yüksek getiriyi sağlayacak yüksek standartlı üretimi teşvik edecek düzenlemeleri içermektedir. Bu düzenlemeler Avrupalı tüketici ve vergi mükellefleri için paranın daha iyi değerlendirilmesini teminen ortaya konmuştur.

AB Tarımsal Modeli Nedir?

1999 Berlin zirvesinde mutabık kalınan "Gündem 2000" reformları *Avrupa Tarımsal Modeli*'ni somut olarak şekillendirme amacını taşıyordu. Esasen bu, Avrupa'da bir çeşit çok fonksiyonlu, sürdürülebilir ve rekabete yönelik olarak aşağıdaki esaslar içinde çalışan bir tarım sektörüdür;

- ◆ Modern ve dünya pazarlarında önde gelen bir pozisyonu olan ama aynı zamanda üreticilerin hayat standardını ve gelirlerini koruyan bir tarım sektörü.
- ◆ Çevre ile barışık, hijyenik üretim metodlarını kullanan ve tüketicilerin istediği kaliteli ürünleri sunabilen bir tarım sektörü.
- ◆ Kırsal kesimin geleneklerini ve çeşitliliğin zenginlik olduğunu gözetmek suretiyle bu kesime hizmet eden ve kırsal yerleşim alanlarının sadece gıda tedarik eden değil aynı zamanda yaşanabilir, çalışabilir bir çevre olarak da kalmasını sağlayan tarım sektörü.
- ◆ Topluluk genelinde yapılması kararlaştırılmış uygulamalarla üye devletlerin inisiyatifine bırakılmış uygulamaların kesin çizgilerle birbirinden ayrılmış olduğu daha kolay bir tarım sektörü.

Avrupa modeli öyle bir tarım politikası öne sürmektedir ki bu model doğrultusunda oluşacak tarım sektörü hem bugün hem de gelecekte Avrupa toplumunun istek ve beklentisi doğrultusunda çalışabilme yeteneğinde olsun.

Avrupa modelinin Avusturya ve Yeni Zelanda gibi daha fazla piyasayı esas alan modellerden farkı kültürel mirasın bir parçası olarak kırsal kesimin geleneksel yaşam şekline destek verilmesi yönünde Avrupa toplumunda var olan ortak anlayışdır. Avusturya ve Yeni Zelanda da kırsal kesimin yaşam şekliyle fazla ilgilenilmeyip, tarımsal üretimin ekonomik yanı ağır basmaktadır.

Bu amacı yerine getirmek üzere Avrupa Komisyonu radikal önerilerde bulunmuştur:

- Doğrudan gelirle üretimin bağıını koparmak (decoupling olarak bilinmektedir);
- Bu ödemeleri çevre, güvenli gıda, hayvan refahı ve iş güvencesi standartları koşuluna bağlamak (çapraz uyum olarak bilinmektedir);
- Doğrudan Gelir Ödemelerinin yapıldığı fondan aktarma yapmak suretiyle (*dinamik model*'i kullanarak) AB'nin kırsal kalkınmaya yönelik desteğini ciddi olarak arttırmak;
- Yeni bir çiftlik denetim sistemini devreye sokmak ve
- Kaliteli üretimi, güvenli gıdayı, hayvan refahını ve çiftlik denetim masraflarını karşılayacak şekilde yeni kırsal kalkınma önlemlerini getirmek.

Pazar politikasına gelince; OTP'nin esası olarak kalan bu alanla ilgili Komisyon teklifleri ise aşağıda sıralanmıştır:

- Hububatla ilgili reformları sona erdirmek üzere özellikle müdahale alım fiyatlarında son bir % 5'lik indirimle gidilmesi ve koruma sistemine yeni sınır getirilmesi;
- Makarnalık buğdayda ilave desteğin indirilmesine karşın yeni kalite primi verilmesi;
- Çeltik müdahale fiyatlarında yapılacak indirimin telafi edilmesi; ve
- Kuru yem bitkileri, proteinli ürünler ve fındık ürünlerine yönelik düzenlemeler.

Tekliflere ilişkin daha fazla detay için adres sayfa 3'de verilmektedir.

Kırsal Kalkınmanın Amaçları

Gündem 2000'de ve orta dönem gözden geçirme tekliflerinde kırsal kalkınmaya çok fazla dikkat çekilmiştir. Avrupa Birliği kırsal ekonomiyi geliştirmek ve biricik kaynaklarını yüreklendirmek suretiyle kırsal kesimin varlığını devam ettirmesi için destek görmesi yönünde üzerine yükümlülük almıştır. Bunun yansıması ise kırsal kalkınmanın OTP'nin ikinci ana destek unsuru olarak ön plana çıkarılması ve mali fondan kaynak aktarılmasıdır.

Reforme edilen OTP kırsal kalkınma için tutarlı, çok yönlü ve entegre bir strateji sunmaktadır: kırsal kesimin türlü türlü ihtiyaçlarını, modern toplumun beklentilerini ve çevreyi dikkate alan bir gıda teminini mümkün kılınmaktadır. Bu strateji 4 temel prensibe dayanmaktadır:

- Çok işlevsel bir tarım;
- Kırsal ekonomiye çok sektörlü entegre bir yaklaşım;
- Kırsal kalkınma için esnekleştirilmiş yardım ve
- Yardım programlarının oluşturulması ve uygulanmasında şeffaf olunması.

Kırsal alanlarla tarım arasındaki ilişkinin biçimlendirilmesinde yeni kırsal kalkınma politikasının 3 ana gayesi vardır:

- Kırsal ekonomi için temel olan tarım ve balıkçılık sektörlerinin güçlendirilmesi;
- Kırsal kesimin kendisini hem işgücü olarak hem de yaşam standartları itibarıyla koruyabilmesini teminen rekabetçi yönünün güçlendirilmesi;
- Avrupanın kırsal mirasının kırsal alanların ve çevrenin korunması.

Gıdada kalite garantisi ve garanti sertifikası programlarına katılan üreticilere daha fazla destek; çevre, güvenli gıda, hayvan refahı ve iş güvencesi gibi nitelikli tarım faaliyetine yönelik standartları karşılayanlara yardım ve hayvan refahı için zorunlu yükümlülüklerin ötesinde daha fazla gayret gösterenlere özel ödemeler gibi kırsal kalkınma çerçevesinde getirilen pek çok özel önlemlerle OTP'nin yeni yönü açıkça kendini göstermektedir. Bu önlemler kırsal hayatın sosyal ve kültürel alanında etkili olduğu kadar ekonomi alanında da sınırların ötesinde bir etkisi olacaktır.

"These measures impact on rural life across the board, as much in the economic sphere as in the social or cultural domains." Yeni politikanın, esnekliğe ve yükümlülüklerin devredilmesine dayanan prensipleriyle hangi önlemin hangi bölgede uygulanması gerektiği konusunda karar verme inisiyatifi üye ülkeye bırakılmaktadır.

Nereye ?

AB Komisyonunca 10 Temmuz 2002'de benimsenen belge politik nitelikte bir belge olup, OTP'de değişiklik yapılmasına dair resmi bir belge niteliğinde değildir. Yasal teklifler üye ülkeler ve Avrupa parlamentosuna yapılacak danışma prosedürünü takiben muhtemelen 2002'nin sonuna doğru sunulacaktır. Karar alınması hususunda belirlenmiş bir zamanlama olmamakla birlikte, AB komisyonu 2003'ün ilk yarısında mutabakata ulaşılması ve 2004'den itibaren de uygulamaya geçilmesini ummaktadır.

Avrupa Birliğinde yasal prosedür karmaşık olup ele alınacak konuya göre de farklılık göstermektedir. Yine de basit anlamda söylemek gerekirse OTP'ye ilişkin izlenecek yol "Danışma Prosedürü" olarak bilinmektedir. Bu prosedürle AB Komisyonu bir öneri hazırlar, Bu öneri AB Parlamentosu ve diğer ilgili kuruluşlarla danışılır ve AB Tarım Bakanları Konseyi son kararı verir.³ Karar nitelikli çoğunluk esasına göre oyların en az %71'iyle alınır.⁴ Bununla birlikte karar bu oy çokluğuyla çıksa bile Avrupa Devlet veya Hükümet Başkanlığı konseyine gönderilebilir ve orada herhangi üye bir ülkenin başkanı öneriyi reddedebilir.

AB komisyonu, tekliflerine karşı bir görüş olmadığı gibi bir sanının içinde değildir. Ancak teklifinin *Macsharry ve Gündem 2000* önerileriyle aynı gerçeği taşıdığını bilmektedir. Komisyon daha ileri düzeyde bir reform yapılması gerektiği inancıyla uygulanmak üzere bir öneri paket hazırlamıştır.

Bu diğer ülkeler için ne anlama gelmektedir?

Yukarıda da işaret edildiği üzere, öneriler tamamen Avrupa vatandaşlarının beklenti ve gereksinimlerini karşılamak üzere içsel nedenlere dayalı olarak getirilmiştir. Bununla birlikte bu öneriler aynı zamanda AB'nin dış pazarlardaki güçlüklerle mücadelesine de yardımcı olmaktadır.

Bu önerilerden öncelikle 2004'de AB'ye katılacak yeni üyeler etkilenecektir. Bütçe daha yeni bağlanmış ve aday ülkeler OTP'ye uyum için geniş periyoduna iliş-

³ Detay için bakınız: http://europa.eu.int/eur-lex/en/about/abc_21.html

⁴ Detay için bakınız: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/cig/94000q.htm#q1>

kin farklı önerilerle gelirlerken (Sayfa 4' deki özete bakınız) komisyonun bu yeni teklifleri aday ülkelerin OTP' ye entegrasyonunun uzun vadeye yayılmasına yardımcı olacaktır. Ortak Pazar düzenine ilişkin değişiklik önerileriyle aynı zamanda pazar dengesine ilişkin mevcut problemler genişleme öncesi dile getirilmiştir.

Üretimden bağımsız DGD uygulaması eski yeni tüm üye ülkelerin çiftçilerini, sübvansiyona yönelik üretim politikalarına odaklanmaktan ziyade pazar talebine yönelik üretim yapmalarını teşvik edecektir. Aynı zamanda gelir ödemelerinin işletme bazında yapılacak olması, uygulamayı mevcut düzenlemelerle çok daha kolaylaştıracaktır.

Bu önerilerin Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkeler için bir önemi de AB'de ekstansif tarımın ön plana çıkması ve ticareti bozucu iç desteğin minimize edilmesi anlamını taşıyor olmasıdır. Daha da ötesi, bunun anlamı, AB'nin tarımsal ürünlere yönelik ihracatının bu uygulamalarla mevcut seyrinden daha aşağıda gerçekleşecek olmasıdır.

Bu önerilerin kabulü ile halihazırda sürmekte olan DTÖ müzakerelerine olumlu bir sinyal gönderilirken, bu önerilerin doğrudan sonuca ulaşmada sürükleyici bir rolü olmayabilir. Taraflar, ilave taahhütlerden önce doğal olarak mevcut politika önerilerinin olgunlaştırılması yönünde mutabıktırlar. AB zaten daha önce gerçekleştirdiği reformlar ile (örneğin ekilebilir ürünler, dana ve süt inekçiliğine kırmızı kutu kapsamında yapılan 34 milyon Euro' luk destek 14 milyon Euro' ya indirilmiştir.) büyük ölçüde itibar kazanmıştır. Daha öte taahhütler sadece tarımla ilgili müzakerelere dayalı olarak değil, ama Doha turunda yapılan tüm görüşmeler çerçevesinde etraflı bir katılımı yapılacak.

Bununla birlikte AB, DTÖ Tarım müzakerelerinde kendi üstüne düşen rolü oynamaya hazırdır. Açıkça görünen odur ki başarılı bir sonuca ulaşmak için uzlaşmacı bir ruhun önderliğine ve yöntem ihtiyaç vardır. AB birliği gidilecek yönün açık olması gerektiği inancındadır: ticareti bozucu iç desteklerin ve ihracattaki her türlü sübvansiyonun azaltılması, pazara girişin geliştirilmesi, gelişmekte olan ülkeler için lehte uygulama ve daha fazla liberalizasyona kamu desteğinin sürmesi açısından anahtar rolü oynayan gıda güvencesi, çevre gibi ticari olmayan hususların da gözönüne alınması.

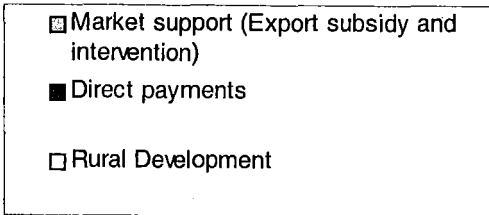
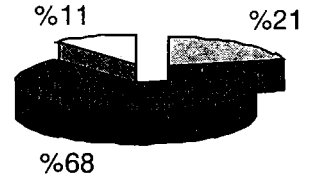
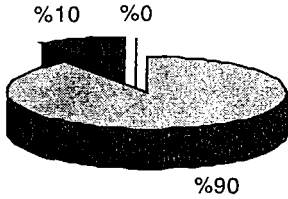
OTP Reformunun Bütçeye Etkisi

Yukarıda da değinildiği gibi Komisyonun “orta dönem gözden geçirme” önerileri ortada olmasaydı bile OTP zaten giderek ciddi şekilde pazar desteğinden uzaklaşmış (ihracat sübvansiyonları da dahil) ticareti bozucu etkisi çok daha az olan DGD’ ye ve yine kırsal kalkınma yardımına yönelmiştir.

(Aşağıda OTP bütçesinin 1989/91 dönemindeki durumuyla 2006’ daki durumunu gösteren grafik bütçenin geçirdiği yapısal değişimi göstermektedir.)

Önemli bir husus ta; Gündem 2000 kararları ile bütçe harcamalarına (kırsal kalkınma ve veterinerlik alanındaki harcamalar hariç olmak kaydıyla) 1999 yılı sabit fiyatlarıyla 40,5 milyar Euro’luk bir tavan konulmasıdır. Mevcut beklentiler orta dönem gözden geçirme teklifleri yürürlüğe girene kadar, ortalama yıllık bütçe harcamasının 40,5 milyar Euro’luk tavanın 1,5 milyar Euro kadar altında gerçekleşeceği. Komisyon tekliflerinin bütçe üzerine olabilecek etkisine ilişkin ilk tahminler bütçede yıllık 0,2 milyar Dolarlık bir ilave tasarruf sağlanacağı yönündedir.

Diğer yandan, OTP harcamaları AB bütçesinin hemen hemen yarısına tekabül etse de bu harcama AB’ deki toplam kamu harcamasının sadece %2’ sine tekabül etmektedir.

OTP' nin Finansmanı

AB' nin tarımsal harcamaları AB Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu (EAGGF) olarak bilinen fondan karşılanmakta olup isminden de anlaşılacağı üzere fon 2 kısımdan oluşmaktadır.

Bu fonlar Ocak 2000' den beri aşağıda belirtilen işlevleri yerine getirmektedir

- Garanti kısmından yapılan çoğu tarımsal harcamalar piyasa düzenlemeleri kapsamında doğrudan gelir yardımı, müdahale alımları, depolama masrafları ve ihracat sübvansiyonları şeklinde finanse edilir (OTP'nin 1.sütunu)

Yine garanti kısmı OTP çerçevesinde 4 önlemin finansmanına yardımcı olur; tarımsal çevre planları, ağaçlandırma (orman tesisi), erken emeklilik ve dezavantajlı bölgelere telafi edici ödenek. Son olarak garanti kısmı tüm topluluktaki yapısal ve kırsal kalkınma önlemlerini destekler. (Az gelişmiş bölgeler bunun dışındadır. Zira bu bölgeler fonun yönverme kısmından finanse edilir). Bu da OTP'nin 2. sütunu olarak bilinir

- Yönverme kısmı Avrupa' da mevcut 4 yapısal fondan biridir. Avrupa' nın geri kalmış yörelerinde, yatırım yardımı, genç çiftçiler için başlangıç yardımı ve tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlaması olanaklarının geliştirilmesine finansman sağlar. Yönverme kısmı aynı zamanda tüm topluluktaki önder kırsal kalkınma programlarını teşvik eder.

Amaçlanan nedir?

Bu, üreticilerin, tüketicilerin ve vergi mükelleflerinin gereksinimlerini dikkate alan dengeli ve zamanlaması çok iyi olan bir pakettir.

Avrupa Komisyonu Başkanı Romano Prodi

Orta dönem gözden geçirme'ye ilişkin komisyon önerilerinin anahtar unsurları aşağıdaki gibidir:

Üretimden bağımsız (decoupled) DGD uygulaması

AB Komisyonu üretimden bağımsız olarak işletmelere tek düze bir DGD yapılmasını önermektedir. Bu ödemeler Gündem 2000 mutabakatı çerçevesinde geçmişte belli bir dönemde yapılan ödemeler baz alınarak uygulanacaktır. Bu uygulama ilk

aşamada ekilebilir ürünler, dana ve koyun eti olduğu kadar bakliyat ve nişastalık patatesi kapsamaktadır. Çeltik, makarnalık buğday ve kuru yem için yeniden düzenlenen ödeme miktarları da yine bu yeni uygulama planına entegre edilecektir. Daha sonra diğer ürünler de bu uygulama kapsamına alınacaktır. Üretimden bağımsız olarak işletme bazında yapılacak doğrudan gelir desteği ve diğer şekildeki doğrudan desteklerden bütünüyle yararlanabilmek için çevre, hayvan refahı gıda güvence standartları ve iş güvenliği gibi bir takım belirlenmiş kurallara uyulması gerekecektir. Çapraz uygunluk gerekleri olarak bilinen bu gerekler zorunlu çerçeve standartlar olarak tanımlanan “nitelikli tarım uygulaması”na destek verme amacı üzerine yoğunlaşmıştır. Çapraz uygunluk, işlensin işlenmesin tüm tarım alanlarını kapsayan bütüncül bir tarım yaklaşımı içinde uygulanacaktır. Yine, çevreye potansiyel zararı olan üretimi güdüleyici desteklerin kaldırılarak yerine doğrudan gelir desteği uygulamasının getirilmesi çevre ile entegrasyona katkı sağlayacaktır.

Yeni çiftlik denetleme sistemi

Toplumun beklentilerini karşılamayı ve üreticilerin modern, yüksek kaliteli tarım standartlarına uyabilmelerini teminen profesyonel tarım işletmeleri için AB kapsamında bir denetleme sistemi öngörülmektedir. Çiftlik denetlemeleri, çevre, güvenli gıda, hayvan refahı ve iş güvenliği standartları bağlamında tarımsal işlemlerde kullanılan malzeme ve ekipman akışının kontrolüne yönelik olacaktır. Çiftlik denetlemeleri için ayrılacak destek kırsal kalkınma altında yapılacaktır. AB komisyonu bu denetlemelerin, çapraz uygunluk gereğinin bir parçası olarak ilk aşamada ticari tarımsal işletmeler için zorunlu olmasını önermektedir. Denetlemeye yılda 5,000 t’den fazla DGD ödemesi alan üreticilerden başlanacaktır (İşletmelerin yaklaşık % 25’i, üretimin ise hemen hemen % 75’ine tekabül etmektedir).

Tarım arazisini zorunlu üretimden alıkoyarken (set-aside) çevreye odaklanma

Zorunlu üretimden çekme uygulamasının üretimi kontrol edici yararını muhafaza etmek için, yeni destekleme sistemi (decoupled) altında üretimden alıkonulan alanların çevreye yararlı bir şekilde muhafazası zorunlu hale getirilirken, ekilebilir ürünler için 10 yıllık bir zorunlu uygulama dönemi önerilmektedir.

Öneriler çerçevesinde, üretimden zorunlu alıkonan alanlarla ilgili mevcut düzenlemeler, uzun süreye yayılan çevre odaklı koruma düzenlemeleriyle yer değiştirecektir. Halihazırda, üretimden zorunlu alıkonulan alanlarda sanayi bitkilerinin yetiştirilmesine izin verilmek suretiyle enerji kaynaklı ürünlere destek verilmektedir. Ancak komisyonun tekliflerinde mevcut düzenlemenin yerini karbon kredisi almaktadır. Enerji kaynaklı ürünlere yapılacak destek, maksimum 1,5 milyon ha’lık bir alanla sınırlı olmak üzere 45 €/ha olacaktır

Sürdürülebilir tarım ve kırsal kalkınma için artan destek

Pazar politikası ile kırsal kalkınma arasında sağlanacak iyi bir denge ortak tarım politikasının hem sosyal kesimlerce kabulünü hem de kırsal kalkınma sütunu içerisinde tüketiciye, çevreye ve hayvan refahına hitap etme imkanını arttıracaktır. AB Komisyonu bu dengeyi sağlamak üzere tüm üye ülkelerce uygulama zorunluluğu getiren ve *dinamik modülasyon* olarak bilinen bir uygulama önermektedir. Dinamik modülasyon çerçevesinde; üretime bağlı veya bağlı olmayan, halihazırda uygulanmakta olan tüm doğrudan gelirler her yıl %3 oranında indirilmek suretiyle aşamalı olarak sonuçta toplam %20 oranında bir indirim yapılacaktır.

Bu kesintilerden tasarruf edilen ödenekler üye ülkenin kendi ulusal bütçesinde gösterilecek ve üye ülke bu ödeneği tekrar kırsal kalkınmada ve nasıl kullanıp kullanmayacağı konusunda serbest olacaktır.

Küçük işletmelerin bu kesintiden zarar görmemeleri için, işletmede tam gün çalışma esasına göre 2 çalışana kadar çalışan başına 5000 €' nun, 2 çalışandan fazlası için çalışan başına 3000 €' nun söz konusu kesintiden muaf olması (imtiyaz) önerilmektedir. İmtiyaz uygulaması hesabından sonra işletme başına yapılabilecek maksimum ödeme 300.000 € ile sınırlı tutulacaktır.

Hububat

AB dünyanın başlıca hububat ihracatçılarından biridir. Dolayısıyla iç pazardaki fiyatların mümkün olduğu kadar dünya fiyatlarıyla aynı seviyelerde bulunması önem taşımaktadır. AB Komisyonu müdahalenin gerçekten bir güvenlik ağı olarak oluşturulabilmesi için müdahale fiyatlarında %5' lik nihai bir indirimle gidilerek 2004/05 kampanya döneminden itibaren 95,35 € / t olarak uygulanmasını önermektedir. DGD telafisi ise bu indirimin %50' si kadar olacaktır. Ayrıca aylık fiyat artışı uygulamasından da vazgeçilmesi önerilmektedir.

Çavdar

Çavdarın müdahale alımları kapsamında çıkarılması önerilmektedir. Hububat fiyatlarında yapılacak %5 indirimle birlikte çavdarın müdahaleden çıkarılması yemlik tahıl piyasasının dengede gitmesini sağlayacaktır.

Makarnalık Buğday

AB Komisyonu geleneksel makarnalık buğday ekim alanları için ilave destek olarak uygulanan hektar başına yardımı 250 € / ha' a indirmeyi ve geleneksel alanlar

dışında belirlenmiş alanlar için uygulanan özel yardımı da tamamen kaldırmayı önermektedir. Bu uygulama için 3 yıllık bir geçiş dönemi olacaktır. Kaliteyi teşvik amacıyla, özel kalite kontratı altında makarna sanayine satılan kaliteli makarnalık buğdaylar için 15 € / t üst sınırından başlayan bir kalite primi uygulaması önerilmektedir.

Çeltik

"*Everthing but arms*" görüşüyle çeltik müdahale fiyatında bir kerede %50 fiyat indirimi yapılmak suretiyle müdahale fiyatının 2004/05 kampanya döneminde 150 € / t' luk temel fiyata çekilmesi önerilmektedir.

Piyasa fiyatları temel fiyatın altına incek olursa bu defa özel depolama yardımının devreye sokulması planlanmaktadır. Güvenli müdahale ağı 120 € / t seviyesinde oluşturulacaktır. Fiyatta yapılacak toplam indirim %88 oranında telafi edilmek suretiyle doğrudan ödeme yoluyla karşılanacaktır ki bu doğrudan ödeme miktarı 1992 ve Gündem 2000 reformlarıyla hububata yapılan toplam telafi edici ödemeye denk olacaktır. Sonuçta; çeltiğe uygulanan mevcut 52 €/t' luk telafi edici ödemeyi de kapsayacak şekilde toplam 177 € / t' luk bir telafi edici doğrudan ödeme yapılacaktır. Bunun 102 € / t' luk kısmı 1995 reformuyla belirlenmiş referans verimlere göre işletme başına ödenecek doğrudan gelir olacak, kalan 75 € / t' luk kısmı ise yine 1995 reformuyla belirlenmiş referans verimlere göre geleneksel sulu çeltik üretim alanlarına özgü verilecek özel yardımı yansıtacaktır.

Kuru Yem Bitkileri

Mevcut düzenlemelerin yerini çiftçiler için hazırlanan 160 milyon €' luk gelir desteği paketi alacak. Bu paket üye ülkelerin dehidralize ve güneşte kurutulmuş yem bitkilerine ilişkin ulusal taahhüt miktarları oranında pay edilecektir. Üretici alacakları geçmişte belli bir dönemde üreticilerin işleyicilere teslim ettikleri mal miktarına dayalı olarak belirlenecektir.

Dehidralize ve açık havada kurutulmuş yem bitkileri için uygulanan basitleştirilmiş tek destek planı muhafaza edilecek ancak ödeme miktarı her iki ürün içinde 33 € / t' a indirilecektir.

Dana ve Sığır Eti

AB Komisyonu hayvan başına yapılan ödemelerin üretimden bağımsız olmasını ve bu ödemelerin geçmişte yapılan ödemeler temel alınmak suretiyle işletme başına

tek bir gelir ödemesi şeklinde olmasını önermektedir. Bu uygulamanın çapraz uygunluk şartlarıyla birleştiğinde entansif üretimi azaltıcı bir baskı oluşturması ve çok daha dengeli bir pazarın oluşması beklenmektedir.

Fındık

Komisyona mevcut düzenlemelerin tek düze hektara ödeme şeklinde değiştirilmesi ve ödeme miktarının 100 € / ha olmasını teklif etmektedir. Bu miktar üye ülkeler tarafından en fazla 109 € / ha' a çıkarılabilir. Maksimum ekim alanı ise 800.000 ha olacaktır.

Süt

Berlin zirvesinde süt desteğine ilişkin varılan mutabakat ile bu sektörde düşünülen reform 2005/06 dönemine kadar ertelendi. Mutabakat çerçevesinde reformun 3 yıllık bir süreye yayılması kararlaştırıldığından reformun tam etkisi 2007/08 dönemine kadar hissedilmeyecektir.

Bununla birlikte yine aynı zirvede mevcut süt kotası düzenlemelerinin 2006' dan sonra kaldırılması amacıyla yönelik 2003' te yapılacak yeni bir gözden geçirme önerisi de karar altına alındı.

AB Komisyonu süt kotaları⁵ ile ilgili ayrı bir rapor masaya yatırdı ve belirli bir öneride bulunmadı. Ancak 2008-2015 yılları için tartışılacak dört seçenek sundu; Gündem 2000' de belirlenen önlemlerin 2015 yılına kadar sürdürülmesi; Gündem 2000' e, fiyatlarda indirim (tereyağı için %15 ve SMP için %5) ve kotada arttırım (%3) şeklinde yaklaşım; iki sıralı kota rejimi uygulaması ve müdahale fiyatlarında yapılacak %25 indirimle birlikte süt kotalarının kaldırılması.

OTP ve Genişleme

1999 yılı Helsinki zirvesinden bu yana AB tarihindeki en geniş çaplı genişlemeye gidiyor. 13 ülke katılım müracaatında bulundu: Bulgaristan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Türkiye. AB, katılımın hem aday ülkeler hem de mevcut üye ülkelerin çıkarımın gözetilmesi bakımından bir dizi enstrüman oluşturarak karşılık verdi.

⁵ Detay için bakınız: http://europa.eu.int/comm/agriculture/mtr/milkrep/text_en.pdf

Bunlar arasında yer alan katılım öncesi SAPARD programı özellikle tarımsal ve kırsal kalkınmaya yönelik olarak oluşturuldu. Bu program, aday ülkelerin tarım sektörü ve kırsal alandaki yapısal düzenlemelerde olduğu kadar OTP ile ilgili mevzuatların uygulanmasına ilişkin sorunlarda yardımcı olacaktır. SAPARD programı 2000 yılının Ocak ayında yürürlüğe girmiş olup, 2006 sonuna kadar yıllık 520 milyon € bütçesi bulunmaktadır. Bu program topluluktaki mevcut tarım mevzuatının yerine getirilmesini teminen 10 aday ülkeye destek verecek, ancak bu ülkelerin SAPARD'dan yararlanmaları AB'ye tam üye olunca son bulacaktır.

Aday ülkelerin durumunun birbirinden çok farklı olmasına rağmen genellikle tarım alanında aynı yapısal sorunlarla karşı karşıyadırlar. Bir çok aday ülke dikkati çeken seviyedeki gizli işsizlik oranını düşürmek zorundadır. Bu ülkelerin AB pazarında yerini alabilmeleri için AB'nin çevre, gıda güvenliği ve kalite standartlarına yönelik düzenlemelerini adapte etmeleri gerekmektedir. Yine bu ülkelerde ticari tarımsal işletmelerin ve tarımsal gıda zincirinin sürdürülebilir olması için uygun ve istikrarlı bir yatırım ortamına ihtiyaç bulunmaktadır. AB'nin kırsal kalkınmaya ve yapısal önlemlere yönelik mali yardım programları bu problemlerin çözümünde çok önemli bir vasıta olacaktır.

Bununla birlikte bir tehlike vardır ki o da, DGD aday ülkelere çok hızlı bir şekilde uygulandığı takdirde, kısa dönemde üretici gelirlerine yansıtacak olumlu etki ile rehavete girilerek yeniden yapılandırma sürecinin bundan olumsuz etkilenebilme tehlikesidir. Yüksek seviyelerle başlanacak DGD ödemeleri mevcut hantal yapıların daha da pekişmesine neden olabilir. Bu durum sadece küçük, orta büyüklükteki işletmelerin yeniden yapılandırılması sürecini yavaşlatmakla kalmayıp, aynı zamanda yeni katılacak ülkelerin rekabet edebilirliğinin temini açısından çok önemli olan diğer türdeki yapısal değişikliklerin de önünü kesecektir.

Gerekli yeniden yapılandırma yavaşlatıldığı ya da durdurulduğu takdirde düşük verimliliğe ilişkin kötü bir kısır döngüye girilmesi, düşük standartlarda kalınması ve yüksek gizli işsizliğe neden olunması gibi çok ciddi bir risk bulunmaktadır.

Bütün bu nedenlerden dolayıdır ki AB Komisyonu genişleme müzakerelerinin tarımla ilgili kısmına ilişkin olarak DGD ödemelerinin aşamalı olarak verilmesi yönünde 30 Ocak 2003 tarihli bir strateji önermiştir.⁶ Üretimden bağımsız DGD yeni katılacak ülkelerdeki üreticilerin mantalite olarak desteklemeye yönelik üretim-

⁶Detay için bakınız: http://europa.eu.int/comm/agriculture/external/enlarge/index_en.htm

den ziyade piyasa odaklı üretime yönelmelerine yardımcı olacaktır. Kırsal kalkınmaya ilişkin önerilen değişiklikler yeni üye ülkelerdeki üretimin bir yandan AB gıda güvencesi ve kalite standartlarının yerine getirilmesine yardımcı olurken diğer yandan da çapraz uygunluk gereğince tüketici güvencesinin kazanılmasına yardım edecektir. Zaten Komisyon raporunda da topluluğa yeni katılacak ülkelerin kırsal kalkınmasına ayrılacak ödeneğin mevcut üyelere ayrılana kıyasla daha fazla olması önerilmektedir. Örneğin Polonya, şimdiden kırsal kalkınması için mevcut üye ülkelerden daha fazla ödenek almaktadır.

DGD' nin aşamalı olarak nasıl verileceğine gelince, AB Komisyonu' nun önerisi 10 yıllık bir geçiş döneminde 2 aşamalı bir uygulamayla verilmesi yönündedir. İlk aşamada yeniden yapılanma gösterilecek gayretlere zaman tanınması bakımından DGD' ler 2006' ya kadar yavaş yavaş yıllık %5 oranında arttırılacaktır. (2004 için %25, 2005 için %30 ve 2006 için %30). 2013' te tam seviyeye ulaşmak için 2 aşamada verilecek DGD' lerin yıllık artış oranları daha yüksek tutulacaktır. Yeni katılacak üyeler hububat müdahale alımları gibi OTP piyasa düzenlerine gecikmeksizin ve tam yükümlülükle gireceklerdir.

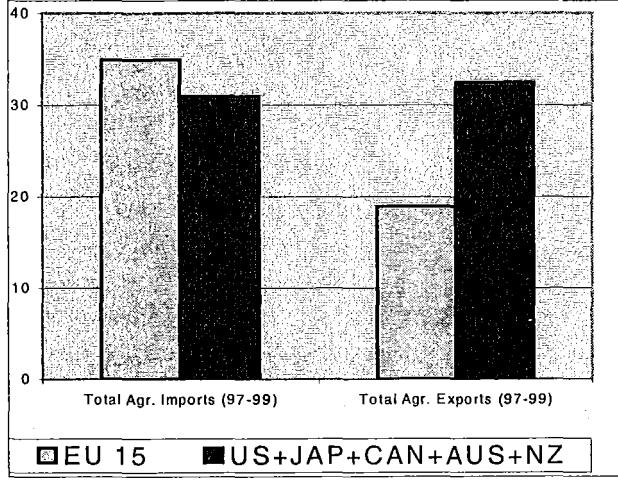
Yine aday ülkelere belirli ihtiyaçlarını karşılamak üzere ellerinde enstrüman olmasına imkan tanınacaktır. Bu itibarla Komisyon öncelikle, aday ülkeler için katılım öncesi aşamalı uygulanacak DGD seviyelerinin aday ülkenin kendi ulusal bütçesinden yapacağı destekle en üst orana kadar (% 100) uygulanmasına yönelik imkan tanınmasını önermektedir. İkinci olarak aday ülkeler kırsal kalkınma desteğini özellikle yeni gelir kaydırma önlemleri vasıtasıyla yeniden yapılanması gereken işletmelere kaydırabilirler. Bu daha çok Slovenya ve Polonya gibi küçük aile işletmelerinin hakim olduğu ülkelerle ilgili bir önlemdir.

Bu strateji gerek AB Konseyince 1999 yılında Berlin zirvesinde varılan mutabakatla gerekse de AB' nin Doha turundaki ileri tarım müzakerelerindeki görüşünü içerecek şekilde DTÖ taahhütleriyle tam bir uyum içindedir.

Biliyor muydunuz ?

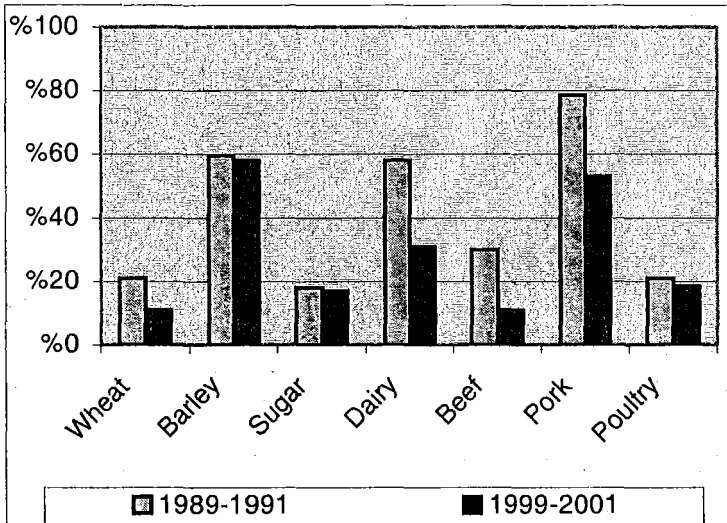
..Avrupa Birliği'nin Dünya'nın en büyük tarım ürünleri ihracatçısı ve ABD'den sonra Dünyanın ikinci büyük gıda ihracatçısı olduğunu.. Daha ötesi, AB'nin gelişmekte olan ülkelere yaptığı tarımsal ürün ithalatının ABD, Japonya,Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'dan gerçekleştirdiği ithalattan daha fazla olduğunu..(Aşağıdaki grafiğe bakınız)

Gelişmekte olan ülkelerle ticaret

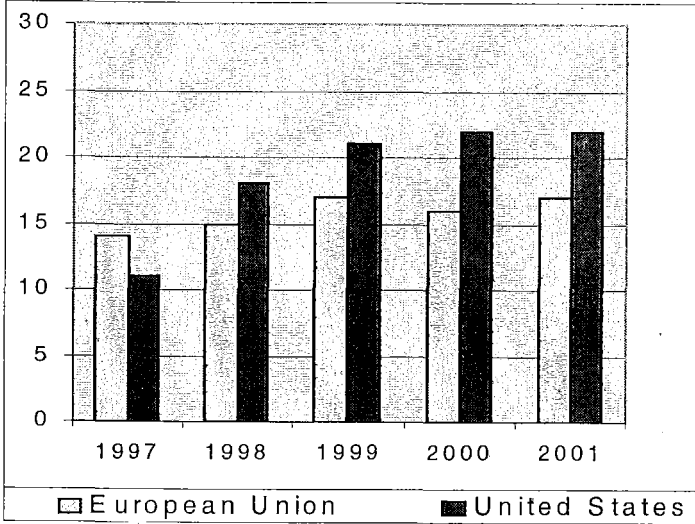
... 1992 yılında uygulamaya başlanan OTP reformuyla birlikte AB'nin Dünya pazarlarından aldığı ihracat payının devamlı bir düşme gösterdiğini... 1989-91 arasında % 22 olan net buğday ihracat payı, 1999-2001 arasında % 13'e gerilemiştir; yine aynı dönemler itibariyle süt ürünlerinin payı % 56'dan % 32'ye ve et ürünlerinin payı da % 30'dan % 13'e gerilemiştir (aşağıdaki grafikte görülmektedir).

AB'nin net ihracat pazar payı

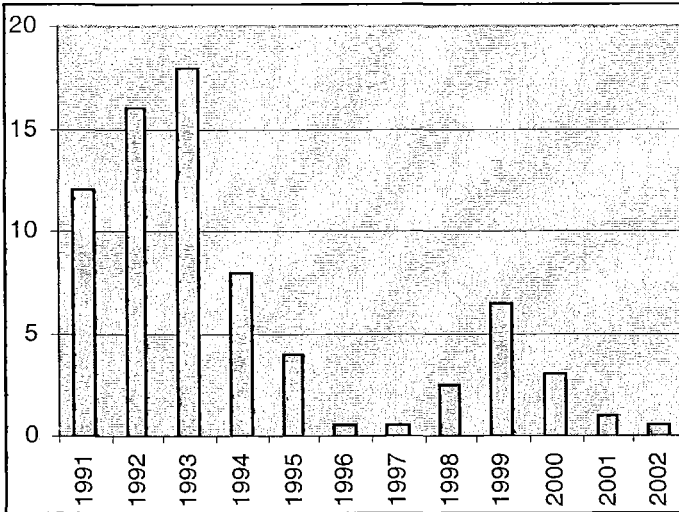
...OECD verilerine göre, ABD'nin üretici başına verdiği desteğin 1998'den beri AB'den daha fazla olduğunu..(2001 yılı için ABD'nin üretici başına verdiği desteğin 22.000 t olmasına karşın, AB'de 17.000 t dur. Aşağıdaki grafikte görülmektedir)

AB ve ABD'de üretici başına ödenen DGD miktarı

...AB'nin 1990'lı yılların başındaki aşırı buğday stoklarının çok çarpıcı bir biçimde düştüğünü..Bu da, yeni politikanın hem AB vatandaşlarına hem de aynı zamanda diğer ülkelerin ihracatına yardım ettiğini göstermektedir.

AB'nin buğday müdahale stokları (milyon ton)

Sunu burada sona ermiş bulunuyor. Şimdi soruları almaya başlayabiliriz.

SORU : Efendim, ben teşekkür ediyorum sayın konuşmacıya. 12 Aralık'ta Türkiye için bir müzakere tarihi konusunda büyük tereddütler yaşandı. Özellikle Genişlemeden Sorumlu Komiser Günther Verheugen, Türkiye'nin ortak tarım politikası konusundaki yetersizliğinden söz ederek, üyelik müzakerelerinin başlatılma tarihinin çok ilerilere atılması konusunda ısrarlı davrandılar. Sayın Glucksman de, kendileri Tarım Genel Müdürlüğü'nde görev aldıklarına göre, bu konudaki Türkiye için gerçek düşünceleri nedir? Ümit var mıdır, özellikle bu tarım komisyonu için, ortak tarım politikası için ? Teşekkür ederim.

GLUCKSMAN: Özellikle şu noktaya açıklık getirmek lazım ki; ben bir komisyonerin görüşlerini, şu veya bu şekilde doğrudur veya yanlıştır diye yorumlamak durumunda değilim. Türkiye'nin Topluluğa katılmasında dikkate alınması gereken nokta; tarım konusunun şu veya bu unsuru değil, şu an Topluluk tarafından tespit edilmiş olan politik kriterlere uyulup uyulmadığı hususudur. Şu an için. Bunun dışındaki bütün sorunlar, müzakereler esnasında diğer bütün aday ülkelerle yapıldığı gibi, müzakere süreci başladığında, zaman içerisinde çözümlenecek.

SORU: Hollanda'da ben gördüm, serada üzüm üretiyorlar. Bir de güneyde, Mayıs ayında gelin, en güzel kaliteli üzüm bizde var. Neden? Çünkü ekoloji. O halde diyorum, dünya bu mahsulleri neden almak için Türkiye'de bol üretimi desteklemesin? Yem bitkileri için de diyorum ki; bizim sütümüzde bulunan vitaminler, onların sütlerinde bulunamaz. Kuzey Avrupa'yı ben biliyorum. Almanya, Hollanda yetiştirdikleri bitkiler, üç-beş türdür. Ve sadece onlarla hayvan beslersen, benim artık çok anlatamadım, benim Doğu Anadolu'da mahsulünü bildiğimiz meralarımızın vereceği süt, vitamin deposudur. Bunu niye kullanmıyorlar demek istedim. Sevgilerimle.

GLUCKSMAN: Çok teşekkür ederim sorunuz için, özellikle İngilizce bölüm için. Toplulukta kalite nosyonunun gelişimi, oldukça çarpıcı ve önemli olmuştur. 1992'de reform uygulamaları yürürlüğe girdiğinde, kalite hakkında hemen hemen hiçbir unsur yoktu. Özellikle son 10 yılda, gittikçe daha artan oranda kaliteye yönelik atıflar oldu. Başka önlemlerin yanı sıra belli bölgelerden bazı kalite ürünlerinin kayıt edilmesi olgusu yürürlüğe girdi. Bu ürünlere özel bir isimlendirme yapılmak suretiyle, bu ürünlerin o bölgeden de üretildiği, kaliteli olduğu, en azından kaliteli olduğu iddiası garanti altına alındı. Coğrafi işaretlemeler yapıldı. Bugünlerde Komisyonunda tartışılan teklif kağıdında, kırsal kalkınma önlemlerini genişletmek üzere bazı teklifler var ki, bunlar kaliteli ürüne yönelik. Bunlardan bir tanesi ilk kez, eğer üreticiler isterlerse Topluluktan destek almak üzere kalite programlarına

katılabilecekler. Topluluktan tüketicileri kalite konusunda bilgilendirmek üzere önemli oranda destek sağlandı. Özellikle bazı güney ülkeleri, üretimde kantiteden çok kalitenin teşviki konusunda ısrar ettiler. Türkiye'den olsun, Topluluktan olsun, dünyadan olsun, sanıyorum gelecek kaliteli ürünler için daha parlak olacak, daha iyi olacak.

SORU: Benim merak ettiğim, Avrupa Topluluğu kuruluşundan bugüne kadar birtakım prensip kararlarını alarak, kendisini daha doğru, daha ilkeli davranış götürmeye çalışmakta. Bu prensiplerden öte bir şey daha var asıl önemli olan. Acaba etik olan Avrupa Topluluğu'nun kararlarını inceleyen bir organizasyon, bir kuruluş var mı? Ve bir hata vuku bulduğu zaman, geri dönüşümlerle durumu telafi edebilecek ve ülkelerin arasında haksızlığa yol açmayacak önemli bir etik kuruluş var mı?

SADİ ULUSOY: Efendim, tabii ama yani etik olarak kontrol derken, neleri etik olarak kontrol edecek? Politikaları mı, tarımsal politikaları mı?

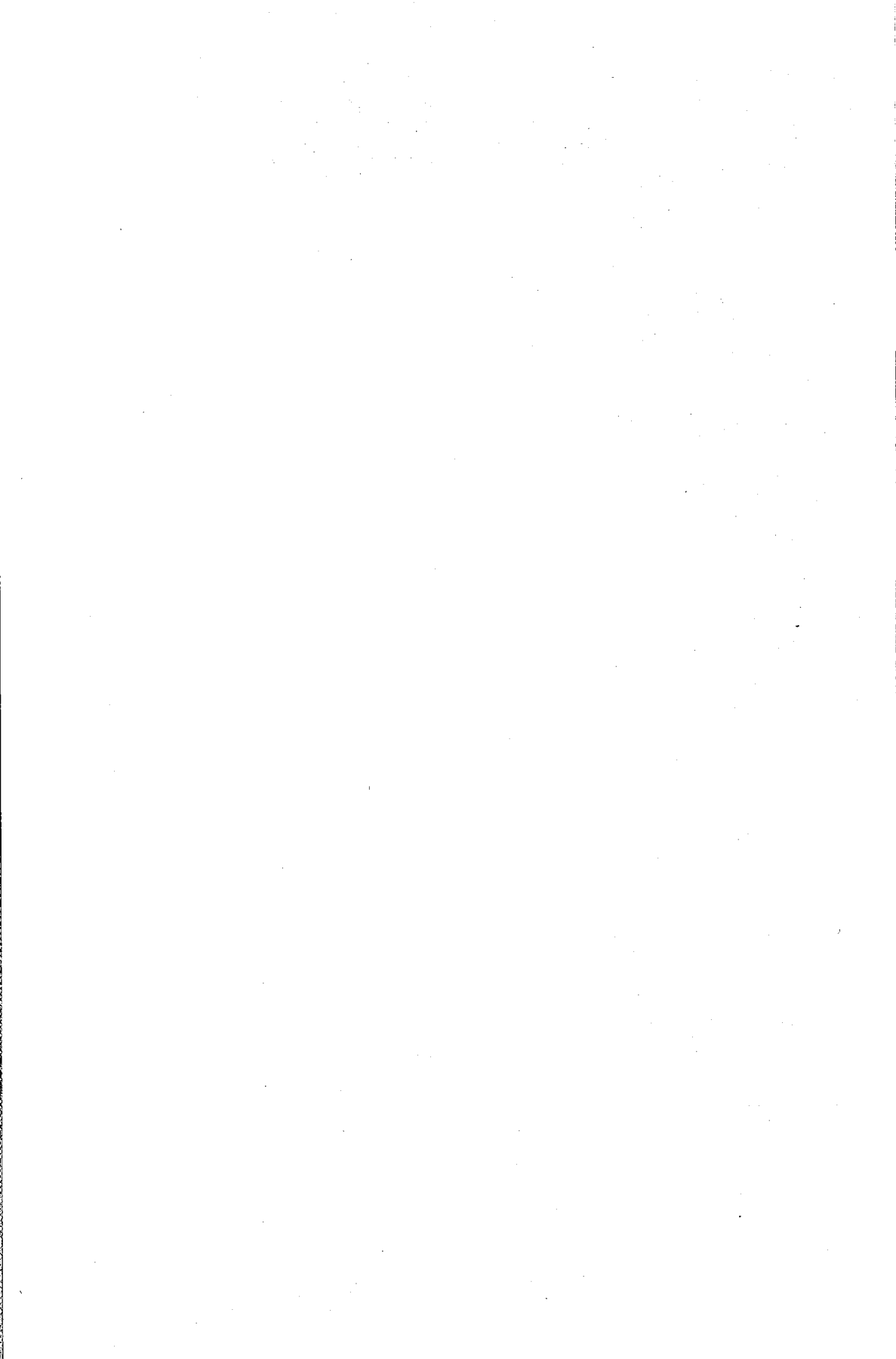
SORU: Hayır. Bu etik derken, felsefi anlamda bir etik. Yani, dünya çapında, ahlak değerleri. Bakın bir örnek vereyim: Bir deli dana hastalığında yemleme için kullanılan orijinal bir buluştu belki de, bir hayvana et yedirmek, fakat sonuçlarını. Ki bu Avrupa'da çıktı ortaya biliyorsunuz. Bu olayı nasıl değerlendiriyorlar; yahut önlemler alacaklar mı? Ben bunu merak ediyorum.

GLUCKSMAN: Tarım politikalarının genel izlenmesi, merkezi Paris'te olan OECD teşkilatı tarafından yapılmaktadır. Özellikle bir politika içerisindeki destek derecesini ölçmektedirler. Örneğin Avrupa Topluluğu'nun üreticilerine de yaptığı desteklerde 100 €'nun 40 €'sunun, üreticilere destek olarak gittiği ölçülebilmektedir. Rakamlar fiktif. Örneğin ABD, 100 €'nun 30'unu destek olarak, örneğin Norveç veya başka ülkelere yüzde 100 de olabilir. Öte yandan Dünya Ticaret Örgütü var, uluslararası. Dünya Ticaret Örgütü üyelerinin, özellikle destek politikalarında Marakeş'te imzalanan nihai senede, Dünya Ticaret Örgütü'ne ilişkin kurallara uyulup uyulmadığı açısından da ulusal politikaları takip eder monitörde. Hayvan hastalıkları açısından daha uzmanlaşmış kuruluşlar vardır. Özellikle Paris'teki Hayvan Hastalıkları Ofisi. Emin değilim sizin cevabınız oldu mu?

SORU: İsterseniz soruyu tekrarlayayım. Ben de hanımefendinin sorusunun cevabını merak ediyorum. Bu üretimi özendiren, o kadar özendiren ki, bu ortak karar politikaları ve bir deli dana hastalığıyla sonuçlanıyor. Bir deli dana hastalığıyla sonuçlanabilen bu üretimi özendiren politikaların bir etik değerlendirmesi var mı? Yapılıyor mu? Hayır, ekonomik değerlendirmesi değil. Çünkü beyefendinin yaptığı ekonomik değerlendirme.

GLUCKSMAN: Bu sorun sadece etik değil, aynı zamanda politik. Yani bir ülke üretimi kesin artırmaya karar verdiyse, bu kirli elbisesini, yani üretim artışıının ortaya çıkardığı pisliği çok fazla temizlemek de istemeyebilir. Bir ortak Avrupa Birliği lkelerinde bu veterinerlerle, hayvan hastalıklarıyla ilgili olarak çok fazla serbestleşme var. Yani denetimler sanki serbest piyasanın karşısındaymiş gibi ele alındı. Dolayısıyla bu konuda hayvan üreticileri, bir yerde serbest denetim dışındadır. 10 sene önce bu konularda hiçbir düşünce yoktu. Yani insanların aklına gelen belli bir sorun da yoktu. Ama özellikle son zamanlarda, etik komisyonda, örneğin işte hayvanların kesilmesi, hastalıkları vs. bu konularda artık bir etik kavramı oluşmaya başladı. Ama yeni yeni oluşmaya başladı.

Beni dinlediğiniz ve programa katıldığınız için çok teşekkür ederim. Sanırım ikinci kez Türkiye’de olduğunda birazcık, en azından biraz Türkçe öğrenmem gerektiği sonucuna vardım.

BİRİNCİ OTURUM

AB'YE ÜYELİK KOŞULLARI VE AB - TÜRKİYE DEĞERLENDİRMELERİ

Başkan: Prof. Dr. Bilsay KURUÇ - A.Ü.

SUNULAR

Yrd. Doç. Dr. Çağrı ERHAN - A.Ü.

Kopenhag ve Maastricht Ölçütleri / Anayasal - Yasal Düzenlemeler
Ölçütleri Karşılamada Yeterli mi?

Ali URKAN - ABGS

AB Müktesebatını Üstlenebilme Kapasitesi, 2002 İlerleme Raporu ve
Strateji Belgesi'nin Değerlendirilmesi / Tarımsal - Kırsal Mevzuat ve
Kurumsal Yapılar

Doç. Dr. Cemil ERTUĞRUL - ZMO

Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Olası Etkileri

Ali Ekber YILDIRIM - Dünya Gazetesi

Medyanın AB - Türkiye Tarım Politikalarına Bakışı

BİRİNCİ OTURUM

AB'YE ÜYELİK KOŞULLARI VE AB – TÜRKİYE DEĞERLENDİRMELERİ

BAŞKAN : Prof. Dr. Bilsay KURUÇ *

Sayın Başkan, CHP'nin sayın Genel Başkanı, sayın eski Bakanlarımız, değerli meslektaşlarımız, sevgili arkadaşlar, programda bir değişiklik yapma zorunluluğu doğdu. Ben yarın bir oturum yönetecektim, fakat bir zorunluluktan ötürü şimdi teşekkür edeyim. Prof. Birgül Ayman Güler'le yer değiştirdik. Dolayısıyla sizler için de bir sürpriz oldu.

Tarım Haftası daima önemli şeyler söyleyen bir haftadır. Bizde bir yıl iz bırakır. Ertesi yılı bekleriz. Daima kendini tazeleyen, en çok zorluklar karşısında olan, fakat en çok kendini tazeleyen insanlardan, meslektaşlarımızdan oluşan bir gruptur ve belli ki hep sizlerin büyük katılımınızla bu tazelenme, bu kuvvetli nefes devam edecek ve inanıyoruz ki günün birinde, yahut yavaş yavaş veya süratle istenenler olmaya başlayacak. Bu umudu taşıyoruz, taşımak zorundayız. Bu yılın çerçevesinde AB var. AB aşağı yukarı çeşitli mesleklerin, çeşitli alanların bu yıl konuşmak istedikleri konuların başında geliyor. Galiba Türkiye, önce AB'yi nasıl konuşayım diye bir ihtiyacın içinde olmalı. Neresinden konuşayım? Çünkü AB içimizde bulunan değerli siyasetçiler benden daha iyi biliyorlar, bir telaş havası içinde, biraz amiyane deyişle AB'ye kapağı atma havası içinde Türkiye'de tartışılır oldu. Ama Avrupa'yı konuşmak, eğer Türkiye günün birinde Avrupa'yla hamur olacaksa, gerçekten Avrupa bizim gözümüzle nedir, onların sorunları nedir? Biz acaba o sorunları düşünmekte, tartışmakta, onlar kadar düşünmekte, onlar kadar tartışmakta parça olabilir miyiz? Vazgeçilmez bir unsur olabilir miyiz? Türkiye'nin bu noktaya gelmeden AB'ye katılması anlaşılıyor ki, tarımda olduğu gibi bütün alanlarda da büyük boşluklar yaratacaktır. Galiba Türkiye, önce Avrupa'nın sorunlarına Türkiye'yi de dahil edecek şekilde iyi bilmek zorunda ki, kendi katılımını da iyi irdelesin. İyi müzakere etsin.

Bir söz vardır, "Avrupa, Viyana'nın doğu mahallelerinde biter" diye... 1800'lerin başlarında söylenmiş bir söz. AB'nin genişleme süreciyle 1990'lardan sonra Galiba doğruluğunu bir kez daha kanıtladı. Avrupa, Viyana'nın doğusuna pek Avrupa gözüyle bakmaz gibi bir genişleme süreci içine girdi. Ama Orta ve Doğu Avrupa

* A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi, T.C. Merkez Bankası Yönetim Kurulu Üyesi

ülkeleri de, Avrupa'ya katılmak için çok acele ettiler ve hala da acele ediyorlar. Fakat öte yanda Avrupa'nın içinde de sorunlar olduğu anlaşılıyor. Arkadaşlarımız şimdi bunları tabii ayrıntıyla anlatacaklar. Fakat AB'nin merkezi sayılan Brüksel'de Komisyon'un Başkanı Prodi, yani en yetkili kişi, benzetmek gerekirse, mesela Hıristiyan aleminin papası gibi. Papa nasıl 10 emirin aleyhinde konuşursa, pek tuhaf bir manzara ortaya çıkarsa, Prodi iki ay önce Avrupa parasal birliğinin temelini oluşturan İstikrar ve Büyüme Paktı için; -affedersiniz- bu aptalca bir şey dedi. Aynen bu kelimeleri kullandı. Yani Papa'nın Hıristiyanlık aleyhinde konuşması gibi bir sözü çekinmeden sarfettiğine göre, demek ki bu Avrupa'nın kendi içinde de, Birlik içinde de ciddi sorunlar var. Hatta adamın üstüne vardılar, dediler ki; bu herhalde kazara bu sözü etti. O ısrar etti bir iki hafta sonra, hayır dedi, ben bunu bileerek söyledim. Bu çok anlamsız bir şey. Bu pakt, anlamsız bir şey. En ağır ifadesiyle tekrar ikinci kez dile getirdi.

Prodi gene bir Avrupa manzarası çizdi. Bundan bir buçuk ay kadar önce Avrupa Bankacılık Kongresi'nde tesadüfen ben dinleme şansı buldum. Gidilecek olan Avrupa'yı tarif ederken Meternich'inkinden çok da farklı olmayan bir tablo çizdi. Ve bunun etrafında bir dostluk çemberi olabileceğini söyledi. Bu çember, Türkiye'nin de üzerinden geçiyor. Yani Ukrayna, Türkiye ve hatta Kuzey Afrika'ya kadar uzanan bir dostluk çemberi olabilir. Böyle bir Avrupa modeli olabilir düşüncesini orada ifade etti yahut tekrarladı.

Bir başka nokta: Bizim gündemimize hep Türkiye aleyhinde çok açık seçik bir söz söylediği için geldi. Avrupa'nın yeni anayasasını yapmak için bir taslak hazırlayan, Fransa'nın eski cumhurbaşkanı, maliye bakanı, başbakanı ve cumhurbaşkanı, "Türkiye, Avrupalı değildir" diye açık açık söylemiştir. "Alamayız, çünkü bizim sonumuz olur" demişti. Fakat bu söz sadece Türkiye'de tartışıldı. Fakat o başka bir işle meşgul. Avrupa'ya bir anayasa yapma işiyle meşgul. Ve Avrupalılar da, nasıl Anayasa olacak bu? Güç kimde olacak? Siyasi birliğe doğru gitme anlamını taşıyan önemli bir adım. Bunun için de, siyasi güç hangi makamın elinde olacak ve nasıl bir yapı öngöreceğiz. Daha çok bunu tartıştılar ve ciddi olan mesele de, bizim için belki öncelikle bu. Çünkü Türkiye'yi Avrupalı saymak veya saymamak. Bugün veya yarın değişebilecek, kişiden kişiye göre değişebilecek olan bir şey. Ama Avrupa'nın siyasi yapısının nasıl olabileceği üzerinde söz sahibi olmamak, bu Birliğe katılmak için ben adayım diyen bir ülke hesabına büyük bir eksiklik olarak. İngiltere parasal birliğe dahil olmadığı halde, İngiltere en büyük iddianın sahibi. Yani hazırlanılan taslakta, yeni Avrupa modeli nasıl olmalıdır, en çok İngiltere konuşuyor. Ama İngiltere, ben bu Birliğe katılacak mıyım, katılmayacak mıyım, henüz kendi durumunu net bir biçimde ortaya koymuyor. İsveç kadar da net bir biçimde ortaya koymuyor. Yani, referandum tarihini, referandum yapacak mı, yapmayacak

mı, bunu söylemiyor. Demek ki, Türkiye de dahil olmak üzere 105 parlamenterin katıldığı konvansiyonda, eğer Türkiye'nin düşüncesini öğrenememişsek bir yıldır; Türkiye, yarının Avrupa Anayasası için ne düşünüyor, bunu öğrenememişsek, bu Türkiye'nin Avrupa'ya katılımında da bütün meseleleri henüz iyice etüt etmemiş olduğunun bir işareti olarak görünüyor, öyle sanıyorum. Bunları, bu temel siyasi düşünceleri, çözümleri berraklaştırabildiğimiz ölçüde; galiba müktesebatı, ortak tarım politikaları gibi politikaları ve müktesebatın veya işte bu raporun kapsadığı - 31 kısımdır galiba- bütün bunları teker teker iyi irdelemiş olur muyuz, burada bir boşluk var. Henüz çözülememiş bir boşluk var gibi görünüyor.

Bu kongre, sadece tarım alanında değil, konuştuğumuz görüşler birbirini buldukça, sanıyorum bu boşluğu doldurabilmek için de, yarın ne yapmamız gerektiğini, ne-leri tartışmamız gerektiğini önümüze koyacak.

Tarıma gelince; bu tabii, kongrede, bana göre, çok ehliyetli olan arkadaşlarımız, meslektaşlarımız tarafından konuşulacak. Fakat bunun odak noktasında -ziraat mühendislerinin odak noktası daima Türk tarımıdır- fakat bu yıl AB ön plana geldiği için odak noktasında ortak tarım politikası var. Avrupa'nın ortak tarım politikası var. Bu nasıl bir politikadır ve nereye doğru gitme ihtimali vardır. Anlaşıldığına göre kendi başına reform ihtiyacı olan bir politikadır. Aşağı yukarı yüzde 5'lik bir ortalama nüfus tarımda barınıyor, AB içinde ve desteklerin çoğu bütün çiftçilerin yüzde 20'sini oluşturan büyük çiftçilere gidiyor. Yani kendi içinde de bir dengesizlik var. Bu dengesizlik genişlemeyle birlikte, önce Orta Avrupa'yı oluşturan dört ülkenin, yani Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan ve Slovakya ki, galiba 65 milyonluk bir nüfus ediyor toplamı. Ve toplam hasılası da 300 milyar euroyu buluyor. Demek ki Türkiye nüfusuna yakın bir nüfus hasılası. Bir buçuk katı diyelim bizim son yılların sıkıştırılmış GSMH'siyle kıyaslayınca. Demek ki, Türkiye nüfusuna ve üretkenliğine aşağı yukarı denk bir büyüklüğü Avrupa alacak, ama alırken kendi problemleriyle, başta söylediklerimiz bir yana, siyasi meseleler bir yana, ama ortak tarım politikasının da kendi içindeki düzeltilmeye muhtaç adaletsizliklerle alacak ve alırken onların özel tarım sorunlarının getirdiği yükleri de çözebileceğine emin olarak alacak. Onun ötesinde de geriye Romanya ve Bulgaristan kalıyor. İleri bir tarihe de biz kalıyoruz. İleri bir tarihe. Henüz belli olmayan bir tarihe de biz kalıyoruz.

Genişleme, ortak tarım politikasına da bazı özellikler getirecek. Fakat, anlaşıldığına göre iş başlarken çalışan nüfusun dörtte birini oluşturan çiftçi nüfusu, orada yüzde 5'e inmiş. Fakat nimetler, bu yüzde 5'in beşte birine akmaya devam etmiş. Şimdi bizim burada bir iddiamızın olması lazım. Daha bugünden başlayan bir iddiamızın olması lazım, çünkü topluluk bütçesi, imkanları daha da artırarak daha da artacak gibi. İkincisi, sizlerin daha iyi bildiğimiz bir şey, daha ehliyetle söyleyeceğiniz

bir şey; bu ortak tarım politikası, bir sektör politikası olmaktan çok, benim bildiğim kadarıyla ürün bazında bir politika. Her ürün için, tütün için ayrı, buğday için ayrı, pancar için ayrı. Her ürün için ayrı politika var. Yani ayrı ürün rejimlerinden oluşan bir dizi, bir trene benziyor. Ama her vagon farklı politikalardan oluşuyor. Dolayısıyla burada anlaşıldığına göre AB'nin büyük bir sarsıntı yaratmadan bu ortak tarım politikasını yeni bir baza oturtmaya ihtiyacı var ki, alınan tedbirler bunun Türkiye'de son birkaç yılda atılan adımlar doğrultusunda, yani çiftçiye doğrudan gelir desteği doğrultusunda da olmadığını gösteriyor. Demek ki orada atılan adımları, onların gerekçelerini de iyi bilmek zorundayız.

Tabii, iyi bilmek zorunda olduğumuz bir başka şey, henüz meçhul olan bir şey de: Genişlemenin bilançosu nedir? Önce Doğu Avrupa ülkelerini katmanın, sonra da geriye kalan Orta Avrupa ülkelerini katmanın, sonra da geriye kalan esas olarak Romanya ile Bulgaristan'dan oluşan iki ülkeyi katmanın mali yükü AB'ye nedir? bu henüz meçhul, bu henüz hesaplanmış bir yük yok zaten, bu da sabit bir yük değil, daima değişebilecek olan bir yüküdür. Her düzeyde kısacası siyasetten başlayıp, siyasal düzeyden, yani Avrupa, gerçekten Viyana'nın doğu mahallelerinde mi biter? Yoksa başka bir yerde mi başlar ve biterden başlamak üzere, tarım politikasının nasıl bir politika olacağını, çiftçilere adil ve eşit gelir düzeyi sağlayıp sağlamayacağı birinci hedefi tarım politikasının. Ve genişlemenin bu profili değiştirip değiştirmeyeceğini, mutlaka iyi etüt etmek zorundayız. Bunlar bizim için akademik, yani uğraşsak da olur, uğraşmasak da olur konular değil de, galiba ayakta durabilmemiz için düşünmek ve konuşmak zorunda olduğumuz konulardan birkaç örnek. Ben sözü biraz uzatmış oldum, arkadaşlarımızın hazırlıklarını da tam hale getirmeleri için.

Şimdi efendim, çok daha ehliyetli bir şekilde arkadaşlarımız konuları işleyecekler. Önce Doç. Dr. Çağrı Erhan ATAUM'dan, yardımcı doçenti, doçent sayılıyorsunuz. Evet, efendim Kopenhag ve Maastricht Ölçütleri, buyurun sayın Erhan.

KOPENHAG VE MAASTRICHT ÖLÇÜTLERİ / ANAYASAL – YASAL DÜZENLEMELER ÖLÇÜTLERİ KARŞILAMADA YETERLİ Mİ ?

Yrd. Doç. Dr. Çağrı ERHAN *

Hocam çok teşekkür ediyorum.

Sayın Başkan, Sayın Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı, Sayın Bakanlarım,

Burada böyle seçkin bir topluluğa hitap etmekten mutluluk duyuyorum. Benim için ayrıca mutluluk verici olan, bu güzide camia içerisinde, benim de görev yapmakta olduğum Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi içerisinde ders veren çok sayıda öğretim üyesini de görmem. Yine bir mutluluk kaynağı da, bu sıralarda daha önce ATAUM kurslarına katılmış çok sayıda eski kursiyer arkadaşımızı görmem. Böyle bir fırsatı sağlamış olduğu için, Ziraat Mühendisleri Odası'nın Sayın Başkanına da ayrıca teşekkür ediyorum.

Efendim öncelikle, bu konuşmanın başlığıyla ilgili bir değerlendirme yaparak konuya girmek istiyorum. Kopenhag ve Maastricht Kriterlerinden bahsediliyor. Daha çok üzerinde durmamız gereken, herhalde Kopenhag Kriterleri. Çünkü, bir ayırım yapmak gerekirse, Maastricht Kriterleri, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun yahut diğer Topluluklarla birlikte, Avrupa Birliği olmasını sağlayan Maastricht Antlaşması çerçevesinde, ekonomik ve parasal birlik için öngörülen kriterlerdi. O zamanki üye ülkeler için öngörülen ekonomik ve parasal birliğe geçiş kriteriydi. Bunlar arasında, hepimizin bildiği, kamu harcamalarının agayrı safi milli hasılanın %60'ını aşmaması, enflasyonla ilgili birtakım ölçütler gibi kriterler vardı ve daha çok Euro alanına dahil olmak için, parasal birlik alanına dahil olmak için, üye ülkeler tarafından yerine getirilmesi gereken kriterleri içermekteydi.

Halbuki Kopenhag ölçütleri bu üye olan ülkeler için değil, üye olmak isteyen aday ülkeler için ortaya konulan kriterlerdir. Dolayısıyla, burada böyle bir ayırım yapıp, Kopenhag Kriterleri niçin ortaya çıktı? sorusuyla başlayıp, ardından Kopenhag Kriterlerinden bahsedeceğim. Kapsamlı Anayasa değişiklikleri ve uyum yasalarıyla, bu ölçütlerin ne kadar karşılandığına değineceğim ve son olarak da Avrupa Birliği Komisyonu'nun 2002 İlerleme Raporu'nda, Türkiye tarafından bu gelinen noktaya ne gibi yaklaşımları olduğuna, nasıl eleştiriler getirdiğine değineceğim.

* A.Ü. Avrupa Toplulukları Araştırma Uygulama Merkezi (ATAUM) Müdür Yardımcısı

Böylece konuşmamı tamamlamaya çalışacağım.

Az önce Hocam çok güzel ifade etti. Avusturyalı büyük devlet adamı, Mattemnicht, "Avrupa'nın sınırı Viyana'nın doğu mahallelerinde biter." demiş. Fakat, tabii Mattemnicht bu ifadede bulunduktan yaklaşık 10-15 sene sonra, 1856'da Paris Konferansı'nda, Avrupa'nın sınırlarının orada bitmediği, Osmanlı Devleti'nin de Avrupa Konferansı'nın, Avrupa Kulübü'nün bir parçası olduğu, bizzat Avrupalılar tarafından teyit edildi. Buna rağmen, biraz da Mattemnicht'i haklı çıkartırcasına bu teyit kağıt üzerinde kalmaktan öteye geçemedi.

Yıllar içerisinde, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa doğu ve batı duvarı olarak, Berlin Duvarı'ndan geçer bir şekilde bölündükten sonra, hep Batı Avrupa olarak düşünüldü. Avrupa Ekonomik Topluluğu da bu çerçevede kuruldu ve böyle gelişti.

Fakat, 1990'larda çok önemli bir değişiklik oldu: Soğuk Savaş sona erdi ve duvar yıkıldı. Duvarın yıkılmasıyla birlikte, Avrupa, özellikle Avrupa Birliği'nin motoru konumunda olan Almanya'nın yaklaşımları çerçevesinde, acaba bu duvarın ötesinde kalan ve coğrafi olarak Avrupa'nın içerisinde yer alan Avrupalıları da, bu oluşumun içerisine dahil edebilir miyiz diye düşünme başladı. Bu ülkeler, özel olarak, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri şeklinde isimlendirildiler. Avrupa Birliği'nin genişleme perspektifi, 1990'ların başından itibaren, bu Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini içine almak üzerine kuruldu.

Yalnız, orada da temel bir sorun vardı. Bu Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri, 1945-46 yıllarından itibaren, sosyalist modelle idare edildikleri için, gerek siyasi anlamda gerekse ekonomik anlamda, Batı Avrupa'nın modellerinden çok daha farklı modellere sahipti. Bundan dolayı, bu ülkelerin üye olarak alınmaları, bir takım sorunlara neden olacaktı.

O zaman, öncelikle bazı ölçütler yerine getirilmeliydi. Bu ölçütler yerine getirildikten sonra bu ülkeler Birliğe alınabilirlerdi. 1993 yılında, o zamanki Dönem Başkanı Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da yapılan Avrupa Birliği Zirvesi'nde, bizim Kopenhag Kriterleri olarak adlandırdığımız kriterler ortaya kondu. Yalnız o zamanki Zirve Sonuç Bildirgesine bakarsanız, benim biraz sonra açarak değineceğim noktaların tamamını göremeyiz.

Söz konusu kriterlerin belirlenme ve geliştirilmesi, dinamik bir süreç olarak devam etti. Kopenhag Zirvesi'ni izleyen, Madrid, Cannes, Lüksemburg Zirvelerinde

olgunlaştırıldı. 1997 yılındaki “Gündem 2000” Raporunda daha da olgun hale getirildi ve şimdi bahsedeceğim niteliği kazandı.

3 temel ölçüt söz konusu: siyasal ölçütler, ekonomik ölçütler ve müktesebata uyum. Yani, Avrupa Birliği Müktesebatı’na karşılama, benimseme ölçütü olarak nitelendirilebileceğimiz ölçüt. Yalnız bunlar arasında da bir ayırım mevcut.

Avrupa Birliği diyor ki, “aday ülkeler ile adaylık müzakerelerine başlamam için, bu ölçütlerin hepsinin aynı anda yerine getirilmesi zorunlu değildir. Siyasal ölçütleri yerine getiren ülkelerle müzakere sürecine başlarım, 31 başlık üzerinden müzakereleri yürütürüm. O sırada, ekonomik ölçütler ve Müktesebat ölçütlerini yerine getirmelerini sağlamaya çalışırım.” Hatta bu da bir zorunluluk değildir, tam üyelik Anlaşması, Katılım Anlaşması yapıldıktan sonra bile bu kriterlerin yerine getirilmesi mümkündür. Biliyorsunuz, 2003 yılı Nisan ayında Katılım antlaşmaları imzalanacak ve ancak 2004 yılında aday ülkeler Birliğe girecekler. O zamana kadar, diğer ölçütleri yerine getirmeleri mümkün olabilir.

Siyasal ölçütler ise burada bir zorunluluk, bir ön şart niteliğindedir. Zaten geriden alıp bakarsak, 2002 Yılı İlerleme Raporu’na bakacak olursak, ki şu anda Devlet Planlama Teşkilatı’nın tercümesi yanımda, Komisyon, Türkiye’nin Avrupa Birliği ile müzakerelere başlayamayacağı yönünde karar verirken, siyasal ölçütlerin tam olarak karşılanmadığı noktasından hareket ediyor.

Az önce, Genel Başkanın açılış konuşmasında ifade ettiği gibi, burada bir çifte standart var mıdır? Ben, en son söyleyeceğimi şimdi söyleyeyim. Evet, vardır. Çünkü başka birtakım ülkelerle, başta Romanya, Bulgaristan olmak üzere, Baltık Cumhuriyetlerinin bazılarıyla bu koşulların hepsi karşılanmamış olmasına rağmen müzakerelere başlanmıştır. Komisyonun büyük desteğiyle, Avrupa Birliği’nin kaynakları da aktararak, müzakere aşamasında bu siyasal kriterlerin karşılanması sağlanmıştır. Fakat Türkiye’nin yaptığı büyük atılıma rağmen bu böyle olmadı.

Nedir Kopenhag siyasal kriterleri?

4 ana başlık altında toplamamız mümkündür.

Demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara saygı. Bu ifadeleri Kopenhag Zirvesi’ni takip eden Zirve kararlarıyla Komisyon ve Konsey açmıştır.

Mesela, demokrasi dediğimiz zaman, siyasal çoğulculuk, ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü var. Bunların Anayasanın garantisi içerisinde olması lazım. Devlet, kurumların çalışmasına olanak sağlayan, demokratik, anayasal kurumların,

bağımsız yargının varlığını temin etmek durumunda. Yine, değişik siyasi partilerin dönüşümlü olarak iktidara gelmelerine olanak verecek, muhalefetin rolünü de tanıyan özgür ve dürüst seçimlerin varlığı koşulu aranıyor. Yani, siyasal sistemin bu çerçevede işlemesi gerekiyor.

Hukukun üstünlüğü dediğimiz zaman, adalete olan güvenin, toplumda kurumsallaşmış olması, topluma temel hukuk güvencelerini verebilen bir mekanizmanın o ülkede yerleşmiş olması koşulu getiriliyor.

İnsan haklarından kasıt, Avrupa Konseyi'nin İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi'ne taraf olunması, bunun bütünüyle kabul edilmesi olarak karşımıza çıkıyor. Bu bağlamda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının verilmesi, biliyorsunuz, Türkiye 1987 yılında verdi, tüm vatandaşlara, dil, din, cinsiyet, ırk ayırımı yapılmadan, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, azınlık haklarının hukuk karşısında eşit olması gibi haklar tanınması gerekiyor.

Son olarak da, azınlıklara saygı çerçevesinde, yine Avrupa Konseyi'nin, Ulusal Azınlıkların Korunması Hakkındaki Çerçeve Sözleşmesi ile Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin 1993 yılında kabul ettiği, Ulusal Azınlıklarla İlgili Tavsiye Kararı'nın kabul edilmesi öngörülüyor. Bu metinler neyi öngörüyor? Parlamentosu eşit temsil, hükümette üye bulundurabilme, yerel yönetimlere katılma, ilk ve orta öğretimde ana dilde eğitim olanağı, idari ve yargı alanlarında ana dil kullanımına olanak verilmesi... Burada bir problem olduğunu açıkça görüyoruz. Bizden değil, herhalde Avrupa Birliği'nden kaynaklanan şöyle bir problem var: Türkiye'deki azınlık tanımıyla, Avrupa Birliği'nin azınlık tanımı arasında çok büyük bir farklılık var. Biliyorsunuz Lozan Antlaşması, Türkiye'de sadece gayrimüslim vatandaşları azınlık statüsüne koymuştur. Lozan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu antlaşmasıdır. Hiçbir şekilde değişmesi mümkün değildir. Zaten Anayasamız da azınlık tanımını bu şekilde yapmıştır. Avrupa Birliği ise azınlıkları farklı bir şekilde algılamaktadır.

Bunun dışında kalan haklar, tüm Türk vatandaşlarına verilen, azınlıkların da istifade ettiği haklardır. Türkiye'de bu şekilde algılanmaktadır.

Bir diğer ölçütün ekonomik ölçütler olduğunu belirtmiştim. Bunun ayrıntılarına çok fazla girmeyeceğim. İki temel ölçüt var:

Bir defa, işleyen bir pazar ekonomisinin var olması gerekir. Bütün piyasa koşullarıyla, devletin müdahalesinin en aza indirildiği, devletin sadece bir koordinatör görevini üstlendiği piyasa koşullarıyla pazarın çalıştığı bir ekonomi...

Ancak, Avrupa Birliği bunu tek başına yeterli görmüyor. Bu oluşturulsa bile, Avrupa Birliği içine girdikten sonra, ikinci temel ölçüt olan rekabet edebilme gücü isteniyor. Bunun için, fiziksel, beşeri altyapının geliştirilmesi, AR-GE çalışmalarına, araştırmaya ve geliştirmeye imkan ayrılması isteniyor. Böylece, Birliğin içine girildiğinde, Avrupalı büyük şirketler ülke ekonomisine zarar vermesin.

Kopenhag Kriterlerinde bahsederken, genellikle unutilan, ama belki de müzakere sürecinin kısa veya uzun olmasında asıl neden olacak kriter, Avrupa Birliği üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneğidir. Yani Müktesebatı üstlenebilme yeteneği.

Biliyorsunuz, İspanya Başbakanı dedi ki, “Biz müzakereleri 8 sene sürdürdük. Siz bizden daha gerisiniz. Sizin müzakereleriniz daha uzun sürebilir.” İşte bu müzakere aşamasına daha geçilmeden, Müktesebat konusundaki uyum çalışmaları hızlandırılırsa, idari kapasite artırılırsa, o zaman müzakere süresinin daha kısa bir zamanda tamamlanması ve Türkiye'nin tam üyelik yolunda daha başarılı bir şekilde ilerlemesi mümkün olacaktır.

Kopenhag Kriterleri ortaya konulduktan sonra, süreci bir defa daha hatırlatmakta yarar var.

Türkiye'ye adaylık statüsü, 1999'da yapılan Helsinki Zirvesi'ne kadar verilmedi. Merkezi ve Orta Avrupa devletlerinin yanına, Kıbrıs ve Malta da eklenmişti. Fakat Türkiye, 1997 yılında Lüksemburg Zirvesi'nde dışarıda bırakıldı. Türkiye bu nedenle Avrupa Birliği olan ilişkilerini askıya aldı. Bu tepkisi üzerine ve biraz da diğer tepkiler yüzünden, işte Kıbrıs meselesinde de Türkiye'yi zorlamak için Türkiye'yi tekrar siyasal müzakere içerisine alabilmek için, 1999 yılında Helsinki'de Türkiye'ye adaylık statüsü verildi.

Ardından, her aday ülkeye yapıldığı gibi, Avrupa Birliği Türkiye için bir Katılım Ortaklığı Belgesi yayınladı. Bunun anlamı şudur: Katılım Ortaklığı Belgesi, kısa ve orta vade olarak isimlendirilen, kısa 1 sene, orta ise süresi tam olarak belli olmayan, ama en azından 1 sene içerisinde başlatıldığı görülecek şekilde birtakım konularda, Kopenhag Siyasal Kriterlerinin Karşılanması konusunda aday ülkenin adımlar atmasının istenmesidir.

8 Mart 2001 tarihinde Katılım Ortaklığı Belgesi'nin yayınlanması üzerine, Türkiye 19 Mart 2001 tarihinde, Ulusal Programını yayınlamak karşılık verdi. Bunun anlamı da şudur: Katılım Ortaklığı Belgesinde şu kriterlerin yerine getirilmesini istiyorsunuz. Biz Ulusal Programla, bunların şu kısmını kısa vadede, şu kısmını da orta vadede ve şu düzenleme ve araçlarla gerçekleştireceğim şeklinde bir taahhüde giriliyor. Ayrıca bazı noktalarda problem olabileceği bu Ulusal Programda belirtiliyor.

Arkasından 3 Ekim 2001 tarihinde, Türkiye kapsamlı bir Anayasa değişikliği, 34 maddelik bir Anayasa değişikliği yaptı. Bu Anayasa değişikliklerinin hızla uygulamaya geçirilebilmesi için de 2002 yılı Ağustos ayında Uyum Yasaları çıkartıldı.

Son olarak kısaca, Avrupa Birliği'nin Anayasa değişiklikleri ve uyum yasaları çerçevesinde, nasıl bir yaklaşım içerisinde olduğuna da değineceğim.

Türkiye, pek çok kişinin ölümüne neden olan bir terör örgütünün başını bile idam cezasını kaldırmak suretiyle ömür boyu hapis cezasına mahkum etti. Çünkü ölüm cezasının kaldırılması gerekiyordu. Ölüm cezasının kaldırılması başta olmak üzere, çok sayıda alanda düzenlemeler yapıldı.

Bunların hepsi, Avrupa Birliği Komisyonu'nun İlerleme Raporu'nda olumlu karşılanıyor. Anayasa değişiklikleri, Yeni Medeni Kanun, Reform Paketleri, Uyum Yasaları, Olağanüstü Halin kaldırılması, IMF ve Dünya Bankası tarafından desteklenen ekonomik programın devam etmesi, çeşitli paragraflarda olumlu gelişmeler olarak ifade ediliyor.

Arkasından "ama!" diye başlayan paragraflar geliyor ki, zaten sektör sektör, hangi alanlarda ne gibi konuların olduğu görülüyor, o ama'ların sayısı, ama ile başlamayan cümlelerden daha fazla.

Mesela, gözaltı sürelerinin uzunluğu, F Tipi Cezaevi koşullarının yetersizliği, düzenlemelerin yapılmasına rağmen sendikalardaki kısıtlamaların hala devam etmesi, yabancı dergiler konusunda kısıtlamalar, DGM'lerin değiştirilmekle birlikte uluslararası standartlara uygun olmaması, MGK'nın yapısının değiştirilmekle birlikte, ordunun fiiliyatta etkinliği gibi pek çok noktada eksiklikler dile getiriliyor ve Türkiye'nin, hala siyasal kriterleri karşılamaktan uzak olduğu ifade ediliyor.

Değerlendirmelerimi şu şekilde toparlayarak konuşmamı bitirmek istiyorum. 2002 Yılı İlerleme Raporu'na baktığımız zaman, sosyal bilimlerde iki temel vardır: Tümevarım ve tümdengelim. Tümevarım metoduyla değil, sadece tümdengelim metoduyla hazırlanmış bir rapor olduğunu düşünüyorum.

Tümevarım şudur: Doneleri teker teker alırsınız. Gerçekten objektif bir incelemeye tabi tutarsınız. Varsayımlarınızı oluşturursunuz ve o sizi bir sonuca götürür. Burada ise yapılan şu: Biz Avrupa Birliği'nin bu en önemli genişleme hamlesi içerisinde, Türkiye'yi Avrupa Birliği'ne alacak mıyız? Hayır! O zaman, gelin bu sektörleri teker teker değerlendirelim ve her birinde, ama'lar ile başlayan paragraf ve cümlelerin sayısını arttıralım ki, biz bu olumsuz sonuca daha rahat ulaşalım.

Avrupa Konseyi de, Kopenhag Zirvesi'nde, Komisyon'un bu Raporunu öne koymuştur. Çeşitli diplomatik cümlelerle, bir müzakere tarihinin başlayabileceği gibi ifadeler kullanılmıştır. Ama, netice itibarıyla Türkiye, bu genişleme sürecinin en azından 2010 yılına kadar dışında bırakılmıştır.

Bu sözlerimle konuşmamı tamamlıyorum. Beni sabırla dinlediğiniz için çok teşekkür ediyor, saygılarımı sunuyorum.

BAŞKAN : Sayın Çağrı Erhan, çok güzel bir şekilde futbol da fairplay diye bir şey var. Fairplay diye sahaya çıkıyorsunuz, ama eğer hakem, fairplaye göre oynamanızı, kazanacağımız takdirde oynamanızı hoş karşılamıyorsa, tuhaf bir tablo ortaya çıkıyor. Burada da biz tamamen fairplay şeklinde oynuyoruz anlaşıldığına göre. Fakat, hakemin değerlendirme raporu, eğer üniversitelerde böyle şeyler veriyorsa Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde filan, yani çifte standart nedir, çifte standarda güzel örnekler bulabilir misiniz diye. Değerlendirme raporu, şahane bir çifte standart örneği. Bütün bölümleriyle şahane bir örnek. Tabii, tarımda da bu var. Çağrı Erhan bunu, genel düzeyde bunun böyle olduğunu, sektörlerde de böyle olduğunu, bize berrak ve çok güzel bir şekilde anlattı.

AB MÜKTESEBATINI ÜSTLENEBİLME KAPASİTESİ, 2002 İLERLEME RAPORU VE STRATEJİ BELGESİ'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ / TARIMSAL-KIRSAL MEVZUAT VE KURUMSAL YAPILAR

ALİ URKAN *

I. AB Müktesebatını Üstlenebilme Kapasitesi

Ülkemizde daha çok siyasi kriterler olarak bilinen “Kopenhag Kriterleri”, AB'ye üye olma konumunda bulunan her ülke için üye olma koşullarını içermektedir. Kopenhag Kriterleri 3 başlık altında toplanabilir:

- Siyasi kriterler,
- Ekonomik kriterler,
- Üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme kapasitesi.

Üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme kapasitesi ise;

- AB müktesebatını üstlenebilme kapasitesi ve,
- Benimsenen müktesebatın uygulamaya geçirilmesi için idari kapasitenin oluşturulması, kurumsal değişikliklerin gerçekleştirilmesi

olarak ikiye ayrılabilir.

AB hukuk sistemi külliyatına verilen isim, AB müktesebatı olarak tanımlanabilir. AB Müktesebatı, AB bütünleşme sürecinde ortaya çıkan ilke ve değerler sistemidir.

AB Müktesebatı ve İdari Kapasite

AB Müktesebatı:

AB Hukuku ve Avrupa bütünleşme süreci boyunca oluşturulmuş ilke ve değerler sistemidir. Esas itibariyle aşağıdaki prensipler üzerine bina edilmiştir:

- Şeffaflık,
- Vatandaşlara karşı sorumluluk ve hesap verme yükümlülüğü,
- Katılımcılık,
- Devletin rolünde değişim (üretici devlet yerine, düzenleyici ve denetleyici devlet).

* T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Tarım ve Balıkçılık Daire Başkanı

İdari Kapasite:

AB müktesebatının uygulanması için uygulaması gerekli kurumsal değişikliklerin genel bir değerlendirmesi olarak ifade edilebilir. Örneğin:

- Enerji ve telekomünikasyon gibi stratejik ve mali boyut açısından önemli ve daha önce devlet tekelinde bulunan sektörlerde özerk, düzenleyici otoriteler kurularak bu sektörler özelleştirildikten sonra serbest piyasa ilkelelerinin çalışmasını sağlamak,
- Kamu ihaleleri ve devlet yardımları gibi önemli politika alanlarında özerk ve tarafsız denetim kurulları oluşturularak kamuoyu denetiminin sağlanması.

AB mevzuatı ise, birincil ve ikincil mevzuat olarak tasnif edilebilir.

Birincil mevzuat, AT/AB'yi kuran anlaşmalar ve bu anlaşmalarda yapılan değişiklikleri içermektedir. Bunların başlıcaları:

- Roma Anlaşması,
- Avrupa Tek Senedi,
- Maastricht Anlaşması,
- Amsterdam Anlaşması ve
- Uygulamaya geçildiğinde Nice Anlaşması'dır.

Diğer taraftan, AB ile üye ülkelerin imzaladıkları katılım anlaşmaları ile AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı anlaşmalarda birinci mevzuat kapsamındadır.

İkincil mevzuat aşağıda özetlenmiştir:

- AB Adalet Divanı kararları: Bu kararlar içtihat niteliğindedir. Örneğin, rekabet konusunda Adalet Divanı Kararlarının uygulamada önemli bir yeri vardır.
- AB Bakanlar Konseyinin kabul ederek yayımladığı metinler.
- Tüzükler: Tüzüklerin üye ülkeler tarafından olduğu gibi uygulanan hukuki metinlerdir.
- Direktifler: Özü itibariyle iç mevzuata dahil edilmesi gereken hukuki metinlerdir.
- Kararlar: Ülke ya da kişilere yöneliktir.
- Tavsiye kararları: Yaptırımı yoktur.

Bu bilgilerden sonra, konu başlıklarından biri olan AB müktesebatını üstlenebilme kapasitesine dönmek istiyorum. AB'ye aday bir ülkenin tam üye olabilmesi için 29 başlık altında tasnif edilen AB müktesebatının üstlenmesi her bir müktesebat başlığı altında müzakereleri sonuçlandırması gerekmektedir. Tabiiyle, tarım aday ülkeler tarafından en son sonuçlandırılabilen müzakere sahası olmaktadır.

29 bölüm altında toplanan AB müktesebat başlıkları şunlardır.

1. Malların Serbest Dolaşımı
2. Kişilerin Serbest Dolaşımı
3. Hizmetlerin Serbest Dolaşımı
4. Sermayenin Serbest Dolaşımı
5. Şirketler Hukuku
6. Rekabet ve Devlet Yardımları
7. Ortak Tarım Politikası
8. Ortak Balıkçılık Politikası
9. Ortak Taşımacılık Politikası
10. Vergilendirme
11. Ekonomik ve Parasal Birlik
12. İstatistik
13. Sosyal Politika ve İstihdam
14. Enerji
15. Sanayi Politikaları
16. Küçük ve Orta Boy İşletmeler (KOBİ'ler)
17. Bilim ve Araştırma
18. Eğitim, Staj ve Gençlik
19. Telekomünikasyon
20. Kültür ve Görsel-İşitsel Politikalar
21. Bölgesel Politika
22. Çevre
23. Tüketicinin Korunması ve Sağlık
24. Adalet ve İçişleri
25. Gümrük Birliği
26. Dış İlişkiler
27. Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası
28. Mali Kontrol
29. Mali ve Bütçesel İşler

Söz konusu mevzuat uyum çalışmaları Genel Sekreterliğimiz koordinasyonunda ilgili kamu kurum ve kuruluşları, akademisyenler ve sivil toplum örgütlerinden oluşan 9 alt komite ve bu alt komitelerin altında ihtiyaca göre oluşturulan çalışma grupları marifetiyle yürütülmektedir.

Tarım Balıkçılık Alt Komitesi söz konusu 9 alt komiteden biri olup,

- Hayvan Sağlığı
- Hayvan Kimlik Sistemi
- Bitki Sağlığı
- Gıda Kontrol
- Arazi ve Çiftçi Kayıt Sistemi
- Ortak Piyasa Düzenleri
- Başlıca Sistemler, Kırsal Kalkınma ve Ormancılık, ve
- Balıkçılık

olmak üzere 8 çalışma grubu ve 23 alt çalışma grubundan oluşmaktadır. Ortak Piyasa Düzenleri Çalışma Grubu ise 32 ürün ve ürün grubu bazında çalışmalarını sürdürmektedir.

İkinci konu başlığım olan “2002 yılı ilerleme Raporu ve Strateji Belgesi”ne değinmek istiyorum.

II. 2002 yılı ilerleme Raporu ve Strateji Belgesi

Bilindiği üzere, 2002 İlerleme Raporu 9 Ekim 2002 tarihinde yayımlanmıştır. İlerleme Raporları, esas itibariyle aday ülkelerin Katılım Ortaklığı Belgesi ile bu meyanda hazırladıkları Ulusal Programlarında yer alan hususların AB Komisyonu tarafından irdelenmesini içermektedir. Bu raporlarda, yalnız aday ülke tarafından gerçekleştirilen hususlara yer verilir.

Siyasi Kriterler ile Adalet ve İçişleri, Ekonomik Kriterler ve AB Müktesebatına Uyum bölümlerinden oluşan İlerleme Raporunda yer alan hususlar ile bu hususları irdelleyen toplam 60 sayfalık iki ayrı dokümanı dağıtmayı ve zaman darlığı nedeniyle yalnız tarım konusunda 2002 İlerleme Raporunda yer alan hususlara değinmenin uygun olacağını düşünüyorum.

KONU BAŞLIĞI	İLERLEME RAPORUNDAKİ TESPİTLER	GENEL SEKRETERLİK DEĞERLENDİRMESİ
Tarım	<p>Genel</p> <ul style="list-style-type: none"> Genel olarak, tarım, ormancılık ve kırsal kalkınma politikalarına ilişkin AB müktesebatına uyum bakımından sınırlı bir ilerleme kaydedildiği tespitinde bulunulmaktadır. Tarım, ormancılık ve kırsal kalkınmadan sorumlu kurumların sayısı, teşkilat yapılarının karmaşıklığı ve taşra teşkilatların farklı coğrafik kapsamalarının olmasına dikkat çekilmektedir. Ayrıca, sorumlulukların dağılımı ve farklı kuruluşlar arasında paylaşılması ve dağılık bir yapı arz ettiği vurgulanmaktadır. Bu durumun, ortak tarım politikası ve kırsal kalkınma politikalarının tanımlanması ve uygulanmasını zorlaştırdığı belirtilerek, bu kurumların daha etkin bir konuma kavuşturulması açısından kademeli olarak yeniden yapılandırılması gerektiği belirtilmektedir. Raporun sonuç bölümünde, Türkiye'nin arazi ve sığır türü hayvanların kayıtlarına başladığı belirtilmektedir. Türkiye'nin uygun idari yapıların oluşturulması da dahil olmak üzere, Topluluğun veterinerlik ve bitki sağlığı mevzuatına uyum çalışmalarını hızlandırması gerektiği belirtilmektedir. Raporun değişik bölümlerinde tarımsal ürünlerin ticaretinde karşılaşılan bazı sorunların aşılamadığı, Türkiye'nin Gümrük Birliğine ilişkin taahhütlerini yerine getirmediği, ithalat lisansları ve çok katı kurallardan kaynaklanan sorunların yaşandığında dikkat çekilmek suretiyle, tarım ürünleri ticaretinin <u>karşılıklı</u> olarak geliştirilebileceğine değinilmektedir. 	<p>Genel</p> <ul style="list-style-type: none"> Raporun sonuç bölümünde, Türkiye'nin arazi ve sığır türü hayvanların kayıtlarına başladığı belirtilmektedir. Ancak Türkiye'deki tapu kayıt sisteminin yüzyılı aşkın bir geçmişi bulunmaktadır. Halihazırda bu konuda sürdürülen çalışmalar arazi kayıt sisteminin AB normları bazında güncelleştirilmesini hedeflemektedir. Sığır türü hayvanların kayıt işlemleri ise nihai aşamaya gelmiştir. Bu bağlamda sonuç bölümündeki konuya ilişkin ifadeler durumu tespit etmekten uzakta kalmakta ve Tarım bölümünün içinde yer alan bilgilerle çelişmektedir. Tarım ürünleri ticaretinin <u>karşılıklı</u> olarak geliştirilebileceğine değinilmektedir. Türkiye ile AB arasında sanayi ürünlerindeki ticaret, AB lehine büyük mablağlarda fazlalık vermektedir. Buna karşın, tarım ürünleri ticaretinde Türkiye'nin 2001 yılı itibarıyla 1,5 milyar EURO'ya yakın fazlalığı bulunmaktadır. Avrupa Birliği kendi bakımından Türkiye'deki pazara giriş imkanlarını iyileştirmek istemektedir. Avrupa Birliğinin bu talebine bu aşamada olumlu bir cevap verilebilmesi için öncelikle Türkiye'nin de diğer aday ülkelerin kullanımına sunulmuş olan SAPARD yardım Fonundan yararlandırılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

KONU BAŞLIĞI	İLERLEME RAPORUNDAKİ TESPİTLER	GENEL SEKRETERLİK DEĞERLENDİRMESİ
	<p>Ortak Piyasa Düzenleri</p> <ul style="list-style-type: none"> • 2000 yılında başlanan tarımsal politika reformu uygulamalarına devam edildiği, bunun sonucu olarak, fiyatlarda önemli dalgalanmalara yol açan tarımsal destek sisteminin büyük oranda ortadan kaldırdığı, tütün ve şeker fiyatlarının devletin satın alma kuruluşları yerine serbest piyasa koşulları altında belirlendiği belirtilmektedir. • Yeni Tütün Kanunu, bir açık artırma sisteminin ve üreticiler ile alıcılar arasında münferit satın alım sözleşmeleri getirmesi bakımından doğru yönde bir adım olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, ithalata ilişkin tekelleri kontrol ve tütün ürünlerinin pazara girişine ilişkin hükümler, Gümrük Birliği hükümleri ile uyumsuz bulunmaktadır. Ayrıca, bu belirtilen düzenlemelerin dışında tütün konusunda herhangi bir ilerleme olmadığı tespitinde bulunmaktadır. • Yeni Şeker Kanunu ile ilgili olarak, Topluluğun bu konudaki ortak piyasa düzenlemeleri ile bazı benzerlikler taşıdığı belirtilmiştir. • Ekilebilir ürünler ve hayvansal ürünlere ilişkin ortak piyasa düzenlemeleri konusunda bir ilerleme kaydedilmediği belirtilmektedir. • Genel Değerlendirmede, Türkiye'nin ortak piyasa düzenlerini oluşturulması için gerekli yasal dayanak ve uygulama mekanizmalarını benimsemesi teşvik edilmektedir. Ayrıca Türkiye, tarımsal piyasaların etkin biçimde izlenmesi de dahil üzere etkin ve uygun idari yapıların oluşturulmasına yönelik çalışmalarında desteklenmektedir. <p>Yatay Konular</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hükümet ulusal ölçekte bir çiftçi ve arazi kayıt sistemi uygulamaktadır. Kırsal alanlardaki kadastro çalışmaları devam etmektedir. Tarım arazilerinin parçalanmasını önlemeye yönelik olarak miras kurallarında değişiklik yapan bir kanun çıkarılmıştır. • Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (EAGGF), Bütünleştirilmiş İdare ve Kontrol Sistemi (IACS), Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (FADN) gibi temel mekanizmalar ile korunmuş coğrafi işaretler, menşe tayini ve özel nitelikli belgeler gibi kalite politikasına ilişkin konularda bir ilerleme kaydedilmemiştir. • Hükümetin arazi çiftçi kayıt sisteminin tamamlanması ve bütünleştirilmiş idare ve kontrol sisteminin anahtar unsurlarının oluşturulmasına yönelik çalışmalarında desteklenmektedir. 	<p>Ortak Piyasa Düzenleri</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tespitler mevcut durumu yansıtmaktadır. <p>Yatay Konular</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tarım arazilerinin parçalanmasını önlemeye yönelik olarak miras kurallarında değişiklik yapan bir kanun çıkarıldığı ifade edilmektedir. Ancak, tespitte atıfta bulunulan 4721 sayılı Medeni Kanunun mirasa ilişkin maddeleri esas itibarı ile ekonomik tarımsal işletmelerin bölünmemesi konusunda bir takım düzenlemeler yapmakta ise de, bu yönde zorunluluk içermemektedir. Ayrıca terekedeki tarımsal işletmenin bölünmemesi yönünde talep olması

KONU BAŞLIĞI	İLERLEME RAPORUNDAKİ TESPİTLER	GENEL SEKRETERLİK DEĞERLENDİRMESİ
	<p>çalışmalara odaklanmalıdır. Ayrıca, Türkiye Topuluğun Organik Tarım Sisteminin benimsenmesine yönelik olumlu çalışmalarına devam etmelidir.</p> <p>Kırsal Kalkınma ve Ormancılık</p> <ul style="list-style-type: none"> Bu alanda hiçbir ilerleme kaydedilmemiştir. Kırsal kalkınma konusunda Türkiye, Topluluk mevzuatını değerlendirme çalışmalarını tamamlama ve tarımsal ve kırsal sektörlerin yeniden yapılandırılması ve geliştirilmesini destekleyecek uygun idari yapılar ile kapsamlı bir kırsal kalkınma stratejisini geliştirme konusundaki çalışmalarına devam etmelidir. <p>Veterinerlik Sektörü</p> <ul style="list-style-type: none"> Siğir türü hayvanların kayıt çalışmaları devam etmektedir. 4.5 milyon hayvan küpelenerek kaydedilmiş, 3 milyon hayvan ile 400 bin hayvancılık işletmesi ise veri tabanına girilmiştir. Bu konudaki mevzuat AB mevzuatına uyum açısından gözden geçirilmektedir. Veterinerlik sektöründe, hayvan hastalıkları ciddi bir endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Ancak, yetkili merci hayvan hastalıkları ve sağlığının kontrolünü güçlendirmek üzere çabalarını sürdürmektedir. 	<p>durumunda uygulanacağından, AB tespitinin son bölümü mevcut durumu tam olarak yansıtmamaktadır.</p> <ul style="list-style-type: none"> Topluluğun Organik Tarım Sistemine uyum sağlanmasına yönelik olarak, 11 Temmuz 2002 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Organik Tarım Yönetmeliği, önemli bir adımdır. Söz konusu Yönetmelik Topluluk Organik Tarım Mevzuatı ile büyük ölçüde uyumlu olup, temel Organik Tarım Tüzüğünde yapılan tüm değişiklikleri de içermektedir. <p>Kırsal Kalkınma ve Ormancılık</p> <ul style="list-style-type: none"> Tespit-mevcut durumu yansıtmaktadır. <p>Veterinerlik Sektörü</p> <ul style="list-style-type: none"> Tespitte yer alan rakamlar Temmuz 2002 itibarı ile geçerli olan verileri yansıtmaktadır. Eylül 2002 itibarı ile geçerli olan verilere göre, şu ana kadar 7 milyon hayvan küpelenmiş, 4 milyon siğir ve 740 bin hayvancılık işletmesi veri tabanına kaydedilmiştir. Ayrıca,

KONU BAŞLIĞI	İLERLEME RAPORUNDAKİ TESPİTLER	GENEL SEKRETERLİK DEĞERLENDİRMESİ
	<ul style="list-style-type: none"> • Hayvan refahı ve hayvansal atıkların arıtımı konularında bir ilerleme kaydedilmemiştir. • Türkiye veterinerlik alanında Topluluk mevzuatını benimseme çalışmalarının başındadır ve Topluluk müktesebatı ile uyum sağlamak için hazırlık çalışmalarını hızlandırmalıdır. Bu konuda bir çerçeve kanunun hızlı bir biçimde benimsenmesi uygun bir adım olacaktır. • Türkiye'deki veteriner sınır kontrol noktalarının ve sınır kontrolünün Topluluk müktesebatına uyumlu biçimde işlemesi için tesis ve ekipman açısından modernize edilmesi ve yeterli sayıdaki yetişmiş veteriner, teknisyen ve yardımcı personel ile güçlendirilmesi gerekmektedir. <p>Bitki Sağlığı Sektörü</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bitki hastalıklarının durumunda herhangi bir değişiklik mevcut değildir. Ayrıca, bitki sağlığı (zararlı organizmalar), pestisitler ve bitki hijyeni alanlarında Türk mevzuatının Topluluk müktesebatına uyumunda sınırlı bir ilerleme kaydedilmiştir. • Bu sektörde zararlı organizmalar, pestisitler ve bitki çeşitlerinin korunmasına ilişkin halihazırda bekleyen mevzuatın kabul edilme işlemlerinin hızlandırılması sevindirici bir gelişme olacaktır. • Bitki pasaport sisteminin oluşturulmasına yönelik çalışmaların başlatılması gerekmektedir. • Hastalıkların izlenmesi ve kontrolüne yönelik mevcut ve yeni mevzuatın uygulanması için idari kapasitenin ve bitki koruma ürünleri kalıntı izleme ve kontrolüne yönelik laboratuvar kapasitesinin iyileştirilmesi yararlı olacaktır. Bu bağlamda Türkiye'nin, tarımsal ürünler için belirlenmiş en önemli sınır kontrol noktaları içindeki mevcut bitki sağlığı laboratuvarlarını yeniden donatması veya yeni laboratuvarlar kurması yararlı olacaktır. 	<p>tespitte sözü edilen gözden geçirme tamamlanmış ve Siğir Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliği 28 Temmuz 2002 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.</p> <p>Bitki Sağlığı Sektörü</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tespit mevcut durumu yansıtmaktadır. 2002 yılı AB Mali Yardımı kapsamında sınır kontrol noktaları içindeki mevcut bitki sağlığı laboratuvarlarının yeniden donatılması veya yeni laboratuvarların kurulması, patates test kapasitesinin artırılması ile bitki koruma ürünlerinin kalıntılarının izlenmesi ve kontrolüne yönelik olarak laboratuvarların güçlendirilmesi çalışmaları gerçekleştirilecektir.

KONU BAŞLIĞI	İLERLEME RAPORUNDAKİ TESPİTLER	GENEL SEKRETERLİK DEĞERLENDİRMESİ
	<p>Gıda Güvenliği</p> <ul style="list-style-type: none"> Gıda güvenliği konusunda belli sayıda uygulama mevzuatının benimsenmiştir ve gıda güvenliğinin kontrolünde bir miktar ilerleme kaydedilmiştir. Fındık, fıstık ve kuru incirdeki aflatoksinle mücadele konusunda bir eylem planının benimsenmiş olup, bu konuda eğitim çalışmaları sürdürülmektedir. Türkiye'nin Gıda Güvenliği kontrolleri daha da güçlendirilmelidir. Mevcut kontrol usulleri, gıdaların AB müktesebatında belirtilen gıda güvenliği standartları ile uyumunu belirlemede yetersizdir. Bu bağlamda, görevliler daha fazla eğitilmeli, örnekleme ve test usulleri uyumlaştırılmalı ve standardizasyona gidilmelidir. Türkiye'nin, ilgili Topluluk mevzuatı temelinde tarımsal-gıda işletmelerinin iyileştirilmesine yönelik bir ulusal plan oluşturulması büyük önem arz etmektedir. Türkiye'nin Topluluk müktesebatına tam uyumu gerçekleştirme ve özellikle HACCP ve GMP kontrollerine ilişkin mevzuatı bir an önce benimseme konusundaki çabaları devam etmelidir. 	<p>Gıda Güvenliği</p> <ul style="list-style-type: none"> Tarımsal gıda işletmelerinin iyileştirilmesi hususu Katılım Ortaklığı Belgesinin orta vadeli öncelikleri arasında yer almış olup, bu konu için Komisyon ilk defa bir Ulusal Plan hazırlanması önerisinde bulunmaktadır.
<p>Balıkçılık</p>	<ul style="list-style-type: none"> Kaynak yönetimi, denetim ve kontrol, yapısal tedbirler, pazar politikası, devlet yardımları ve uluslararası balıkçılık anlaşmaları konusunda herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir. Filo kayıtları konusunda, 2001 yılında başlatılan pilot tekne kayıt sisteminin uygulanması çalışmalarına devam edilmekte olup, balıkçı ve tekne lisanslarının veri tabanına kaydedilmesi tamamlanmıştır. Tekne lisansları, Avrupa Komisyonu kayıtlarının istatistiki amaçları için kullanılabilir durumda ancak sistem Avrupa Birliği koşullarıyla uyumlu değildir. Türkiye, denetim ve kontrol organlarının reforma tabi tutulması ve eğitim, insan ve ekipman kaynaklarının iyileştirilmesi yönündeki çabalarını hızlandırmalıdır. Türkiye, filo kayıt sisteminin modernizasyonu, yetiştirici kuruluşları ve bu alandaki Topluluk müktesebatına uyum konusunda daha fazla çaba göstermelidir. İdari, denetim ve kontrol sistemlerinin iyileştirilmesi ve hazırlık çalışmalarının tamamlanabilmesi için daha fazla kaynak sağlanması gerekmektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> Filo kayıt sistemi ile ilgili olarak merkezi bir tekne kayıt sistemi kurulması için çalışmalar devam etmektedir. Ancak, iller arasında internet bağlantısı olmaması, bilgilerin e0nedenleriyle merkezi kayıt sistemi, AB sisteminden farklılıklar arz etmektedir.

Strateji Belgesi keza AB Komisyonu tarafından bütün aday ülkeler için hazırlanan bir belgedir. Esas olarak Kopenhag Kriterleri'ne ilişkin aday ülkelerin kaydettikleri gelişmeleri irdelemektedir. Ayrıca, müzakerelerin ve katılım anlaşmalarının tamamlanması, genişlemelerden sonra kurumsal yapılanma, Euro ve Avrupa ekonomik alanı gibi konular irdelenmektedir.

Söz konusu belgede Türkiye'nin yaptığı politik reform çalışmalarına değinilmekte ancak, Türkiye'nin politik kriterleri tam karşılayamadığı ifade edilmektedir.

Tarım alanında;

- Türkiye'nin arazi ve büyük baş hayvanların kayıtlarına başladığına,
- Bitki pasaportu çalışmalarına henüz başlanmadığına,
- Veterinerlik ve bitki sağlığı uyum stratejilerinin geliştirilmekte olduğuna,
- Uygulama kapasitesinin geliştirilmesinin yetersiz olduğuna,
- Türkiye'nin veterinerlik ve bitki sağlığı konusundaki AB müktesebatının üstlenilmesi ve uygulamasına odaklanması gerektiğine ve
- Tarım konusundaki AB müktesebatına uyum çalışmalarında kısıtlı bir ilerleme kaydedildiğine yer verilmektedir.

Kırsal kalkınma alanında Genel Sekreterliğimizde yürütülen çalışmalara değinmeden önce AB'nin Ortak Tarım Politikası'nın değerlendirildiği "Ara Değerlendirme Raporu"na değinmek istiyorum:

III. AB'nin Ortak Tarım Politikasına İlişkin Ara Değerlendirme Raporu

OTP 2002 Ara Değerlendirmesi

- 1999 Berlin Zirvesinde gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.
- 1992 yılında başlatılan reformların sürdürülmesi hedefini taşımaktadır.
- GÜNDEM 2000'in politika amaçları devam ettirilmektedir.
- Geliştirilen öneriler Berlin'de kabul edilen tarım harcamaları eşiği altında kalmaktadır.

Reform Hedefleri

- Topluluk piyasası ve dünya piyasalarındaki fırsatları değerlendiren rekabet gücü yüksek bir tarım sektörünün oluşturulması, Tüketicilerin talep ettiği hizmetleri sunan üreticilerin ödüllendirildiği bir sistemin teşkili.

Alınması Öngörülen Tedbirler

- Üretim ve doğrudan destek arasındaki ilişkinin ortadan kaldırılması (decoupling),
- Desteklerin çevre, gıda güvenliği, hayvan refahı ve mesleki güvenlik standartları gibi koşullara bağlanması,
- Doğrudan desteklerin yeniden düzenlenerek kırsal kalkınmaya verilen desteklerin kayda değer bir oranda artırılması,
- Yeni bir çiftlik denetim sisteminin hayata geçirilmesi,
- Kaliteli üretim, gıda güvenliği ve hayvan refahını teşvik edecek, çiftlik muhasebe sisteminin maliyetini karşılayabilecek yeni kırsal kalkınma tedbirlerinin alınması.

Ara Değerlendirme Raporunda Öngörülen Tedbirler

- Hububat müdahale fiyatlarında 101.03 Euro/ton seviyesinden 95.35 Euro/ton seviyesine %5 civarında bir indirim,
- Çavdarda müdahalenin kaldırılması,
- Durum buğdayında mevcut ilave ödemelerin indirilmesi,
- Pirinç müdahale fiyatlarında 2004/5 dönemi için bir kerelik %50 oranında bir indirim yapılması,
- Kurutulmuş yem bitkilerinde mevcut düzenlemelerin kaldırılarak, üreticilere 160 milyon €'luk bir gelir desteği paketi sunulması,
- Sığır ve dana etinde üretim ve destekler arasındaki bağlantıyı koparacak bir decoupling sistemine geçilmesi,
- Sert kabuklu meyvede düzenlemelerin basitleştirilmesi ve 100 €/ha seviyesinde tek bir ödemenin yapılması.

Destekler ile Üretim Arasındaki İlişkinin Koparılması (Decoupling)

- Üretime verilen desteğin üreticiye kaydırılması, bu bağlamda gelir desteğinin çiftlik düzeyinde oluşturulması,
- Ödemelerin çiftlik başına tek kalem altında toplanmak suretiyle ayrı bir gelir ödemesine geçilmesi,
- Ödeme oranlarında geçmişteki ödemelerin esas alınması,
- Çiftçilerin çevre, gıda güvenliği, hayvan ıslahı ve mesleki güvenlik standartları gibi koşullara uydukları takdirde desteklerin tümünden yararlanabilmesi, aksi takdirde ödemelerde kesinti yapılması,

- Üye devletlerin ortak prensipler çerçevesinde transfer metodunu seçebilmesi,
- Piyasanın daha iyi biçimde yönlendirilmesi,
- Piyasanın yarattığı fırsatlardan çiftçilerin daha fazla yararlanması,
- Ödemelerin uluslararası açıdan teminat altına alınması.

IV. AB'nin Kırsal Kalkınma Mevzuatına Uyum İçin Yürütülen Çalışmalar

Kırsal Kalkınma ile İlgili Mevzuat

8 Kasım 2000 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ve 24 Mart 2001 tarihinde yayımlanan Katılım Ortaklığı Belgesi'nde, Kırsal Kalkınma alanındaki mevzuat uyumunun tamamlanması orta vadeli bir öncelik olarak anılmış, kısa vadede ise çevresel, yapısal ve kırsal gelişme önlemlerinin alınması öngörülmüştür. Katılım Ortaklığı Belgesi çerçevesinde hazırlanan Ulusal Program'da orta vadede AB mevzuatının üstlenilmesi için ana hatlarıyla belirlenmiş bir kırsal kalkınma politikasının çizilmesi gerektiği belirtilerek, kısa vadede kırsal kalkınma politikasının ilkelerinin belirlenmesi, sosyal ve bölgesel politikalarla entegre kırsal kalkınma projelerinin hazırlanması; orta vadede ise bu projelerin hayata geçirilmesi hedef olarak belirlenmiştir.

Kırsal kalkınma konularındaki mevzuat uyum çalışmaları, 8 adet çalışma grubundan biri olan "Tarım Bilgi Sistemleri, Kırsal Kalkınma ve Ormancılık" grubu altında oluşturulan Kırsal Kalkınma Alt Çalışma Grubu tarafından yürütülmektedir. Kırsal kalkınma konularına ilişkin olarak halen yürürlükte olan ve Türkiye'nin Topluluğa üye olduğunda üstlenmesi gereken 9 adet temel AB mevzuatı bulunmaktadır. Çalışma grubu öncelikle söz konusu mevzuatların Türkçe'ye tercümesini gerçekleştirmiş, daha sonra Ulusal Program'da dile getirildiği gibi Türkiye'nin kırsal kalkınma politikasının ana hatlarını çizmek üzere çalışmalarına başlamıştır. İlgili kuruluşların yetkililerinin faal olarak katıldığı çalışmalar sonucunda, ülkemizin Topluluk kırsal kalkınma politikaları ile uyumlu kırsal kalkınma stratejisinin ana hatlarını çizen bir taslak rapor hazırlanmıştır.

BAŞKAN : Teşekkür ederiz sayın Ali Urkan, bu konuşma özlü ve tasarruflu oldu aynı zamanda. Fakat galiba şunu berraklaştırdı ki; AB'nin müktesebat dediği şey, onun kendisi için öngördüğü bir modernizasyon projesidir. Esas olarak bir modernizasyon projesinin esaslarıdır. Daha doğrusu bir uygulama rehberidir.

TÜRK TARIMININ OTP'YE UYUMUNUN OLASI EKONOMİK ETKİLERİ

Doç. Dr. Cemil ERTUĞRUL

GİRİŞ

Türkiye batılılaşma hedefi yanında, ekonomik birleşmelerin refah etkilerinden yararlanabilmek için AB ile tam üyeliği amaçlayan bir ilişki içerisinde. Türkiye'nin tam üyeliğinin, sadece Türkiye'yi değil, AB'yi de ekonomik, sosyal ve politik yönleri ile olumlu şekilde etkilemesi beklenmektedir.

Ekonomik birleşmelerde, tarım sektörünün en karmaşık ve en büyük güçlükleri içeren sektör olduğu bilinmektedir. AB ile Türkiye arasında gerçekleştirilecek olan bütünleşmenin Topluluk ve Türkiye tarımını olumlu şekilde etkilemesi beklenmektedir. Ancak, Türkiye, AB Ortak Tarım Politikasına (OTP) uyum öncesinde ve sonrasında gerekli önlemleri aşmazsa, düşük verimlilik ve sınırlı rekabet gücü nedeniyle, Topluluk karşısında ciddi sorunlar ile karşılaşabilir.

Tarım istihdamdaki %35 (2001 yılında 7.2 milyon sivil işgücü) ve milli gelirdeki %13 (2001 yılında 20 milyar dolar tarım ürünleri üretimi) payı ile Türk ekonomisinde son derece önemli bir yere sahiptir.

Türkiye ihracatının ve ithalatının yarısından fazlasını Topluluk ile gerçekleştirmektedir. Türkiye tarım ve işlenmiş tarım ürünleri ihracatının 1/3'ünü (2001 yılında 1,7 milyar dolar) ve ithalatının 1/5'ini (2001 yılında 618 milyon dolar) Topluluk ile yapmaktadır. Türkiye ile Topluluk arasındaki tarım ürünleri ticaretinin önemli bir bölümü bitkisel ürünlerden oluşmaktadır. Hayvansal ürünler ticareti son derece sınırlı kalmaktadır (2001 yılında 9 milyon Dolar ihracat, 13 milyon Dolar ithalat).

Türk tarım politikasının temel amacı, rekabetçi ve varlığını sürdürebilen bir tarım sektörü oluşturmaktır. Dolayısıyla, üretim faktörlerinin etkili kullanımı ve çevrenin korunması bu amaçlara ulaşmada son derece önemli bir yere sahiptir. Üreticiler için sürekli ve yeterli gelir ve tüketiciler için ucuz ve kaliteli ürün sağlanması Türk tarım politikasının önemli amaçları arasındadır. Türkiye, tarım politikasının oluşturulmasında, ayrıca, AB'ye ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO: DTÖ) ile Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası kuruluşlara vermiş olduğu taahhütleri de göz önünde bulundurmaktadır.

• TMMOB ZMO Yönetim Kurulu Üyesi

Türkiye, 2001 yılında, tarım reformunu da kapsamak üzere, yeni bir ekonomik program uygulamaya başlamıştır. Söz konusu reform ile, tarım ürünleri destekleme fiyat uygulamasını ve girdi sübvansiyonlarını kaldırmak ve bu uygulama sonucunda çiftçi gelirinde ortaya çıkacak azalmayı telafi edebilmek amacıyla, geçici bir dönem için uygulanacak olan Doğrudan Gelir Desteği (DGD) sistemini başlatılmıştır. Türkiye ayrıca, AB ile ilişkiler çerçevesinde, Ulusal Program ve İlerleme Raporu ile diğer sektörler yanında, tarım sektörü için de öngörülen yeniden yapılandırma çabalarını sürdürmektedir.¹

Türkiye-AB ilişkileri çerçevesinde Türk tarımının AB tarımına uyumu öngörülmektedir. Söz konusu uyum AB'nin tarım ile ilgili müktesebatının edinilmesini gerektirmektedir. AB bütçesinin, mevzuatının ve bürokrasisinin yaklaşık olarak yarısını oluşturan ve yeniden yapılandırmalar ile sürekli bir değişim sürecinde bulunan AB tarım müktesebatı, çok ayrıntılı düzenlemeleri içermektedir. Benzer düzenlemelerin Türkiye tarafından da gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Türk Tarımının OTP'ye uyumu konusunda gerek Türkiye gerek AB "müktesebat" konusuna yoğunlaşmış durumdadır. Türk Tarımının OTP'ye uyumu konusunda AB müktesebatının Türkiye tarafından uygulanması son derece önemli ve "olmasa olmaz" bir gerekliliktir. Ancak, Türk Tarımının OTP'ye uyumunun olası ekonomik etkileri çok daha önemli ve hiç bir zaman göz ardı edilmemesi gereken bir konu olarak görülmelidir. Türk Tarımının OTP'ye uyumu gerçekleştiğinde; Türkiye ekonomisi, Türk tarımı ve Türk çiftçisi bu uyumdan ekonomik, hatta sosyal ve politik yönleri ile tamamen farklı bir yapı ile karşılaşacaktır. AB'ye giren Türk çiftçisi kendini yeni bir tarım politikası ve rekabet koşulları ortamında bulacaktır. Bu yeni koşullarda yeni olanaklar olduğu gibi yeni risklerde söz konusudur. AB olanaklarından en iyi yararlanılması ve olası risklerinin en aza indirilmesi için Türk Tarımının OTP'ye uyumunun olası ekonomik etkilerinin irdelenmesi, kaçınılmaz bir gereksinim olarak ortaya çıkmaktadır.

Tarım alanında Türkiye-AT ilişkilerinde en önemli konu Türk tarımının OTP'ye uyumudur. Türk tarımının OTP'ye uyumu gerçekleştirildiğinde, Türkiye ile Topluluk arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımı sağlanacaktır. KP'de, 22 yıllık dönem sonunda (1995), Türk tarımının OTP'ye uyumunun sağlanması için, Türkiye'nin gerekli OTP tedbirlerini alması öngörülmüştür. Türkiye ile Topluluk

¹Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Devlet Planla Teşkilatı, Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu, Ankara, Ağustos, 2002 ve Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı, Ankara, 2001

arasında Gümrük Birliğini öngören 1/95 sayılı OKK (Madde 24) ile, bu sürenin, her hangi bir tarih belirtilmeden uzatılması öngörülmüştür.

Türk tarımının OTP'ye uyumu ile ilgili son ve en önemli gelişme KOB ile ortaya çıkmıştır. Katılım Ortaklığı Belgesi, bilindiği üzere Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin yol haritasını ve tam üyeliğin gerçekleşebilmesi için Türkiye tarafından yerine getirilmesi gerekli asgari koşulların AB tarafından belirlendiği bir belgedir.

Katılım Ortaklığı Belgesi, diğer konularda olduğu gibi tarım alanında da Kısa Dönem (2001) ve Orta Dönem (2001-2003) olarak iki dönem belirlemiştir.

Katılım Ortaklığı Belgesine göre Türkiye, OTP'ye uyum sürecinde, kısa dönemde veterinerlik ve bitki sağlığı koşulları başta olmak üzere gerekli yasal ve kurumsal düzenlemeleri yerine getirecek, orta dönemde ise uyum için gerekli bütün şartları tamamlayacaktır.

Türkiye, KOB ile öngörülen yol haritasına uyum için gerekli düzenlemeleri UP ile belirlemiştir. Türkiye, UP ile diğer alanlar yanında tarım alanında, KOB göz önünde bulundurularak, AB müktesebatına nasıl bir uyum gerçekleştireceğini ortaya koymuştur. UP tarım sektörü ile ilgili olarak büyük ölçüde Türk tarımının OTP'ye uyumu ile ilgili konuları içermektedir. Söz konusu uyum için gerekli politika değişiklikleri ile gerçekleştirilecek yasal ve kurumsal düzenlemeler UP'de yer almaktadır.

UP'de Türk tarımının temel özellikleri ile Türk tarımının OTP'ye uyumunun Türkiye ve AB'ye muhtemel etkileri özetlenmekte ve Türk tarımın bu uyumdan olumsuz bir şekilde etkilenmemesi için verimlilik ve rekabet gücünün artırılması gerekliliği vurgulanmaktadır. UP'de ayrıca, Türk tarımının OTP'ye uyumu için ürün gruplarına göre yapılması gerekli düzenlemeler ile, bitki sağlığı, hayvan sağlığı, hayvan kimlik sistemi, arazi kayıt sistemi ve kırsal kalkınma konusunda yapılması gereken düzenlemeler farklı başlıklar altında açıklanmaktadır.

11 Nisan 2000'de Lüksemburg'da toplanan AT-Türkiye Ortaklık Konseyinde, Türkiye'nin AB adaylığı sürecinde mevzuatın yakınlaştırılmasında sağlanan gelişmelerin izlenmesi amacıyla, Tarım ve Balıkçılık Komitesi de dahil olmak üzere sekiz alt komite oluşturulmuştur².

² 1. Tarım ve Balıkçılık, 2. İç Pazar ve Rekabet, 3. Ticaret, Sanayi ve AKÇT Ürünleri, 4. Ekonomik ve Parasal Konular, Sermaye Hareketleri ve İstatistikler, 5. Yenilikçilik, 6. Ulaşım, Çevre ve Enerji (Avrupa Ötesi Ağlar), 7. Bölgesel Politika, İstihdam ve Sosyal Politika, 8. Gümrükler, Vergileme, Uyuşturucu Trafiki ve Para Aklama.

Tarım ve Balıkçılık Alt Komitesi kendi faaliyetlerini yürütebilmek amacıyla se-kiz Çalışma Grubu kurmuştur³.

Türkiye ile Topluluk arasında yapılacak Katılım Anlaşması ile uyumun bütün kuralları belirlenecektir. Ancak, Topluluğa sonradan katılan ülkelerin Katılım Anlaşmaları göz önüne alındığında, Türkiye'nin OTP'ye uyumu durumunda Topluluk mevzuatını benimsemesi beklenmektedir. Başka bir ifade ile, tam üyelik koşullarında uyumun kuralları büyük ölçüde bellidir.

1. TÜRK TARIMININ OTP'YE UYUMUNUN OLASI EKONOMİK ETKİLERİ

Türk tarımı, Topluluk tarımı ve dünya tarımı hızlı ve sürekli bir değişim içerisindedir. Bu nedenle, muhtemel bir uyumun sonuçları, büyük ölçüde uyumun ne zaman gerçekleşeceğine bağlıdır. Desteklemenin yoğun bir şekilde uygulandığı bir dönemde uyumun gerçekleşmesi ile, desteklemenin azaltıldığı veya tamamen kaldırıldığı bir dönemde uyumun gerçekleştirilmesi Türk tarımı için çok farklı sonuçlar doğurabilecektir. Topluluğun bugünkü destekleme düzeyinde Türk tarımının OTP'ye uyumu, Türk tarımına bazı imkanlar sağlayabilecektir. Ancak, OTP'nin yeniden yapılandırılması çerçevesinde önümüzdeki yıllarda tarıma sağlanan desteklerin azaltılması nedeniyle, OTP Türk tarımı için yeterli ölçüde destekleyici-koruyucu olmayabilecektir.

Türk tarımının OTP'ye uyumunda en önemli sorunlardan biri mali konulardır. Türkiye, OTP'ye uyum ile Türk tarımına AB kaynaklarından yeterli desteği sağlayıp sağlayamayacağı endişesi içerisindeyken, AB, bu uyumun kendine nasıl bir mali yük getireceği hesabı içerisindeyken, Türk tarımının OTP'ye uyumunun, desteklemenin azaldığı bir dönemde gerçekleşmesi durumunda, AB'nin bütçesine büyük bir yük getireceği söylenemez. OTP'nin yeniden yapılandırılmasına ve yapısal fonlarla ilgili ortaya çıkabilecek gelişmelere bağlı olarak, uzun dönemde, Türk tarımı için, EAGGF'nin Garanti Bölümünden çok Yönlendirme Bölümü önem kazanabilecektir.

Nitekim, Gündem 2000 çerçevesinde, yeni genişleme sürecinde destekleme fiyat politikası yoluyla gerçekleştirilen desteklerin azaltılması, kırsal, yapısal ve çevre sorunları ile ilgili desteklerin artırılması öngörülmektedir.

³ 1. Veterinerlik Çalışma Grubu, 2. Hayvan Kimlik Sistemi Çalışma Grubu, 3. Bitki Sağlığı Çalışma Grubu, 4. Kontrol Çalışma Grubu, 5. Balıkçılık Çalışma Grubu, 6. Arazi Kayıt ve Çiftçi Kayıt Çalışma Grubu, 7. Ortak Piyasa Düzenlerine Uyum Çalışma Grubu ve 8. Oluşturulması Gereken Başlıca Sistemler ve Kırsal Kalkınma Çalışma Grubu.

Bilindiği üzere, AB, bütçe disiplini çerçevesinde, üye olacak ülkelerin tarımsal potansiyelini göz önünde bulundurarak, her yeni üyenin kabulünden önce tarımsal harcamaları kısma yoluna gitmektedir. Böyle bir uygulama Türkiye'nin tam üyeliği öncesinde de ortaya çıkabilecektir. Topluluk ayrıca, son yıllarda tarım da dahil olmak üzere, bütün alanlarda, mali destek sağlamaktan çok düzenleyici bir rol alma yoluna girmektedir. DTÖ çerçevesinde ortaya çıkan gelişmeler tarımsal harcamaların kısılması yönündeki süreci daha da hızlandırmaktadır.

Bu gelişmeler göz önüne alındığında Türkiye'nin OTP çerçevesinde AB'den sağlayacağı mali destek çok sınırlı bir düzeyde olabilecektir.

Türk tarımının OTP'ye uyumu Türkiye ve Toplulukta; genel ekonomik ve toplumsal yapı yanında, üretici ve tüketici refahı, tarım ile doğrudan ilgili olarak işletme yapısı, üretim, tüketim, fiyat ve pazar politikası, dış ticaret, tarıma bağlı ve dayalı sanayiler, rekabet politikası, teknoloji kullanımı, verimlilik, üretici gelirleri, kendine yeterlilik, mali politikalar, bölgesel ve sosyal politikalar, mevzuat ve kurumsal yapı olmak üzere pek çok konu üzerine etkili olacaktır. Ancak, bu uyum en çok, tek pazar ilkesi (malların serbest dolaşımı) çerçevesinde, Topluluk tarım işletmeleri ile serbest piyasa koşullarında rekabete girecek olan Türk tarım işletmeleri üzerinde etkili olacaktır.

Burada, Türk tarımının OTP'ye uyumunun olası ekonomik etkileri üç ayrı çalışmanın sonuçlarına dayandırılarak özetlenmiştir. Bunlar, Akder ve Ark. (1990)⁴, Ertuğrul (1992)⁵ ve Çakmak ve Kasnaoğlu (2001)⁶ tarafından yapılmış çalışmalardı

Akder ve Ark. "Türk Avrupa Tarım Modeli (Turkish European Agricultural Model: TEAM)" olarak adlandırılan bir bilgisayar modelini, DPT, ODTÜ ve Londra Üniversitesi Wye Kolej işbirliğinde geliştirdiler. Söz konusu model ile, Türk tarımının OTP'ye uyumunun, üretici ve tüketici refahına, üretime (parasal ve fiziksel olarak), tüketime (parasal ve fiziksel olarak), tarım ürünleri ticaretine, AB bütçesinde ve girdi kullanımına olası etkileri analiz edilmiştir. Model dört ayrı varsa-

⁴ AKDER, Halis, AKAY, İlhan, BUCKWELL, Allan, ERTUĞRUL, Cemil, KASNAKOĞLU, Haluk, MEDLAND, John, YOUNG, Nick, Turkish Agriculture and European Community Policies and Institutional Adoption, Yayın No: DPT:2241-AETB:25, Ankara, 1990.

⁵ ERTUĞRUL, Cemil, Türk Tarımının AT Ortak Tarım Politikasına Uyumu, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (İktisat Doktora Tezi), Ankara, 1992.

⁶ ÇAKMAK, Erol H., KASNAKOĞLU, Haluk, Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği Etkileşimi: Türkiye'nin AB'ye Üyeliğinin Analizi, TEAE, Ankara, 2001.

yıma göre analizleri gerçekleştirmiştir. Bunlar; (1) Türkiye 1988 yılında AB dışında, (2) Türkiye 1988 yılında AB içinde, (3) Türkiye 1995 yılında AB dışında ve (4) Türkiye 1995 yılında AB içinde varsayımlarıdır.

Ertuğrul, TEAM modelini, fiyat ve politikalarındaki değişiklikler ile güncelleştirerek 1995 yılı için, (1) Türkiye AB dışında, (2) Türkiye AB içinde varsayımları ile yeniden çalıştırmıştır.

Çakmak ve Kasnakoğlu "Türkiye Bölgesel Tarım Sektör Modeli (TASM-EU) ile 2005 yılı için (1) Türkiye AB dışında, (2) Türkiye AB içinde varsayımları ile modeli çalıştırmışlardır.

Türk tarımının OTP'ye uyumunun olası ekonomik etkileri, söz konusu çalışmaların sonuçları esas alınarak, Tablo 1'de ve aşağıda özetlenerek sunulmaktadır:

1.1. Refah Etkileri

Türk tarımının OTP'ye uyumunun olası ekonomik etkilerini değerlendirmede, refah etkileri en önemli göstergelerden biridir. Türk tarımının OTP'ye uyumunun refah etkileri, (1) üretici refahı (üretici artışı), (2) tüketici refahı (tüketici artışı) ve (3) her ikisini toplamı olan toplumsal refah olarak üç ayrı şekilde analiz edilmiştir.

Tablo 1'in incelenmesinden de görüleceği üzere, her üç çalışmada da Türk tarımının OTP'ye uyumunun toplumsal refahı artıracağı tahmin edilmiştir. Akder ve Ark. tarafından 1998 yılı için %18, 1995 yılı için %24 ve Ertuğrul tarafından 1995 yılı için %23 olarak tahmin edilen toplumsal refah artışı, Çakmak ve Kasnakoğlu tarafından 2005 yılı için %3 olarak tahmin edilmiştir.

Çalışmalar üretici refahı ile ilgili bazı önemli sonuçları ortaya koymaktadır. Türk tarımı, desteklemenin en yoğun uygulandığı yıllardan olan 1988 yılında OTP'ye uyum sağlamış olsaydı, üretici (çiftçi) refahında önemli (%106) bir artış sağlanacaktı. Ancak, bu artış MacSharry reformunun uygulandığı 1990'lı yıllarda sınırlı bir deşerde (%42) kalmakta, Gündem 2000 reformunun uygulandığı 2000'li yıllarda ise, üretici refahı düşmektedir (%-15). OTP'nin sürekli bir reform süreci içerisinde olduğu ve her yeni üye kabulünden önce, destekleme yoğunluğunu azaltan ve harcamaları kısan bir reform sürecinin yaşandığı göz önünde bulundurulursa, Türkiye'nin OTP'ye uyumu söz konusu olduğunda da yeni bir reform süreci yaşanabilir ve bu koşullarda Türk çiftçisi için üretici refahı daha düşük değerler alabilir. Türk tarımının OTP'ye uyumu durumunda, OTP çerçevesinde giderek önem kazanan kırsal ve çevresel destekler ile kırsal alana yönelik diğer AB kaynakları da yetersiz kaldığı takdirde, Türk çiftçisi ciddi bir refah kaybı sorunu ile karşılaşabilecektir.

Türk tarımının OTP'ye uyumunun tüketici refahında artışa yol açması beklenmektedir. Bu artış, Akder ve Ark. tarafından 1995 yılı için %19, Çakmak ve Kasnakoğlu tarafından 2005 yılı için %12 olarak tahmin edilmiştir. OTP'de, önümüzdeki yıllarda liberalleşme yönünde ortaya çıkabilecek gelişmeler, tüketici refahında daha büyük artışlara imkan verebilir.

1.2. Fiyat ve Pazar Politikası

Türk tarımı OTP'ye uyum ile daha koruyucu ve destekleyici bir fiyat ve Pazar politikasına kavuşacaktır. Ayrıca, kırsal ve çevresel destekler ile kırsal kesime yönelik çeşitli fonlar, tarım kesimini, dolayısıyla, fiyat ve pazar politikasını dolaylı şekilde de olsa etkileyebilecektir. Türk tarımının OTP'ye uyumu durumunda, Türkiye ve AB'deki tarım ürünleri fiyatları eşitlenecektir. Türkiye'deki çoğu tarım ürünleri fiyatları, özellikle, hayvansal ürün fiyatları AB fiyatlarının oldukça üstündedir. Tarım ürünlerinin fiyatlarının eşitlenmesi sonucunda ortaya çıkacak fiyat değişikliklerini 2005 yılı için tahmin eden Çakmak ve Kasnakoğlu'na göre; çoğu tahıl ürünlerinde (buğday %-31,0, arpa %-18,9, mısır %-47,1), hayvansal ürünlerde (kırmızı et %-35,6, inek sütü %-36,9, koyun eti %-47,1, tavuk eti %-17,0) ve yağlı tohumlarda (ayçiçeği %-22,2) fiyatlar düşecek, bazı sanayi bitkilerinde (pamuk %25,8, tütün %0,1) ve meyve-sebzede (elma %17,6, portakal %2,0) fiyatlar yükselecektir. OTP'de, önümüzdeki yıllarda liberalleşme yönünde ortaya çıkabilecek gelişmeler, fiyatlarda daha büyük düşüslere yol açabilecektir.

Türkiye, tarım ürünleri fiyatlarını AB fiyatları ile eşitleme yanında, OTP piyasası düzenlerine de aynen uyacaktır. Bu durumda, OTP'nin Türk tarımı için fiyat ve pazar politikası bakımından, yeterince destekleyici ve koruyucu olacağı söylenebilir. Bu olumsuz durum, kırsal ve çevresel destekler ile kırsal kesime yönelik çeşitli fonlar yoluyla dengelenebilir, ancak bu konuda, Türkiye için ne gibi bir gelişmenin ortaya çıkabileceğini şimdiden tahmin etmek oldukça zordur.

Çoğu tarımsal ürünün fiyatlarında ortaya çıkacak düşüsler, üreticileri olumsuz yönde etkilerken, tüketiciler açısından yararlı bir gelişme olarak ortaya çıkacaktır.

Tablo 1: Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Olası Ekonomik Etkileri (Akder ve Ark., (1990), Ertuğrul (1992) ve Çakmak ve Kasnaoğlu (2001) verileri esas alınarak hesaplanmıştır.)

	Akder ve Ark. (1988)			Akder ve Ark. (1995)			Ertuğrul (1995)			Çakmak ve Kasnaoğlu (2005)		
	Türkiye AB Dışında	Türkiye AB İçinde	Değişim	Türkiye AB Dışında	Türkiye AB İçinde	Değişim	Türkiye AB Dışında	Türkiye AB İçinde	Değişim	Türkiye AB Dışında	Türkiye AB İçinde	Değişim
	(Milyon \$)	(Milyon \$)	%	(Milyon \$)	(Milyon \$)	%	(Milyon \$)	(Milyon \$)	%	(Milyon \$)	(Milyon \$)	%
Toplumsal Refah	29,900	35,400	18	47,300	58,600	24	36,800	45,400	23	100 ²	103	3
- Çiftçiler	6,400	13,200	106	10,500	15,000	42				100 ²	85	-15
- Tüketiciler	23,500	22,200	-6	36,800	43,600	19				100 ²	112	12
Üretim (fiziksel) ¹	100 ²	103	3	100 ²	106	6	100 ²	109	9	100 ²	94	-6
- Tahıl + Baklagil	32,471	29,059	-11	37,696	37,190	-1	100 ²	115	15	100 ²	101	1
- Sanayi Bitkileri	16,310	22,017	35	23,045	29,777	29						
- Meyve ve Sebze	27,264	27,843	2	35,519	37,199	5						
- Hayvancılık	6,542	6,479	-1	12,316	10,731	-13	12,285	7,952	-35	11,885	9,551	-20
Üretim (Parasal)	14,863	20,229	36	23,653	24,352	3	23,435	19,917	-15	39,231	31,613	-19
- Tahıl + Baklagil	3,582	6,910	93	4,911	7,118	45	16,952	16,465	-3	25,387	24,498	-4
- Sanayi Bitkileri	2,553	4,049	59	3,495	3,443	-1						
- Meyve ve Sebze	5,832	6,104	5	8,722	8,512	-2						
- Hayvancılık	2,896	3,166	9	6,525	5,279	-19	6,483	3,452	-47	13,934	7,115	-49
Tüketim (fiziksel) ¹	100 ²	104	4	100 ²	103	3	100 ²	106	6	100	108	8
- Tahıl + Baklagil	18,157	16,975	-7	25,712	22,800	-11	100 ²	104	4	100	102	2
- Sanayi Bitkileri	14,717	17,155	17	23,132	25,248	9						
- Meyve ve Sebze	24,830	25,869	4	34,598	36,583	6						
- Hayvancılık	6,671	6,972	5	12,207	13,525	11	100 ²	119	19	100	117	17
Tüketim (parasal)	12,481	15,140	21	21,929	22,010	0	22,002	20,760	-6	35,727	31,241	-12
- Tahıl + Baklagil	2,182	3,502	60	3,480	4,040	16	15,327	14,330	-7	18,895	18,055	-5
- Sanayi Bitkileri	2,129	2,642	24	3,520	2,815	-20						
- Meyve ve Sebze	4,930	5,191	5	8,281	8,036	-3						
- Hayvancılık	3,240	3,804	17	6,648	7,120	-17	6,658	6,430	-4	14,347	10,640	-25

Tablo 1: Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Olası Ekonomik Etkileri (Akder ve Ark., (1990), Ertuğrul (1992) ve Çakmak ve Kasnakoğlu (2001) verileri esas alınarak hesaplanmıştır.)

devam

	Akder ve Ark. (1988)			Akder ve Ark. (1995)			Ertuğrul (1995)			Çakmak ve Kasnakoğlu (2005)		
	Türkiye AB Dışında	Türkiye AB İçinde	Değişim	Türkiye AB Dışında	Türkiye AB İçinde	Değişim	Türkiye AB Dışında	Türkiye AB İçinde	Değişim	Türkiye AB Dışında	Türkiye AB İçinde	Değişim
	(Milyon \$)		%	(Milyon \$)		%	(Milyon \$)		%	(Milyon \$)		%
İhracat	2,110	5,668	169	1,207	4,449	269	1,260	5,475	335			
- Tahıl + Baklagil	390	2,760	608	353	2,276	545						
- Sanayi Bitkileri	475	1,661	250	78	1,086	39						
- Meyve ve Sebze	904	1,096	21	609	894	47						
- Hayvancılık	341	152	-55	168	193	15						
İthalat	1,334	1,555	17	312	3,237	938	336	2,706	705			
- Tahıl + Baklagil	49	284	480	26	336	1192						
- Sanayi Bitkileri	400	283	-29	64	460	619						
- Meyve ve Sebze	0	186	1000+	0	417	1000+						
- Hayvancılık	685	801	17	222	2,033	816						
Ticaret Dengesi⁴	776	4,133	430	895	1,212	35	924	2,769	200	899	-1,917	-313
AB Bütçesi Harcama		4,527			3,124			1,748				

¹ 1 000 ton

² Türkiye AB dışında = 100

³ Çakmak ve Kasnakoğlu üç senaryo oluşturular. Burada en yüksek üretimin gerçekleştirildiği üçüncü senaryo alınmıştır.

⁴ Ticaret Dengesi = İhracat - İthalat

1.3. Üretim

Türk tarımının OTP'ye uyumu, Türk tarımında ürün desenini, dolayısıyla tarımsal üretimi köklü bir şekilde etkileyecektir. Türk tarımının OTP'ye uyumu sonucunda, özellikle, fiyatlarda ortaya çıkan değişikliklere bağlı olarak tarımsal üretim gerek parasal gerek fiziksel değerler olarak önemli değişiklikler gösterecektir.

Tablo 1'den de görüleceği üzere, Türk tarımının OTP'ye uyumu durumunda, tarımsal üretimin fiziksel olarak değişimi (artışı), 1995 yılı için, Akder ve Ark. tarafından %6, Ertuğrul tarafından %9 oranında olarak tahmin edilmiştir. Çakmak ve Kasnakoğlu ise, 2005 yılı için bu değeri %-6 oranında bir azalış olarak tahmin etmiştir. Bu durum büyük ölçüde OTP'nin reformu çerçevesinde fiyatlarda ortaya çıkan düşüşlerden kaynaklanmaktadır. Türk tarımının OTP'ye uyumu sonucunda fiyatlardaki düşüşler, üretimde de düşüşlere yol açacaktır.

Benzer durum parasal değerler ile ilgili olarak da söz konusudur. Tablo 1'den de görüleceği üzere, Akder ve Ark. 1988 ve 1995 yılları için, üretimin parasal değerler ile artış göstereceğini tahmin etmiştir. Bu artış, büyük ölçüde tahıl ve baklagil üretimindeki artıştan kaynaklanmaktadır. Hatta, 1995 yılında tahıl ve baklagil dışında bütün ürünlerde üretim düşmektedir. Çakmak ve Kasnakoğlu tarafından 2005 yılı için yapılan tahmine göre, üretim parasal değerler ile gerek bitkisel gerek hayvansal ürün üretiminde düşmektedir. Özellikle, hayvansal ürün üretimi, parasal değerler ile 2005 yılında yaklaşık olarak yarı yarıya düşmektedir.

1.4. Tüketim

Tablo 1'in incelenmesinden görüleceği üzere, Türk tarımının OTP'ye uyumu tarım ürünleri tüketimini de önemli ölçüde etkileyecektir. Fiyatlardaki değişiklikler nedeniyle, tarım ürünleri tüketimi fiziksel olarak artış gösterirken, parasal olarak düşüş gösterecektir. Bu durum hayvansal ürünler tüketiminde daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Son ve en güncel çalışma olan Çakmak ve Kasnakoğlu'nun tahminlerine göre, 2005 yılında, hayvansal ürünler tüketimi fiziksel olarak %17 oranında artarken, parasal olarak %25 oranında azalacaktır.

Türk tarımının OTP'ye uyumu durumunda tüketiciler, daha çok tarımsal ürünü, özellikle hayvansal ürünleri, daha az para ödeyerek tüketeceklerdir. OTP reformu çerçevesinde daha sağlıklı ve kaliteli ürünlere yönelme önem kazandığından beslenme düzeyi yanında kalitesi de artacaktır.

1.5. Dış Ticaret

Tablo 1'in incelenmesinden görüleceği üzere, Türk tarımının OTP'ye uyumu durumunda 1988 ve 1995 yıllarında Türkiye'nin toplam tarım ürünleri ihracat ve ithalatı artacaktır. Akder ve Ark. ve Ertuğrul tarafından 1995 yılı için yapılan tahminlere göre, ihracattaki artış %269-335, ithalattaki artış ise %705-%938 değerle-

ri arasında değişmektedir. İhracattaki artış büyük ölçüde bitkisel ürünler ihracatındaki artıştan, ithalattaki artış ise, hem bitkisel hem hayvansal ürün ithalatındaki artıştan kaynaklanacaktır.

Dış ticaret dengesi, 1988 ve 1995 yılı için yapılan tahminlere göre, Türkiye lehine bir durum gösterirken, son ve en güncel çalışma olan Çakmak ve Kasnakoglu tarafından 2005 yılı için yapılan tahmine göre, %313 oranında Türkiye aleyhine bir değer olacaktır. Bu durum büyük ölçüde, AB tarımının verimlilik ve rekabet gücünü artırmayı amaçlayan politikaları, özellikle, OTP'nin reformu çerçevesinde liberalleşme yönündeki politikaları, Türkiye'nin verimlilik ve rekabet gücünü göz ardı eden tarım politikalarından kaynaklanmaktadır.

1.6. Tarım İşletmelerinin Yapısı, Teknoloji ve Verimlilik

Türkiye'de tarım işletmeleri çoğunlukla küçük, çok parçalı verimsiz işletmelerdir. Teknoloji kullanımı düşüktür. Türkiye'de tarım işletmeleri ortalama olarak 6 hektarın altında ve AB tarım işletmelerinin 1/3'ü büyüklüğündedir. Ayrıca, birim alana verimlilik, ürüne bağlı olarak değişmekle beraber, AB'nin 1/2-1/5'i civarındadır. Türkiye'de tarım işletmelerinin önemli bir bölümü, piyasa için değil, hanehalkı tüketimi için üretimde bulunmaktadır. Örneğin, buğday üretiminin 1/3 kadarı, piyasaya çıkmaksızın çiftçi ailesi tarafından tüketilmektedir.

Türk tarımının OTP'ye uyumu ve tarım ürünlerinin serbest dolaşımı durumunda, Türk tarım işletmelerinin önemli bir bölümü AB tarım işletmeleri ile rekabet edemeyecektir. Bu nedenle Türk tarımında köklü bir reform ile tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi, teknoloji kullanımı ve verimlilik düzeyinin artırılması zorunludur. Aksi durumda, pek çok Türk tarım işletmesi OTP'ye uyum sonucunda ortadan kalkacaktır. Türkiye, tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi, teknoloji kullanımı ve verimlilik düzeyinin artırılması konusunda gerekli düzenlemeleri gerçekleştirebilir ise, özellikle doğal kaynakları bakımından üstün olduğu ürünlerde, uzun dönemde belirli bir rekabet gücüne ulaşabilir.

1.7. AB Bütçesinden Yapılacak Harcamalar

Türk tarımının OTP'ye uyumu AB bütçesinden yapılan tarım harcamalarını belirli bir ölçüde artıracaktır. Bu harcamalar, 1995 yılı koşulları esas alınarak, Akder ve Ark. tarafından 3,1 milyar Dolar, Ertuğrul tarafından 1,8 milyar Dolar civarında tahmin edilmiştir. Bilindiği üzere, OTP liberalleşme yönünde bir reform sürecindedir. Gündem 2000 ve Ara Dönem Değerlendirme süreci bu yöndeki gelişmeleri hızlandırmıştır. Bu reform süreçlerini izleyen yeni düzenlemelerin gerçekleştirilmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla, önümüzdeki yıllarda, Türk tarımının OTP'ye uyumu durumunda, AB bütçesinden yapılan tarım harcamaları Türkiye için daha düşük değerler alabilecektir.

SONUÇ

Türk tarımının OTP'ye uyumu Türkiye tarımını, ekonomisini, sosyal yaşamını köklü bir şekilde etkileyecektir.

Türk tarımının OTP'ye uyumu üretici refahını olumsuz şekilde etkileyecektir. Tüketiciler ise, özellikle hayvansal ürünlerde, daha ucuz, daha kaliteli ve daha bol tarım ürünü tüketecek, refahları artacaktır. OTP'nin liberalleşme dönünde değişiklik göstermesi bu etkileri daha belirgin kılacaktır.

Tarım ürünlerinin ihracat ve ithalatı artacaktır. Ancak, ithalat artışı daha yüksek olacak, Türkiye tarım ürünlerinde ithalatçı ülke konumuna gelecektir.

Türk tarımının OTP'ye uyumu AB bütçesine kayda değer bir yük getirmeyecektir, başka bir ifade ile Türk çiftçisi OTP'nin mali olanaklarından ciddi bir yarar sağlayamayacaktır. Ancak, kırsal, yapısal ve bölgesel fonlar mali destek sağlama da, Türk çiftçisi için daha önemli olabilecektir.

Türkiye açısından, söz konusu uyumun gerçekleştirilmesinde temel yaklaşım, AB müktesebatının edinilmesinin de ötesinde, Türk tarımının verimlilik ve rekabet gücünün artırılması olmalıdır. Özellikle, OTP'ye uyumda en önemli yere sahip olan ve AB tarım işletmeleri ile serbest piyasa koşullarında rekabete girecek olan Türk tarım işletmelerinin yapısının güçlendirilmesi, Türk tarımının OTP'ye uyumunda en önemli unsurdur. Tarım işletmelerinin yapısında ve kırsal ve tarımsal alt yapıda gerekli iyileştirmeler gerçekleştirilmeden, teknolojinin verimli bir şekilde kullanımı ve etkin bir tarım politikası uygulanması imkansızdır. Türk tarımı, gerek OTP'ye gerek serbest ticaretin giderek egemen olacağı dünya tarımına uyum için bu yönde yapılacak desteklemeler ile güçlendirilmeli ve kendi ayakları üzerinde durabilecek bir yapıya kavuşturulmalıdır. Aksi halde, Türk tarımı ve Türkiye gelecekte çok ciddi sorunlar ile karşılaşabilecektir.

Türk tarımının OTP'ye uyumu durumunda, Türkiye; tarım işletmelerinin yapısındaki bozukluk, teknoloji kullanımındaki yetersizlik, düşük verimlilik gibi sorunlara bağlı olarak doğal kaynakları nedeniyle üstün durumda olduğu ve meyve-sebze, tütün, pamuk gibi, Topluluk tarımını tamamlayıcı nitelikte olabilecek ürünler dışında, çoğu tarım ürününde, özellikle büyükbaş hayvancılıkta Topluluk ile rekabet edemeyecektir. Tarımsal üretimde ve üretici gelirlerinde beklenen artış sağlanamayacak, hatta azalmalar ortaya çıkabilecektir. Ayrıca Türkiye çoğu stratejik tarım ürününde dışa bağımlı bir hale gelecektir.

Bu nedenle Türkiye, özellikle verimlilik ve rekabet gücünün artmasına imkan verecek, etkin teknoloji kullanımı, kırsal ve tarımsal alt yapının ve tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi gibi tarım ürünleri fiyatlarının-maliyetlerinin Toplu-

luk fiyatlarına yaklaştırılmasına imkan verecek politikalarına ağırlık vermelidir. Bu durum sadece Topluluk tarımına uyum için değil, küreselleşme çerçevesinde, serbest ticaretin giderek daha egemen olacağı dünya tarımına uyum için de zorunludur. Aksi takdirde, Türk tarımı, gerek AB gerek dünya tarımı karşısında ciddi bir rekabet sorunu yaşacak, tarım kesimi kısa dönemde telafisi imkansız yaralar alacaktır. Türk tarımı, uzun dönemde, yukarıda belirtilen iyileştirmelerin sağlanması ile ancak, AB ve dünya tarımı ile belirli bir rekabet gücüne ulaşabilecektir.

Topluluğa aday diğer ülkeler için oluşturulan SAPARD benzeri bir uygulamanın, Türkiye için de hızla gerçekleştirilmesi, Türk tarımının OTP'ye uyumunu kolaylaştırıcı bir unsur olabilecektir. Ancak, Türkiye ile AB tarımı arasındaki önemli yapısal farklılıklar nedeniyle kapsamlı bir uyumu gerçekleştirmenin güçlüğü bilinmektedir. Ayrıca, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin, özellikle AB'nin mali yardımını öngören ilişkilerin, sürekli aksaması bu konuda fazla iyimser olmayı güçleştirmektedir.

KAYNAKLAR

AKDER, Halis, AKAY, İlhan, BUCKWELL, Allan, ERTUĞRUL, Cemil, KASNAKOĞLU, Haluk, MEDLAND, John, YOUNG, Nick, Turkish Agriculture and European Community Policies and Institutional Adaptation, Ankara, 1990.

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı, Ankara, Commission of the European Communities, 2002 Regular Report On Turkey's Progress Towards Accession Com (2002), Brussels, 9.10.2002.

ÇAKMAK, Erol H., KASNAKOĞLU, Haluk, Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği Etkileşimi: Türkiye'nin AB'ye Üyeliğinin Analizi, TEAE, Ankara, 2001.

Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu, Ankara, Ağustos, 2002.

ERTUĞRUL, Cemil, "Türk Tarımının AT Ortak Tarım Politikasına Uyumu", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (İktisat Doktora Tezi), Ankara, 1992.

Prime Ministry, Secretariat General For European Union Affairs, Turkey's Contribution to the Progress Report 2002, Ankara, 2002.

BAŞKAN : Cemil Bey bize çok çarpıcı şeyler söyledi. Biraz uykumuz da kaçtı. Öğleden sonra oturumlarında uyku normaldir, ama uykumuz kaçtı biraz.

Toplum refahı mı, çiftçi refahı mı, tüketici refahı mı deyince, pek çiftçi refahı değil, hiç değil, tüketici refahı ön plana çıktı. Şimdi sayın Bakanımız var, çok ehliyetli meslektaşlarımız burada. Şu anda galiba 8 milyon çiftçi ailesinin problemidir Türk tarım politikası. 8 milyon. 21-22 milyonsa çalışan nüfus, aşağı yukarı yüzde 35-40'ı kendini tarımda beyan ediyorsa, çiftçi kabul edersek, 8 milyon ailenin ne olacağı meselesidir. Yani çiftçi refahıdır. Türkiye için esas sorun sadece tarımda değil, bütününde de öncelikli sorun galiba budur. Ama anlaşılıyor ki, Türkiye ortak tarım politikasının o yağlı ballı dönemini, yani yüksek ve koruyucu fiyatlar dönemi kapandığı için, artık bu imkandan ebadiyen yoksundur.

Türkiye için 8 milyon, yani Atatürk'ün 1922'deki deyişiyle, üreten köylü efendimizdir. Yani çiftçi efendimizdir. Yani Türkiye için esas mesele köylüyü çiftçi yapmaktır. Çiftçi olduğu zaman işte yüksek verim meselesi, Türkiye'nin esas meselesidir. Ama şimdi geldiğimiz noktada, verimi artırmak için AB'nin tarım fonlarıyla desteğine muhtacız. Fakat AB'nin artık tarımı destekleyen bir politikası yok. Kırsal destek, çevre desteği falan böyle politikalar var. Yani çiftçi için yağlı, ballı yüksek koruyucu fiyatlar dönemi artık kapanmıştır. Doğu Avrupa için de böyledir. Fakat 8 milyon çiftçi ailesi, başka hiçbir ülkenin üzerinde sosyal olarak ve 8 milyon insanın, gerçi toplam hasılanın yüzde 14'ünü, 15'ini ürettiği söyleniyor tarımın ama, büyük bir oran tabii, Avrupa'ya kıyasla büyük bir oran. Bu kadar önemli bir verimlilik meselesi, yani GSMH'nin yüzde 15'ini ilgilendiren, en az yüzde 15'ini diyelim buna, çünkü yan etkileriyle bu tabii sanayiye ve hizmetleri de etkiliyor. Dolayısıyla sosyal meseleyle, verimlilik meselesinin bu kadar iç içe birleştiği başka bir sektör yok. Ya bu sosyal yara kanamaya devam eder ve peşinden kanayan bir verimlilik getirir, bir türlü yükselemeyen verimlilik getirir yahut da Türkiye hem Avrupa'nın modernizasyon normlarını kendi başına yakalayacak önlemleri alır, bulur, hem de tarımda kendi yolunu çizer, ondan sonra Avrupa'yla daha rahat oturabilir. Herhalde öyle görünüyor. Kısacası, defalarca üzerinde düşünmek gereken şeyleri çok çarpıcı bir şekilde Cemil Bey bize anlattı.

BAŞKAN: Efendim şimdi Ali Ekber Yıldırım, Dünya Gazetesinden. Medyanın AB ve Türkiye tarım politikalarına bakışı, bunu sizden dinleyeceğiz.

MEDYANIN AB – TÜRKİYE TARIM POLİTİKALARINA BAKIŞI

Ali Ekber YILDIRIM *

Dünyanın bir çok ülkesinde medya tarım sektörü ile pek fazla ilgilenmez. Genellikle tarım medyada iki yönü ile gündeme gelir. Birincisi destekleme politikaları. Yani desteklemelere ne kadar para harcıyor ve bunun bütçeye etkisi. İkincisi ise paradan çok daha insani bir bakıştır. Tarım sektörü insanlara beslenmek için gıda ürünleri sağlayan sektör olduğu için sağlıklı beslenme yönüyle medya tarımla ilgilenir. Gıda güvenliği ve insan sağlığı açısından tarımın önemi öne çıkıyor.

İnsanları diğer hayvanlardan ayıran temel özelliklerinden birisi tohum ekerek bir tarım devrimi yapmasıdır. Yani medeniyetin temeli tarıma dayanıyor. Denilebilir ki, o geçmişte kaldı. Bugün artık tarım devriminin çok büyük bir önemi yok. Bu bir görüştür elbette. Fakat nüfusu 6 milyarı aşan bir dünyada eğer en temel sorun hala beslenme sorunu ve açlık ise tarımın öneminin daha da arttığını göstermez mi?

Tarımın artan bu öneminin medyaya yansımada ciddi bir eksiklik olduğu bir gerçek. Bunun bazı temel nedenleri var. Birincisi, gazetecilik, medya işi kent kültürüne dayalı olarak icra edilen bir meslek. Dolayısıyla kent kültürü yaşam tarzına sahip medya mensupları için köy yaşamı, kırsal yaşamda olup bitenler çok fazla ilgi çekmez. Bir çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de durum pek farklı değildir. Özellikle 1980 sonrası uygulanan dışa açık serbest piyasa ekonomisi uygulamaları ile tarım daha da geri plana düştü. Geçmişte Anadolu’yu karış karış gezerek röportajlar yapan Yaşar Kemal, Fikret Otyam, Mete Akyol gibi gazeteciler yok artık. Böyle gazeteciler olsa da onlara sayfalarını açan gazete yok. Tayfun Talipoğlu bunu televizyonda başarıyla yapıyor.

Kent kültürünün gereklerine uygun yaşayan gazeteci için, Anadolu insanının yaşam tarzı ders kitaplarında okuduğu ortaçağı yansıttığı için ilginç gelir ve bu yönüyle ancak haber değeri taşır. Şanlıurfa’ya giden gazeteci için mağara tipi bir evde yaşayan insanlar haber olur. Ya da Atatürk Barajı’nda şalvarla jet-skiye binen palabıyıklı yurttaş görsel olarak iyi bir malzemedir. Karadeniz’de iki dağ arasına kurulan derme çatma teleferik benzeri ilkel araçlar haber olur.

Çok haksızlık etmemek gerekir, çok eşli, çok çocuklu ağaların yaşamı dizi yapılır. Ama milyarlarca dolarlık yatırım yapılarak ekonomiye kazandırılan Güneydoğu Anadolu Projesi(GAP)’nin tarım sektörüne katkısı çok az haber olur. Haran’da bir dönem ot bitmezken bugün Avrupa’ya sera ürünleri ihraç edilmesi de

* Dünya Gazetesi Tarım Yazarı, aey@dunya.com

çok fazla haber değeri taşımaz medya için. Ne zamanki biber ihraç edilir de ilaç kalıntısı gerekçesi ile Avrupa sınırından dönerse o zaman haber değeri kazanır ve günlerce manşetlerden sunulur.

Karadeniz'deki fındık üreticisi 2 milyon liraya mal ettiği fındığı 1.5 milyon liradan satmasının da hiçbir haber değeri yoktur. Ama o fındığı alan Avrupalı çikolata üreticisi "sizin fındıkta aflatoksin var" dediğinde haber manşetlere çıkar ve "zehir tüketiyoruz" başlıkları ile kamuoyuna duyurulur.

Kırsal kesimde yaşayanlar gazete okuru olarak fazla bir anlam ifade etmez medya için. Reklam verecek güçleri de olmayınca otomatikman medyanın ilgi alanının dışında kalıyorlar.

Başta da belirttiğimiz gibi bu sadece Türkiye'ye özgü bir durum değil. Avrupa Birliği, Amerika'da da tarım sektörü medyada finans sektörü, sanayi, bankacılık kadar yer almaz. Ancak Türkiye ile AB veya ABD arasında çok ciddi fark var. Avrupalı üretici örgütlü ve güçlü. Siyasetten arındırılmış ve yıllardır uygulanan değişmez tarım politikaları var. Çok büyük destekleri, güvenceleri var. Teknoloji yoğun üretim yapıyorlar ve verimlilikleri yüksek. Avrupa tarımsal sorunlarını büyük ölçüde çözmüş. Böyle bir yapı içerisinde medyanın Avrupalı çiftçiyi yazması veya ekrana taşınması o kadar da önem taşımıyor doğrusu. Üreticilerin sahip oldukları bir güç var. Hükümetten istediklerini alabiliyorlar.

Amerika'da da durum farklı değil. Çok güçlü lobileri ve örgütleri ile üretimden ihracata, dış ticaretten iç piyasaya kadar her alanda istedikleri destekleri, istedikleri politikaları uygulanmasını sağlayabiliyorlar. Her 5 yılda bir çıkarılan Tarım Kanunu ile destekler, uygulanacak politikalar detaylı olarak açıklanıyor. Üretici 5 yıl sonra bile hangi desteği alacağını, hangi ürünü ekerse kaç liradan satacağını biliyor. Amerika'da da medyanın tarım kesimine çok yer vermesi fazla önem taşımıyor.

Türkiye'de ise üreticinin güçlü bir örgütü yok. Üretim bir çok alanda hala iyi olmayan ilkel şartlarda sürdürülüyor. Tarım politikalarında siyasetin etkisi çok büyük. Yönlendirme ve destekleme kurumları yok. Yapılan destekler çok yetersiz. Maliyetler çok yüksek. Üreticinin rekabet şansı çok az. Uygulanan genel ekonomi politikaları olsun, tarım politikaları olsun siyasete sıkı sıkıya bağlı olması medyanın önemini artırıyor. Medya gücüne sahip olan sektörler sorunlarını gündemde tutarak gerekli destekleri alırken tarım sektörü sorunlarını gündeme taşıyamıyor.

Bunu daha iyi anlayabilmek için güncel bir örnekle açıklamakta yarar var:

Tarişbank ve Pamukbank, tarım sektörüne kredi sağlamak amacıyla kurulan iki banka. Tarişbank, Cumhuriyet'in ilanından önce 1913'te Ege Bölgesi'ndeki incir

üreticileri tarafından Milli Aydın Bankası adıyla kuruldu. Pamukbank ise 1955'te Adana Çukurova'daki pamuk üreticilerine kaynak sağlamak amacıyla çok ortaklı olarak kuruldu. Tarışbank 10 Temmuz 2001'de, Pamukbank ise yaklaşık 1 yıl sonra 18 Haziran 2002'de Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu (BDDK) tarafından Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamına alındı. Tarışbank, fon kapsamına alındığı tarihe kadar Ege'deki 120 bin üretici ortağı olan Tarış Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri'nin yönetiminde faaliyetlerini sürdürdü. Fona alınma gerekçesi fon kapsamına alınan diğer bankalardan farklı oldu. Tarışbank'ın fon kapsamına alınma gerekçesi bankanın "hortumlanması", içi boşaltılması veya Tarış'e kredi kullandırması değildi. Ekonomik kriz sonucu "zararları özkaynaklarını aşarak yabancı kaynaklara sirayet eden ve yükümlülüklerinin toplam değeri, varlıklarının toplam değerini aştığı için, bir başka deyişle sermaye yetersizliği gerekçesi ile Tarışbank fon kapsamına alındı.

Pamuk üreticilerine kaynak sağlamak amacıyla kurulan ve çok ortaklı yapıya sahip olan Pamukbank 1973 yılında Çukurova Grubu'nun yönetimine girdikten sonra çok önemli bir atılım yaptı. Fon kapsamına alındığı 18 Haziran 2002'ye kadar Çukurova Grubu'nun yönetiminde faaliyetlerini sürdürdü.

Pamukbank'ın fon kapsamına alınması gerekçesinde de sermaye yetersizliği var. Ancak gerekçelerden birisi de "grup kredileridir". Yani Çukurova Grubu'na kullandırılan krediler.

Tarışbank ile Pamukbank'ın fon kapsamına alınmasından sonra izlenen yol hemen hemen aynı oldu. Her iki banka da yapılan işlemin iptali için Danıştay'a başvurdu. Her iki bankanın da fon kapsamına alınmasına ilişkin karar Danıştay tarafından durduruldu. Buraya kadar ki işleyiş normal seyrinde sürdü.

Ancak bu aşamadan sonra medya gücü devreye girdi. Çukurova Grubu sahibi olduğu medya gücü ile hemen her gün gazetelerinde, sahip olduğu televizyonunda ve diğer yayın organlarında Pamukbank konusunu gündemde tuttu. BDDK yöneticilerine karşı, dönemin Başbakanı Bülent Ecevit ve Ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş'e karşı yoğun bir yıpratma kampanyası başlattılar. Pamukbank'ın fona devrinden sonraki satış sürecinin hukuksal olmadığını kamuoyuna sürekli olarak anlattılar. Böylece BDDK'nın Pamukbank'ı satmasını engellediler.

Kendi bankası için bu yayınları yapan Çukurova Grubu olsun, diğer medya kuruluşları olsun Tarışbank konusunda alınan yargı kararlarını görmezlikten geldiler. DÜNYA Gazetesi, o dönemde Finansal Forum Gazetesi'nde köşe yazarlığı yapan Zülfikar Doğan, Tarış'in eski genel Müdürü ve DÜNYA Yazarı Prof. Dr. Oğuz Oyan ve Star Gazetesi'nden Mustafa Mutlu gibi bir kaç duyarlı yazar dışında hiç

bir medya kuruluşu Tarihbank'ın uğradığı haksızlığı dile getirmedi. Tarihbank ile ilgili davalar sürerken, hukuki süreç bitmeden BDDK, 21 Ekim 2002 tarihinde imzalanan bir sözleşme ile Tarihbank'ı bir başka bankaya devretti. Devir işlemi oldu bit-tiye getirilmesi bile haber olamadı. Çünkü bankayı alan grup medyanın en önemli ilan kaynaklarından birisiydi.

Türkiye'de medya ne yazık ki, ülke nüfusunun yarısının yaşadığı kırsal kesimi, tarımı adeta yok sayıyor. Bu örnek çok verilir ancak tekrarlamakta yarar var. İstanbul'a kar yağınca Türkiye'ye kış gelir. Erzurum'daki, Van'daki insanların aylar öncesinden kar altında yaşamaları veya yollarının kapanmasının haber değeri fazla yoktur.

Medyada yer alan tarım haberleri ve yorumlarında ise zaman zaman çok ciddi hatalar ve yanlışlıklarla dolu.

Bundan önceki Tarım ve Köyişleri Bakanı Prof. Dr. Hüsnü Yusuf Gökalp 3 yılı aşkın süre bakanlık koltuğunda oturdu. Medya bakanın adını bir türlü doğru yazamadı. Bir çok tanınmış yazar " Yusuf Ziya Gökalp " diye yazıyordu, "Hüsnü Ziya Gökalp" diyenler, "Ziya Yusuf Gökalp" olarak yazan başyazarlar oldu.

Ayrıca medya mensubu olmayıp dışardan televizyonlara programlar yapan, gazetelerde köşe yazan ve borsa ile banka dışında ekonomiyle fazla ilgilenmeyen kimi insanlar bilinçli olarak, taraflı olarak kamuoyunu tarım konusunda hep yanlış bilgilendiriyorlar.

Kıbrıs konusunda "ver kurtul" diyen bu çevreler tarımda "öldür kurtul" politikasının uygulanmasını istiyorlar. Bu çevreler medya gücünü de yanlarına alarak her fırsatta Türkiye'deki üreticileri ekonominin sırtındaki "asalaklar" olarak sunmaktadırlar. Onlar için tek bir doğru, tek bir yol var, Uluslararası Para Fonu(IMF) ve Dünya Bankası'nın Türkiye'ye dayattığı tarım politikalarının uygulanması. Zaman zaman ipin ucunu kaçıyorlar IMF'den daha IMF'ci oluyorlar.

Tütün Kanunu ve Şeker Kanunu'nun çıkarılmasından önce kamuoyu oluşturulmasında bu kesimler büyük çaba gösterdiler. "Türkiye tütün üretiyor, milyarlarca dolar verip bu tütünü yakıyor" dediler. Kamuoyu bilinçli olarak "tütün üreticisine, tarım kesimine karşı" yanlış bilgilendirildi. Oysa gerçek şu ki, Türkiye 1995'ten beri ekonomik nedenlerle tütün yakmıyor.

Türkiye'de şeker üretim maliyeti Avrupa seviyesinde olmasına rağmen Şeker Yasası'nın çıkarılması için Türkiye'yi pahalı üretim yapmakla suçladılar.

"Avrupa şekeri 250 dolara mal ederken biz niye şekeri 750 dolardan yiyoruz.

Şeker ithal etsek daha karlıyız” diye kamuoyu oluşturdular. Avrupa’dan şekerin borsa fiyatının 250 ton/dolar olduğu doğrudur. Ancak bu sübvansiyonlu fiyat. Şekerin maliyet fiyatı değildir. Perakende satış fiyatı hiç değildir. Avrupa’da da, Türkiye’de de 1 ton şekerin maliyeti ortalama 650 ile 800 dolar düzeyindedir. Perakende fiyatlar karşılaştırıldığında Türkiye’deki tüketici Avrupa’daki tüketiciden daha pahalıya şeker tüketmiyor. 250 dolarlık fiyat devlet destekli bir fiyattır ve amacı da Avrupa’nın şeker stoklarını eritmektir. Bir ülke ürün fazlasını ihraç etmek için fiyatı düşürür aradaki farkı devlet desteği olarak karşılanır. Bunun için şeker ithalatına büyük sınırlamalar getirir. Bugün Avrupa’ya şeker ihraç etmek pek mümkün değildir. İç piyasa fiyatı ile ihraç fiyatı farklıdır. Biz ihraç fiyatını dünya fiyatı kabul edersek o zaman üretim yapmaya gerek yok, her ürünü ithal etmemiz gerekir.

Dünyanın her ülkesinde tarım desteklenir. Türkiye’de ne zaman bir kriz çıksa sorumlusu hemen tarım destekleri olarak gösterilir. Bu suçlamayı yapanların başında ise medya geliyor. Aynı medya Avrupa Birliği’nin 1950’lerden beri bütçesinin yarısını tarımsal desteklere ayırdığını hep görmezlikten gelir. Medyaya göre Avrupa üreticisini desteklerse desteklesin, başka ülkeler desteklesin ama Türkiye desteklemesin. Hem desteklemesin hem de destekli ürünlerle rekabet etsin. Böyle bir uygulama, böyle bir mantık olabilir mi? Medya tarımsal desteklemeleri ekonominin sırtında kambur olarak göstermek için araştırmaya, bilgiye dayanmayan yüzeysel haberlerle kamuoyunu yanlış yönlendirir. Bu yönlendirme o kadar çok abartılır ki, kamuoyu, Türkiye bütçesindeki açıkların da, dış borçların da, enflasyonun da tek nedeni tarımsal desteklemeler sanıyor. Yapılan çarpıtmaları bir örnekle açıklayalım:

Bilindiği gibi Türkiye’de buğday fiyatını yıllarca devlet-hükümet açıklıyor. Devlet adına buğday alımını ise Toprak Mahsulleri Ofisi(TMO) alır. TMO, buğday almak için faizle para kullanır. Hazine adına alım yaptığı içinde Hazine kaynaklarından yararlanır. Dış kaynak bulursa Hazine buna garantör olur. TMO bulduğu bu kaynakla köylüden buğdayı alır. TMO’nun aldığı buğday toplam üretimin yüzde 15-20’si kadardır. Fakat medyada bu öyle yazılır ve anlatılır ki, sanki TMO Türkiye buğdayının tamamını alıyor da bu kadar çok kaynak harcanıyor. Yine yapılan bir çarpıtma da kabaca alınan buğdayı alım fiyatı ile çarparak ortaya çıkan rakamı destekleme olarak sunmasıdır. Diyelim ki, TMO üreticiden 2 milyon ton buğday aldı. Bunun için de 20 trilyon ödeme yaptı. TMO ödeme karşılığında üreticiden aldığı buğdayın bir kısmını ihraç ediyor, bir kısmını iç piyasada satıyor. Dolayısıyla üreticiden aldığı buğdayı paraya dönüştürür. Bu para ile de bankadan veya Hazine’den aldığı krediyi faiziyle geri ödüyor. Buradaki gerçek destekleme piyasada banka faizleri ile TMO’ya buğday alımı için kullanılan düşük faizli kredi arasındaki faiz farkı kadardır.

Tarımla ilgili bir başka önyargı ise, “ köylü 37 gün çalışır geri kalan zamanda sırtüstü yatar devlete ürününü satıp parasını alır” şeklindedir. Burada kastedilen 37 gün, buğdayın ortalama hasat dönemidir. Buğday üretimi sadece hasat dönemi ile değerlendirilebilir mi? Tarlanın hazırlanması, gübresi, ilacı vs. bir çok işlemi var. Kaldı ki bir üretici sadece buğday üretmez. Örneğin tütün ekicisi tütününü satışa sununcaya kadar 13 ay emek verir, çalışır. Şekerpancarı, pamuk ve diğer ürünlerde aylarca süren bir emek var. İhracatta da belli ürünlerin ihraç sezonu vardır. Yani incir ve üzümü bir iki ayda ihraç eden ihracatçıya “ iki ay çalışıp 10 ay niye yatıyorsun diyebilir miyiz”.

Medyanın tarımsal destekler konusunda en fazla üzerinde durduğu kurumlardan birisi kuşkusuz Ziraat Bankası. Son dönemde Dünya Bankası ve IMF Türkiye tarımını çökertmek için uygulamaya koydukları planın bir parçası da tarım sektörüne hizmet veren Ziraat Bankası'nı tarımdan koparmaktı. Bunun için önce kamuoyu oluşturulması gerekiyordu. Bunu da en iyi medya aracılığıyla yapmak mümkündü. Kalemimi IMF ve Dünya Bankası'nın emrine veren yazarlar ve bazı medya organları harekete geçtiler. Ziraat Bankası'nın görev zararlarının 20 milyar Dolara ulaştığını dile getirdiler. Ziraat Bankası'nın görev zararları 20 milyar Dolar seviyesinde olduğu doğrudur. Ancak bu zararlar tarıma verdiği kredilerden dolayı değildi. Ama medya böyle görmek istemiyordu. Mademki Ziraat Bankası tarıma kredi veriyor yükleyin bütün suçtu tarıma. Son 5 yıllık döneme bakıldığında Ziraat Bankası kredilerinde tarımsal kredilerin payı sadece yüzde 18 civarında. Bankanın müşterileri arasında kredi borcuna en sadık olanlar üreticiler. Ziraat Bankası'nın anılan görev zararlarının çok önemli bir kısmı ticari kredilerdir. Holdinglere verilen kredilerdir. Dolayısıyla medya kendi ayıbını örtmek için sesi çıkmayan tarıma yükleniyor.

Ayrıca kağıt üzerinde oluşturulan görev zararlarının faturası da üreticiye kesildi. Bu örnek çok söylendi ve yazıldı ancak medyanın tarıma bakışını yansıtması için yinelemekte yarar var.

Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikası çerçevesinde uygulanan destekleme sistemlerinden biri olan prim sistemi ülkemizde ilk kez 1993 yılında pamuk ve tütünde uygulandı. Bu uygulamaya göre pamuk üreticisine kiloda 3 bin lira prim ödenecekti. Hazine kaynaklarından ödenecek bu prim için Ziraat Bankası görevlendirildi. Ziraat Bankası üreticiye doğrudan bu primi ödeyecek, bankanın sağladığı finansmanın anapara ve faiz tutarının görev zararı olarak Hazine tarafından bankaya geri ödenmesi kararlaştırıldı. Ancak Bakanlar Kurulu'nun ilgili Kararname'sinde bu finansman ve ödeme için Ziraat Bankası'nın uygulayacağı faiz oranı ve masraflara yer verilmedi. Ziraat Bankası Kararname'ye uygun olarak üreticiye prim ödemelerini yaptı.

Fakat, Hazine Ziraat Bankası'na ödeme yapmadı. 1995 yılında Ziraat Bankası'nın görev zararları hesaplanırken prim ve finansman alacağına düşen ticari faiz oranı artı yüzde 20 olarak uygulanması ticari faize ise üçer aylık dönemler itibariyle faiz yürütülmesi kararlaştırıldı. Ziraat Bankası'nın 1994 yılı sonuna kadar pamuk priminden dolayı 4.2 trilyon lira(124 milyon Dolar) olan ana para alacağı 1995'te belirlenen faiz oranı ile, faiz dahil toplam alacağı 21.7 trilyon Liraya yükseldi. 1997'de Hazine, Ziraat Bankası'na yaklaşık 1 milyar Dolarlık bir ödeme yapmasına rağmen 1998 yılında Ziraat Bankası'nın alacağı olağanüstü faiz uygulaması ile 7.7 milyar Dolara ulaştı. Bu arada Hazine belli oranlarda ödeme yapsa da Sayıştay'ın 2000 Yılı Mali Raporu'na göre 1999 sonu itibariyle Ziraat Bankası'nın alacağı 11 milyar Dolara ulaştığı ve aynı faiz süreci ile 2002 sonunda bunun 34 milyar Dolara ulaşacağı görüşüne yer verildi.

Üreticiye ödenen 124 milyon Dolar, görünen görev zararı 11 milyar Dolar. Devletin iki kurumu arasında kağıt üzerinde her yıl katlanarak artan ve 11 milyar Dolara ulaşan bu para görev zararı olarak bankanın bilançosunda yer aldı. Bir çok medya kuruluşu da bilinçli olarak bu 11 milyar Doların üreticiye destek olarak ödendiğini ve Ziraat Bankası'nın bu nedenle zarara uğradığını dile getirdiler. Kamuoyunu yanlış bilgilendirdiler. Oysa yukarıda Sayıştay raporuna dayanarak verdiğimiz bilgilerden anlaşılacağı gibi üreticiye ödenen 124 milyon Dolarıdır. Bundan sonrası üreticinin desteklenmesi değil Ziraat Bankası'nın desteklenmesidir.

Bu olumsuz gelişme sonucunda zarara uğrayan ise yine üreticiler oldu. Çünkü, Ziraat Bankası'nın özelleştirilmesi için temel gerekçe olarak bu görev zararları gösterildi. Bu görev zararları bahane edilerek "ülke üreticiye yapılan destekler nedeniyle batıyor" denilerek üreticiye krediler verilmemeye, krediler azaltılmaya başlandı. Ziraat Bankası üreticiden koparıldı.

Desteklerden söz etmişken Dünyada her yıl 300 milyar Dolar tarımsal destek yapıyor. Bunun 284 milyar Doları gelişmiş zengin ülkeler olarak tanımlanan G7 ülkeleri kendi üreticilerine veriyor. AB'nin doğrudan üreticiye verdiği destek kişi başına yıllık 2 bin 500 dolar. ABD'nin 4 bin 500 Dolar.

Türkiye'nin verdiği 40 dolar. Bu rakamları görmezlikten gelen medya her fırsatta tarımın çok desteklendiğini dile getirir. Dünya fiyatlarının Türkiye'deki fiyatlardan çok düşük olduğunu sık sık gündeme getirir. Dünya fiyatı nedir? Borsa fiyatı mı? Perakende fiyatı mı? İhraç fiyatı mı? Üreticinin eline geçen para mı? Bunu kimse sorgulamaz, araştırmaz.

- Türkiye'de son 3 yılda Ziraat Bankası tarımdan koparıldı. Tarıbank'a el konulup başka bankaya devredildi.

- Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri özerklik adı altında Sanayi Bakanlığı'ndan alınıp adeta Dünya Bankası'na bağlandı. Birliklere destek yapılması yasa ile yasaklandı.
- Tarım ürünleri ihracatı ithalatın altında kaldı.
- Ürün fiyatlarındaki artış hep enflasyonun altında kaldı. Maliyetler enflasyonun çok üzerinde.
- Tütün Kanunu ile tütün ekimi, Şeker Kanunu ile pancar üretimine ciddi kısıtlamalar getirildi.
- Tarımsal kuruluşlar ya kapatıldı ya da işlevsiz hale getirildi.
- Türkiye'de üretim yapamaz hale gelen çiftçiler üreticiler Romanya, Bulgaristan ve Türk Cumhuriyetleri'ne gidip tarla kiralayarak üretim yapmaya başladılar. Türkiye tarım ürünü ihraç edeceğine çiftçi ihraç eder duruma geldi.

Kısacası ülkede tarım çökertildi. Bu süreçte medya ya sesiz kaldı. Ya da Dünya Bankası ve IMF'nin savunuculuğunu yaptı. Elbette sesiz kalmayıp eleştirenler de oldu. Ama ne yazık ki, bu insanlar medyada azınlıkta kaldı.

Tarım konusunda bu denli önyargılı olan, araştırmadan yüzeysel ve yalan yanlışlarla haberler yapan yorum yapan medyanın Avrupa Birliği Tarım Politikaları konusuna da ilgi göstermesini beklemek saflık olur.

Avrupa Birliği genişleme sürecinin önündeki en ciddi sorunlardan birisi kuşkusuz tarım destekleri. Hatırlarsanız AB'nin Sevilla 2002 Zirvesi'nin ana tartışma konusu tarım reformu ve tarımdaki doğrudan destekler olmuştur. AB'nin gündemine giren tarım reformu, destekleme politikaları önümüzdeki dönemde çok daha yoğun olarak tartışılacaktır. Dikkat ediniz, AB bu konuda adeta ikiye bölünmüş durumda. Bir tarafta desteklemelerin sürmesini isteyen Yunanistan, Fransa, İspanya, İtalya, İrlanda var, diğer tarafta desteklerin azaltılmasını ve yapısının değiştirilmesini isteyen Almanya, Hollanda, Danimarka ve İsveç var. Yeni üye olacak 10 ülke ile birlikte tarım konusu daha da önem kazanacak. Ancak üye olmak için her türlü kriteri yerine getirmeye çalışılan, Kıbrıs'ta ciddi tavizler verilen Avrupa Birliği'nin tarım politikaları Türkiye'de medyanın gündemine hemen hemen hiç gelmiyor. Avrupa Birliği'nin önündeki en ciddi engel olarak kurban bayramlarında kurban kesimini, kokoreç, sakatat, işkembe satışı olarak gösteren medya tarım konusuna hiç girmiyor. İnsan haklarının etkin olarak uygulanacağı, işkencenin olmadığı, herkese iş ve aş şeklinde tatlı bir hayat olarak AB'yi sunan medya tarım konusuna girmiyor. Oysa çok iyi biliniyor ki, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde

önündeki en ciddi tehlike tarımdır. Ne demokrasi, ne insan hakları nede diğer alanlardaki kriterler tarım kriterlerinden daha fazla önemli değil.

Oysa Türkiye’de başta medya olmak üzere bir çok kesim bunu görmezlikten geliyor. Teslimiyetçi anlayış ne yazık ki burada da kendisini gösteriyor. Bizim köylümüz tembel, üretmez, verimli olamaz anlayışına sahip olan medyanın büyük bir kesiminin alternatif olarak sunduğu da ne yazık ki ithalattır. Biz üretmeyelim ithal edelim görüşü hakim.

AB ile siyasi ilişkiler, Kıbrıs konusu, insan hakları ve demokrasi gibi temel konularda medyada çok yaygın bir yayın bombardımanı yaşanıyor. Yapılan anketlerde Türkiye’nin ezici bir çoğunlukla AB’ye tam üyelikten yana olduğu ifade ediliyor. Hemen her gün AB konusunda toplantılar, paneller düzenleniyor. Bir anlamda 1996’da yürürlüğe giren Gümrük Birliği süreci daha yoğun bir şekilde yaşanıyor. Ancak yapılan yayınlarda, toplantılarda, panellerde tarım konusu hiç gündeme gelmiyor. Oysa ki, Türkiye’nin AB’ye tam üyeliğinin gerçekleşip gerçekleşmesinde tarımın çok büyük rolü olacaktır.

Biz tarım konusunu gündeme getirmiyoruz fakat son dönemde AB’nin kendi içerisinde en yoğun tartışıldığı konuların başında tarım gelmektedir. AB içerisinde tarım konusu çok yönlü tartışılmaktadır. Doğrudan tarımsal desteklerin kaldırılması gündemde.

AB’de yaşanan bu son gelişmeler ışığında Türkiye’nin durumunu daha iyi anlayabilmek için tarımdaki durumumuza bakmakta yarar var.

Tarım ürünleri dış ticaretimize bakıldığında Türkiye’nin en büyük pazarı tartışmasız Avrupa Birliği’dir. Yılda ortalama 2 ile 2.5 milyar Dolarlık tarım ürünü ihraç ettiğimiz AB’den ortalama 1.5 milyar Dolarlık tarım ürünü satın alıyoruz. Türkiye tarımında son yıllarda yaşanan tüm sıkıntılara rağmen, AB ile tarım ürünleri dış ticareti Türkiye’nin lehine bir gelişme arz ediyor. Üstelik AB her fırsatta Türkiye’nin tarım ürünlerine inanılmaz engeller getiriyor. Geleneksel tarım ürünlerimizden çekirdeksiz kuru üzüm, incir, fındık, pamuk hatta zeytinyağı konusunda AB zaman zaman tarife dışı engellerle veya başka yollarla ihracatımızı engellemeye çalışıyor. Buna karşılık AB, hiçbir engel olmadan tarım ürünlerini Türkiye’ye ihraç edebilmektedir.

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üye olabilmesi için AB Ortak Tarım Politikası’na mutlaka uyum sağlaması gerekiyor. Ancak gerek tarımda uygulanan politikalar gerekse mevcut yapılanma bu “uyumu” neredeyse olanaksızlaştırıyor. Çünkü Türkiye, AB Ortak Tarım Politikası’nın neredeyse tam tersi politikalar uyguluyor. Medya bütün bunlardan habersiz.

Türkiye eğer Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'na uyum sağlamak istiyorsa tarımda kırsal kalkınmayı da kapsayacak çok kapsamlı bir stratejik plan uygulamalı. Bunun için AB'nin 1962'den beri süregelen Ortak Tarım Politikası iyi incelenmeli ve gerekli düzenlemeler, desteklemeler buna göre yapılmalı.

İncelendiğinde görülecektir ki, Avrupa Ortak Tarım Politikasına uyum Türkiye'ye bazı alanlarda avantajlar da sağlayabilir. Örneğin yaş meyve ve sebze üretiminde, ekolojik tarım ürünleri üretiminde ve ihracatında Türkiye önemli avantajlara sahip. Bu fırsatlar konusunda kamuoyunun, üreticilerin bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi gerekiyor.

Fakat Türkiye, "biz bu köylülerden nasıl kurtuluruz" politikası ile ne tarımın sorunlarını çözebilir ne de Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'na uyum sağlayabilir.

Belki çok karamsar bir yaklaşım oldu. Ancak, ne yazık ki, medyanın tarıma bakışı böyle. Elbette tarım konusunda duyarlı gazeteciler, yazarlar var. Bugün bu işe gönül vermiş olanları, bu konuda duyarlılık gösterenleri tek tek söyleyemeyeceğim, birini unutursak yanlış olur. Ancak aramızda olmayan iki değerli insanı saygıyla anmak ve haklarını teslim etmek istiyorum.

Hepinizin çok yakından tanıdığı Çiftçi Dostu Sadullah Usumi. Ömrünü tarıma verdi. Tarım için çok şey yaptı. Medyanın aydınlık yüzüydü Sadullah Usumi. O'nun aramızdan ayrılması medya sektörü kadar tarım sektörünü de derinden yaraladı. Uzun yıllar tek başına ve yılmadan tarım konularını medyanın gündemine taşıdı. Türkiye'de sayıları 600'ü bulan yazar arasında düzenli olarak tarımla ilgili yazı yazan tek yazardı. Ölümünden sonra Cumhuriyet Gazetesi yerine bir tarım yazarı koyamadı. Sadullah Beyi saygıyla anıyorum.

Saygıyla andığım ikinci kişi ise, Nezih Demirkent. Dünya Gazetesi'nin sahibi olarak benim tarım yazarı olmamı sağlayan sevgili patronum. Anadoludan aldığı güçle İstanbul'da mücadele eden Nezih Demirkent, sadece tarım kesiminin değil medyada yer bulamayan herkesimin sesini duyurabilmesi için emek verdi, çaba gösterdi. Ben eğer bugün buradaysam Nezih Demirkent'in ve Sadullah Usumi'nin misyonu, destekleri ve çabalarının sonucu olarak buradayım.

TARTIŞMA

BAŞKAN: Teşekkür ediyoruz. Efendim medyanın rolü, yaşamımızın içinde, medyasız yaşayamayız. Yaşayamıyoruz daha doğrusu. Dolayısıyla medya hiç aklımızdan çıkmıyor.

Medyanın tabii şeffaflığı, hangi ülkelerde gerçekleştirilebilir bir şeydir, dolayısıyla toplumda oluşan düşünceler, ülkelerin doğru politika bulması için kendilerine doğru politikaları çizebilmesi için nasıl ortaya çıkar, nasıl oluşur, nasıl yansır, biz bunlardan belki vaktiyle, kısmen sahip olduğumuz şeyden, zaman içinde çok uzaklaştık. Bunu biraz da bildiğimiz için, yani böyle olurdu, düşünceler tümüyle saydam olmasa bile, aşağı yukarı filiz verecek bir şekilde oluşurdu, gelirdi, tartışılırdı ve eşit bir şekilde değerlendirilebilirdi. Bunları biraz hatırladığımız için, hatırlayan yaşta olanlarımız, şimdi bunu haklı olarak çok fazla dillendiriyoruz. Bütün düşünceler tabii çıkmıyor ve en çok da anlaşıldığına göre bunun acısını en çok çekenlerden biri de, yaşamını tarıma bağlayan insanlar. Yani 8 milyon aileyi, biz en çok unutulmuş insanlar olarak, aşağı yukarı yok saymış oluyoruz.

Önümde bir yazı var, Financial Times'da dün çıkmış olan bir yazı. Yazının yazarı, İsveç Sosyal Demokrat Partisi'nin bir milletvekili. Biliyorsunuz İsveç Sosyal Demokrat Partisi seçimi yeni kazandı. Daha önce de bir seçim kazanmıştı farklı bir şekilde. Başbakan dedi ki; Eylül ayında referandum yapacağım, Avrupa parasal birliğine girmek için. Yani destekliyorum dedi. Yazı, bunun aleyhinde. Yani aynı partinin milletvekili diyor ki; Avrupalı seçmenler artık şundan bıktılar diyor: Elit olan siyaset adamlarının, sizin için şu doğrudur, şuna karar verin, şunu yapın diye seçmenlerin önüne AB'yi methede methede getirdiği seçeneklerden artık bıktılar diyor. Ve biz bunu berrak bir şekilde görüyoruz diyor. Bıkmaları, İsveçlinin de bunu berrak bir şekilde görebilmesi, medya sayesinde oldu geniş ölçüde. Ve adam bunu söylüyor. Diyor ki, bizim neyimiz eksik? Bütçemiz fazla veriyor, yüksek büyüme hızımız var, sosyal refah devletinden vazgeçmedik, İsveç Kronu güçlü. Daha ne isteyeceğiz? Yani gurur vesilemiz olan sosyal refah devletini götürüyoruz. Amiyane deyişle affedersiniz, belanızı mı arıyorsunuz demeye getiriyor. Siyasi olarak bu partiyi çöküşe mi götürmek istiyorsunuz diyor. Ve sonunda da eklemiş, diyor ki; iş Mr. Blair'in vereceği karara bağlı. Eğer ben Avrupa'ya katılacağım, referandumu yapacağım derse, İsveç'te, Danimarka'da ve muhtemelen bazı bu eksemin ülkeleri, yani aday olan, genişleme ülkesi olan ülkelerdeki özgüveni yitirecek. Bu ülkeler kendilerine güvenmek istiyorlar. Kendi güçleriyle, İsveç gibi ayakta duracaklarına inanmak istiyorlar. Onun için eğer Blair, İngiliz Sterlinini korumaya kararlıysa, göreceksiniz biz de, Danimarkalılar da Kronumuzu koruyacağız ve bazı aday olan ülkeler de kendilerine dayatılan formüller yerine, daha dik durmaya, daha dik kararlar almaya, her şeyi yeni baştan düşünmeye ve gerekiyorsa yeniden

müzakere etmeye hazır duruma gelecekler. Bu da Financial Times, yani muhafazakar bir ekonomi ve siyaset gazetesinde dün çıkan ilginç bir yazıdır. Bize küçük bir örnek olabilir mi diye söyleme ihtiyacını duydum.

Efendim şimdi kısa olmak kaydıyla, çünkü programda yazılı olan saatlerin biraz fazla önüne geçtik. Kısa olmak kaydıyla sizlerden katkı ve soru bekliyoruz. Eğer katkı ve sorularınızla hangi konuşmacıya bir yanıt beklediğinize de işaret ederse-niz, işi bir hayli kolaylaştırmış olacağız. Önce kendinizi takdiminizi de kayıt için rica edelim.

PROF. DR. MEHMET KOCABATMAZ (DSP eski milletvekili ve bakanı)

Yrd. Doç. Dr. Çağrı Erhan Beyin bağımsız ve konusuna hakim olarak anlattığı konulardan merak ettiğim Kopenhag kriterlerinin dışındaki bu Maastricht kriterlerinin ikinci planda olduğu yaklaşımı, tabii Kopenhag kriterleri yerine getirildiğinde müzakerelerin açılacağı gibi bir tespiti var. Ben de biliyorum ki, Maastricht kriterlerinde, en azından bir enflasyon ölçüsü var, ekonomik olarak. Yani yüzde 50 enflasyonla idare edilen bir ülke müzakereye alınabiliyor mu? İşte bizim önümüze konulan bazı gerçek nedenler nedir? Yani bu konuda biraz detaylı bilgi verebilirlerse memnun olacağım.

İkincisi de sayın Doç. Dr. Cemil Ertuğrul'un dış ticaret konusunda 90'lı ve 2000'li yıllardaki açıklar ve aleyhimize dönen ithalat politikasının, 2000'li yıllarla ilgili olan kısmının çok çarpık geldiği şeklindeki düşüncelerimi aktarmak istiyorum. Halbuki 2000'li yıllarda bildiğim kadarıyla tarım ürünlerinin, özellikle işlenmiş kısmından biz 1.5 milyar Dolarlık bir gelir elde ederken, AB bizden bunun dörtte biri kadar bir satış yapmak suretiyle bir işlem yapılmaktadır. Bunları ben yanlış mı biliyorum. Yoksa yüzde 1000'lere, 700-800'lere varan bu farklılık nasıl bir yaklaşımdır. Bu bir proje miydi? Nasıl? Bu konularda tereddütlerim oldu. Açıklama getirirseniz memnun olurum. Teşekkür ederim.

PROF. DR. AHMET ŞAHİNÖZ : Çağrı Erhan arkadaşımıza bir sorum olacaktı. Şimdi arkadaşımız Lüksemburg Zirvesinden Helsinki Zirvesine giderken, Türkiye'nin siyasi olarak ilişkilerini askıya aldığı ve de Avrupalılar acaba Türkiye'yi tam üyelik sürecine sokarak Kıbrıs sorununu çözebilir miyiz diye düşünerek Helsinki'de Türkiye'ye adaylık statüsü verildi dedi. Ben bunun ötesine geçip biraz daha konuyu derinleştirmek gerektiğine inanıyorum. Acaba arkadaşımız 97 yılındaki Avrupa'nın siyasi haritasına, bir de 99 yılındaki siyasi haritasına bakarsa, değişikliği görecektir. O değişikliğin de Avrupa'da sağ iktidardan, sosyal demokrat iktidara doğru bir geçişin olduğunu görecektir, 99 yılında örneğin 15 ülkenin 13'ünde sosyal demokratlar. Oysa Lüksemburg Zirvesinde bunun tam tersiydi. Acaba bunun etkisi olmadı mı? Sadece bir soru. Teşekkür ederim.

SADI ULUSOY: Sayın Cemil Ertuğrul'un sunuşundaki bir iki rakamla ilgili bir sorum olacak. Özellikle üretici refahında eksi 3 puanlık bir gerileme tüketici refahında da sanıyorum 12 veya 11'lik bir artış öngörülüyor. Acaba ben ekonomik modellemeye inanırım, ama birazcık kuşkuyla da yaklaşırım tabii. Değişkenleri düşünürüm hep. Acaba üreticilerimizin aynı zamanda tüketici oldukları da modelde hesaplanmış mıdır? Yani Türkiye'de yüzde 35 oranında bir tarımda istihdam var ise bunların aynı zamanda tarımsal ürünlerin tüketicileri olduklarını da varsaymak gerekir. Dolayısıyla aynı zamanda tüketici olan üreticilerin, tüketici refahı açısından refahları yükseliyor ise bu dengeleme ve bu mukayese, bu bazda yapılmış mıdır diye merak ettim.

PROF. DR. BİLSAY KURUÇ: Teşekkür ederim. Başka efendim. Benim göremediğim varsa, böyle kuvvetle işaret edin. Evet şimdilik yok, belki daha sonra olabilir. Çağrı Bey'den başlayalım.

YRD. DOÇ. DR. ÇAĞRI ERHAN: Ben Sayın Hocamın sorusuyla başlayıp, Sayın Bakanın sorusuna geleceğim. Biz de derslerde, Lüksemburg'dan Helsinki'ye ne değişti başlığı altında kafa yorarken, bir sıralama koyuyoruz. Birtakım nedenler var, tek bir neden tabii ki söz konusu değil.

Efendim bunlardan bir tanesi, Avrupa'da aşırı sağ iktidarların yerine, sosyal demokrat iktidarların gelmesi. Bir tanesi Musevi lobisinin Türkiye lehine faaliyet göstermesi, propaganda yapmasıdır. Bir tanesi, ABD'nin yine Türkiye lehine oradaki çalışmalarıdır. Hatta bazen biraz daha ileri gidip, işte AB'nin ekonomik entegrasyonu içerisinde Gümrük Birliği'nin zarar görmemesi için öyle bir yaklaşım içerisine girdiği söylenir. Fakat burada genellikle gözardı edilen, hep arka plana atılan, acaba bunda bir kötü niyet olup olmadığı düşüncesidir. Ben bunun böyle olduğunu düşünüyorum ve o söylediğim de arkasındayım. Nitekim bunu neye dayanarak söylüyorum: 1997 Lüksemburg Zirve kararlarına bakınız, Kıbrıs ve Ege konusunda neler yazmaktadır. 1999 Helsinki Zirve kararlarına bakınız, Kıbrıs ve Ege konusunda neler yazmaktadır. Biz 1997'de Kıbrıs ve Ege konusunda yazdıkları nedeniyle ve iki nedenden daha ötürü, işte demokrasi ve azınlıklarla ilgili ifadelerden, dört temel nedenden ötürü siyasal ilişkilerimizi askıya alıyoruz. 1990'da Kıbrıs'la Ege konusunda hemen hemen aynı ifadeler, yani bu Kopenhag Zirvesinde yaptıklarının bir benzeri şeklinde diplomatik birtakım ifadelerle, hemen hemen aynı ifadeler karşımıza geliyor. Biz geri adım atıyoruz, buraya kadar Javier Solana geliyor, vallahi billahi anlamında bir şey olmayacak diye, Lipponen dönem başkanı bir mektup gönderiyor, "Kesinlikle Kıbrıs konusunda, Ege sorunları konusunda baskıcı olmayacağız, bu, bu anlama gelmez." Fakat hemen o açıklamanın yapılmasından bir gün sonra Yunanistan Başbakanı; "Bu, Lipponen'in şahsi görüşleridir,

AB'yi bağlamaz" diyor. Nitekim Lipponen de, zaten 15 gün sonra AB dönem başkanlığından tekaüt oluyor. Efendim bunu da mutlaka gözönünde bulundurmanız lazım. Ben o düşüncedeyim. Söz konusu tarihler, evet sizin söylediğiniz gibi Avrupa'da siyasal yelpazenin değiştiği tarihlerdir, ama Yunanistan'ın da suç mahalinde elleri kanlı yakalandığı tarihlerdir.

Abdullah Öcalan, Kenya'da Yunanistan Büyükelçiliğinde yakalanmıştır ve bu Yunanistan, AB nezdinde, AB 2003'teki dönem başkanı olacağı belli olan Yunanistan'dır. Prestijini altüst etmiştir. Yunanistan böyle bir hava içerisinde Türkiye ile bir yandan yumuşama sürecini başlatmak için çaba göstermeye başlamıştır. Peki bu nasıl başlayacak? Türkiye'ye bir zeytin dalı uzatılması lazım. Adaylık sürecinden daha güzel bir zeytin dalı var mı? 99'da bu zeytin dalı uzatılmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı da bu zeytin dalını kabul etmiştir. İşte o sirtaki havası içerisinde de bugünkü noktaya geldik.

Sayın Bakanımızın sorusuna geldiğim zaman da; efendim ekonomik ölçütler önemlidir. Ben önemsiz olduğunu söylemedim, fakat müzakerelere başlamak açısından ikinci planda kalmaktadır. Öncelikle siyasal ölçütlerin karşılanması. Ekonomik ölçütler nedir diye sorarsanız, onların içerisinde tabii ki bir fiyat istikrarının sağlanması yer almaktadır. İsterseniz ana başlıklar altında bir sayı vereyim. Serbest piyasa koşullarının sağlanması, rekabetçi fiyatların geçerliliği, ticaretin liberasyonu, yani engellerin kaldırılması, piyasaya giriş ve çıkış serbestliğinin sağlanması, fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması, fiyat istikrarı, sürdürülebilir bir kamu finansmanı, dış denge dahil olmak üzere makro ekonomik politikaların istikrarı, ekonomi politikası konusunda toplumda kapsamlı bir uzlaşmanın varlığı. Yani hükümetin de bunları izlerken toplumu ikna etmesi ve belki de bugün yaşamakta olduğumuz, bu çıkmakta olduğumuz krizin en önemli nedenlerinden biri, banka sistemine ilişkin tasarrufları yatırımlara dönüştürecek gelişmiş bir finans sektörünün varlığı. Yani sadece rant amacıyla değil, bunu yatırıma dönüştürecek. Bu ekonomik kriterler içerisinde yer alan şeyler. Sizin de ifade ettiğiniz gibi bunlar önemli, ama öncelikle siyasal kriterler. Çok teşekkür ediyorum.

PROF. DR. BİLSAY KURUÇ: Ben sırayı bozmayayım, ama aklıma takıldı. Ekonomik kriterlerin bazıları tabii yapısaldır, yani ancak uzun dönemde gerçekleştirilir. Bir banka sisteminin oluşması, piyasaların derinliği denen şey. Bu uzun zamandır. Ama bazı şeyler de tedbirlere ilişkin şeyler. Çağrı Beyin çok güzel çifte standart örneğini verdiği şeylere de rastlarız. Mesela şöyle eleştiriler var: "Türkiye Merkez Bankası bağımsızım diyor. Türkler, Merkez Bankasını bağımsız kılmak için yasa çıkardılar, güya diyor. Ama enflasyon hedefini, Türkiye Merkez Bankası hükümetle beraber saptıyor. Olur mu böyle şey. Bu bağımsızlığa aykırı bir şeydir" diyor.

E Şimdi efendim, yanibaŐımızdaki İngiltere, yanibaŐımızdaki İsveç, AB'nin üyesi ikisi de. İkisi de enflasyon hedeflemesi yapar. Ve İngiliz Merkez Bankası'nın yasasında amentü olarak başta yazılıdır. "Banka, enflasyon hedefini, hükümetin büyüme ve istihdam hedefine ve onunla birlikte ortakça saptar" diye. E Şimdi siz, İngiltere orada dururken, dönüp Türkiye'ye sırf eleŐtiri olsun diye böyle eleŐtiri yapıyorsanız, o zaman sizin haklı eleŐtirileriniz varsa bile, onlardan dahi Şüphe etmek lazım. Onun için burada tüm bunlarda gerçekleri biz kendimiz bulmak zorundayız. Başkasına irdelettiğimiz takdirde; yani biz fairplay oynuyoruz, ama hakem de mutlaka bunu görür diye, o hakem başka türlü çıkabilir. Onun mülahazaları farklı olabilir. Evet, Cemil Bey, size yöneltilen sorular...

DOÇ. DR. CEMİL ERTUĞRUL: Sayın Bakanım, bu dış ticaretle ilgili rakamlarda yanlışlıklar olabileceği şeklinde. Dikkat edilirse burada benim verdiğim rakamlar, Türkiye AB dışında, Türkiye AB içinde. İki şekilde. Türkiye, AB dıŐındayken, 1988 çalışmasına göre 2 milyar dolarlık bir ihracatımız var. AB'ye girdiğimiz zaman bu ihracat da 5.6 milyar dolar olacak ki, makul bir rakam. Çünkü artık AB'ye girdiğimiz zaman, Ankara'yla Konya gibi olacağız. Her türlü mal icabında tarım ürünleri açısından. O nedenle bu değişim bence makul geliyor. Aslında modelin yıllara göre durumuna da baktığımız zaman da, gerçekten OTP'deki değişiklikleri de yansıtıyor yani. Bu Şekliyle -vakit olmadığı için, model hakkında bilgi verme imkanı olmadığı için- tereddüdünüz de çok yerinde, biz buradaki mukayeseleri AB içinde ve dışında diye yaptık ve bütün dışındaki rakamlar gerçek, ama içindeki rakamlar hep varsayımlara dayanıyor. Birtakım ekonometrik hesaplamalara dayanıyor ve hata payı da çok, olabilir çünkü ekonometrik çalıŐmadır bu. Fakat, yine de bir fikir verdiği için biz yine bunu kullanıyoruz.

Sadi arkadaşımın söylediği. Şimdi üretici ve tüketici konusunda, modelde 55 tane ürün vardı. Çiftçi, tüketici şeklinde, çiftçinin kullandığı mal, işte diyelim ki, buğdayda yüzde 40'ı, yüzde 50'si tarım sektöründe kullanılıyor. Hesaplamalarda falan bunların hepsi yeralmıŐtır.

ALİ URKAN : Şimdi tartışmanın konusu ortak tarım politikası ve değişimdi. Belki ortak tarım politikasının çok ana başlıklarla nereye doğru gittiğini irdelemekte de yarar var. Kısaca buna değinildi. Biliyorsunuz 2002 yılında bir ara gözden geçirme yapıldı, '92 yılındaki reformların devam ettirilmesi amacını taşıyor, buna da 99'da, Berlin Zirvesinde karar verilmiŐti. Ben başlıklar halinde reform hedeflerine değineyim ve bundan sonra da alınması öngörülen tedbirlere değinmek istiyorum.

Şimdi reform hedefleri Şöyle: Topluluk piyasası ve dünya piyasalarındaki fiyatları değerlendiren rekabet gücü yüksek tarım sektörünün oluşturulması. Gıda güvenliği ve kalitesinin yükseltilmesi. Bütün konuşmacılar, üretim, verimlilik, kalite dedi.

Bir de buna gıda güvenliğini mutlaka dahil etmemiz lazım, çok önemlidir bu. Tarım sektöründen geçinen nüfusa adil ve istikrarlı bir gelir temini, tarımsal politikaların basitleştirilmesi, tüketicilerin talep ettiği hizmetleri sunan üreticilerin ödüllendirildiği bir sistemin teşkili.

Şimdi alınması öngörülen tedbirler arasında şu var, buna Sayın Baykal da konuşmasının başında değinmişti: Üretim ve doğrudan destek arasındaki ilişkinin ortadan kaldırılması. Desteklerin çevre, gıda güvenliği, hayvan refahı ve mesleki güvenlik standartları gibi konulara bağlanması. Doğrudan desteklerin yeniden düzenlenerek, kırsal kalkınmaya verilen desteklerin kayda değer bir oranda artırılması. Yeni bir çiftlik denetim sisteminin hayata geçirilmesi ve kaliteli üretim, gıda güvenliği ve hayvan refahını teşkil edecek çiftlik muhasebe verim sisteminin maliyetini karşılayabilecek yeni kırsal kalkınma tedbirinin alınması. Şimdi bunlar öngörülen spesifik tedbirler, ama bize bir fikir verecektir orta dönemi gözden geçirmede. Örneğin hububat müdahale fiyatlarının yüzde 5 seviyesinde indirgenmesine karar veriliyor. Durum buğdayında mevcut ilave ödemelerin indirilmesine karar veriliyor. Pirinç müdahale fiyatlarında 2004-2005 dönemi için bir kerelik yüzde 50 oranında bir indirim yapılmasına karar veriliyor. Kurutulmuş yer bitkilerinde mevcut düzenlemelerin kaldırılarak, üreticilere toplam bir paket şeklinde destek verilmesi şeklinde karar veriliyor. Sığır ve dana etinde üretim ve destekler arasındaki bağlantıyı koparacak, yani *de-coupled* sistem deniliyor buna toplumda. Bunu da konuyu tamamlayıcı bilgi olarak arz edeyim.

PROF. DR. BİLSAY KURUÇ: Teşekkür ederiz Ali Bey. Kime soru soruyorsunuz?

CELAL ORHAN (GAZİANTEP İL MÜDÜRLÜĞÜ) : Ertuğrul Beye. Efendim, sabahtan beri tarım politikaları tartışılıyor ve yetersiz tarım politikaları olduğu söyleniyor. Ayrıca biraz önce Ali Bey de izah ettiler, destekler de azaltılıyor. Bize AB'yle yanyana yaşamamızdan bahsediliyor ve vazgeçemeyeceğimiz ifade ediliyor. O zaman AB'den Türk tarımına, ne zaman, ne şekilde, hangi destek gelecektir? Bu konular da izah edilmiyor. Türkiye'nin tarımsal yapısında büyük yatırımlar gerekiyor. Onun için bizim avantajlı olabileceğimiz konulardan lütfen birazcık bilgi verebilirler mi?

DOÇ. DR. CEMİL ERTUĞRUL: Benim sunuşumdan biraz hüznümlü bir tablo ortaya çıktı. Orada bir gerçek payı vardır. Şimdi yalnız biliyoruz ki, ekonomik birleşmede ölçek ekonomisi nedeniyle milli gelirden artışa imkan veren, daha doğrusu sinerji yaratan olaylardır. Tarım sektöründe böyle bir durum ortaya çıkabilir, ama diğer sektörlerdeki şeyle bu dengelenebilir veyahut da uzun dönemde Türkiye doğal kaynakları bakımından zengin olduğundan, rekabet şartları çerçevesinde, uzun dönemde kaynaklarını kullanarak, tam üyelikten birtakım avantajlar elde edebilir.

Tarımda alınacak desteklere geldiğimiz zaman, Avrupa Topluluğu'nda gerçekten azaltılıyor, fakat özellikle fiyatla ilgili destekler azaltılıyor. Fiyatla, üretim arasındaki ilişki kopartılıyor. Bu gerek AB'nin kendi ihtiyaçları, gerekse Dünya Ticaret Örgütü'nden kaynaklanan zorunluluk nedeniyle. Fakat, özellikle bu kırmızı kutu boşaltılırken, yeşil kutu dolduruluyor. Yani kırsal destekler, çevresel destekler, bölgesel destekler, yapısal destekler, bununla yine kırsal alana, tarımsal amaçlı olmayan, üretimden bağımsız destekler yine girecek. Bu destekler, yani şu anda biz kendi imkanlarımızla verdiğimiz desteklerden daha fazla olacaktır. Yani daha fazla olmasını bekliyoruz. Bu ayrıca bizim kapasitemize de bağlı. Şöyle bağlı: Bu destekleri kullanabilme yeteneğiniz olursa, Ali Beyin AB Genel Sekreterliği'nin katkılarıyla iyi projeler yaparsak, kaynakları iyi bilirsek, bu kaynakları kullanabilirsek, o zaman bu katkılar artacak. Yani ben kendi kişisel görüşüm olarak, gerek Türkiye için, gerek tarım sektörü için AB'nin yararlı olabileceğini düşünüyorum; tarımsal anlamda olmasa bile kırsal anlamda. Bundan yararlanma da, biraz da bizim yeteneğimize kalmış bir şey. Bizim kaçırdığımız bir fırsat, Avrupa'nın para dağıttığı bir dönemi biz kaçırdık. Bunu telafi edemeyiz. Sonuna yetişip başka imkanları yakalamak yine Türkiye'nin bence hedefi olmalıdır.

PROF. DR. BİLSAY KURUÇ: Evet efendim teşekkür ediyoruz. Herhalde Türk tarım politikası ve AB'nin ortak tarım politikası konusu, uzmanlarca, ehliyetli arkadaşlarımızca daha çok konuşulacak, işlenecek. Bu bakımdan bu Tarım Haftası, akılda kalan haftalardan biri olacak.

Evet efendim, bu oturumu kapatıyoruz, hepinize teşekkür ediyoruz.

İKİNCİ OTURUM

AB ORTAK TARIM POLİTİKASI VE DEĞİŞİM

Başkan: Prof. Dr. Ali TOKGÖZ - A.Ü.

SUNULAR

Sinan VAROL - TKB

Dünden Bugüne OTP ve AB Tarımının Yönetim Yapısı

Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ - H.Ü.

AB ve Türkiye'de Tarım Politikalarında Değişim Eğilimleri

Gökhan GÜDER - DPT

AB Kırsal Kalkınma Politikaları ve Değişim Eğilimleri

Prof. Dr. Gülcan ERAKTAN - A.Ü.

AB - Türkiye Üretici Örgütünlüğü ve Değişim

Sadi ULUSOY - DTM

AB'ye Adaylık Sürecinde, AB ve Türkiye Tarım Politikaları:
Öncelikler - Farklılıklar - Çelişkiler

İKİNCİ OTURUM

AB ORTAK TARIM POLİTİKASI VE DEĞİŞİM

BAŞKAN : Prof. Dr. Ali TOKGÖZ *

Evet efendim, sayın Başkan, sayın Bakanlar, değerli katılımcılar, bu sempozyumların en kötü tarafı, her zaman için böyle ikinci oturumlardır. Benim karşı karşıya kaldığım durum gibi, beş tane sunucumuz var ve süreyi uzun süre aştık, 13.30'dan beri buradayız, bazı arkadaşlarımız sabahtan beri buradalar.

Bu sempozyumu düzenlediği için ben ZMO'ya teşekkürü bir borç biliyorum. Bir özürüm daha var başında Dekanım adına, ayrıca bir toplantıya katılmak üzere gittiği için yerine ben vekaleten buraya geldim, ben yönetmeye gayret edeceğim, sizlerin de yardımıyla efendim.

Bizim tarım öğrenimimizin 157. Yılı bu sene. Her sene Ocak ayının ilk haftasında bu etkinliklerimiz olur. Oda ve tarımla ilgili diğer kuruluşlar, bu şekilde düzenlemeler yapar. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi olarak da, Cuma günü bizim de bu tipte bir etkinliğimiz olacaktır, oraya da katılırsanız, o konuda da bizi mutlu edersiniz, onu da iletmek isterim burada.

157 yıl tarım öğreniminde başlamış, genç Cumhuriyetin kendine uygun politikalarla ve günümüzde AB genişleme sürecinde Türkiye. Ne gibi tedbirler alınmalı, ne yapılmalı. Çok önemli bir konu. Oda'yı bu aşamada bir kez daha tebrik etmek istiyorum. Bu önemli konuyu gündeme getirdiği için sürekli olarak bizim bu konuyu tartışmamız ve yapmamız gerekli olanları bir an önce ve etkili bir şekilde yapmamız gerekir inancındayım.

Beş tane konuşmacımız var. Diğer oturuma göre bir kişi de fazlayız. Onun için hemen geçmek istiyorum. İkinci oturumun ana konusu, AB Ortak Tarım Politikası ve Değişim üzerinde. Birinci sunuyu Sayın Sinan Varol yapacak. Konusu, Düünden Bugüne Ortak Tarım Politikaları ve AB Tarımının Yönetim Yapısı üzerinde olacak. Buyurun Sayın Varol.

* A.Ü.Z.F. Dekan Yardımcısı

DÜNDEN BUGÜNE ORTAK TARIM POLİTİKASI VE AB TARIMININ YÖNETİM YAPISI

Sinan VAROL•

A. ORTAK TARIM POLİTİKASI

OTP esasen, 1950'li yıllardaki problemleri çözmek için oluşturulmuş bir politika-
kadır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında ve savaş sonrasında son derece ciddi bir so-
run olan gıda yetersizliğinin yarattığı endişenin yanı sıra, savaş sonrasında AB ak-
tif nüfusunun çok önemli bir bölümünü oluşturan tarım sektörü çalışanlarının gelir
düzeyinin korunması ve üye ülkelerin ulusal tarım politikaları arasındaki derin
farklılıkların giderilmesi gerekliliği ortaya çıktığından, ortak bir tarım politikası
oluşturulması gündeme gelmiştir. Ayrıca, OTP'nin uygulanmaya başlaması ve bu
yolla tarım ürünleri fiyatlarının bütün üye ülkelerde eşitlenerek, önemli bir sanayi
girdisi olan ücretlerin üye ülkeler arasında haksız rekabete yol açmaması amaçlan-
mıştır.

OTP'nin Roma Antlaşması'nda belirtilen amaçları, tarım sektöründe verimlili-
ği artırmak, teknik gelişmeyi teşvik etmek, çiftçilerin gelirlerini yükseltmek, tarım-
sal piyasalarda istikrarı temin etmek, tarımsal ürün arzını güvence altına almak, tü-
keticilerin uygun fiyatlarla tarımsal ürünleri satın alabilmelerini mümkün kılmak
şeklinde özetlenebilir. Ayrıca, "Tek Pazar, Topluluk Tercih ve Mali Dayanışma"
olarak belirlenen üç ilkesi vardır.

Kurulan sistemin temelinde, ürün bazında belirlenen Ortak Piyasa Düzenleri
bulunmaktadır. Tarım ürünleri fiyatlarının düşmesi ve üreticilerin gelir düzeyinin
azalmasını engellemek amacıyla 1962 yılından bu yana Ortak Piyasa Düzenleme-
leri kapsamında yer alan ürünler için her yıl ortak fiyatlar saptanmaktadır. Fiyatla-
rın düşmesi durumunda pazara müdahale edilmesi ve ürünün müdahale fiyatından
piyasadan çekilmesi, OTP'nin pazar ve fiyat politikasının temelini oluşturmaktadır.
Sistem; iç piyasada destek, dış rekabete karşı koruma mekanizmalarıyla (ithalatta
gümrük vergisi, ihracatta ihracat iadesi yoluyla) sürdürülmekte, ancak kullanılan
koruma mekanizmaları üründen ürüne farklılık göstermektedir.

Bu şekilde, başlangıçta amaçlar büyük ölçüde gerçekleştirilmiş ve Topluluk
çiftçisi için yararlı olmuştur. Ancak, 1980'li yılların sonuna gelindiğinde, OTP'nin

•TKİB, Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanı

oluşturulduğu dönemdeki koşullar büyük ölçüde ortadan kalkmış, zaman içinde Topluluk için maliyeti yüksek bir politika olmuştur. Topluluk tarafından, tarım kesimine yönelik harcamaları azaltma yönündeki bütün gayretlere rağmen, harcamalar yıllarca artmaya devam etmiştir.

Büyük ölçüde fiyat ve pazar politikası yoluyla sağlanan gelir artışları daha çok büyük işletme sahipleri için yararlı olmuş, OTP'nin temel amaçlarından bir sapma olarak, tarımsal gelir dağılımında büyük ve küçük işletmeler arasında büyük farklılıklar ortaya çıkmıştır. Ürünlere göre farklı düzeyde desteklemeler gerçekleştirildiğinden, farklı ürün yetiştiricileri arasında ve bölgeler arasında gelir farklılıkları ortaya çıkmıştır. OTP'nin daha çok büyük üreticilere yarımış olması, üye ülkeler veya Topluluğun çeşitli bölgeleri arasında haksız gelir aktarımına neden olması ve üreticiler desteklenirken, tüketicilerin yüksek bir fiyat düzeyi ile karşılaşması, söz konusu ortak politikanın toplumsal amaçlarını da tartışmalı bir duruma getirmiştir.

OTP, tarım kesiminde istihdam edilenlerin gelirinde belirli bir artış sağlamakla beraber, bu artış vergi mükellefleri ve tüketicilerden kaynak aktarımı yoluyla gerçekleştirilmiş ve Topluluk kaynaklarının daha verimli iktisadi faaliyetler yerine, tarım kesiminde kullanılması refah kaybına neden olmuştur.

Ayrıca, Topluluğun tarım kesimindeki nüfusunun ve istihdamının her geçen yıl azalması tarım kesiminin siyasal önemini azaltmış ve tarım lobisinin gücünü azaltarak mevcut tarım politikasının devamını sağlamadaki etkinliğini kaybetmesine sebep olmuştur.

OTP, uluslararası ilişkilerde de önemli sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bugün de olduğu gibi, Topluluğun tarım ürünleri ithalatında koruyucu, ihracatında da destekleyici bir politika izlemesi, diğer tarım ürünleri ihracatçısı ülkelerin tarımını ve ekonomilerini olumsuz bir şekilde etkilemiştir.

Dünya piyasasında OTP'den en fazla etkilenen ABD ve Cairns Grubu ülkeler (Arjantin, Avustralya, Brezilya, Kanada, Şili, Kolombiya, Macaristan, Endonezya, Malezya, Filipinler, Yeni Zelanda, Tayland ve Uruguay), dünya tarım ürünleri ticaretinde, fiyatlardaki düşüş yanında, talepte ortaya çıkan yetersizliğin, büyük ölçüde OTP'den kaynaklandığını ileri sürerek, gerek ikili ilişkiler gerek Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) yoluyla, koruyucu-destekleyici politikalardan vazgeçmesi için, Topluluğa sürekli olarak baskı yapmaya başlamışlardır.

Topluluk tarafından tarım ürünleri ihracatına sağlanan destekler, tarım ürünü ihracatçısı ülkeler tarafından, Topluluğun dünya tarım ürünleri ihracatından daha büyük pay almak için yaptığı bir destekleme politikası olarak görülürken, bu durum, Topluluk tarafından, bir dış ticaret politikası olmaktan çok, Topluluğun, çiftçi gelirini artırmaya yönelik politikasının bir yansıması olarak tanımlanmıştır.

OTP ayrıca, tarım ürünleri ihracatçısı ülkelerin Topluluğa ihracatını da azaltmıştır. Bu durum, uluslararası piyasada tarım ürünlerine duyulan talebin azalması ve fiyat seviyesinin düşmesi, dolayısıyla, ticaret hadlerinin tarım aleyhine gelişmesi üzerinde etkili olmuştur.

Bütün bu iç ve dış baskılar sonucunda, çeşitli dönemlerde reforma gitmek kaçınılmaz olmuştur.

B. REFORM SÜREÇLERİ

I. 1988 Reformu

İlk olarak, 1984 yılında, FEOGA Garanti harcamalarının % 40'ını oluşturan süt ürünleri sektörüne kota uygulaması getirilmiş ve bu uygulama başarılı olmuştur.

1988 yılında ise, sığır ve dana eti ile hububata yönelik harcamaların giderek artması, İspanya ve Portekiz'in üyeliği ile Akdeniz menşeli ürünlerin bütçeye getirdiği yük, dünyada tarım ürünleri fiyatlarının düşmesi ve AB ihracat maliyetlerinin yükselmesi kapsamlı reformları gerektirmiştir.

Bu reform çerçevesinde, FEOGA Garanti harcamalarının; 1992 yılına kadar yılda en fazla % 1,9 artması ve bütçe kaynaklarının artırılması ile OTP'nin AB bütçesindeki payının azaltılması hedeflenmiş, bu sistemin aşırı üretimle bozulmasını önlemek amacıyla, arz-talep dengesini sağlamaya yönelik bütçe dengeleyiciler oluşturulmuştur. Bu çerçevede en önemli araç; "maksimum garanti edilmiş miktar"dır. Her bir ürün için, üretimin önceden saptanan eşiği aşması durumunda verilen desteğin otomatik olarak azaltılması öngörülmüştür. Ancak, bu eşiklerin aşılması durumunda Konsey'in bütçenin dengelenmesi için yapması gereken fiyat indiriminden kaçınması nedeniyle 1988 reformlarının etkisi zayıf olmuş ve stok birikimi engellenememiştir. Bununla birlikte, OTP'nin yapısını esnekleştiren bu reformlar, Garanti Bölümünün FEOGA içindeki payını önemli ölçüde azaltmıştır.

II. 1992 Reformu (MacSharry Reformları)

OTP ile ilişkili en önemli reformlardan biri, GATT/DTÖ Uruguay Round ile aynı dönemde gerçekleşen **MacSharry** düzenlemeleridir. Genel olarak bakıldığında, 1992 düzenlemeleri ve Uruguay Round sonucunda çiftçiye sağlanan destekler, fiyat desteklerinden çok, çiftçinin mevcut gelir düzeyini sürdürmesine imkan sağlayacak şekilde doğrudan yardımlar, çevrenin ve kırsal peyzajın korunması ile ilgili ödemeler, kırsal kalkınma teşvikleri ve geçiş dönemi düzenleme yardımları şeklinde gerçekleşmiştir. Tarım politikalarında çevre ve kırsal kalkınma politikaları artan bir önem kazanmıştır. Nitekim, yeni devreye konulan programlarla CAP

(Common Agricultural Policy) terimi bile değişerek, **CARPE** (Common Agricultural and Rural Policy for Europe) şeklini almaya başlamıştır. Diğer taraftan, yapısal fonlarla, tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi ile ilgili politikalara artan bir önem verilmeğe başlanmıştır.

MacSharry Reformları kapsamında, piyasa arz ve talep dengelerine müdahalelerin mümkün olabildiğince azaltılmasına çalışılmış, temel ürün gruplarına verilen destekleme fiyatlarında üç yıllık bir süreye yayılan indirimler ile süt üretim kotalarında ilave indirimler öngörölmüştür. Çiftçilerin aldığı telafi yardımlarının hektar başına hesaplanması uygulamasıyla, yardım üretimden bağımsız hale getirilmiş ve zamanla doğrudan gelir yardımı halini almıştır. Bu geçişte, üretimi körüklemekten ziyade, vazgeçilen üretim için yardım verildiğinden, stokların azaltılması, en azından yeni stoklar yaratılmaması amacı etkin olmuştur. Reform paketinde ayrıca, “eşlik edici önlemler” (accompanying measures) adı altında, çevrenin korunması, tarım arazilerinin üretimden ayrılarak ağaçlandırılması ve 55 yaşın üzerindeki çiftçilerin erken emekli olmasını teşvik etmek amacıyla, daha az yoğun çiftçiliği özendirecek önlemler mevcuttur.

Diğer taraftan, Topluluk, Uruguay Round Tarım Anlaşması kapsamındaki yükümlülükleri çerçevesinde; iç desteklemeler bakımından 6 yıl içerisinde % 20 oranında indirim yapılması (ticaret veya üretim üzerinde bozucu etkileri olmayan iç destekler indirim taahhütleri dışındadır); ihracat sübvansiyonları bakımından 6 yıl içerisinde bütçe harcamalarının % 36 oranında, sübvansiyona konu olan miktarın % 21 oranında azaltılması; pazara giriş bakımından ise, 1986-1988 dönemi esas alınmak ve tarife dışı engeller tarifeye dönüştürölmek suretiyle, tarife oranlarında 6 yıl içerisinde her ürün için en az % 15 ve basit ortalama olarak % 36 oranında indirime gidilmesi şeklindeki taahhütlerini 1 Temmuz 1995 tarihinde yürürlüğe koymuştur.

MacSharry Reformları sayesinde üretim fazlaları bir ölçüde azalmış ve Topluluk fiyatları dünya fiyatlarına yaklaşmışsa da, AB'nin yeni genişleme sürecinde karşılaşacağı sorunlara çözüm bulunması ve Dünya Ticaret Örgütü'nün yeni tur müzakerelerinde (Millenium Round) AB'nin elinin güçlendirilmesi için, bir revizyona daha ihtiyaç duyulmuştur. Bu kapsamda, “Gündem 2000” (Agenda 2000) ile tarım sektöründe yeni düzenlemelere gidilmiştir.

III. Gündem 2000 Reformu

Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine (MDAÜ) yönelik genişleme sürecine paralel olarak, Berlin Avrupa Konseyinde, 26 Mart 1999 tarihli Gündem 2000 (Agenda 2000) çerçevesinde, birtakım mali düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Gündem 2000 çerçevesinde gerçekleştirilen OTP Reformu, destekleme fiyat sistemi yerine doğrudan ödemelere ve kırsal kalkınma politikalarına yönelerek 1992 Reformunu daha köklü ve yaygın hale getirmeyi amaçlamaktadır. Gündem 2000 ile, genişleme sürecinde, tarımsal harcamaları, özellikle, destekleme fiyat politikası yoluyla yapılan tarımsal harcamaları daha çok kısmayı amaçlayan, telafi ödemelerine, yapısal politikalara, sosyal politikalara, bölgesel politikalara ve çevre politikalarına ağırlık veren bir reform sürecine girilmiştir.

Gündem 2000 reform paketi ile;

- AB tarım sektörünü, hem Topluluk piyasalarında hem de dünya piyasalarında rekabetçi bir konuma getirmek,
- Kırsal çevre ve peyzajın korunması ve zenginleştirilmesine katkıda bulunacak üretim metotlarının teşvik etmek,
- OTP'yi sadeleştirmek,
- Kırsal kesimin ekonomik kalkınmasını desteklerken, çiftçilerin gelir düzeyinin sürdürülmesine katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Bu amaçlara ulaşmak için kullanılması öngörülen araçlar ise şunlardır:

- *Garanti fiyatlarının düşürülmesi:* Destekleme fiyatlarındaki azalma, çiftçilere ödenecek olan doğrudan yardım ödemeleriyle dengelenecektir ve böylece, çiftçiler için adil bir yaşam standardı sağlanacaktır. Destekleme fiyat sisteminden doğrudan gelir desteğine geçiş, gelir politikasının tarımsal üretimden daha bağımsız olarak uygulanması anlamına gelmektedir.
- *Çevreyle dost üretim tekniklerinin teşvik edilmesi:* Üye devletlerin, kendi kırsal kalkınma programları çerçevesinde, tarım politikalarıyla çevrenin korunması arasında bağlantı kurmaları gerekmektedir. Buna ek olarak üye devletler, doğrudan yardım ödemelerini çevresel gerekliliklere bağlama (cross-compliance) imkanı dahil, çevre standartlarının çiftçiler tarafından karşılanmasını sağlamaya yönelik önlemler de almalıdır.
- *Kırsal alanlara yönelik olarak entegre kırsal kalkınma yaklaşımının desteklenmesi:* Yeni kırsal kalkınma politikası, entegre kırsal kalkınma stratejisinin bir parçası olarak, rekabetçi ve çok işlevli tarım sektörünün oluşumunu teşvik etmektedir.
- *Kalite üzerine yoğunlaşma:* Reform tüketicilerin ürün kalitesi ve güvenirliliği konusundaki artan ilgilerini tamamen karşılamayı amaçlamaktadır. Piyasa desteklerinde ve yeni kırsal kalkınma politikalarında, çevre, sağlık ve hayvan sağlığı konularında standartlara uyum sağlanacaktır.

Gündem 2000 reformları kapsamında, sığır eti, hububat ve süt ürünleri için kurumsal fiyatların azaltılması öngörülmüş ve 2000 yılından itibaren fiyatların sığır eti sektöründe % 20, tarla bitkilerinde % 15; süt ürünleri sektöründe ise 2005 yılından başlayarak % 15 oranında azaltılması planlanmıştır. Ayrıca, doğrudan ödemelerin, fiyattan ve ürün miktarından ayrıştırılarak üretimi sınırlayan programlara bağlanması ve tarla bitkileri sektöründe, arazinin boş bırakılması (set-aside) düzenlemeleri çerçevesinde, tarla bitkilerine ayrılan arazinin % 10'unun her yıl üretimden çekilmesi öngörülmüştür. 1999 Berlin Konseyi toplantısında, tarımla ilgili harcamalar için bir üst limit (Berlin Tavanı) belirlenmiş ve 2006 yılına kadar harcamaların hiçbir şekilde bu tavanı geçmemesi kararlaştırılmıştır.

Bu reformun OTP üzerindeki etkilerine bakacak olursak; bir kere, kurumsal fiyatların düşük tutulması, verimliliğin ve Topluluğun Topluluk içi ve dışı piyasalarda rekabet gücünün artırılmasına imkan vermiştir. Nitekim, Gündem 2000'in tahıllar, sığır eti, yağsız süttozu ve tereyağında müdahale fiyatını düşürmesi, daha düşük piyasa fiyatının oluşumunu ve dünya fiyatlarıyla Topluluk fiyatları arasındaki farkın azalmasıyla ihracat sübvansiyonlarına olan ihtiyacın azalmasını sağlamıştır. Bu durum ile, aynı zamanda, Gündem 2000 çerçevesinde Topluluğa katılacak olan yeni üyelerin bütünleşmesinin kolaylaştırılmasının yanında, AB'yi yaklaşan DTÖ turunda daha güçlü kılması amaçlanmaktadır. Kurumsal fiyatların düşük düzeyde tutulması, OTP harcamalarını kısmayı amaçlayan Topluluğun, özellikle, yeni üyelerin katılımı nedeniyle doğabilecek harcamaları azaltması bakımından önemlidir.

Yine, DTÖ çerçevesinde tarım ürünleri dış ticaretinde korumacı engellerin kaldırılmasıyla birlikte, bitki ve hayvan sağlığı kuralları ile gıda güvenliği konuları, yeni bir korumacılık şekli olarak artan bir önem kazanmaktadır. Topluluk, bu nedenle OTP'nin reformunda, gıda güvenliği konusuna büyük ağırlık vermektedir. Böyle bir tercih, hem bitki ve hayvan sağlığı kurallarının tarım ürünleri dış ticaretinde Topluluk piyasasını koruyucu bir araç olarak kullanılmasına imkan sağlayacaktır. Bu aynı zamanda, giderek artan insan hakları bilincinin bir sonucu olarak da ortaya çıkmaktadır.

Gündem 2000 reformuyla birlikte AB, kırsal politikalara ve çevre politikalarına ve ağırlık veren bir yaklaşıma kaymıştır. Böyle bir yaklaşım, OTP'den kaynaklanan ihtiyaçlar yanında, küreselleşme koşullarında DTÖ kurallarına uyum için de uygun düşmektedir. Çünkü daha önce de belirtildiği üzere, yeşil kutu önlemleri kapsamında çevre ve kırsal kalkınma programları çerçevesinde yapılan destekler, iç destek taahhütlerinden muaf tutulmuştur. Dolayısıyla, Topluluğun, kırsal ve çevresel politikalarla tarım sektörüne kaynak aktarımı, hem OTP'nin kendi gelişim süreci hem de DTÖ kurallarına uyum için son derece elverişli bir durum yaratmıştır.

IV. OTP'nin Ara Dönem Değerlendirmesi

1999 yılı baharında Gündem 2000 reformunun nihai kararları alındığında, reform kararlarının, tarım bütçesinin durumu ve piyasa gelişmeleri ışığında tekrar incelenmesi amacıyla, 2002/2003 yıllarında bir dizi ara dönem değerlendirmeleri yapılmasına da karar verilmiştir.

Ara dönem değerlendirmesi, Konseye ve Avrupa Parlamentosuna sunulan bir bildiri şeklinde hazırlanmıştır. Bunun amacı, OTP'nin gidişatı hakkında bir tartışma başlatmak ve diğer AB kurumları, ulusal ve bölgesel otoriteler ve geniş oranda sivil toplum örgütleri arasındaki görüş alışverişlerine olanak sağlamaktır.

Komisyon'un önerilerinin temel unsuru, çiftlik başına üretimden bağımsız tek bir doğrudan ödemenin başlatılmasıdır. Bu ödemenin, Gündem 2000'nin tümüyle uygulanmasını ve ara dönem değerlendirmesi çerçevesinde kararlaştırılacak olan piyasa önlemlerini dikkate alarak ayarlanmış olan geçmiş ödemelere dayalı olması planlanmakta ve bu uygulamanın, mümkün olduğunca çok sektörü kapsamı düşünülmektedir. İlk aşamada, sığır eti, koyun eti, hububat, yağlı tohumlar ve diğer bazı bitkiler kapsam dahiline alınacaktır. Bu uygulama ile, plan kapsamındaki çiftlikler, üretimle ilgili kararlarında daha büyük bir esnekliğe sahip olacaktır.

Bu yeni yaklaşım, 1992 reformlarıyla başlayan desteğin üretimden üreticiye kaydırılması sürecinde nihai mantıksal adım olarak görülmektedir. Yardımın üretimden bağımsızlaştırılması ile, tarımın genel itibarıyla piyasa merkezliliğinin artırılması ve çiftçilerin üretim bileşimlerini piyasa fırsatlarına göre ayarlamalarının sağlanması hedeflenmektedir.

Komisyon'un amacı, doğrudan ödemelerin bir gelir yardımı olarak aktarılmasının daha da yaygınlaştırılması ve desteklerin daha basit ve şeffaf olmasıdır. Son olarak, böyle bir planın DTÖ Yeşil Kutu önlemlerine uygunluğunun, bu ödemelerin uluslararası düzeyde teminat altına alınmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Bir diğer önemli öneri, OTP'nin ikinci ayağı olarak kırsal kalkınmanın güçlendirilmesidir. Bu amaçla, **dinamik modülasyon** mekanizması yoluyla birinci ayaktan (piyasa desteklerinden) ikinci ayağa (kırsal kalkınma) para aktarılarak, daha fazla fon elde edilmesi yöntemi benimsenmiştir. İkinci ayak (kırsal kalkınma) kapsamında bu paranın kullanılabileceği önlemler genişletilmiştir. Gıda güvenliği ve gıda kalitesi, çevresel amaçlar ve hayvan refahı konularına çapraz uyumun yanı sıra, çiftçilerin gönüllü programlara katılmalarının teşvik edilmesi yoluyla değerlendirilmektedir.

Üretimden bağımsız çiftlik gelir ödemesinin yanısıra, diğer doğrudan ödemelerin verilmesi, çevre, gıda güvenliği, hayvan sağlığı ve refahı standartları ve çiftçiler için mesleki güvence gibi konularda, belirli gerekliliklerin yerine getirilmesi koşuluna bağlı olacaktır. Bu **çapraz uyum**, kullanılan ya da kullanılmayan tarım arazisine ilişkin koşullarla birlikte, çiftliği bütünüyle ele alan bir yaklaşım olarak uygulanacaktır. Çapraz uyum gerekliliklerine uyulmaması durumunda, sözkonusu risk ya da zarar bakımından oransallık muhafaza edilerek, doğrudan ödemeler azaltılacaktır.

Komisyona, doğrudan ödeme sistemindeki büyük değişikliklerle birlikte, birçok tarımsal ürün için ortak piyasa düzenlerinde ayarlamalar yapılmasını önermektedir. Komisyon'un değerlendirmesine göre; piyasa politikası açısından, müdahalenin rolünün, üretim fazlası için alternatif bir pazar olarak değil, bir güvenlik ağı olarak güçlendirilmesi için bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmakta ve tarımsal üretimin, yapay olarak yaratılmış fiyat teşvikleri veya ürüne özgü yardımlara değil, halkın istediği ürün ve hizmetlere odaklanması gerekmektedir.

Komisyon'un değerlendirmesine göre, ara dönem değerlendirmesi önerileri hep birlikte ele alındığında, genişleme açısından da bazı avantajlar sağlayabilecektir. İlk olarak, ortak piyasa düzenlerinde yapılması önerilen değişiklikler, mevcut ya da öngörülen birtakım piyasa dengesi sorunlarını işaret etmektedir. Bu tür meselelerin genişlemeden önce gündeme getirilmesi yararlı olacaktır. Aksi halde bu sorunlar genişlemiş AB'de de varolmaya devam edecektir. İkinci olarak, desteklerin üretimden bağımsız hale getirilmesi, çiftçileri, pazar merkezliliğin artırılmasına ve üretimlerini politika teşviklerinden ziyade karşılaştırmalı üstünlüklere yoğunlaşmaya teşvik edecektir. Ancak, üretimden bağımsız çiftlik gelir ödemesinin başlatılmasının, yeni Üye Devletler'de, mevcut düzenlemelerin uygulanmasına kıyasla, daha basit bir sistem olarak uygulanması önerilmektedir. Bu, entegre idare ve kontrol sisteminin (IACS) kaldırılacağı anlamına gelmemekte, ancak uygulamanın basitleştirilmesi düşünülmektedir. Yeni Üye Devletler'de her bir çiftlik için geçmiş referansların oluşturulması çok zor olacağı için, her bir çiftlik için ödeme haklarının belirlenmesi için Komisyon başka çözümler bulunmasına çalışmaktadır.

Üçüncü olarak, dinamik modülasyon, yeni Üye Devletler'deki çiftçilere, normal AB doğrudan ödemeleri düzeyine ulaşmadan uygulanmayacaktır. Ayrıca, halihazırda, bu çiftçilerin kırsal kalkınma ödeneklerinin normal AB düzeyine nazaran artırılması önerilmiştir.

Son olarak, önerilen yeni kırsal kalkınma önlemlerinin, yeni Üye Devletler'deki çiftçilerin, gıda güvenliği, hayvan sağlığı ve refahı ve çevre koruma ile ilgili AB standartlarını uygulamalarına yardım edeceği düşünülmektedir.

Bunlara ilaveten, 2003 yılında zeytinyağı, şeker, tütün, şarap, şerbetçiotu, pamuk ve bazı meyve ve sebzeler gibi bir dizi sektörde reforma gidilmesi planlanmıştır: Komisyon, ara dönem değerlendirmesine uygun olarak ve önümüzdeki dönemde doğacak tartışmaların ışığında, bu sektörler için politika yönelimleri önerecektir. Bu tartışmalar sonucunda, Komisyon'un AB'nin yapısal politikasına ilişkin ilk yönelimleri sunması beklenmektedir. Bu kapsamda, kırsal kalkınma ve gelecekteki mimarisine ilişkin daha temel sorular gündeme gelebilir. Son olarak, 2004 baharında, 2007-2014 dönemi için mali perspektife ilişkin tartışmaların başlamasının beklendiği belirtilmektedir.

Genel olarak bakıldığında, ara dönem değerlendirmesi daha ileri düzenlemeler getirmekle birlikte, 1992'de başlayan OTP reformunun mantık çerçevesi içinde kalmaya devam etmektedir. Ara dönem değerlendirmesinin, hala, Berlin Avrupa Konseyi'nin tarımsal harcamalar için belirlediği bütçe tavanının altında olduğu, Gündem 2000'nin koyduğu hedefleri izlemeye devam ettiği ve onlara daha iyi bir şekilde ulaşmaya çalıştığı ifade edilmektedir.

***Temel noktalar itibarıyla OTP'nin geçirdiği değişimler şu şekilde özetlenebilir:
Piyasa politikası bakımından;***

1990'ların başına kadar OTP'nin piyasa politikası, üretim miktarının sıkı bir şekilde kontrol edilmesi ile birlikte, yalnızca fiyat desteği sistemine dayanmakta ve fiyat desteği, sınır koruması, ihracat sübvansiyonu ve garanti fiyat seviyesinde müdahale alımlarının bir toplamından oluşmaktaydı. Bugün, bu destek sistemlerinin çoğunluğu hala yürürlüktedir ancak bunların önemi azalmaktadır.

Nitekim, 1992 reformu, birkaç önemli sektör için, fiyat desteğinden doğrudan ödemelere geçişi sağlamış ve bu doğrudan ödemeler, geçmiş dönem üretim miktarları ile sınırlandırılmıştır. 1999 yılında gerçekleştirilen Gündem 2000 reformuyla birlikte, fiyat desteğinden doğrudan ödemelere geçiş devam etmiş olup, gelecekte, bunun AB'deki tarımsal desteklerin en etkin şekli olacağı düşünülmektedir. Bu gelişme, daha az saptırıcı ve daha şeffaf olması nedeniyle, tarım sektörüne yapılan destekler bakımından çifte avantaja sahiptir.

Yapısal tarım politikası ve kırsal alanlar bakımından;

Ortak bir politika çerçevesi oluşturulması açısından ilk adım, 1970'lerde sosyo-yapısal direktifler yoluyla atılmıştır. Bu direktiflerin başlıca amacı, tarımsal üretimi, işleme ve pazarlama yapılarını iyileştirmek ve az gelişmiş bölgelerdeki çiftçileri desteklemek olmuştur.

1980'li yıllarda, ilk entegre kalkınma programları başlatılmıştır. Bunlar, farklı Topluluk fonlarının bir arada devreye girdiği çok sektörlü programlar olup, AB, Üye Devletler ve bölgeler arasında yakın bir işbirliği ile gerçekleştirilmiştir. Bu yaklaşım, 1988'de yapısal fonların reformuyla daha da geliştirilmiştir ve Gündem 2000 reformlarından sonra da temel anlayış olmaya devam etmiştir.

Çevresel sorunlar bakımından;

Oluşumunun ilk 25 yılı boyunca çevresel sorunlar, OTP içerisinde önemli bir rol oynamamıştır. Fakat bu durum değişmiştir. Artan çevresel sorunlar, AB topraklarının çoğunluğunun tarım amaçlı kullanılması nedeniyle kamuoyunun dikkatini, tarımın bu kapsamda oynayabileceği role çekmeye başlamıştır. 1980'lerin ikinci yarısında bazı ihtiyari önlemlerin uygulanmasının ardından, 1992 reformları kapsamında daha kapsamlı bir tarımsal çevre politikası getirilmiş ve uygulanması, Üye Devletler için zorunlu hale getirilmiştir. Diğer önlemlerle birlikte bu politika, AB'nin tarımsal ve kırsal politikasının önemli bir parçasını oluşturmakta ve çevre konusunun mali olduğu kadar politik olarak da önemi artmaktadır.

Topluluğun genişleme süreçleri bakımından;

OTP'nin yeniden yapılandırılmalarının önemli bir özelliği, düzenlemelerin çoğunlukla yeni üye katılımlarının öncesinde gerçekleşmesi ve destekleme yoğunluğunun her yeniden yapılandırılma sürecinde biraz daha azaltılmasıdır. AB gerçekte, bütçe disiplini çerçevesinde, tarımsal harcamaları sınırlamayı amaçlamakta, dolayısıyla, yeni üye katılımlarında, tarımsal harcamalar için öngörülen tutarı, destekleme yoğunluğunu azaltarak gerçekleştirmektedir. Nitekim, Topluluk, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine (MDAÜ) yönelik genişleme sürecine paralel olarak, destekleme fiyat politikası yoluyla yapılan tarımsal harcamaları daha çok kısmayı amaçlayan böyle bir yeniden yapılandırılma sürecine girmiş ve Gündem 2000 çerçevesinde OTP harcamaları 2006 yılına kadar hemen hemen sabitleştirilmiştir.

Topluluk ayrıca, son yıllarda tarım da dahil olmak üzere, bütün alanlarda, mali destek sağlamaktan çok düzenleyici bir rol alma yoluna girmektedir. DTÖ çerçevesinde ortaya çıkan gelişmeler tarımsal harcamaların kısılması yönündeki süreci daha da hızlandırmaktadır.

Benzer bir yeniden yapılandırılma uygulaması, Türkiye'nin AB'ye katılımı öncesinde de söz konusu olabilecektir.

Türkiye, OTP'ye uyum ile Türk tarımına AB kaynaklarından yeterli desteği sağlayıp sağlayamayacağı endişesi içerisindeyken, AB, bu uyumun kendine nasıl bir mali yük getireceği hesabı içerisinde. Türk tarımının OTP'ye uyumunun, destek-

lemenin azaldığı bir dönemde gerçekleşmesi durumunda, AB'nin bütçesine büyük bir yük getireceği söylenemez.

OTP'nin yeniden yapılandırılmasına ve yapısal fonlarla ilgili ortaya çıkabilecek gelişmelere bağlı olarak, uzun dönemde, Türk tarımı için, FEOGA'nın Garanti Bölümünden çok Yönlendirme Bölümü önem kazanabilecektir.

Türk tarımı, Topluluk tarımı ve dünya tarımı hızlı ve sürekli bir değişim içerisindedir. Bu nedenle, muhtemel bir uyumun sonuçları, büyük ölçüde uyumun ne zaman gerçekleşeceğine de bağlıdır. Desteklemenin yoğun bir şekilde uygulandığı bir dönemde uyumun gerçekleşmesi ile, desteklemenin azaltıldığı veya tamamen kaldırıldığı bir dönemde uyumun gerçekleştirilmesi Türk tarımı için çok farklı sonuçlar doğurabilecektir. Topluluğun bugünkü destekleme düzeyinde Türk tarımının OTP'ye uyumu, Türk tarımına bazı imkanlar sağlayabilecektir. Ancak, OTP'nin yeniden yapılandırılması çerçevesinde önümüzdeki yıllarda tarıma sağlanan desteklerin azaltılması nedeniyle, OTP Türk tarımı için yeterli ölçüde destekleyici-koruyucu olmayacaktır. Bu gelişmeler göz önüne alındığında Türkiye'nin OTP çerçevesinde AB'den sağlayacağı mali destek çok sınırlı bir düzeyde olabilecektir.

Türkiye; tarım işletmelerinin yapısındaki bozukluk, teknoloji kullanımındaki yetersizlik, düşük verimlilik gibi sorunlara bağlı olarak doğal kaynakları nedeniyle üstün durumda olduğu ve meyve-sebze, tütün, pamuk gibi, Topluluk tarımını tamamlayıcı nitelikte olabilecek ürünler dışında, çoğu tarım ürününde, özellikle büyükbaş hayvancılıkta Topluluk ile rekabet edemeyecektir. Tarımsal üretimde ve üretici gelirlerinde beklenen artış sağlanamayacak, hatta azalmalar ortaya çıkabilecektir. Ayrıca Türkiye çoğu stratejik tarım ürününde dışa bağımlı bir hale gelecektir.

Bu çerçevede, tarım ürünlerimizin Topluluk piyasasında rekabet gücünün artırılması amacıyla, kalitenin artırılması, maliyetlerin düşürülmesi ve fiyatların AB fiyatlarına yaklaştırılması için gerekli önlemler alınmalıdır. Ayrıca, birçok tarım ürünü bakımından AB'de kota uygulaması olduğundan ve bu kotalar üyelik müzakerelerinde geçmiş performanslar dikkate alınarak belirlendiğinden, yüksek rakamlar üzerinden pazarlık yapabilmek için önümüzdeki iki yılın çok iyi değerlendirilerek verimliliğin ve üretim miktarının artırılması gereklidir.

Ayrıca, bitki ve hayvan sağlığı şartları (hayvan refahı dahil) ile gıda ve tarım ürünlerindeki kalite ve standartlar AB seviyesine yükseltilmeli ve sağlık şartları ile standartlara uyumun denetimi konusunda Topluluk sistemine uyum sağlanmalıdır. Aksi halde ticaretteki en büyük partnerimiz olan AB ile bu ürünlerin ticareti gerçekleştirilemeyecek ve sözkonusu sağlık ve kalite koşullarını taşımayan ürünler

serbest dolaşıma çıkamayacağından tam üyelik önünde bir engel olarak karşımıza çıkacaktır.

Bu bakımdan, bitki ve hayvan hastalık ve zararlıları ile etkin bir şekilde mücadele edilerek, ülkemizin ticaretini engelleyecek olan bu hastalık ve zararlıların etkisi ekonomik anlamda zarar vermeyecek düzeye getirilmeli, ürünlerin kalitesini artırmak için; organik tarım uygulamaları yaygınlaştırılmalı, İyi Tarım Uygulamaları (Good Agricultural Practices) yerleştirilmeli, entegre üretime geçilmeli, kalite kontrol teknolojileri ile geliştirilmiş yeni çeşit anaçlar ve sertifikalı üretim materyalleri kullanılmalı, AR-GE yatırımları artırılmalı, eğitim ve yayım faaliyetleri yaygınlaştırılmalı, hasat sonrası modern uygulama ve teknikler geliştirilmeli, işleme ve ambalaj sanayii geliştirilmeli ve sözleşmeli üretim teşvik edilmelidir.

Bunların yanı sıra, tarım ürünlerinin işlenmesi ile dahili ve harici pazarlama hizmetlerinin geliştirilmesine özel bir önem verilmelidir. Tarımsal üretim yanında, tarıma dayalı sanayiler ve pazarlama kanalları, özellikle, borsa sistemi ve haller geliştirilmeli, tarım-sanayi entegrasyonunun güçlendirilmesi ile ulusal pazarlarda ve Topluluk pazarlarında rekabet gücü artırılmalıdır. Tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasında, Topluluk kural ve standartlarına uygun bir yapı oluşturulmalıdır.

C. TARIM POLİTİKASININ YÖNETİMİ

I. Topluluk Düzeyindeki Yönetim

Birliğin kurumsal çalışma kapsamı içerisinde, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Komisyonu ve Adalet Divanı yasama / yürütme gücündeki temel organlardır. Ekonomik ve Sosyal Komite (ESC), çeşitli danışma komiteleri, Daimi Temsilciler Komitesi (COROPER) ve Özel Tarım Komitesi (SCA) temel organlara yardımcı olan teknik ve tavsiye organlarıdır.

Politik gruplardan oluşan ve AB halklarınca her beş yılda bir seçilen 626 üyeli **Avrupa Parlamentosu**'nun en önemli güçleri; yasama gücü, bütçe üzerindeki gücü ve yürütmeyi denetleme gücüdür.

Parlamento'da tarım dahil olmak üzere Birliğin tüm faaliyetleri ile ilgilenen 20 adet Komite mevcuttur. Tarımla ilgilenen komiteye **Tarım Komitesi** adı verilir. Komiteler Parlamento'ya sunulacak olan gündem maddelerinin ön hazırlıklarını yürütür.

Birliğin nihai karar alma organı olan ve **Bakanlar Konseyi** olarak bilinen Avrupa Birliği Konseyi 15 Üye Devletin bakanlarından oluşur. Üye Devletler Birlik için

yasama yapar, amaçları ortaya koyar, ulusal politikaları koordine eder ve Konsey aracılığıyla kendileriyle diğer kurumlar arasındaki farklılıkları çözümler.

Üye hükümetler, Konsey toplantılarına, gündemdeki konuyla ilgili bakanlarını gönderirler. Dışişleri Bakanları Konseyi Genel Konsey olarak adlandırılır. Hükümet Başkanları Konseyi ise Avrupa Konseyi ya da Avrupa Zirvesi olarak adlandırılır.

Her Üye Devletin Brüksel'de Daimi Temsilcilik olarak bilinen Ulusal Delegasyonu vardır. Bu delegasyonlara "COROPER" olarak adlandırılan Daimi Temsilciler Komitesi başkanlık eder. COROPER Bakanlar oturumunu hazırlar. Tarım Konseyinin çalışmaları, haftalık toplanan **Özel Tarım Konseyince** hazırlanır.

Birliğin yürütme organı olarak Ortak Tarım Politikası da dahil olmak üzere, politikaların başlatılmasından ve yönetiminden sorumlu olan **Avrupa Komisyonu'nda** görevli 20 adet Komiserden biri tarımla ilgilenir.

Komisyon'a bağlı 26 adet Genel Müdürlük'ten biri olan **Tarım Genel Müdürlüğü (DG VI)** tarımsal konuları yürütmekle yükümlüdür.

DGXIV (Balıkçılık), DG XXIV (DG SANCO - Sağlık ve Tüketicinin Korunması), DGI (Dış İlişkiler), DGII (Ekonomik ve Finansal İşler), DGIII (İç Pazar ve Endüstriyel İşler), DGIV (Rekabet), DG XI (Çevre), ve DGXVI (Bölgesel Politika) de tarımsal konularla ilgilidir.

(Tarım Genel Müdürlüğü de kendi içinde alt birimlere ayrılmıştır. Bunlar görevleri itibarıyla incelendiğinde;

A Müdürlüğü; sayısal, istatistiksel ve ; ekonomik analizler yapar.

A-I Müdürlüğü; Yönetim konuları ve genel işler, bütçe ve mali konular, FE-OGA harcamalarının incelenmesi ve tarım sektöründe uygulanacak önlemlerin değerlendirilmesinden sorumludur.

A-II Müdürlüğü;Avrupa Parlamentosu ve diğer hükümet dışı kuruluşlarla ilişkileri yürütür.

B-I Müdürlüğü; tarım mevzuatı, rekabet, kuralların ihlali ve şikayetlerin incelenmesi, muhtelif ürünlerle ilgili kalite politikası gibi alanlarda çalışır.

B-II Müdürlüğü; kamu, bitki ve hayvan sağlığı koşulları ve mevzuatı ile ilgili görev yapar.

C Müdürlüğü;hububat, yağlı tohum ve proteinli bitkiler gibi bazı ürünlerin ortak piyasa düzenlerinden sorumludur.

D Müdürlüğü; canlı hayvan, süt ürünleri, sığır ve dana eti, domuz eti ve kümes hayvanları ürünlerinin ortak piyasa düzenleri ile ilgili çalışır.

E Müdürlüğü; taze ve işlenmiş meyve ve sebze, şarap, alkol, muz, tütün, şerbet-çiotu, patates ve benzeri ürünlerin ortak piyasa düzenleri alanında görev yapar.

F-I Müdürlüğü; kırsal kalkınma, kırsal yardımların eşgüdümü ve bölgesel politika konularında çalışır.

F-II Müdürlüğü; kırsal kalkınma önlemleri, tarımsal yapıya ilişkin genel düzenlemeler, ormancılık, çevre koruma ve tarımsal araştırmaların koordinasyonu konularından sorumludur.

G Müdürlüğü; tarım bütçesi ve finansal konular, garanti fonlarının eşgüdümü, tarımsal harcamaların yönetimi, bütçe konuları ve yönverme bölümü ile ilgilidir.

H Müdürlüğü; tarımla ilgili uluslararası konular, Dünya Ticaret Örgütü gibi diğer uluslararası kuruluşlarla ilişkiler, ABD, Akdeniz ülkeleri ve AKP ülkeleri dışındaki Afrika ülkeleri, Asya ülkeleri vb. İle ilişkiler, uluslararası antlaşmalar, Avrupa Ekonomik Alanı ve genişleme konuları ile ilgilidir.)

Komisyon'da, tarımsal ürünler dahil olmak üzere her bir ürün veya ürün grubu ile ilgili **İdari Komiteler** mevcuttur. Bir piyasa düzeninin yürürlükte olduğu her bir tarımsal ürün için özel bir İdari Komite vardır. Bu Komiteler, Üye Devletlerin görüşlerini ve Topluluktaki çeşitli meslekî ve ekonomik çıkarları sunmak üzere günlük çalışmaların yürütüldüğü bir forum işlevi görmektedir.

Komisyon'un ayrıca, her ürün veya ürün grubu için, İdari Komitelere paralel olarak, **Tarımsal Danışma Komiteleri** mevcuttur. Bu komiteler, Birlik'te, Komisyon ile çeşitli ekonomik ve mesleki çıkar grupları arasındaki bağları güçlendirmekle görevlidir.

Bunların yanı sıra, tarımla ilgilenen; **Avrupa Garanti ve Yönverme Fonu Komitesi, Tarımsal Yapılar Daimi Komitesi, Piyasaların Organizasyonuna İlişkin Tarımsal Danışma Komiteleri, Ücretli Tarım İşçileriyle İlgili Sosyal Sorunlar Ortak Danışma Komitesi ve Çiftçilerle İlgili Sosyal Sorunlar Ortak Danışma Komitesi** gibi çok sayıda komite mevcuttur.

Adalet Divanı 15 hakim ve 9 avukattan oluşur. Divan, Antlaşmaların hatasız yorumlanması ve uygulanmasından sorumludur.

Ekonomik ve Sosyal Komite, işverenler, işçiler ve tarım da dahil olmak üzere çeşitli konulardaki çıkar gruplarını temsil eden 222 üyeden oluşmuştur. Ekonomik

ve Sosyal Komite yalnızca Birliğin sosyal ve ekonomik hayatıyla ilgili danışmanlık rolünü üstlenmiştir.

Bölgeler Komitesi, 222 üyeden oluşur. Komitenin 8 daimi komisyonu ve 4 alt komisyonu vardır. Bu daimi komisyonlardan biri de, tarımla ilgilenen “**Spatial**” (**Yer**) **Planlama Komisyonu’dur** (Spatial Planning Commission). Bu komisyonun yerel ve bölgesel sorunlarla ilgili danışmanlık rolü vardır.

15 üyeden oluşan **Sayıştay**, Birlik parasının bütçe kuralları ve düzenlemelerine göre harcanıp harcanmadığını inceler.

15 üyeli **Avrupa Yatırım Bankası**, endüstri ve altyapı ile ilgili kamu ve özel sektör yatırımlarına yardımcı olmak üzere verilen uzun vadeli krediler bakımından Birliğin temel finansal kurumudur.

Burada, temel organların yanısıra, OTP ile ilgili en önemli kurumlardan biri olan **Tarımsal Garanti ve Yönerme Fonu** (FEOGA)’na ilişkin biraz daha detaylı bilgi vermek faydalı olacaktır.

4 Nisan 1962 tarihinde kurulan Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönerme Fonu, 5 Nisan 1964 yılında Garanti Bölümü ve Yönerme Bölümü olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Garanti Bölümü

Tarımsal Garanti ve Yönerme Fonunun “Garanti Bölümü” 1964 yılından beri Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasının önemli bir uygulama aracı olmuştur. Fon, Avrupa Birliği’nin belirlediği kurallar çerçevesinde, temel tarımsal ürünlerdeki piyasaların düzenlenmesine katkıda bulunmaktadır.

FEOGA’nın Garanti Bölümü ortak piyasa düzenleri içindeki harcamaları finanse eder, asgari fiyat garantilerini ve ihracat sübvansiyonlarını destekler. Garanti Bölümü kapsamına, destekleme giderleri, üretici yardımları, belli ürünlerin piyasadan çekilmesi ve üretimlerin azaltılması amacıyla yapılan yardımlar, depolama yardımları ile Avrupa Birliği dışındaki ülkelere yönelik tarım ürünleri ihracatına ödenen sübvansiyonlar girer. Garanti Bölümü harcamaları, bitkisel üretim, hayvansal üretim ve diğer tarımsal harcamalar olarak sınıflandırılabilir.

Garanti Bölümünün destek sağladığı ürünleri şöyle sıralanabilir:

Bitkisel Üretim: Şeker, zeytinyağı, lif bitkileri ve ipekböceği, meyve ve sebze (yaş ve işlenmiş), şarap, tütün, diğer bitkisel ürünler

Hayvansal Üretim: Süt ve süt ürünleri, sığır ve dana eti, koyun ve domuz eti, kümes hayvanları eti ve yumurta, diğer hayvansal ürünler, Balıkçılık

Diğer Tarımsal Harcamalar: Gıda yardımı, bölgesel kalkınma projeleri ile ilgili pazar düzenlemeleri, gelir yardımları, destekleme yardımları

Yönverme Bölümü

Yönverme Bölümü; tarım işletmelerinin yapılarının geliştirilmesi, tarımsal alt yapının iyileştirilmesi, tarım ürünlerinin transformasyonu ve pazarlama şartlarının iyileştirilmesi amacı ile şu alanlarda faaliyet göstermektedir.

- Üretim ve pazarlama şartlarının düzeltilmesi yoluyla tarımsal yapının iyileştirilmesi, üretim düzeyinde toprakların yeniden değerlendirilmesi ve yeni sulama projelerinin gerçekleştirilmesi, pazarlama düzeyinde ise silo, soğutma tesisleri, ürünlerin işlenmesi, süt ve et kombinaları gibi yatırımları kapsamaktadır.
- Tarım sektöründeki iş gücü fazlasının giderilmesi amacıyla 54 yaşını aşmış çiftçilerin faaliyetlerini terk etmesi için gerekli yatırımlar. Bu konuda yaş faktörünün yanı sıra, kişi başına gelirin Birlik ortalamasından düşük olması hususu da göz önüne alınmaktadır.
- Birliğin dağlık nüfusunun gerilediği ve özel sorunu olan bölgelerin belirli düzeyde ekonomik canlılığını korumasına yönelik faaliyetleri desteklemektedir.
- Ekonomisi tarıma dayalı Akdeniz Bölgelerinin kalkındırılmasına katkıda bulunmak üzere ürünlerin pazarlanmasına ve bu bölgelerdeki altyapı yatırımlarına destek sağlanmaktadır.
- Özel faaliyet programları desteklenmektedir. Bu programlar, İtalya'nın engebeli ve dağlık yörelerinde ve Batı İrlanda'da sığır ağırlıklı hayvancılık, Grönland'da yine hayvancılık konularını kapsamaktadır.
- Entegre kalkınma programları desteklenmektedir. Tarım dışında el sanatları, tarım endüstrisi gibi faaliyetleri kapsayan, tarımla ilgili diğer alanların geliştirilerek bölgeye ekonomik canlılık katılması faaliyetlerinin desteklenmesi hedeflenmektedir.

II. Ulusal Düzeydeki Yönetim

Fiyat, piyasa rejimleri ve birçok yapısal ve sosyal önlemlerle ilgili politikalar, adı geçen Topluluk kurumlarınca yürütülmektedir. Ancak, Topluluğun karar alma

mekanizması tarımı etkileyen bütün önlemleri kapsamamaktadır. Doğrudan vergilendirme, çiftçi ve çiftlik çalışanlarının sosyal güvenlikleri, araştırma, eğitim, yayım, altyapı, zararlı ve hastalık kontrolü, doğal afet yardım programları ve bazı çevresel veya bölgesel yardım programları gibi konular ulusal sorumluluk alanındadır. Ancak, tarımsal politika oluşturma ve tarımla ilgili idari kurumların yapısı, Üye Devletler arasında farklılık göstermektedir.

III. Tarımsal Çıkar Grupları

Kooperatifler, Çiftçi Birlikleri, İşleyici Birlikleri ve Tüccar Birlikleri gibi Birlik içi tarımsal çıkar grupları OTP'nin uygulanmasında olduğu kadar oluşturulmasında da önemli rol oynar. Bu kurumlar arasında Çiftçi Birlikleri ayrı bir öneme sahiptir.

Yalnızca Topluluk düzeyinde değil, aynı zamanda ulusal düzeyde de çok sayıda tarımsal üretici kuruluşu bulunmaktadır. Bu kurumların bazıları tarımsal sektörle bir bütün olarak ilgiliyken, diğerleri özel tarımsal ürün veya ürün gruplarıyla ilişkilidir. Bu kurumlar, Birlik yetkilileriyle ve özellikle Konsey ile doğrudan bağlantılıdır. Avrupa çiftlik lobisi, çiftçilerin çıkarlarının gözetilmesinde ve özellikle fiyat desteği düzeylerinin yukarı çekilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Birlik seviyesinde çiftçileri temsil eden en önemli kurum **COPA/COGECA**'dır. Bir üretici örgütü olarak COPA (Avrupa Mesleki Kuruluşlar Komitesi), 1958 yılında, Komisyonun isteği üzerine, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun bütünleşme sürecinde bir güç odağı olarak kurulmuştur. Bir kooperatif örgütü olarak COGECA (Avrupa Tarımsal Dayanışma Genel Komitesi) 1959 yılında kurulmuştur ve sekreterliği COPA'nın sekreterliği ile birleştirilmiştir. COPA/COGECA, tüm Üye Devletlerden örgütlerin üyeliği vasıtasıyla, Birlik'teki hemen hemen bütün çiftçileri temsil eder.

COPA'nın yönetim organları olarak, bir genel meclisi, bir yönetim kurulu, bir başkanlık, bir genel sekreterlik, genel uzmanlar grubu, çalışma grupları ve özel komiteleri (tarımsal ürünler, hukuki mesele ve sosyal sorunlara göre yapılanmış) bulunmaktadır. COPA'nın çalışma grubu ve özel komitelerinin birçoğu, COGECA'nın aynı birimleriyle ortak komite şeklinde çalışmaktadır. COPA, ortak sekreterliği yalnızca COGECA ile değil CEJA (Avrupa Genç Çiftçiler Konseyi) ile de paylaşmaktadır.

COPA, tarımsal kurumlar ve özellikle çiftçi çıkarlarıyla ilgilenen Komisyon ile yakın ilişkilidir. COPA ve Komisyon arasında hiçbir resmi kurumsal düzenleme bulunmamakla birlikte, çalışma grupları, resmi olmayan toplantılar, Komisyon memurlarının COGA/COGECA toplantılarına iştirakleri, yazışma, yazılı önergeler ve

bunun gibi her düzeydeki temaslar yer almaktadır. COPA yönetim kurulu, Tarım Komiseri ile düzenli olarak, gerekli hallerde de diğer Komisyon üyeleri ve Komisyon başkanıyla görüşmeler yapar. COPA'nın temel hedeflerinden biri, tarım konusundaki mevzuata ilişkin önermeleri oluştururken, Komisyon yetkilileri ve özellikle "DG VI" yetkilileri üzerinde etkili olmaktadır.

COPA/COGECA aynı zamanda, Parlamento ve özellikle Tarım Komitesi ve politik grup sekreterlikleri üzerinde etkili olmayı amaçlamaktadır. COPA yetkilileri parlamenterlerle yazışmalar yapar ve COPA sekreterliği de Parlamentonun genel oturumuna katılır.

COPA/COGECA, Konsey kararları ve özellikle "Özel Tarım Komitesi" kararları üzerinde üye örgütler yoluyla doğrudan veya dolaylı olarak etkide bulunmaya çalışabilir.

COPA aynı zamanda, Yönetim Komiteleri, ESC ve tarımla ilgilenen danışma komiteleri gibi danışma kurumları içerisinde yer almaktadır. Çok sayıdaki çalışma grupları ve uzman komiteleri, genel uzman grubu gibi yönetim organları sayesinde, COPA ile üye örgütler arasında sıkı bir ilişki oluşmuştur. Üye örgütlerin, Topluluk tarımı konuları hakkındaki görüş ve düşüncelerini, bunları açıklamadan önce, yönetim kuruluna sunmaları istenmektedir.

COGECA, yönetim organı olarak; idare komitesi, başkanlık bürosu ve sekreterliğe sahiptir. COPA'ya benzer şekilde çalışma grupları ve uzman komiteler de mevcuttur.

COGECA'nın etkinlikleri AB'de kooperatif hareketi üzerine yoğunlaşmış olup, karar alma sürecinde özellikle tarımsal fiyatların belirlenmesi ile ilgili olanlar başta olmak üzere, Birlik kurumlarını etkilemeye yönelik çalışmaları da vardır.

Çalışma alanı genç çiftçiler olan **CEJA** (Avrupa Genç Çiftçiler Konseyi), tarım ve köyşileri alanında eğitim ve geliştirme çalışmaları ile ilgilenen **CEFFAR** (Tarımsal ve Kırsal Yaşam İçin Avrupa Eğitim ve Geliştirme Merkezi) ve tarım işçilerinin sorunlarını çözümlenmeyi hedefleyen **EFA** (Avrupa Tarım İşçileri Federasyonu), AB düzeyindeki diğer önemli örgütlerdir.

Neredeyse Avrupa'daki tüm tarımsal kuruluşları kapsayan bir örgüt olan **CEA** (Avrupa Tarım Konfederasyonu), Avrupa tarımının çıkarlarını, özellikle ekonomik, sosyal ve kültürel meselelerini, AB dışı bir kurum olarak temsil ve muhafaza etmeyi amaçlar. Tarımla ilgili AB içi ve dışı kurumlar, tarım üreticilerini dünya düzeyinde temsil eden **IFAP** (Uluslararası Tarım Üreticileri Federasyonu) ile yakın ilişkilere sahiptir.

Bu tip çıkar grupları, ulusal düzeyde de gayet iyi örgütlenmiştir. Tüm Üye Devletlerde, tüketicilerin yanısıra çiftçileri, tüccarları ve işleyicileri temsil eden çeşitli tarım kuruluşları mevcut olup, yapıları Üye Devletler arasında farklılık göstermektedir. Bunlardan hemen hemen hepsi ulusal düzeyde olduğu kadar Birlik düzeyindeki çeşitli tarım kuruluşlarının da üyesidir. Bu kurumlar ulusal düzeyde benzer işlevlere sahip olup, üyelerinin haklarını doğrudan veya alt kuruluşları aracılığıyla korumak üzere Birlik kurumlarını etkilemeye çalışırlar.

IV. Avrupa Birliği Tarım Politikaları Karar Alma Mekanizması

Yasal süreç bir Komisyon önerisiyle başlar. Komisyon, yeni politika ve politika değişikliği gereksinimini araştırır, ulusal ve birlik düzeyindeki tavsiye organları ve ilgili birimlerin danışmanlığında yasa tasarıları hazırlar ve bunu Bakanlar Konseyine sunar. Komisyon bir öneri sunduğu zaman, Konsey, öncelikle tartışma yöntemini hazırlaması için üst düzey memurlardan oluşan özel bir komite veya bir çalışma grubuna talimat verir. Bunun yanında görüş bildirmesi için ESC'ye de başvurulur ancak görüşü Konsey üzerinde bağlayıcı değildir. Komisyon, yeni yasayı ancak Konsey (veya ortak karar prosedürü çerçevesinde Parlamento ve Konsey) tarafından kabul edildiği takdirde işleme koyar.

OTP'nin oluşumunda ve uygulanmasında, resmi veya gayri resmi yolla, ulusal kurumlarla Topluluk Kurumları arasında yakın ilişki vardır. Bu süreçte, Üye Devletler Birlik kurumlarından daha önemli rollere sahiptir. OTP ile ilgili öneriler çoğunlukla Üye Devletlerden çıkar ve ulusal organlar tarafından bütün üye devletlerin temsil edildiği Birlik yasal kurumlarına iletilir. OTP'nin uygulanmasında, ulusal organlar, yönetim komiteleri ve tavsiye komiteleri Birlik kurumlarının bazılarında yer alır ve OTP için gereken yurt içi pazar müdahale önlemleri her üye devletçe kurulan müdahale kurumları tarafından alınır.

Her Üye Devletin Tarım Bakanlığı, Topluluk Organları ile olduğu kadar Ulusal Organlarla da yakın ilişki içindedir. Resmi ya da gayri resmi olarak bakanlıklar OTP'nin yasama ve uygulama sürecinin hemen hemen her aşamasında yer alır.

Topluluk yasaları; tüzükler (bütün üye devletlerde bağlayıcı ve belirli bir zaman içinde doğrudan uygulanan), direktifler (bütün üye devletlerde bağlayıcı ve amaçlara belirli bir zamanda erişmek için tasarlanmış ulusal önlemleri benimseyerek uygulanan), kararlar (sözü edilen kişileri, işletmeleri ve üye devletleri bağlayıcı); bağlayıcılığı olmayan tavsiyeler ve görüşler halinde olabilir.

D. ORTAK TARIM POLİTİKASININ UYGULANMASI İÇİN GEREKLİ BAŞLICA YAPILAR

I. Müdahale Kuruluşları (Intervention Agencies)

Tarım ürünlerinin piyasa ve fiyat destek sistemlerinin geliştirilmesi her bir üye ülkedeki **müdahale kuruluşlarınca** uygulanır. Üye Devletler kendi sistemlerini, OTP'nin finansmanına ilişkin ilgili tüzük ile belirlenen çerçeve kapsamındaki işleri yürütebilecek şekilde düzenler.

Üye devletler müdahale kuruluşlarının oluşturulması için farklı yaklaşımlara sahiptir. Fransa ve Hollanda'daki gibi ürün grupları için ayrı müdahale kuruluşları oluşturulabildiği gibi, İngiltere'deki gibi tüm ürün gruplarını kapsayan tek bir müdahale kuruluşu da oluşturulabilir. Ancak, hiçbir ülke bu modelleri değiştirmeksizin almamış olup, iki modeli birleştiren düzenlemelere de sıklıkla rastlanır. Düzenlemeler, ülkelerin tarihsel geçmiş ve deneyimleriyle biçimlense de, öyle görünmektedir ki, ürün grupları için ayrı müdahale kuruluşlarının oluşturulması daha basit ve etkin bir yöntemdir.

Müdahale kuruluşları, Topluluk hukukunu, ulusal çerçeve ve hukukları dahilinde uygularlar.

Müdahale Kuruluşlarının harcamaları kısmen Komisyon, kısmen de Üye Devletler tarafından karşılanır. Sözelimi devlet hazinesi, kuruluşların yönetim harcamalarını, destekleme alımlarının teknik maliyetini ve müdahale stok alımlarının maliyetini karşılar. Teknik harcamalar daha sonra Komisyon tarafından standart oranlarda geri ödenir. Müdahale stokları zararına satılacak olursa, bu, Birliğin kaybı olarak değerlendirilir; satış kar elde edilerek yapılacak olursa bu durumda Birliğin yararına olarak değerlendirilir.

Üye Devletlerde müdahale kuruluşlarının rolü ürün politikalarına göre değişiklik gösterir. Müdahale kuruluşları, söz konusu piyasa düzenine tabi olan tüm ürünlerin müdahale alımlarını düzenlemekle yükümlüdür. Müdahale işlemleri, uygun depoların belirlenmesi, tesislerin kalite kontrolü, alım sözleşmelerinin düzenlenmesi, bu sözleşmelere uygunluğun kontrolü ve müdahale satışlarının idaresini kapsar.

Piyasa yönetiminin geniş kapsamlı olması yönetim açısından önemli bir güçlük-tür, zira ürün rejimleri çoğu zaman oldukça tekniktir ve sürekli düzenleme ile değiştirilmeyi gerektirir. Bu işlemler Brüksel ile bağlantılı olarak yapılmaya başlanmış olup, bazı bölgelerde müdahale kurumları rejimde belirtilen parametre hesaplarının ayrıntılarını dikkate almaksızın çalışmaktadır. Sözelimi ihracat geri ödemesi hesaplanırken pek çok öğenin dikkate alınması gerekebilir ancak müdahale

kuruluşu bunu bilmeyebilir. Müdahale kuruluşunun politikayı uygulayabilmesi için bilmesi gereken tek unsur ihracatçılara geri ödenecek miktardır. Bu bilgi müdahale kuruluşuna Komisyon tarafından verilir.

Bazı ülkelerde müdahale kuruluşlarının üyeleri, AB ürün yönetim komitelerinin toplantılarına katılırlar. Bu ilişkiler mevzuat ve OTP'nin uygulanması konusunda Birlik ve üye ülkeler arasında yakın işbirliği kurulmasını sağlar.

II. Ödeme Kurumları (Paying Agencies)

Üye ülkelerde Tarım Bakanlıkları bünyesinde görev yapan ve AB kurallarına göre ödeme kurumu olarak belirlenmiş ve akredite edilmiş kuruluşlardır. Ödeme kurumları temel olarak, söz konusu ödeme yapılmadan önce ödemeye konu olacak faaliyetlerin Topluluk kurallarına uygunluğunu, ödemelerin doğru olarak yapılıp, muhasebe kayıtlarına tam olarak geçirilip geçirilmediğini ve gerekli belgelerin zamanında ve AB normlarına uygun şekilde teslim edilip edilmediğini kontrol eder.

Bazı AB üyesi ülkelerde tek bir ödeme kurumu mevcutken, bazı ülkelerde bu sayı birden fazla olabilmektedir. Ancak, bu durumda üye ülke, söz konusu ödeme kurumlarının Topluluk kurallarını harmonize şekilde uygulamalarını sağlayacak önlemleri almaktadır. Akreditasyon sürecinin uzun zaman alması ve zor olması nedeniyle aday ülkelerin tek bir ödeme kurumu oluşturmaları önerilmektedir.

26 Ocak 2000' de AB Komisyonu Tarım ve Kırsal Kalkınma için Özel Katılım Programı'nın (Special Accession Programme For Agriculture and Rural Development -SAPARD-) Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinde (MDAÜ) mali idaresine ilişkin bir tebliğ kabul etmiştir. Söz konusu tebliğe göre;

Her bir aday ülkenin, FEOGA Garanti bölümü ve katılım öncesi araçları düzenleyen yönetmeliklerle (1258/1999, 1663/95 ve 1266/1999) paralel bir şekilde **ödeme ve uygulama kurumu (paying and implementation agency)** kurması öngörülmekte ve SAPARD'ın yönetiminin her bir ülke sorumluluğunda olan bu kuruluşa aktarılması gerekmektedir.

Ödeme Kurumu, **yetkili Ulusal Otorite (Ulusal Fon)** tarafından akredite edilecek, AB Komisyonu da bu akreditasyonu onaylayacaktır. Akreditasyon, bazı ülkelerde oldukça uzun bir zaman süreci içinde tamamlanabilmektedir. Prosedürün tamamlanabilmesi için ödeme kurumlarının bir takım temel akreditasyon kriterlerini karşılamaları gerekmektedir. İlgili prosedür tamamlandıktan sonra ilk yılda "Mali Memorandum" imzalanır ve Topluluk finansmanı Ulusal Fona devredilecek duru-

ma gelir. Ancak Ulusal Fon da; hazine yönetimi, fonların alınması, ödeme kurumuna dağıtımı, bilgisayar güvenliği ve iç teftişe ilişkin bazı temel kriterleri karşılayabilmelidir. **Ulusal Fon, bu aşamadan sonra, Komisyon ve Ödeme Kurumu (Paying Agency) arasında mali transferleri yapan ve iletişimi sağlayan bir birim haline gelecektir.**

Aday ülkeler AB'ye tam üye olduğunda Komisyon ile ödeme kurumu arasındaki mali ilişkileri düzenleyen Ulusal Fon ortadan kalkacak ve FEOGA'dan gelecek paralar ülke içerisinde ödeme kurumları aracılığıyla dağıtılacaktır.

III. Entegre İdare ve Kontrol Sistemi (Integrated Administrative and Control System- IACS)

3887/92 ve 3508/92 sayılı tüzüklerle düzenlenen IACS, esasen, bir kontrol sistemi kurarak, OTP'de ekilebilir alanlar ve canlı hayvan düzenlemelerinde yolsuzluğun önlenmesi amacıyla 1992 yılında oluşturulmuş bir sistemdir.

Bu sistem ile,

- OTP reformları çerçevesinde doğrudan ödemelerle ilgili olarak getirilen hükümlerin etkin bir şekilde uygulanmasının teminat altına alınması,
- Çiftlik başına verilen destek sisteminin kurulması sonucunda ortaya çıkabilecek idari sorunların çözülmesi,
- Kullanılmayan arazi için yapılacak ödemelerin usulsüz kullanımına ilişkin cezai müeyyideler getirilmesi amaçlanmıştır.

Her üye devlet aşağıdaki unsurları ihtiva eden kendi IACS sistemini kurmakla yükümlü olup, bu çerçevede yardımlardan faydalanabilmektedir:

- Doğrudan gelir yardımı için başvuran her bir çiftçiye ilişkin bilgileri ihtiva eden bilgisayar destekli bir veri tabanı,
- Alfanumerik olarak hayvan kimlik ve kayıt sistemi,
- Tanımlı tarımsal parseller,
- Yardım başvurusu talep formları,
- Mali denetime ilişkin entegre kontrol sistemi.

Komisyon'un Ara Dönem Değerlendirmesinde, aday ülkelerin bu sistemi oluşturmadıkları takdirde, üye olsalar bile, doğrudan ödemelerden tam olarak yararlanamayacakları belirtilmektedir. Bu bakımdan, Türkiye'de sistemin bir an önce kurulması önem arz etmektedir.

IV. Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (Farm Accountancy Data Network - FADN)

FADN, tarımsal işletmelerin gelirlerini ve Ortak Tarım Politikası'nın (OTP) tarımsal işletmeler üzerine etkilerini değerlendirmek üzere oluşturulmuş bir araçtır. FADN kavramı 1965 yılında ortaya atılmış olup, 79/65/AET sayılı Konsey Tüzüğü ile bu ağın kurulmasının yasal çerçevesi oluşturulmuştur. Sözkonusu sistem, Avrupa Birliği (AB) Üye Devletlerinin yıllık olarak örnekleme yoluyla yaptığı incelemeler ile topladığı verilerden oluşmaktadır. AB içinde FADN'ın işleyişinden sorumlu birimler, her yıl, örnekleme metodu ile seçilen AB'deki tarımsal işletmelerden muhasebe verileri toplamaktadır. Ulusal incelemelerden elde edilen verilerle oluşan FADN, bir örnek mikro ekonomik verilerin toplandığı tek kaynaktır (örneğin kayıt tutma prensipleri bütün ülkelerde aynıdır). Sözkonusu inceleme AB'deki tüm işletmeleri kapsamamakta ve yalnızca ölçekleri itibarıyla ticari sayılabilecek işletmeler kapsam dahiline alınmaktadır.

FADN incelemeleri çiftlikte yapılan tüm tarımsal faaliyetleri kapsamaktadır. Ayrıca, turizm ve ormancılık gibi tarımsal olmayan çiftlik faaliyetlerine ilişkin veriler de toplanmaktadır.

Halihazırda, yıllık örnekler yaklaşık 60.000 işletmeyi kapsamaktadır. Her bir örnek çiftlik için toplanan bilgiler yaklaşık 1000 değişkenle ilgilidir. Bu değişkenler; konum, ekili alan, hayvan sayısı, işgücü gibi fiziki ve yapısal veriler ile, farklı ürünlerin üretim değeri, stoklar, alım ve satımlar, üretim maliyetleri, malvarlığı, borçlar, OTP önlemlerinin uygulanması ile ilgili olanlar da dahil olmak üzere üretim kotaları ve sübvansiyonlar gibi ekonomik ve mali verileri kapsamaktadır.

Komisyon, verileri bizzat kendisi toplamamaktadır. Bu, her bir Üye Devletteki irtibat bürolarının sorumluluğudur, ve bu bürolar ya da onlar tarafından tayin edilen kurumlar tarafından üstlenilmektedir. Her bir irtibat bürosunu bir Ulusal FADN Komitesi yönlendirmektedir.

Komisyon, FADN incelemelerine katılmanın İrtibat Bürolarına mali bir yük getirdiğini bildiğinden, başarıyla tamamlanarak Komisyon'a iletilen her bir Çiftlik Beyannamesi için bir geri ödeme yapılmaktadır.

FADN'ın kurucu mevzuatında, her bir çiftlikle ilgili olarak Komisyon'a iletilen tüm veriler bakımından gizlilik esasına azami dikkat edilmesi öngörülmüştür. Sonuç olarak, tek tek çiftliklerle ilgili veriler Komisyon'un Tarım genel Müdürlüğü dışına çıkarılmamaktadır. Sadece bir grup çiftlik ya da Üye Devletlere ya da bölgelere göre çiftlikler bakımından toplam sonuçlar yayınlanmaktadır.

BAŞKAN PROF. DR. ALI TOKGÖZ: Biz de teşekkür ederiz sayın Varol. Zaten konuşmaya başlamadan önce beş dakika geçebiliriz demişti, ama ikinci konuşmacı sayın Prof. Dr. Ahmet Şahinöz'den rica ettim, o bize birazcık daha herhalde kısa bir sunum yapacak. Ben burada oturabilirim, ama dinleyicilerin sabrı var, onun için kısaca özetlerseniz sevinirim.

Konumuz AB ve Türkiye'de Tarım Politikalarında Değişim Eğilimleri üzerine olacak. Buyurun Sayın Şahinöz.

AB ve TÜRKİYE TARIM POLİTİKALARINDA DEĞİŞİM EĞİLİMLERİ

Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ *

GİRİŞ

Uruguay Round sonrası dünya tarım politikalarında, “daha az devlet, daha çok piyasa” ifadesiyle özetlenebilen liberal eğilimler etkili olmaya başlamıştır. Avrupa Birliği ülkeleri başta olmak üzere, gelişmiş ülkeler 1994 Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülükler çerçevesinde, tarım ürünlerinin dış rekabete karşı korunmasında, ihracat sübvansiyonlarında ve nihayet iç desteklerde önemli indirimler gerçekleştirmişlerdir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler ise, kısmen DTÖ Tarım Anlaşması, kısmen kamu finansman kısıtları, ancak esas olarak Uluslararası Para Fonu (IMF) ile imzalanan Yapısal Uyum Programları'nın bir gereği olarak daha az müdahaleci tarım politikalarına yönelmek durumunda kalmışlardır.

Ancak, politikalarda ortaya çıkan liberal eğilimler tarım kesimine yapılan devlet müdahalelerinin ve korumacılığın yüksek bir düzeyde kalmasını engellememiş ve hatta, gelişmiş ülkelerde tarımsal sübvansiyonlar da mutlak olarak azalmamış, tam aksine artış göstermiştir. Nitekim, Tarım Anlaşması öncesinde 250 milyar \$ civarında bulunan OECD ülkelerinin toplam tarımsal sübvansiyon miktarı, 2001 yılında 311 milyar \$'a yükselmiştir. Fakat bu arada, DTÖ'nün kısıtları doğrultusunda sübvansiyonların görece olarak gerilediğini söyleyebiliriz. Örneğin, OECD ülkelerinde, tarımsal sübvansiyon miktarının GSMH'ya oranı, söz konusu dönem için %2'lerden %1,3'e ve Üretici Destekleme Eşdeğeri (ESP) oranı %40'tan %30'a düşmüştür. Bu son oran AB için %35, ABD için %21 ve Türkiye için %15'dir.

Tarım Anlaşması taahhütleri doğrultusunda gerçekleştirilen indirimlere karşın tarım ürünleri koruma oranları henüz çok yüksek düzeylerde bulunmaktadır. Örneğin, OECD ülkelerinde sanayi ürünleri için %3'lere gerilemiş bulunan ortalama koruma oranları tarım ürünleri söz konusu olunca %30-40 düzeyine yükselmektedir. Bu oranlar, birtakım hassas tarım ürünlerinde daha da büyük değerler alabilmektedir. Örneğin, AB'de %42 düzeyinde bulunan ortalama tarımsal koruma oranları şeker, tereyağı, arpa, süt tozu ve sığır eti gibi temel gıda ürünlerinde %70'i rahatlıkla aşabilmektedir. Aynı biçimde, AB'de %35 olan ortalama ESP oranları sığır ve kuzu eti, yulaf, süt ve ayçiçeği tohumu söz konusu olunca ikiye katlanıp %70'lere ulaşabilmektedir. Tarım kesiminin ekonomik gelişme sürecinde ulusal gelire, istih-

* Hacettepe Üniversitesi, İktisat Bölümü öğretim üyesi

dama ve dış ticarete katkısı azalırken, “gıda güvenliği” gibi stratejik önemi devam etmektedir. Bu bakımdan tarım kesimine devlet müdahalesi ve desteklerine her zaman iktisadi gerekçe aramamak gerekir.

Gelişmiş ülkelerin tarım ürünlerinde korumacı politikalarını sürdürmeleri, hiç şüphesiz dünya ticaretinin gelişmesini sınırlamaktadır. Dünya Bankası'nın yaptığı hesaplama göre, OECD ülkelerinin tarımsal sübvansiyonları kaldırması geliştirmekte olan ülkelerin toplam ihracatlarını %24 oranında arttırarak bu ülkelerin yılda 60 milyar \$ ek dış gelir sağlamalarına olanak sağlayacaktır. Dünya tarım ticaretinin sınırlandırılması ise, geliştirmekte olan ülkelerin ekonomik gelişme potansiyellerini ve olası refah artışlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Yine gelişmiş ülkelerde üretim fazlasını özendiren ihracat sübvansiyonları ve güçlü iç destekler dünya piyasa fiyatlarını yapay olarak düşürerek, geliştirmekte olan ülkelerin öncelikle dış rekabet gücünü yok etmektedir. Tarımsal fiyatları yapay olarak düşüren AB ve ABD'nin sübvansiyonlu ürünleri geliştirmekte olan ülkelerin iç pazarlarını da istila ederek yerli üretimin gelişme dinamiklerini geriletip gıda güvenliklerini tehlikeye atmakta, bu ülkelerde yıkıcı bir kırsal göçe, yoksulluğa ve giderek de açlığa ortam hazırlamaktadır. Söz konusu politikalar bizzat kendi ülkelerinde ise, çok ciddi çevre kirliliğine ve ağır mali külfete yol açmaktadır.

OTP'DE REFORM ARAYIŞLARI

Dünya tarım politikalarını hem güçlü bir biçimde etkileyen hem de bu politikalarla ilgili tartışmaların odağında bulunan Ortak Tarım Politikası (OTP) uygulamaya girdiği 1962 yılından bu yana çok sayıda değişikliğe uğramıştır. Ancak, bu değişiklikler OTP'nin ne temel amaçlarında ne de temel politika araçlarında herhangi bir köklü sapma yaratmamıştır. OTP'nin yeniden yapılandırılması anlamında bir reforma tabi tutulması, ancak 1980 sonrası gündeme gelebilmiş ve 1990 sonrası yaşama geçirilmiştir.

OTP'de reform arayışlarının su yüzüne çıkmasında AB içindeki gelişmeler kadar dış dinamiklerin de etkisi olmuştur. Yüksek destekleme fiyatları ile özendirilen ve dış rekabete karşı sıkı bir biçimde korunan tarımsal üretim, çok büyük artışlar göstererek 15 yıl gibi kısa bir sürede AB'de kendi kendine yeterliliği gerçekleştirmiştir. Destekçi politikaların, iç talebi karşılayabilen bir üretim düzeyine ulaşıldığı andan sonra da sürdürülmesi, AB'nin çok ciddi bir üretim fazlası ve üretim fazlasına bağlı ağır bir mali yük ile karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Kısaca, OTP kendi başarısının kurbanı olmuştur. Gerçekten de, 1980'li yılların başında Topluluk tarım ekonomisi literatürü “tahıl dağları”, “süt gölleri”, “et buzulları” ve “şarap ırmakları” gibi yeni kavramlarla tanışmıştır. Üretim fazlasına bağlı olarak giderek artan destekleme alımları, stoklama maliyetleri ve ihracat sübvansiyonları Toplu-

luk için taşınması güç bütçe yükleri oluşturmaya başlamıştır. Nitekim, 1975 yılında 4,5 milyar ECU olan Topluluk tarım bütçesi (FEOGA), 1980'li yılların başında 10 milyar'ı aşmış 1990'lı yılların başında 40 milyar ECU'ye dayanmıştır. 1991 yılında, yalnızca tarımsal stoklamanın Topluluğa yüklediği mali yük 6,4 milyar ECU'dur. Bu arada, OTP'nin Topluluk'ta kişi başına yıllık net maliyeti ise, aynı dönem içerisinde 17 ECU'den 105 ECU'ye yükselmiştir.

Sınırsız üretim artışı çabalarının davetiye çıkardığı aşırı endüstriyel girdi kullanımı, genetik müdahale ve manipülasyon çok ciddi çevre kirliliği ve insan sağlığı sorunları doğurmuştur. Üye ülkelerin tarımsal bütçeye katkıları ile bütçeden aldıkları pay arasındaki farkın bazı ülkeler aleyhine büyümesi, tarımsal destekleme sisteminin çiftçiler arasındaki ekonomik farklılaşmayı giderek derinleştirilmesi, tarımsal nüfusun aşırı derecede azalması ve yaşlanması gibi sosyal sorunlar, OTP'ye karşı oluşan iç tepkinin daha da güçlenmesine neden olmuşlardır. Ancak, OTP karşıtı söz konusu dinamiklerin OTP'de köklü bir değişim gerçekleştirmeye yetmediği de bir gerçektir. Yirmi yılı aşkın süredir ellerinde bulundurdukları kazanımları kaybetmek istemeyen güçlü çiftçi örgütleri ve Fransa gibi tarımsal geleneği bulunan ülkeler reform arayışlarına direnç göstermişlerdir. Bu bakımdan 1970 ve 1980'li yıllarda üretim fazlası sorunu "ortak sorumluluk vergisi", "kotalar" ve "maksimum destekleme alımları" gibi geçici tedbirlerle çözülmeye çalışılmıştır. OTP'de reform için ise, dış dinamiklerin de harekete geçmesi gerekecektir.

AB'de tarımsal üretimin iç talebi aşmış dış pazar arayışına yönelmesi, ABD gibi geleneksel ihracatçı ülkeleri verimli Avrupa pazarlarından yoksun bırakmayacak, aynı zamanda ve özellikle onlara dünya tarım piyasalarında çok güçlü bir rakip oluşturacaktır. AB'nin dış pazarlara yöneldiği 1980'li yılların dış talebin durgunluğa girdiği bir dönemle çakışması tarım ticaretindeki rekabeti daha da sertleştirerek adeta bir "sübvansiyonlar savaşı"na dönüştürmüştür. Belirli bir süre sonra, AB ve rakipleri açısından sürdürülemez hale gelen dış pazar mücadelesi ve ticari karmaşa 1986 yılında başlayan GATT Uruguay Round ile çözüme götürülmeye çalışılmıştır. Nitekim, AB'nin Mayıs 1992 Lizbon Zirvesi'nde OTP'de reform kararı alınması ile Uruguay müzakereleri bir yıl sonra sonuçlandırılabilmiş ve Nisan 1994 tarihinde Tarım Anlaşması imzalanabilmiştir.

1990'lı yılların ikinci yarısında girilen reform arayışlarında yeni bir dinamik ortaya çıkmıştır. 1998 yılı itibariyle 10 yeni Avrupa ülkesi ile girilen tam üyelik görüşmeleri, AB'de OTP'nin geleceği ile ilgili birtakım kaygıların doğmasına neden olmuştur. Yeni ülkelerin tarım politikalarının OTP'ye uyumu ve uyum sürecinde gereksinim duyulacak kaynak sorunu, Gündem 2000'de yer alan Mart 1999 Berlin Zirvesi'nde kararlaştırılan OTP reformunda ve hatta 2004 yılında bitirilmesi beklenen Doha Round için hazırlanan AB önerilerinde yoğun bir biçimde yer almıştır.

OTP'DE DEĞİŞİM

OTP'nin AB içinde neden olduğu mali sorunların ve dünya piyasalarında yol açtığı ticari sorunların baskısı ile Mayıs 1992 tarihinde Lizbon Zirvesi'nde kararlaştırılan reform, doğal olarak sorunlara kaynaklık eden tarımsal fazlayı besleyen destekleme sistemini masaya yatırmıştır. Bu bağlamda, tarımsal destekleme fiyatlarını dünya piyasa fiyatları düzeyine çekecek ve aşırı üretim fazlasını ortadan kaldıracak ciddi önlemler alınmıştır. Örneğin, sorunlu ürünlerden tahılda destekleme fiyatları, gelecek üç kampanya döneminde %29, sığır eti fiyatları %15, süt fiyatları %10, tereyağı fiyatları ise iki kampanya döneminde %5 oranlarında azaltılacak ve ekili tahıl alanlarının, 20 hektardan küçük işletmeler hariç, %15'i nadasa bırakılacaktır. Fiyat ve üretimdeki düşüşlerin üretici gelirlerinde yol açacağı gerilemeler doğrudan ödemeler ile telafi edilecektir.

Mart 1999 tarihli Berlin Zirvesi'nde imzalanan ve Gündem 2000'de yer alan yeni tarım reformu, Mayıs 92 reformunun devamı niteliğinde bir içeriğe sahiptir. Tahıl, süt ve sığır eti gibi ürünler için destekleme fiyatları, üç yılda toplam %15-20 oranında azaltılacaktır. Gerekli olması durumunda, 2002-2003 dönemi için Konsey yeni bir indirim kararı verecektir. Çiftçilere ödenen doğrudan yardımlar, Mayıs reformundan farklı olarak sığır etinde %85'e, sütte %60'a ve tahılda %50'ye indirilecektir. Fazla veren ürünlerde kotalar ve nadas programları sürdürülecektir. Bu son reforma göre, 2006 yılında Topluluk tarım fiyatları dünya piyasa fiyatları ile aynı düzeyde olacaktır.

Gündem 2000 aslında bize, 2000'li yılların OTP'sinin çekirdek eksenini sunmaktadır. Yeni yüzyılın sürdürülebilir politika modeli de, işte bu eksenin işaret ettiği temel yönelimlerden türetilen olacaktır. 1990'lı yılların OTP'si fiyat ve miktar gibi ekonomik unsurları ön plana çıkarmışken, 2000'li yılların modeli tarımsal üreticinin rekabet gücünün artırılması gibi ekonomik öğelerle, dinamik bir biçimde tanımlanan kalite, doğal denge, insan sağlığı, tarım kesiminin yaşam kalitesi, kırsal miras ve toplum gibi ekonomi dışı öğeleri bir araya getirmeyi öngörmektedir. Yeni modelin uygulanabilirliği, ekonomi dışı taleplerin AB ülkelerinde toplumsal bir nitelik kazanmasından güç almaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında yaşama geçirilen "modern tarım"ın neden olduğu çevre ve insan sağlığı sorunlarına yönelik duyarlılık, aynı dönemde yaşanan hızlı ekonomik büyümenin ortaya çıkardığı refah artışı ile güç kazanmıştır. Çevre ve insan sağlığı ile ilgili duyarlılıkların yaygınlaşıp toplumsal bir boyut kazanması siyasi iktidarların tarım politikalarını yeniden tanımlamalarına ve "yurttaş tarımı", "OTP'nin yeşillendirilmesi" ve "çevreye ve insana saygı" gibi özlere yeni politikalarda ön plana çıkmasına yol açmıştır. OTP'nin yeşillendirilmesini özendiren bir başka unsur da, "mavi kutu" da bulunan ve Uruguay Round Tarım Anlaşmasının indirim dışı tuttuğu doğrudan desteklerin

Milenyum Round ile, üretim ile ilişkisini keserek “yeşil kutu”ya geçenler hariç indirim programına alınacak olmasıdır.

Gündem 2000’de tarım politikalarına yön veren bir başka unsur, 1998 yılında tam üyelik müzakerelerine başlanan ve 2003 Kopenhag Zirvesinde 2004 yılı Mayıs ayında AB’ye tam üye olması karara bağlanan on yeni ülkenin tarım sektörlerinin OTP’ye uyum konusu olmuştur. Uyum için gerekli finansman kaynakları ve hukuki-kurumsal düzenlemeler ile daha geniş bir tarım sektörünü temsil edecek OTP için öngörülen yeniden yapılandırma işlemleri yeni politika oluşturma çalışmalarına damgasını vurmuş bulunmaktadır. Söz konusu ülkelere tarımsal yapılarını iyileştirmeleri, işletmelerini modernleştirmeleri, işletme-pazarlama sistemlerini geliştirmeleri, üretici birliklerini kurmaları ve doğal çevreyi korumaları için, tam üyeliğe uyum çerçevesinde 12,4 milyar euro tahsis edilmiştir.

AB’nin Aralık 2002 tarihinde, 2004 yılında sonlandırılması öngörülen Doha Round için yaptığı öneriler, içerik olarak önceki tarım reformları ile aynı doğrultudadır. Nitekim, Gündem 2000’nin Doha Zirvesi için atılmış güçlü ve isabetli bir adım olduğunu vurgulayarak başlayan AB önerileri üç başlık altında toplanabilir. Bunlardan ilki, tarımsal gümrük vergilerinin altı yıl içerisinde, her ürün grubu için en az %15 olması kaydıyla ortalama %36 oranında azaltılması, ikincisi, ihracat sübvansiyonlarının %45 oranında azaltılması ve üçüncüsü, fiyat desteklerinin %55 oranında azaltılmasıdır. Aynı konularda gelişmekte olan ülkeler için her bir indirim yükümlülüğü hafifletilmekte ve indirimlerin gerçekleştirilme süresi on yıla çıkarılmaktadır. Tarımsal piyasaların ve politikaların daha fazla serbestleşmesini savunan ABD ise, ihracat sübvansiyonlarının beş yıl içerisinde sıfırlanmasını önermiş bulunmaktadır.

Bu arada, tarım kesimi ile ilgili çok sayıda meslek kuruluşu ve sivil toplum örgütü, Doha Round ile ilgili tartışma ortamından yararlanarak çok değişik politika önerileri geliştirmektedirler. Örneğin, “Avrupa’da tarımsal fazla bir kader değildir” diyen Fransız Köylü Federasyonu, üretimin yönünün öncelikle iç piyasalara çevrilererek ihracat sübvansiyonlarının azaltılmasını, buna karşılık dış korumanın arttırılmasını, bu doğrultuda, atıl kalan tahıl alanlarına yem bitkisi ekilmesini ve kota sisteminin yoğun bir biçimde kullanılmasını önermektedir. İngiltere’nin başını çektiği “liberal politika” taraftarları ise, tarım kesiminde ikili bir yapının oluşmasını, bu bağlamda en etkin üreticilerin dünya piyasalarına sübvansiyonsuz olarak serbestçe çıkmasını, daha az etkin işletmelerin iç piyasalara yönelik olarak üretim yapmasını önermektedirler.

2004 yılında sona erdirilmesi hedeflenen Milenyum Round’da yeni “Küresel Tarım Politikaları”nın genel çerçevesinin oluşması beklenmektedir. Genel çerçevenin

temel tanımlayıcısı piyasa mekanizması olmakla birlikte, tarımsal ticaretin serbestleştirilmesinin birtakım koşullara bağlanma olasılığı bulunmaktadır. Nitekim, Kasım 2001'de Doha Zirvesi'nde birtakım "çevre" ve "sağlık" normları ile "sosyal" normlara saygılı, yani "koşullu bir serbest ticaret" politikası gündeme taşınmış bulunmaktadır. "Koşullu serbest ticaret" ilkesine göre, ticarete taraf ülkelerin çocuk işçi ve mahkumların çalıştırılmaması, sendikal örgütlenmenin ve toplu sözleşme yapmanın önündeki engellerin kaldırılması gibi sosyal ve doğal çevreye zarar veren maddelerin-yöntemlerin üretim faaliyetlerinde kullanımını sınırlayan, kalıtsal değişime uğratılmış canlıların ithalatını yasaklayan çevre ve sağlık koşullarına uygun hareket etmesi gerekmektedir. Uruguay Round sonrası koşulsuz bir biçimde uygulanan doğrudan desteklerde de, Milenyum Round sonrası çevreye, iş sağlığına, hayvan haklarına, vs. saygı temelinde "çapraz uygunluk" koşulu aranacaktır.

Koşullu da olsa, Milenyum Round sonrası dünyada güçlü bir ticari serbestleşme sürecinin başlayacağı muhakkaktır. Daha önceki Round'da tarım ürünleri ticaretinde tam anlamıyla bir serbestleşme sağlanmaktan çok, serbest ticareti engelleyen unsurlar tespit edilmiş ve bu unsurların denetim altına alınması hedeflenmişti. Yapısal sorunlarını henüz aşamamış ve devlet desteğine gereksinim duymayacak bir gelişmişlik düzeyine ulaşamamış olan Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler için, güçlü bir serbestleşme politikası tarımsal faaliyetlerin sonunu getirecek tehlikeler içermektedir. Tarım kesimi gibi, üretimin ötesinde toplumların sosyo-kültürel temel dokularından birisini oluşturan ve nüfusun beslenmesi gibi yaşamsal bir işlevi yerine getiren bir faaliyet alanının salt piyasa mekanizması tarafından yönlendirilmesine müsaade edilemez. Günümüzde, DTÖ'nün koşulsuz liberal tarım politikaları yaratma çabalarının ötesinde IMF'nin, yine Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere, yapısal uyum ve ekonomik istikrar programları çerçevesinde dayattığı "tarım reformları" da tarım kesimi için çok büyük tehlikeler içermektedir. Şu an Türkiye'de uygulamada olan, tarım kesiminin özgün koşullarından ve yapısal sorunlarından kopuk bir zeminde, tamamen finansal kaygılardan hareketle hazırlanan "Made in IMF" tarım reformu, Türk tarımını sonu belirsiz bir yola sürüklerken, yetmiş milyona yaklaşan bir nüfusun gıda güvenliğini de hiçe saymaktadır.

OTP'YE UYUM SORUNU

1963 Ankara Anlaşması ile başlayan AB'ye tam üyelik süreci ve 1996 yılında uygulamaya giren Gümrük Birliği (GB) çerçevesinde, Türk tarım politikalarının Ortak Tarım Politikası'na uyumu zorunluluğu bulunmaktadır. 1970 yılında imzalanıp 1973 yılında uygulamaya giren Katma Protokol'ün 33/1. maddesinde, "tarım

ürünlerinin Türkiye ve Topluluk arasında serbestçe dolaşımı için Türkiye, 22 yıllık bir dönem içinde kendi tarım politikalarını Ortak Tarım Politikası'na uyumlu hale getirmek için gerekli önlemleri alır." ifadesi bulunmaktadır. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)'nda, "Türk tarımının Ortak Piyasa Düzeni'ne uyum sağlama olanaklarının araştırılacağı" yazılmasına karşılık bu alanda pek bir somut adım atılmamıştır.

GB'nin uygulamaya girmesinden sonra Türk tarım politikalarının OTP'ye uyumu için içerik, yöntem ve tarih açılarından pek kesin olmayan yeni bir süreç başlatılmıştır. Ortaklık Konseyi ile bu amaçla tarımsal yapılara, örgütlenmeye, fiyat-pazar sistemlerine, iç-dış ticaret, rekabet ve finansman politikalarına ve nihayet Topluluk tarım mevzuatına ilişkin çeşitli alt komiteler oluşturulmuştur. Bu süreçte aynı zamanda, tarım ürünleri ticaretinde tercihli ticarete dayalı birtakım iyileştirmeler gerçekleştirilmiştir. OTP'ye uyum için zaman kısıtına tabi somut hedefler ise, ancak 2000 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi ile saptanabilmiştir. Buna göre, kısa vadede Türk tarımında arazi, çiftçi ve ürün kayıt, hayvan kimlik ve bitki sağlığı sistemlerinin kurulması, orta vadede ise, tarım ve kırsal kalkınma, gıda tesisleri ve balıkçılıkla ilgili mevzuat uyumu, su ürünlerinde kalite ve standardın sağlanması talep edilmektedir. Kısa dönem Mart 2002 tarihinde sona ermesine karşın tarımsal kayıt sistemi Mart 2003 tarihinde de henüz tamamlanabilmiş değildir. Orta vadeli uyum çalışmaları ise yavaş bir tempo ile ilerleyebilmektedir. Bu arada, OTP'ye uyum konusundan bağımsız olarak hazırlanan ve 2000 yılı Ekonomik İstikrar Programı ile birlikte uygulamaya giren "tarım reformu"nun içerdiği temel yenilik olan "doğrudan gelir desteği" sistemi, AB'de Mayıs 92 reformu ile uygulamaya sokulan "telafi edici ödeme" sistemine benzerlik göstermektedir.

Türk tarım politikalarının OTP'ye uyum biçimini ve OTP'ye uyumun etkilerini şimdiden kestirmek, iki nedenden dolayı oldukça zordur. Bu nedenlerin ilki OTP'nin son dönemlerde sergilediği dinamik yapı, ikincisi ise, Türk tarımının AB tarımına göre sahip olduğu farklı sosyo-ekonomik yapısıdır. Yukarıda gördüğümüz gibi, 90'lı yıllarla birlikte OTP aralıksız bir değişim sürecine girmiş ve giderek hızlanan dinamik bir yapıya bürünmüştür. Bu bakımdan, Türk tarım politikalarının, büyük bir olasılıkla 2010'lu yıllara sarkacak uyum anında OTP'nin bürüneceği yapıyı tam olarak kestirebilmek gerçekten çok zordur. AB'nin neredeyse toplamı kadar bir tarımsal nüfusa ve AB'ye göre oldukça geri bir düzeyde bulunan sosyo-ekonomik ve teknolojik yapıya sahip bir sektörün OTP'ye uyumu elbette pek kolay olmayacaktır. Bu hacim ve farklılıkta bir sektörün OTP tarafından içselleştirilip hazmedilmesi, AB'yi karşı karşıya bırakacağı mali yük bir yana, büyük bir olasılıkla OTP'de köklü birtakım değişiklikleri gündeme getirecektir. AB'nin Türk tarımını OTP'ye mevcut topluluk tarım bütçesi ile dahil etmesi, AB çiftçilerinin gelirlerin-

de makul olmayan boyutlarda düşümlere ve sistemin işleyişinde köklü değişikliklere yol açacaktır.

Yukarıda sözü edilen kısıtlar altında OTP'ye uyum için iki öngörü seti geliştirebiliriz. Birinci senaryoya göre, OTP, Türkiye'den bağımsız olarak, kendi dinamikleri ile gelişmesini sürdürecektir. Bu durumda, OTP'nin 2010'lu yıllarda kazanacağı yapıyı, Gündem 2000'den hareketle tasarlayabiliriz. Bu durumda, OTP'ye uyum için Türkiye'ye, tam üyeliği takiben 10-15 yıllık bir süre verilecektir. İkinci senaryo, Türk tarımını bünyesine kabul etmesine bağlı olarak, OTP'de birtakım yapısal değişikliklerin meydana geleceği varsayımına dayanmaktadır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, OTP'de 1990'ların başında gerçekleştirilen reform ile başlayan değişim süreci, Gündem 2000 ile yeni bir ivme kazanarak yola devam etmektedir. Bu değişim sürecinin uyandırdığı genel kanı, Türkiye'nin tam üyeliği gerçekleşmeden, OTP'nin yeni bir yapıya kavuşacağı yönündedir. OTP'nin bugünkü öncelikleri ve amaçları yeniden tanımlanırken, AB tarımı da ekonomik açıdan, büyük bir olasılıkla Topluluk Tarım Bütçesi'nden bağımsız bir hale gelecektir. FEOGA bu durumda, ağırlıklı olarak kırsal yapısal bir fon niteliğine bürünmüş olacaktır. Bu nitelikteki bir fonun Türk tarımına desteği doğal olarak, kırsal gelişme ve doğal çevrenin korunması gibi ekonomi dışı unsurlara bağlanacaktır.

Türk tarımının bugünkü yapısal sorunlarını, mevcut ekonomik koşullar çerçevesinde tam üyelik tarihine kadar çözebilmesi ve OTP'ye uyum için gerekli tarımsal yapı, piyasa mekanizması ve mevzuat reformlarını yapabilmesi çok zordur. Tam üyelik durumunda, ekonomik açıdan desteklenmeksizin AB tarımı ile aynı pazarları paylaşmak ve eşit koşullarda rekabet etmek durumunda kalacak olan Türk tarımının büyük bir tahribatla karşı karşıya kalacağı muhakkaktır. Bu durumda, iki numaralı senaryonun uygulanmasına gerek kalmayacaktır.

2004 yılı Mayıs ayında AB'ye tam üye olması beklenen 10 ülke için oluşturulan tarımsal uyum modelinden hareketle, bir numaralı senaryonun ne yönde gelişeceği konusunda birtakım öngörülerde bulunabiliriz. 10'lar ile sürdürülen tam üyelik görüşmelerinde üzerinde en çok tartışılan konulardan birisi de OTP'ye uyum sorununun mali boyutudur. 10'lar AB'ye, tarım kesimi de dahil 15'lerle eşit haklara sahip olarak üye olmak isterken, 15'ler sahip oldukları hak ve ayrıcalıklardan ödün vermek istememektedirler. Çünkü AB, 1992 Edinburg ve 1999 Berlin Zirveleri'nde Topluluk bütçesini AB GSMH'sının %1,27'si ile sınırlamış ve böylece tarım kesimine yönelebilecek mali fonların istenildiği zaman artırılabilme olanağını ortadan kaldırmıştır. Kısaca, OTP'ye uyum konusunda ortaya çıkan gerginlikler, büyüyen bir pastanın daha fazla ülke tarafından yeniden bölüşülmesi ile ilgilidir.

AB, söz konusu uyumun AB tarımında yol açacağı mali sorunlar ile 10'lar tarımında neden olacağı idari, teknik ve sosyal sorunları en aza indirmek için OTP'ye tam anlamıyla dahil olabilmeleri için 10'ların önüne on yıllık bir geçiş dönemi koymuştur. Bu programa göre 10'lar üyeliklerinin ilk yılında, yani 2004'te doğrudan yardımlardan ancak %25 oranında yararlanabileceklerdir. AB'ye girdikleri 2004 yılında AB'de tarımsal üretici sayısının %40'ını temsil edecek olan 10'lar, Topluluk Tarım bütçesinden ancak %6'lık bir pay alacaklardır. AB'ye göre düşük bir verimliliğe, fakat yüksek destekleme fiyatlarına sahip olan başta Polonya olmak üzere yeni üyelelerde tarımsal üretimin tam üyelikle birlikte büyük bir yara alması, hatta tarım kesiminin büyük ölçüde boşalması tehlikesi vardır. Bu koşullarda gerçekleşecek bir uyum süreci sonunda (2013 yılında), adı geçen 10 ülkenin büyük bir olasılıkla desteklenecek çok fazla tarımsal üreticisi kalmayacaktır.

SONUÇ

Yaptığımız kısa çözümlmeden ortaya çıkan sonuçları beş başlık altında toplayabiliriz. İlk sonuç, OTP'nin iç ve dış dinamiklerin etkisi ile 1990'lı yılların başında girdiği piyasa ağırlıklı değişim sürecini önümüzdeki yıllarda da sürdüreceğidir. İkinci sonuç, OTP'nin yeniden yapılanmasının ve değişim doğrultularının Türkiye'nin tam üyeliğine bağlı olarak yeniden tanımlanmayacağıdır. Üçüncü sonuç, OTP'ye uyum için, tam üyeliği takiben Türkiye'nin önüne en az on yıllık bir geçiş döneminin konulacağıdır. Dördüncü sonuç, tam üyelikle birlikte Türk tarım ürünlerinin AB rekabeti karşısında zorlanacağı ve geçiş dönemi bitmeden üretim ve üreticilerin büyük bir bölümünün yok olacağıdır. Beşinci sonuç, Türk tarımının OTP'ye dahil olacağı varsayılan dönemde, ekonomik amaçlı tarımsal desteklerin artık olmayacağı, tarım bütçesinin ise daha çok sosyal ve ekolojik amaçlar doğrultusunda kullanılacağıdır.

Kırsal nüfusun yoğunluğu ve küçük aile işletmeciliğinin yaygınlığı Türk tarımının, gelecekte kırsal bir fona dönüşecek Topluluk Tarım bütçesinden önemli ölçüde yararlanacağı beklenebilir. Ancak, Türkiye eğer gıda güvenliği gibi bir stratejik hedeften vazgeçmek istemiyorsa, tam üyelik için muhtemel tarih olan 2010'lu yılların başına kadar tarım kesiminin yapısal sorunlarını çözüp AB tarımı ile rekabet edebilir bir duruma getirmelidir.

Günümüzde Türk tarımının nüfus yoğunluğu, temel alt yapı, arazi kullanımı ve işletme ölçeği, ileri teknoloji kullanımı, verimlilik, teknik-genel eğitim ve örgütlenme, piyasa-pazarlama, finansman, kurumsal ve hukuki düzenlemeler gibi çok ciddi yapısal sorunları bulunmaktadır. Yapısal sorunlarını henüz aşamamış ve dev-

let desteğine gereksinim duymayacak bir gelişmişlik düzeyine ulaşamamış bir sektör için devlet destekli politikalar yaşamsal bir önem taşımaktadır. DTÖ Tarım Anlaşmasının kuralları gibi dış kısıtlar ile kamu finansman dengesizliği gibi iç kısıtların bir fonksiyonu olarak tasarlanacak seçici ve dinamik bir destekleme modeli üzerine inşa edilecek bir tarım politikası akılcı bir seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Seçici ve dinamik bir destekleme programı tarımsal ürün deseninin, iç ve dış talepteki gelişmelere göre yeniden şekillenmesine de olanak sağlayabilecektir. Uygulanan yanlış destekleme politikaları sonucunda bugün Türkiye’de çay, fındık, tütün ve şeker pancarı gibi ürünlerde fazla verirken, hayvancılık, yem ve yağ bitkileri ile dış talebi giderek büyüyen ekolojik ürünlerde arz yetersizlikleri söz konusudur.

Özetlemek gerekirse, OTP ve DTÖ kuralları temelinde dış gelişmeleri gözetken ve iç kısıtları hesaba katan bu tür bir politika ayrıca, 1- Sosyo-ekonomik ve teknolojik yapısal sorunlarını çözüme henüz kavuşturamamış bir tarım için; tarımsal verimliliği arttırmak ve üreticilerin yaşam düzeylerini yükseltmek, 2- Hızlı artışını sürdüren ve kentleşen, ancak yetersiz beslenen bir nüfus için; gıda güvenliğini sağlamak ve beslenme düzeyini iyileştirmek, 3- Sınırlı bir ihracat yeteneğine karşılık büyümesi büyük ölçüde ithalata bağlı bir ekonomi için; ihracat yoluyla ödemeler dengesine katkıda bulunmak amaçlarına hizmet edecektir.

BAŞKAN PROF. DR. ALİ TOKGÖZ: Sayın Şahinöz’e biz de teşekkür ederiz efendim. Hem tam süresi içinde bitirdi sunuşunu, hem konusu çok ayrıntılıydı, süresi içinde tamamladı. Senaryoları için de teşekkür ederiz. Bunları geliştirebilir herhalde daha fazla da. Ama süre kısıtlı olduğu için bunu bu şekilde yaptık.

Şimdi üçüncü sunuya giriyoruz. Sayın Gökhan Güder sunacak. Konu, AB Kırsal Kalkınma Politikaları ve Değişim Eğilimleri. Buyurun Sayın Güder.

AVRUPA BİRLİĞİ KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARI VE DEĞİŞİM EĞİLİMLERİ

Gökhan GÜDER*

Avrupa Birliği'nde Kırsal Alan Kavramı ve Kırsal Alanın Sorunları

Avrupa Birliğinde (AB) kırsal alan çok farklı yapılara ve fonksiyonlara sahne olan kompleks alanlar olarak ele alınmaktadır. Kırsal alanlar, insanoğlunun kendi cinsiyle ve doğa ile girdiği çeşitli etkileşimlerin üzerinde yer aldığı mekanlardır. Bu alanlar, çoğu zaman tarım ve ormancılığın başat olduğu ama bunun yanında turizm, küçük ve orta ölçekte sanayinin ve el sanatları gibi diğer iktisadi faaliyetlerin de önemli olduğu, üzerinde insanoğlunun köy, pazar gibi sosyal yapılar yükselttiği, ekolojik açıdan değerli ve kentli insanlarla da sürekli etkileşim halinde olunan mekanlardır.

Yine de, kırsal alanın herkes tarafından kabul edilebilir bir tanımını yapmak imkansızdır. AB'de her üye devlet kendine göre kırsal alanı tarif etmiştir. Bunlar genelde sosyo-ekonomik kriterler temeline oturan tanımlamalardır ve birbirinden çok farklıdır. Bu tanımlamalarda kırsal alanlar arazi parçası olarak ele alınıp tarımsal deseni, arazi kullanımı, kentlere yakınlığı gibi kistaslar göz önüne alınabilmekte, yine bu alanlar sosyo-kültürel özelliklerine bağlı olarak sosyal temsil, alışkanlıklar, ekonomik faaliyetlerde çeşitlilik ve nüfus azalması, göç olgusu gibi kriterler çerçevesinde değerlendirilebilmektedir. Ancak, kırsal alan için AB seviyesinde ortak bir tanım olduğu söylenemez.

Bunun yanında, OECD, kırsal alanlar için AB metinlerinde de kullanılan bir tanım geliştirmiştir. Buna göre kırsal alanlar nüfus yoğunluğunun km² başına 150 kişinin altında olduğu topluluklardır. Bu tanım ışığında bölgeler üç gruba ayrılmış, nüfusunun %50'den fazlası kırsal topluluklarda yaşayanlar *kırsallığı baskın bölgeler*, %15-50 arası kırsal topluluklarda yaşayanlar *önemli ölçüde kırsal bölgeler*, nüfusun %15'in den azı kırsal topluluklarda yaşadığı bölgeler ise *kentselliği baskın bölgeler* olarak sınıflandırılmıştır.

Bu tasnifin yanında, 1988 yılında yayınlanan "Kırsal Toplumun Geleceği" adlı Komisyon belgesi kırsal alanları ulusal ekonomilerle entegre olma derecesine göre sınıflandırmışlardır. Buna göre;

* Devlet Planlama Teşkilatı Uzman Yardımcısı

- *Entegre kırsal alanlar*: büyüyen bir nüfus, tarım dışı sektörlerle dayanan bir istihdam, bunun yanında toprağın kullanılmasında tarımın hala kilit role sahip olması, çevresel, sosyal ve kültürel miras yönünden tehditlerle karşı karşıya kalmak ve büyük şehirlere yakınlık bu tür alanların özellikleri olarak sıralanabilir.
- *Orta derece kırsal alanlar*: nispeten kentsel alanlardan uzaklık, tarım ve tarım dışı sektörlerin değişen oranlarda karışımı bir ekonomik yapı, geniş ölçekli çiftliklere rastlanması bu tür alanlarda görülen niteliklerdir.
- *Tam (remote) kırsal alanlar*: çok düşük nüfus yoğunlukları, çok düşük gelir seviyesi, yaşlı nüfus, tarımsal istihdama dayanan ekonomi, düşük yeterlilikte temel hizmet sunumu, çevreden izole olmaya sebep olacak topografik özellikler bu tür alanların özellikleri olarak zikredilebilir.

OECD sınıflamasına göre, AB sınırları içindeki toprakların %80'i kırsal alanlardır ve Birlik nüfusunun %17.5'i bu alanlarda yaşamaktadır. Bunun yanında, Avrupa kırsal alanları kendi aralarında muazzam farklılıklara sahiptir. Örneğin, OECD tanımına göre, İngiltere'de kırsal topluluklarda yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranı %8.7 iken bu oran Fransa'da %23.7'ye Avusturya'da %34.6'ya ve İsveç'te %66.8'e kadar çıkmaktadır. (Bkz. Tablo:1) Kırsallığı baskın alanlar diğer bölgelere göre tüm üye ülkelerde en düşük gelir seviyesine sahip olmakla birlikte üye ülkeler ulusal ekonomileri arasında farklılıklar olması sebebiyle Avrupa kırsal alanları arasında gelir farklılıkları vardır. AB yurtiçi gayri safi hasılası 100 kabul edilirse İngiltere'nin kırsallığı baskın bölgelerinde bu gelir 73.4 seviyesinde iken İtalya'nın aynı bölgelerinde bu düzey 60.8'e Portekiz'de 34.5'e ineilmektedir. (Bkz. Tablo:2) Bazı üye ülkelerde (İngiltere, Almanya, Fransa ve Danimarka) işsizlik oranları kırsal alanlarda kentsel alanlara göre daha düşükken diğer üye ülkelerde işsizlik kırsal alanlarda kentsel alanlardakinden daha yüksektir. (Bkz. Tablo:3) Tarımın ve ormancılığın kırsal ekonomilerde payı üye ülkeler arasında değişmektedir. (Bkz. Tablo: 4) Tarımsal yapılar özellikle kuzey ülkeleri ile güney ülkeleri arasında farklılıklar arz etmektedir. Yunanistan, İtalya ve Portekiz gibi Akdeniz ülkelerinde ortalama büyüklüğü 4-8 ha arası olan küçük ve orta ölçekli tarımsal işletmeler hakimken, Almanya, Fransa, İngiltere gibi kuzey ülkelerinde ortalama büyüklüğü 17 ha'dan 67 ha'ya değişen orta ve büyük ölçekli tarımsal işletmeler yaygındır.

AB'de kırsal alanlar, bu çeşitliliklerine rağmen bazı ortak sıkıntılar yaşamaktadırlar. Bu alanlarda yaşanan sıkıntılar en başta; özellikle eğitilmiş genç nüfusun diğer bölgelere göç etmesi, neticesinde nüfusun azalması, buna bağlı olarak nüfusta yaşlanma ve yetenekli insan kıtlığı ile karşılaşılması, diğer bölgelere nazaran daha düşük gelir seviyesi yakalanması ve yüksek oranda işsizlik olarak sıralanmaktadır.

Kırsal alanlarda çalışan nüfus azalma eğilimindedir. 1986 yılından 1995 yılına kadar kırsal alanlarda çalışan nüfus %3 azalırken diğer bölgelerde ortalama %5 artmıştır. Bunun yanında, bu alanlarda yetersiz altyapı ve hizmet sunuşunda zayıflık mevcuttur ve tarım dışı istihdam ve eğitim imkanlarının sınırlıdır. Bu sebeplerden birçok kırsal alanın mevcudiyetini tehlikeye girmektedir.

Bunun yanında bu tablonun zıddını gösteren kırsal bölgelerde vardır. Bazı kırsal alanların Avrupa'nın en dinamik alanları olduğu görülmekte, bunlar ülke ortalamasından yüksek büyüme gerçekleştirmekte ve istihdam yaratmakta başarılı olmaktadır. İncelendiğinde bu gibi bölgelerin ortak özellikleri olarak şunlar öne çıkmaktadır:

- Paylaşılan bir bölge kimliği ve sosyal uyum
- Arzu edilen hedef noktalar etrafında odaklanma
- Girişimci ortam
- İyi eğitim düzeyi
- Diğer komşu alanlarla işbirliği
- Çekici bir kültürel ve doğal çevre
- Avrupa'nın diğer kırsal alanları ile kurdukları işbirliği ile uygun bilgiye ulaşma imkanı arama

Kırsal alanlar diğer bölgeler gibi sürekli değişim yaşamaktadırlar. OTP politikalarının etkileri yanında, teknolojiadaki, yaşam şekillerindeki, tüketim alışkanlıklarındaki ve iletişimdeki gelişmeler kırsal alanların çehrelerini değiştirmektedir

Son zamanlarda kamu hizmetleri, bankacılık, turizm, haberleşme ve bilgi teknolojileri tarım dışı faaliyetler olarak öne çıkmaktadır.

AB KIRSAL KALKINMA POLİTİKASI

AB'de kırsal kalkınma konusu her zaman gündemde yer edinmiştir. Konu genel olarak tarım politikalarının tamamlayıcı bir unsuru olarak görülmüştür. 1968 yılında Malsholt Planı olarak bilinen tarım reformu planında tarım işletmelerinin modernizasyonu, tarım nüfusunun azaltılması ve tarımda çalışanların sosyo ekonomik bilgilerinin ve mesleki yeterliliklerinin artırılması hedef olarak belirlenmiştir. Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in Topluluğa üye olmaları ile birlikte geliştirilen Entegre Akdeniz Programları ile yine işletmelerin modernleştirilmesi, mesleki eğitim sağlanması, üretici gruplarının kurulması, yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve

turizm, küçük ve orta ölçekte teşebbüslerin kurulması için özendirici tedbirlerin yürürlüğe konulması amaçlanmıştır.

1987 yılında kabul edilen Avrupa Tek Senedi ile Birlik 1992 yılında Tek Pazar oluşturma hedefini üstlenmiş, bu çerçevede malların, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımındaki engellerin kalkması bunun yanında Topluluğun farklı bölgeleri arasında ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanması hedef alınmıştır. Maastricht Anlaşması ile, Topluluğu Kuran Antlaşmanın ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanmasına yönelik hedeflerle ilgili 130A nolu maddesine eklenen "kırsal bölgeler de dahil olmak üzere" ibaresi ile kırsal kalkınmaya yasal dayanak sağlanmıştır.

1988 yılında Komisyon tarafından Kırsal Toplumun Geleceği adlı bir tebliğ hazırlanmıştır. Bu tebliğ kırsal alanların sadece coğrafyaya dayalı olarak ele alınmaması gerektiğini, bu alanların ekonomik ve sosyal hayatın çok farklı aktivitelerine sahne olan kompleks bir yapı teşkil ettiğini belirtmiş, kırsal alanların sadece içinde barındırdığı nüfusa iş ve hayat veren alanlar olmadığını, bunun yanında toplumun tüm kesimlerine hitap eden, ekolojik dengenin kurulduğu çok fonksiyonlu alanlar olduğu vurgulanmıştır. Bu tebliğde, kırsal kalkınma için üç esas hedef belirlenmiştir;

- ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanması;
- tarım tekrar düzenlenirken kırsal ekonominin bir bütün olarak ele alınması;
- çevrenin ve doğal kaynakların korunması.

Yine aynı yıl, 2052/88 sayılı Konsey Tüzüğü ile yapısal fonlar etkinliklerinin artırılması amacıyla yeniden düzenlenmiş, Topluluğun yapısal politikalarında 5 temel hedef belirlenmiş ve fonlar bu hedeflere göre yönlendirilmiştir. Buna göre, FEOGA-Yönlendirme Bölümü Hedef 1 ve Hedef 5'in finansmanında kullanılacaktır. Hedef 1 ile kalkınmada geri kalmış bölgelerde yapısal uyum ve gelişmenin desteklenmesi öngörülmüş, Hedef 5a ile tarım ve ormancılıkta üretim ve işleme yapılarının düzenlenmesinin hızlandırılması amaçlanmıştır, bu çerçevede çiftliklere yatırım yardımı, 55 yaşın üstündeki çiftçiler için erken emeklilik primleri, çevre dostu uygulamalara destek, gıda dışı amaçlı tarım ürünlerinin teşviki, işleme ve pazarlama için yatırım yardımları gibi konular kapsam dahiline alınmıştır, Hedef 5b ile kırsal alanlarda ekonomik çeşitliliğin teşvik edilmesi hedeflenmiştir. Bu hedefler çerçevesinde yürütülen programlar 2000 yılına kadar devam etmiştir. Bu hedeflerin dışında kırsal alanlarda gerçekleştirilen projelerde karşılıklı dayanışma ortamı yaratmak, deneyimleri paylaşmak, yenilikleri desteklemek üzere LEADER denen Birlik girişimleri başlatılmıştır. LEADER I (1991-94) programına 217 bölgesel çalış-

ma grubu katılırken, LEADER II (1994-99) programına 850 çalışma grubu katılmıştır. Bunların devamı olan LEADER + programı 2000-06 yıllarını kapsamakta, FEOGA-Garanti Bölümü tarafından finanse edilmektedir.

1996 yılında düzenlenen “Kırsal Kalkınma konulu Konferans” Cork Deklarasyonu ile tamamlanmıştır. Bu Deklarasyon ilerde Topluluğun kırsal kalkınma politikasını belirlemek üzere önemli bir doküman olmuştur. Bu Deklarasyonda şu hususlar vurgulanmıştır;

- kırsal alanlarda sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanması amacıyla kapasitenin teşviki,
- kırsal alanlarda katılımcı yaklaşımları artırma,
- politika uygulamalarının ve karar mekanizmasının yerinden bir yönetimle yapılması,
- sürdürülebilir kırsal kalkınma programlarının birbirleriyle koordine edilmesi.

Komisyon tarafından hazırlanıp 25 Mart 1999 tarihinde Konseyce kabul edilen, 2000’li yıllarda Birliğin karşılaşılabileceği muhtemel tehditleri belirleyen ve bunlar çerçevesinde Birlik politikalarında ve özelde tarımsal desteklemede yenilikler getiren kapsamlı reform paketi Gündem 2000’le birlikte 2000-06 yılları arasında geçerli olmak üzere yapısal fonların hedefleri üçe indirilmiştir. Buna göre Hedef 1, kalkınmada geri kalmış bölgelerin yapısal uyum ve gelişmesinin desteklenmesini amaçlamış, bu hedef kapsamındaki bölgeler kişi başına GSYH’sı Birlik ortalamasının %75’inden az olan bölgelerdir. Yapısal fon kaynaklarının yaklaşık üçte ikisinin bu hedefe aktarılması öngörülmektedir. Eski sistemde Hedef 6 kapsamında ki bölgeler bu hedef kapsamına alınmıştır. Hedef 2 ile yapısal zorluklarla karşı karşıya olan bölgelerin desteklenmesi hedeflemektedir. Bu hedef kapsamında; sanayi, hizmetler ya da balıkçılık sektörlerinde yaşanan değişikliklerden etkilenen bölgeler, ekonomik çeşitlilik bulunmaması sebebiyle ciddi bir düşüş içinde bulunan kırsal bölgeler ve ekonomik faaliyetlerin kaybı sebebiyle güçlük içinde bulunan kent-sel bölgeler yer almaktadır. Hedef 3 ile de eğitim, mesleki eğitim ve istihdam konularında modernleştirme çabaları kapsama alınmıştır. Son hedef, diğer hedeflerin uygulanmadığı bölgelerde yürürlükte olacaktır.

Artık yeni kırsal kalkınma politikası OTP’nin ikinci sac ayağı olarak düşünülmektedir. AB Komisyonunu hazırladığı “OTP Reformu: Kırsal Kalkınma” adlı metne göre Avrupa tarımının şu an karşı karşıya bulunduğu yeni gerçekler ve tehditler; dünya pazarlarının küreselleşmesi, tüketici endeksli kalite gereksinimleri ve

Birliğin genişlemesidir. Metne göre, bu değişimler sadece tarımı değil kırsal alanlardaki yerel ekonomileri de etkileyecektir. Bu yüzden tarım sektörünün geleceği kırsal alanlardaki dengeli bir gelişme ile doğrudan ilgilidir.

Bunun yanında halihazırdaki AB kırsal kalkınma politikasını üç farklı endişe yönlendirmektedir.

- Tarım sektörünü yeniden yapılandırma ihtiyacı,
- Bölgesel gelişme politikası ile birlikte ekonomik ve sosyal bütünleşmenin artırılması gereği,
- OTP ye çevresel hassasiyetleri enjekte etme fikri.

Bu endişeler çerçevesinde oluşturulan kırsal kalkınma politikasının ilkeleri şunlardır:

- Tarımın çok fonksiyonluluğu,
- Kırsal ekonomilere çok sektörlü ve entegre yaklaşım geliştirilmesi: yeni gelir kaynakları yaratılması, istihdam sağlanması ve kırsal mirasın korunması,
- Kırsal kalkınma için yöneltilen yardımlarda esneklik: Ademi merkezizetçi, yerinden yönetim ve bölgesel, yerel yetkililerle danışma ve ortaklık,
- Şeffaflık. Programların hazırlanmasında ve yönetilmesinde şeffaflık, mevzuata kolay ulaşım ve basitlik.

Birlikte kırsal kalkınma politikaları ile şu hedeflere ulaşılmak istenmektedir:

- Tarım ve orman sektörünün güçlendirilmesi,
- Kırsal alanların rekabet gücünün artırılması,
- Çevrenin ve kırsal mirasın korunması.

AB kırsal kalkınma politikasının şu anda dayandığı temel mevzuat Gündem 2000 doğrultusunda çıkarılan 1257/99 sayılı Konsey Tüzüğüdür. Bu tüzükte AB'nin kırsal kalkınmayı desteklemek için ne tür programlara yapısal fonlardan kaynak aktaracağı ele alınmaktadır. Aşağıda bu tüzük ile belirlenen kırsal kalkınma tedbirleri ayrıntıları ile ele alınmaktadır.

AB KIRSAL KALKINMA TEDBİRLERİ

a) Tarımsal işletmelerde yatırım

Birlik, çiftlik araçlarının modernleştirilmesi, işletme gelirlerini ve yaşam standartlarını artırmak, çiftçilerin çalışma koşullarını iyileştirmek amacıyla tarımsal iş-

letmelerde yatırımı desteklemektedir. Böyle bir yatırımın aşağıdaki hedeflerden birini veya birkaçını karşılaması istenmektedir:

- üretim maliyetlerini düşürmek,
- ürün kalitesini artırmak,
- doğal çevreyi, hijyen koşullarını ve hayvan bakımı standartlarını korumak-geliştirmek,
- çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi desteklemek.

Ayrıca çiftliklerin bu tedbir imkanlarından yararlanabilmeleri için:

- Ekonomik varlığının sürdürülebilirliğini kanıtlamaları,
- Çevre, hijyen ve hayvan bakımı standartları sağlanmaları,
- Çiftçinin yeterli mesleki yetenek ve yeterliliği taşınması gerekmektedir.

Topluluğun toplam destek oranı dezavantajlı alanlarda azami % 50, diğer alanlarda % 40'tur. Genç çiftçiler için bu oranlar dezavantajlı alanlarda % 55'e ve diğer alanlarda % 45'e çıkmaktadır.

Çiftliklerin bir nesilden diğerine geçmesini kolaylaştırmak amacıyla Birlik genç çiftçilere çiftlik kurma konusunda destek olacak kuruluş yardımı vermekte ve erken emekliliği teşvik etmektedir.

b) Genç çiftçilere destek

İlk defa bir tarımsal işletme kuruyor olan 40 yaşın altındaki çiftçilere yeterli mesleki yetenek ve yeterliliği taşınmaları, çiftliğin ekonomik varlığının sürdürülebilir olduğunu kanıtlanmaları ve çevre, hijyen ve hayvan refahı standartları sağlanmaları şartıyla, kuruluş için, tek bir primden ve kuruluştan kaynaklanan maliyetleri kapatan borçlar için faiz sübvansiyonundan oluşan bir destek sağlanmaktadır.

c) Erken Emeklilik

Çiftçiliği bırakmak isteyen yaşlı çiftçilere gelir desteği sağlamak, yaşlı çiftçilerle gençler arasında değişimi sağlamak amaçlarıyla erken emeklilik teşvik edilmektedir.

Bu tedbir imkanların yararlanmak için,

- çiftliği bırakan çiftçi:
- bütün ticari faaliyetlerini bırakmalı,

- emeklilik yaşından küçük 55 yaşından büyük olmalı,
- geçmiş 10 yılda çiftçilikle uğraşmış olmalı.
- Çiftliği alan:
 - tarımsal işletmenin başı olarak bırakılan arazinin tamamını veya bir kısmını üzerine almalı,
 - en az 5 yıldır çiftçilik yapıyor olmalı,
 - yeterli mesleki yetenek ve yeterliliği taşımalıdır.

Teşvik sadece çiftlik sahiplerine değil tarımsal faaliyeti terkeden işçilere de sağlanmaktadır. Bu imkandan yararlanabilmeleri için işçiler:

- bütün tarım işini tamamen bırakmalı,
- emeklilik yaşından küçük 55 yaşından büyük olmalı,
- bir sosyal güvenlik tedbirine bağlı olmalı,
- son beş yılda çalışma zamanının en az yarısını tarımsal işçi olarak geçirmiş olmalıdır.

d) Eğitim

Özellikle kaliteli ürün üretimini ve çevreyle dost üretim yöntemlerini teşvik etmek amacıyla çiftçilerin mesleki yetenekleri ve yeterliliklerini geliştirmek üzere mesleki eğitime destek verilmektedir.

Eğitim aşağıdakilerle ilgili olmalıdır:

- üretimin yeniden organizesi, arazinin geliştirilmesi ve devamını sağlayacak üretim yöntemlerinin uygulanması, çevre koruma, hijyen ve hayvan bakımı şartlarını geliştirme, ekonomik çiftçiliğe yönelik yetenekleri geliştirmek
- orman sahiplerine, orman ile ilgili faaliyetleri yürütenlere yönelik orman idaresi ile ilgili olmak.

e) Dezavantajlı alanlar ve çevresel baskı altında olan sahalr

Doğal koşulların üretim maliyetini artırması ve tarımsal üretimi azaltması sebebiyle çiftçilik yapmanın daha zor olduğu ve yine bu sebepten uzun vadede çiftliğin mevcudiyetinin tehlikede bulunduğu alanlar dezavantajlı alanlar olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple burada çiftçilik yapanlara hektar üzerinden telafi edici ödemeler yapılmaktadır. Bu ödemenin miktarı 25-200 €/hektar arasında değiş-

mektedir. Dezavantajlı alanların listesi Komisyon tarafından hazırlanmıştır. Bu alanların toplamı üye ülke alanının % 10 unu geçemez.

f) Tarımsal çevre tedbirleri

Çevreyi korumak, kırsal alanların yaşamalarını temin etmek amacıyla en az beş yıl boyunca çevresel tedbirleri alan çiftçilere aldıkları tedbirler sonucunda karşılaştıkları zararı telafi edecek bir yardım verilmektedir. Bu yardımın miktarı yıllık 450 € ile 900 €/hektar arasında değişmektedir. Bütün kırsal kalkınma tedbirlerinden sadece tarımsal çevre tedbirlerinin ülke kırsal kalkınma planlarında yer alması mecburidir.

g) Tarımsal ürünlerin pazarlama ve işlemlerini geliştirme

Tarımsal ürünlerin pazarlama ve işlemlerini rasyonel hale getirme, rekabetçiliğini ve katma değerini artırmak amacıyla çiftçileri çiftliğin ekonomik varlığının sürdürülebilirliğini kanıtlamaları, çevre, hijyen ve hayvan refahı standartları sağlanmaları şartıyla Birlik, yatırım miktarının Hedef 1 bölgeleri için %50'sini ve diğer bölgeler için %40'ını finanse etmektedir.

h) Ormancılık

Avrupa Birliği ormancılık stratejisinin bir parçası olarak, Avrupa Birliği ormanlarının korunması, sürdürülebilir yönetiminin sağlanması ve geliştirilmesi amaçlarıyla ormancılık faaliyetleri desteklenmektedir. Bu yapılırken ormancılığın çok fonksiyonlu oluşu ve ormanların ekolojik, ekonomik ve sosyal bakımlardan üstlendikleri önemli roller dikkate alınmaktadır.

Destek özel teşebbüse, belediyelere veya bunların derneklerine ait ormanlık alanlara verilir. Hedefler doğrultusundaki ormansal ürünlerin hasıl edilmesi, işlenmesi ve pazarlanmasına yönelik yatırım, yeni ürünler, dernekler kurma, ağaçlandırma desteklenir.

i) Kırsal alanların geliştirilmesi ve uyumunu destekleme (Madde 33 tedbirleri)

Yeni tüzüğün (EC 1257/1999) 33 üncü maddesi, Topluluk düzeyindeki entegre bir kırsal kalkınmayı amaçlayan tedbirler serisini kapsamaktadır. Bu tedbir ile,

- arazi iyileştirilmesi,
- arazi birleştirilmesi,
- turizm ve el sanatlarının artırılması, tarımsal yönetim hizmetlerinin tanıtımı,

- kaliteli tarım ürünlerinin pazarlanması,
- kırsal alana götürülen temel hizmetler,
- * köylerin yenilenmesi ve geliştirilmesi, kırsal mirasın korunması,
- tarım ve bağlantılı faaliyetlerin çeşitlendirilmesi
- tarımsal su kaynaklarının yönetimi,
- tarımla ilgili kırsal alt yapının iyileştirilmesi,
- tarım, ormancılık ve doğa yönetimi ile bağlantılı olarak çevrenin korunması ve hayvan sağlığının iyileştirilmesi,
- tabii afetlerle oluşan zararların giderilmesi ve yeni koruma tedbirlerinin tanıtımı,
- maliyet mühendisliği.

gibi faaliyetler desteklenmektedir.

Kırsal kalkınma tedbirlerinin uygulanmasında aşağıdaki yöntem kullanılmaktadır:

-Programlama

Kırsal alanın güçlü ve zayıf yanlarını, fırsatları ve tehlikeleri analiz eden ve neticede ölçülebilir hedeflere sahip bir stratejiyi öngören çok yıllık programlar hazırlanması.

-Ortaklık

Üye devletin Komisyona gönderdiği program üye devlet veya bölgelerle yakın işbirliği ile çalışılır yasal yükümlülükleri karşılamak açısından program kamu yetkilileri ve AB tarafından ortaklaşa finanse edilir program söz konusu kırsal alandaki ilgili tarafları bir araya getiren bir ortaklıkla geliştirilir ve yönetilir.

-Ademi merkeziyetçi yönetim

Programın mali ve idari yönetimi yetkili ulusal ve bölgesel otoriteye bırakılmıştır.

-İzleme ve değerlendirme

Programlar özel bir komite tarafından yakından takip edilir ve program önceden, ortada ve tamamlanmasından sonra değerlendirmeye tabi tutulur.

Söz konusu tedbirlerin uygulanmasında her ülkenin öncelikleri farklı farklıdır. Örnek olarak, Hollanda, Almanya ve İngiltere bu tedbirler yolu ile elde ettikleri kaynakları kırsal altyapıyı ve köyleri yenilemek üzere kullanırken, İspanya, İtalya ve Fransa gibi ülkelerde iktisadi faaliyet çeşitlendirilmesi ve KOBİ'lere destek basıdır.

TOPLULUK KIRSAL KALKINMA GİRİŞİMİ; LEADER

Kırsal Ekonominin Geliştirilmesinde Faaliyetlerin Birleştirilmesi olarak Türkiye'ye tercüme edilebilen ve *Links between actions for the development of rural economy* kelimelerinin kısaltılmış şekli olan LEADER, AB' nin kırsal kalkınma girişiminin genel adıdır. Kendine ait bir programa sahip bu girişim, tüm topluluk düzeyinde tipik olarak seçilmiş alanlarda (örneğin, nüfusu 10 000-100 000 arasındaki yerler) entegre bir kırsal kalkınma için pilot uygulamaları teşvik etmektedir. Amacı; aşağıdaki dört ana temayı esas alarak kırsal alanların sosyal, ekonomik ve çevresel yönden sürdürülebilir kalkınmasını desteklemektir:

- bilgi ve teknoloji kullanımı,
- kırsal kaynaklı mal ve hizmetleri rekabete açma,
- kırsal toplumların hayat kalitesini iyileştirme, ve
- doğal ve kültürel kaynakların en iyi kullanımını sağlama.

Ortak Tarım Politikasının önemli bir parçası olan LEADER programı aşağıdaki üç prensibe dayalı olarak uygulanmaktadır:

- Yeniliklere açık ve tabandan tavana doğru (bottom-up) yaklaşım,
- Saha bazını esas alan bir uygulama,
- Fonların yerel- mahalli yönetimlerle (ademi merkezîyetçi) yönetilmesi.

AB'nin Ortak Tarım Politikasında 1988 yılında yaptığı reform nitelikli değişiklik ve AB de kırsal kalkınma politikasının bir ihtiyaç olduğu düşüncesi ile, 1991 yılından itibaren LEADER I olarak çalışmaya başlayan süreç, 1994 -1999 döneminde LEADER II olarak misyonunu devam ettirdi. Gündem 2000 ile, Ortak Tarım Politikasının ikinci öneme haiz çalışma alanı olarak öngörülen AB Kırsal Kalkınma programı, tedbirler ve yaklaşımlar ve saha bakımından daha kapsamlı olarak LEADER+ rumuzu ile ve 2000-2006 dönemi için devam etmektedir. LEADER+, 18 Mayıs 2000 tarihli AB Resmi Gazetesinde, "*Kırsal Kalkınma için Topluluk Girişimi Olarak LEADER+ nin Genel Esasları*" başlıklı ve 14 Nisan 2000 tarihli Komisyon ilanı ile tüm üye ülkelere bildirilmiştir.

Temsil ettikleri yerel kırsal alanlar için, kamu-özel işbirliği ile ve ortak sorumluluk anlayışıyla oluşturulan *Yerel Eylem Grupları* (local Action Groups=LAG), kendi kırsal alanları için hazırladıkları genel kalkınma stratejisine göre LEADER programını yürütürler. Bu program Topluluk ve üye ülkelerce ortaklaşa finanse edilmektedir. EAGGF dan 2002-2006 dönemi için tahsis edilen bütçe tutarı 2 milyar EURO dur.

**ÜYELİĞE ADAY MERKEZİ VE DOĞU AVRUPA ÜLKELERİ İÇİN
TARIM VE KIRSAL KALKINMA ÖZEL KATILIM PROGRAMI
(SAPARD)**

a) Giriş

AB üyeliğine aday 10 Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkesi için geliştirilen genişleme stratejisi çerçevesinde (Gündem 2000), bu ülkelerdeki tarımsal yapıyı yeniden şekillendirmek amacıyla, SAPARD (special accession programme for agriculture and rural development- tarım ve kırsal kalkınma için özel katılım programı) isimli bir katılım öncesi mali araç oluşturulmuştur. Bu programın dışında IS-PA isimli çevre ve ulaştırma altyapılarını geliştirmeyi hedefleyen ve Uyum Fonuna benzeyen bir mali araç ve bir de 1990 yılından beri yürürlükte olan idari yapıyı geliştirmeyi ve yatırımları finanse etmeyi amaçlayan PHARE isimli yardım programları bulunmaktadır. SAPARD Programı bir yandan aday ülkelerin Topluluk Mükteabatını uygulamalarına yardımcı olmayı hedeflerken bir yandan da adayların üyelik yolunda tarım sektöründe ve kırsal alanlarda yaşadıkları sıkıntıları aşmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, 2000 yılından 2006 yılına kadar, 2001 yılı rakamları itibariyle, yılda 540 milyon euroluk bir kaynak aday ülkelere aktarılması hesaplanmaktadır. AB Komisyonu 20 Temmuz 1999 tarih ve 1999/595/EC sayılı kararı ile bu fonun aday ülkeler arasındaki dağılımını belirlemiştir. Bu dağılım yapılırken ilgili ülkedeki çiftçi nüfusu, tarımsal arazi, satın alma paritesine göre milli geliri ve her bir ülke için özel coğrafi özellikler dikkate alınmıştır (Bkz. Tablo 1). Diğer fonlardan farklı olarak SAPARD ile birlikte aday ülkeler, proje seçiminden ödemelerin yapılmasına sorumluluk üstlenerek üyelikle birlikte kullanıma başlayacakları Yapısal Fonların uygulama biçimine yakınlık kazanmaktadırlar.

SAPARD'ın uygulamasında üç unsur öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi; 2000-06 yılları arası için 7 yıllık olarak hazırlanan **SAPARD programlarıdır**. Bu programlar aday ülkelerin sektörün sorunlarını çözmelerinde ve Topluluk Mükteabatına yaklaşmalarında yararlanmak istedikleri tedbirleri bir öncelik sırasında ortaya koyan, fonun kullanımı için uygun şartları ve muhtemel yararlanıcıları sıralayan geniş ve ayrıntılı metinlerdir. Bu metinler, tarımsal yapılar ve kırsal kalkınma Komitesi olan STAR Komitesinden onay aldıktan sonra nihai olarak Komisyondan geçmektedirler. Komisyon da planın tutarlılığını ve SAPARD hedefleri ile uygunluğunu inceledikten sonra kabul eder.

İkinci unsur, **İki taraflı Mali Anlaşmalardır**. Her bir ülke ile bütün program süresince geçerli olacak olan ve programın kontrolü ve idaresi ile ilgili kuralları içeren bir **çok yıllık mali anlaşma** ve bunun ardından her yıl, çok yıllık anlaşmayı gerektiğinde yeniden düzenleyecek ve ilgili yıl için Topluluğun mali katkısını belirleyecek olan **bir yıllık mali anlaşma** imzalanır. Bu anlaşmalarla Topluluk kaynaklarının program çerçevesinde kullanım hakkı ilgili ülkeye devredilmiş olur.

Çok yıllık anlaşma şu kısımlardan oluşur:

- Mali yönetim: Bu kısım SAPARD programının yönetiminin her bir ülkede ademi merkeziyetçi bir şekilde yönetilmesine ilişkin ayrıntılı hükümler içerir.
- Programın yönetimi, izlemesi ve değerlendirilmesi: Kırsal kalkınma programlarının etkinliğini sağlamak üzere gerekli olan izleme ve değerlendirme gereklerini açıklar.
- Genel hükümler: Diğer mali araçlarla (ISPA, Phare) kurulabilecek ilişkilere ilişkindir.
- Harcamaların 3 ayda bir ve yıllık olarak bildirilmesi: Harcamaların bildirilmesine ilişkin kuralları ortaya koyar.
- Onaylayıcı kuruluş için kılavuz: SAPARD Ajansını onaylayacak kuruluşun hazırlayacağı rapor, vereceği onayın içeriği, kapsamı ve şekli hakkındadır.
- 2222/2000 sayılı Komisyon Tüzüğüne atf.
- Anlaşmazlıkların çözümü.

Yedi yıllık programlar ve ikili anlaşmalardan sonra SAPARD Programının uygulamaya başlayabilmesi için gerekli olan son şart bir **SAPARD Ajansının** kurulmasıdır. Bu ajans iki rol üstlenecektir. Birincisi, Programdaki tedbirleri uygulamak; ikincisi ise, projelerden yararlanacaklara ödemeleri yapmak. Bu iki rolün ilk ayağında Ajans, teklif ilanlarını yapmakla, başvuruların uygunluğunu kontrol etmekle, projeleri seçmekle, seçilen projeler için yerinde kontrolleri yapmakla ve daha önceden belirlenmiş bir dizi kriter çerçevesinde uygulama hakkında rapor hazırlamakla sorumludur. Ödemelerle ilgili olarak da Ajans, ödeme başvurularını kontrol etmekle, yerinde kontroller yapmakla, uygunluk kriterlerinin yerine getirilip getirilmediğini kontrol ile ve yararlanıcılara zamanında ödemelerin yapılmasını temin etmekle görevlidir. PHARE programını uygulamak üzere çeşitli ülkelerde kurulmuş olan Ulusal Fon (National Fund) yetkili bir otorite olarak Ajansı akredite eder, yani Ajansın faaliyetlerini, ödemelerini, kontrol ve muhasebe işlemlerini uluslararası kabul edilmiş standartlarda yaptığını onaylar. Son olarak akreditasyon, Komisyon tarafından bir karar ile teyit edilir.

Ajansın hesapları her yıl bir onaylayıcı kuruluş tarafından denetlenir. SAPARD faaliyetleri FEOGA-Garanti bölümü muhasebe (hesap kontrol) yöntemlerine uygun olmalıdır. Ayrıca, AB Komisyonu harcamaların SAPARD kurallarına uygunluğunu kontrol eder.

SAPARD Ajansları çok büyük bir proje yükü ile karşılaşacaklar ve bunlar arasında bir seçim yapmak zorunda kalacaklardır. Bu seçimleri yaparken sadece mevcut sorunların çözümünü göz önüne almayacaklar bunun yanında projenin uygulanması ile birlikte Topluluk Müktesebatını uygulama kapasitesinin artması gereğine dikkat edeceklerdir.

Aday ülke ve Komisyon temsilcilerinden oluşan bir İzleme Komitesi programın uygulamasını izleyecek, hedeflere ulaşıp ulaşmadığını takip edecektir

Topluluk finansmanı ancak yukarıda bahsedilen üç şartın yerine gelmesinden sonra, yani, Programın kabulü, Çok Yıllık ve Yıllık Anlaşmaların sonuçlanması ve Komisyonun SAPARD Ajansı ile ilgili kararından sonra kullanılmaya başlanacaktır.

SAPARD tarafından finanse edilmesi öngörülen faaliyetler aşağıdaki gibidir:

- Tarımsal işletmelerde yatırımlar,
- Tarım ürünlerini ve su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlamasını geliştirme,
- Kalite, hayvan ve bitki sağlığı kontrollerini, gıda kalitesini ve tüketici koruması için yapıları iyileştirme,
- Çevreyi korumaya ve kırsal alanı devam ettirmeye yönelik üretim usullerini geliştirme,
- Alternatif gelir imkanları yaratma ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesini geliştirme,
- Çiftlik yardım ve çiftlik idare hizmetlerini (farm relief and farm management services) kurma,
- Üretici örgütleri kurma,
- Köylerin yenilenmesi, geliştirilmesi ve kırsal mirasın korunması,
- Arazi iyileştirme ve yeniden parselleme,
- Arazi kayıtlarını güncelleştirme,
- Mesleki eğitimi geliştirme,

- Kırsal altyapıyı geliştirme,
- Tarımsal su kaynakları yönetimi,
- Ormancılık, tarımsal arazilerin ağaçlandırılması, özel mülkiyete ait orman işletmelerinde yatırım, orman ürünlerini işleme ve pazarlama ve
- Teknik yardım.

Bütün projeler AB ve aday ülke tarafından ortaklaşa finanse edilecektir. Ortak finansman projenin özelliğine göre değişmektedir, şöyle ki, tamamen kamu tarafından finanse edilecek projelerde Topluluğun yardım oranı en fazla %75 oranına yükselebilir, bu durumda ulusal devlet projenin %25 ini finanse edecektir. Özel sektör tarafından yapılacak projelerde özel yatırım en az %50 oranında olmalıdır. Kamu kesimi katkısı içinde AB'nin katkısı en fazla % 75 oranında olabilecek, aday ülkenin katkısı asgari %25 oranında olacaktır. Bunların dışında teknik yardımların finansmanının %100 ünü Topluluk üstlenebilecektir.

b) SAPARD Programları

SAPARD Programları yetkili bir otorite tarafından en uygun coğrafi düzeyde 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren 7 yıllık bir süre için hazırlanmalıdır. Programın içeriğinde aşağıdaki hususlar yer almalıdır:

- Mevcut durumun rakamsal boyutta dahil olmak üzere incelenmesi, gelişme potansiyelleri, yaşanan darboğazlar, aynı alanda daha önce gerçekleştirilmiş faaliyetlerin sonuçları, aktarılmış olan mali kaynaklar ve mümkün olan değerlendirme sonuçları,
- Öngörülen stratejinin tarifi, rakamsal hedefler, seçilen öncelikler ve coğrafi kapsam,
- İstihdam üzerindeki dahil olmak üzere beklenen ekonomik, sosyal ve çevresel etkiler
- Belirlenen önceliğe göre sıralanmış, muhtemel Ulusal ve özel mali kaynakları ve Topluluk kaynaklarını içeren genel mali tablo,
- Faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, hazırlanması ve tedbirlerin uygulanması için gerekli teknik yardım, eğitim ve çalışmalar hakkında bilgi,
- Programın uygulamasında yetkili otorite ve organlar,
- Kamu veya özel nihai yararlanıcıların tanımı,
- Programın uygulanması için öngörülen tedbirlerin açıklanması,
- İzleme, değerlendirme, kontrol ve cezaları içeren, Programın gerektiği gibi uygulanacağını temin eden hükümler,

- İlgili kişiler ve kurumlarla yapılan danışma görüşmelerinin sonuçları.

Programlarla ilgili 1268/1999 sayılı Konsey Tüzüğü 29 Haziran 1999 tarihinde yayınlanmıştır. Bu tarihten itibaren 6 ay içinde aday ülkeler programlarını hazırlayıp Komisyona sunmak zorundadırlar, Komisyon ise yine 6 ay içinde bu programları değerlendirecektir. İlgili tüzükte programların,

- piyasa etkinliğini, kaliteyi ve sağlık standartlarını artırmaya,
- iş yaratmak ve mevcut işlerin devamını sağlamaya ve
- çevreyi korumaya

öncelik vermeleri gerektiği ifade edilmektedir.

SAPARD kapsamındaki ülkelerden biri üyeliğe kabul edilirse, programdan çıkmış kabul edilecektir, bu çerçevede SAPARD fonu diğer ülkeler arasında yeniden dağıtılacaktır.

Yardım önceden, ortada ve son değerlendirmeye tabidir. Aday ülkeler Komisyona yıllık rapor göndereceklerdir.

Öngörülen tedbirler Katılım Ortaklığı Belgeleri, Ulusal Programlar ve Ortak Tarım Politikası hedefleri ile uyumlu olmalıdır. Programın yıllık olarak en fazla %2 si Komisyonun ön çalışmaları, karşılıklı ziyaretleri, değerlendirmeleri ve kontrolleri çerçevesinde kullanılabilir.

Haziran tüm aday ülkeler SAPARD Fonundan yararlanmaya başlamış durumdadır.

Hazırlanan kırsal kalkınma programlarında yer alan önceliklerin ülkeden ülkeye farklılaştığı görülmektedir. Bunun yanında, programların çoğunda, tarımsal işletmelerde yatırım, tarım ürünlerinin pazarlaması ve işlenmesi ve kırsal altyapının iyileştirilmesi tedbirleri en çok öne çıkarılan tedbir kalemleri olmaktadır. Metnin sonundaki tabloda, ülkelerin programlarına göre, tedbir bazında öngörülen kaynak dağılımı gösterilmektedir.

Program hazırlama süreci üye ülkelerde yapısal fonlar kapsamında yürütülen 7 yıllık kırsal kalkınma programı hazırlama süreci ile benzerlik taşımaktadır. Bu yüzden aday ülkelerden, SAPARD Fonu aracılığı ile, gerek programlama yapma hususunda ve gerek programı uygulayacak idari kapasiteyi elde etme açısından yapısal fonların kullanımına yakınlık kazanmaları beklenmektedir.

Çiftliklerin sabit ekipman ve varlıklarını geliştirerek, üretilen ürünlerin kalitesini artırarak, pazar ihtiyaçlarına uygun ürünlere yönelim sağlayarak ve çiftlik faali-

yetlerini çeşitlendirerek işletmelerin verimliliğini artırmayı hedefleyen **tarımsal işletmelerde yatırım tedbiri** toplamda ikinci sırada bir öncelik olmakla birlikte bir çok ülke için birinci öncelik sırasına oturmuştur (Litvanya %47, Estonya %43, Bulgaristan %31...). Bu tedbir yoluyla aday ülkelerdeki çiftliklerin Topluluk standartlarına yükseltilmesi beklenmektedir.

Yine tablodan da anlaşılacağı üzere, aday ülkelerin, tarım sektörünün pazarlama kabiliyetini; bina inşası veya yeniden yapımı, gıda işleme kuruluşlarında yapılacak yatırım, yeni ekipman, depo malzemeleri alımı ve kalite ve atık kontrolünü geliştirme gibi alanlarda yapılacak yatırımlarla, artırmayı hedefledikleri **tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlama** başlıklı tedbir, programlarda Topluluk katkısının en çok aktarılacağı faaliyet alanı olmuştur.

Bunların dışında öncelik verilen tedbirler aşağıdaki gibidir;

Ormancılık tedbiri: Tarımsal arazilerin ağaçlandırılması, mevcut orman arazilerinin geliştirilmesi, orman ürünlerinin elde edilmesinin, işlenmesinin ve pazarlamasının rasyonel hale getirilmesi ve orman alt yapısının desteklenmesi bu tedbir başlığı altında değerlendirilebilecek faaliyetler olarak görünmektedir. Programlar kapsamında Topluluğun bu yardım kalemine katkısı 167 milyon Euro olarak öngörülmektedir.

Tarımsal su kaynakları yönetimi: Bu tedbirin nihai amacı sürdürülebilir su kaynağı yönetimini temin etmek ve kırsal alanlarda çevreyi korumaktır. Bu kapsamda mevcut sulama sistemleri modernleştirilebilir, tarımsal alanları sel tehlikesinden korumak için setler inşa edilebilir ve sulama sistemleri arasında ağlar veya bentler yapılabilir. Bu yardım başlığının Topluluk toplam katkısının %1'ini alması hesaplanmaktadır.

Kırsal altyapının geliştirilmesi: Tüm aday ülkelerde, fakir altyapının ekonomik gelişme üzerinde olumsuz tesiri olduğu görülmektedir. Bir çok aday ülkede tarım işletmelerinde telefon hizmeti yetersiz, elektrik kullanım imkanı düşük ve kanalizasyon altyapısı zayıftır. Bu yüzden programlarda ağırlık verilen kalemlerden biri olmuştur. Toplam Topluluk katkısının %21'i bu başlık altında değerlendirilecektir. Bu bağlamda, programlarda su ve su yönetimi, yollar, elektrik arzı ve haberleşme sistemleri ağırlık kazanmıştır.

Mesleki eğitim: Mesleki eğitimin temel amacı, çiftçilerin ve tarımla ilgili kişilerin ekonomik varlığını devam ettirebilir bir çiftliği idare edebilmelerini sağlayacak yetenekleri elde etmeleri ve üretimi yönlendirebilmelerini sağlayabilmektir.

Tarım ve ormancılık ürünleri ile uğraşanların dışında tarımsal üretimden vazgeçip kırsal turizm gibi başka kırsal alan faaliyetlerine yönelenler de bu tedbirin konusudur.

Arazi kaydını güncelleştirme: Çoğu aday ülke için bu başlık önemli bulunmakla birlikte Phare ve Ulusal kaynaklardan bu alana transfer sağlandığı için hiç bir SAPARD programında yer almamıştır.

Arazi iyileştirmesi ve yeniden parselleme: Üç ülke tarafından bu alana öncelik tanınmıştır (Letonya, Çek Cum. ve Slovakya).

Köylerin geliştirilmesi ve kırsal mirasın korunması: Bu tedbirin öncelikli hedefi kırsal alanda yaşayanların daha iyi yaşam koşullarına kavuşmasıdır. Bunun yanında yerel kültürlerin korunması bu tedbirin bir başka önemli ayağıdır. Değişik oranlarda olmakla birlikte dört aday ülke bu kalemi programlarına dahil etmişlerdir. Bu kapsamda yapılabilecek faaliyetler olarak yolların ve kamu alanlarının yenilenmesi, köyün görünüşünün iyileştirilmesi, tarihi anıtların korunması, yeni pazar yerleri, park ve bahçe gibi yerlerin inşası ve yerel dinlenme mekanlarının kurulması sıralanabilir.

Üretici grupları: Ürünlerini grup halinde, pazara, önceden belirlenmiş standartlarda sunacak olan üreticileri desteklemek bu yardım paketinin genel amacıdır. Bu kapsamda Topluluğun katkısı 47 milyon Euro olması planlanmaktadır.

Ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi : Bu kalemin hedefi alternatif gelir kaynakları yaratarak kırsal alandaki insanların ekonomik faaliyetlerini çeşitlendirmelerini sağlamaktır. Topluluk katkısının %11'i bu kapsamda değerlendirilecektir.

Çevreye duyarlı tarımsal üretim metotlarının geliştirilmesi : Üye ülkelerin aksine zorunlu olmayan bu paket, pilot projelere konu olmak üzere programlara alınmıştır.

Kalite ve hayvan ve bitki sağlığı kontrollerinin iyileştirilmesi ve gıda ürünlerinin kalitesinin artırılması ve tüketicinin korunması : Bu yardım konusu daha çok Phare programı altında değerlendirildiğinden SAPARD'ın bu alana katkısı düşük kalmış ve programlara sadece Romanya tarafından dahil edilmiştir.

Tablo 1: Kırsal Nüfus

	Kırsal topluluklardaki nüfus (km ² başına 100 kişi den az)	Bölge tiplerine göre nüfus		
		Kırsallığı baskın	Önemli oranda kırsal	Kentselliği baskın
Ulusal nüfusun % si				
Belçika	4.9	3.4	4.9	91.7
Danimarka	32.4	39.6	31.3	29.1
Almanya	12.0	5.4	25.2	69.3
Yunanistan	30.8	28.1	28.3	43.6
İspanya	24.4	12.7	41.5	45.8
Fransa	23.7	10.5	56.5	32.9
İrlanda	43.1	46.6	15.1	38.3
İtalya	14.1	4.1	27.1	68.8
Lüksembourg	19.3	YOK	100.0	YOK
Hollanda	3.1	0.0	6.7	93.3
Avusturya	34.6	30.2	28.9	41.0
Portekiz	21.2	18.1	22.8	59.1
Finlandiya	50.6	58.9	41.1	0.0
İsveç	66.8	63.2	17.7	19.1
İngiltere	8.7	1.0	18.7	80.3
AB-15	17.5	9.7	29.8	60.5
AB-15 in alanı	% 80.9	%47.0	%37.4	%15.6

Kaynak: Rural Developments, Avrupa Komisyonu, Tarım Genel Müdürlüğü, 1997, Brüksel

Tablo 2: Gayri safi yurt içi hasıla

	Ulusal ortalama	Bölge tiplerine göre nüfus		
		Kırsallığı baskın	Önemli oranda kırsal	Kentselliği baskın
AB-15= 100				
Belçika	115.0	91.4	98.8	115.0
Danimarka	142.1	131.4	132.8	166.9
Almanya	127.3	95.9	104.0	153.1
Yunanistan	47.5	41.5	46.0	52.7
İspanya	62.5	49.9	58.7	69.5
Fransa	116.5	93.4	102.7	139.2
İrlanda	76.4	69.3	81.9	YOK
İtalya	88.3	60.8	83.4	90.5
Lüksembourg	182.9	-	182.9	-
Hollanda	110.9	0.0	89.9	112.5
Avusturya	121.5	90.4	110.7	174.5
Portekiz	43.4	34.5	37.3	54.7
Finlandiya	97.3	85.2	114.1	0.0
İsveç	114.4	104.2	117.2	145.0
İngiltere	88.2	73.4	83.2	89.6
AB-15	100.0	80.4	88.4	109.6

Kaynak: *Rural Developments, Avrupa Komisyonu, Tarım Genel Müdürlüğü, 1997, Brüksel*

Tablo 3: İşsizlik (1994-96)

	Bölge tiplerine göre nüfus			
	Ulusal ortalama	Kırsallığı baskın	Önemli oranda kırsal	Kentselliği baskın
Aktif çalışan nüfus içinde % si				
Belçika	9.5	9.7	10.7	9.5
Danimarka	7.8	7.5	7.7	8.3
Almanya	8.4	6.4	8.7	8.5
Yunanistan	9.0	7.8	7.6	11.1
İspanya	23.2	23.1	23.1	23.4
Fransa	11.8	9.7	11.9	12.3
İrlanda	13.1	12.7	13.2	13.4
İtalya	11.4	13.9	11.4	11.3
Lüksembourg	3.1	-	3.1	-
Hollanda	6.8	Yok	7.5	6.7
Avusturya	4.1	4.2	3.9	4.2
Portekiz	7.1	12.1	5.8	8.6
Finlandiya	17.5	19.1	15.5	Yok
İsveç	10.0	10.0	10.0	Yok
İngiltere	8.7	8.1	7.7	9.0
AB-15	10.7	11.4	11.3	10.2

Kaynak: Rural Developments, Avrupa Komisyonu, Tarım Genel Müdürlüğü, 1997, Brüksel

Tablo 4: Tarımsal İstihdam (1990-91)

	Bölge tiplerine göre nüfus			
	Ulusal ortalama	Kırsallığı baskın	Önemli oranda kırsal	Kentselliği baskın
Toplam istihdam içinde % si				
Belçika	2.5	8.5	4.3	2.7
Danimarka	5.5	9.7	4.9	1.0
Almanya	3.0			
Yunanistan	19.6	28.3	30.0	1.5
İspanya	11.3	26.1	14.9	5.9
Fransa	5.5	13.5	7.5	1.4
İrlanda	14.9	23.6	19.0	6.8
İtalya	8.9	17.0	12.9	9.5
Lüksembourg	3.3	-	3.3	-
Hollanda	4.5	Yok	8.2	4.8
Avusturya	6.2	12.1	8.6	2.4
Portekiz	20.3	39.8	27.6	10.4
Finlandiya	8.4	Yok	Yok	Yok
İsveç	3.7	5.6	2.2	0.6
İngiltere	2.1	11.6	5.7	1.6
AB-15	5.8	12.4	6.5	2.0

Kaynak: Rural Developments, Avrupa Komisyonu, Tarım Genel Müdürlüğü, 1997, Brüksel

Tablo 5: Kırsal Kalkınma Tedbirleri

	Euro	
Genç çiftçiler için İlk kuruluş yardımı	25 000	
Erken emeklilik	15 000	Yıl ve çiftçi başına
	150 000	Çiftçi başına toplam
	3500	Yıl ve işçi başına
	35000	İşçi başına toplam
Dezavantajlı alanlar		
Minimum telafi edici ödeme	25	Hektar başına
Maksimum telafi edici ödeme	200	Hektar başına
Çevresel kısıtlı alanlar		
Maksimum ödeme	200	Hektar başına
Tarım-çevre(agri-environment)		
Yıllık ürünler		
Özel yıllık ürünler	600	Hektar başına
Diğer arazi kullanımları	900	Hektar başına
	450	Hektar başına
Ormanlaştırmadan kaynaklanan maliyeti kapatan yıllık maksimum prim		
Çiftçiler-dernekler için		
Diğer özel kanuna tabi kişiler	725	Hektar başına
	185	Hektar başına
Ormanların ekolojik istikrarını koruma		
Maksimum	40	Hektar başına
Minimum	120	Hektar başına

Kaynak: Fact-Sheet, CAP Reform: Rural Development, Avrupa Komisyonu, Tarım Genel Müdürlüğü, 2000, Brüksel

Tablo 6: SAPARD kapsamında 2000-06 arasında aday ülkelerle aktarılabacak kaynağın dağılımı (2001 fiyatları-yıllık- €)

Bulgaristan	54.128.000
Çek cumhuriyeti	22.911.000
Estonya	12.603.000
Litvanya	30.976.000
Letonya	22.688.000
Romanya	156.429.000
Slovakya	18.992.000
Slovenya	6.580.000
Macaristan	39.517.000
Polonya	175.170.000
TOPLAM	540.000.000

Kaynak: The Enlargement Process and the Three Pre-accession Instruments: Phare, ISPA, Sapard, AB Komisyonu, Genişleme Genel Müdürlüğü, Şubat, 2002, Brüksel.

Tablo 7a: Programlara göre öncelik bazında SAPARD kapsamında aday ülkelere sağlanacak Topluluk Katkısı

Tedbirler	Bulgaristan		Çek Cum.		Estonya		Macaristan		Letonya		Litvanya	
	Euro	%	euro	%	euro	%	euro	%	euro	%	euro	%
Tarımsal işletmelerde yatırım	113000000	31	24852531	16	36307508	43	75607000	28	35294216	23	97408318	47
Tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlaması	86137523	24	39241696	25	15612332	18	54542000	21	39650825	26	43680924	21
Kalite, hayvan ve bitki sağlığı												
Çevreye duyarlı tarım	9000000	2	4583835	3	1210012	1	11330000	4	6970116	5	2124171	1
Ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi	23000000	6	24780004	16	15249329	18	41077000	15	35945379	24	17056407	8
Üretici grupları	3500000	1					19530000	7				
Köylerin yenilenmesi ve kırsal miras	28500000	8	16410264	11	3025030	4	24070000	9				
Arazi iyileştirilmesi ve yeniden parselleme			31007091	20					2831608	2		
Mesleki eğitim	16000000	4	3310547	2			4748000	2	5882748	4	3726429	2
Kırsal altyapı	20690000	6	8205131	5	10529171	12	31829000	2	1299986	2	32275215	16
Su kaynakları yönetimi	20000000	5										
Ormanlık	30000000	8			1089011	1			4574994	3	7687763	4
Teknik yardım	14000000	4	1609493	1	1694332	2	2885381	1	3049996	2	4248335	2
Tedbirler toplamı	363827523	100	154000592	100	84716725	100	265618381	100	152499868	100	208207562	100
1268/99 nolu Tüzüğün 7(4) sayılı maddesi uyarınca	7355499		3113428		1712716		5370008		3083090		4209328	
TOPLAM	371183022		157114020		86429441		270988389		155582958		212416890	
	%10		%4		%2		%7		%4		%6	

Kaynak: SAPARD Annual Report- Year 2000, Avrupa Komisyonu Tarım Genel Müdürlüğü, Brüksel, 2001.

KAYNAKLAR

David Baldock, Janet Dwyer, Philip Lowe, Jan-Erik Petersen ve Neil Ward, The Nature of Rural Development. Towards a Sustainable Integrated Rural Policy In Europe, January 2001.

Koray Kısagüner, Avrupa Birliği'nde Kırsal Kalkınma Politikası, Ankara Üniversitesi, ATAUM,OTP 6.Dönem,Ankara-2000.

Prof. Laurent Van Depoele, Major Achievements and Gaps in Rural Development in the EU, Third World Bank EU Accession Conference, Sofia, June, 2000.

Peter Berkowitz (Avrupa Komisyonu, Tarım Genel Müdürlüğü), Defining the Concept of Rural Development: A European Perspective, World Bank Workshop, Sofya, June 2000.

Fact-Sheet, CAP Reform: Rural Development, Avrupa Komisyonu, Tarım Genel Müdürlüğü, 2000, Brüksel.

Rural developments, Avrupa Komisyonu, Tarım Genel Müdürlüğü, Temmuz 1997, Brüksel.

Fact-Sheet, EU and enlargement, Avrupa Komisyonu, Tarım Genel Müdürlüğü, Ekim 2000, Brüksel.

Presentation on SAPARD, Avrupa Komisyonu, Tarım Genel Müdürlüğü, Aralık 2000, Brüksel.

Pre- Accession Aid, Agricultural Instrument (Sapard), www.europa.eu.int, Mart 2001.

SAPARD Annual Report- Year 2000, Avrupa Komisyonu Tarım Genel Müdürlüğü, 2001, Brüksel.

The Enlargement Process and the Three Pre-accession Instruments: Phare, ISPA, Sapard, Avrupa Komisyonu Genişleme Genel Müdürlüğü, Şubat 2002, Brüksel.

İlgili Tüzükler: 1268/99 sayılı Konsey Tüzüğü, 2222/2000 sayılı Komisyon Tüzüğü.

Tablo 7b: Programlara göre öncelik bazında SAPARD kapsamında aday ülkelere sağlanacak Topluluk Katkısı

Tedbirler	Polonya		Romanya		Slovakya		Slovenya		Bütün ülkeler	
	Euro	%	Euro	%	euro	%	euro	%	euro	%
Tarımsal işletmelerde yatırım	208084148	18	155617000	15	35402284	28	15498700	35	797071705	22
Tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlaması	448320000	38	175544000	17	33623611	26	17712800	40	954065711	26
Kalite, hayvan ve bitki sağlığı			28049000	3					28049000	1
Çevreye duyarlı tarım	16750000	1	26571000	3	4500000	4			83039134	2
Ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi	136040000	12	102600000	10	14413327	11	6199704	14	416361150	11
Üretici grupları			17712000	2	5850000	5			46592000	1
Köylerin yenilenmesi ve kırsal miras									72005294	2
Arazi iyileştirilmesi ve yeniden parselleme					12617500	10			46456199	1
Mesleki eğitim	25610000	2	55535000	5	2500000	2			117312724	3
Kırsal altyapı	327780000	28	299391000	28	5080275	4	4428200	10	758507978	21
Su kaynakları yönetimi			29525000	3					49525000	1
Ormancılık	6170000	1	108340000	10	9670923	8			167532691	5
Teknik yardım	8659686	1	52561078	5	4000000	3	393098	1	93101399	3
Tedbirler toplamı	1177413834	100	1051445078	100	127657920	100	44232502	100	3629619985	100
1268/99 nolu tüzüğün 7(4) sayılı maddesi uyarınca	23803764		21257056		2580860		894251		73380000	
TOPLAM	1201217598		1072702134		130238780		45126753		3702999985	
	%32		%29		%4		%1		%100	

Kaynak: SAPARD Annual Report- Year 2000, Avrupa Komisyonu Tarım Genel Müdürlüğü, Brüksel, 2001.

AB – TÜRKİYE ÜRETİCİ ÖRGÜTLÜLÜĞÜ VE DEĞİŞİM

Prof. Dr. Gülcan ERAKTAN*

1. Giriş

Örgütlenme, işbirliği, disiplin ve sorunları birlikte göğüsleme istek ve azmine sahip bir grup kişinin belirlenmiş bir hedefe ulaşmak için gerekli düzenlemeleri yapmak amacıyla belli kurallar çerçevesinde bir araya gelmeleriyle oluşturulan bir kurumsal bir sistem olarak tanımlanabilir. Önce çerçeve kuralların yerli yerine oturtulması, sonra aynı hedefe yönelmiş ve bunun gereklerini yerine getirmeye hazır bireylerin birlikteliğinin sağlanması ve her şeyden önemlisi, atılan ilk adımlara süreklilik kazandırılarak, çalışmaların sektöre uğramasının önlenmesi gerekmektedir. Bütün bu koşulların yerine gelmesi, örgütlenmeyi gerçekleştiren çekirdek grubun ilk hareketi başlatmasından sonra karar alma ve örgütün işlevlerini sürdürme konumundaki kadroların gayret, iddia ve inançlarının derecesiyle ilgilidir. Örgütün ilgili kesim çalışanları ve ekonomi içindeki yerine bağlı olarak bu sürekliliğin sağlanmasının zorunlu olduğu durumlarda devletin de devreye girerek karşılaşılan darboğazın aşılmasına katkıda bulunması beklenebilir (Eraktan 2001).

Bir ekonomi sektörü olarak tarımda da çeşitli amaçlara ulaşılabilme ancak bazı örgütlerin varlığı ile mümkündür. Ancak, örgütlenme toplumda belli bir sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeyine ulaşmayı gerektirdiğinden, tarım kesimine de aynı toplumsal bilinç düzeyinin yansımış olması önem taşımaktadır.

Bütün bu gerçekler ve ön koşul durumundaki beklentiler Türk tarımı ve Türk tarımındaki örgütlenme açısından da geçerlidir. Örgütler sadece ilgili kesim çalışanlarını değil, bir ülkenin tarım politikasını yönlendirmede oynadıkları rol nedeniyle, tüketici ve aracı kesimin ekonomik faaliyetlerini de etkilerler. Bu açıdan da örgütlerin güçlendirilmeleri ve işlevlerini hakkıyla yerine getirebilecek konuma erştirilmeleri büyük önem taşır. Gücün kaynağında ise bilgi yatar. Bir toplumun yalnız kendisine ait bilgilerle donanması, gelişmek için gerekli karşılaştırmayı sağlamada yetersiz kalınmasına yol açar. Bu açıdan, hangi konuda olursa olsun, bu arada örgütlenme konusunda da başka ülkeler örneklerini izlemede sayısız yarar vardır. Özellikle hem örgütlenme açısından önemli örnekler sunan, hem de tam üye adayları konumunda olmamızın getirdiği uyum mükellefiyetleri açısından AB ülkelerindeki durumun bilinmesi gerekmektedir.

* Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

2. Tarımda Örgütlenme Şekilleri

Her ülkede tarımın örgütlenmesi ülkenin tarımsal yapısı, uygulanan tarım politikaları ve bunların getirdiği ihtiyaçlar çerçevesinde farklı özellikler gösterebilir. Bazı ülkelerde toplumsal dinamikler ve birikimler örgütlenmenin yaygın ve güçlü olmasını sağlarken, bazen devletin yönlendirmesiyle örgütlenme sağlanır, bazen de devletin örgütlenmeye gerekli önemi vermemesi nedeniyle, üreticiler bireysel çabalara dayalı faaliyetleri kaçınılmaz bir çalışma biçimi olarak kabullenme durumunda kalırlar. Örgütlenmenin bir eşgüdüm sorunu olduğu ve ancak bu yolla hedeflere ulaşmanın kolaylaşacağı konusunda bir inanç yaratılmadıkça, her alanda sorun yaşanması tehlikesinden kurtulmaya da imkan yoktur. Bunun örneklerini Türk tarımı ve tarım politikasının her kademesinde gözlemlemek mümkündür.

Çiftçilerin örgütlenmesi genelde iki hedefe yönelik olarak ortaya çıkar: üretim ve pazarlama alanında daha güçlü duruma gelmek ve çiftçinin üretim ve piyasa koşulları hakkında bilgilendirilmesi ve çıkarlarının korunması. Bu hedeflere bağlı olarak da ekonomik bir örgütlenme yapısı altında toplanılır veya bir mesleki örgütlenme yolu tutulur. Ama bir örgüt temel işlevleri itibariyle hem mesleki, hem ekonomik örgüt olma özelliği gösteremez.

Her ülkede örgütlenme ulusal hukuk kuralları çerçevesinde yürütülür. Bu nedenle kuruluşun işlevleri rekabet hukukunu ilgilendirmediği sürece AB üyesi ülkelerde de örgütlerin oluşumu ulusal hukuk yaklaşımına bağlı olarak farklılıklar gösterir. Bu nedenle üretici örgütlenmesi her ülkede aynı şablona oturtulmadığı gibi, federatif yapıdaki devletlerde eyaletler arasında da üretici kuruluşlarının işlev ve yönetimleri farklılık gösterebilmektedir.

2.1. Mesleki Örgütler

Mesleki örgütler olarak AB üyesi ülkelerde farklı yapılarda ziraat odaları ve çiftçi birlikleri vardır. Ziraat odaları genelde çiftçinin çıkarlarını savunan, devlet ile çiftçi arasında bilgi ve yönlendirme açısından aracılık yapan, çiftçi kayıtlarını tutan, çiftçi eğitim ve tarımsal araştırma hizmetlerini gören, hatta bazı ülkelerin bazı eyaletlerinde AB politikalarının yürütülmesini izlemekle sorumlu tutulabilen kuruluşlardır. Bu yönleri ile üretimde yol gösterici, araştırıcı, denetleyici, ama pazarlama hizmetlerine girmeyen bir faaliyet biçimleri vardır.

Çiftçi birlikleri çeşitli ülkelerde farklı biçimlerde oluşturulmuşlardır. Kimi ülkelerde ulusal, bölgesel ve yerel birlikler, kimi ülkelerde siyasi partilerin alt grubu

gibi çalışan birlikler, kiminde federal yapının özelliği olarak kendi içinde dikey birleşmesini tamamlamış, ama farklı siyasi ve dini yaklaşımlar içinde olan kişilerin katıldığı ve birbirinden bağımsız çalışan birlikler, kiminde bazı dernek yapılarında olduğu gibi, genç çiftçilerin ayrı bir birlikte, belli bir yaşın üstündekilerin farklı birlikte bir araya geldiği birlikler vs. şeklinde değişik özellikler gösterir. Birbirinden bu tür farklı yönleri olan aynı ülke içindeki birliklerin çoğu zaman birbirleri ile ilişkileri kopuktur ve rekabet halinde olabilirler.

Çiftçi mesleki örgütlerinin mantığı tarım tekniğindeki gelişmeleri çeşitli yollarla çiftçilere aktaracak, devlet politikalarının üye çıkarlarına ters düşmesi halinde bu çıkarları koruyacak, ama bir kamu kuruluşu olarak devlete hem araştırma, inceleme ve eğitim yoluyla, hem çiftçilere ödenecek devlet yardımlarının dağıtımını işlerinde destek olacak kuruluşlar olarak hizmet vermektir (Abel 1967). Örneğin Almanya'da 1890lı yıllarda kurulan Ziraat Odaları bu yönde faaliyette bulunmaktadır. Ayrıca çeşitli gönüllü birlikler oluşturulmuştur. Bu birlikler Ziraat Odalarının bulunduğu eyaletlerde daha az etkindir. Ama tarım politikası yürütücülüğünün (yeni adıyla Tüketicinin Korunması, Gıda ve Tarım Federal Bakanlığına bağlı) Tarım Daireleri eliyle yapıldığı eyaletlerde daha güçlenmişlerdir. Bununla beraber, (Bayerische Bauernverband gibi) çiftçi birlikleri ve (Deutsche Landwirtschaftsgesellschaft-DLG) çiftçi toplulukları ne çiftçilere yardım verilmesi, ne girdi sağlanması, ne de pazarlama konularında bir rol oynar. Bunların faaliyetleri ana hatları itibariyle, sorunlara çözüm aramak, lobi faaliyetleri yürüterek politikacılara etki yapmak, çiftçiye danışmanlık hizmetleri yapmak, pazarlamadaki ve piyasadaki boşlukları göstermek, halkla ilişkileri yürütmek ve reklam yoluyla ürünlerin kalitelerini yükseltmeğe çalışmak şeklinde özetlenebilir. Bunun yanı sıra Birlikler Tarım Bakanlığının gözetiminde yürütülen tarım eğitimine katkıda bulunmaktadır. Bu eğitim çiftçilerin Topluluk yardımlarından yararlanabilmeleri açısından gereklidir.

Birlikler ayrıca isteğe bağlı olarak yetişkin eğitimi de yapmakta, çiftçiler bilgisayar, pazarlama, vergi, muhasebe ve diğer çeşitli alanlardaki kurslarla eksik yönlerini geliştirmektedir.

Bütün AB üye ülkelerindeki çiftçi birlikleri, aynı zamanda AB düzeyinde bir Tarımsal Organizasyonlar Komitesine (COPA) katılarak, daha üst bir örgütte de temsil edilmektedirler. COPA her ülke ve her ülkenin bölgelerinin sorunları ve talepleri, hatta bazı ülkelerde çıkarları bile farklı olmakla beraber, çiftçiler için ortak çıkar anlamına gelen tarım konularındaki kararlara temel oluşturan Komisyon tekliflerinin hazırlanmasına bir lobi kuruluşu olarak etkide bulunur. COPA içinde yer alan üye ülkeler çiftçi meslek örgütleri arasında ticari bir rekabet değil, işbirliği bulunur. COPA, satış kaygısı olmaksızın, birbirinden çok farklı sorunları olan çiftçi kitlelerinin ortak çıkarlarını savunmaya çalışır.

2.2. Ekonomik Örgütler

Buna karşılık ekonomik örgütler olarak kooperatifler, üretici örgütleri/grupları/toplulukları, sermaye kuruluşları, hatta Fransa'da olduğu gibi sendikalar üretimi yönlendirme ve ürünü pazara hazırlama görevini üstlenebilirler.

Tarım kooperatifleri üretimden pazarlamaya ve üretilen ürünlerinin işlenerek satılmasına kadar her aşamada etkindirler. Kooperatifler kooperatifçilik ilkeleri çerçevesinde ulusal hukuk düzeni içinde kurulurlar. Her üye ülkede farklı ürün gruplarının pazarlanmasında kooperatiflerin payı, aşağıdaki çizelgede görüldüğü gibi farklılık gösterir. Kimi ülkelerde kimi ürünlerin tamamına yakını kooperatiflerce piyasaya sürülürken, örneğin Portekiz'de kooperatiflerce hiç ürün pazarlanmıyormuş gibi bir görüntü ortaya çıkmıştır. Oysa pazarlama alanında çalışan üretici örgütlerinin yüzde 64'ü (1999 verileri itibariyle) kooperatif yapıda örgütlenmişlerdir (dos Santos Campos 1999). Bu da tarım ürünlerinin pazarlaması açısından genel anlamda üretici örgütlerinin de önemini ortaya koymaktadır. 2000'li yıllarda Türkiye'de üretici örgütlenmesi içinde artan bir şekilde öne çıkartılmaya başlanan ve "Üretici Birlikleri" adı altında kurulmaları 58. Hükümetin Acil Eylem Planında yer alan üretici örgütleri hakkında genel bir bilgi verilmesinde yarar bulunmaktadır.

2.2.1. Üretici Örgütleri/Grupları/Topluluklarının Kuruluşu

Üretici örgütleri/toplulukları/grupları üyelerine tarım ürünleri üretiminin piyasanın ihtiyaçlarına uyumu, tarım ürünleri arzını bir araya getirerek üreticinin alıcılar karşısında güçlendirilmesi için üretim ve satış açısından ortak kurallar geliştirirler. Bunlar üretim ve satışta yatay işbirliği arayışının simgesidirler.

Hollanda'da 19. yy.ın son çeyreğinde oluşmaya başlayan ekonomik örgütlenmeler 1950 yılında yürürlüğe giren bir yasa ile başlayan günümüz Hollanda çiftçi örgütlenmelerinin kuruluşuna öncülük etmiştir (Bartsch 1975). Üretici örgütleri (toplulukları/grupları) adı verilen örgütlenme biçiminin AET'nin kurucu üyesi olan ülkelerde oluşturulması 1962 yılında tarım ürünlerinin üretim ve ticaretinde genel rekabet kurallarına uyum konusunda alınan kararlar sonrasına dayanmaktadır (26/62 sayılı Tüzük- OJ 1959-1962). Daha Topluluğun kuruluşu öncesi Hollanda, (özellikle meyve ve sebze alt sektöründe) çok iyi işleyen bir örgütlenme sisteminin örneğini verdiğinden, Komisyonun 1960 yılındaki OTP konusundaki teklifinde Hollanda'da uygulanan sistemin bazı özelliklerinin oluşturulacak olan piyasa mekanizmalarına yansıtılması öngörülmüştür. Ayrıca Topluluğu kuran üye ülkelerden

Çizelge 1. Kooperatiflerce pazarlanan ürün oranı

Ülke	Domuz eti	Sığır eti	Tavuk eti	Yumurta	Süt	Şeker pancarı	Hububat	Meyve	Sebze
Almanya	27	28	-	-	52	80	50	40	28
Avusturya	15	5	70	-	90	100	60	18	28
Belçika	20	0	-	-	53	-	30	75	85
Danimarka	91	66	0	52	94	0	60	75	75
Finlandiya	68	65	81	54	97	-	46	-	-
Fransa	85	30	30	25	47	16	68	40	25
Hollanda	34	16	9	14	83	63	65	76	73
İngiltere	28	-	25	-	67	-	24	67	26
İrlanda	66	20	20	-	99,5	-	57	14,3	17,5
İtalya	13	12	35	8	40	6,5	20	43	8
İspanya	8	9	25	28	30	23	22	45	20
İsveç	78	72,9	0	32	100	0	75	20	50
Lüksemburg	37	38	-	-	81	-	79	-	-
Portekiz	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	3	2	15	2	20	-	49	57	3

Kaynak: *Europäische Kommission, Die Lage der Landwirtschaft in der Europäischen Union- Bericht 1999, Luxemburg, T/152.*

kuzeyde olanların başarılı kooperatifçilik deneyimleri örnek alınmıştır. Bu örgütlerin üretim yardımlarının yönetimi, kalite kontrol kuralları gibi alanlarda düzenleyici olabilecekleri düşünülmüştür. Bu örgütlerin pazarda güçlerin birleştirilmesiyle sınırlayıcı uygulamalara gitmesi ve ayrımcılık yapması tehlikesi karşısında ise kamu hukuku önlemleri ve bu örgütlerin olanaklarının katılmayanlara da yaygınlaştırılması yoluna gidilmesi öngörülmüştür (Barents 1994).

1960'lı yıllarda küçük ve orta boy tarım işletmelerinin pazarda oluşan fiyatı kabullenme durumunda olmaları, pazara hakim olamamaları ve üretimlerini piyasa talebine göre ayarlama kabiliyetine kavuşmamış olmaları piyasalarda önemli sorunlar yaratmaktaydı. Bu nedenle ortak piyasa düzenlerinin uygulanmasını mümkün kılmak için ulusal piyasa organizasyonları olan üretici örgütleri oluşturulması, bunlar eliyle kurallar getirilmesi ve bu kuralların sadece üye olan üreticilere değil, üye olmayan üreticilere de yaygınlaştırılması fikrinden hareket edilmiştir (Bendel

1982). Bu örgütler eliyle arz yönünden olan yapısal eksiklikler karşılanmaya çalışılmak istenmiştir.

1966 yılında kurulan ortak meyve ve sebze rejimi içinde üretici örgütlerinin de kurulması ve teşviki öngörülmüştür (159/66 sayılı Tüzük- OJ 192, 27-10-66). Böylece 1962 yılından beri sürmekte olan çalışmaların sonucunda üretici örgütleri Topluluk içi piyasa desteğinin bir unsuru olarak önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Aksi halde ürün fazlası verilen başka ürünlerde olduğu gibi, piyasaları büyük ölçüde dalgalanma gösteren, dayanıksız ürünler olma özelliği taşıyan ve üreticileri de güçlü olmayan meyve ve sebzelerin satın alma, depolama ve ürün fazlalıkları sorunlarının çözümünün de Topluluğun sorumluluğu altında olması gerekirdi. 159/66 sayılı Tüzükle üye devletlere bu örgütlerin kuruluşundan sonraki üç yılda gittikçe azalan miktarlarda yardım etme olanağı tanınmıştır. Bu yıllık yardım üretici grubunun pazarladığı ürün değerinin yıllara göre %3, %2 ve %1'i oranında olmuştur. FE-OGA Yönlendirme Bölümü üye devletlerin yapmış oldukları bu yardımın %50 sini üstlenmiştir. 1967 yılında ise yumurta (122/67 sayılı Tüzük) ve tavuk eti (123/67 sayılı Tüzük) (her ikisi için de bkz. OJ 1967) piyasa düzenlemeleri getirilmiş ve bunlarda da üretici örgütleri eliyle üretim, işleme, pazarlama ve kalite unsurunun yönlendirilmesi öngörülmüştür. Yalnız bu piyasa rejimlerinde yardım düşünülmüştür.

1967 yılında Komisyon üretici örgütleri ve üst birliklerinin kurulmasını teklif etmiştir (COM(67)68 final). Bununla üye devletlerin bu tür örgütlerin oluşturulmasının teşviki konusunda uyacakları genel kurallar belirtilmek istenmiştir. Ancak 1970li yıllara kadar bu alanda bir ilerleme olmamıştır. Bu arada Komisyon üretici örgütlerini güçlendirme yoluyla pazar yapısının iyileştirilmesi görevinin ulusal devletlerde olduğunu öne sürerek üye devletlerce kuruluş aşmasında yapılan yardımlara Topluluğun katkısının düşürülmesi önerisini getirmiş, (önce % 30, sonra % 25 teklif edilmiş), ancak bu Konsey'ce benimsenmemiştir.

Değişik ürünler için farklı yıllarda oluşturulan piyasa mekanizmaları içinde üretici örgütlerine de yer verilmiştir. Başlangıçta üretici örgütleri/toplulukları dört piyasa düzenlemesi içinde ele alınmıştır; şerbetçiotu (1697/71 sayılı Tüzük, 26-7-1971 -OJ 175/1), meyve ve sebze (1035/72 sayılı Tüzük, 18-5-1972 - OJ L 118/1), balık ürünleri (3796/81 sayılı Tüzük, 31-12- 1981- OJ L 379/1) ve yağlar (136/66 sayılı Tüzük 22-9-1966 ve daha sonra 1413/82 sayılı Tüzük, OJ L 162/6).

Şerbetçiotu ortak piyasa organizasyonu (OPO) içinde üretici örgütlerinin kurulması sırasında üye devlet yardımları serbest bırakılmış, ancak Topluluk katkısı % 25 ile sınırlanmıştır. Bu yardımın şerbetçiotu ekiliş alanlarının düzenlenmesi ve daha uygun çeşitlerin üretilmesi aşamasında belli bir süre yapılması (1975 yılı sonuna kadar) seçeneğinin tercihi halinde bu yardımlar için yapılan harcama-

ların % 50'sinin FEOGA- Yönlendirme Bölümü tarafından ödenmesi öngörülmüştür. 1976-1977 yıllarında genel bir üretici grupları rejimi getirilmek istenmiş, ancak bazı ülkelerde üretim ve pazarlama yapısının iyi oluşturulmuş olması nedeniyle, üye devletler arasındaki farklılıkların artması her devleti kapsayan genel bir rejim oluşturulmasını önlemiştir. Şu halde üretici örgütleri açısından üye ülkelerin birbirinden tamamen farklı yapılarda, dolayısıyla konu ile ilgili olarak farklı görüşlerde olmaları 1966 yılında kurulan ortak meyve ve sebze rejimi(1035/72 no.lu Tüzük) nedeniyle 1978 yılına kadar temel bir tüzük geliştirilememiştir. O arada ipek-böceği yetiştiricileri için özel önlemler çerçevesinde (707/76 sayılı Tüzük, 25-3-1976- OJ L 84/1) üretici örgütleri kurulması öngörülmüştür. Sonunda üreticilerin örgütlenmelerinin pazar yapısının istenilen gelişmeyi göstermediği alanlarda teşvi-ki daha uygun görülmüştür. Başlangıçta İtalya için düşünülen önlemlerin daha sonra ihtiyaca göre diğer ülkelere de yaygınlaştırılması kabul görmüştür (1360/78 sayılı Tüzük, 19-6-1978- OJ L 166/1). İtalya'nın dışında Belçika ve Fransa'nın bazı dağlık bölgelerinde ve deniz aşırı sömürgelerinde üretici örgütleri kurulması kararlaştırılmıştır. Bu daha sonra Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in katılımıyla bu ülkelere ve İrlanda ile Fransa'nın diğer bölgelerine de yaygınlaştırılmıştır. Bu bölgelerde çeşitli ürünler için (örneğin et, tavuk eti peynirler, kuru yem zeytinyağı, üzüm şırası) üretici örgütleri kurulması imkan dahiline girmiştir. Pamuk için de (389/82 sayılı Tüzük, 15-2-1982- OJ L 51) Yunanistan'ın tam üyeliği sonrası getirilen bir düzenleme bulunmaktadır. Bu yolla sadece örgütlerin kuruluş aşamaları için değil, toplama, çırçırılama, depolama ve ambalajlama işlemlerinde yapısal iyileştirmelere katkıda bulunma amacıyla da yardım yapılması karara bağlanmıştır. Yunanistan'la beraber İtalya ve İspanya da bu rejimin içindedir.

Bütün bu mevzuat çerçevesinde kurulan üretici gruplarının ülkelere göre dağılımları farklıdır. Örneğin, Belçika ve Hollanda'da çok uzun zamandır mevcut kooperatif hareketi nedeniyle bu üretici gruplarının kurulması fazla yaygın olmamıştır. Örneğin hububat, sığır ve domuz eti, yem bitkisi üretimi alanında Belçika'da hiçbir üretici örgütü kurulma müracaatı olmamıştır (952/97 sayılı Tüzük, 20-5-1997- OJ L 142). Bu yüzden kuruluş yardımları yapılmasına ihtiyaç fazla olmamıştır. Buna rağmen örneğin meyve ve sebze pazarlamasında üretici gruplarının payı bu iki ülkede % 71, Fransa'da % 55, İspanya'da % 50, İtalya'da % 30'dur. Buna karşılık, bu tip üretici organizasyonlarının olmadığı İngiltere'de bahçe tarımının görece olarak önemsizliğine rağmen, bu kuruluş yardımları önem taşımaktadır. Bununla beraber zaman içinde bu örgütlerin AB çapında kuruluşlarını tamamlamış olması ve çeşitli ürünlerin Ortak Piyasa Düzenlerini kuran tüzükler içinde, gene bu örgütlerin kuruluş ve işleyişi ile ilgili kurallar yer aldığından, 952/97 sayılı Tüzük, yerine yenisi getirilmeksizin yürürlükten kaldırılmıştır.

Üretici örgütlerince pazarlanan diğer ürünlerden şerbetçiotu, bu ürünün geleneksel olarak yetiştirildiği yerler için önem taşımaktadır. Üretim sözleşmeli olarak

yapılmaktadır. Bir süre sonra bu yardımların verilerek örgütler oluşturulması işle- mi sona ermiştir. Pamukta ise Yunanistan kuruluş ve yatırım yardımları yapılmakta- dır.

Hemen hemen bütün ürünler için kalite ve kantite açısından arzı talebe göre ayarlama, uzun süreli satış sözleşmeleri ile üretici ve alıcı konumundaki kesimler arasında işbirliği yaratacak yönde faaliyette bulunma amacını güden üretici örgüt- leri kurulmuştur. Bütün bu örgütlerin temel görevi ilgili ürünün piyasasında denge sağlamak, satış koşullarını belirlemek ve üreticinin üretimini piyasa koşullarına gö- re düzenlemesini sağlamaktır. Bu örgütlerin hepsinde üye devlet tarafından tanı- ma koşulu bulunmaktadır. Ama bunların üstlendikleri görevler, onay için gerekli ön koşullar ve üyelik birbirinden çok farklı olabilmektedir. Ükelere ve ürün grup- larına göre bu örgütler farklı hukuki özellikler de taşıyabilmektedirler. Örneğin, şerbetçiotu, ham tütün ve ipekböceği kozası yetiştiricileri herhangi bir kartelleşme ile ilgili hukuki düzenlemeye konu olmaksızın fiyat belirleyebilir ve bu amaçla ge- rekli önlemleri alabilir. Buna karşılık İtalya, Fransa'nın bazı bölge ve departman- ları, Belçika, Yunanistan, İspanya, Portekiz, İrlanda, Avusturya ve Finlandiya'da genel veya bölgelerle sınırlı düzenlemeler getirilmekte, tarla ürünleri, hayvansal ürünler ve bazı işlenmiş tarım ürünleri için Komisyon kartelleşmeye karşı bazı ka- rarlar alabilmektedir. Meyve-sebze ve su ürünleri için ise, bu örgütlerin geri çek- me fiyatı ile piyasadan ürün almaları nedeniyle kartel hukukunun özel düzenleme- leri geçerlidir. Bunlarda üyelere satılmayan ürünler için bir tazminat ödenmesi söz konusudur. Bunun dışında bir alım-satım tekeli olan İngiltere'deki Süt Pazarlama Bordu bir üretici örgütü olduğu halde tekel özelliği nedeniyle 1 Ocak 1995 den iti- baren kaldırılmıştır. Bunların dışında başta Yunanistan olmak üzere pamuk üreti- len bölgelerde kurulan üretici toplulukları ve bunların üst birlikleri, farklı bir mu- ameleye tabi olmakla beraber, kartel kuralları bunlar için de geçerlidir. Bu üretici örgütleri hangi ürüne yönelik ve hangi hukuki düzenleme içinde olursa olsun de- mokratik ve rekabet hukukuna uyması gereken kuruluşlardır.

2.2.2. Üretici Örgütleri/Grupları/Topluluklarının Özellikleri ve Amaçları

Üretici örgütleri çiftçilerin gönüllü katılımlarına dayanmakta, ancak devletin onayı ile kurulmaktadır. Kuruluşu için örgütün belli bir üye sayısına ulaşmış olma- sı, asgari bir miktarda ürün pazarlıyor olması, üyelerine çevre dostu üretim yap- maktan, depolama, tasnif, pazarlama, defter tutma ve bütçe tekniğine kadar çeşitli konularda bilgi aktarma ve bir eylem planı yapmış olması gibi kurallar aranmakta- dır. Örgüt işlerini bu eylem planına göre yürütmektedir. Burada üretimin iyileşti- rilmesi, pazarlamanın teşviki, tüketiciye yönelik ürün pazarlaması, çevre dostu ve ekolojik üretim ve örgütün piyasada satılmayan ürünleri geri çekmesi gibi hedef- lerden en az biri esas alınır.

Üretici kuruluşlarının faaliyet amaçları şunlardır:

- İlgili ürünün piyasasında denge ve şeffaflık sağlamak,
- Planlı, özellikle kalite ve kantite açısından talebi karşılayacak şekilde bir üretim gerçekleştirmek,
- Arzın daha ayrıntılı bir şekilde düzenlenmesi,
- Üyelerinin ürünlerini pazarlamalarının teşviki,
- Pazarlamanın her aşamasında standardizasyonu sağlamak,
- Üretim maliyetlerinin kısılması,
- Üretici fiyatlarının düzenlenmesi,
- Çevre dostu üretim teknikleri geliştirilmesi,
- Ürünlerin işlenmesi ve atıklarının değerlendirilmesinde çevreyi koruyucu tekniklerin uygulanmasının teşviki,
- Su ve toprak kaynakları ile peyzajın korunması,
- Çeşit zenginliğin sürdürülmesi ve/veya teşvikidir.

Üretici örgütlerinin kuruluşunu kolaylaştırmak için üye ülkeler kuruluşunun ilk beş yılında kuruluşu teşvik ve yönetimi kolaylaştırmak için yardım yapabilmekte ve yardım harcamalarının bir kısmını karşılamak üzere doğrudan veya kredi kuruluşları eliyle özel koşullarla kredi açabilmektedirler. Buna karşılık üye ülkeler üretici kuruluşlarının işlevlerini yerine getirmeleri için gerekli önlemleri almakta ve yükümlülüklerini yerine getirmeyen kuruluşlar için yaptırım uygulamaktadırlar.

Yukarıda belirtilen amaçlara erişebilmek için üreticilerin ve doğrudan örgütün bazı yükümlülükleri yerine getirmeleri gerekmektedir. Üretici üretimin ve pazarlamanın ne şekilde yapılacağı ve çevre korunması konularında konulan kuralları uygulamakla yükümlüdür. Bunun karşılığında üyeler örgütün demokratik denetimini ve alınacak kararların da sınırsız denetimin hesaplayacak kurallardan yararlanmaktadırlar.

Üretici kuruluşları bir çalışma planı hazırlayarak, burada öngördüklerini uygulamak, üye ülke ve Topluluk denetimine açık olmak, çalışmalar hakkında gerekli her türlü istatistiği toplamak ve bir işletme fonu kurmakla yükümlüdür.

Üye devletlerde yürütülen pazar politikasının bir unsuru olarak düşünüldüğü için üretici örgütleri/toplulukları/ gruplarının tabi olduğu kimi yönetimle ilgili kurallar birbirinden farklı olabilir. Almanya'dakine göre Fransa'da devletin üretici örgütlerine etkisi daha fazladır. Almanya'da sözleşmeli tarımı düzenleyen bir yasa bulunmayıp, bu Medeni Kanun çerçevesinde ele alınırken, Fransa'da bunu düzenleyen bir yasa bulunmaktadır. Almanya ve Fransa'da üretici toplulukları özel hu-

kuk kurallarına tabi iken, Hollanda'da kamu hukuku içinde ele alınırlar. Özel hukuktan farklı olarak kamu hukukunun geçerli olduğu durumlarda ilgili ekonomik faaliyet alanına giren teşebbüslerin ilgili kuruluşa katılmaları mecburidir. Almanya'da kamu hukukuna tabi olan kuruluş tarım ürünleri ve gıda maddelerinin yurtiçi ve yurtdışı piyasalarının merkezi olarak teşviki, piyasa ve fiyat raporlarının tutulduğu merkezi teşkilatlardır ve bunlar branş birliklerinin yerini tutarlar. Fransa'da ise kamu hukukuna bağlı olarak çalışan çeşitli piyasalara yönelik kurulmuş "pazar daireleri" bulunmakta, bunlar Ortak Piyasa Organizasyonu çerçevesinde alınan önlemleri düzenlemektedirler. Hollanda'da "ekonomik örgütler" adını taşıyan üretici örgütleri, diğer sektörler yanında daha çok da tarımda ve gıda sanayiinde kurulmaktadır. Ama perakende ve toptan ticaret ve el sanatları alanında da oluşturulmuş kuruluşlar vardır. Bunlar ya yatay (tek bir piyasa aşaması için) veya dikey (aynı ürün veya ürün grupları için bütün ekonomik aşamalarda olan) birleşmelere girmektedir. Yatay birleşmelerde, örneğin üretim, işleme veya pazarlama aşamalarından birinin ele alındığı aynı ürün veya ürün grubunu yetiştiren işletmeler veya bu ürün veya ürün gruplarının perakende satışı ile uğraşan birleşmeler gündeme gelmektedir. Dikey birleşmelerde ise aynı ürün veya ürün grubunun üretiminden diğer bütün pazar aşamalarına kadar uğraşan işletmelerin hepsinin bir araya geldiği kuruluşlar anlaşılmaktadır (Winkler 2003). Hollanda'daki sistem daha karışıktır. Ama hem yasalarının daha OTP diye bir kavramın bulunmadığı zamanlardan beri yürürlükte olması ve yerleşmiş olması, hem hitap edilen tarımsal nüfus miktarının azlığı (toplam 282 000 kişi) sistemin işleyişini kolaylaştırmaktadır.

Bu üretici örgütleri kooperatif, ekonomik birlik, sermaye şirketi, sendika gibi herhangi bir organizasyon şeklinde örgütlenebilir. Ama böyle bir üretici örgütü olabilmesi için üstlendiği görevleri yerine getirmesi ve devlet tarafında kuruluşunun onaylanmasıyla kalınmayıp, denetiminin de yapılması gerekmektedir.

2.2.3. Branş birlikleri

Meyve-sebze, tütün, balıkçılık ve su ürünleri piyasa düzenlemelerinin güçlendirilmesi için ayrıca aynı üretim dalında faaliyet gösterenlerin gönüllü olarak kurdukları interdisipliner birlikler öngörülmüştür. Şarap alt sektörü için de branş örgütleri kurulabilmektedir. Bunlara aynı ürünün üreticileri, pazarlayıcıları ve işleyicileri katılabilmektedir. Ancak böyle bir birlik/örgüt kurabilmek için bu üretici, pazarlayıcı ve işleyicilerin piyasada önemli bir oran oluşturmaları ve onlara bağlanan örgütlerin bir kısmı veya tamamında inisiyatif kurmaları gerekmektedir. Bu tür dikey birleşmelerin kuruluşu hem üye devlet, hem de Komisyonun onayına bağlıdır. Onay alan branş birlikleri için iki özellik geçerlidir. Bir kere Topluluğun kartelleşme ile ilgili hukuki mevzuatından belirli koşullar altında muaf tutulmaktadır. Ama bu muafiyetin de bazı sınırları vardır. Her şeyden önce, üye ülkedeki yasal ku-

ralların bu tür birleşmelere izin vermesi gerekir (örneğin Federal Almanya Cumhuriyetinde yürürlükteki Kartel Yasası bu tür birleşmelere izin vermemektedir).

Bu tür branş birliklerinin kuruluş amaçları şunlardır:

- Ürün ve pazar bilgisi ve şeffaflığını artırmak,
- Piyasa araştırmaları ve çalışmalarıyla ürün satışlarında işbirliğine katılmak,
- Topluluk hukuku ile uyumlu standart sözleşmeler hazırlamak,
- Ürünleri pazarlamasını artırmak ,
- Ürünleri piyasa gerekleri, tüketici damak zevki ve beklentilerine uygun olarak daha kaliteli ve çevre dostu olmaya yöneltecek bilgi sağlamak ve araştırma yapmak,
- Ürünlerde kalite sağlamak, ayrıca toprak ve su kaynaklarını korumak için ilaç ve diğer işletme girdilerini daha az kullanan yöntemler geliştirmek,
- Ürün kalitesini iyileştirici yöntem ve araçlar geliştirmek,
- Ekolojik tarım, menşe bildirimi, kalite damgası ve coğrafi bildirim piyasa da teşviki ve korunması,
- Entegre tarım ve diğer çevre dostu üretim yöntemlerinin özendirilmesi ,
- Üretim ve pazarlama kuralları açısından Topluluğun veya üye ülkenin yasal hükümlerine göre daha katı hükümler belirlemek gibi işlevleri üstlenmek.

Görüleceği gibi hem üretici kuruluşları, hem de gönüllü birliklerle sektörün eş-güdüm halinde çalışması, böylece üretim , pazarlama ve işleme aşamalarında çıkabilecek sorunların asgariye indirilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır.

3. Türkiye’de Üzerinde Çalışılan Üretici Birlikleri Yasa Tasarısı

Hem zayıf olan çiftçi örgütlenme yapısının güçlendirilmesi, hem AB üyeliği halinde Ortak Piyasa Organizasyonlarının işleyişinde rol alacak örgütleri oluşturabilmek için kuruluşu öngörülen Üretici Örgütleri Yasa Tasarısı üzerinde çalışılmakta ve bu tasarının yasalaşması 58. Hükümet tarafından Acil Eylem Planı içine alınmış bulunmaktadır.

Tasarı örgütlerin gönüllülük esasına dayalı olarak Dernekler Kanunu, dolayısıyla Medeni Kanun çerçevesinde yukarıda sayılan amaçları yerine getirmek için kurulmasını öngörmektedir. Bir çerçeve kanun niteliğinde çıkartılması düşünülen tasarıda, çeşitli ürünlerle ilgili olarak üretici birliklerinin kuruluşunun yönetmeliklerle düzenlenmesi esas alınmaktadır.

Tasarı ile getirilmek istenen kuralların, tasarı henüz son şeklini almadığı için ayrıntıları ile verilmesi uygun değildir. Ama tasarı ile getirilmek istenen kuralların

AB mevzuatına uygunluğunun araştırılması ve bu alandaki AB düzenlemelerinin temellerinin tartışılması amacıyla Mart 2003'de AB'nin TAIEX Ofisinden gelecek uzmanlar Ankara'da ilgililerle birlikte konu üzerinde çalışmalar yürüteceklerdir. Kuşkusuz Türkiye'de üretici örgütü özelliği taşıyan organizasyonların kurulması örgütlenme sorununun çözümü anlamına gelmemektedir. Bunların kurulması, faaliyete geçmesi ve yaygınlaşması yalnız yasa ile olmaz. Bu kuruluşların finansman, yönetim, denetim, deneyim sorunları kadar, örgütlenmenin önünde en büyük engel olarak duran çiftçi kitlesinin örgütlenme yönündeki eğitim eksikliği engelinin de aşılması gerekir. Kaldı ki, Türk çiftçisinin örgütlenme yönündeki eksikliği yalnız ekonomik örgütler bazında değil, mesleki örgütler temelinde de kendisini göstermektedir. Şurası hiç unutulmamalıdır ki, örgütlenmenin güçlendirilmesi çiftçinin ve Türk tarımının gelişmesi ile eş anlamlı olacaktır.

Kaynaklar

Abel, W., Agrarpolitik. 3. Aufgabe, Göttingen, 1967.

Bartsch, H., Bedrijfschappen und Produktschappen als öffentlichrechtliche Körperschaften in den Niederlanden. in: Handwörterbuch des Agrarrechts. Heft 11, 1975.

Barents, R., The Agricultural Law. Boston, 1994.

Bendel, B., Marktstrukturgesetz. in: Handwörterbuch des Agrarrechts. Heft 11, 1975

dos Santos Campos, A., Associações Agrícolas um Guia Prático. DGDR Direcção-General de Desenvolvimento Rural, 1999.

Eraktan, G., Tarım Politikası Temelleri ve Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikası. Uzel Yayınları, İstanbul, 2001.

Europäische Kommission, Die Lage der Landwirtschaft in der Europäischen Union- Bericht 1999, Luxemburg.

AB'ne ADAYLIK SÜRECİNDE AB ve TÜRKİYE TARIM POLİTİKALARI:

Öncelikler-Farklılıklar-Çelişkiler

A.Sadi ULUSOY *

I- TARIMIN ULUSAL POLİTİKALAR İÇİNDEKİ ÖNEMİ VE DESTEKLENME NEDENLERİ

Tarımsal üretim ve dış ticarete Dünya'nın önemli aktörleri; tarımı diğer ekonomik faaliyetlerden ayrı tutmakta, serbest piyasa koşullarının "görülmez bir el" marifetiyle düzenlediği iddia edilen piyasa sisteminin dışında "bariz bir veya bir kaç el" in katkısıyla özenli müdahalelerle muamele etmektedir.

Zira, serbest rekabet koşulları endüstriyel ürünlerde verimlilik ve üretimi tetiklerken, tarımın diğer endüstrilerden ayrıran özellikleri vardır;

Üç temel özelliği vurgulamakla yetineceğiz.

1) Tarım ürünlerine yönelik talep gelir-elastik değildir. Tüketim harcamaları içinde gıda için ayrılan oran genel gelir artışı/azalışı ile doğru orantılı artmaz/azalmaz. Doğallıkla talep aşağı yukarı değişmeyeceği için arzın aritmetik olarak artması/azalması fiyatları geometrik olarak azaltır/artırır. (King kanunu)

2) Tarım ürünlerinin arzı da elastik değildir ve devrevidir; Mesela bir arazi ekildiğinde veya bir büyükbaş hayvan buzağıya gebe kaldığında, ekilen ürünlerin ve doğacak buzağının markete ulaşmasını engelleyebilmek için yapılabilecek çok az şey vardır. Doğa koşulları egemendir. Üretimin bir bütüne basılarak başlatılması veya durdurulması veya bir kaç vardiya düzenlemek suretiyle çıktının artırılması mümkün değildir. Ayrıca ekilen araziden elde edilecek gıdanın veya elde edilecek hayvansal ürünün gerçek değeri, mevsim etkilerinin, arazinin işlenmesindeki ve buzağının beslenmesindeki standartlar ve yöneticilik yeteneklerinin farklılıklarına göre geniş ölçüde değişecektir. Üretim kararı cari pazar sinyallerinden etkilenmez, bir önceki pazar sinyalleri üzerindeki değerlendirmeye bağlıdır. Bu itibarla fiyatlar da devrevidir. (Cob-web teoremi)

3) Tarım ürünlerinin fiyatları düşme eğilimi gösterirken, çiftçilerin hammadde-lerinin ve almaları gereken diğer endüstriyel ürünlerin fiyatları artar. Bu durumda çiftçinin yaşam standardının, onun şehirlerdeki benzerlerinin düzeyinde kalması,

* Ziraat Y. Mühendisi, Dış Ticaret Uzmanı

çoğunlukla üretimdeki artışla ve verimlilikle sağlanmalıdır. (Tarımsal ürünlerin sanayi ürünleri ile değişim haddi tarım ürünleri aleyhinde gelişir)

Tarım sektörünün sosyal ve ekonomik sorunlardan diğer sektörlerle nazaran geniş ölçüde ve farklı olarak etkilendiği görüşünden hareketle gerek AB içinde ve gerekse dünya genelinde en gelişmiş ekonomiler tarımlarını çok uzun süre Türkiye ile kıyaslanmayacak ölçüde yüksek miktarlarla desteklemişlerdir.

Yukarıdaki hususlara ilaveten Türkiye’de tarımın desteklenmesini gerektiren yapısal ve kurumsal sorunlar bulunmaktadır. Tarımsal işletmeler karakteristik olarak küçük ve çok parçalıdır. Pek çoğu, aile işgücüne dayanmakta olup, eğitim düzeyi düşüktür. Türkiye’nin yıllardır tarımda kendine yeterli bir ülke olduğu iddia edilmektedir. Ancak ülkede tarıma uygun alanların marjinal sınırlarına dayanılmıştır. İlave tarım alanları yaratmak için ciddi harcamalar gerekmektedir. Buna karşın Türkiye, canlı hayvan, kırmızı et ve ürünleri, süt ve süt ürünleri, bitkisel yağlar ve mısır gibi temel tarım ürünlerinde kronik açık vermekte iken, pek çok diğer temel tarım ürününde de (buğday ve şeker) kalite ve maliyet sorunları vardır.

II- AB TARIM POLİTİKALARI

Tarım Politikalarının Gelişimi

a)Avrupa Birliğinde tarımsal üretimde etkinliğin artırılması, çiftçilerin hizmet ve sanayi sektörlerinde çalışanlarla gelirlerinin dengelenmesi ve tüketicilerin tarımsal ürünleri uygun fiyat, kalite ve miktarda temin etmelerinin sağlanması amacıyla 1960 yılından itibaren Ortak Tarım Politikası (OTP), uygulanmaya başlanmıştır.

OTP esas olarak üç ana prensibe dayandırılmıştır:

- Ortak bir pazar kurulması
- Topluluk tercihi
- Mali dayanışma

Topluluk Tercihi: Üyeler arasında tarım ürünlerinde tek pazarın oluşturulması için gerekli bir ilkedir. Bu ilkenin amacı, Topluluk içi piyasalarda ve Topluluk sınırlarında alınacak önlemlerle, üye ülkeler tarafından üretilen ürünlere öncelikli bir rejim uygulanmasıdır. Bu ise, Topluluk tarım ürünlerinin, ithalata karşı korunmasını, iç üretim ve ihracatın sübvansiyonlar yoluyla desteklenmesini de gerektirmektedir. Topluluk, bu sistemin uygulanması için, iç piyasada ve sınırlarda destekleyici-koruyucu bir takım fiyat ve piyasa sistemleri geliştirmiştir.

Tek pazar ilkesi, tarım ürünlerinin Topluluk tek iç pazarında sanayi ürünlerinde olduğu gibi serbest dolaşımını amaçlamaktadır. Üye ülkeler arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımını engelleyen bütün kısıtlamaların kaldırılarak, Topluluğun tarım ürünlerinde tek bir piyasa şeklini alması amaçlanmaktadır. Tek pazarın oluşturulması, ortak fiyat ve rekabet kurallarını, merkezi bir yönetimi, ortak sağlık ve bitki sağlığı kurallarını, üye ülkelerde dengeli bir döviz kurunu ve dış rekabete karşı sınırlarda ortak bir korumayı gerektirmektedir.

Mali dayanışma ilkesi ise, tek pazar ve topluluk tercihi ilkeleri çerçevesinde uygulanacak ortak politikanın, ortak bir bütçeden ve bütün üye ülkelerin katılımı ile karşılanmasını amaçlamaktadır.

Bu üç prensip çerçevesinde, tarımsal ürünler için sektör bazında "Ortak Piyasa Düzenleri" tesis edilmiştir. Söz konusu piyasa düzenleri; fiyat ve müdahale, topluluk içi serbest dolaşım, üçüncü ülkelerle ticaret, rekabet ve finansman politikalarını içermektedir. İlk ortak piyasa düzeni, 1962 yılında hububat sektöründe tesis edilmiş olup, halen 23 ürün ve/veya ürün grubu "Ortak Piyasa Düzenleri" kapsamında yer almaktadır.

b) Tarımı destekleme politikaları 1990'lı yılların başlarına kadar üretici fiyatlarını dünya fiyatlarının üzerinde tutucu önlemler şeklinde uygulanmıştır. Bunu gerçekleştirmek üzere;

1-Sığır eti, tahıllar ve şekerde topluluk içi fiyatlar dünya fiyatlarının altına düşüğünde belirli bir miktar ürün pazardan çekilmiş ve fiyatların daha düşük seviyelere düşmesi engellenmiştir.

2- Topluluk sınırında gümrük vergisi ve prelevman (değişken spesifik ithalat vergisi) tahsili yoluyla, ithal edilen ürünlerin, Topluluk içi piyasalarda oluşması amaçlanan "hedef fiyat" düzeyinin altındaki fiyatlarla satılması önlenmiştir

3-AB menşeli tarımsal ürünlerin dünya fiyatlarında ihracatının sağlanması için ihracatta vergi iadesi ödemeleri yapılmıştır.

c) Destekleme politikalarının bir sonucu olarak 1980'li yıllarda AB'nin bir çok tarımsal üründe kendi kendine yeterli duruma gelmesi hatta bazı ürünlerde stokların artması ve destekleme maliyetinin de önemli seviyelere yükselmesi üzerine 1992 yılında OTP'nda reform niteliğinde değişiklikler yapılmış, fiyat desteği azaltılmış, üreticilerin kayıplarını karşılamayı amaçlayan ancak üretim artışını teşvik etmeyen Doğrudan Gelir Desteği (DGD) uygulamalarına başlanılmıştır. Halihazırda, 13 üründe (buğday, mısır, arpa, yulaf, çavdar, kolza tohumu, ayçiçeği, soya, kuru bakliyat, fasulye, tütün ve et) bu uygulama sürdürülmektedir.

d) Öte yandan Uruguay Round Tarım Anlaşması kapsamındaki yükümlülükler çerçevesinde 6 yıl içerisinde, iç desteklemelerde % 20 oranında, ihracat sübvansiyonlarında % 21 oranında ve tarife oranlarında ise, tarife dışı engelleri tarifeye dönüştürmek suretiyle, her ürün için en az % 15 ve basit ortalama da % 36 oranında indirimle gidilmesi taahhüt edilmiştir.

e) 1990'lı yılların başından bu yana süregelen reformlara devam edilmesi Toplum tarım sektörünün GATT taahhütleri çerçevesinde uluslararası rekabet gücünün artırılması, toplum tüketicilerinin kaliteli gıdaları uygun fiyatta temin edebilmesi, tarımsal üretimin çevreye olan olumsuz etkilerinin minimize edilmesi, etkin bir tarım politikasının uygulanması gibi amaçları gerçekleştirmek üzere "Gündem 2000" ismi verilen bir plan hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Reform paketi niteliğindeki planın en önemli amaçlarından birisi tarımsal ürün fiyatlarında indirim yapılması ve böylece gerek iç gerekse dış piyasada topluluğun payının artırılmasıdır. Bunun sonucunda üreticilerin gelirlerinde ortaya çıkacak olan azalma doğrudan gelir ödemelerinin artırılması ile telafi edilecektir.

f) AB ortak tarım politikasının genel bir değerlendirilmesi yapıldığında uygulamaya başlanıldığı 1960 yılından bugüne hedeflenen amaçlarına ulaşabildiğini söylemek güçtür. Halen sektörde faaliyette bulunan çok sayıda üretici AB birliği bütçesinden büyük yardımlar almaktadır ve bu durum, gittikçe artan fazla üretim sorununu da beraberinde getirmektedir. Ayrıca, genişleme sürecinin OTP'nin finansmanı açısından da ciddi zorluklar yaratması beklenmektedir. Üye ülke ekonomilerinde küçük ve azalan oranda yer alan tarımın, AB bütçesinden büyük bir pay almaya devam etmesi pek çok tartışmaya ve eleştiriye yol açmaktadır.

AB'nde uygulanan tarım destekleme politikaları Birlik bütçesinin yaklaşık %40-45'inin tarımsal harcamalara tahsis edilmesini gerektirmekte, bu oran 40-45 milyar Euro'ya tekabül etmektedir. OTP gerekliliği yerine getirilmesine ilişkin ödemeler toplum bütçesi içinde yer alan Avrupa Tarımsal Yönerme ve Garanti Fonu aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

2000 yılında yapılan 40.9 milyar Euro'luk harcamanın 36.6 milyarlık kısmı pazar desteğine, 4.3 milyarlık kısmı kırsal kalkınmaya tahsis edilmiştir. Pazar desteği kapsamında yapılan ödemelerin en önemli iki kalemi doğrudan yardımlar (% 70) ile ihracatta vergi iadesi (% 14)'dir. Diğer önemli harcama kalemleri depolama yardımları, işleme ve pazarlama yardımları, tüketim yardımı ve geri alımlardır.

Harcamaların % 42'si tarla bitkileri, % 16'sı büyükbaş hayvan eti, % 7'si sütli ürünler için yapılmıştır. Toplam harcamadan Fransa % 22, Almanya % 15, İtalya % 16, İspanya % 12 ve Yunanistan % 4 pay almıştır.

AB Tarım Politikası Öncelikleri

Bütün ülkelerde olduğu gibi AB'nin Ortak Tarım Politikası da belirli tespitlere dayanan bir tercihi yansıtmaktadır. Tercihler de doğal olarak sözkonusu konjonktür koşulları altındaki ülke ve ülke gruplarının ihtiyaçlarının bir fonksiyonudur.

Avrupa Birliği'nin 1955 yılında Messina'daki hazırlık konferansında, büyük tartışmalardan sonra tarımın "ortak pazar" sistemi içinde yer alması kabul edilmiştir. Bu kararın akabinde Avrupalı ortaklar, tarıma diğer endüstrilerde geçerli olan genel serbest ticaret ve rekabet kurallarının uygulanması veya tarım sektörü için ayrı kuralların uygulanması seçeneklerine açıklık getirmek durumunda kalmışlardır.

2. Dünya Savaşı henüz geride bırakan yetersiz gıda sorunlarını bütün katılığı ile yaşamış olan Avrupa'nın üzerinde hemfikir olduğu konu (tercih) her ne pahasına olursa olsun tarımda üretimi ve verimliliği artırmak yoluyla kendine yeterlidir¹.

AB'nin ortak tarım ve gıda maddesi politikasının temeli, giriş bölümünde arz ettiğimiz tarımın kendine özgün hususiyetlerinin dikkate alan 6 asıl üye ülkenin çoğunluğunun çiftçilerinin gelir desteğini azaltan, serbest bir ticaret sistemini² reddetmesinde yatar.

Yukarıda izah edilen tercihe ulaşmak için AB, tarımsal ürünlerin pazar fiyatlarını destekleyen, ve üçüncü ülkelerde olası ithalatı da yüksek gümrük ve tarife dışı engellerle imkansızlaştıran bir politika takip etmiştir.

¹ "Kendine yeterlilik" bu günlerde tekrar çeşitli platformlarda tartışılmaktadır. Kimi uluslararası organizasyonların uzmanlarına ithal yoluyla edinilen gıdanın da kendine yeterli içinde değerlendirilebileceği sıklıkla ifade edilir olmuştur. Bu durumda kendine yeterlilik ihtiyaç duyulan döviz stokunun bir fonksiyonudur. Bu iddia, dünyada her zaman yeter miktarda gıda arzının olacağı ve satın alma gücü olan herkesin gıdaya erişebileceği savına dayanır. Bu tür bir kendine yeterlik tanımını ileri sürdükleri savı çürütmeye kalkışmaksızın reddetmek gerekir ki, uzmanları bu savda olmasına karşın, başlıca tarım devleri (ABD, AB) mevcut politikalarıyla kendine yeterliliği yerli kaynaklarla sağlamaya çalışmaktadırlar. Öte yandan kendine yeterlilik aklı gelen her ürünün yerli kaynaklardan sağlanması olarak ta algılanmamalıdır. Bir ülke de temel tüketim kalıplarına giren ürünlerin (hububat, hayvansal ürünler vb.) önemli bir oranının yerli kaynaklardan sağlanabilmesi durumuna kendine yeterlilik denmesini kabul etmek gerekir. (örneğin ülkemiz için kendine yeterlilik açısından hububatta buğday önem kazanırken, hububat tüketimi daha ziyade yulafa dayalı bazı kuzey ülkeleri için yulaf daha hassas olacaktır.)

² En azından yasal teori açısından AB, Topluluk içinde veya 3 ncü dünya ülkeleriyle tarımsal ticareti ayarlamak için neredeyse istediği her türlü önlemi alabilmektedir. Bu geniş yelpazedeki ülkeler üstü (supra-national) güç, 42 ncı maddedeki bir diğer hükümlerle kuvvetlendirilmektedir. "Rekabet kuralları, sadece, Konsey tarafından belirlenen bir noktaya kadar, tarımsal ürünlerin üretim ve ticaretine uygulanabilir. Roma Anlaşması'nın serbest rekabet ile ilgili genel kuralları gelir desteği ve korumaya ilişkin ortak istemin işlenmesine müdahale etmediği sürece tarıma uygulanabilecektir.

Başlangıçta gıda açığını kapatmayı amaçlayan AB'nde, mevcut destek politikaları verimliliği tetiklemiş ve büyük gıda stokları ile karşılaşmaya başlanmıştır. Bu durum stok artışını durdurmak, mevcut stokları elden çıkarmak ve bu arada çiftçi gelirlerini muhafaza etmek amaçlarına yönelik reform sürecini başlatmıştır.

Görüldüğü gibi 1955'ten 1985'e kadar üretimi artırma tercihi, bu tarihten itibaren çiftçi gelirlerini muhafaza tercihi ile yer değiştirmiştir. Zaten politikalar ve uygulamaları da değişen konjonktüre göre isabetli bir şekilde uyarlanmalıdır.

Özet olarak; AB tarım politikalarının gelişimi üç temel dönem ile özetlenebilir.

1-Roma Anlaşmasının imzalanmasından 1985 kadar olan dönemde kendine yeterli önceliğin hakim olduğu ürün destekleme dönemi

2-1985 yılından Gündem 2000'ne kadar olan dönemde üretici gelirlerinin korunması önceliğinin hakim olduğu üretici destekleme dönemi

3- Gündem 2000 ile başlayan dönemde gerek AB iç dinamikleri gerekse dış baskılar nedeniyle ürün desteklerinin rekabet edebilirlik önceliği ile ikame edildiği nicelik yerine niteliğin desteklendiği dönem

III- TÜRK TARIM POLİTİKASI

Türk Tarım Politikası Var mıdır?

Türkiye'de diğer ülkelerde veya AB'nde olduğu gibi Anayasa'daki bir kısım hükümler hariç yasa gücünde belirlenmiş tarım politikası çerçevesi yoktur. Değişik hükümet dönemlerinde parti programları hedefinde bir politika uygulama gayreti içindedir. Ancak aynı hükümet döneminde dahi farklı bakanlar farklı politikalar uygulamışlardır.

Anayasa'nın değişik bölümlerinde tarımsal faaliyetlere ilişkin hükümler bulunmaktadır. Örneğin madde 44'de mealen, erozyonla mücadele, topraksız veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlanması için gerekli tedbirleri alır denmektedir. Bu anlamda 45'inci madde daha kesin ve amaca dönük hükümler taşımaktadır. Bu maddede ; "Devlet, tarım arazileri ile çayır ve mera amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak amacıyla, tarım ve hayvancılıkta uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanma-

¹ TC Anayasası, 1982

sı kolaylaştırılır. Devlet bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi ve gerçek değerlerinin üreticinin eline geçmesi için gereken tedbirleri alır.” denmektedir. Ancak Anayasa’da bu formda düzenlenmiş hedeflerin gerçekleştirilmesi için çaba gösterilmiş olmasına karşın bunlar dağınık, kısa süreli ve doğru araçlarla desteklenmemiş olmaları nedeniyle sonuç üretmemiştir.

Genelde istikrarlı çerçevesi olmayan Türk tarım politikası uygulamaları, tımar sistemi olarak adlandırılan Osmanlı Toprak Düzeni’nden kalan bozuk bir tarımsal yapı üzerinde, Cumhuriyet döneminin ilkeleri ile oluşturulmuş içerde destekleyici ve müdahaleci, gümrüklerde ise koruyucu görelide daha ulusçu bir görünüm vermektedir.

Türk tarım politikalarının hedefleri, 5 Yıllık Kalkınma Planlarında yer almakta olup, kanununda belirtildiği üzere, özel sektör için yönlendirici kamu sektörü için ise emredici niteliktedir. Zaman zaman daha fazla ve çeşitli politika hedefleri zikredilmişse de genelde tekrar edilen temel hedefler aşağıdaki gibidir;

TÜRKİYE	-AVRUPA BİRLİĞİ (Roma Anlaşması 39. madde)
Tüketiciler için yeterli bir besin seviyesinin ve makul fiyatlardan ürün temini	Tüketicilere gıda maddelerinin, makul fiyatlarla ve düzenli olarak temini
Verim ve üretim artışı sağlanırken, kötü hava koşullarının üretim üzerindeki etkilerinin azaltılması,	Üretim faktörlerinin rasyonel kullanımı yoluyla, tarımsal üretimi geliştirmek
Tarımda çalışanlara yeterli ve düzenli bir gelir temin edilmesi,	Tarım üreticilerine uygun bir yaşam standardı temin etmek
Tarımsal ürünlerin ihracatının desteklenmesi	Tarımsal pazarları stabilize etmek
Kırsal alanların kalkınmasının ve kendine yeterlilik oranlarının yükseltilmesi	

⁴ 1997, Ulusoy, A.Sadi. “AB’nin Ortak Tarım Politikası”, Dış Ticaret Müsteşarlığı Hizmet İçi Eğitim Semineri

TÜRKİYE VE AB TARIM POLİTİKALARININ GENEL KARŞILAŞTIRMASI'

Yukarıdaki tablo'da özetlenen politika amaçları değişik kalkınma planlarında aşağıda sıralananların bir kısmının kombinasyonu formunda da olabilmektedir.

- Tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi, yeni teknolojilerin etkin şekilde kullanılması, etkin bir tarımsal örgütlenme yoluyla, tarımsal üretim ve verimliliği artırmak,
- Halkın beslenme düzeyini artırmak ve iyileştirmek,
- Tarım ürünleri arzında ve fiyatlarında istikrarı sağlamak,
- Tarıma dayalı sanayilerin hammadde ihtiyacını yurt içinden karşılamak ve tarım ürünleri ihracatını artırmak,
- Sektörler arasındaki ve tarım sektörü içindeki gelir farklılıklarını azaltmak, işsizliği önlemek ,
- Tarım ürünlerinin işlenme ve pazarlanmasında etkinliği sağlamak,
- Verimli tarım topraklarının sanayi alanlarına dönüşmesini önlemek.

Söz konusu hedefler, AB Ortak tarım politikası hedefleriyle paralellik arz etmekle beraber, Türkiye'nin politika tercihlerinin; artan nüfusla paralel sürekli genişleme eğiliminde olan iç pazar talebinin karşılanması ve çoğu kez bölgesel olarak yoğunlaşmış bir takım üretim motifleri için daha ziyade siyasi saiklerle yüksek destekleme fiyatı ilanın bir karışımı olduğu görülmektedir.

Ancak her ne kadar tarımsal politika hedefleri tarımı gelişmiş ülkelerin hedefleri ile aynı tespit edilmiş olmakla birlikte, görülmüştür ki hedeflerin aynı tespit edilmiş olması sonuçların birbirlerine benzemesini temin etmemektedir. DPT kalkınma planlarında yukarıda zikredilen hedefler her plan döneminde tekrar edilmekle birlikte esasen bu hedeflere ulaşılacak üzere takip edilecek yöntem, kullanılacak olan enstrüman ve zamansal programlamaya yer verilmemektedir. Verilmiş olması halinde de yürütme buna uymamaktadır. Kaldı ki, tarımda planlamaya verilen önem 1980'li yıllarla birlikte azalmış, dahası tarımsal politikalarda plan takip edilmemiştir.

Türk Tarım Politikasının Öncelikleri

Bu başlık altında somut tespitlere yer vermek zorlaşmaktadır. Esasen sağlıklı ve tutarlı bir politikanın yokluğunda bunun önceliklerinden bahsetmek pek de mümkün olmamaktadır.

Mevcut politika belirleyen metinler dahi birbirleriyle çelişkilidir. Bir taraftan ürün fiyatlarının oluşumunda dünya fiyatlarının gözönüne alınacağı yer alırken mevcut destekleme biçiminde bir tadilat öngörülmemiştir. Öte yandan çiftçi gelirlerinin artırılması ile desteklenen ürün sayısının azaltılması birlikte zikredilmektedir.

Türk Tarım Politikalarının ve destekleme uygulamalarının ana hatları:

Türkiye’de tarım politikalarının önemli bir bölümünü oluşturan ve devlet tarafından bazı tarım ürünlerine taban fiyatı verilerek yapılan destekleme politikalarının tarihçesi 1930’lı yıllara kadar uzanmaktadır.

Ülkemizde tarım sektöründe uygulanan en yaygın destekleme şekli Fiyatlar ve Alım Yoluyla Destekleme olmuştur. Hükümet tarafından taban fiyatları belirlenen ürünler kamu iktisadi teşebbüsleri tarafından satın alınmıştır. 1970’lerin sonuna doğru 30’a yükselmiş olan destekleme yapılan ürün miktarı, 1994 yılında ekonomik ve sosyal açıdan önem taşıyan ve geniş üretici kitlelerini ilgilendiren 3 ürün grubu (hububat, şeker pancarı ve tütün) ile sınırlandırılmıştır.

Destekleme alımları, özellikle başlangıç yıllarında bir takım olumlu sonuçlar vermesine rağmen, uygulamalardan kaynaklanan sorunlar nedeniyle son yıllarda etkinliğini yitirmiştir.

Diğer destekleme yöntemlerini Girdi Destekleri, Tohum Desteği, Tarımsal İlaç Desteği, Damızlık Hayvan Desteklemesi, Faiz Kolaylıkları, Tarım Ürünleri İhracat Destekleri ve İthalat Korumaları, Teşvik veya Destekleme Primi Ödemesi, Tütünde Kota ve Çayda Budama Tazminatları Ödemesi, Yatırımları Destekleyici Yardımlar oluşturmuştur.

1980’li yılların başlarında destekleme uygulamasında ilk büyük reform sayılabilecek politika değişikliğine gidilmek istenmiş ve aşağıdaki amaçların gerçekleştirilmesi için çalışmalar yapılmıştır:⁵

- destekleme kapsamını daraltmak ve destekleme yapan kamu kurumu sayısını azaltmak,
- girdi sübvansiyonunu düşürmek,

⁵ 1995, Akder, Halis. “2000’li Yıllara Doğru Türkiye’de Tarım” Frederick Ebert Vakfı Semineri

- liberal politikalarla dış ticareti özendirmek,
- tarımsal KİT'leri özelleştirmek,
- sulama gibi kamu yatırımlarından yararlananlardan maliyetin bir kısmını tahsil etmek.

AB'nin en son ve en kapsamlı tarım reformu önlemlerini içeren "Gündem 2000" planında yer alan hedeflerle önemli oranda örtüşen bu amaçları gerçekleştirecek politikalar çeşitli nedenlerle uygulanamamıştır.

b) Türkiye'de Bugüne Kadar Uygulanmış Olan Tarım Destekleme Politikalarının

Sonuçları:

- Üretimde planlama yapılamamıştır. (Tütün, fındık, şeker pancarı, çay gibi ürünlerde ülkenin birkaç yıllık ihtiyacını karşılayacak stoklar oluşurken, pamuk, yağlı tohumlar ve yem bitkilerinde arz açığını kapatmak için önemli miktarda ithalat yapılmıştır. Böylece, hem arz fazlası ürünlerin stok maliyetine katlanılmış hem de ithalat yoluyla başka ülkelerin çiftçileri desteklenmiştir.)

- Üretici gelirlerinde istikrarsızlık yaratılmıştır. (Siyasi kaygularla açıklanan taban fiyatlara göre üretim yapan çiftçiler, bir sonraki yıl aynı ürüne yöneldiğinde yüksek rekolte sebebiyle, piyasada fiyatların düşmesi sonucunda gelir kaybına uğramışlardır.)

- Üretici fiyat yoluyla desteklenirken, destekleme alımlarının yol açtığı fiyat artışları nedeniyle tüketiciler yükün önemli kısmını üstlenmişlerdir. (1998 yılında toplam 11.3 milyar ABD Doları olan üretici subvansiyonunun tüketicilere yükü 9.1 milyar ABD Doları olarak tahmin edilmektedir. Son beş yılda tarım üreticilerine verilen desteğin %70'i piyasa fiyat desteği mekanizmasıyla tüketiciler, %30'u vergi mükellefleri tarafından karşılanmıştır. Bu durum en fazla toplam gelirleri içinde tarım ürünleri harcamaları %50 ler seviyesinde olan düşük gelirli grupları olumsuz etkilemiştir.)

- Destekler kamuya ve tüketiciye çok büyük mali yük getirdiği halde transferin hedeflendiği kitlenin gelirine etkisi sınırlı kalmış, büyük pay büyük üreticiye gitmiştir.

- Tarım sektörüne yapılan ödemelerin son 5 yıllık ortalaması yaklaşık 3,5 milyar ABD doları seviyelerinde gerçekleşmiş ancak bu ödemelerin kamuya maliyeti

bütçede kaynak olmaması nedeniyle kamu bankaları üzerinden yapılmasından dolayı çok yüksek olmuştur.

- Tarım sektöründe verimlilik istenilen düzeye ulaşamamış, üretkenlik arttırılamamıştır.

Bu olumsuz hususlara karşılık destek harcamalarının çok önemli olumlu sonuçları da olmuştur. Türkiye'nin tarım ürünlerinde net ihracatçı konumu, gıda güvenliği, tarım sektörünün yüksek istihdama kapasitesi (%40), iktisadi şokları yumuşatma özelliği, diğer sektörler için girdi ve talep katkısı sağlaması göz ardı edilmemesi gereken hususlardır.

c) Türkiye'de destekleme politikasında değişiklik:

Ekonomik reform programının bir parçası olarak IMF'e sunulan niyet mektubunda Türkiye'de uygulanmakta olan destekleme politikalarının tamamen uygulama dışı bırakılarak, üretimden ve girdi kullanımından bağımsız, doğrudan çiftçi gelirini arttırmaya dönük Doğrudan Gelir Desteği (DGD) Sistemi uygulanması taahhüt edilmiştir.

Oldukça iddialı bir hedef olmakla birlikte 2001 yılında ülke genelinde bitirilmesi düşünülen çiftçi kayıt sistemine bağlı olarak DGD uygulamasına 2002 yılında tüm ülkede başlanmıştır.

- Reform programının ilk aşamasında destekleme sisteminin tamamen değiştirilmesi; hedef kitleye ulaşan, şeffaf ve verimli bir destekleme sisteminin kurulması amaçlanmaktadır.

- Tarım reformu projesi Doğrudan Gelir Desteği , alternatif ürün, Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin (TSKB) yeniden yapılandırılması ile kamuoyu tanıtım kampanyası ve destek hizmetleri olmak üzere dört başlıkta toplanmaktadır.

- Reform süreci içerisinde; girdi desteği ve sübvansiyonlu kredi desteği kaldırılacak, tarımsal KİT'lerin küçültülmesi ve/veya özelleştirilmesini sağlayacak tüm tedbirler alınacaktır.

- Alternatif ürün projesi ile özellikle arz fazlası olan fındık ve tütünde üreticilerin faaliyet alanlarını, arz açığı olan ürünlere kaydırmaları sağlanacaktır.

Tarım reformu programı uyarınca hububat fiyatları dünya fiyatlarına endekslenicek, Hükümet tarafından açıklanan hububat destekleme fiyatı ile dünya fiyatı

arasındaki artı fark 2001 yılında %20 olacak ve bu fiyatların belirlenmesinde hedeflenen enflasyon dikkate alınacaktır.2002 yılında ülke genelinde uygulanacak DGD Sisteminin gelişmesine bağlı olarak hububat destekleme alımlarından vazgeçilecek, fiyat açıklanmayacak ve destekleme alım fiyat mekanizmasına son verilecektir. TMO 2002 yılı ve sonrasında borsa ve hububat pazarlarından alım yapacak, bu gibi oluşumların bulunmadığı bölgelerde serbest piyasadan ve çiftçiden ürün alacaktır.

Tütün üreticisi, 2001 yılında hem doğrudan gelir desteğinden faydalanacak hem de alternatif ürün projesiyle arz açığı olan ürünlere yönlendirilecektir.

- Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde üretilen tütünlerin üretiminden vazgeçilmesi halinde bir defaya mahsus olmak üzere çiftçilerin gelir kaybını telafi edici ödeme yapılacaktır.

- Şeker piyasasında düzenlemeler yapmak üzere Şeker Kurumu kurulmuştur.

Şeker üretimi ve arzında istikrarı sağlamak amacıyla beşer yıllık dönemler için Kurum tarafından kotalar belirlenecektir. 2002-2003 döneminden itibaren destekleme fiyatı ve alımı yapılmayacak ve ilk kotalar dağıtılacaktır.Şeker pancarı fiyatları her yıl, şeker fabrikası işleten gerçek ve tüzel kişiler ile üreticiler ve/veya temsilcileri arasında varılan mutabakata göre, şeker satış fiyatları ise şeker fabrikası işleten gerçek ve tüzel kişiler tarafından serbestçe belirlenecektir.

d) Yeni Destekleme Politikasının Eksik ve Yanlış Yönleri:

Tarımsal destekleme politikalarının aksayan yönlerinin düzeltilmesi için hangi tedbirlerin alınması gerektiğine, tarımsal faaliyetler için daha rasyonel ve doğru bir yönetimle parasal destek sağlanıp sağlanamayacağına ve ABD ile AB'nin de yapmış olduğu gibi belli bir tercihe ulaşmak için bütçeden önemli bir miktarın tarıma ayrılıp ayrılmayacağına karar verilmesi gerekirken bütçe açıkları ve ekonomik kriz destek için ayrılan miktarın önemli ölçüde azaltılmasını zorunlu kılmış, bu durum kamu oyuna bir reformun gereği gibi sunulmaya çalışılmıştır.

Destekleme politikasındaki köklü değişikliğin AB Tarım politikasına uyum çerçevesinde yapıldığı iddia edilmekle birlikte hedeflenen uygulamalar ile AB DGD sistemi uyumlu olmadığı gibi, gerek amaç ve gerekse uygulama biçimi itibarıyla aralarında çelişkiler dahi bulunmaktadır. Türkiye bütün pazar destek araçlarını üretimle ilişkilendirilmeyen DGD 'ne dönüştürmeyi hedeflemiştir. Oysa AB'nde diğer destek biçimleri ile birlikte uygulanan DGD bir telafi ödemesi sistemi mahiyetinde olup müdahale alımlarına garanti eşikleri konması, set-aside, erken emeklilik gibi bir takım reform önlemleri çerçevesinde çiftçilerin gelir kayıplarının telafi

edilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Bir diğer ifade ile AB müdahale alımlarına ve üretim yardımlarına devam etmekte olup, ilave olarak doğrudan ödemeler yapmakta, üretimi kısıtlayıcı (en azından arttırmaya teşvik etmeyen) önlemler çerçevesinde DGD'ne başvurmaktadır. Esasen AB'ne uyum IMF'in ilgi alanına da girmektedir.

DGD uygulaması, üretkenlik ve verimlilik problemi olmayan ülkelerde ve arz fazlası olan ürünler için uygun bir destek aracıdır. Ülkemizde DGD verimsiz işletmeleri de kapsayacaktır. Verimlilik ve etkinliğin artırılması için gerekli tedbirler alınmadan bu uygulamaya geçilmesi yanlıştır.

Türkiye'de DGD uygulaması üretim fazlası olan fındık ve tütün gibi ürünler için yerinde olmakla birlikte tüm tarımsal faaliyetlerde diğer destekleme araçlarının terk edilmesi son derece sakıncalıdır. Üstelik yeni uygulamaya geçilirken üreticilere yeterli intibak süresi verilmemesi özellikle eleştirilmesi gereken bir husustur. Nitekim 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporunda konuyla ilgili olarak;

- Alternatif Tarımsal Destekleme Politika araçlarının değerlendirilmesi ve doğrudan gelir ödemeleri sistemine geçilmesi önem arz etmektedir. Ancak, uygulama öncesi belirlenen amaçlar doğrultusunda; hedef bölge, hedef kitle, hedef ürün, uygulama şekli, uygulama süresi, uygulama koşulları açıklıkla ortaya konmalı ve bu koşullarda sistemin uygulanabilirliği araştırılmalı ve eksiklikler giderilmelidir. Bu sistemin, piyasada fiyat oluşumu üzerinde olan nispeten düşük etkisi ve belirli hedef kitleye yönelik uygulama kolaylığına sahip olması sağlanmalıdır.

- Doğrudan gelir desteği ödeme sisteminin uygulanabilmesi için yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu uygulama bazı ürünlerde geçi döneminde belli ölçüde üretime bağlı doğrudan ödemeler şeklinde veya diğer politika araçları ile birlikte kullanılabilir. AB ve ABD destekleme politikaları incelendiğinde, doğrudan ödemeler yıllar itibariyle artış göstermekle beraber diğer destekleme modellerinin de halen uygulandığı gözlenmektedir." denilmektedir. Ancak DGD uygulaması bu öneriler dikkate alınmadan başlatılmış, tarımsal altyapımızın hızlı politika değişikliğine uygun olmadığı dikkate alınmamıştır.

Tarımsal işletme sayısının yaklaşık 4 milyon, ortalama işletme büyüklüğünün 6 hektarın altında olduğu, kırsal alanda kadastro işlemlerinin sadece % 65'inin tamamlandığı bir ülkede gerekli altyapının iyileştirilmesi ve kayıt sisteminin tamamlanması için 2 yıl olarak belirlenen geçiş süreci yeterli olmayacaktır.

Hububatta destekleme alım fiyat mekanizmasına 2003 yılı içinde son verilmesi yabancı ülkelerdeki destekleme uygulamaları nedeniyle ithalatı teşvik edecek, yer-

li üreticinin rekabet imkanını azaltacaktır.Örneğin Fransa'da ihracatta buğday üreticisine ton başına 130 Euro'ya kadar ulaşan vergi iadesi ödemesi yapılmaktadır. Pek çok ülkede benzeri destek sözkonusudur.

Şeker fiyatının serbest piyasa koşullarında oluşması öngörüldüğü için ülkemizde zaman zaman aşırı stoklara yol açan kota dışı üretim sorunu çözülebilir. Ancak şeker pancarı üretiminden desteğin çekilmesi ve fiyat sisteminin serbest piyasa kurallarına terk edilmesinin şekerde kendine yeterlik açısından sorunlar yaratması kaçınılmazdır. Zira biçim itibarıyla AB mevzuatına yakın olan yeni şeker kanununda AB'nde mevcut teşvik unsurlarına yer verilmemiştir.

Yeni politikalar halen ciddi üretim açığı bulunan hayvancılık, süt ürünleri, mısır ve bitkisel yağ gibi ürünlerde verimliliğin artırılması hususunda hiç bir tedbir içermemektedir.

Ülkemiz için özel önem taşıyan tütün, zeytinyağı ve pamuk gibi ürünlerin AB üyesi ülkelerde destekleme kapsamında olması orta ve uzun vadede ülkemiz üreticileri aleyhine sonuçlar yaratacaktır. (AB'nde her yıl zeytinyağı için 2 milyar, tütün ve pamuk için 900 milyon Euro'luk destek harcaması yapılmakta, komşumuz Yunanistan bu ödemelerden sırasıyla 400, 375 ve 700 milyon Euro'luk pay almaktadır.)

Üye olduğunda, uzun bir süreden beri pazar fiyat desteğini terketmiş bir Türkiye'nin kendi ulusal üretimi için AB bütçesinden para talep etmesi pek de tutarlı olmayacaktır. AB'nde de özellikle "Gündem 2000" planı ile, pazar fiyat desteğinin en etkin aracı olan destekleme alımları, mal miktarı azaltılarak ve fiyatlar dünya fiyatlarına yakın belirlenerek yumuşatılacak olmakla birlikte, bu araçtan tamamen vazgeçilmesi beklenmemektedir. Katılımdan önce destekleme alımlarını tamamen terk etmiş bir Türkiye'nin ciddi sorunlarla karşılaşması kaçınılmazdır.

Stratejik önemi haiz ürünlerin alımından sorumlu olan kurumların tamamen özelleştirilmesi altyapının yetersiz, pazarlama sorunlarının çok olduğu kırsal kesimde yeni ekonomik ve sosyal sorunlara yol açacaktır.

Tarımsal ürünlerde fiyat oluşumunun serbest piyasa koşullarına terk edilmesinin ülkemize faturası, canlı hayvan, kırmızı et ve ürünleri, süt ve süt ürünleri, bitkisel yağlar ve mısır gibi kronik üretim açığı bulunan temel tarım ürünlerinde bu açık pozisyonun konsolidasyonu olacaktır.

Aşağıda yer alan tablo hiçbir şekilde kapsamlı bir karşılaştırma iddiasında değildir. Ancak, tarafımızca önemsenen ve üzerinde en fazla tartışıldığını düşündüğümüz alanlardaki farklılıkları birarada Tablo'ya işlemek kaygısıyla hazırlanmıştır.

TÜRKİYE**AB****GENEL**

GSMH içinde Tarımın Payı	15%	1,5%
Tarımsal İstihdam		
- İstihdam edilen nüfus	9,6 million (1998)	6,974 million (1999)
- % toplam istihdam	45%	4,5%
Tarımsal Yapı		
% hayvansal ürünler	25%	50%
% bitkisel ürünler	75%	50%
% tarım işletmeleri > 10 ha	18%	85%
Arazi, çiftçi, hayvan kaydı	zayıf	gelişmiş
Dış ticaretle pay		
İhracat	12%	7,0%
İthalat	4%	7,7%

TARIMSAL POLİTİKA

Yasal dayanak	Anayasa, 5 Yıllık Kalkınma Planları ?	Roma Anlaşması ve İkincil Mevzuat
- Öncelikler	-Ürün? -Siyasi tercih? -Üretici	Dinamik öncelikler; 1-kendine yeterlik 2-üretici gelirleri 3-kalite ve çevre 4-Tüketici 5-??
- Belirlenen Politikaların takibi	Zayıf	Güçlü
- Tarıma yönelik destekler	Kısıtlı	Esaslı
- tarımsal destek enstrümanları	- Müdahale alımı?	-Müdahale Alımı
	Doğrudan Gelir Desteği İhracat Sübvansiyonları	-Doğrudan Gelir Ödemeleri -Alan Ödemeleri -Hayvancılık Primi -Kalite Primi -İşleme Yardımı - İhracat Sübvansiyonu
- Sınırdaki koruma enstrümanları	Gümrük vergileri (Sadece advalorem tabiatlı vergileri, kısıtlı sayıda maktu vergi) Uluslararası kurallara uygun olmayan yasaklamalar	-Gümrük Vergileri (ad-valorem, adv+ specific, formül vergiler) -Takvim uygulaması -Giriş fiyatı sistemi -Özel Korunma Önlemi - Yüksek tespit edilen sağlık ve Bitki sağlığı önlemleri
Tüketici ve Sağlık	Çok zayıf	Çok güçlü

V- SONUÇ ve DEĞERLENDİRME :

Şu ana kadar Topluluğun Ortak Tarım Politikasının genel hatları ile Türkiye’de durum mukayeseli olarak verilmeye çalışılmıştır.

Bu bölümde ise bir genel bir değerlendirme yapılmasına ve öneriler üretilmesine çalışılacaktır.

Türk tarımı Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren doğa ve iklim koşullarının lütufları sayesinde sürdürülmekte olup, ticarileşme çabası içindedir. Türkiye’nin yıllardır tarımda kendine yeterli bir ülke olduğu iddiası söylenegelmektedir. Ancak bu önermenin sağlıklı bir şekilde irdelenmesi gerekmektedir. Ülkede tarıma uygun alanların marjinal sınırlarına dayanılmıştır. İlave tarım alanları yaratmak için ciddi harcamalar (Amenajman vb.) gerekmektedir. Buna karşın Türkiye, canlı hayvan, kırmızı et ve ürünleri, süt ve süt ürünleri, bitkisel yağlar ve mısır gibi temel tarım ürünlerinde kronik açık vermekte iken, pek çok diğer temel tarım ürününde de kalite ve maliyet problemleri (buğday ve şeker) ile karşılaşmaktadır.

Buraya kadar olan ifadelerle, Türk tarımının uymakla yükümlü olduğu tarımsal yapının genel özellikleri çizilmeye çalışılmıştır. Özetle, Tarımsal alanları marjinal sınırlara dayanmış, ciddi üretim açığı ve kalite ve maliyet zafiyeti olan Türk tarımı, verimliliğin uç noktalarındaki, stok ve bütçe sıkıntıları içindeki, miktar kaygısından çok kaliteli ve yüksek katma değerli üretime yönelmiş, çevre, kırsal kalkınma, işlevsellik açılımları olan, öte yandan sürekli reforma tabi tutulan bir tarımsal yapıya adapte olmaya ve 15 ülkeden oluşan bir birliğin Ortak politikasına uyum sağlamaya çalışmaktadır.

OTP’ye uyum açısından yeni bir sürece girmiş olan Türkiye’nin, bu arada genelde makro ekonomik dengelerinde düzelme, özelde de bütçe disiplini sağlamayı amaçlayan IMF gözetiminde ekonomik program içinde tarıma ilişkin önlemlerde yer almaktadır. Bu kapsamdaki önlemlerin zaman zaman AB’ne uyum çerçevesinde yapılmakta olduğu da zikredilmektedir. Öncelikle IMF niyet mektubunda yer alan önlemlerin 1) AB’ne uyum 2) Türk tarım politikasında pozitif adımlar atmak gibi bir amacı olmadığı gibi IMF programlarının görev tanımlarında da bu tür unsurlar yer almaz. Türkiye’nin 2002’den itibaren bütün destek formlarını doğrudan ödemelere dönüştüreceği ifade edilmektedir.

Bilindiği üzere, Toplulukta doğrudan gelir destekleri, müdahale alımlarına garanti eşikleri konması, set-aside, erken emeklilik gibi bir takım reform önlemleri çerçevesinde çiftçilerin gelir kayıplarının telafi edilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Bir diğer ifade ile AB müdahale alımlarına ve üretim yardımlarına devam etmekte olup, ilave olarak doğrudan ödemeler yapmaktadır. Görüldüğü üzere, AB

üretimi kısıtlayıcı (en azından artırmaya teşvik etmeyen) önlemler çerçevesinde doğrudan ödeme uygulamasına başvurmaktadır. Esasen bu önlemler anlaşılabilirliği üzere, verimlilik problemi olmayan ve ihtiyaç üstünde üretim bulunan faaliyetler için uygun bir destek aracıdır.

Türkiye’de ise benzer önlemlerin üretim fazlası olan fındık ve tütün gibi ürünler için uygulanması anlaşılabilir iken tüm tarımsal faaliyetlerde diğer destekleme enstrümanlarının terk edilerek doğrudan ödemelere geçilmesinin anlaşılmasında güçlük çekilmektedir. Türkiye’nin bu durumda halen ciddi açığı bulunan ürünlerde (hayvancılık, süt ürünleri, mısır ve bitkisel yağ gibi) verimliliğin nasıl artırılacağına ilişkin henüz açıklanmamış ciddi bir stratejisi olsa gerekir.

Politika ve Önceliklerin Çelişkileri ve Rekabeti

Türkiye’nin OTP uyumunda ciddi adımlar atması gereken süreç;

Ekonomik program içinde yer alan bütçe kısıtlarını gidermek amaçlı tarıma ilişkin alınan önlemler ve DTÖ çerçevesinde ileri tarım müzakereleri için ülke pozisyonlarının belirlenmesi süreci ile çakışmaktadır.

Yeni yasalaşan şeker ve yakında yasalaşması beklenen tütün kanunları ile destekleme alımları kaldırılmaktadır. Dahası tüm destek biçimlerinin terk edilerek doğrudan ödemelere geçileceği belirtilmektedir. Üye olduğunda, uzun bir süreden beri pazar fiyat desteğini terketmiş bir Türkiye’nin kendi ulusal üretimi için AB bütçesinden para talep etmesi pek de tutarlı olmayacaktır.

DTÖ İleri Tarım Müzakerelerinde iç desteklerde gerek ülkemizin dahil olduğu Gelişme Yolunda Ülkeler gerekse Gelişmiş Ülkelerin önümüzdeki on yılda iç destekler, ithalat korumaları ve ihracat sübvansiyonları ne şekilde uygulayacaklarına karar verilecektir. AB’nin de DTÖ nezdinde liberalleşme yönünde taahhütleri olacaktır.

İlave olarak, Türk tarımının özgün problemleri bulunmaktadır.

Bütün bu çok yönlü değişkenlerin mevcudiyeti mevcut tarım politikası uygulamalarında hedefsizlik ve belirsizliklere yol açmaktadır.

Bu noktada bir taraftan OTP uyum sürecine ara vermeksizin devam ederken, diğer taraftan da Türk tarımının kendine özgü problemlerini bertaraf edilmesine ve ulusal önceliklerin giderilmesine çalışılacaktır.

Hepsinden önce Türkiye ulusal önceliklerini belirlemeli, bu önceliklerin gerçekleştirme imkanlarını mevcut taahhütleri ve kısıtları çerçevesinde değerlendirmelidir.

Ulusal önceliklerden, DTÖ Tarım Anlaşması disiplinleri, IMF Niyet Mektubu gibi kısıtlar ve AB'ye tam üyelik gibi yükümlülüklerinden bağımsız olarak ülke çıkarlarını temsil eden tarımsal politika önceliklerinin belirlenmesi kastedilmektedir. Tabii ki günümüz dünya düzeninde tamamen ulusal çıkarları gözeten bir politika takibi zordur. Ancak bu tür bir ulusal politikanın belirlenmemiş olması, feragat edilen çıkarlarla kazanılan avantajların değerlendirilmesine imkan tanımadığından ülke menfaatlerinin geleceği tesadüflere bırakılmak durumunda kalmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin tarım alanındaki uluslararası gelişmelere katılmak yerine seyirci olmasına yol açmaktadır.

Öncelikler neler olmalıdır?

İki farklı tarımsal yapı ve politikaları üzerinde biraz tartıştıktan sonra öncelikler üzerinde önemseydiğimiz hususlar üzerinde duralım.

Türkiye'de tarıma yapılan transferlerin çok fazla olduğu, görev zararlarının büyük bir yekun tuttuğu, bunun da kamu maliyesinde ciddi hasarlara yol açtığı son günlerde sıklıkla seslendirilmektedir. Tarıma yönelik toplam transferlerin GSMH içinde payının OECD ortalamalarının üstünde olduğu eleştirisi konusudur. Ancak, burada gözardı edilen iki temel konu bulunmaktadır. Bunlar;

Türkiye'de geçimini tarımdan sağlayan nüfusun OECD ortalamasının birkaç katı olduğu, nüfusun bu denli büyük bir katmanına oransal olarak daha büyük bir payın ayrılmasının doğallığı ve

Kötü yönetim nedeniyle, tarıma transfer olarak yönlendiren kaynağın aslında tarımsal faaliyetler için harcanmamış⁶ olmasıdır.

Dolayısıyla, Türkiye tarımsal faaliyetler için daha akıllıca ve doğru bir yönetimle parasal destek sağlayıp sağlamayacağı ve ABD ile AB'nin de yapmış olduğu gibi belli bir tercihe ulaşmak için bütçesinden önemli bir miktarı tarıma ayırıp ayırmayacağına karar vermelidir.

Cari gelişmeler ışığında bunun tersine bir karar verilmiş olduğu anlamı çıkmaktadır. Bunun da ülkemize faturası üretim açığı bulunan ürünlerde bu açık pozisyonunun konsolidasyonu anlamına gelecektir. Tarımsal faaliyetler bir anlamda serbest piyasa koşullarına terk edilerek, bütün dünyada yönlendirilen ve teşvik edilen

⁶ Her hangi bir sektöre, piyasadaki cari faiz hadlerinin yarısı oranında faizle kredi sağlanması halinde, elde edilen kredinin spekülatif amaçlı kullanılmadığının çok sıkı kontrolü gerekmektedir. Maalesef ülkemizde bu kontrol sistematiklerin yerleşmiş olduğunu ifade etmek mümkün değildir.

tarımsal faaliyetlerle rekabet etmeye çalışacaktır. Düşük verimli, ekstansif, ortalama dünya kalitesi ve standartlarının altındaki tarım ürünlerimizin rekabet şansı olmadığı düşünülmektedir.

Uyum süreci eşnasında, üye olmadan önce, Ulusal önceliklerin yerine getirilmesinin önemli olduğunu düşünüyoruz. Zira, üyelikle birlikte ulusal öncelikler ve Topluluk öncelikleri rekabet halinde olacak ve ulusal önceliklerin mutlak olarak gözetilmesi mümkün olmayacaktır. Ayrıca, ulusal önceliklerimizin gerçekleştirilmesi için Topluluktan kaynak transferi de beklenmemelidir. Topluluğun bütün finansal desteği OTP'ye uyum çalışmaları için sağlanacaktır.

Kaldı ki AB, bizden Türk tarımının kalkındırılmasını, kendine yeterliğinin artırılmasını vb. değil, OTP'ye uyum sağlanmasını beklemektedir

Birinci ulusal önceliğin ise, temel gıda ihtiyacı niteliğindeki tarım ürünlerinde (kırmızı et, süt ve süt ürünleri, buğday, şeker ve bitkisel yağ) Türkiye'nin kendine yeterli olması şeklinde belirlenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu ürünler içinde sadece buğday ve maliyet kısıtı göz ardı edilirse kısmen şeker de Türkiye'nin kendine yeterli olduğu söylenebilir. Yeni Şeker Yasası ile bu yeterlilik düzeyinin tehdit altında olacağı düşünülmektedir. Bu ürünler arasında kırmızı et ve süt ürünleri gibi hayvansal ürünler özellikle zikredilmiştir. Zira, alışlagelen hububat merkezli beslenme biçimiyle sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi imkansızdır. Türkiye'de tüketilmekte olan hayvansal protein oranı tüketilmesi gerekli düzeyin 1/3'üdür. Bu noktada esasen, tarım politikasının tüketici ayağının eksikliğini vurgulamak yerinde olacaktır. Bu bize mevcut tarım politikası hedefleri arasında tüketiciye dönük olanların yetersiz olduğunu sorgulamaya itmektedir.

Türk tarım politikasının en önemli eksikliklerinden birisi de tüketici ayağının eksik oluşudur. Sağlık düzeyi yetersiz olduğu için AB'ne ithalatına yasaklama konulan ürünlerin iç piyasaya sunulması aşamasında acaba gerekli önlemler alınmakta mıdır?. Sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi konusu tarım politikası ile ilgili değil midir? Tarımsal üretimde temel hedef olabildiğince çok ve çeşitli üretim ve artan ihracat mı olmalıdır? yoksa öncelikle yurtiçi talebin sağlıklı, dengeli ve makul fiyatlardan karşılanmasına mı ağırlık verilmelidir? Yurt içi talebin tamamı yerli üretimle mi karşılanmalıdır yoksa bir kısmı ithalatla da karşılanabilir mi? Bu hususta sağlıklı çözümlerin Türk Gıda Otoritesi kurulması ile üretilebileceği düşünülmektedir.

Ancak bu noktada belki yukarıda zikredilen OTP'nin üç saçı ayağının ülkemizde de tesisinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Aynı yaklaşımla hazırlanan önerimiz aşağıda yer almaktadır.

Türk Tarım Politikası Prensipleri (Öneri):

Topluluk çıkarı & Ulusal çıkar

Ülkenin uygulamalarda ekonomik sosyal ve mali kısa ve uzun vadeli çıkarları gözlemlenmemiştir. Esasen ülkemizde de her tür yasal düzenlemenin istihsalî esnasında mutlak suretle gerekçeler sıralanmaktadır. Ancak bu gerekçelerin makro politikalarla uyumlu olup olmadığı, kaldı ki gerçeği göstermediği dahi kontrol edilmemektedir. Sadece kendi hafızamdan faydalanarak; gerekçesinde AB'ne uyum yükümlülüğü zikredilen, fakat aslında AB'deki muadillerinden çok farklı olduğunu gözlediğim pek çok yasa sıralayabilirim. Benzer yaklaşım karamame ve tebliğ vb yasal enstrümanlar içinde geçerlidir. Dolayısıyla bu tür uygulamaların yürürlüğe girmesi esnasında ulusal çıkarlar açısından kontrol titizlikle yapılmalı kazanç ve kayıp analizleri somut olarak ortaya konmalıdır.

Tek Pazar & Piyasa istikrarı

Ülkesel öncelikler göz önünde bulundurularak tarımsal ürün arzının ve fiyatlarının istikrara kavuşturulması için bir planlama ve devlet müdahalesi kaçınılmazdır.

Mali Dayanışma & Yerel Yaklaşım

Doğal koşullara çok bağlı olan tarımda yerel farklılıklar çiftçi gelirlerini doğrudan etkilemektedir. Devletin bu anlamda farklılıkları giderici müdahalesi kaçınılmazdır.

Bu prensiplerin uygulamalar öncesinde bir anlamda check-list işlevi görmesi uygulamanın bu gerekçeler açısından savunulması gerekmektedir.

AB Ortak Politikası bütün karmaşık görüntüsüne rağmen esasen, tespitleri ve tercihleri anlaşılır, üye ülkeler, çiftçiler ve ürünler arasında belli bir adalet ve oransallık temeline dayalı bir sistemattir. Ülkemizde sistemi anlayacak ve uygulayacak personel alt yapısı, her ne kadar kurumsal alt yapıda pek çok değişikliklerin yapılması gerekmekte ise de mevcuttur. Bu açıdan Türkiye'nin tarımda katılım serüveni, Portekiz ve Yunanistan gibi diğer Akdeniz ülkesi deneyimlerinden daha zor olmayacaktır. Eskiden beri yeni sistemlerin ve dönüşümlerin adapte edilmesinde insan gücü açısından öncü olan Kamu sektörü yanında bugünün Türkiye'sinde özel sektör ve meslek kuruluşlarında da ciddi bir birikim bulunmaktadır.

Tarımda OTP'ye uyum açısından en çok eksikliği hissedilen unsur irade ve inanç eksikliğidir. Türk tarımının OTP'ye uyumu açısından birincil görevler üstlenecek olan bürokrasi katmanlarında sürece olan güvensizlik belirgin olarak hissedilmektedir. Siyasi iradenin uyum sürecinin baş aktörlerini harekete geçirmesi ile pek çok sorun aşamalarla ve beklenenden daha hızlı, çözülerek yol alınacaktır.

10. KAYNAKÇA

- 2000, Türkiye AB İlişkileri, Dış Ticaret Müsteşarlığı
- 2000, Katılım Ortaklığı Belgesi
- 2001, Ulusal program, 2001/2129 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, (RG: 24 Mart 2001, 24352)
- 1995, 1/95 sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı
- 2001, Agra Europe (London) Lfd, CAP Monitor, Tunbridge Wells
- 2000, 2001 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyon Raporları,
(Bitkisel üretim ÖİK, Gıda Sanayi ÖİK, Fikri Haklar ÖİK)
- 2000, 8. BYKP, “Tarımsal Politikalar ve Yapısal Düzenlemeler Özel İhtisas Komisyon Raporu.
- 1995, AKDER, Halis. “2000’li Yıllara Doğru Türkiye’de Tarım” Frederick Ebert Vakfı Semineri
- 1999, Tarım Politikalarında Yeni Denge Arayışları ve Türkiye, TUSİAD Yayın no. TUSİAD-T/99-12/27
- 2000, ULUSOY, S., Türk Tarımı ve Gıda Sanayinin DTÖ Tarım Anlaşması Karşısında Konumu, “Mevzuat Açısından AB Eşiğinde Türk Gıda Sanayii” Semineri, Ziraat Mühendisleri Odası- TARGEV.
- 2000, ULUSOY, S., Türkiye-AB Tercihli Tarım Ticareti, “AB’ne Adaylık Sürecinde Türk Tarımı” Konulu Panel, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı-TOBB.
- 2001, KASNAKOĞLU H., ÇAKMAK, Erol, H., “Etkin Tarım Politikaları”

TARTIŞMA

BAŞKAN PROF. DR. ALİ TOKGÖZ: Evet, Sayın Ulusoy'a da çok teşekkür ediyoruz. Bir teşekkürüm daha var efendim, bizi bu geç saate kadar bıkmadan burada dinleyen sayın katılımcılardır, teşekkür ederiz.

Şimdi tartışma bölümüne geçiyoruz efendim. Tartışma bölümünde sorusu olanlar, katkı yapmak isteyen katılımcılar varsa onları almaya çalışacağım. Ama mümkün olduğunca kısa olarak bunları alabilirsek seviniriz efendim.

Buyurun. Var mıydı acaba sorusu olan? Demek yok, demek ki çıkarken yolda veyahut da ikramda yine karşılıklı birbirleriyle şey yapacaklar. Bizi dinlediğiniz için çok teşekkür ederiz efendim.

ÖZEL SUNU

Gülay ŞUBAŞI - ZMO
Aday Ülkeler ve Türkiye:
Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yapılar.

ADAY ÜLKELER VE TÜRKİYE SOSYAL EKONOMİK VE KÜLTÜREL YAPILAR

Gülay SUBAŞI *

Değerli konuklar, Ziraat Mühendisleri Odası olarak Tarım Haftası 2003 Yılı Etkinlikleri kapsamında hazırladığımız “ AB Genişleme Sürecinde Türkiye Tarımsal ve Kırsal Politikalar” Sempozyumuna hoş geldiniz diyor saygular sunuyorum.

Ben’ de sizlere Aday Ülkeler ve Türkiye’de Sosyal-Ekonomik-Kültürel Yapıların karşılaştırmasını yapacağım.

AB o günkü ismi ile AET Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından kurulmuş daha sonra 1973 yılında İngiltere, İrlanda ve Danimarka, 1981 yılında Yunanistan, 1986 yılında Portekiz ve İspanya, 1995 yılında da Avusturya, İsveç, Finlandiya nın katılımı ile 15 üyeli halini almıştır.

AB ne aday ülkeler ; Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Macaristan, Malta, Kıbrıs Rum Kesimi, Romanya , Bulgaristan ve Türkiye’dir .

Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Macaristan, Malta, Kıbrıs Rum Kesimi ‘ nin üyeliği için 2004 yılı hedeflenmiştir.

Romanya , Bulgaristan için üyelik tarihi 2007 yılı olarak belirlenmiştir.

Türkiye için henüz müzakere tarihi verilmemiş olup, 13 Aralık 2002 tarihli Kopenhag Zirvesinde alınan karar doğrultusunda Aralık 2004 te Türkiye’nin durumu bir rapor ile değerlendirilecektir.

Aday ülkeler ve Türkiye Ekonomik, Sosyal ve Kültürel yapılarını tablolar halinde inceleyelim.

* ZMO Yönetim Kurulu Üyesi

ESTONYA

EKONOMİK GÖSTERGELER	
Nüfus (Tem2001)	1.423.316
Yüzölçümü Km ²	45.226
Milli Gelir (2000)	14,7 milyar \$
Büyüme hızı (2000)	% 6,4
Kişi başına MG (satın alma gücü getirisine göre) (2000)	10.000 \$
MG'in Sektörel dağılımı (1999)	
Tarım	% 3,6
Sanayi	% 30,7
Hizmetler	% 65,7
Hane başına MG'in dağılımı (1996)	
- En düşük % 10 -	% 3,2
- En yüksek % 10-	% 28,5
Yoksulluk sınırının altındaki nüfus (1995)	% 8,9
Enflasyon hızı (1999)	% 4,1
İstihdam (1999)	785.500
İstihdam dağılımı (1999)	
Tarım	% 11
Sanayi	% 20
Hizmetler	% 69
İşsizlik oranı (1999)	% 11,7
İhracatı (2000)	3,1 milyar \$
İhracata konu ürünler(1999)	% 24 makine ve donanım, % 20 yün ürünleri, % 17 tekstil, % 9 gıda ürünleri, metaller, kimyasal ürünler
İhracat partnerleri (1999)	% 19,4 Finlandiya, % 18,8 İsveç, % 9,2 Rusya, % 8,7 Latvia, % 2,5 ABD
İthalatı (2000)	4 milyar \$
İthalata konu ürünler (1999)	% 31 makine ve donanım, % 13 kimyasal ürünler, % 11 gıda maddesi, % 8 metal ürünleri, tekstil
İthalat partnerleri (1999)	% 22,8 Finlandiya, % 13,5 Rusya, % 9,3 İsveç, % 9,3 Almanya, % 4,7 Japonya

SİYASAL GÖSTERGELER	
Ulke Adı	Estonya
Başkenti	Tallinn
Yönetim Şekli	Parlamber Demokrası
Yönetim Yapısı	15 İ
Anayasa Tarihi	28 Haziran 1992
Milletvekili sayısı	101
Nüfus (Tem 2001)	1.423.316
Nüfus büyüme hızı (2001)	% -0,55
Etnik Gruplar (1998)	% 65,1 Estonya, % 28,1 Rus, % 2,5 Ukranyalılar, Diğer
Din	Evengical Lutheran, Rus ortodokslar, Estonyalı ortodokslar, Baptist, Methodist, Diğer
Yaşam beklentisi (2001)	
Toplam	69,73
Erkek	63,72
Kadın	76,05

LETONYA

EKONOMİK GÖSTERGELER	
Nüfus (Tem 2001)	2.385.231
Yüzölçümü Km ²	64.589
Milli Gelir	17,3 milyar \$
Büyüme hızı (2000)	% 5,5
Kişi başına MG (satın alma gücü getirisine göre) (2000)	7.200 \$
MG'in Sektörel dağılımı (1999)	
Tarım	% 5
Sanayi	% 33
Hizmetler	% 62
Hane başına MG'in dağılımı (1998)	
- En düşük % 10 -	% 2,9
- En yüksek % 10-	% 25,9
Yoksulluk sınırının altındaki nüfus	% NA
Enflasyon hızı (2000)	% 2,7
İstihdam (2000)	1,4 milyon
İstihdam dağılımı (2000)	
Tarım	% 10
Sanayi	% 25
Hizmetler	% 65
İşsizlik oranı (2000)	% 7,8
İhracatı (2000)	2,1 milyar \$
İhracata konu ürünler	Yün ve yün ürünleri, makine ve donanım, metal, tekstil, gıda maddeleri
İhracat partnerleri (1999)	% 16 Almanya, % 11 İsveç, % 11 İngiltere, % 7 Rusya
İthalatı (2000)	3,2 milyar \$
İthalata konu ürünler	Makine ve ekipman, kimyasallar, yakıtlar
İthalat partnerleri (1999)	% 15 Rusya, % 10 Almanya, % 9 Finlandiya, % 7 İsveç

SİYASAL GÖSTERGELER	
Ülke Adı	Letonya
Başkenti	Riga
Yönetim Şekli	Parlamente Demokrasi
Yönetim Yapısı	26 İl
Anayasa Tarihi	1991
Milletvekili sayısı	100
Nüfus (Tem2001)	2.385.231
Nüfus büyüme hızı (2001)	% -0,81
Etnik Gruplar	% 56,5 Latvian, % 30,4 Rusya, % 4,3 Byelorussian, Diğer
Din	Lutheran, Romalı Katolikler, Rus Ortodoks, Diğer
Yaşam beklentisi (2001)	
Toplam	68,7
Erkek	62,8
Kadın	74,9

LİTVANYA

EKONOMİK GÖSTERGELER	
Nüfus (Tem2001)	3.610.535
Yüzölçümü Km ²	65.200
Milli Gelir (2000)	26,4 milyar \$
Büyüme hızı (2000)	2,9
Kişi başına MG (satın alma gücü getirisine göre) (2000)	7.300\$
MG'in Sektörel dağılımı (1999)	
Tarım	% 10
Sanayi	% 33
Hizmetler	% 57
Hane başına MG'in dağılımı (1996)	
- En düşük % 10 -	% 3,1
- En yüksek % 10-	% 25,6
Yoksulluk sınırının altındaki nüfus	% NA
Enflasyon hızı (2000)	% 1
İstihdam (2000)	2 milyon
İstihdam dağılımı (1997)	
Tarım	% 20
Sanayi	% 30
Hizmetler	% 50
İşsizlik oranı (2000)	% 10,8
İhracatı (2000)	3,7 milyar \$
İhracata konu ürünler (1999)	% 22 makine ve ekipman, % 15 mineral ürünler, % 12 kimyasallar ve tekstil, gıda maddeleri
İhracat partnerleri (1999)	% 15,8 Almanya, % 12,6 Latvia, % 6,9 Rusya, % 5,8 Belarus ve Danimarka
İthalatı (2000)	4,9 milyar \$
İthalata konu ürünler(1999)	% 18 makine ve ekipmanlar, % 16 mineral ürünler, % 10 kimyasallar, % 10 tekstil, % 7 ulaşım ekipmanları
İthalat partnerleri (1999)	% 20,4 Rusya, % 16,5 Almanya, % 3,8 Danimarka, % 2,2 Balarus, % 2 Latvi

SİYASAL GÖSTERGELER	
Ülke Adı	Litvanya
Başkenti	Vilnius
Yönetim Şekli	Parlamentar Demokrasi
Yönetim Yapısı	44 İl
Anayasa Tarihi	25 Ekim 1992
Milletvekili sayısı	141
Nüfus (Tem2001)	3.610.535
Nüfus büyüme hızı (2001)	% -0,27
Etnik Gruplar	% 80,6 Litvanya, % 8,7 Rus, % 7 Polonyalı, Diğer
Din	Romalı Katolik, Lutheran, Rus Ortodoks, Diğer
Yaşam beklentisi (2001)	
Toplam	69,25
Erkek	63,3
Kadın	75,5

POLONYA

EKONOMİK GÖSTERGELER	
Nüfus (Tem2001)	38.633.912
Yüzölçümü Km ²	312.685
Milli Gelir (2000)	327,5 milyar \$
Büyüme hızı (2000)	% 4,8
Kişi başına MG (satın alma gücü getirisine göre) (2000)	8.500\$
MG'in Sektörel dağılımı (1999)	
Tarım	% 3,8
Sanayi	% 36,6
Hizmetler	% 59,6
Hane başına MG'in dağılımı (1996)	
- En düşük % 10 -	% 3
- En yüksek % 10-	% 26,3
Yoksulluk sınırının altındaki nüfus (2000)	% 18,4
Enflasyon hızı (2000)	% 10,2
İstihdam (1999)	17,2
İstihdam dağılımı (1999)	
Tarım	% 27,5
Sanayi	% 22,1
Hizmetler	% 50,4
İşsizlik oranı (1999)	% 12
İhracatı (2000)	28,4 milyar \$
İhracata konu ürünler	% 30,2 makine ve ulaşım ekipmanlar, % 25,5 ara işlenmiş gıda, % 20,9 çeşitli işlenmiş gıdalar, % 8,5 gıda ve canlı hayvanlar
İhracat partnerleri (1999)	% 36,1 Almanya, % 6,5 İtalya, % 5,3 Hollanda, % 4,8 Fransa, % 4 İngiltere, % 3,8 Çek Cumhuriyeti
İthalatı (2000)	42,7 milyar \$
İthalata konu ürünler (1999)	% 38,2 makine ve ulaşım ekipmanları, % 20,8 ara işlenmiş gıda, % 14,3 kimyasallar, % 9,5 çeşitli imalatlar
İthalat partnerleri (1999)	% 25,2 Almanya, % 9,4 İtalya, % 6,8 Fransa, % 5,8 Rusya, % 4,6 İngiltere, % 3,7 Hollanda

SİYASAL GÖSTERGELER	
Ülke Adı	Polonya
Başkenti	Varşova
Yönetim Şekli	Cumhuriyet
Yönetim Yapısı	16 İl
Anayasa Tarihi	16 Kasım 1997
Milletvekili sayısı	460
Nüfus	38.633.912
Nüfus büyüme hızı (2001)	% - 0,03
Etnik Gruplar (1990)	% 97,6 Polish, % 1,3 Alman
Din	% 95 Romalı Katolik, Diğer
Yaşam beklentisi (2001)	
Toplam	73,42
Erkek	69,26
Kadın	77,82

ÇEK CUMHURİYETİ

EKONOMİK GÖSTERGELER	
Nüfus (Tem2001)	10.264.212
Yüzölçümü Km ²	78.866
Milli Gelir (2000)	132,4(milyar \$)
Büyüme hızı (2000)	% 2,5
Kişi başına MG (satın alma gücü getirisine göre) (2000)	12.900 \$
MG'in Sektörel dağılımı (1999)	
Tarım	% 3,7
Sanayi	% 41,8
Hizmetler	% 54,5
Hane başına MG'in dağılımı (1996)	% NA
- En düşük % 10 -	% 4,3
- En yüksek % 10-	% 22,4
Yoksulluk sınırının altındaki nüfus	% NA
Enflasyon hızı (2000)	% 3,8
İstihdam (1999)	5.2 milyon
İstihdam dağılımı (2000)	
Tarım	% 5
Sanayi	% 40
Hizmetler	% 55
İşsizlik oranı (2000)	% 8,7
İhracatı	28,3 milyar \$
İhracata konu ürünler (1999)	% 44 makine ve ulaşım ekipmanları, % 40 diğer imalat, % 7 Kimyasal, % 7 ham madde ve yakıt
İhracat partnerleri (1999)	% 43 Almanya, % 8,4 Slovakya, % 6,6 Avusturya, % 5,6 Polonya, % 4 Fransa
İthalatı (2000)	% 31,4
İthalata konu ürünler (1999)	% 42 makine ve ulaşım, % 33 imalat, % 12 kimyasal, % 10 hammadde ve yakıt
İthalat partnerleri (1999)	% 37,5 Almanya, % 6,7 Slovakya, % 6,2 Avusturya, % 5,9 İtalya, % 5,4 Fransa

SİYASAL GÖSTERGELER	
Ülke Adı	Çek Cumhuriyeti
Başkenti	Prag
Yönetim Şekli	Parlamentar Demokrasi
Yönetim Yapısı	13 İl
Anayasa Tarihi	16 Ekim 1992
Milletvekili sayısı	81
Nüfus (Tem 2001)	10.264.212
Nüfus büyüme hızı (2001)	% -0,07
Etnik Gruplar	% 81,2 Çek, % 13,2 Moravin, % 3,1 Slovak, Diğer
Din	% 39,8 Ateist, % 39,2 Roman Katolik, % 4,6 Protestan, % 3 Ortodoks, 13,4 Diğer
Yaşam beklentisi (2001)	
Toplam	74,73
Erkek	71,23
Kadın	78,43

SLOVAK CUMHURİYETİ

EKONOMİK GÖSTERGELER	
Nüfus (Tem2001)	5.414.937
Yüzölçümü Km ²	48.800
Milli Gelir (2000)	55,3 milyar \$
Büyüme hızı (2000)	% 2,2
Kişi başına MG (satın alma gücü getirisine göre) (2000)	10.200 \$
MG'in Sektörel dağılımı(1999)	
Tarım	% 4,5
Sanayi	% 29,3
Hizmetler	% 66,2
Hane başına MG'in dağılımı (1992)	
- En düşük % 10 -	% 5,1
- En yüksek % 10-	% 18,2
Yoksulluk sınırının altındaki nüfus	% NA
Enflasyon hızı (2000)	% 12,2
İstihdam	3 milyon
İstihdam dağılımı(1994)	
Tarım	% 8,9
Sanayi	% 29,3
Hizmetler	% 45,6 , % 8,2 Ulaşım ve iletişim, % 8 İnşaat
İşsizlik oranı (2000)	% 17
İhracatı (2000)	12 milyar \$
İhracata konu ürünler (1999)	% 39,4 makine ve ulaşım ekipmanlar, % 27,5 ara işlenmiş gıda, % 13 çeşitli işlenmiş gıda, % 8 kimyasallar
İhracat partnerleri (1999)	% 59,7 AB(% 27,8 Almanya+% 8 Avusturya+% 8,9İtalya), % 18,1 Çek Cumhuriyeti
İthalatı (2000)	12,8 milyar \$
İthalata konu ürünler (1999)	% 37,7 makine ve ulaşım ekipmanlar, % 18 ara işlenmiş gıda, % 13 yakıt, % 9,5 çeşitli işlenmiş gıda, % 11kimyasallar
İthalat partnerleri (1999)	% 51,4 AB (% 26 Almanya, % 7,1 İtalya) % 16,6 Çek Cumhuriyeti% 11,9 Rusya

SİYASAL GÖSTERGELER	
Ülke Adı	Slovak Cumhuriyeti
Başkenti	Bratislava
Yönetim Şekli	Parlamentar Demokrasi
Yönetim Yapısı	8 İl
Anayasa Tarihi	1 Eylül 1992
Milletvekili sayısı	150
Nüfus (Tem2001)	5.414.937
Nüfus büyüme hızı (2001)	% 0,13
Etnik Gruplar	% 87,5 Slovak, % 10,6 Macar, Diğer
Din	% 60,3 Romen Katolik, % 9,7 Ateist, % 8,4 Protestan, % 4,1 Ortodoks, % 17,5 Diğer
Yaşam beklentisi (2001)	
Toplam	73,97
Erkek	69,95
Kadın	78,2

SLOVENYA

EKONOMİK GÖSTERGELER	
Nüfus (Tem2001)	1.930.132
Yüzölçümü Km ²	20.253
Milli Gelir (2000)	22,9 milyar \$
Büyüme hızı (2000)	% 4,5
Kişi başına MG (satın alma gücü getirisine göre) (2000)	12.000 \$
MG'in Sektörel dağılımı(1999)	
Tarım	% 4
Sanayi	% 35
Hizmetler	% 61
Hane başına MG'in dağılımı (1995)	
- En düşük % 10 -	% 3,2
- En yüksek % 10-	% 20,7
Yoksulluk sınırının altındaki nüfus	% NA
Enflasyon hızı (2000)	% 8,9
İstihdam	857.400
İstihdam dağılımı	
Tarım	% NA
Sanayi	% NA
Hizmetler	% NA
İşsizlik oranı (1997)	% 7,1
İhracatı (2000)	9,9 milyar \$
İhracata konu ürünler	İşlenmiş gıda,makine ve ulaşım ekipmanları, kimyasallar ve gıdalar
İhracat partnerleri (1999)	% 31 Almanya, % 14 İtalya, % 8 Croatia, % 7Avusturya, % 6 Fransa
İthalatı (2000)	9,9 milyar \$
İthalata konu ürünler	Makine ve ulaşım ekipmaları, işlenmiş gıda, kimyasallar, yakıt ve yağlar, gıdalar
İthalat partnerleri	% 21 Almanya, % 17 İtalya, % 11 Fransa, % 8 Avusturya, % 4Crotia, Macaristan, Rusya

SİYASAL GÖSTERGELER	
Ülke Adı	Slovenya
Başkenti	Ljubljana
Yönetim Şekli	Parlamentar demokratik Cumhuriyet
Yönetim Yapısı	136 İl
Anayasa Tarihi	23 Aralık 1991
Milletvekili sayısı	90
Nüfus (Tem 2001)	1.930.132
Nüfus büyüme hızı (2001)	% 0,14
Etnik Gruplar	% 88 Slovene, % 3 Craat, % 2 Serb, Diğer
Din	% 68,8 Romen Katolikler, % 4,1 Ateist, % 2 Uniate Katolik, % 1 Müslüman, Diğer
Yaşam beklentisi (2001)	
Toplam	75,08
Erkek	71,2
Kadın	79,17

MACARİSTAN

EKONOMİK GÖSTERGELER	
Nüfus (Tem 2001)	10.106.017
Yüzölçümü Km ²	93.030
Milli Gelir (2000)	113,9 milyar \$
Büyüme hızı	% 5,5
Kişi başına MG (satın alma gücü getirilsine göre)	11.200 \$
MG'in Sektörel dağılımı (2000)	
Tarım	% 5
Sanayi	% 35
Hizmetler	% 60
Hane başına MG'in dağılımı (1996)	
- En düşük % 10 -	% 3,9
- En yüksek % 10-	% 24,8
Yoksulluk sınırının altındaki nüfus (1993)	% 8,6
Enflasyon hızı (1999)	% 9,8
İstihdam (1997)	4,2 milyon
İstihdam dağılımı (1996)	
Tarım	% 8
Sanayi	% 27
Hizmetler	% 65
İşsizlik oranı (2000)	% 9,4
İhracatı (2000)	25,2 milyar \$
İhracata konu ürünler (2000)	% 59,5 makine ve ekipman, % 29,4 diğer imalat, % 6,9 gıda ürünleri, % 2,4 ham madde, % 1,8 yağ ve elektrik
İhracat partnerleri (2000)	% 37 Almanya, % 9 Avusturya, % 6 İtalya, % 5 Hollanda
İthalatı (2000)	27,6 milyar \$
İthalata konu ürünler (2000)	% 51,1 makine ve ekipman, % 35,9 diğer imalat, % 8,1 yağ ve elektrik, % 2,8 Gıda ürünleri, % 2,1 hammadde
İthalat partnerleri (2000)	% 25 Almanya, % 8 Rusya, % 7 İtalya, % 7 Avusturya

SİYASAL GÖSTERGELER	
Ülke Adı	Macaristan
Başkentİ	Budapeşte
Yönetim Şekli	Parlamente Demokrasi
Yönetim Yapısı	19 İl
Anayasa Tarihi	18 Ağustos 1949
Milletvekilli sayısı	386
Nüfus (Tem2001)	10.106.017
Nüfus büyüme hızı (2001)	% -0,32
Etnik Gruplar	% 89,9 Macaristan, % 4 Roma, Diğer
Din	% 67,5 Romalı Katolikler, % 20 Calvinist, % 5 Lutheran, % 7,5 Ateist ve Diğer

MALTA

EKONOMİK GÖSTERGELER	
Nüfus (Tem 2001)	394.583
Yüzölçümü Km ²	316
Milli Gelir (2000)	5,6 milyar \$
Büyüme hızı (2000)	% 3,4
Kişi başına MG (satın alma gücü getirisine göre) (2000)	14.300 \$
MG'in Sektörel dağılımı (1999)	
Tarım	% 2,8
Sanayi	% 25,5
Hizmetler	% 71,7
Hane başına MG'in dağılımı	
- En düşük % 10 -	% NA
- En yüksek % 10-	% NA
Yoksulluk sınırının altındaki nüfus	% NA
Enflasyon hızı (2000)	% 2,5
İstihdam (1999)	145.901
İstihdam dağılımı (1999)	
Tarım	% 5
Sanayi	% 24
Hizmetler	% 71
İşsizlik oranı (2000)	% 4,5
İhracatı (1999)	2 milyar \$
İhracata konu ürünler	Makine ve ulaşım ekipmanları, imalatlar
İhracat partnerleri (1999)	% 21,4 ABD, % 15,2 Fransa, % 12,6 Almanya, % 9,3 İngiltere, % 4,9 İtalya
İthalatı (1999)	2,6 milyar \$
İthalata konu ürünler	Makine ve ulaşım ekipmanları, imalatlar ve yarı işlenmiş gıdalar, içecekler ve tütün
İthalat partnerleri (1999)	% 19,1 Fransa, % 16,7 İtalya, % 10,9 İngiltere, % 10 Almanya, % 8,5 ABD

SİYASAL GÖSTERGELER	
Ülke Adı	Malta
Başkenti	Valletta
Yönetim Şekli	Cumhuriyet
Yönetim Yapısı	Yönetim merkezden
Anayasa Tarihi	1964
Milletvekili sayısı	65
Nüfus (Tem2001)	394.583
Nüfus büyüme hızı (2001)	% 0,74
Etnik Gruplar	Maltalılar
Din	% 91 Romalı Katolikler
Yaşam beklentisi (2001)	
Toplam	78,1
Erkek	75,64
Kadın	80,79

GÜNEY KIBRIS

EKONOMİK GÖSTERGELER	
Nüfus (Tem 2001)	762.887
Yüzölçümü Km ²	9.250
Milli Gelir (2000)	9,7 milyar \$
Büyüme hızı (2000)	% 4,2
Kişi başına MG (satın alma gücü getirisine göre) (2000)	16.000 \$
MG'in Sektörel dağılımı (1998)	
Tarım	% 6,3
Sanayi	% 22,4
Hizmetler	% 71,3
Hane başına MG'in dağılımı	
- En düşük % 10 -	% NA
- En yüksek % 10-	% NA
Yoksulluk sınırının altındaki nüfus	% NA
Enflasyon hızı (2000)	% 4,2
İstihdam (2000)	291.000
İstihdam dağılımı (2000)	
Tarım	% 73
Sanayi	% 22
Hizmetler	% 5
İşsizlik oranı (2000)	% 3,6
İhracatı (1999)	1 milyar \$
İhracata konu ürünler	Turunçgiller, patates, üzüm, şarap, çimento, giyecek ve ayakkabı
İhracat partnerleri (1999)	% 17,3 İngiltere, % 9,7 Yunanistan, % 7 Rusya, % 5,2 Lübnan
İthalatı (1999)	3,6 milyar \$
İthalata konu ürünler (1999)	Tüketici gıdaları, petrol ve yağ, gıda, hububat ve makine
İthalat partnerleri (1999)	% 11,2 İngiltere, % 10,6 ABD, % 8,8 İtalya, % 8,2 Yunanistan, % 6,7 Almanya

SİYASAL GÖSTERGELER	
Ülke Adı	Kıbrıs
Başkenti	Nicosia (Güney İlekoşe)
Yönetim Şekli	Cumhuriyet
Yönetim Yapısı	6 İl
Anayasa Tarihi	16 Ağustos 1960
Milletvekili sayısı	80
Nüfus (Tem 2001)	762.887
Nüfus büyüme hızı	% 0,59
Etnik Gruplar	% 78 Yunanistan, % 18 Türk, % 4 diğere
Din	% 78 Yunan Ortodox, % 18 Müslüman, % 4 Diğere
Yaşam beklentisi	
Toplam	76,89
Erkek	74,6
Kadın	79,3

ROMANYA

EKONOMİK GÖSTERGELER	
Nüfus (Tem 2001)	22.364.022
Yüzölçümü Km ²	237.500
Millî Gelir (2000)	132,5 milyar \$
Büyüme hızı (2000)	% 2,2
Kişi başına MG (satın alma gücü getirisine göre) (2000)	5.900 \$
MG'in Sektörel dağılımı (2000)	
Tarım	% 13,9
Sanayi	% 32,6
Hizmetler	% 53,5
Hane başına MG'in dağılımı (1992)	
- En düşük % 10 -	% 3,8
- En yüksek % 10-	% 20,2
Yoksulluk sınırının altındaki nüfus (2000)	% 44,5
Enflasyon hızı (2000)	% 45,7
İstihdam (1999)	9,9 milyon
İstihdam dağılımı (1998)	
Tarım	% 40
Sanayi	% 25
Hizmetler	% 35
İşsizlik oranı (1999)	% 11,5
İhracatı (2000)	11,2 milyar \$
İhracata konu ürünler(1999)	% 26 tekstil ve ayakkabı, % 15 metal ve metal ürünleri, % 11 makine ve ekipmanları, % 6 mineral ve yakıtlar
İhracat partnerleri (1999)	% 23 İtalya, % 18 Almanya, % 6 Fransa, % 5 Türkiye ve ABD
İthalatı (2000)	11,9 milyar \$
İthalata konu ürünler	% 23 makine ve ekipman, % 19 tekstil ve ürünleri, % 12 yakıt ve mineraller, % 9 kimyasal
İthalat partnerleri (1999)	% 20 İtalya, % 19 Almanya, % 7 Fransa, % 6 Rusya

SİYASAL GÖSTERGELER	
Ülke Adı	Romanya
Başkentî	Bükreş
Yönetim Şekli	Cumhuriyet
Yönetim Yapısı	40 İl
Anayasa Tarihi	8 Aralık 1991
Millî vekilli sayısı	140
Nüfus	22.364.022
Nüfus büyüme hızı (2001)	% -0,21
Etnik Gruplar (1992)	% 89,5 Romen, % 7,1 Macar, % 1,8 Roma
Din	% 70 Romen Ortodoks, % 18 Unaffiliated, % 6 Protestan, % 3 Romen Katolik
Yaşam beklentisi (2001)	
Toplam	70,16
Erkek	66,36
Kadın	74,19

BULGARİSTAN

EKONOMİK GÖSTERGELER	
Nüfus (Tem2001)	7.707.495
Yüzölçümü Km ²	110.910
Milli Gelir (2000)	48 milyar \$
Büyüme hızı 2000	% 5
Kişi başına MG (satın alma gücü getirisine göre, 2000)	6.200 \$
MG'in Sektörel dağılımı (2000)	
Tarım	% 15
Sanayi	% 29
Hizmetler	% 56
Hane başına MG'in dağılımı	
- En düşük % 10 -	% 3,4
- En yüksek % 10- (1995)	% 22,5
Yoksulluk sınırının altındaki nüfus (2000)	% 35
Enflasyon hızı (2000)	% 10,4
İstihdam (2000)	3,83 milyon
İstihdam dağılımı (1998)	
Tarım	% 26
Sanayi	% 31
Hizmetler	% 43
İşsizlik oranı (2000)	% 17,7
İhracatı (2000)	4,8 milyar \$
İhracata konu ürünler	Tekstil, ayakkabı, demir-çelik, makine ekipman, yakıt
İhracat partnerleri (2000)	% 14 İtalya, % 10 Türkiye, % 9 Almanya, % 8 Yunanistan, % 8 Yugoslavya, % 6 Belçika, % 5 Fransa, % 4 ABD
İthalatı (2000)	5,9 milyar \$
İthalata konu ürünler	Yakıt, mineraller ve hammaddeler, makine ve ekipman, metaller, kimyasallar ve plastikler, gıda ve tekstil
İthalat partnerleri (2000)	% 24 Rusya, % 14 Almanya, % 8 İtalya, % 5 Yunanistan, % 5 Fransa, % 4 Romanya, % 3 Türkiye, % 3 ABD

SİYASAL GÖSTERGELER	
Ülke Adı ve Başkenti	Bulgaristan Cumhuriyeti, Sofya
Yönetim Şekli	Parlamentar Demokrasî
Yönetim Yapısı	28 İl
Anayasa Tarihi	12 Temmuz 1991
Milletvekili sayısı	240
Nüfus (Tem 2001)	7.707.495
Nüfus büyüme hızı (2001)	% -1,14
Etnik Gruplar (1998)	% 83 Bulgar, % 8,5 Türk, % 2,6 Roma, Diğer
Din (1998)	Ortodoks % 83,5 Müslüman % 13 Katolik % 1,7 Yahudi % 0,8 Diğer
Yaşam beklentisi (2001)	
Toplam	71,2
Erkek	67,72
Kadın	74,89

TÜRKİYE

EKONOMİK GÖSTERGELER	
Nüfus (Tem2001)	68.649.000
Yüzölçümü Km ²	783.550
Milli Gelir (2001)	444 milyar \$
Büyüme hızı (2001)	% -9,4
Kişi başına MG (satın alma gücü getirisine göre) (2001)	6.483 \$
MG'in Sektörel dağılımı(2001)	
Tarım	% 13,7
Sanayi	% 28,5
Hizmetler	% 57,8
Hane başına MG'in dağılımı (1994)	
- En düşük % 10 -	% 2,3
- En yüksek % 10-	% 32,3
Yoksulluk sınırının altındaki nüfus	% 18
Enflasyon hızı (2000)	% 78
İstihdam	20 milyon
İstihdam dağılımı (2000)	
Tarım	% 38
Sanayi	% 24
Hizmetler	% 38
İşsizlik oranı (2001)	% 8,5
İhracatı (2001)	31,3 milyar \$
İhracata konu ürünler (1998)	% 25,6 kıyafet, % 15,4 gıda maddesi, % 12,3 tekstil, % 8,6 metal imalatı, % 8,1 ulaşım donanım
İhracat partnerleri (2000)	% 18,7 Almanya, % 11,4 ABD, % 7,4 İngiltere, % 6,3 İtalya, % 6 Fransa
İthalatı (2001)	41,3 milyar \$
İthalata konu ürünler (1999)	% 28,3 makine, % 15,2 kimyasallar, % 14,5 yarı işlenmiş gıda, % 11 yakıtlar, % 9,5 ulaşım ekipmanları
İthalat partnerleri (2000)	% 13,1 Almanya, % 7,9 İtalya, % 7,2 ABD, % 7 Rusya, % 6,6 Fransa, % 5 İngiltere

SİYASAL GÖSTERGELER	
Ülke Adı	Türkiye
Başkenti	Ankara
Yönetim Şekli	Parlamentar demokratik Cumhuriyet
Yönetim Yapısı	80 İli
Anayasa Tarihi	7 Kasım 1982
Milletvekili sayısı	550
Nüfus (Tem 2001)	66.493.970
Nüfus büyüme hızı (2001)	% 1,24
Etnik Gruplar	% 80 Türk, % 20 Kürt
Din	% 99,8 Müslüman, % 0,2 Diğer
Yaşam beklentisi (2001)	
Toplam	71,24
Erkek	68,89
Kadın	73,71

Tablo 1: Aday ülke ve AB ile Karşılaştırmalı Olarak Yüzölçümü, Nüfus, Milli Gelir 2000

	Yüzölçümü 1000 km ²	Nüfus milyon	Nüfus Yoğunluğu Kişi/km ²	Milli Gelir milyar \$	Kişi Başına Milli Gelir \$
15 Üye Ülke	3 326	375	116	8,510	22, 5
12 Aday Ülke	1 088	106	97	929	8, 8
27 Üyeli AB	4 324	481	111	9,439	19, 6
Türkiye	783	68,6	87	444	6, 4
28 Üyeli AB	5 107	549,6	107	9 883	17,9

Kaynak: Eurobarometer Araştırma Sonuçlarından derlenmiştir

Halen 15 üye ülkeden oluşan, 375.6 milyon nüfusa ve 3 326 000 kilometre kare yüzölçümüne sahip AB, 13 üyeli genişleme gerçekleştiği takdirde 28 ülke, 549 milyon nüfus ve 5 107 000 kilometre kare yüzölçümüne sahip bir büyüklüğe ulaşacaktır.

Tablo 2 : Aday Ülkeler ve Türkiye Nüfusu

	ÜLKE	NÜFUS
1	TÜRKİYE	68,6 milyon
2	POLONYA	38,6 milyon
3	ROMANYA	22 milyon
4	ÇEK. CUM	10,2 milyon
5	MACARİSTAN	10,1 milyon
6	BULGARİSTAN	7,7 milyon
7	SLOVAKYA	5,4 milyon
8	LİTVANYA	3,6 milyon
9	LETONYA	2,3 milyon
10	SLOVENYA	1,9 milyon
11	ESTONYA	1,4 milyon
12	G.KIBRIS	762 bin
13	MALTA	394 bin

Eurobarometer Araştırması

Türkiye nüfus bakımından aday ülkeler içerisinde birinci sırada yer almakta olup, Polonya hariç diğer 11 aday ülkenin toplamına yakın bir nüfusa sahip.

Ayrıca aday ülkeler içerisinde en geç nüfusa sahip ülke, Nüfusun % 30 u 0-14 yaş grubunda yer almaktadır. Diğer aday ülkelerde ise bu oran % 20 oranındadır.

Tablo 3: Aday Ülkeler ve Türkiye Yüzölçümleri

ÜLKE	YÜZÖLÇÜMÜ km ²
1 TÜRKİYE	783 550
2 POLONYA	312 685
3 ROMANYA	237 500
4 BULGARİSTAN	110 910
5 MACARİSTAN	93 030
6 ÇEK CUM	78 866
7 LİTVANYA	65 200
8 LETONYA	64 589
9 SLOVAK.CUM.	48 600
10 ESTONYA	45 226
11 SLOVENYA	20 253
12 G. KIBRIS	9 250
13 MALTA	316

Eurobarometer Araştırması

Türkiye yüzölçümü olarak ta aday ülkeler içerisinde en büyük alana sahip ülke olarak birinci sırada yer almakta . Türkiye, Polonya hariç, 11 aday ülkenin yüzölçümüne yaklaşık olarak tek başına sahip .

Tablo 4: Aday Ülkeler ve Türkiye Milli Gelir

ÜLKE	MİLLİ GELİR milyar \$
1 TÜRKİYE	444, 0
2 POLONYA	327,5
3 ROMANYA	132,5
4 ÇEK.CUM	132,4
5 MACARİSTAN	113,9
6 SLOVAK.CUM	55,3
7 BULGARİSTAN	48
8 LİTVANYA	26,4
9 SLOVENYA	22,9
10 LETONYA	17,3
11 ESTONYA	14,7
12 G.KIBRIS	9,7
13 MALTA	5,6

Eurobarometer Araştırması

Aday ülkeler içerisinde Türkiye, ekonomisi en büyük ülke konumunda yer almaktadır.

Tablo 5 : Aday Ülkeler ve Türkiye Kişi Başına Milli Gelir

ÜLKE	*KİŞİ BAŞINA MİLLİ GELİR \$	
1	G.KIBRIS	16 000
2	MALTA	14 300
3	ÇEK CUM.	12 900
4	SLOVENYA	12 000
5	MACARİSTAN	11200
6	SLOVAK.CUM	10 200
7	ESTONYA	10 000
8	POLONYA	8 500
9	LİTVANYA	7 300
10	LETONYA	7200
12	TÜRKİYE	6 483
11	BULGARİSTAN	6 200
13	ROMANYA	5 900

Eurobarometer Araştırması (Satınalma Gücü Paritesine Göre)

Türkiye satın alma gücü paritesine göre aday ülkeler içerisinde 12. sırada yer almaktadır.

Tablo 6: Aday Ülkeler ve Türkiye Büyüme Hızları

ÜLKE	BÜYÜME HIZI %	
1	ESTONYA	6,4
2	LETONYA	5,5
3	MACARİSTAN	5,5
4	BULGARİSTAN	5
5	POLONYA	4,8
6	SLOVENYA	4,5
7	G. KIBRIS	4,2
8	MALTA	3,4
9	LİTVANYA	2,9
10	ÇEK.CUM.	2,5
11	SLOVAK CUM.	2,2
12	ROMANYA	2,2
13	TÜRKİYE	-9,4

Eurobarometer Araştırması

Aday ülkeler içerisinde ekonomisi küçülen tek ülke. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz nedeni ile büyüme -9,4 olarak gerçekleşti. Türkiye'nin 2000 yılında büyüme oranı % 6,3 olarak gerçekleşmişti.

Tablo 7: Aday Ülkeler ve Türkiye İşsizlik Oranları

	ÜLKE	İŞSİZLİK %
1	BULGARİSTAN	17,7
2	SLOVAK.C.	17
3	POLONYA	12
4	ESTONYA	11,7
5	ROMANYA	11,5
6	LİTVANYA	10,8
7	MACARİSTAN	9,4
8	ÇEK.CUM.	8,7
9	TÜRKİYE	8,5
10	LETONYA	7,8
11	SLOVENYA	7,1
12	MALTA	4,5
13	G.KIBRIS	3,6

Eurobarometer Araştırması

Türkiye aday ülkeler içerisinde işsizlik oranı ile 9. sırada yer almaktadır.

Tablo 8: Aday Ülkeler ve Türkiye Enflasyon Oranları

	ÜLKE	ENFLASYON Yıllık %
1	TÜRKİYE	78
1	SLOVAK.C.	12,2
2	POLONYA	10,2
3	BULGARİSTAN	10
4	MACARİSTAN	9,8
5	SLOVENYA	8,9
7	ROMANYA	4,5
8	G.KIBRIS	4,2
10	ÇEK.CUM.	3,8
11	LETONYA	2,7
12	MALTA	2,5
13	LİTVANYA	1

Eurobarometer Araştırması

Türkiye aday ülkeler içerisinde enflasyon oranı en yüksek ülke olarak 1. sırada yer almaktadır.

Tablo 9 : Aday Ülkeler ve Türkiye Yaşam Beklentisi

	ÜLKE	YAŞAM BEKLENTİSİ
1	MALTA	78,1
2	G.KIBRIS	76,8
3	SLOVENYA	75
4	ÇEK.CUM	74,7
5	SLOVAK C.	73,9
6	POLONYA	73,4
7	MACARİSTAN	71,6
8	TÜRKİYE	71,2
9	BULGARİSTAN	71,2
10	ROMANYA	70,1
11	ESTONYA	69,7
12	LİTVANYA	69,2
13	LETONYA	68,7

Eurobarometer Araştırması

Türkiye aday ülkeler içerisinde yaşam beklentisi sıralamasında 8. sırada yer almaktadır.

Tablo 10 : Aday Ülkeler ve Türkiye Okur- Yazar Oranı

	ÜLKE	Okur Yazar Oranı %
1	ÇEK .CUM	100
2	ESTONYA	100
3	LETONYA	100
4	SLOVAK C.	99
5	SLOVENYA	99
6	POLONYA	99
7	MACARİSTAN	99
8	LİTVANYA	98
9	BULGARİSTAN	98
10	ROMANYA	97
11	G.KIBRIS	94
12	MALTA	88
13	TÜRKİYE	85

Eurobarometer Araştırması

Okuryazarlık oranı karşılaştırıldığında %85 lik düzey ile Türkiye son sırada yer almaktadır.

Yüksek öğrenim düzeyi en düşük ülke Türkiye. 18-24 yaş arası nüfusun % 10.9 yüksek öğrenim görmüştür.

Tablo 11 : AB Hakkında Algılanan Bilgi Düzeyi

Ülkeler	Birim	Ülkeler	Birim
Slovenya	4.9	Letonya	4.1
Kıbrıs	4.6	Bulgaristan	4.1
Slovakya	4.5	Aday ülkeler ortalaması	4.0
Malta	4.3	Macaristan	4.0
Romanya	4.2	Litvanya	4.0
Polonya	4.2	Estonya	3.8
Çek Cumhuriyeti	4.1	Türkiye	3.7

Kaynak:Avrupa Komisyonu Aday Ülkeler Eurobarometer Araştırması, 2001

Türkiye’de AB konusunda duyulan önemli bilgi eksikliğine karşın, yurttaşların önemli bir bölümü, aday ülke ortalamasının üzerinde olacak şekilde, AB üyeliğini desteklemektedirler. AB Komisyonu tarafından aday ülkelerde yapılan bir araştırmada, Türkiye’nin aday ülkeler arasında AB konusunda en az bilgi düzeyine sahip ülke olduğu görülmektedir.

Buna karşılık, aynı araştırma sonuçlarına göre(Tablo 12) Türkiye’de AB üyeliğinin desteklenme oranı, aday ülkeler ortalamasının üzerindedir.

Tablo 12 : AB Üyeliğini Destekleyenler

Ülkeler	%	Ülkeler	%
Romanya	85	Slovenya	56
Bulgaristan	80	Çek Cumhuriyeti	54
Macaristan	70	Polonya	54
Türkiye	68	Litvanya	50
Slovakya	66	Letonya	46
Aday ülkeler ortalaması	65	Malta	40
Kıbrıs	62	Estonya	38

Kaynak: Avrupa Komisyonu Aday Ülkeler Eurobarometer Araştırması, 2001

Tüm bu sonuçlar, Türkiye’de AB üyeliğinin az bilinen ancak çok desteklenen yapısını ortaya koymaktadır.

Türklerin AB’ne girişi bu kadar çok istemesine karşın, 30 Nisan 2001 tarihinde yapılan Eurobarometre araştırma sonuçlarına göre AB vatandaşlarının;

Fransa’da	% 79’u
Almanya’da	% 73’ü
İngiltere’de	% 68’i

Türkiye’nin AB’ne üye olmasını istemiyor.

Avrupa’nın önde gelen 55 ekonomist ve siyasi analisti ile yapılan anket sonucuna göre ankete katılanların % 80 i Türkiye’nin AB’ ne tam üye olamayacağını belirtiyor. (Reuter Haber Ajansı Ocak 2002)

AB Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Tom Spencer, Amerikan Dow Jones Haber Ajansına verdiği demeçte şöyle diyordu.

“Türlere ileride bir gün AB’nin parçası olacakları yolunda 30 yıldır söz vererek hiç dürüst bir davranışta bulunmadığımızı düşünüyorum. Çünkü gerçek, AB’nin Türkiye’yi üye olarak kabul etme yolunda hiçbir niyetinin olmadığıdır. Türkiye bir yandan köktendincilerin diğer yandan bizim tutamayacağımız sözlerin arasına sıkışmış durumdadır”

Fransa eski Cumhurbaşkanı Valery Giscard D’esting;

“ Türkiye’nin AB içinde yeri olmayacak. Bugün Avrupa’ da hiçbir lider Türkiye’ yi içinde istemiyor. Yarın içinde böyle bir niyetleri bulunmamaktadır. Türkiye’ye haksızlık ediliyor. Çünkü Türkiye AB tarafından aldatılıyor. Helsinki’de aday yapılması Türkiye’ye boşuna umut vermektir. ”

AB ‘ nin Türkiye ile ilgili politikaları şunu ortaya koymaktadır;

“Türkiye ne içeri alınmalı ne de kapının önünden uzaklaşmasına izin verilmelidir.”

Sunuşumu Atatürk'ün bir sözü ile bitirmek istiyorum.

“ Bir ulus kendi gücüne yalnız kendi gücüne dayanmaz ise şunun bunun oyuncağı olur. ” Atatürk

KAYNAKLAR:

AYDOĞAN Metin, Bitmeyen Oyun ve Türkiye'yi Bekleyen Tehlikeler, Kumsaati Yayınları, 2. Baskı, Kasım 2002 İstanbul

GÜNAYDIN Gökhan, AB Genişleme Sürecinde Tarafların Tutum ve Görüşleri : 2002 Yılı ilerleme Raporu ve Strateji Belgesi, S.4-11 Kamu Yönetimi Dünyası, Sayı 11-12 Ankara

Avrupa Komisyonu Aday Ülkeler Eurobarometer Araştırması, 2001

www.ntvmsnbc.com/news/

www.dpt.gov.tr

www.die.gov.tr

ÜÇÜNCÜ OTURUM

AB - TÜRKİYE TARIM POLİTİKALARI:
BENZERLİKLER ve FARKLILIKLAR

Başkan: Prof. Dr. Tayfun ÖZKAYA - E.Ü.

SUNULAR

Gökhan GÜNAYDIN - ZMO

AB - Türkiye Hububat Sektörü Politikaları

Dr. Apti YALTIK - TARMAKBİR

AB Genişleme Sürecinde Tarım Makinaları İmalatı
Sanayinin Değerlendirilmesi

Prof. Dr. Erkan BENLİ - SET-BİR

Globalleşen Dünya'da Türkiye Et ve Süt Sanayii

Taylan KIYMAZ - DPT

AB - Türkiye'de Şeker Politikaları

Faruk GÜLPINAR - Tütün Ekspertleri Derneği

AB - Türkiye Tütün Sektörü Politikaları

Tanfer DİNLER - Tarım Sigortaları Vakfı

AB - Türkiye Tarımında Risk Yönetim Programları

AB – TÜRKİYE HUBUBAT SEKTÖRÜ POLİTİKALARI

Gökhan GÜNAYDIN*

Giriş

Aralık 1999'da düzenlenen Kopenhag Zirvesi sonrasında AB'ne aday ülkeler arasına alınan Türkiye, AB tarafından yayımlanan Katılım Ortaklığı Belgesi (*Document on Accession Partnership*) karşılığında yayımladığı Ulusal Program (UP)¹ ile AB müktesebatının üstlenilmesi yükümlülüğüne girmiş ve Avrupa Birliği'ne tam üyelik süreci içinde kısa ve orta vadede gerçekleştirilmesi öngörülen çalışmalara ilişkin bir yol haritası çizmiştir.

Sözü edilen “müktesebat üstlenme” ve mevzuat uyum çalışmalarının en zorlu alanı “ortak piyasa düzenlerine uyum” olarak kendisini göstermektedir. Bunun nedeni, ortak piyasa düzenlerine uyum çalışmalarının, mevzuat uyumunun sağlanması - idari kapasitenin geliştirilmesi gibi “teknik” çalışmaların ötesinde, sektörel – ekonomik farklılıkların en aza indirilmesini gerektirmesidir. Başka türlü, aynı kurallarla işleyen bir piyasa düzeninden söz etmek olanaklı değildir. Bu bağlamda UP, ortak piyasa düzenlerine uyum konusunu orta vadeli öncelikte olmak üzere belirlemiştir.

Hububat ortak piyasa düzeni (*common organization of the market in cereals*) hem Türkiye hem de AB için, sözü edilen piyasa düzenlerinin en önemlilerinden birisidir. Bununla birlikte, iki tarafın hububat sektörleri arasında, orta vadede de olsa uyum çalışmalarını zorlaştıran büyük farklılıklar bulunmaktadır. Daha da önemlisi, “arzulanan bir uyum”, her iki tarafta farklı etkilerde bulunacaktır.

Bu çerçevede, çalışma kapsamında, AB ve Türkiye hububat sektörü ve izlenen siyasalar ana çizgileri ile ortaya konularak farklılıklar – çelişkilerin altı çizilecektir. Bu belirleme, aynı zamanda hububat sektöründe izlenen/izlenecek siyasaların liberal – karışmacı karşıtlığında irdelenmesi ve Türkiye hububat sektörünün olası

* TMMOB ZMO Yönetim Kurulu Üyesi

¹ Tam adı “Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı” olan Ulusal Program, 24 Mart 2001 gün, 24352 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Aynı Resmi Gazete’de, Bakanlar Kurulu’nun 2001/2129 sayılı “Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı’nın Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar” da yayımlanmıştır.

bir AB üyeliğinden nasıl etkileneceğine yönelik öngörülerde bulunulmasını da kapsamına alacaktır. ²

I. Avrupa Birliği Hububat Sektörü

Avrupa'yı öncelikle bir ekonomik topluluğa yönelten temel nedenin, yaşlı kıtada yıllar boyunca hüküm süren savaş koşullarının insanların hafızasına kazındığı anılar olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu anılar arasında açlık, önemli bir yere sahiptir.

Bu bağlamda AET, tarım ürünlerinde kendine yeterliliği sağlamayı her zaman bir temel hedef olarak görmüştür. Bu hedefe kısa sürede ulaşmak için 1958 yılı başında kurulan AET, 1962 yılında Ortak Tarım Politikası (*Common Agricultural Policy*)'ni oluşturmuş ve 1966 / 67 yılından itibaren OTP çerçevesi altında ortak piyasa düzenlerini kurgulamaya başlamıştır. Hemen izleyen yıl, 1967 / 68 yılında, Avrupalı'nın temel gıda gereksinimleri olan hububat, çeltik, domuz eti, yumurta ve kümes hayvanlarına yönelik ortak piyasa düzenleri oluşturulmuştur.

Aşağıdaki çizelge, AET'nun hububat ürünlerinde kendine yeterlik oranlarını yakaladığı yıla kadar olan gelişmeyi göstermektedir.

Tablo 1 : AET hububat kendine yeterlilik oranlarının değişimi

	1968/69	1973/74 (9'lar)	1983/84 (10'lar)	1989/90 (12'ler)
Hububatlar	86	91	116	120
Buğday	94	104	134	127
Arpa	100	98	106	109
Çavdar	103	105	120	131
Mısır	45	55	84	101

Kaynak: Ahmet ŞAHİNÖZ, *Avrupa Topluluğu'nda Ortak Tarım ve Dış Ticaret Politikası*, A.Ü.ATA-UM Araştırma Dizisi Yayın No:12, Ankara, 1993, s. 15

² AB'ne üyelik, Türkiye'nin ekonomi – politik eksenindeki ulusal çıkarları bağlamında değerlendirilmelidir. Yeni dünya düzeninin kurguladığı merkez – çevre konumlanmasında, AB'nin ana çekirdeği (15'li AB) etrafındaki genişleme halkası (2004 yılında Birliğe katılacak olan 10 Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesi ve bunlara 2007 sonrasında katılacak olan Bulgaristan ve Romanya) sonrasında Türkiye'nin konumu, “özel statülü bir eklemleme ilişkisi”ne doğru gitmektedir. Çalışma, kendisini bu temel ilişkiden “soyutlayarak”, sektörel bir sorgulama niteliği kazanmaya odaklanmaktadır. Buna karşın ortaya çıkacak sonuçların (ekonomik bazda) bu eklemleme ilişkisine atf yapacak nitelikte olması, elbette sürpriz değildir.

Görüldüğü gibi, Hububat Ortak Piyasa Düzeni (HOPD)'nin oluşturulduğu yıllarda AET hububat ürünlerinde dışalımçı bir topluluk iken, tarımsal altyapıda ve üretim tekniklerinde sağlanan iyileşmeler, girdi sağlanmasında kaydedilen ilerlemeler ve cömert destekleme politikaları ile hızlı bir gelişme sürecine girmiş; 1983/84 döneminde mısır hariç, 1989/90 döneminde ise mısır da dahil olmak üzere hububat ürünlerinde kendine yeterliliği yakalamıştır.

Hububat üretimindeki keskin artışların önemli nedenlerinden birisi, şüphesiz verimlilikte görülen yükselişlerdir. Buğday veriminde yıllar içinde gözlenen artışlar, bu konuda oldukça aydınlatıcıdır. Toplulukta ortalama buğday verimi 1960'ların ilk yarısında 2.8 ton /ha iken, aynı rakam 1980'lerin ilk yarısında 4.2, 1990'ların ilk yarısında 5.2 ve nihayet 2000'li yılların başında 6.6 ton /hektara ulaşmış bulunmaktadır.

1980'li yıllar, içlerinde hububatlarında bulunduğu birçok ürün bakımından AET'nun fazla verdiği ve oluşan stokların kamu finansman yükünü ağırlaştırdığı yıllar olmuştur. Bu yıllarda ancak teşvik – yardım ile yapılabilen dışsattımın finansmanı, ABD ile dünya pazarlarını paylaşma konusunda girilen sübvansiyonlar savaşının düşürdüğü fiyatlar nedeniyle altından kalkılamaz bir hale gelmiştir. Bu durum, GATT Uruguay Turu sonrasında imzalanan Tarım Anlaşması ile çözülmüş ve bu yönelime uygun olarak AET, 1992 yılında tarım siyasetlerini önemli bir reforma tabi tutmuştur. Gündem 2000 ve genişleme süreci, AB OTP'si üzerindeki reform çalışmalarının diğer iki önemli kaynağı niteliğindedirler.

1. Hububat Ekiliş –Üretim - Verim Değerleri

Avrupa Birliği Ortak Piyasa Düzeni'nin incelenmesine geçmeden önce, AB'nin hububat üretim kapasitesinin ve bunun üye ülkelere dağılımının ortaya konulmasında yarar bulunmaktadır.

Tablo 2 : AB'de hububat ekiliş ,verim ve üretim değerleri (2000 yılı verileri)

	Ekiliş (1000 ha)	Verim (kg/ha)	Üretim (1000 ton)
Ekmeklik Buğday	14.412	6.660	95.975
Makarnalık Buğday	3.666	2.600	9.545
Arpa	10.773	4.790	51.610
Mısır	4300	9.010	38.727
Yulaf ve karışık hububat	2100	3.510	7.306
Çavdar ve Meslin	1282	4.440	5.695
Diğer hububat	1076	5.430	5.842
EU-15 Toplamı	37.609	5.710	214.700

Kaynak: EUROSTAT

Tablodan da görüleceği üzere, 2000 yılı verilerine göre AB’de toplam 37.6 milyon hektar alanda hububat (buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, meslin ve çeltik hariç diğer hububat) tarımı yapılmakta ve bu alandan toplam 214.7 milyon ton üretim sağlanmaktadır. Ortalama verim 5.7t/ha’dır. Üretimde ağırlığı buğday, arpa ve mısır oluşturmaktadır.

AB’de hububat ekiliş, verim ve üretim değerlerinin üye ülkelere dağılımı ise, aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3 : AB-15’de hububat ekiliş ,verim ve üretim değerleri (2000 yılı verileri)

	Ekiliş (1000 ha)	Verim (kg/ha)	Üretim (1000 ton)
BELÇİKA	313	8030	2.513
DANİMARKA	1515	6210	9.415
ALMANYA	7016	6450	45.271
YUNANİSTAN	1291	3200	4.125
İSPANYA	6730	3540	23.857
FRANSA	9178	7240	66.438
İRLANDA	295	6650	1.963
İTALYA	3922	4950	19.431
LÜKSEMBURG	29	5240	152
HOLLANDA	226	7570	1.711
AVUSTURYA	830	5410	4.490
Pp PORTEKİZ	585	2650	1.550
FİNLANDİYA	1167	3500	4.089
İSVEÇ	1227	4650	5.710
İNGİLTERE	3348	7160	23.985
AB (15)	37672	5696	214.700

Kaynak: EUROSTAT

Görüldüğü gibi, AB hububat üretiminin % 31’ini Fransa, % 21’ini Almanya karşılamaktadır. Başka bir deyişle, toplam AB hububat üretiminin yarısından fazlası, bu iki ülke tarafından gerçekleştirilmektedir. Onları İngiltere, İspanya ve İtalya izlemektedir. Bu beş ülke dışındaki 10 ülke ise, toplam AB üretiminin ancak % 17’sinden sorumludurlar.

2. Hububat Ortak Piyasa Düzeni (HOPD)

AB tarım terminolojisinde hububat sözcüğü ekmeklik ve makarnalık buğday, çavdar, arpa, yulaf, mısır, sorgum, esmer buğday, akdari ve kanarya tohumunu tanımlamaktadır. ³ Bununla birlikte, hububat ortak piyasa düzenine giren ürün listesi, bu kapsamın oldukça üzerindedir.

AB hububat sektörünü, temel olarak, 1766 /92 ⁴ no'lu Konsey Tüzüğü ve bu tüzüğü değiştiren ve /veya ek hükümler getiren diğer tüzükler ⁵ ile düzenlemektedir. Söz konusu Tüzük belirlemelerine göre, AB hububat sektörünün kapsamına aldığı ürün listesi, Türkiye hububat sektörüne oranla çok daha geniştir. ⁶ Bu, HOPD'nin müdahale alımları, dışsatım vergi iadesi, dahilde işleme rejimi, dışalım vergisi uygulaması gibi çeşitli araçlardan oluşan bir bütün olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, içeriğinde temel hububat ürünlerini barındıran içkiler ve hatta tuvalet kağıdı bile, yukarıda sayılan uygulamaların bir ya da birkaçına konu olmaları nedeniyle, HOPD kapsamına girmektedirler.

HOPD'ne ilişkin birçok kararlar, Brüksel'de kurulu bulunan bir "Hububat Yönetim Komitesi" (*Management Committee for Cereals*) ⁷ tarafından alınmaktadır. Söz konusu Komite, üye devlet temsilcilerinden oluşmakta olup, Başkanlığını Ko-

³ www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lyb/160027.htm., 07.02.2003 : Cereals means common wheat, durum wheat, rye, barley, oats, maize, grain sorghum, buckwheat, millet and canary seed.

⁴ Official Journal of the European Communities, 1.7.92, No L 181/21 – 39 : Hububat Pazarının Ortak Organizasyonuna İlişkin 30 Haziran 1992 tarihli Konsey Tüzüğü (COUNCIL REGULATION (EEC) No 1766/92 of 30 June 1992 on the common organization of the market in cereals)

⁵ Temel AB Tüzükleri, yayımlandığı tarihten itibaren birçok değişikliklere tabi tutulmakta veya uygulamasını göstermek üzere yeni tüzükler çıkarılmaktadır. Bu yeni tüzükler Amended (D:Değiştirme), Implemented (U:Uygulama), Derogation (BD: Bozarak Değiştirme) .. gibi adlarla tanımlanmaktadır. 1766/92 no'lu tüzüğe bağlı olarak çıkarılan tüzükler ve bunların yayımlanma tarihleri ile nitelikleri şöyledir: 1722 / 93 (1.7.1993, U), 2825 / 93 (16.10.1993, U), 1866/94 (30.7.1994, D), 3290/94 (31.12.1994, D), 97/95 (24.1.1995, U), 1162/95 (24.5.1995, U), 1501/95 (30.6.1995, U), 1517/95 (30.6.1995, U), 1518/95 (30.6.1995, U), 1528/95 (30.6.1995, D), 1839/95 (28.7.1995, U), 1863/95 (29.7.1995, U), 1249/96 (29.6.1996, U), 1253/99 (26.6.1999, D), 1510/00 (29.7.2000, D), 1666/00 (29.7.2000, D).

⁶ Official Journal of the European Communities, COUNCIL REGULATION (EEC) No 1766/92 1.7.92, No L 181 /23; 181/ 30,31; 181/ 32 – 38 : AB Hububat Ortak Piyasa Düzeni'ne giren temel ürünler; ekmeklik ve makarnalık buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, sorgum, darı, triticale, kanarya tohumu, diğer hububat ve hububat ürünlerinin unlarıdır. Bunların yanında, 1766/92 sayılı Tüzük'te ek A listede verilen nişastalar, şekerler (laktöz, maltoz, glikoz ve fraktöz dahil), şuruplar.. gibi ürünler de AB hububat ortak piyasa düzenine girmektedirler. Bunların dışında, anılan Tüzük'te Ek B listede oldukça ayrıntılı olarak yer alan ve içeriğinde ya da hazırlanmasında / korunmasında hububat ürünleri, şeker, nişasta .. gibi hububat ortak piyasa düzenine giren ürünlerin çeşitli oranlarda bulunduğu yoğurt, dondurulmuş sebzeler, bitkisel – hayvansal yağlar, gliserin, glukoz, kahve içeren çikolatalar, patates, çeşitli soslar, malttan yapılmış çeşitli içkiler, sigara kağıdı, tuvalet kağıdı.. gibi birçok işlenmiş ürün de AB Hububat Ortak Piyasa Düzeni'ne girmektedir.

⁷ 1766/92 no'lu Konsey Tüzüğü, 21 – 24. maddeler.

misyon temsilcisi yürütmektedir. Üye devlet temsilcileri, Roma Anlaşması'nın 148 (2) maddesi gereğince ağırlıklı oyları ile karar alabilmektedirler.

Hububat Yönetim Komitesi; Toplulukta uygulanacak eşik fiyatların ve standart kalitelerin belirlenmesi, müdahale merkezlerinin saptanması ve çalışma yöntem – kurallarının oluşturulması, müdahaleye konu ürünlerin en az (minimum) kalite ve miktar koşulları ile müdahale alımlarında uygulanacak fiyat artışları ve indirimlerinin belirlenmesi gibi geniş ve önemli bir görev alanına sahiptir. Komiteye getirilen konular için karar yeter sayısı 54'tür. Komite kararları AB Komisyonu tarafından uygulanır. Komite ve Komisyonun görüş ayrılığı içinde olmaları durumunda konu Konsey'e götürülür, Konsey'in konu ile ilgili olarak bir ay içerisinde alacağı karar kesindir.

2.1 Tarım Fiyatları Sistemi

AB HOPD içinde geçerli olan fiyat sistemi, 1992 yılı reformundan sonra önemli değişikliklere uğramış ve "yeni" sistem, esas olarak 1766/92 sayılı Tüzük ve bunu değiştiren tüzüklerle günümüze kadar gelmiştir.

Desteklenen ürünün AB için önemine uygun olarak esnek bir yapı sergileyen ve iç pazarı korurken dış piyasalarda da rekabet üstünlüğü elde etmeye yönelik araçlar sunan fiyat sistemi içerisinde, fiyatlar ve temel işlevleri aşağıda sunulmaktadır;

- **Hedef (ya da gösterge) fiyatlar (*target or indicative prices*)**, optimum düzeyde bir rehber fiyat niteliğinde olup, 1 Temmuz 1995'ten itibaren iptal edilmiştir.⁸
- **Eşik fiyat (*threshold prices*)**, ortak sınırlarda uygulanan bir en az (minimum) dışalım fiyatı olup, iç pazarı korumaya yönelik bir önlemdir. Topluluk iç pazarına, AB fiyatlarından daha düşük bir dışalım ürününün girmesine engel olan bir mekanizmadır. 1 Temmuz 1995'ten beri ve "müdahale fiyatının % 155'i" şekline dönüştürülmüştür.
- **Değişebilir dışalım vergileri (*variable import levies*)**, Topluluk pazarlarını korumaya yönelik bir önlem olup, Topluluk dışalımçıları tarafından ödenir. 1995 Uruguay Turu sonrası gümrük tarifelerine çevrilmiş ve indirimine konu edilmiştir.
- **Değişebilir dışsatım geri ödemeleri (*variable export refunds*)**, Topluluk dışsatımçılarına ödenir. Amacı, dünya fiyatları ile AB fiyatları arasındaki farkı

⁸ 1528 / 95 no'lu Tüzük

tazmin etmek suretiyle Birliğe dünya pazarlarında rekabet üstünlüğü sağlamaktır. 1995 Uruguay Turu sonrası indirim konusundadır.

- **Dışsattım vergileri (export tax)**, ortalama iç fiyatlar dünya fiyatları düzeyinin altına indiği zaman uygulanmaktadır. Topluluk dışsattımcıları tarafından ödenir. Topluluk arzının kısıtlı olduğu ender durumlarda uygulanır. Amacı fiyatları stabilize etmek ve iç piyasa dengelerini yeniden kurmaktır.
- **Müdahale (ya da destek) fiyatları (intervention or support prices)**, en az (minimum) düzeyde bir iç fiyat olup, üreticinin eline geçecek fiyat düzeyini garanti eder. Müdahale fiyatları, üretimin sürdürülebilir olmasını ve üreticinin refahının korunmasını sağlamaktadır. İç piyasa fiyatlarının ilan edilen müdahale fiyatının altına düşmesi halinde, müdahale kurumları tarafından satın almalar gerçekleştirilerek fiyat düzeyi korunmaktadır.⁹
- **Telafi edici ödemeler (compensatory payments)** 1992 reformunun arkasından müdahale fiyatlarının indirgenmesiyle, ortaya çıkan üretici kayıplarını tazmin etmek amacıyla doğrudan ödeme sistemi oluşturulmuştur. Toplulukta doğrudan ödemeler süt ve süt ürünleri, sığır – dana – koyun – keçi eti, hububat, şarap, yağlı bitkiler, tütün, tohumlar, baklagil ürünleri, keten, kenevir, kuru üzüm, çeltik ve ipek böceği ürünlerine yönelik olarak ve değişik miktarlarda uygulanmaktadır.
- **Zorunlu koruma alanı ödemeleri (set aside payments)** Toplulukta ürün arzını kontrol etmek gerektiğinden, ekili alan miktarını azaltmak amacıyla set aside önlemleri uygulanmaktadır. Buna göre, 92 tonun üzerinde hububat üreten üreticiler (bu miktar, verimlilik bölgesine göre 12 – 30 hektar arasında ekim alanına karşılık gelmektedir), ekili alanlarının % 10'unu zorunlu koruma alanı olarak ayırmakta ve karşılığında DGD ödemesinden yararlanmaktadırlar.

AB HOPD'de müdahale alımı kapsamında yer alan hububat ürünleri **buğday, arpa, çavdar, mısır ve darı** olup bu ürünlerde belirlenen müdahale fiyatı, hedef fiyat ve eşik fiyat aracılığıyla destekleme uygulamaları yürütülmektedir. Yulaf ve diğer hububat ürünleri müdahale alımı kapsamı dışında olup çeltik için ise hububattan ayrı bir ortak piyasa düzeni yürürlüktedir.

Aşağıdaki tabloda ve grafikte, Avrupa Birliği'nde 1992 reformundan bu yana uygulanan fiyat değişimleri gösterilmektedir;

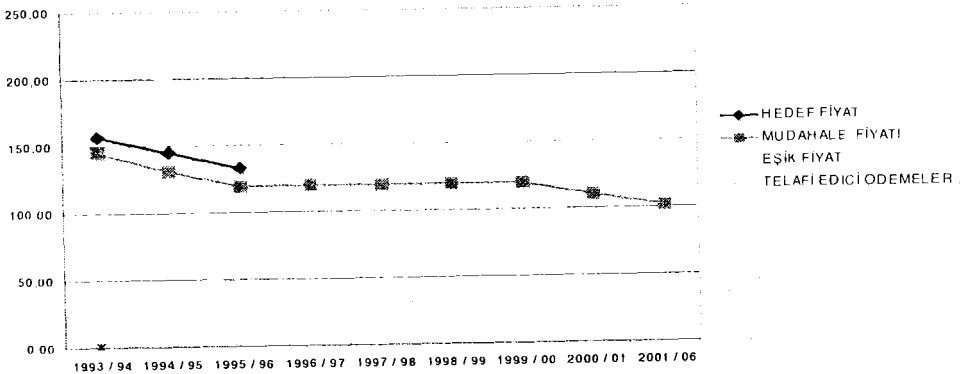
⁹ 1766/92 sayılı Tüzük ile açıklanan müdahale fiyatları, 1664 /95 sayılı Tüzükle 1995/96 pazarlama yılı ve sonrası için 119.99 ecu /ton'a, 1253 /99 sayılı Tüzük ile de 2000/01 pazarlama yılında 110.25 euro /ton ve 2001/2002 pazarlama yılında 101.31 euro /ton'a indirgenmiştir.

Tablo 4: 1992 yılından bu yana Avrupa Birliği'nde Uygulanan Fiyatlar (Euro/ton)

YILLAR	HEDEF FİYAT	MÜDAHALE FİYATI (MF)	EŞİK FİYAT	DOĞRUDAN ÖDEMELER (DGÖ)	ÜRETİCİNİN ELİNE GEÇEN (MF+DGÖ)
1993 / 94	156,98	144,90	211,31	30,19	175,09
1994 / 95	144,90	130,41	199,24	42,26	172,67
1995 / 96	132,83	119,19	184,74	54,34	173,53
1996 / 97		119,19	184,74	54,34	173,53
1997 / 98		119,19	184,74	54,34	173,53
1998 / 99		119,19	184,74	54,34	173,53
1999 / 00		119,19	184,74	54,34	173,53
2000 / 01		110,25	170,89	58,67	168,92
2001 / 02		101,31	157,03	63,00	164,31
2002 / 06		101,31	157,03	63,00	164,31

Kaynak: İlgili AB Tüzüklerinden derlenmiştir.

Grafik 1 : Avrupa Birliği'nde Uygulanan Fiyat Değişim Grafiği

Yukarıdaki tablo ve grafikten görüldüğü gibi, 1992 yılında AB OTP'da yapılan reform ile AB fiyatları düzenli bir indirgeme ile dünya fiyatları düzeyine düşürül-

müş, ancak bu esnada ortaya çıkan üretici kayıpları da telafi edici ödemelerle (Doğrudan Gelir Ödemesi-DGÖ) karşılanmıştır.

1993/94 Yılı'na kadar müdahale fiyatları ürün bazında farklı olarak tespit ediliyordu. Örneğin 1992/93 Yılı'nda müdahale fiyatı ekmeklik buğday ve mısır için 163.49 €/ton, makarnalık buğday için 220.87 €/ton ve arpa için 155.33 €/ton idi. 1992 reformu ile birlikte sistem değiştirilerek hububat ürünleri için tek bir müdahale fiyatı (119,19 €/ton) belirlenmiştir.

2000/2001 yılından sonra tekrar bir indirgenme dönemi gündeme getirilmiştir. 2001/2002 yılı itibariyle müdahale fiyatı 101.31 €/ton, DGÖ 63 €/ton olarak uygulanmıştır. Süreçte yeni indirgemeler öngörülmekle birlikte, henüz kesin bir belirleme yapılmamıştır.

AB'de DGÖ'den yararlanabilmek için 92 tonun üzerinde üretim yapan üreticilerin ekim alanlarının % 10'unu 'zorunlu koruma alanı' olarak ekim dışı bırakma yükümlülükleri vardır. Bu alanlar da ekili alanlar gibi DGÖ'den faydalanmaktadır. 92 tonun altında üretim yapan 'küçük üreticiler' için zorunlu koruma alanı yükümlülüğü yoktur.

DGÖ uygulaması kapsamındaki ürünler sadece yukarıda sayılan müdahale ürünleriyle sınırlı olmayıp, müdahale alımına tabi olmayan *yulaf, meslin, akdarı ve kanarya tohumu, triticale ve diğer tahıl ürünleri* de DGÖ uygulamasından yararlanmaktadır.

Ancak yukarıdaki fiyatların dışında, AB'de özel olarak desteklenen ürünler de bulunmaktadır. Aşağıdaki tablo, bu fiyat yapısını ve değişimi göstermektedir.

Tablo 5 : AB HOPD'de özel olarak desteklenen ürünler

	1999	2000	2001	2002/06
Hububat (€/t)				
- Müdahale Fiyatı	119.19	110.25	101.31	101.31
-Doğrudan Gelir Desteği	54.34	58.67	63.00	63.00
Protein Kapsamlı Ürünler	78.49	72.50	72.50	72.50
Yağlı Tohumlar (€/t)	94.24	81.74	72.37	63.00
Keten Tohumu (€/t)	105.10	88.26	75.63	63.00
Makarnalık Buğday (€/ha)				
DGD'ye ilave özel destek				
- Geleneksel Alanlar	344.5	344.5	344.5	344.5
- Diğer Alanlar	138.9	138.9	138.9	138.9

Nişastalık Patates (€/ha)

- Minimum Fiyat	209.78	194.05	178.31	178.31
- Telafi Edici Ödeme	86.94	98.74	110.54	110.54
Sılablık Yem Bitkisi (€/t)	-	58.67	63.00	63.00
Zounlu Koruma Alanı Set-aside	68.83	58.67	63.00	63.00

Kaynak : European Commission Directorate-General of Agriculture, Fact Sheet, "CAP Reform : The arable crop sector", s.2

Tabloda da görüldüğü gibi, 63 €/ton'luk DGÖ'ye ek olarak geleneksel üretim alanlarında ¹⁰ üretilen makarnalık buğdayda 344,5 €/hektar, diğer alanlarda üretilen makarnalık buğdaylarda ise 138.9 €/hektar ödeme yapılmaktadır. Ayrıca protein kapsamlı ürünler (yemlik bezelye, bakla, at baklası ve tatlı bakla) ¹¹, nişastalık patates ve sılablık yem bitkisi de özel ödemelere konu olmaktadır. Ancak bu ödemelerin, reform sürecinde indirgeneceği belirtilmektedir. Daha önce özel ödemelere konu olan yağlı tohumlar (kolza, ayçiçeği ve soya fasulyesi) ¹² ise, indirgenmiş durumdadır.

AB'nin önümüzdeki reform sürecinde, müdahale fiyatlarında önemli indirimler söz konusudur.

AB'de bakliyat ürünleri için bir müdahale fiyatı sistemi bulunmamaktadır. Buna karşılık ürün cinsine göre değişmek üzere, ton başına ve hektara DGÖ yapılmaktadır.

"Proteinli ürünler" adı altında **yemlik bezelye, fasulye ve baklaya**, hububatta olduğu gibi ortalama bölgesel verim esasına bağlı olarak 72.5 €/ton; "bazı baklagil tane ürünleri" adı altında **mercimek, nohut ve fiğe** ise verime bağlı olmaksızın 181 €/ha ödeme yapılmaktadır.

Çeltik, AB'de HOPD dışında bulunmaktadır. Avrupa kıtasının büyük bölümü çeltik üretimi için elverişli ekolojik-coğrafi koşulları taşımadığından, yalnızca çeltik üreticisi üye ülkeler olan Yunanistan, İspanya, Portekiz, Fransa ve İtalya'da çeltik müdahale alımı yapılmaktadır.

¹⁰ Official Journal of the European Communities, 26.6.99, No L 160/12,13, Annex II, III, IV.: Toplulukta, geleneksel makarnalık buğday üretim alanına sahip 6 ülke bulunmaktadır : İtalya (1 646 000 ha, Yunanistan (617.000 ha), İspanya (594 000 ha), Fransa (208 000 ha), Portekiz (118 000 ha) ve Avusturya (7 000 ha). Ülkelerin bildirdikleri makarnalık buğday geleneksel üretim alanı sayıları da birbirinden farklıdır. Yunanistan 7 bölge bildirirken (Merkezi Yunanistan, Peloponnese, İonian adaları, Tessaly, Makedonya, Ege adaları, Trakya), İspanya 15, Avusturya 1, Fransa 3, İtalya 12 ve Portekiz 7 bölge bildirmişlerdir. Makarnalık buğday özel yardımına yönelik olmak üzere garanti edilmiş maksimum alan büyüklükleri ise; Almanya 10 000 ha, İspanya 4 000 ha, Fransa 50 000 ha, İtalya 4 000 ha ve İngiltere 5 000 ha şeklindedir.

¹¹ Peas for animal feed, broad beans, horse beans, sweet lupins,

¹² Colza, sunflower, soya beans

Halen AB'de **çeltik** müdahale alım fiyatı 298.35 €/ton düzeyindedir. DGD miktarı ise bölgesel ortalama verim değerlerine bağlı olarak ülkeden ülkeye, 289.05 €/ha ile 334.33 €/ha aralığında olmak üzere, değişmektedir.

2.2 AB OTP Doğrudan Gelir Desteği

AB Ortak Tarım Politikası kapsamında uygulanan Doğrudan Gelir Desteği sistemi, 1251 /99 sayılı Konsey Tüzüğü¹³ ve ona ek getiren/ değiştiren tüzükler¹⁴ ile düzenlenmektedir.

AB'de Doğrudan Gelir Desteğine konu olan ürünler ve bunların CN kodları aşağıda verilmektedir;

Tablo 6 : AB DGD Sistemi Kapsamındaki Ürünler

CN Kodu	Tanım
Hububatlar	
1001 10 00	Makarnalık buğday
1001 90	Makarnalık buğday dışındaki diğer buğday ve meslin
1002 00 00	Çavdar
1003 00	Arpa
1004 00 00	Yulaf
1005	Mısır
1007 00	Tane darı
1008	Esmer buğday, akdarı ve kanarya tohumu, diğer hububatlar
0709 90 60	Tatlı mısır
Yağlı tohumlar	
1201 00	Soya fasulyesi
ex 1205 00	Kolza tohumu
ex1206 00 10	Ayçiçeği tohumu
Proteinli ürünler	
0713 10	Bezelye
0713 50	Tarla fasulyesi
Ex1209 29 50	Tatlı bakla
Keten	
Ex1204 00	Keten tohumu, lif için yetiştirilen keten, kenevir

Kaynak : Council Regulations (EC) No 1251/1999 of 17 May 1999 establishing a support system for producers of certain arable crops, Official Journal of the European Communities, 26.6.1999, 160/11, 1

¹³ Official Journal of the European Communities, 26.6.99, No L 160/1 - 13 : Belirli Ekilebilir Ürünlerin Üreticileri İçin Bir Destekleme Sisteminin Kurulmasına İlişkin 17 Mayıs 1999 tarihli Konsey Tüzüğü (COUNCIL REGULATION (EEC) No 1251/99 of 17 May 1999 establishing a support system for producers of certain arable crops).

¹⁴ 2704 /1999 (14.12.1999), 1672 / 2000 (27.7.2000), 1038/2001 (22.5.2001)

Avrupa Birliği, hektar başına alan ödemesi uygulamakla birlikte, bu ödeme verim ile bağlantılı olarak farklılaşmaktadır. Bu nedenle sistemin *de-coupled* (üretimle bağlantısız) olmadığı yolunda süregiden tartışmalar bulunmaktadır.

AB OTP çerçevesinde, yukarıda belirtilen ürünlerin ekildiği ya da *set aside* önlemi kapsamında zorunlu koruma alanı olarak ayrılan ve boş bırakılan alanlar için hektar başına yapılan alan ödemeleri, daha önceden saptanmış olan bölgesel verim dikkate alınarak hesaplanır. Bu kapsamda üye ülkeler, ülkenin çeşitli bölgelerinde 1989, 1990, 1991 yıllarında geleneksel olarak ekilen veya nadasa bırakılan alanların toplamının ortalamasını alarak, bölgesel temel alan (*regional base area*) ¹⁵ ve bunların toplamı olarak bir ulusal temel alan (*national base areas*) belirlerler. Bu kapsamda ülkeler, coğrafya ve ekolojilerinin özelliklerini de dikkate alarak, tüm ülkeyi tek bir ulusal temel alan olarak belirlemek ya da birçok bölgesel alan belirlemek konusunda değişik tercihler yapmaktadırlar. ¹⁶

Yapılacak alan ödemelerine esas olmak üzere, üye devletler, somut ölçütlere dayalı olarak homojen verim bölgelerini gösteren bir bölgesel verim planı oluştururlar. Mısır ve sulanan alanlar için, diğer ürünlerden farklı bir verim değeri saptanabilmektedir. Bu kapsamda üye devletler, her bir üretim bölgesi için, 1986 – 1991 yılları arasındaki en düşük ve en yüksek verim değerlerini çıkartıp, geriye kalan üç yıl verim değerlerinin ortalamasını alarak bölge planlarına kaydederler.

Üye devletler tarafından hazırlanan bölge planları, Komisyon tarafından “objektif ölçütlere uygunluk” açısından kontrol edilir ve gerektiği durumlarda üye devletlerin planlarını revize etmeleri istenebilir.

Yapılacak doğrudan ödeme miktarı, bölge planında yer alan ortalama verim (ton / hektar) ile ton başına yapılacak yardım miktarının (Euro / ton) çarpılması ile hesaplanır ve Euro / hektar cinsinden bir değer ifade eder. Bu hesaplamada kullanılacak verim değerleri, hububat, yağlı tohumlar, keten tohumu, liflik keten ve kelevir için yapılacak ödemelerde hububat verimi iken, ayrı tutulması halinde mısırın kendi verim değerleridir. Bu bağlamda, üye devletlerce bildirilen bölgelerin ve-

¹⁵ European Commission, Directorate-General of Agriculture, Fact-sheet, “Cap Reform : The arable crops sector, s.5: Bölgesel temel alan, 1989, 1990 ve 1991 yıllarında kamu yardım planı (public assistance scheme) kapsamında ürün yetiştirilmesine ya da *set aside* önlemine ayrılan alan büyüklüklerinin ortalamasını ifade eder. Kolza, soya ve ayçiçeği için bölgeselleştirme, yağlı tohumlar ya da hububatların ortalama verimi temelinde yapılır. Proteinli ürünler ve tekstil amacıyla yetiştirilmeyen keten (non-textile flax) ürününde telafi edici ödemelerde (compensation), hububat verimi dikkate alınır. Mısır için ise sulu ve susuz alan ayrımı yapılarak özel verim saptanabilmektedir.

¹⁶ CAP Monitör, Agra Europe Ltd., London, 1999, s. 119-121 : Danimarka, İrlanda, Luxemburg, Avusturya, Finlandiya, Hollanda ve İsveç için tüm ülke bir ulusal temel alandır, buna karşılık Belçika 2, Almanya 15, Yunanistan 2, İspanya 19, Fransa 12, İtalya 278, Portekiz 3 ve İngiltere 4 bölgesel temel alana sahiptir.

rim değerleri, o bölgenin yararlanacağı DGD demesi miktarını belirlemektedir. Örneğin 4 ton ortalama verime sahip olan bir bölge 4 ton /ha * 63 Euro /ton = 252 Euro / ha DGD alırken, 7 ton ortalama verime sahip olan bir bölgenin alacağı DGD miktarı 7 ton /ha * 63 Euro /ton = 441 Euro / ha'a ulaşabilmektedir.

Ton başına yapılacak ödemelerin miktarı, yukarıda verilmiştir. Ancak bu miktarlarda, bir ayrıcalık oluşturmak üzere, ülke koşullarına göre değişiklikler yapılabilir. Bu kapsamda, Finlandiya ve İşveç'te 62. paralelin kuzeyinde yer alan ve zor iklim koşulları nedeniyle tarımsal uğraşlarını sürdürmekte güçlük çeken bölgelere, 63 Euro/ton'luk ödemeye ek olarak 19 Euro/ton'luk bir ödeme daha yapılmaktadır.

Alan demesi için başvuruda bulunan üreticiler, ekilebilir alanlarının % 10'u üzerinde "zorunlu alan koruması" (*set aside*) uygulaması yapmak zorundadırlar. Bununla birlikte, bu uygulama, 92 tonun altında hububat üretimi yapan küçük üreticileri kapsam dışında bırakmaktadır.¹⁷ Ayrıca, mera arazileri ya da çok yıllık yem bitkisi üretilen alanlara yönelik alan ödemesi isteminde bulunulamayacaktır. Bununla birlikte, DGD ödemesine konu ürünler ile ekim nöbetine giren çok yıllık yem bitkisi alanları, bu hükmün dışında tutulabilmektedir.¹⁸ Zorunlu koruma alanı oranı, 2000/01 pazarlama yılından 2006/07 dönemine kadar, % 10 olarak uygulanacaktır.

Bir reticinin DGD ödemesinden yararlanabilmesi için, 15 Mayıs tarihine kadar başvurusunu ve 31 Mayıs tarihine kadar da ekimini yapmış olması gerekmektedir. demeler ise, hasattan sonraki 16 Kasım – 31 Ocak tarihleri arasında yapılır. Zorunlu koruma alanlarında sanayi hammaddesi amaçlı ürün yetiştirildiği durumlarda, bu ödeme dönemi 31 Mart tarihine kadar uzatılabilmektedir.

2.3. AB OTP Reform Sürecinin HOPD'ni Etkileme Biçimleri

Avrupa Birliği Komisyonu, Ortak tarım Politikası'nda yeni bir reform nerisi sunan "Sürdürülebilir Tarım İçin Uzun Dönem Siyasa Perspektifleri" belgesini 2003 yılı başında açıklamıştır.¹⁹ Söz konusu belge ekinde yer alan Tüzük nerileri, doğrudan gelir demeleri, FEOGA Fonu, hububat ortak piyasa düzeni, eltik or-

¹⁷ Bu noktada, Türkiye ve Avrupa Birliği'nin "küçük üretici" kavramının farklılığı ortaya çıkmaktadır. AB'nin terminolojisindeki "92 tonun altında üretim yapan" tanımı, verimliliğe bağlı olarak değişik alan büyüklüklerini ifade etmektedir. Örneğin, 4 ton/ha verim ile üretim yapan üretici, 23 hektar ve altında araziye sahip olması durumunda küçük üretici iken (92:4=23); 7 ton/ha verim ile üretim yapan bir üreticinin "küçük üretici" tanımından çıkması için, 14 hektar büyüklüğünde bir araziye sahip olması (92:7=13.1) yeterli olabilmektedir. Buna karşın Türkiye'de üretici büyüklüğü, sahip olunan arazi miktarı açısından değerlendirilmektedir.

¹⁸ 27.06.2000 tarih, 1672/2000 sayılı Tüzük'le getirilen değişiklik.

¹⁹ Commission Of The European Communities, "EXPLANATORY MEMORANDUM : A LONG TERM POLICY PERSPECTIVE FOR SUSTAINABLE AGRICULTURE", Brussels, 21.2.2003 – COM (2003) 23 Final 2003 / 0006 –0012 (CNS).

tak piyasa düzeni, kuru yem bitkileri ortak piyasa düzeni ve süt ve sütlü ürünler ortak piyasa düzenlerinde önemli değişiklikler içermektedir.²⁰

Tüzük önerileri kapsamındaki değişimlere ilişkin temel bilgiler, yukarıda sözü edilen belgenin “4. Önerilerin Tanımlanması”, “4.1 Piyasa Stabilizasyonu ve Ortak Piyasa Düzenlerinin Geliştirilmesi” ana başlıkları altında ve hububatlar, proteinli ürünler, makarnalık buğday, nişastalık patates, kuru yem, tohumlar ve çeltik öze- linde olmak üzere yer almakta olup, konu ile bir bütün olarak ilgilenenlere yararlı olabileceği düşüncesiyle, orijinal haliyle ekte verilmektedir.²¹

Bu önerilerden AB HOPD’ne giren ve/veya AB HOPD’ne girmemekle birlikte Türkiye’de bu kapsamda değerlendirilen ürünlere ilişkin olanlar, şöyle özetlenebi- lir;

Hububat ürünlerinde, müdahale düzeyini gerçek bir güvenlik düzeyi olan 95.35 Euro / tona düşürmek üzere, müdahale fiyatlarında nihai bir % 5 indirim öneril- mektedir. Stok miktarındaki yeni artışlardan sakınmak amacıyla, çavdar müdahale sisteminden çıkarılacaktır. Müdahalenin rolünü azaltma kapsamında, müdahale fi- yatlarında sezon içinde yapılan düzeltimlerden vazgeçilecek, bu doğrultuda aylık fiyat artışı sistemi iptal edilecektir. Nişasta ve işlenmiş ürünlere ödenen üretim ge- ri ödemeleri uygulanmayacaktır. Müdahale fiyatlarındaki indirgemenin bir sonucu

²⁰ Proposal for **COUNCIL REGULATIONS** establishing common rules for direct support schemes under the common agricultural policy and support schemes for producers of certain crops, Proposal for **COUNCIL REGULATIONS** amending Regulation (EC) No 1257/1999 on support for rural development from the European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (EAGGF) and repealing Regulation (EC) No 2826/2000, Proposal for **COUNCIL REGULATIONS** on the common organisation of the market in cereals, Proposal for **COUNCIL REGULATIONS** on the common organisation of the market in dried fodder for the marketing years 2004/05 to 2007/08, Proposal for **COUNCIL REGULATIONS** amending Regulation (EC) No 1255/1999 on the common organisation of the market in milk and milk products, Proposal for **COUNCIL REGULATIONS establishing a levy in the milk and milkproducts sector.**

²¹ Commission Of The European Communities, “EXPLANATORY MEMORANDUM : A LONG TERM POLICY PERSPECTIVE FOR SUSTAINABLE AGRICULTURE”, Brussels, 21.2.2003, s: 7-9: 4. DESCRIPTION OF PROPOSAL, 4.1 Stabilising markets and improving common market organisations, Arable sector

Cereals: “A final 5 % reduction (of the 20 % proposed in Agenda 2000) is proposed to bring the cereals intervention price down to EUR 95.35/t from 2004/05 to ensure that intervention is a real safety net. To avoid a further accumulation of intervention stocks, rye shall be excluded from the intervention system. With the diminishing role of intervention, a seasonal correction for intervention price will no longer be justified. It is therefore proposed to abolish the monthly increment system. Production refunds for starches and certain derived products will no longer be applied. As a consequence of the cut in cereal intervention price, area payments for cereal and other relevant arable crops will be increased from EUR 63 to EUR 66/t. These will be included in the single farm payment.”

Protein crops : “The current supplement for protein crops (EUR 9.5/t) will be maintained and converted into a crop specific area payment of EUR 55.57/ha. It will be paid within the limits of a new Maximum Guaranteed Area set at 1.4 million ha.”

olarak, hububat ve diğer ekilebilir ürünler için yapılan alan ödemeleri 63 Euro'dan 66 Euro'ya yükseltilecektir.

Makarnalık buğday, reform önerilerinden daha çok etkilenmeye adaydır. Buna göre, geleneksel üretim alanlarında yetiştirilen makarnalık buğday için ödenen 344.5 EURO/ha ek destek 250 Euro/hektara indirgenmekte ve bu ödeme “çiftlik bazında ödeme” (*single farm payment*) kapsamına alınmaktadır. Diğer alanlarda yetiştirilen makarnalık buğday için ödenen 139.5 Euro / hektar ödeme ise tümüyle kaldırılmaktadır. Bu kesintiler, 2004 yılından başlamak üzere, üç yıl boyunca uygulanacaktır. İrmik ve pasta üretimindeki kullanımla bağlantılı olarak, makarnalık buğdayda kaliteyi yükseltmek üzere yeni bir prim uygulamasına geçilecektir. Buna göre, geleneksel üretim alanlarında, seçilmiş çeşitlere ilişkin sertifikalı tohum kullanan üreticilere 40 Euro / hektar prim ödenecektir.

Nişastalık patatesten üretilen nişastanın her tonu için ödenen 110.54 Euro DGD'nin % 50'sinin, çiftlik bazında yapılan ödeme (*single farm payment*) kapsamına alınması, geriye kalanının ise ürün özel ödemesi (*crop spesific payment*) kapsamında sürdürülmesi önerilmektedir. En az fiyat ödemesi ise iptal edilmektedir.

Çeltikte “*everything but arms*” insiyatifi dikkate alınarak ve piyasa dengelerini stabilize etmek için, Komisyon, bir seferde % 50'lik bir indirimle gidilerek, çeltik fiyatlarının, dünya fiyatları düzeyi olan 150 Euro /tona çekilmesini önermektedir. Buna karşılık, üretici gelirlerini korumak açısından, çeltikte halen uygulanan 52 Euro/ton'luk doğrudan ödemeler, 177 Euro/ton'a çıkarılacaktır. Bunun 102 Euro/ton'luk bölümü “çiftlik bazında ödeme” nin bir parçası olacak, geriye kalan 75

Durum Wheat :” The supplement for durum wheat in traditional production zones will be brought from EUR 344.5/ha to EUR 250/ha and included in the single farm payment. The spesific aid for other regions where durum wheat is supported, currently set at EUR 139.5/ha, will be phased out. The cuts will be implemented over three years, starting in 2004. A new premium will be introduced to improve the quality of durum wheat with regard to uses for semolina and pasta production. The premium will be paid in traditional product zones to farmers who are using a certain quantity of certified seeds of selected varieties. Varieties will be selected to meet quality requirements for semolina and pasta production. The premium amounts to EUR 40/ha and is paid within the limits of Maximum Guaranteed Areas that are currently applying in traditional production zones.

Starch potatoes : “ Regulations (EEC) No 1766/92 provides for a direct payment for producers of starch potatoes. Its amount was fixed at EUR 110.54 per tonne of starch in the framework of Agenda 2000. 50 % of this payment will be included into the single farm payment, on the basis of the historical deliveries to the industry. The remainder will be maintained as crop spesific payment for starch potatoes. The minimum price is abolished.”

Dried fodder : “Support in the dried fodder will be redistributed between growers and the processing industry. Direct support to growers will be integrated into the single farm payment, based on their historical deliveries to the industry. National ceilings will apply to take into account current National Guaranteed Quantities. During a transitional period of 4 years, a simplified single support scheme for the dehydrated and sun – dried fodder industry will apply with a degressive aid, starting from EUR 33/t in 2004/05. The respective National Guaranteed Quantities will be merged.

Euro/ton ise 1995 reformu verimi ile çarpılacak ve “ürün özel yardımı” olarak ödenecektir. Ayrıca, piyasa fiyatlarının geçerli destekleme fiyatlarının altına düşmesi durumunda devreye girmek üzere, özel depolama yardımı (*private storage scheme*) sistemi önerilmektedir. Tüm bunların dışında, piyasa fiyatlarının 120 Euro /ton düzeyinin altına düşmesi durumunda, özel önlemler alınacaktır.

AB OTP reform süreci, **doğrudan gelir desteği sisteminde** de değişiklikler görmektedir. Bu bağlamda AB, halen uygulamakta olduğu DGD sisteminin *de-coupled* olmadığı yolundaki eleştirilere son verecek şekilde, çiftlik bazında ödeme (*single farm payment*) sistemine geçmeyi planlamaktadır. Bu, bir anlamda AB'nin ABD sistemine yaklaşmasını ifade etmektedir.

“Çiftlik bazında ödeme”²² sisteminin genel özellikleri şöyle belirtilebilir;

Toplulukta, farklı ortak piyasa düzenleri altında ödenen birçok prim, yerini “çiftlik bazında ödeme”ye (*single farm payment*) bırakmaktadır. Üreticiler, 2000 – 2002 referans dönemi boyunca ödemeye konu olan ekilebilir ürünler (arable crops), sığır ve dana eti (beef and veal), süt ve sütlü ürünler (milk and dairy), koyun ve keçi eti (sheep and goats), nişastalık patates (starch potatoes), bakliyat (grain legumes), çeltik (rice), tohumlar (seeds) ve kuru yem bitkileri (dried fodder) referans miktarları için, çiftlik bazında ödeme alacaklardır. Bu ödemeler, transferlerini sağlamak üzere, ödeme yetkilerine (payment entitlements) ayrılacaklardır. Her yetki, referans miktar hektara bölünmek suretiyle hesaplanacaktır.

Seeds : “Regulations (EC) No 2358/71 established an aid for the production of selected seed species. The aid, currently paid per tonne of produced seeds, will be integrated into the single farm payment. It will be calculated by multiplying the number of aided tons by the amount established in application of Article 3 of the above – mentioned Regulation.”

Rice : “In order to stabilise market balances due notably to the impact of the Everything but Arms (EBA) initiative, the Commission proposes a one step reduction of the intervention price by 50 % to an effective support price of EUR 150/t in line with world prices. To stabilise producers' revenues, the current direct aid will be increased from EUR 52/t to EUR 177/t, a rate equivalent to the total cereals compensation over the 1992 and Agenda 2000 reforms. Of this, EUR 102/t will become part of the single farm payment and paid on the basis of historical rights limited by the current maximum guaranteed area (MGA). The remaining EUR 75/t multiplied by the 1995 reform yield will be paid as a crop specific aid. The MGA will be set at the 1999 – 2001 average or the current MGA, whichever is lower. A private storage scheme will be introduced to be triggered when the market price falls below the effective support price. In addition, special measures will be triggered when market prices fall below EUR 120/t.

²² Commission Of The European Communities, “EXPLANATORY MEMORANDUM : A LONG TERM POLICY PERSPECTIVE FOR SUSTAINABLE AGRICULTURE”, Brussels, 21.2.2003, s: 10: 4.2 Decoupling of direct aids – Establishment of a single farm payment : “A single farm payment will replace most of the premia under different Common Market Organisations. Farmers will receive a single farm payment based on a reference amount covering payments for arable crops, beef and veal (including POSEI and Aegean Islands), milk and dairy, sheep and goats, starch

Bir ödeme istemi, işletmenin sahip olduğu tarım arazisinin hektar cinsinden tanımlanan bir bölümü için yapılacaktır. 31 Aralık 2002 tarihi itibarıyla çok yıllık ürünler, ormanlar ve tarım dışı amaçlarla kullanılan araziler için doğrudan ödeme isteminde bulunulamaz. Eşit alan bazında (*equivalent land base*) olmayan hayvansal ürünler ya da ödeme yetkisinin 10 000 Euro'nun üzerinde olması durumunda, koşulları sağlamaya yönelik özel bir ödeme yetkisi devreye girecektir. Özel ödemeler ve çiftlik bazında ödemeler için bir ulusal tavanlar oluşturulacaktır. Üye ülke düzeyinde, bu miktarın % 1'i olağandışı durumlar için rezerv olarak tutulacaktır.

Bu ödeme yetkileri, aynı üye ülkenin çiftçileri arasında transfer edilebilirler. Bir üye ülke, bazı bölgelerde bu transferleri sınırlayabilir. Ayrıca, üye ülkeler, bölgesel ortalamalarına bağlı olarak bu yetkilerini ayarlayabilirler. Çiftçiler, bu alanı çok yıllık ürünler dışında herhangi bir tarımsal uğraş için kullanılabilir. Mücbir hal (*force measure*) ve olağandışı durumlar dışında, 5 yıldır kullanılmayan ödeme yetkileri, ulusal rezerve dahil edilirler.

3. Müdahale Sistemi

Müdahale sistemi, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'nın önemli bir aracı konumundadır.

AB hububat piyasa düzeninde politikaların belirlenmesinde ve uygulanmasında rol alan başlıca kurum ve kuruluşlar olarak AB Konseyi, Komisyonu, Tarım Komitesi, ülkelerde çeşitli adlar altında örgütlenmekle birlikte tarım alanından sorumlu Bakanlıklar, müdahale kurumları (*intervention agencies*), ödeme kurumları (*paying agencies*), üretici birlikleri, lisanslı depolar (*licensed warehouses*), akredite laboratuvarlar, şirketler .. sayılabilir.

potatoes, grain legumes, rice, seeds, dried fodder in a reference period of 2000 to 2002. This single farm payment will be broken down into payment entitlements in order to facilitate their transfer. Each entitlement will be calculated by dividing the reference amount by the number of hectares, which gave rise to this amount (including forage area) in the reference years. A claim for payment under entitlement must be accompanied by an eligible hectare defined as any agricultural area of the holding. Eligible hectares will not include area under permanent crops, forests and area used for non-agricultural purposes on 31 December 2002. For livestock production without an equivalent land base or where the entitlement is above EUR 10 000 a special payment entitlement will apply with corresponding conditions. National ceilings for the single farm payment and the special payment will be established. 1 % of this amount at member state level will be reserved for hardship cases. Entitlements may be transferred, with or without land, between farmers within the same Member State. A Member State may define regions within which transfers are limited. Moreover, it will be open to Member States to adjust entitlements with respect to regional averages. Farmers, may use this land for any agricultural activity except permanent crops. Any entitlement which has not been used in a period of a maximum of 5 years, apart *force measure* and exceptional circumstances shall be allocated to a national reserve.

Yukarıda sayılan kurum ve kuruluşlar, ortak piyasa düzenleri ile belirlenen ilke ve kurallar uyarınca iş ve işlemlerini gerçekleştirmektedirler. Sistemin yürütülmesinde anahtar rolü ise, ödeme ve müdahale kuruluşlarının oynadığı söylenebilir.

Ödeme kuruluşları (*paying agencies*), FEOGA Fonu tarafından karşılanan tarım politikaları ödemelerinin uygulanmasından sorumludurlar. Bu bağlamda ödeme kurumları ödemeye konu olacak faaliyetlerin piyasa düzenlerine uygunluğunu, ödemelerin doğru olarak yapılıp yapılmadığını, muhasebe kurallarına ve belge düzenine tam olarak uyulup uyulmadığını kontrol eder.

AB'ne üye ülkelerde halen 90'ın üzerinde ödeme kurumu bulunmaktadır. Bu çerçevede, ülkeler değişik sayıda ödeme kurumu oluşturabilmektedirler.²³

Müdahale kuruluşları (*intervention agencies*) ise, AB Ortak Tarım Politikası çerçevesi içerisinde, tarımsal ürünlerin fiyat düzenlemeleri, üretim ve pazarlama aşamalarında verilen sübvansiyonlar, müdahale alımları, kalite kriterleri, fiyatlardaki aylık artışlar, depolama, iç ve dış satışlar gibi tüm faaliyetlerden sorumludurlar.

AB üyesi ülkelerin tümünde müdahale kurumu bulunmaktadır.²⁴ Bununla birlikte, ülkelerin sahip oldukları müdahale kurumlarının hem sayısı hem de organizasyon yapıları önemli farklılıklar göstermektedir. Örneğin Fransa'da birden çok müdahale kurumu varken, Belçika'da yalnızca bir müdahale kurumu bulunmaktadır.

AB üyesi ülkelerde müdahale kurumlarının müdahale merkezi açması ve çalışma kapsamının belirlenmesine, 2273/93²⁵ no'lu Komisyon Tüzüğü'nce belirlenen ilkeler doğrultusunda, yukarıda sözü edilen Tarım Yönetim Komitesi yetkilidir. Komite, üye ülkelere gelen "müdahale merkezi açma" tekliflerini, (i) tarım ve Pazar yapısı bakımından bölgesel talebi düzenli olarak karşılayan önemli miktarda hububat üreten bir bölge olup olmadığı, (ii) depolama tesislerine sahip olup olmadığı ve

²³ Örneğin Almanya'da 23, İspanya'da 19, Fransa'da 12, İngiltere'de 7, Hollanda'da 9, Finlandiya – İsveç – Danimarka – Yunanistan'da 1'er adet ödeme kurumu bulunmaktadır.

²⁴ Belçika Müdahale ve İhracat İadeleri Ofisi (BIRB: *Belgian Office of Intervention and Refunds*), İsveç Tarım Ofisi (JORDBRUKSVERKET: *The Swedish Board of Agriculture*), Hollanda Müdahale Kurumu (LASER: *Dienst Landelijke Service bij Regelingen*), Almanya Tarım ve Gıda Kurumu (BLE: *Federal Agency for Agriculture and Food*), Avusturya Müdahale Kurumu (AMA: *Agrarmarkt Austria – Market Organisation and Intervention Agency*), Finlandiya Müdahale Birimi (INTERVENTIO: *The Intervention Unit*), Fransa Ulusal Hububat Müdahale Ofisi (ONIC: *Office National Interprofessionnel des Cereals*), İtalya Tarım Piyasaları Müdahale Kuruluşu (AIMA: *Intervention Agency for the Agricultural Markets*), İrlanda Tarım, Gıda ve Kırsal Kalkınma Bakanlığı (*Department of Agriculture, Food and Rural Development*) İngiltere Çevre, Gıda ve Köy İşleri Bakanlığı (DEFRA: *Department for Environment, Food and Rural Affairs*)

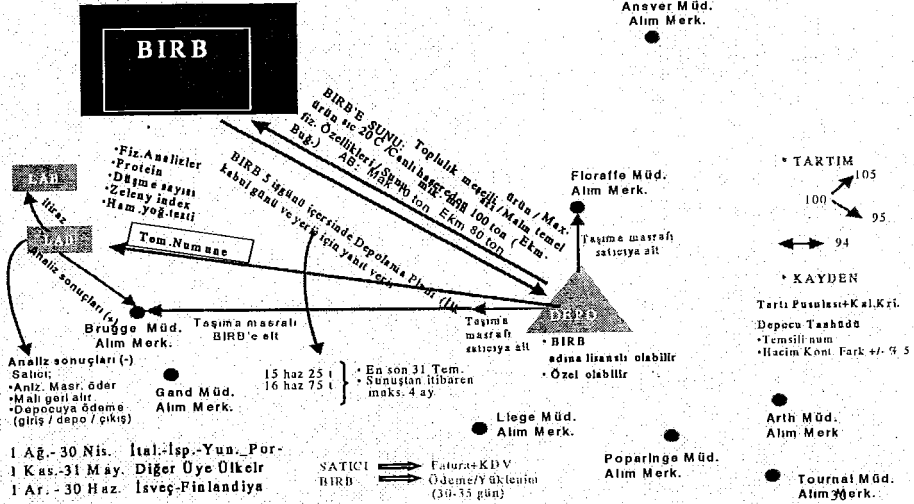
²⁵ Official Journal of the European Communities, 18.8.1993, No L 207/1: Hububat için müdahale merkezlerinin tespit edilmesine ilişkin 28 Temmuz 1993 tarihli Komisyon Tüzüğü (COMMISSION REGULATION (EEC) No 2273/93 of 28 July 1993 determining the intervention centres for cereals)

(iii) Topluluk içinde ve dışında önemli bir pazara sahip olup olmadığı ölçütleri yönünden değerlendirir ve uygun gördüğü noktalarda müdahale merkezi açılması kararını verir. Komite ayrıca, müdahale merkezinin görev alanına giren ürün kapsamını belirlemede ve gerekirse değiştirilmesinde de son karar yeridir.

Müdahale alım dönemleri İtalya, İspanya, Yunanistan ve Portekiz'de 1 Ağustos-30 Nisan, Finlandiya ve İsveç'te 1 Aralık-30 Haziran, diğer üye devletlerde ise 1 Kasım-31 Mayıs olarak belirlenmiştir.

3.1. Müdahale Sisteminin İşleyişi

Dayanağını 1766/92 sayılı Tüzük'ten alan AB müdahale sisteminin esasları ve müdahale kurumları, 824/2000²⁶ no'lu Komisyon Tüzüğü'nde açıklanmaktadır. Belçika örneğinde olmak üzere, AB müdahale sisteminin işleyişi, aşağıdaki gibi şematize edilebilir;

Belçika Müdahale ve İhracat İadeleri Ofisi (BIRB: *Belgian Office of Intervention and Refunds*), Ansvser, Floragge, Arth, Tournai, Poparinge, Liege, Gand ve Brugge'de olmak üzere 8 merkezde müdahale kuruluşuna sahiptir.

²⁶ Official Journal of the European Communities, 20.4.2000, No L 100/31 – 50 : Müdahale kurumlarınca satın alınacak hububatın satın alma usulleri ve kalite tayin yöntemlerini belirleyen 19 Nisan 2000 tarihli Komisyon Tüzüğü (COMMISSION REGULATION (EEC) No 824/2000 of 19 April 2000 establishing procedures for the taking over of cereals by intervention agencies and laying down methods of analysis for determining the quality of cereals)

Yukarıda belirtildiği şekilde, uzun yıllar için geçerli olacak bir müdahale fiyatı ilan edilmekte ve piyasa fiyatları ilan edilen müdahale fiyatının üzerinde olduğu sürece piyasaya müdahale edilmemektedir. Ancak fiyatlar ilan edilen müdahale fiyatının altına düşer ve belirli sürelerde bu düşük düzeyde kalmaya devam ederse, müdahale kurumları kendilerine bağlı alım merkezlerinde müdahale alımlarına başlamakta ve minimum kalite kriterlerine haiz ürünleri kimyasal analize tabi tutarak, analiz sonucuna göre prim eklemek ya da indirim yapmak suretiyle satın almaktadırlar.

Yukarıda şematize edilen sistemin işleyişi, şöyle özetlenebilir;

Müdahale alımlarına, ancak piyasa fiyatlarının müdahale fiyatı düzeyinin altına düştüğü durumlarda başlanabilir. Toplulukta geçerli kalite ölçütlerini ²⁷ karşılamak koşuluyla, Emeklik *buğday, arpa, çavdar, mısır ve darı* ürünlerinden birinden en az 80 ton, *makarnalık buğdayda* ise en az 10 ton topluluk içerisinde hasat edilmiş ürüne sahip olanlar, ürünlerini müdahale kurumlarına satabilirler. Dolayısıyla, ancak hasat edilmiş ve depolanmış, miktar ve kalite koşullarını karşılayan ürünler, depo sahibi tarafından müdahale kurumuna satılmak üzere teklif edilebilirler.

Hububatı müdahale kurumuna satmak üzere yapılacak başvuruların geçerli olabilmesi için başvuru sahiplerinin müdahale kurumunca verilen ve şu bilgileri içeren formu doldurması zorunludur: Başvuru sahibinin adı, Teklif edilen hububatın cinsi, Teklif edilen hububatın depolandığı yer, Teklif edilen hububatın miktarı, temel özellikleri ve üretim yılı, Teklif edilen müdahale merkezi.

²⁷ Hububatın müdahale kurumunca satın alınabilmesi için sağlam, uygun ve pazarlanabilir nitelikte olması gerekir. Bu bağlamda tahılın kendine has tabii renkte olması, anormal koku, canlı haşereden (hububat sinekleri dahil) ari olması, Tüzük Ek-1 de yer alan minimum alım kriterlerini karşılaması ve de topluluk yönetmelikleri ile izin verilen maksimum radyoaktivite sınırı aşmaması gerekir. Ayrıca ekmeçlik buğdaylarda Zeleny indeksinin (sedimentasyon test değeri) 22-30 arasında çıkması halinde bu gibi buğdayların sağlam, düzgün ve pazarlanabilir kalitede kabul edilmeleri için, bu buğdaydan yapılan hamurun yapışmama ve işlenebilme testinden geçmesi gerekir (824 / 2000 no'lu Tüzük Madde 2). Müdahale alımına tabi olacak tahılların kalitesi için uygulanan yöntemler ise şöyledir; a-) Tahıldaki toplam kusurlu tane tanımını Ek-3 deki gibi olacaktır. Çavdar malmuzu (ergot) zararı görmüş veya çürümüş taneler başka kusurları olsa bile "çeşitli yabancı madde karışımı" altında sınıflandırılacaktır. b-) Rutubet tayini Ek-4 de belirtilen yöntem (ISO 712/1998) uyarınca yapılacaktır (130 °C de 2 saat hava kurutmalı odada bekletme). Bunun yanında İnfra-red (Kızılötesi) teknolojisine dayanan bir yöntem de kullanılabilir. Uyuşmazlık durumunda 1. yöntem göre bulunan sonuç kabul edilecektir. c-) Hamurun yapışmama ve işlenebilirliğini belirlemeye ilişkin yöntem Ek-5 deki yöntem olacaktır. d-) Buğdayda protein tayini Uluslararası Tahıl Kimyası Kurumu (ICC) tarafından onaylanan yöntem uyarınca yapılacaktır. Bununla beraber üye devletler aynı sonucu aldıklarına dair ICC'nin de onay verdiği başka bir metodu Komisyona bilgi vermek kaydıyla kullanabilirler. e-) Ekmeçlik buğdayda Zeleny indeksi (Sedimentasyon değeri) ISO 5529:1992'de belirtilen yöntem uyarınca yapılacaktır. f-) Düşme sayısı (Amilaz aktivitesi testi) ISO 3093/1982'de belirtilen yöntem uyarınca yapılacaktır. g-) Makarnalık buğdaylardaki züccaciye tayininde Ek-6'da belirtilen yöntem uygulanacaktır. h-) Hektolitreye tayini ISO 7971/2:1995 de belirtilen yöntem uyarınca yapılacaktır. (824 / 2000 no'lu Tüzük Madde 3).

Müdahale kurumu, yapılan teklifi inceler ve teklifin yukarıda belirtilen koşulları karşılamadığı durumlarda, formun değerlendirmeye alındığı tarihten itibaren 5 iş günü içerisinde teklifin reddedildiğini; teklifin kabul edilmesi halinde ise hububatın teslim edileceği depo ve teslimat çizelgesini belirleyerek depo sorumlusuna bildirir.

Nihai teslimat, İspanya, Yunanistan, İtalya ve Portekiz'de 1 Temmuzu diğer üye devletlerde ise 31 Temmuzu geçmeyecek şekilde, teklifin yapıldığı ayı takip eden dördüncü ayın sonuna kadar yapılabilecektir.

Hububat, müdahale kurumu tarafından, miktar ve en az kalite ölçütlerine uygunluğu belirlendikten sonra teslim alınır. Kalite açısından yapılacak belirleme, en az her 60 tonda bir alınan alt numunelerin oluşturduğu paçal numuneden hazırlanan temsili numune üzerinde yapılacak analiz ile ortaya konulur.

Ürünün stoklandığı depo, aynı zamanda müdahale kurumunun temsilcisi olabilir. Bu durumda teklif edilen ürün için yalnızca bir hacim kontrolü yapılır, hacim ölçümü sonuçlarının teklif edilen ürüne ilişkin depo tartı kayıtlarını % 5 sınırları içinde teyit etmesi durumunda, ayrıca tartı işlemine girilmez. Aksi durumda yeniden tartım yapılır. Bu esnada, ürünün yabancı madde ve rutubet düzeyi uyarınca tartı miktarında düzeltim yapılır.

Müdahale Kurumu temsili numunenin hazırlanış tarihinden itibaren 20 işgünü içerisinde fiziksel ve teknolojik analiz sonuçlarını almakla yükümlüdür. Analiz sonuçları, teklifi yapılan hububatın minimum alım kriterlerini karşılamadığı yolunda olursa, sözkonusu hububat, geri çekme masrafları mal sahibine ait olmak koşuluyla iade edilecektir.²⁸ Uyuşmazlık halinde müdahale kurumu masraflar kaybeden tarafa ait olmak üzere gerekli analizleri tekrar yaptıracaktır. Müdahale kurumu, her teslimata ilişkin bir teslimat kaydı tutulacaktır.²⁹

Ürün için ödenecek fiyat, teslimata ilişkin teklifin kabul edildiğine dair bir ihbarnamenin verildiği tarih teslimatın ilk günü kabul edilmek suretiyle, o tarihte geçerli olan müdahale fiyatı olacaktır. Ürünün kalitesine göre bu fiyata ekleme ya da indirgeme yapılacaktır. Teslimatın gerçekleştiği aydaki müdahale fiyatı teklifin

²⁸ Bu durumda mal sahibi, ayrıca, aşağıdaki analiz masraflarını karşılayacaktır; Amilaz aktivitesi (düşme sayısı) tayini, Makamalık ve ekmeçlik buğdayda protein tayini, Zeleny (sedimentasyon) tayini, Makinada işlenebilirlik tayini (Sedimentasyon 22-30 arasında çıktığı takdirde yapılır), Tanen tayini (Darı alımında)

²⁹ Teslimat kaydı, şu bilgileri içerecektir : Miktarın ve minimum kalite özelliklerinin kontrol edildiği tarih, Teslim alınan miktar, Temsili numune hazırlanması için alınan numune sayısı, Teslimata ilişkin malda tespit edilen fiziksel kalite özellikleri, Teknolojik analizlerin yapıldığı sonuçların alınmasından sorumlu kurum, Teslimat kaydına tarih yazılacak ve ilgili depo sorumlusuna imza karşılığı gönderilecektir.

kabul edildiği fiyattan daha düşük olduğu takdirde, yüksek fiyat ödenecektir. Ancak Ağustos ve Eylül aylarında teklif edilen mısır ve darı ürünü için bu hüküm uygulanmayacaktır.

Müdahale kurumu, kendisine teklif edilen ürünün teslim alınacağı müdahale merkezini ve ilk teslim tarihini belirleyerek, teklif sahibine bildirecektir. Teklif, ürünün depolandığı yerden en az masrafla taşıma taşınabileceği müdahale alım merkezi için yapıldığında, taşıma masrafları teklifi yapan tarafından karşılanacaktır. Aksi takdirde ilave nakliye masrafı müdahale kurumunca karşılanacaktır. Bu durumda taşıma masrafları müdahale kurumunca saptanacaktır.

Yukarıdaki şemada görüldüğü gibi, ürünün bulunduğu depoya en yakın müdahale alım merkezi Floraffe (varsayalım ki depoya 40 km. uzaklıkta) olmasına karşın, Belçika Müdahale Kuruluşu BIRB, ürün teslim yeri olarak daha uzakta olan Brugge (varsayalım ki depoya 100 km. uzaklıkta) müdahale alım merkezini göstermiştir. Bu durumda ürünün sahibi olan kişi BIRB'ın belirlediği ücretler üzerinden 40 km.lik taşıma masrafını üstlenecek, geriye kalan 60 km.lik taşıma masrafı ise BIRB üzerine doğacaktır.

Müdahale kurumu teklif verenin rızası ile ürünü bulunduğu yerde teslim almayı önerebilir. Bu durumda taşıma ve boşaltma masrafları müdahale fiyatından düşülür.

Ödemeler teslimatın yapıldığı tarihten itibaren 30 ve 35 inci günler arasında yapılır. Daha önce de belirtildiği gibi, ürünün kalitesine göre müdahale fiyatına ekleme ya da indirim uygulanır.³⁰

Müdahale kurumları gerekli olduğu takdirde, 824/2000 no'lu Tüzüğe ters düşmemek kaydıyla alım işlemlerine ilişkin ek yöntem ve koşullar uygulayabilecek-

³⁰ Hububatın rutubeti % 14'den az olduğunda müdahale fiyatına uygulanacak artış ya da fazla olduğunda müdahale fiyatından yapılacak indirimler, 824 / 2000 sayılı tüzük Tablo 1 ve Tablo 2'de gösterilmiştir. Buna göre; Hektolitre ağırlığı Ekmeklik Buğday'da 76 kg'mın, Arpa'da 64 kg'mın altına düştüğü takdirde müdahale fiyatından indirim yapılacaktır. Kırık tane oranı Makamalık Buğday, Ekmeklik Buğday, Çavdar ve Arpa'da % 3'den, Mısır ve Darı'da ise % 4'den fazla olduğunda her 0,1'lik ilave artış için müdahale fiyatından 0,05 Euro düşülecektir. Bozuk tane oranı Makamalık Buğday'da % 2'den, Çavdar'da % 3'den, Mısır ve Darı'da % 4'den ve Ekmeklik Buğday'da % 5'den fazla olduğu takdirde her 0,1'lik ilave artış için müdahale fiyatından 0,05 Euro düşülecektir. Çimlenmiş tane oranı % 2,5'i geçtiği takdirde her 0,1'lik ilave artış müdahale fiyatından 0,05 Euro düşülecektir. "Diğer muhtelif maddeler" in oranı Makamalık Buğday'da % 0,5'i, Ekmeklik Buğday, Arpa, Çavdar, Mısır ve Darı'da ise % 1'i geçtiği takdirde her ilave 0,1'lik artış için müdahale fiyatından 0,1 Euro düşülecektir. Makamalık Buğday'da züccaci tane oranı % 20'yi geçtiği takdirde her % 1'lik artış için müdahale fiyatından 0,2 Euro düşülecektir. Ekmeklik Buğday'da protein oranı % 11,5'den az olduğu takdirde müdahale fiyatından indirim yapılacaktır. Darı'daki tanen miktarı kuru madde üzerinden % 0,4'den fazla olduğunda müdahale fiyatından indirim yapılacaktır.

lerdir. ³¹ Yine bu bağlamda, 1766/92 sayılı Tüzük hükümleri uyarınca, Topluluğun bir ya da birden fazla bölgesinde pazar fiyatlarının müdahale fiyatlarının altına düşmesi ya da düşme tehlikesi göstermesi halinde, madde 23'te belirlenen usule uygun olarak özel müdahale önlemleri alınabilir. ³²

3.2 Müdahale Stoklarının Satışı

Oluşturulan müdahale stokları, ihaleler ile satışa verilmektedir. Satış fiyatını Komisyon piyasa değerlerini göz önüne alarak belirler ve satış fiyatı, müdahale fiyatından daha düşük olamaz. Pazarlama Yılı'nın ilk iki ayı boyunca buğday, arpa ve çavdar minimum satış fiyatı, bir önceki pazarlama yılının 11 ayı boyunca geçerli müdahale fiyatına bir aylık artışın eklenmesi ile bulunur. Bu ihalelere teklif verenlerin 10 Euro/ton depozito vermek ve bir satış kontratı sunmak zorunlulukları bulunmaktadır.

AB'de 1997-2001 dönem sonu müdahale stokları ürünler bazında aşağıdaki tabloda gösterilmiştir

Tablo 7 : AB Dönem Sonu İtibariyle Hububat Müdahale Stokları (1000 ton)

	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
Ekmeklik Buğday	2.451	6.395	3.079	656
Yemlik Buğday	0	0	0	0
Makarnalık Buğday	0	0	0	0
Arpa	7.757	7.802	2.325	2.216
Çavdar	2.708	3.672	3.270	3.794
Mısır	687	100	22	12
Darı	60	49	5	5
Toplam Hububat	13.663	18.018	8.701	6.683

Tablodan görüleceği üzere Topluluk stokları azalma eğilimindedir. Özellikle 2000/01 döneminde başlayan ikinci bir fiyat indiriminin stoklardaki düşüşe önemli bir etkisi olmuştur.

³¹ 824 / 2000 no'lu Tüzük, madde 11.

³² 1766/92 no'lu Tüzük, madde 6.

3.3. Dışalım Vergileri

Daha önce de belirtildiği gibi, eşik fiyat sisteminin işlevi, AB'de uygulanan iç fiyatlardan daha düşük bir değerle dışalım yapılmasına engel olmaktadır.

1992 Reformu öncesi prelevman adı altında alınan değişken vergiler, reform sonrası sabit vergilere dönüştürülmüştür. Bu sistemde, müdahale fiyatının % 155'i eşik fiyat olarak saptanır. Hububat ürünleri yüksek-orta-düşük kaliteli ekmeklik buğday, yüksek-düşük kaliteli makarnalık buğday, mısır ve diğer yemlik hububat (arpa, çavdar, sorghum) olmak üzere 7 temel kategoriye ayrılmıştır. Her iki haftada bir olmak üzere, bu kategorilerin, genellikle ABD borsalarındaki işlem fiyatları baz alınarak, referans fiyatları saptanmaktadır. Referans fiyatları ile eşik fiyatlar arasındaki fark ise gümrük vergisi olarak dışalımçıdan alınır.

HOPD'ne giren ürünlerin dışsatımı ve/veya dışalımını, üye devletler tarafından verilecek ve Topluluğun tamamında geçerli olacak lisanslar ile gerçekleştirebilmektedir.

Vergi ya da dışsatım geri ödemesinin peşin olarak saptanması halinde, bu durum lisans üzerinde belirtilecektir. Her lisans için verilecek teminat dışsatım ya da dışalımın, lisansın geçerlilik süresi içerisinde gerçekleştirileceğinin garantisini temin edecek ve işlemin tümünün ya da bir bölümünün gerçekleştirilememesi durumunda teminatın tümü ya da ilgili bölümü nakde çevrilecektir.

HOPD'ne giren ürünlerin (1766/92 no'lu Tüzük EK A'da listelenmiş olan işlenmiş ürünler ve malt hariç) dışalımında, Rotterdam için belirlenen eşik fiyatı ile CIF fiyatı arasındaki fark vergi olarak alınacaktır. Eşik fiyata temel olan kalite ile dışalım yapılacak ürünün kalitesi arasındaki kalite farkı "denklik katsayısı" olarak ifade edilmekte ve buna göre uyarlanmaktadır.

1766/92 no'lu tüzük EK A'da listelenmiş olan işlenmiş ürünler ve malt dışalmına uygulanacak olan vergi ise, bir sabit ve bir değişken olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır.

Verginin değişken kısmı, aşağıda belirtildiği şekilde, ilk ürün bazında tespit edilecektir.

- a) HOPD'ne giren temel ürünlerden işlenen ürünler için, işlenmiş ürünün bileşimindeki temel ürün miktarına isabet eden vergi,
- b) HOPD'ne giren temel ürünler ve işlenmiş ürünler için, işlenmiş ürünler üzerine konulan gümrük harçları ya da vergilerin miktarı,
- c) HOPD'ne giren temel ürünlerden herhangi birini içermeyen ürünler için, bu ürünlerle rekabet içinde olan ürünler için geçerli olan vergi

Sabit vergi ise, işleme sanayiini korumak amacıyla konmuştur. 1766/92 no'lu tüzük EK A'da listelenmiş olan işlenmiş ürünler için üçüncü ülkelerin verdikleri tekliflerin, bu ürünlerin işlenmesinde kullanılan temel ürün bedeli ve buna eklenilen işleme masraflarını karşılamaması durumunda, Madde 23'de belirtilen prosedür uyarınca ilave vergi konulabilir.³³

Vergi, dışsatım günü geçerli olan eşik fiyat ve cif fiyat baz alınarak uygulanacaktır. Bununla birlikte; HOPD'ne giren temel ürünlerin dışalım söz konusu olduğunda, lisans başvurusu sahibinin istemi halinde, farklı bir vergileme sistemi uygulanabilir. Bu uygulamanın amacı, lisansın verildiği gün uygulanacak verginin, dışalım yapıldığı ay boyunca geçerli olacak eşik fiyata göre ayarlanması suretiyle, verginin lisansın geçerlilik süresi boyunca sabitlenmesidir. Bu durumda, ölçüsü Komisyon tarafından belirlenen ilave bir piriim ödenir. Ayrıca pazar gelişmelerine bağlı olarak Komisyon, peşin tespitite yaptığı belirlemeyi 3 iş günü için askıya alabilir.

3.4. Dışsatım Geri Ödemesi

1992 reform süreci öncesinde, AB Ortak Tarım Politikası, hızlı başarısının doğurduğu yeni sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır. Topluluğun tüm hububat ürünlerinde kendine yeterliliği yakalaması ve verim – üretim artışı sarmalının devam etmesi, AB için dışsatımı bir zorunluluğa dönüştürmüştür. Bu alanda ise, ABD ile zorlu bir yarışa girilmiş ve yüksek iç fiyatlar, AB için büyük bir dezavantaj oluşturmuştur.

Bu sorun, dışsatımın sübvansede edilmesi ile aşılmaya çalışılmıştır. Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması kuralları ve 1992 reform süreci ile parasal ve miktarsal değeri önemli ölçüde azalmakla birlikte, dışsatım geri ödemeleri, hala AB HOPD'nin kullandığı önemli araçlardandır.

Bu kapsamda, HOPD'ne giren temel ve işlenmiş ürünlerin dış satımında Topluluk fiyatları ile dış piyasa fiyatları arasındaki fark, dışsatım geri ödemesi ile karşılanmaktadır. Ayrıca, gerekli olması halinde, hububattan elde edilen alkollü içecekler için de dışsatım geri ödemeleri uygulanabilmektedir. Dışsatımcının başvurusu üzerine yapılan geri ödeme tüm Topluluk için aynı olup, kullanım ya da varış yerine göre çeşitlilik gösterebilir.

Dışalım ya da dışsatım nedeniyle iç pazarın tehlikeye girmesi durumunda, Komisyon, kendiliğinden ya da bir üye devletin istemi üzerine harekete geçerek ge-

³³ 1766/92 sayılı tüzük, madde 11.

rekli önlemleri alabilir. İstem bir üye devletten gelmesi durumunda Komisyon, 3 gün içerisinde istem hakkında bir karar alır. Komisyonun kararları üye devletleri bağlayıcı olup dileyen üye devletler kararın uygulanmasının iptali için kendilerine yapılan bildirimden itibaren 3 gün içerisinde Konsey'e başvurabilirler. Konsey nitelikli çoğunlukla Komisyon kararını iptal edebilir ya da değiştirebilir.

Görüldüğü gibi, Avrupa Birliği, 40 yılı aşkın bir Ortak Piyasa Düzeni deneyimi içinde, güçlü bir hububat sektörü oluşturmuş, önce kendine yeterliliği yakalamış ve ardından ABD ile birlikte dünyanın en yüksek hububat üretim kapasitesine sahip olmuştur. Bu kapasite fazlalığı, AB'nin hububat ürünü dışsatımı yapmasını zorunlu kılacak derecede yüksektir.

Bu yapı karşısında, ona uyma yükümlülüğü bulunan Türkiye Hububat Piyasası, özellikleri ve değişim eğilimleri, aşağıda açıklanacaktır.

II. Türkiye Hububat Sektörü

Türkiye'de kırsal alanın en önemli gelir kaynağını, tarımsal faaliyetler oluşturmaktadır. Bu çerçevede tarım Türkiye için hem ekonomik, hem de sosyolojik açıdan önemli bir sektör konumundadır.

Türkiye'nin 77 milyon hektar olan toplam yüzölçümünün yaklaşık 1/3'ü olan 27 milyon hektar "tarım alanı" niteliğindedir. 4.9 milyon hektar nadas alanı ayrı tutulduğunda, 18.7 milyon hektar işlenen alanın 13.9 milyon hektarı hububata ayrılmaktadır. Başka bir deyişle, ülkenin ekilen alanlarının yaklaşık % 75'ini hububat oluşturmaktadır.

Türkiye, hububat ürünlerinden buğday, arpa, çavdar ve yulaf için kendine yeter durumda olmakla birlikte, mısır ve çeltik üretimi tüketimi karşılamamaktadır. Bu nedenle mısır ve pirinç ürünlerinde dışalımçı, yıllara göre değişmekle birlikte buğday ve arpada ise dışsatımcı bir ülke konumundadır.

Türkiye hububat piyasasının incelenmesine geçmeden önce, üretim – ekiliş ve verim değerlerinin Cumhuriyet boyunca olan değişiminin incelenmesinde yarar bulunmaktadır.

1. Hububat Ekiliş - Üretim – Verim Değerleri

Aşağıdaki tabloda, 1925 – 1998 yılları aralığında, hububat ürünlerinin ekim alanlarının değişimi verilmektedir.

Tablo 8 : Türkiye Hububat ekim alanlarını değişimi (milyon hektar)

	1925	1930	1950	1960	1970	1980	1985	1990	1995	1998
Buğday	3.1	2.8	4.4	7.7	8.6	9.0	9.3	9.4	9.4	9.4
Arpa	0.8	1.5	1.9	2.8	2.5	2.8	3.3	3.3	3.5	3.7
Mısır	0.4	0.3	0.6	0.7	0.6	0.6	0.6	0.5	0.5	0.5
Çavdar	0.1	0.2	0.5	0.6	0.6	0.4	0.2	0.1	0.1	0.1
Yulaf	0.1	0.1	0.3	0.4	0.3	0.2	0.2	0.1	0.1	0.1
Pirinç	0.02	0.02	0.02	0.04	0.07	0.05	0.06	0.05	0.05	0.06
Diğer hububat	0.18	0.28	0.48	0.48	0.53	0.15	0.14	0.25	0.15	0.14
Toplam Hububat	4.7	5.2	8.2	12.9	13.2	13.2	13.8	13.7	13.8	14.0

Not: Rakamlar tama iblağ edilmiştir. Darı, kaplıca, kuşyemi, mahlut rakamları, diğer hububat içinde gösterilmiştir. Kaynak: DİE, **Tarım Sal Göstergeler 1923-1998**, Ankara, Ocak 2001, s. 4-25 değerlerinden üretilmiştir.

Tablodan da izleneceği üzere, 1925 – 1960 yılları aralığında sürekli artan ekim alanları, bu yıldan sonra küçük değişimler göstermiştir. Bu durum, özellikle II. Paylaşım Savaşı sonrasında, gelişen savaş sanayiinin dönüşümünü temsil etmek üzere, sanayileşmiş ülkelerde artan traktör üretimine koşut olarak, Türkiye'nin traktör dışalımının artması ve mekanizasyonun etkisi ile ülkenin ekilebilir alanlarının sınırına varılması ile açıklanabilir.

Sonuçta ekim alanları, üç çeyrek yüzyılda 3 katı civarında artmıştır.

Günümüzde, Türkiye hububat ekim alanlarının % 67'si buğday, % 26'sı ise arpa ürününe ayrılmış durumdadır. Başka bir deyişle, buğday ve arpa toplam hububat ekim alanının % 93'ünü kaplamakta olup, diğer hububat ürünleri ancak % 7'nin altında bir ekim alanına sahip bulunmaktadır.

Aşağıdaki tabloda, aynı dönemde hububat üretiminin değişimi verilmektedir.

Tablo 9 : Türkiye Hububat üretiminin değişimi (milyon ton)

	1925	1930	1950	1960	1970	1980	1985	1990	1995	1998
Buğday	1.0	2.6	3.8	8.4	10.0	16.5	17.0	20.0	18.0	21.0
Arpa	1.2	1.5	2.0	3.7	3.2	5.3	6.5	7.3	7.4	8.9
Mısır	0.5	0.4	0.6	1.0	1.0	1.2	1.9	2.1	1.9	2.3
Çavdar	0.1	0.3	0.4	0.7	0.6	0.5	0.3	0.2	0.2	0.2
Yulaf	0.1	0.2	0.3	0.5	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
Pirinç	0.03	0.02	0.05	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2
Diğer hububat	0.47	0.18	0.55	0.8	0.5	0.4	0.2	0.1	0.1	0.1
Toplam Hububat	3.4	5.2	7.7	15.2	15.8	24.3	26.3	30.1	28.0	33.0

Not: Rakamlar tama iblağ edilmiştir. Darı, kaplıca, kuşyemi, mahlut rakamları, diğer hububat içinde gösterilmiştir. Kaynak: DİE, **Tarım Sal Göstergeler 1923-1998**, Ankara, Ocak 2001, s. 4-25 değerlerinden üretilmiştir.

Tabloda da görüldüğü gibi, yaklaşık üç çeyrek yüzyıllık dönemde, hububat ürünleri üretimi on kat artmıştır. Artış oranı, buğday üretiminde 21 kata kadar ulaşmıştır.

Aşağıdaki tablo ise, üretim artışında verim artışının kısmi etkisi gösterilmektedir.

Tablo 10 : Türkiye Hububat üretiminde verimin değişimi (ton / ha)

	1925	1930	1950	1960	1970	1980	1985	1990	1995	1998
Buğday	0.3	0.9	0.8	1.0	1.1	1.8	1.8	2.1	1.9	2.2
Arpa	1.4	1.0	1.0	1.3	1.2	1.9	1.9	2.1	2.1	2.4
Mısır	1.1	1.2	1.0	1.5	1.6	2.1	3.3	4.0	3.7	4.1
Çavdar	0.8	1.5	0.9	1.0	0.9	1.1	1.5	1.5	1.6	1.7
Yulaf	1.5	1.0	1.0	1.2	1.3	1.8	1.9	1.9	1.7	2.0
Pirinç	1.4	1.0	2.1	2.6	2.4	2.7	2.6	2.6	3.0	3.1
Diğer hububat	2.6	0.6	1.1	1.6	0.9	2.6	1.4	0.4	0.6	0.7
Toplam Hububat	0.7	1.0	0.9	1.2	1.2	1.8	1.9	2.1	2.0	2.3

Not: Rakamlar tama iblağ edilmiştir. Darı, kaplıca, kuşyemi, mahlut rakamları, diğer hububat içinde gösterilmiştir.

Kaynak: DİE, **Tarım Göstergeleri 1923-1998**, Ankara, Ocak 2001, s. 4-25 değerlerinden üretilmiştir.

Görüldüğü üzere, 1925'ten 1998'e toplam hububattaki verim artışı üç katı dolayında kalırken, aynı oran buğdayda yedi katına ulaşmaktadır. Bununla birlikte, 2.2 ton/ha olan Türkiye buğday veriminin 6.6 ton/ha olan AB buğday verim ortalamasının üç katı gerisinde olduğu not edilmelidir. Verim düşüklüğü, çarpık bir üretim yapısı ortaya koymaktadır: 2000 yılı değerleri itibariyle Türkiye buğday ekim alanını AB ekim alanının % 65'i düzeyinde olmasına karşın, buğday üretim rakamları AB üretim rakamlarının ancak % 22'si civarındadır.

Buğday ürününe ilişkin dış ticaretin gelişimi ise, aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 11 : Türkiye buğday dış ticareti

	Buğday				Dışsatımın Dışalım Karşılama Oranı	
	Dışsatım		Dışalım		Miktar (%)	Değer (%)
	Miktar (ton)	Değer (Bin\$)	Miktar (ton)	Değer (Bin\$)	Miktar (%)	Değer (%)
1970	20	6	1.126.966	70.786	0.0002	0.008
1980	338.049	52.038	-	-	-	-
1981	315.536	53.785	272.308	47.461	115	113
1982	296.208	50.879	525.281	91.623	56	55
1983	609.896	99.354	12.913	1.998	4723	4972
1984	291.963	45.318	835.994	144.399	35	31
1985	268.923	48.078	781.922	119.876	34	40
1986	16.213	1.835	788.170	97.896	2	2
1987	296.595	28.303	370.912	32.637	80	87
1988	1.993.242	196.918	9.902	2.894	20133	6804
1989	539.528	67.684	2.036.796	373.944	26	18
1990	24.975	4.383	2.180.731	386.899	1	1
1991	2.307.277	204.269	198.312	22.150	1165	922
1992	3.804.502	340.852	93.980	13.912	4047	2450
1993	648.653	75.494	1.220.982	178.893	53	42
1994	980.028	88.469	495.905	75.945	2	116
1995	232.846	22.668	1.253.330	243.677	19	9
1996	7.492	1.904	2.214.876	499.035	0.3	0.4
1997	15.410	3.747	2.551.778	457.344	0.6	0.8
1998	1.109.347	163.365	1.721.505	232.205	64	70

Not: Rakamlar tama iblağ edilmiştir.

Kaynak: DİE, **Tarım Göstergeleri 1923-1998**, Ankara, Ocak 2001, s. 483 değerlerinden üretilmiştir.

Yukarıda belirtilen verilerin, buğday dışalımını açısından yorumlanması gereklidir. Türkiye, uzun yıllar boyunca, kaliteli buğday açığını dışalım ile kapatmıştır. Biraz daha ayırntı gerekirse, ekmeğin üretimi için buğdayın protein oranı ve gluten yapısı önem taşımaktadır. Türkiye buğday üretiminin protein içerik ve niteliği açısından yetersizliği, paçal için kaliteli buğday dışalımını zorunlu kılmıştır.

Ancak son yıllarda, Türkiye miktar açısından da dışalım gerçekleştirmektedir. Buğday üretiminde bir azalma yaşanmamasına karşın, miktar dışalımına yönelmenin iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, ileride de değinileceği üzere, düşük fiyat açıklaması nedeniyle TMO'nun yeterli satın alma gerçekleştirememesi ve artan spekülasyon eğilimlerine karşın terbiyevi dışalımına gidilmesidir. İkinci neden ise, "Dahilde İşleme Rejimi" çerçevesinde yapılan dışalımdır. Bu alanda yaşanan denetim eksiklikleri, işlenerek dışarıya konu edilmesi gereken dışalım buğdayının yurtiçi ticarete konu edilmesine yol açmakta, bu da üretici aleyhine olmak üzere, haksız kazanç kaynağı oluşturmaktadır.

2. Türkiye Hububat Piyasası :

Yıllar içinde değişmekle birlikte, genel olarak Türkiye'de üretilen buğdayın % 64'ü, arpanın % 48'i pazara sunulmaktadır. Bu veri, Türkiye'de pazara üretim yapmayan geçimlik aile işletmesi yapısının baskınlığını ortaya koymaktadır. Daha doğru bir deyişle, Türkiye'de toprak dağılımındaki adaletsizliklerin bir sonucu olarak, küçük aileler kendileri için üretim yapabilmekte, pazara çıkabilen ürünler orta ve büyük işletmelere ait olmaktadır.

2.1. Hububat Piyasasının Yapısı :

Türkiye hububat piyasasının inceleneceği bölüm kapsamında, piyasadaki aktörlerin yapı ve nitelikleri analiz edilecektir.

2.1.1. Hububat Piyasasında Üretici - İşleyici – Borsa – Tüccar Yapısı :

Türkiye'de hububat piyasasında pazarlama yılı 1 Haziran – 31 Mayıs tarihleri arasındadır. Coğrafi ve ekolojik koşullar açısından farklı nitelikler gösteren ülkelerde, hububat ürünleri hasadı öncelikle ülkenin güney bölgelerinden başlar ve sırasıyla Orta Anadolu Bölgesi'ne ve Trakya Bölgesi'ne doğru devam eder.

Türkiye'de, ekolojinin üretimine izin verdiği hemen tüm alanlarda hububat üretimi yapılmaktadır. Köylü ailelerin öz tüketimlerini karşılama gereksinimi, üretimi ekonomik olmayan alanlarda dahi hububat üretiminin yapılmasına neden olmaktadır.

dir. Türkiye buğday verim ortalamasının 2.2 ton/ha olmasının anlamı budur. Ülkenin Çukurova ve Trakya Bölgesi'nde buğday verim değerleri 5 – 7 ton/ha arasında değişirken, sulama yatırımı yapılmamış, yıllık yağış miktarı düşük kıraç topraklara sahip Doğu Anadolu ve Orta Anadolu'nun bazı kesimlerinde öz tüketime yönelik yapılan düşük verimli üretim, Türkiye ortalamasını geriye çekmektedir.

Bu tablodan ortaya çıkan en önemli sonuç ise, pazarlama oranı % 64 olan buğdayda, pazara çıkan ürününü önemli bir bölümünün Güneydoğu Anadolu-Çukurova-İç Anadolu'nun bazı kesimleri ve Trakya yöresinden kaynaklanmasıdır.

Türkiye hububat piyasasında üreticiler, işleyiciler, işleyiciler adına veya kendi adlarına faaliyet gösteren tüccarlar ve borsalar yanında, Bir İktisadi Devlet Teşekkülü olan Toprak Mahsulleri Ofisi faaliyet göstermektedir.

Türkiye'de, hububat ürünlerinin işlenmesine yönelik işleme tesisleri (un, yem, makarna, irmik, bisküvi, nişasta vb.), ülkenin tüm bölgelerine yayılmış durumdadır. Bu fabrikaların üretim dönemleri boyunca hammaddeye gereksinim duymaları, işleyicileri hububat ürünü temin etme konusunda, piyasa gelişmelerine oldukça duyarlı kılmaktadır. Borsacılık ve umumi mağazacılık /lisanlı depoculuk sisteminin gelişmediği ortamda, hammadde temini spot piyasa işlemlerine bağlı kalmaktadır.

Bu çerçevede, finansman maliyetlerini hesaba katan işleyiciler, ekonomik gelişmeleri ve TMO'nun politikalarını değerlendirerek, hasat döneminde bizzat veya aracı tüccarlar vasıtasıyla piyasaya girerek alım yapmakta veya alıma girmeyerek izleyen süreçte TMO stoklarını kullanmayı tercih etmektedirler. Bu tercih, hububat ürünlerinde kamu müdahale stoklarının miktarını, mobilitesini ve kamu finansmanının boyutunu doğrudan etkilemektedir. Türkiye'de 112 adet ürün borsasının 97'sinin kotasyonunda hububat ürünleri yer almakla birlikte; İzmir, Konya, Polatlı, Eskişehir, Şanlıurfa, Edirne ve Adana gibi görece organize olmuş borsalar bir tarafa bırakılırsa, borsaların büyük çoğunluğu gerekli ve yeterli altyapıdan (laboratuvar, bilgi işlem, kantar, depo v.b) yoksundurlar. Ayrıca, borsacılık faaliyetlerinin gelişebilmesi için ön koşul olan Umumi Mağazacılık (*Public warehouse system*) faaliyetleri için gerekli hukuki – teknik altyapı yetersizdir. Bu yapı, borsacılık sisteminin hububat ürünlerinin pazarlama kanallarında etkin rol oynamasını sınırlamaktadır.

2.1.2. Hububat Piyasasında Kamu Karışmacılığı :

Dünya genelinde hububat alanında kamusal karışmacılık, 1929 yılını izleyen Büyük Dünya Buhranı döneminde başlamış ve giderek hız kazanmıştır.

Türkiye’de de, bu çerçevede, hububat ürünlerinin fiyatlarının dibe vurmasıyla, hububat müdahale alımları yapmak üzere öncelikle Ziraat Bankası görevlendirilmiş, ardından 1938 yılında Toprak Mahsulleri Ofisi kurulmuştur.

Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), sermayesinin tamamı Devlete ait, tüzel kişiliğe sahip, faaliyetlerinde özerk ve sorumluluğu sermayesi ile sınırlı bir İktisadi Devlet Teşekkülüdür. Türkiye hububat piyasasındaki kamu karışmacılığını temsil eden TMO, her yıl yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile hububat alım – satımı konularında görevlendirilmekte ve üretici tarafından satımı teklif edilen ve belirli kalite koşullarını karşılayan ürünü satın almaktadır.

TMO’nun amaç ve faaliyet konuları, hukuki bünyesi ve denetimine ilişkin usul ve esasları, 1984 yılında yürürlüğe giren **TMO Ana Statüsü**’nde yer almıştır.

TMO Ana Statüsünün 4.ncü maddesinde, Kuruluşun amaç ve faaliyet konuları;

“Yurtta hububat fiyatlarının üreticiler yönünden normalin altına düşmesini ve tüketici halk aleyhine anormal derecede yükselmesini önlemek, bu ürünlerin piyasasını düzenleyici tedbirler almak ve gerektiğinde Bakanlar Kurulu Kararı ile hububat dışında bakliyat ve yağlı tohumlarla ilgili verilecek görevi yürütmek, afyon ve uyuşturucu maddelere konulan Devlet tekelini işletmek, bu ürünlerin alım-satımını yapmak, gerekli stokların tesisini ve muhafazasını sağlamak”

şeklinde ifade edilmiştir.

TMO, kuruluş amacının gerçekleşmesi için;

- Faaliyet alanına giren ürünlerin, her yıl cins, nev’i ve mahallerine göre tespit olunacak fiyatlarla, alım ve satışını yapmak, gerekli stok tesisini ve muhafazasını sağlamak suretiyle, bu ürünlerin piyasalarında istikrar sağlamak,
- Gerek görülen durumlarda faaliyet konularına giren ürünleri ve bu ürünlerin mamullerini dış piyasalardan satın almak,
- Yurt içinden satın aldığı ürünlerin ve bunların mamullerinin dış piyasalarda sürümünü sağlamak için her türlü işlemleri yapmak ve gerekirse bunları yurt dışına satmak,
- Hububat ürününü her yıl Bakanlar Kurulu tarafından verilen görev çerçevesinde, önceden belirlenmiş olan kalite gruplarına göre ilan edilecek fiyatlarla satın almak,
- Faaliyet konusuna giren ürünlerin muhafaza, kurutma, temizleme, ilaçlama ve kalibrasyon işlerini yapmak,
- Umumi Mağazacılık faaliyetlerinde bulunmak,

- Kurulan tesisler ile, mevcut malzeme, makine ve cihazların artık kapasitelerini değerlendirmek,
- Faaliyet konuları ile ilgili olmak üzere, yurt içinde ve yurt dışında teşkilat ve tesisler kurmak, işletmek, satın almak, satmak, kiraya vermek veya kiralamak,
- Her yıl Bakanlar Kurulunca kararlaştırılan yerlerde, haşhaş ekimi yapacak olanlara izin belgesi vermek, haşhaş ekimi, afyon ve kapsül üretimini kontrol etmek ve Bakanlar Kurulu'nun tespit edeceği fiyattan bu ürünleri satın almak,
- Haşhaş kapsülü, afyon ve tıbbi bitkilerden alkaloidler ve uyuşturucu maddeler ile türevlerini imal edecek fabrikalar ve bunlarla ilgili entegre tesisler kurmak ve kurulmuş olan fabrikaları işletmek,
- Uyuşturucu maddelerin yurt içi ve yurt dışı pazarlamasını yapmak, bilimsel ve tıbbi amaçlı uyuşturucuları ithal etmek,

şeklinde sıralanabilecek görevleri yürütür.

Bu çerçevede, son altı yılda açıklanan hububat fiyatları, dünya fiyatları düzeyi ile karşılaştırmalı olarak vermektedir.

Tablo 12 : TMO buğday fiyatları

Yıllar	TMO Alım Fiyatı (TL/kg)	Bir Önceki Yıla Göre Artış (%)	Dolar Bazında TMO Alım Fiyatları (\$/Ton)	Dünya FOB Fiyatları (\$/Ton)	Dünya FOB Fiyatına Göre Fark
1997	33.000	83	235	170	65
1998	53.000	60,6	212	135	77
1999	80.000	50,9	193	110	83
2000	102.000	27,5	167	115	52
2001	164.000	60,8	150	132	18
2002	230.000	40,0	153	130	23

Kaynak : www. tmo.gov.tr

Görüldüğü gibi, açıklanan fiyatlar TL bazında bir önceki yıla göre % 40 ila % 83 arasında bir artış göstermekle birlikte, dolar bazında, sürekli bir düşüş eğilimi göstermektedir. Bu çerçevede, dünya FOB fiyatlarındaki düzenli düşmeye karşın, "dünya fiyatları" ile yerel fiyatlar arasındaki fark ta sürekli azalmaktadır.

Açıklanan fiyat düzeyi ile TMO alımları arasında bir koşutluk olduğu gözlenmektedir. Aşağıdaki tabloda, son altı yıllık dönemde Türkiye hububat üretimi ve TMO alımları, karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır;

Tablo 13 : Üretim – TMO alımı karşılaştırması

Yıllar	Toplam Üretim Üretim (ton)	TMO Alımı (Ton)	TMO Alımlarının Toplam Üretime Oranı (%)
1997	29.720.000	5.857.416	19.7
1998	33.157.000	8.030.848	24.2
1999	28.860.000	5.542.446	19.2
2000	32.722.000	3.559.083	10.8
2001	29.545.000	2.444.350	8.2
2002	30.805.000	790.995	2.5

Kaynak : www. tmo.gov.tr

Tablodan da görüldüğü üzere, Türkiye üretimi 28.8 milyon ton ile 33.1 milyon ton bandında değişirken, TMO alımları 791 bin ton ile 8 milyon ton arasında değişmektedir. Başka bir deyişle, TMO alımlarının toplam üretime oranı % 2.5 ila % 24 gibi son derecede geniş bir aralıkta farklılaşmaktadır.

Bununla birlikte, fiyatlardaki düşmeye koşut olarak, TMO alımlarının da sürekli düştüğü görülmektedir.

Bu süreci etkileyen / yönlendiren temel odak olarak, Türkiye'nin IMF ve Dünya Bankası ile yaptığı anlaşmalar ve bunların hububat sektörü ile ilgili hükümleri gösterilebilir.

2.2. Hububat Sektörü İle İlgili Dışsal Belirlemeler:

Uluslararası kuruluşlar ile imzalanan anlaşmaların bazı hükümleri, Türkiye hububat sektörünü ve Toprak Mahsülleri Ofisi'ni doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Bunlardan başlıcaları Dünya Ticaret Örgütü ile imzalanan Tarım Anlaşması, Uluslararası Para Fonu ile imzalanan "Stand – by Anlaşması" ve Dünya Bankası ile imzalanan "Tarım Reformu Uygulama Projesi" dir.

2.2.1. Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması

1 Ocak 1994 tarihinde yürürlüğe giren Uruguay Turu Tarım Anlaşması,³⁴ tarım sektöründe liberalizasyonu dünya genelinde uygulamaya sokan ve DTÖ'ne üye ülkelerin imza koyduğu bir uluslararası anlaşma olmasına karşın; geniş anlamda ABD ve AB'nin gereksinimlerine uygun düzenlemeler içermektedir. Anlaşmanın genel olarak ülkelerin tarım sektörüne verdikleri iç desteklerin indirgenmesi, sübvansiyonlu dışsatım miktarının azaltılması, iç pazarları koruyucu önlemlerinin ortaktlaştırılarak düzeyinin indirgenmesi, sağlık ve bitki sağlığı önlemlerinin dünya genelinde uyumlaştırılması başlıkları altında getirdiği düzenlemeler, az gelişmiş / gelişmekte olan ülke grubunun tarımlarında bağımlı yapılar oluşturmakta ve dışsatımda rekabet üstünlüğü olan ülkelerin dünya pazarlarındaki etkinliklerini artırmaktadır.

DTÖ Uruguay Turu Anlaşması'nın, Türkiye üzerinde – şimdilik - çok önemli bir etki doğurduğu söylenemez. DTÖ'ne kote edilen veriler, Türkiye'yi zorlayıcı bir indirim yükümlülüğü yaratmamıştır.

Bununla birlikte, Anlaşma hükümleri, “reform savunucularına” önemli bir argüman armağan etmiştir: Dünya tarım politikalarının yönü liberalizasyona doğrudur ve Türkiye bir an önce bu değişime ayak uydurmalıdır! Liberalizasyon sürecinin yürütücüsü olan ABD'de Bush yönetiminin oluşturduğu Çiftlik Yasası (*Farm Act*) aracılığıyla tarımına, gelecekteki 10 yılda 70 milyar \$ ilave destek kurgulaması bir yanda dururken, “yerel neoliberaler” tarım desteklerinin kapsamının radikal bir şekilde daraltılması ve tarımın serbest piyasa kurallarına tabi tutulması gerektiğini savundular. Doğrudan gelir desteğinin mutlaka üretimden bağımsız olması, girdi desteğinin tümüyle elemine edilmesi gerektiği .., bu kapsamda yıllardır ileri sürülmekte ve kamuoyu manipüle edilmektedir.

Bu ideolojik saldırı karşılıksız kalmamış, her iki alanda da ülke “reform” gerçekleştirmiş; girdi destekleri tümüyle kaldırılarak yerine üretimden bağımsız (*decoupled*) Doğrudan Gelir Desteği uygulamalarına geçilmiştir. Bununla birlikte, Anlaşma kapsamındaki gerçekler çok farklıdır. Öncelikle, anlaşmanın “de minimis” hükmü gereği, Türkiye iç desteklerinde bir indirim yükümlülüğü altında değildir ve iç destek kompozisyonunu dilediği gibi şekillendirebilir. Bu kapsamda,

³⁴ Dünya Ticaret Örgütü, 1986 – 1993 yılları arasında gerçekleştirilen Uruguay Turu sonrasında imzalanan Sonuç Anlaşması (Final Act) ile, dünya tarım ticaretinin liberalize edilmesi yönündeki en önemli belirleyici konumuna gelmiştir. Ancak çalışmanın kapsamı, DTÖ Uruguay Turu sonuçlarının ayrıntılı olarak ve doğrudan incelenmesine elverişli değildir. Bu konuda daha geniş değerlendirmeler için Bkz: GÜNAYDIN, Gökhan, “Küreselleşme ve Tarım Politikaları”, *Oknos*, Sayı: 3, Ankara, 2000, s.57– 68.

DGD'nin DTÖ kurallarından doğan bir "üretimden bağımsız olma" zorunluluğu yoktur. Ayrıca Anlaşma, ülkelerin az gelişmiş bölgelerindeki yoksul üreticilerine girdi desteği verebileceği hükmünü de taşımaktadır.

Buna karşılık, liberalizasyon düzeyinin yükseltilmesi amacıyla, DTÖ kapsamında sürdürülmekte olan "ileri Tarım Müzakereleri", az gelişmiş / gelişmekte olan ülkelerin tarımsal yapılarını kırmaya yönelik yeni önlemler geliştirmektedir.

2.2.2. IMF Stand-by Anlaşmaları

1999 yılı sonundan günümüze dek, IMF ile iki Stand – by Anlaşması imzalanmıştır. Bunlardan ilki 9 Aralık 1999 tarihli olup, Anlaşma kapsamında yapılan toplam 10 adet "gözden geçirme" ye ilişkin olarak ek niyet mektupları verilmiştir. İkinci Stand – by Anlaşması ise 18 Ocak 2002 tarihli olup, IMF İcra Direktörleri Konseyi'nin 4 Şubat 2002 tarihli onayı ile yürürlüğe girmiştir.

Söz konusu niyet mektuplarında tarım sektörü ile ilgili hükümler de bulunmaktadır. Aşağıda, mektupların genelde hububat sektörü ve özelde Toprak Mahsulleri Ofisi ile ilgili bulunan içerikleri verilmektedir.

9 Aralık 1999 tarihli Niyet Mektubu'nun 40 ve 41. maddelerinde tarımla ilgili olarak verilen taahhütler arasında, TMO ile biri doğrudan, diğeri dolaylı ilgili iki hüküm bulunmaktadır.

Dolaylı ilgili hüküm, Doğrudan Gelir Desteği (DGD) sistemi ile ilgili olup (40. madde), doğrudan ilgili hükümde ise TMO'nun alım ve satış fiyatlarının belirlenmesine ilişkin yöntemler konulmaktadır (madde 41). Anılan hükümler aşağıya çıkartılmıştır;

" 40. Halihazırda uygulanmakta olan tarımsal destekleme politikaları fakir çiftçilere destek sağlamanın en düşük maliyetli yöntemi değildir. Yapılan uygulamaya, piyasadaki fiyat sinyallerini bozarak kaynak dağılımını kötü etkilemekte, fakir çiftçilerden çok zengin çiftçilere fayda sağlamakta ve tarım alanındaki karar verme mekanizmasının bir çok Bakanlık ve kamu kurumu arasında dağılmasından ötürü husule gelen parçalı yapı nedeniyle tutarlı olamamaktadır. Bütün bunların ötesinde, bu politikalar, son yıllarda ortalama olarak GSMH'nın %3'ü gibi bir maliyet ile vergi mükellefleri üzerine ağır yük getirmektedir. Reform programımızın orta vadeli amacı var olan destekleme politikalarını safhalar halinde ortadan kaldırmak ve fakir çiftçileri hedef alan doğrudan gelir desteği sistemi ile değiştirmektir. Bu, ilk öncelikle 2000 hasat yılı için bir pilot program uygulamaya konarak yapılacaktır. Bu pilot çalışmanın sonuçlarına göre, doğrudan gelir desteği sistemini 2001 yılında ülke çapına yaygınlaştıracamız ve bu sistemi 2002 yılı sonuna kadar tamamlamayı

bekliyoruz. Bu sistem, 2001 yılı Mart ayına kadar tamamlanacak olan çiftçi kayıt sistemi üzerine kurulu olacaktır.

41. Geçiş döneminde tarım politikaları rasyonalize edilecektir. Bu amaca yönelik olarak Hükümet halihazırdaki destekleme politikalarının 2000 yılındaki uygulamasında belirleyici olacak ve doğrudan destek sistemi tam uygulamaya konmadığı takdirde 2001 yılı için de geçerli olacak olan aşağıdaki prensipleri ilan edecektir:

2000 yılı hububat destekleme fiyatları, destekleme fiyatları ve tahmin edilen dünya piyasa fiyatı arasındaki fark, tahmin edilen dünya c.i.f. piyasa fiyatının %35'inden fazla olmayacak şekilde belirlenecek ve 2001 yılında bu fark daha da azaltılacaktır. Destekleme fiyatları ton başına 150 USD'den aşağı olmayacaktır. İthal tarifeleri, tarife dahil ithal fiyatı, yukarıda açıklanan destekleme fiyatından daha yüksek olacak şekilde ayarlanacaktır. Tahmin edilen dünya fiyatı Şikago Borsası'nda (Chicago Board of Trade) kote edilen USA2HRW'nin fiyatına bağlı olarak belirlenecektir. TMO tarafından yapılan hububat alım miktarını düşürmek ve TMO'nun yüksek miktarlı stok tutmasından kaynaklanan zararlarını ortadan kaldırmak için Hükümet, TMO iç satış fiyatlarının (i) TMO'nun alış fiyatı artı satış zamanına kadar olan maliyetinden (stoklara zımni olarak uygulanacak faiz oranı dahil olmak üzere) veya (ii) aynı kalitedeki hububatın ithal tarifesi dahil parite fiyattan, hangisi daha az ise o fiyattan daha düşük olmayacağını açıklayacaktır.”

Bu hükümlerin dışında, faiz dışı dengeleri performans kriteri tanımına, genel dengeleri endikatif hedef tanımına dahil edilen sekiz KİT'ten üçü tarım sektöründe faaliyette bulunmaktadır: TŞFAŞ, TMO ve TEKEL.³⁵

10 Mart 2000 tarihli Niyet Mektubu (Birinci Gözden Geçirme)'nda, hububat sektörü ile ilgili bir hüküm bulunmamaktadır.

22 Haziran 2000 tarihli Niyet Mektubu (İkinci Gözden Geçirme)'nun 23. maddesinde, “buğday destekleme fiyatının 9 Aralık tarihli Niyet Mektubu'nda tarif edilen mekanizmaya uygun olarak artırılmış (uluslararası fiyat üzerine %35'lik pay ile)” olduğu, bunun da “hedeflenen enflasyon oranına yakın bir artış ile sonuçlandığı (% 27.5)” belirtilmektedir.

18 Aralık 2000 tarihli Niyet Mektubu (Üçüncü ve Dördüncü Gözden Geçirme) buğday destekleme fiyatlarının programda öngörüldüğü değerlerde belirlendiğini belirterek, DGD'nin uygulanması konusunda, Dünya Bankası ile imzalanan Tarım Reformu Yatırım Projesi (ARIP)'ne atıf yapmaktadır.

Mektubun 44. maddesinde “Tüm dolaylı destek politikalarından 2002 sonuna kadar kademeli olarak vazgeçilmesi ve doğrudan gelir desteği (DDG) sisteminin

³⁵ 9 Aralık 1999 tarihli Niyet mektubu, EK – B madde 7, EK – C madde 6

uygulanmasına geçilmesini amaçlayan tarım politikalarının reformunda, program dahilinde şimdiye kadar önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu, tarım politikalarının ekonomik olarak daha etkin hale getirilmesini sağlayacak, bütçeye maliyeti üzerinde daha sıkı bir kontrole ve kaynakların en fakir çiftçilere daha iyi yönlendirilmesine izin verecektir” denildikten sonra,

Buğday destekleme fiyatı ile dünya fiyatı arasındaki farkın %35'e düşürüldüğünün altı çizilmekte ve 45. maddede;

“2001 yılında buğday destek alım fiyatları hedeflenen enflasyon seviyesini aşmayacak bir oranda artırılacak ve dünya fiyatları ile arasındaki fark en fazla %20 olacaktır”. denilmektedir.

Ayrıca, DGD'nin ulusal düzeye yaygınlaştırılacağı ve ödemelerin yılda iki taksitle yapılacağı belirtilmektedir.

30 Ocak 2001 tarihli Niyet Mektubu (Kasım Krizi Sonrasında Beşinci Gözden Geçirme ve Stand by'ı Güncelleme Çabası) nda, TMO ile ilgili herhangi bir hüküm yer almamaktadır.

3 Mayıs 2001 tarihli Niyet Mektubu (Altıncı ve Yedinci Gözden Geçirme ve “Ekonomik Politikalar Bildirgesi”)nda hububat fiyatlarının düşürüleceği ifade edilmiştir.

15 Mayıs 2001 tarihli “Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” nda, DGD'nin, tarımda ciddi bir dönüşümün gerçekleştirilmesini mümkün kılacağını öne sürülmekte ve Programın “Makroekonomik Politikalar - Harcama Tedbirleri” başlığı altında tarımsal desteklemelerde miktar kısıtlamasına gidileceği, destekleme fiyatlarının öngörülen enflasyonu aşmayacak şekilde artırılacağı ifade edilmektedir.

26 Haziran 2001 tarihli Niyet Mektubu (Sekizinci Gözden Geçirme) ye ilişkin olarak verilen mektup, hububat destekleme alımları ve TMO uygulamalarına ilişkin hükümler içermektedir.

Mektubun 5. maddesinde; *“buğday destekleme fiyatında yapılan % 63.4 seviyesindeki ağırlıklı ortalama artış, hedeflenen enflasyonun üzerinde gerçekleşmiş olup, kamu sektörüne ek bir 200 trilyon TL'lik maliyet getirmiştir. Son olarak, Dünya Bankası'nın tavsiyesi ile aynı doğrultuda, çiftçilere verilecek doğrudan gelir desteği, Mayıs programı ile karşılaştırıldığında 100 trilyon TL artırılmıştır. Tüm bu sapmalar, bu yıl içinde kamu harcamalarında yaklaşık 1 katrilyon TL (GSMH'nin %0.6'sı) kadar artışa yol açmıştır”* denilmekte,

Bununla birlikte 6. maddede, “2001 yılı için GSMH’nın %5.5’i olarak belirlendiğimiz kamu sektörü faiz dışı fazlası hedefimizin gerçekleştirilmesi için telafi edici tedbirleri almış bulunuyoruz” diye başlayan bölümde ve bu tedbirler arasında olmak üzere, “Dördüncü olarak, Hükümet, hububat piyasasında tüccarların faaliyetlerini artırmak ve TMO’nun piyasayı en az maliyetle düzenlemesine izin vermek amacıyla TMO’nun alış ve satış fiyatları arasındaki farkı, geçen yılki %12-20 olan düzeyi ile kıyaslandığında, %18 ila %26 seviyesine getiren bir kararname yayınlamıştı” denilerek madde, “bu tedbirlerin, bir önceki paragrafta söz edilen sapmaların getirdiği ek mali yükün kalan kısmını tamamıyla telafi edeceğine inanmaktayız” tümcesi ile bitirilmektedir.

31 Temmuz 2001 tarihli Niyet Mektubu (Dokuzuncu Gözden Geçirme)Nda TMO ile ilgili bir hüküm bulunmamakla birlikte, “Sosyal Diyalog ve Gelirler Politikası” başlığı altında, Dünya Bankası’nın desteğiyle yürütülen sosyal politikalar arasında, çiftçilere doğrudan gelir desteğinde bulunulması da yazılmaktadır. Böylece doğrudan gelir desteğinin bir tarım desteği olmadığı bizzat Hükümet tarafından kabul edilmektedir.³⁶

20 Kasım 2001 tarihli Niyet Mektubu (Onuncu Gözden Geçirme)’nda, hububat sektörü ile ilgili bir hüküm bulunmamaktadır.

18 Ocak 2002 tarihli Niyet Mektubu (2002 – 2004 Yılları İçin Yeni Stand by), krizler ve 11 Eylül olayları nedeniyle, programın desteklenmesini teminen yeni bir stand by düzenlemesini talep etmekte ve 2002-2004 yıllarında uygulanacak ekonomi programa ilişkin detayları vermektedir.

Mektup kapsamında, program süreci sonunda tüm büyük KİT’lerin yeniden yapılandırılmalarının tamamlanacağı ve bir çoğunun özelleştirileceği belirtilmektedir. Ayrıca, DGD’ye kaynak yaratılması için ödenekler arası kaydırma yapılacağı, zira, Meclis’te kabul edilen bütçenin tarımsal primleri azaltmamış ve DGD’yi öngörülen boyutta artırmamış olduğu ifade edilmektedir.

Mektubun 43. maddesinde, sosyal harcamaların ciddi bir şekilde arttırılmakta olduğu belirtildikten sonra, bu kapsamda çiftçilere verilen doğrudan gelir desteğine ayrılan kaynakların artırılacağı ve bunu desteklemek için 2003 yılında tüm tarımsal prim ödemelerinin kaldırılacağı ifade edilmektedir.

Mektup, TMO politikaları ile ilgili doğrudan bir hüküm taşımamaktadır. TMO’yu ilgilendiren hükümler aşağıya çıkartılmıştır;

³⁶ 57. Hükümet’in Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, dönem içinde başta Ziraat Mühendisleri ODASI olmak üzere tarımla ilgili hemen tüm kuruluşların DGD’nin bir tarım desteği olmadığı, ancak sosyal riskin azaltılmasına yönelik bir destek olduğu yolundaki belirlemelerine şiddetle karşı çıkmış; sonunda Hükümet’in hazırladığı niyet mektubunda DGD’nin sosyal destek olduğu teyit edilmiştir.

- Doğrudan Gelir Desteği sistemine daha fazla kaynak aktarmak için, bütçe ödenekleri arasında kaydırma yapılacaktır. 2003 yılında tüm tarımsal prim ödemeleri kaldırılacaktır.
- Tüm KİT'ler, maliyet tasarrufu sağlayan tedbirleri uygulayacaklar ve buna uyumlu olarak bütçelerini onaylayacaklardır.
- Genel Kamu sektörü ve KİT istihdam düzeyini üçer aylık bazda izleyecek bir entegre sistem 2002 Eylül ayı sonuna kadar hayata geçirilecektir. (Yapısal kriter)
- 2002 Ocak sonuna kadar; (i) KİT'lerdeki tüm atıl istihdam ve kadrolar saptanacak ve (ii) tüm açık, doldurulmamış, atıl kadrolar iptal edilecektir. (Birinci gözden geçirmeye ilişkin ön koşul).
- Toprak Mahsülleri Ofisi'nin de içinde bulunduğu 10 KİT, faiz dışı dengeleleri performans kriterleri tanımına dahil edilecektir. Bu KİT'lerin faiz dışı dengeleri, sağlanan net finansman toplamından KİT'ler tarafından ödemesi yapılan tahakkuk etmiş faiz tutarlarının düşürülmesi şeklinde takip edilecektir. Net finansman ise, bankacılık sisteminden net finansman (Eximbank'ın sağladığı sevk öncesi ihracat finansmanı hariç); net dış borçlanma (normal ticaret finansmanı hariç); özel sektör ve Konsolide Kamu Sektörü dışı kamu sektörüne / den (iştirakler ve ortak girişimler dahil olmak üzere) birikmiş net borç ve net avanslardaki değişim ve Hazine tarafından üstlenilen net faiz ödemelerinin toplamı olarak takip edilecektir. Gecikmiş vergi yükümlülüklerindeki net artış ise hesaba katılmayacaktır.

Özetle, tüm niyet mektuplarında Türkiye hububat sektörü ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili temel belirlemeler aşağıdaki gibidir;

- Mevcut destekleme politikaları 2002 yılı sonuna kadar kademeli olarak ortadan kaldırılarak, yerine Doğrudan Gelir Desteği (DGD) sistemi ikame edilecektir. Geliştirilecek Çiftçi Kayıt Sistemi üzerine kurulacak olan ve 2000 yılında pilot proje olarak başlatılan DGD Sistemi, 2001 yılında ülke çapında yaygınlaştırılacak ve 2002 yılı sonunda tamamlanacaktır.
- Hububat destekleme fiyatları dünya fiyatlarına entegre edilecek ve dünya fiyatları düzeyine yaklaştırılacaktır (2000 yılı). Destekleme fiyatları en fazla enflasyon oranında artırılacak ve hububat destekleme alım miktarı düşürülecektir (2001 yılı).

- TMO iç satış fiyatları, stok maliyeti ve/veya ithalat maliyetinden daha düşük olmayacak şekilde belirlenecektir.
- Dolaylı destek politikalarının kaldırılması, devletin tarımsal ürünlerin üretim ve pazarlanmasındaki payının daha da azaltılmasına neden olacağından, bu alanda çalışan KİT'ler özelleştirilecektir.
- Tarım Reformu çalışmaları, Dünya Bankası ile imzalanacak "Tarım Reformu Uygulama Projesi" ile desteklenecektir.

2.2.3. Dünya Bankası Tarım Reformu Uygulama Projesi

Dünya Bankası ile imzalanan Tarım Reformu Uygulama Projesi'nin İkras Anlaşması, 12 Temmuz 2001 tarihlidir.

Anlaşmada Toprak Mahsulleri Ofisi ile ilgili olarak yapılan ana belirlemeler, ana hatları ile aşağıda sunulmaktadır;

- **Alım Politikası** : 2002 yılında DGD sisteminin tüm yurt çapında uygulanmaya başlanmasıyla, TMO tarafından destekleme fiyatları yoluyla yapılan müdahale mekanizmalarına son verilecektir. Borsaların gelişimi için gerekli geçiş dönemi boyunca, pazarı regüle etmek ve stratejik stok tutmak amacıyla piyasadan alım yapacaktır. 2002 yılında TMO, ticaret borsalarından ve piyasalardan – bu tip pazarların bulunmadığı bölgeler hariç olmak kaydıyla – ve piyasa fiyatı üzerinden alım yapacaktır. TMO alımlarının her yıl daha da düşürülmesine niyetlenilmektedir. (TMO alımlarının Banka açısından tatmin edici bir düzeye indirgenmesi, Proje kapsamında sağlanacak kredinin ikinci diliminin serbest bırakılma koşulları arasındadır). Hububat destekleme fiyatları 2001 yılında düşürülecek, daha sonra aşamalı olarak kaldırılacaktır. TMO 2002 yılında 2.5 milyon tonu aşmayacak düzeyde müdahale alımı yapacaktır.
- **Satış Politikası** : TMO satış fiyatları stok maliyeti ve/veya ithalat maliyetinin üzerinde belirlenecek, bu satış politikası ile tüccar ve işleyici alıma çekilecek ve böylece tüm depolama masraflarının TMO üzerinde kalması önlenecektir.
- **Yeniden yapılanma** : TMO 2001 yılında minimum düzeyde alım ve depolama yapmasına izin veren varlıklarını koruyacak, yeniden yapılandırılarak küçültülecektir. 2002 yılında varlıklarının önemli bir bölümü satılacaktır.

TMO yalnızca stratejik stok tutarak ve geçiş dönemi boyunca düzenleyici bir rol oynayarak yeniden yapılandırılacak ve küçültülecektir.

- **Görev zararı** : 1999 yılında 1.374 milyon \$, 2000 yılında 306 milyon \$ ve 2001 yılında 172 milyon \$ zarar eden TMO, uygulanacak politikalarla 2002 ve 2003 yıllarında zarar etmeyecektir.

2.2.4. AB Ulusal Programı

Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programında, TMO ve hububat piyasasına ilişkin yapılan belirlemeler şöyledir;

“Ülke çapında hububat alımında TMO yetkili kuruluş olarak belirlenmiş ve ana statüsü 11 Aralık 1984 tarih ve 18602 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Ancak stand by anlaşmasına göre TMO;

- *2001 yılında küçülerek sadece olağanüstü hal stoku ve stratejik stok (müdahale amacıyla) tutacak yapıda olacak,*
- *2002 yılı ve sonrasında borsada oluşan fiyatlardan ve borsadan alım yapacaktır.*

2002 yılı ve sonrasında Ortak Tarım Politikası (OTP)’na uyum çerçevesinde Topluluk benzeri müdahale kuruluşu ve müdahale fiyatı sistemine uyum sağlanması için gerekli tedbirler alınacaktır.”

2.3. Türkiye Doğrudan Gelir Desteği Sistemi

Doğrudan Gelir Desteği, Türkiye’de 1999 yılı sonunda IMF ile imzalanan Stand by Anlaşması çerçevesinde uygulanmakta olan “istikrar programı”nın önemli bir bileşeni olan “tarım reformu” kapsamında, Türkiye tarımsal destekleme siyasalarında radikal bir değişiklik olarak tanıtılmıştır.

DGD uygulamasına geçiş ile ilgili temel belirlemeler IMF niyet mektuplarında yer almakla birlikte, DGD sistemi asıl olarak Dünya Bankası ile imzalanan “Tarım Reformu Uygulama Projesi (*Agricultural Reform Implementation Project*)” çerçevesinde uygulamaya sokulmaktadır.

Türkiye’de uygulanan DGD sistemi, girdi ve çıktıya dayalı destekler başta olmak üzere tüm tarımsal destekleme biçimlerinin elemine edilmesi ve bunun yerine, üretimden bağımsız (*de-coupled*) doğrudan ödeme sistemine geçmeye odaklanmaktadır. Bu amaçla, ilk iş olarak, Türkiye’de uygulanmakta olan destekleme sisteminin eleştirisi ile işe başlanmıştır.

2.3.1. İstikrar Programlarının Kurguladığı DGD

Yukarıda da belirtildiği gibi, DGD uygulamasına ilişkin belirlemeler IMF niyet mektuplarında ve Dünya Bankası ile imzalanan "Tarım Reformu Uygulama Projesi"nde (*Agricultural Reform Implementation Project*) yer almaktadır.

9 Aralık 1999 tarihli Niyet Mektubunda, konu ile ilgili aşağıdaki ifadeler yer almaktadır;

Halihazırda uygulanmakta olan tarımsal destekleme politikaları, fakir çiftçilere destek sağlamanın en düşük maliyetli yöntemi değildir. Yapılan uygulama, piyasadaki fiyat sinyallerini bozarak kaynak dağılımını kötü etkilemekte, fakir çiftçilerden çok zengin çiftçilere fayda sağlamakta ve tarım alanındaki karar verme mekanizmasının birçok Bakanlık ve kamu kurumu arasında dağılmasından ötürü husule gelen parçalı yapı nedeniyle tutarlı olamamaktadır. Bütün bunların ötesinde, bu politikalar, son yıllarda ortalama olarak GSMH'nın % 3'ü gibi bir maliyet ve vergi mükellefleri üzerine ağır yük getirmektedir. Reform programımızın orta vadeli amacı var olan destekleme politikalarını safhalar halinde ortadan kaldırmak ve fakir çiftçileri hedef alan doğrudan gelir desteği sistemi ile değiştirmektir. Bu, ilk öncelikle 2000 hasat yılı için bir pilot program uygulamaya konarak yapılacaktır. Bu pilot çalışmanın sonuçlarına göre, doğrudan gelir desteği sistemini 2001 yılında ülke çapına yaygınlaştıracamız ve bu sistemi 2002 yılı sonuna kadar tamamlamayı bekliyoruz. Bu sistem, 2001 yılı Mart ayına kadar tamamlanacak olan çiftçi kayıt sistemi üzerine kurulu olacaktır. Gübre ve diğer girdi sübvansiyonları 2000 ve 2001'de nominal olarak sabit tutulacaktır.

Görüldüğü gibi, niyet mektubu mevcut destekleme sisteminin zengin çiftçilere yaradığını ve bu nedenle orta vadede safhalar halinde ortadan kaldırılarak fakir çiftçileri hedef alan DGD sistemine geçileceğini belirtmektedir.

Egemen üretim ilişkileri çerçevesinde desteğin ulaştığı üretici profiline ilişkin belirleme, toprak reformu tartışmaları ile birlikte, Türkiye'de uzun yıllar boyunca tartışılmıştır. Bu bağlamda, bu bir yapısal sorundur ve Türkiye kırsal dokusunun üretim güçleri – üretim ilişkileri yapısına müdahale ile biçimlendirilebilir. Mevcut yapı sürdürükçe, niyet mektubunda ileri sürüldüğü şekliyle, DGD sistemine geçmek desteğin fakir çiftçiye ulaşmasını sağlayacak bir araç olamaz, gelişmeler de bunu doğrulayıcı olacaktır.

18 Aralık 2000 tarihli Niyet Mektubunda, DGD uygulamaları ile ilgili aşağıdaki hükümlere yer verilmiştir;

Tüm dolaylı destek politikalarından 2002 sonuna kadar kademeli olarak vazgeçilmesi ve doğrudan gelir desteği (DDG) sisteminin uygulanmasına geçilmesini amaçlayan tarım politikalarının reformunda, program dahilinde şimdiye kadar

önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu, tarım politikalarının ekonomik olarak daha etkin hale getirilmesini sağlayacak, bütçeye maliyeti üzerinde daha sıkı bir kontrole ve kaynakların en fakir çiftçilere daha iyi yönlendirilmesine izin verecektir. .. 2001 bütçesinde ödenek ayrılmış bulunan doğrudan gelir desteği, ulusal düzeye yaygınlaştırılacaktır. Ödemeler yılda iki taksitle yapılacaktır. 2001 Temmuz ayına kadar çiftçi kayıtlarının büyük ölçüde tamamlanması beklenmekte olup, kayıtlı çiftçiler için ilk taksit ödemesi 2001'in ikinci yarısında yapılacaktır. Bu reformun Dünya Bankası tarafından Tarım Reformu Yatırım Projesi (Arip) ile desteklenmesini bekliyoruz.

3 Mayıs 2001 tarihli niyet mektubu ekinde bulunan "Ekonomik Politikalar Bildirgesi"nde, "Çiftçilere doğrudan gelir desteği uygulamasının başlatılmasına paralel olarak, destekleme fiyatlarının en fazla hedeflenen enflasyon oranında tutulması.." denilmektedir.

15 Mayıs 2001 tarihli Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nda ekonomideki kötüye gidişin sorumluları arasında tarımsal destekleme politikaları gösterildikten sonra, şu hükümlere yer verilmiştir;

Ekonomideki etkinliğin artırılmasında tarımda verimliliğin artırılması son derecede önemlidir. Şeker ve Tütün Kanunlarının uygulamaya konulması ve tarım kesiminde doğrudan gelir desteğine gidilmesiyle birlikte tarımda ciddi bir dönüşümün gerçekleştirilmesi mümkün olacaktır. Ülkemizdeki istihdamın yarısına yakını sağlamakla birlikte katma değer çok azını yaratan bu sektöre şimdiye kadar sağlanan destekler bu durumu değiştirmedeği gibi gerçek ihtiyaç sahibi çiftçiye de ulaşamamıştır. Bu dönüşümün bütün zorluklarına rağmen gerçekleştirilmesi hem ekonomik hem de sosyal bir gereklilik halini almıştır. Tarıma destek bütçe kaynaklarının müsaade ettiği ölçüde devam etmelidir. Ancak bu "daha verimli tarıma dönüşüm" programına destek şeklinde olmalıdır. Ve dar gelirli çiftçiye yönelmelidir.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) kapsamında, doğrudan gelir ödemeleri ile ilgili hüküm şöyledir;³⁷

Düşük gelirli çiftçilerin doğrudan gelir desteği sistemi ile güçlendirilmesi temel ilkedir. Bu politikanın ülke genelinde uygulanabilmesi için Tarım ve Köyşleri Bakanlığı tarafından yürütülen çiftçi kayıt projesinin tamamlanması gerekmektedir. Kısa dönemde devletin destekleme alım fiyatlarının, satın alan kuruluşların finansman imkanları dikkate alınarak ve hedeflenen enflasyonu aşmayacak şekilde artırılması öngörülmektedir.

³⁷ Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı: Hedefler, Politikalar ve Uygulamalar, s. 87

Dünya Bankası ile imzalanan “TRUP : Tarım Reformu Uygulama Projesi” (Agricultural Reform Implementation Project) kapsamında yer alan dört alt Proje’den birisi, Doğrudan Gelir Desteği’dir.

Çiftçi Kayıt Sistemi, DGD ödemelerinin yapılabilmesi için bir ön koşuldur. Dünya Bankası ile bu amaca yönelik olarak bir İkraz Anlaşması imzalanmıştır.³⁸ Bu kapsamda, DGD Projesi için 200 milyon dolar program kredisi, Çiftçi Kayıt Sistemi için 48 milyon dolar yatırım kredisi alınmıştır.

2.3.2. DGD Uygulamaları

Bu çerçevede, öncelikle 2000 yılında çiftçilere yönelik doğrudan gelir desteği pilot proje uygulaması başlatılmıştır.³⁹ Pilot proje uygulama bölgeleri olarak Ankara’nın Polatlı, Adıyaman’ın Merkez ve Kahta, Antalya’nın Manavgat ve Serik ile Trabzon’un Akçaabat ve Sürmene ilçeleri ve bu ilçelere bağlı köyler seçilmiştir. Çiftçi kayıtları ve ödemeler; pilot bölgelerden Ankara ve Antalya’da tapu ve kadastro kayıtlarındaki arazi sahipleri esas alınarak, Adıyaman ve Trabzon’da ise üretici belgesi olanlar esas alınarak yapılmıştır. Dekar başına 5 \$ karşılığı Türk Lirası, en fazla 199 dekarlık kısım için ödenmiştir.

Pilot proje uygulaması kapsamında edinilen sonuçlar şöyle özetlenebilir;

- Aynı tescilli arazi kaydı (tapu) üzerinde birden fazla hissedar ve mirasçı bulunabildiği,
- Kütüklerdeki tapu kayıtlarının büyük bir kısmının bilgisayar ortamına geçirilmediği,
- Miras intikali sonrası birkaç nesil tapu tescil işlemlerinin yapılmadığı,
- Tanımı net olmayan arazi tescil ve kayıtlarının bulunduğu,
- Türkiye Ziraat Odaları Birliği’nin sağlıklı olmayan çiftçi kayıtlarının olduğu,
- Ülke genelindeki arazilerin % 83’ünde kadastro işlemleri tamamlanmış olduğu,
- Kadastro geçmemiş olan bölgelerde çiftçilerin doğru beyanda bulunmadıkları,

Ayrıca, Polatlı’daki pilot uygulamada 2 bin kişinin başvurusu beklenirken 8 bin kişi destek almak için kaydını yaptırmıştır. Adıyaman’da beyanda bulunulan alan,

³⁸ 13 Temmuz 2001 gün, sayılı Resmî Gazete.

³⁹ 01/03/2000 tarih ve 2000/267 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

gerçek tarım alanının 3 katına çıkmıştır. Polatlı köylüsü tüm aile fertlerini çiftçi olarak yazdırırken, Adıyaman köylüsü ise topraklarını büyük göstermeye çalışmıştır.

Pilot proje verilerinin sergilediği bu çok ta olumlu olmayan sonuçlardan sonra, 2001⁴⁰ ve 2002⁴¹ yılında konu ile ilgili Bakanlar Kurulu Kararları ve Uygulama Tebliğleri yayımlanmıştır.

2001 yılı uygulamasında, ödemeler “ülke genelinde tarımsal üretimle işgal eden ve yine tebliğde belirtilen usul ve esaslara göre kayıt altına alınan çiftçilere, işledikleri tarım alanlarının büyüklüğü dikkate alınarak” yapılmış ve ödeme miktarı, “her çiftçi için yıl içerisinde işlediği tarım arazisi toplamı dikkate alınarak 200 dekar kadar (200 dahil) arazi miktarına dekar başına 10 milyon TL olarak” belirlenmiştir. Bu kapsamda, 2001 yılında 2.182.767 çiftçi kayıt altına alınmış, 117.573.902 dekar alanda 1.175.739.022.170.000 TL DGD ödemesi gerçekleştirilmiştir.

2002 yılında DGD’ye konu alan büyüklüğü 500 dekar, ödeme miktarı ise dekar başına 13.5 milyon TL’ye yükseltilmiştir. Bu kapsamda 2002 yılında 2.582.883 çiftçi kayıt altına alınmış, 162.496.903 dekar alanda ödenecek toplam DGD miktarı 2.193.767.919.471.000 TL olarak belirlenmiştir.

2003 yılında ödenecek DGD miktarı ise 16 milyon TL’ye çıkarılmış, arazi büyüklüğü ise 500 dekar olarak kalmıştır.⁴² 2003 yılında 2.9 katrilyon TL. DGD ödemesi yapılması gerekirken, bütçede ancak 500 trilyon TL ayrılmış olup, geriye kalan 2.4 katrilyon TL’nin 2004 yılı bütçesinden karşılanacağı söylenmektedir..

2.3.3. DGD Uygulamalarının Sonuçları

Pilot uygulama ile birlikte geride bırakılan 4 yılı aşkın DGD uygulaması, tarımsal veri tabanı yetersizliklerinden doğan haksız edinimlerin önüne geçilemediğini, amaçlanan küçük çiftçiye ulaşamadığını göstermektedir.

⁴⁰ “Tarımsal Üretimle İşgal Eden Çiftçilere Doğrudan Gelir Desteği Ödemesi yapılması ve Çiftçi Kayıt Sisteminin oluşturulmasına ilişkin” 12/12/2000 tarih ve 2000/2172 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 3 Nisan 2001 tarihli Resmi Gazete’ de yayımlanmış ve Doğrudan Gelir Desteği Ödemelerine ilişkin 2001/15 no’ lu Uygulama Tebliği 21 Haziran 2001 tarih ve 24439 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁴¹ “Tarımsal Üretimle İşgal Eden Çiftçilere Doğrudan Gelir Desteği Ödemesi yapılması ve Çiftçi Kayıt Sisteminin Oluşturulmasına ilişkin” 4/5/2002 tarih ve 2002/4165 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 14 Haziran 2002 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanmış olup; Doğrudan Gelir Desteği Ödemelerine ilişkin 2002/41 no’ lu Uygulama Tebliği 31 Temmuz 2002 tarih ve 24832 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁴² 2 Mayıs 2003 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 32003/13 sayılı Tebliğ.

Öncelikle, küçük arazilere sahip yoksul çiftçiler açısından, DGD uygulamasından yararlanabilmek için yapılması gereken harcamalar (bürokratik işlemler ve köy – kent arasındaki ulaşım giderleri vb.) alınacak DGD ödemesinden fazla olabilmektedir. Bu nedenle, küçük çiftçi sisteme uzak durmaktadır. Büyük çiftçiler ise, sistemin aslan payını almaya devam etmektedirler. DGD ödemesi için bir üst arazi büyüklüğü belirlenmesine karşın, büyük arazi sahipleri noter sözleşmeleri ile arazilerini uygun ölçeklerde bölerek yakınlarına dağıtmakta ve böylelikle arazilerinin tamamı için DGD'den yararlanmaktadırlar. Ayrıca, tebliğlerde “tarımsal üretimle iştigal eden” lere DGD ödemesi yapılacağı belirtilmiş olmakla birlikte, uygulama farklı yönde gelişmektedir. Gerçekten “çiftçi” niteliğini taşımayan birçok kişinin, sistemden rahatlıkla üretici belgesi alabildiği bilinmektedir. Ayrıca, kentte oturup arazisini kiraya verenler, bu anlaşmalarda, DGD ödemelerini kendilerinin alacağı koşulunu dayatmaktadırlar. Bu doğrultuda, kentte oturan ve arazisini yıllardır görmemiş, tarımsal üretimle ilgisi olmayanlar da, geniş oranda DGD'den yararlanmaktadırlar.

Yukarıda da belirtildiği gibi, 2002 yılı sonunda DGD sisteminden yararlanmak için başvuran üretici sayısı 2.582.883 tür. Tarım sayımı sonuçlarına göre Türkiye’de 3.966.822⁴³ tarım işletmesi bulunduğu düşünüldüğünde, başvuru sayısının düşüklüğü dikkat çekicidir. Ancak bu, bir ilk saptama niteliğindedir. Daha derinlemesine bir analiz yapıldığında, gelişmelerin, başlangıçta öne sürüldüğünün aksine, ne denli küçük üreticinin aleyhine olduğu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de 234.510.993 dekar araziye 3.966.822 tarım işletmesi kullanmakta, bu anlamda işletme başına düşen ortalama arazi genişliğinin 59 dekar olmaktadır. Bununla birlikte toprak mülkiyetinde önemli adaletsizlikler söz konusudur. Bu bağlamda, 2003 yılı için belirlenmiş DGD ödemesinden yararlanabilecek arazi büyüklüğü üst sınırı olan 500 dekardan fazla toprağa sahip işletmelerin sayısal oranı % 1 iken (500-999 dekar arasında toprağa sahip 24201 ve 1000 dekardan fazla toprağa sahip 12637 olmak üzere toplam 36838 işletme), bu işletmeler toplam tarım arazisinin % 17’sine (40.166.623 dekar) sahiptirler.⁴⁴

Bu durumda, belirlenen 500 dekar üst sınırı ile değerlendirildiğinde, 2002 yılında, DGD ödemesi için başvurabilecek üretici sayısının üst sınırı 3.929.984, kapsama alınacak arazi üst sınırı da 194.344.370 dekar olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, DGD sistemine giren üretici sayısı, yukarıdaki sayının % 65’i düzeyinde (2.582.883) kalmış, buna karşın arazi büyüklüğü, yukarıdaki sayının % 83’üne (162.496.903 dekar) ulaşmıştır.

⁴³ DİE 1991 Genel Tarım Sayımı, Tarım İşletmeleri (Hanehalkı) Araştırma Sonuçları

⁴⁴ Gökhan GÜNAYDIN, **Küreselleşme ve Türkiye Tarımı**, TMMOB Ziraat Mühendisleri ODASI Tarım Politikaları Yayın Dizisi No:3, Ankara, 2002, s.40

Bu sonuçlar, “küçük üreticilerin sisteme girmekte zorlandıkları, buna karşın büyük üreticilerin sosyal statülerini kullanarak arazilerini çeşitli yollardan 500 dekarlık büyüklüklere bölerek ⁴⁵ sistemden yararlandıkları” argümanını teyit edici niteliktedir.

Uygulama sonuçlarını değerlendirmekten öte, Türkiye’de uygulanan DGD sisteminin, iki yönü ile analiz etmek çok daha büyük önem taşımaktadır. (i) DGD sistemi Türkiye’nin verili tarım yapısında uygun bir destekleme çözümü olabilir mi, başka bir deyişle Türkiye tarımının yararına mıdır, (ii) Türkiye DGD sistemi, Ulusal Program ile müktesebatını üstlenme yükümlülüğüne girilmiş olan Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası DGD sistemi ile uyumlu mudur? İkincisinden başlayarak inceleyelim.

Yukarıda açıklandığı gibi Avrupa Birliği DGD sistemi, € / hektar cinsinden bir alan ödemesi olmakla birlikte, DGD’nin hesaplanma biçimi ürüne ve verim bölgelerine göre değiştiğinden, asıl olarak üretimle bağlantılı bir destekleme sistemidir. Bu bağlamda, Topluluğun üretim açığı olan ve/veya sanayi ile entegrasyonu güçlü olan ürünlere (makarnalık buğday, yağ bitkileri, nişastalık patates vb.), diğer ürünlere verilen DGD ödemesinin üzerinde ödeme yapılmaktadır. Ayrıca müdahale sistemi, önemi giderek azalmakla birlikte, AB OTP’nin hala güçlü bir özelliği niteliğini korumaktadır. Başka bir deyişle, müdahale sistemine konu olan ürünler için bir müdahale fiyatı açıklanmakta ve piyasa fiyatları bu fiyat düzeyinin altına düştüğünde müdahale kurumları devreye girerek ürün satın almaları gerçekleştirmektedirler. Bunun da dışında, diğer destek biçimleri de sistemde yerlerini korumaktadırlar.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Türkiye’de uygulanan DD sisteminin, AB DGD sistemi ile iki temel özellik açısından uyumsuz olduğu görülmektedir. Öncelikle, Türkiye’de arazi ekilmek koşulu (bu alandaki yetersiz denetim, sözü edilen koşulun uygulanması açısından zayıflık yaratmaktadır) ile DGD’den yararlanmaya aday olmakta, başka bir deyişle araziye ne ekildiğinin sistem açısından bir önemi bulunmamaktadır. Bu bağlamda, ürün cinsine göre değişen bir farklı ödeme miktarı da söz konusu değildir. Başka bir deyişle, Türkiye DGD sistemi üretimle tümüyle bağlantısızdır. İkinci olarak ta, Türkiye’de DGD, diğer tüm destekleme sistemlerinin elemine edilerek bunların yerine ikame edilecek bir destek olarak sunulmaktadır. Oysa, yine yukarıda ayrıntısı ile anlatıldığı gibi, AB içerisinde güçlü bir müdahale sistemi ve gereksinimlere / koşullara uygun olarak düzenlenen değişik destekleme biçimleri, DGD ile birlikte varlıklarını sürdürmektedirler.

⁴⁵ Alanda yapılan gözlemler, DGD başvurusunun son günlerinde arazi devrine ilişkin noter işlemlerinin “normal” ile karşılaştırılmayacak ölçüde arttığını ortaya koymaktadı

Bu alanda yaşanan bir gelişme, Türkiye'deki tartışmaların boyutuna yeni bir "kara mizah" katmaktadır. Avrupa Birliği, Ortak Tarım Politikası'nı reforme etme süreci içerisinde, müdahale sisteminden kırsal kalkınma sistemine doğru yönelmekte, DGD sistemini ise, halen uygulanana oranla daha çok üretimden bağımsız bir yapıya kaydırmayı amaçlamaktadır. Bu gelişme, Türkiye'de bazı çevreler tarafından, "Türkiye sistemi AB sisteminden önde gitmektedir" şeklinde yorumlanmaktadır ve bu değerlendirme, sözcüğün en az anlamı ile bir kara mizahtır.

Öncelikle şu söylenmelidir ki, Türkiye'de DGD sistemi ABD'li uzmanlar tarafından dizayn edilmiştir ve bu bağlamda; AB sisteminin bilinmesi, bu sistemin öncelenmesi.. gibi bilimsel çalışmalar söz konusu değildir. Ancak daha da önemlisi, destekleme sistemi, ülkelerin verili tarım yapılarına uygun olarak organize edilmesi gereken bir kamusal araçtır. Bu bağlamda, yarım yüzyıldır her türlü destekleme sistemini, bütçesinin yarısından fazlasını ayırarak kullanan AB tarımı, artık üretimin sürdürülebilirliğini garanti etmiş olup, yeni kaygı uluslararası piyasalarda üstünlük elde edip pazar payını artırmaya odaklanmaktadır. Bu çerçevede AB OTP'sının hedeflerine uygun bir destekleme sistemi değişimi yaşanmaktadır. Üretim yapısı giderek kırılan ve köylüsü derin bir yoksulluğa itilen Türkiye'nin tarımsal yapısına, bu sistemin ne derecede uygun olup olmadığı temel tartışma konusu yapılması gerekirken; AB'nin mevcut ve hatta yakın gelecekteki tarım siyasetlerinden daha liberal bir siyaset yapısına "ulaşmasını" bir övünç aracı olarak kullananlar, merkez ülkelerin entelektüel hegemonyası altında kendi yaşadıklarını değerlendiremeyecek duruma gerilemiş bir kitleyi temsil etmektedirler.

Bu doğrultuda, Türkiye'de uygulanan DGD sisteminin, tarımsal yapıya taşımakta olduğu olumsuzlukların kısaca altının çizilmesinde yarar görülmektedir;

DGD sistemi, en çok kaynağa gereksinim duyduğu bir dönemde, tarıma kaynak dönüşüm oranını önemli oranda azaltmaktadır. Aldığı ödemeyi temel yaşama gereksinimlerine kullanan üretici, kalan ile daha az girdi kullanabilmekte, ekilen alanlarda azalma söz konusu olmaktadır. Yine üretimden bağımsız DGD yapısı ile, üretim deseni planlamasına gitmek olanaklı değildir. Türkiye'nin açığı bulunan ve fazlası bulunan üretim yapısı, kendi haline terk edilmektedir. Daha da kötüsü, salt DGD almak için, en az maliyetle üretim yapılabilen ve ülke gereksinimi bulunmayan üretim çeşitlerine kayış gözlenmektedir. Diğer desteklerin tümüyle elemine edilmesi, üretim yapıları üzerinde yıkıcı etkiler yapmaktadır. DGD'nin bu boşluğu, hem kaynak miktarı açısından, hem de üretim – pazarlama ilişkisi açısından doldurması olanaklı görülmemektedir. Sözgelimi, 2000 yılında pilot projede 5 \$ ile başlayan dekara ödemeler, 2001 yılında 10 milyon TL, 2002 yılında 13.5 milyon TL'., 2003 yılında 16 milyon TL'ye yükseltilmiştir. Bu artışlar, neye göre yapılmaktadır. Örneğin, giri fiyatlarındaki yükselme ile veya enflasyon oranlarındaki

artışla bir ilişkisi var mıdır ? Bütçede, bu ödemeler için yeterli kaynak ayırması yapılabilmekte midir ? Bu soruların hiçbirine olumlu yanıt vermek olanaklı değildir.

Doğrudan Gelir Desteği (DGD) sektörel anlamda tarımsal sorunlarını çözmüş ve gerekli altyapıya sahip ülkelerde uygulanmasının da hiçbir yanlış tarafı yoktur. Tarımın geliştirilmesi bir amaç olmaktan çıkmış, hatta tam tersine gereksiniminin çok üzerindeki üretimin kısılması hedeflenen bu gibi ülkelerde, tarım kesiminin gelirinin korunması temel bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. DGD’de tam bu amaçla uygun bir politika aracıdır. Buna karşılık Türkiye tarımının içinde bulunduğu ve yukarıda açıklanan yapı, desteğin doğrudan ödemeler şekline dönüştürülmesine uygun değildir.

III. Türkiye Hububat Sektörünün AB’ne Uyum Sorunu

Türkiye, 1 Aralık 1964’te yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile Topluluğa üye olmaya yönelik girişimlerine başlamıştır. 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye arasındaki Gümrük Birliği Anlaşması yürürlüğe girmiş, 1999 yılının Aralık Ayı’nda gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi’nin ardından ise Türkiye AB’ne aday ülke konumuna alınmıştır. Halen tam üyeliğe yönelik müzakereler sürdürülmektedir.

Tarım Avrupa Birliği için büyük bir önem taşımakta olup, AB mevzuatının yarıya yakını olan 80.000 sayfa mevzuat tarım konularını düzenlemektedir. Bu çerçevede tarım, AB Müktesebatına uyum çalışmaları içerisinde en zorlu çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır.

Tarım sektörü içerisinde en kapsamlı çalışma alanı ise, kuşkusuz “Ortak Piyasa Düzenlerine Uyum” kapsamında kendisini göstermektedir. Türkiye’nin öncelikle uyum göstermeyi taahhüt ettiği ortak piyasa düzenleri arasında; Hububat ve çeltik, Sığır ve dana eti, Süt ve süt ürünleri, Taze meyve ve sebze, İşlenmiş meyve ve sebze, Zeytinyağı, Şarap, Şeker ve Tütün OPD’leri bulunmaktadır. Hem AB, hem Türkiye açısından, sayılan OPD’leri arasında hububatın daha ağırlıklı bir yere sahip olduğunu not etmekte yarar bulunmaktadır.

Türkiye hububat piyasasının AB ortak piyasa düzenine uyumunun sağlanmasında, hem ülke tarımının altyapısından hem de idari yapıların farklılığından kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır.

Türkiye’de tarımsal nüfusun ve işletme sayısının fazlalığı, tarımın finans – teknoloji – girdi - bilgi kullanımında yaşadığı eksiklikler nedeniyle maliyetlerin yükselişi ve verim değerlerinin düşüklüğü, iç ticaret hadlerinin tarım aleyhine gelişmesi ve nihayet ülke ekonomisinin genel yapısı, Türkiye tarımının rekabet gücünü

olumsuz etkileyen ve bu çerçevede AB tarımsal yapılarına uyumunu güçleştiren temel etkenlerdir.

Böylesine farklılık gösteren yapılar arasında, homojen çalışacak ve her iki tarafta benzer sonuçlar üretecek bir piyasa düzeni kurgulamasının olanaksızlığı, AB ve Türkiye hububat fiyat setleri analizi ile ortaya çıkmaktadır;

Tablo 14 : AB – Türkiye Fiyat Setleri ve Üretici Gelirleri Karşılaştırması

	Türkiye	Avrupa Birliği
Fiyat (TL/ton)	232.000 TL / kg = 232 milyon TL / ton	101.31 Euro / ton * 1.700.000 TL = 172.2 milyon TL / ton
DGD	13.5 milyon TL / da verim : 200 kg / da 67.5 milyon TL / ton	63 Euro / ton * 1.700.000 TL = 107.1 milyon TL / ton
1 TON BUĞDAY	232 + 67.5 = 299.5 milyon TL/ ton	172.2 + 107.1 = 284.3 milyon TL/ ton
1 HEKTAR ARAZI	2 ton buğday üretir. 2 * 299.5 =599 milyon TL/ha	6.6 ton buğday üretir. 6.6 * 284.3 =1.876 milyon TL/ha
ORTALAMA İŞLETME GENİŞLİĞİ	5.9 ha * 599 milyon = 3.5 milyar TL/ ort. İşl. gen.	17.4 ha * 1.876 milyon = 32.6 milyar TL/ ort. İşl. gen.

Yukarıdaki tablo, AB ve Türkiye’de, ülkelerin ortalama işletme genişliğinde araziye sahip ve bu arazinin tümünde buğday üretimi yapan iki üreticinin gelirlerini karşılaştırmaktadır.

AB’de buğday fiyatı 101.31 Euro / ton, DGD ise 63 Euro / ton’dur. Kurun 1.700.000 TL olması durumunda, AB’li bir üretici, 172.2 milyon TL (garanti edilmiş müdahale fiyatı olup, genellikle piyasada daha yüksek fiyatlarla ürününü satabilir) ürünü için ve 107.1 milyon TL DGD olmak üzere, 1 ton buğdayı için 284.3 milyon TL para kazanır. Buğday verimi ortalamasının 6.6 ton/ha ve ortalama işletme genişliğinin 17.4 ha olduğu AB’de üretici bir hektarda 1.876.000.000 TL ve ortalama işletme genişliğinde 32.6 milyar TL para kazanır.

Aynı analizi Türkiye için yaptığımızda, ilginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Buğday fiyatı 232 milyon TL / ton olan Türkiye’de, dekar başına 13.5 milyon TL DGD alınmaktadır. Ortalama buğday veriminin 200 kg/da olduğu ülkede, bu çer-

çevrede, 67.5 milyon TL/ton DGD alınmakta; DGD ve ürün fiyatı toplamı ise 299.5 milyon TL/ton'a ulaşmaktadır. Ürün maliyetleri bir tarafa bırakıldığında, bu sonuç, sanki bir Türk buğday üreticisinin, AB'li meslektaşından daha çok kazandığı gibi bir sonuç üretmektedir. Oysa verim ve işletme genişliği hesaba katıldığında, durum tümüyle değişmektedir. Buğday verimi ortalamasının 2 ton /ha ve ortalama işletme genişliğinin 5.9 ha olduğu Türkiye'de, üretici bir hektarda 599 milyon TL ve ortalama işletme genişliğinde 3.5 milyar TL para kazanmaktadır.

Bu analiz, iki önemli sonuç ortaya koymaktadır;

- Avrupa Birliği'nde, ortalama işletme genişliğine sahip bir üretici, aynı işi Türkiye'de yapan meslektaşından on katı fazla para kazanmaktadır. Ölçek ekonomisi çerçevesinde Türkiye'de maliyetlerin çok daha yüksek olduğu göz önüne alındığında, uçurum daha da derinleşmektedir.
- Bununla birlikte, gelir düzeyini etkileyen unsur fiyatlardan değil, verim ve ortalama işletme genişliği farklılığından doğmaktadır. Başka bir deyişle, altyapı sorunları çözülmeden, Türkiye'de uygulanacak bir hububat ortak piyasa düzeni, AB çiftçisi için yarattığı olumlu refah düzeyini, Türkiye'de yaratamayacaktır.

Bunların yanında, üretici örgütlülüğünün yetersizliği de, piyasa düzenlerine uyumu güçleştiren diğer bir etken konumundadır.

Altyapı sorunlarının çözümünden başka, idari yapıların AB sistemine uyumunun sağlanması da önemli bir çalışma alanını oluşturmaktadır.

AB'ne üye konumunda bulunan ülkelerin, ortak piyasa düzeni içerisinde gerekli politika önlemlerini uygulamak üzere müdahale kurumları (*intervention agency*) ve yapılacak harcamaların yönetiminden sorumlu ödeme kurumlarını (*paying agency*) oluşturmaları ve bunları Entegre İdare ve Kontrol Sisteminin (IACS: Integrated Administration Control System) içerisine yerleştirmeye yönelik düzenlemeleri gerçekleştirilmeleri gerekmektedir.

Halen AB üyesi ülkelerde bulunan müdahale kurumları birbirinden farklı özellikler göstermektedirler. AB tüzükleri, bu konuda genel ilkeleri belirlerken, ilkelere uygun olmak koşulu ile uygulama konusunda üye ülkelere serbesti tanımaktadır. Başka bir deyişle, üye ülkeler kendi ülkelerinin sosyo – ekonomik koşullarını dikkate alarak, müdahale kurumlarını yapılandırmaktadırlar.

Bu çerçevede, kimi ülkelerde müdahale kurumlarının yönetimleri özel sektör ve kamunun temsilcilerinden oluşurken (Belçika), kimi ülkelerde müdahale kurumları Tarım Bakanlıklarının altında (Finlandiya) örgütlenmekte, kimi ülkelerde ise birden fazla Bakanlığın (Fransa'da Tarım ve Maliye Bakanlıklarının) gözetim ve denetimi altında çalışmaktadırlar.

Diğer taraftan, ülkeler zaman içinde müdahale kurumlarının yapılanmalarını değiştirebilmektedirler. Bu kapsamda olmak üzere İngiltere son zamanlarda bir yapı değişikliği gerçekleştirmiş, Hollanda ise 1983 yılından bu yana üçüncü organizasyon yapısını kurmuştur.

Bir örnek oluşturması bakımından, Fransa Müdahale Kurumu ve Belçika Müdahale Kurumu organizasyon şemaları, aşağıda verilmektedir.

Bunlardan ONIC Fransa'da yalnızca hububat ürününe yönelik müdahale kurumu olma işlevini yerine getirirken, BIRB Belçika'nın tüm ürünlerine yönelik bir müdahale kurumu konumundadır.

Bu farklılık, her iki ülkenin özelliklerinden ileri gelmektedir. Belçika küçük bir ülke olup, tek bir müdahale kurumu ile tüm işlemleri yürütmek rasyonel bir çözüm olarak ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık büyük bir coğrafyaya ve önemli bir tarım nüfusuna sahip olan, ekonomisinde tarımın önemli yer tuttuğu Fransa'da, ortak piyasa düzenlerine yönelik farklı müdahale kurumları oluşturulmuş durumdadır; ONIC bu kurumlardan hububata yönelik işlev gösteren kurumdur.

Üye ülkelerde, ülke yapısına göre ortaya çıkan bu oluşumlara karşılık, "Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı" (SAPARD: *Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development*) kapsamında, üye ülkelere yalnızca bir ödeme ve yine yalnızca bir müdahale kuruluşu kurarak akredite etmeleri istenilmektedir.

AB'nin bu istemi, aday ülkeler arasında en büyüğü olan Türkiye için özel bir önem taşımaktadır.

Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye için de hububat stratejik bir üründür. Bu alanda yürütülen siyasalar, üretici – tüketici – aracı – işleyici vb. tüm kesimler için olduğu kadar, kamu bütçesi açısından da büyük önem arz etmektedir.

Türkiye Ulusal Programı, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin AB'de benzerleri bulunan bir müdahale kuruluşu yapısına dönüştürülmesi hükmünü taşımaktadır.

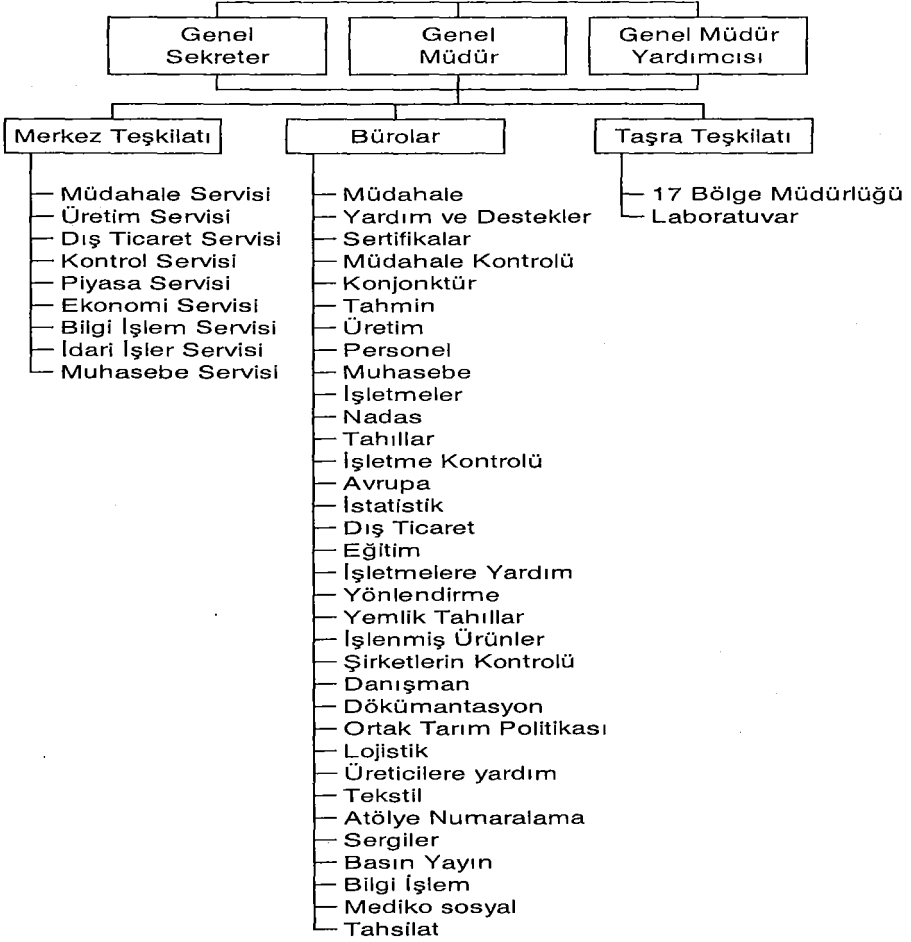
Diğer taraftan, Toprak Mahsulleri Ofisi dışındaki tüm tarımsal KİT'lerin Özelleştirme Programı'na alındığı belirtilmektedir.

Bu gelişmeler, Türkiye'de yapılandırılacak müdahale kuruluşu ve hububat piyasası açısından büyük önem taşımaktadır.

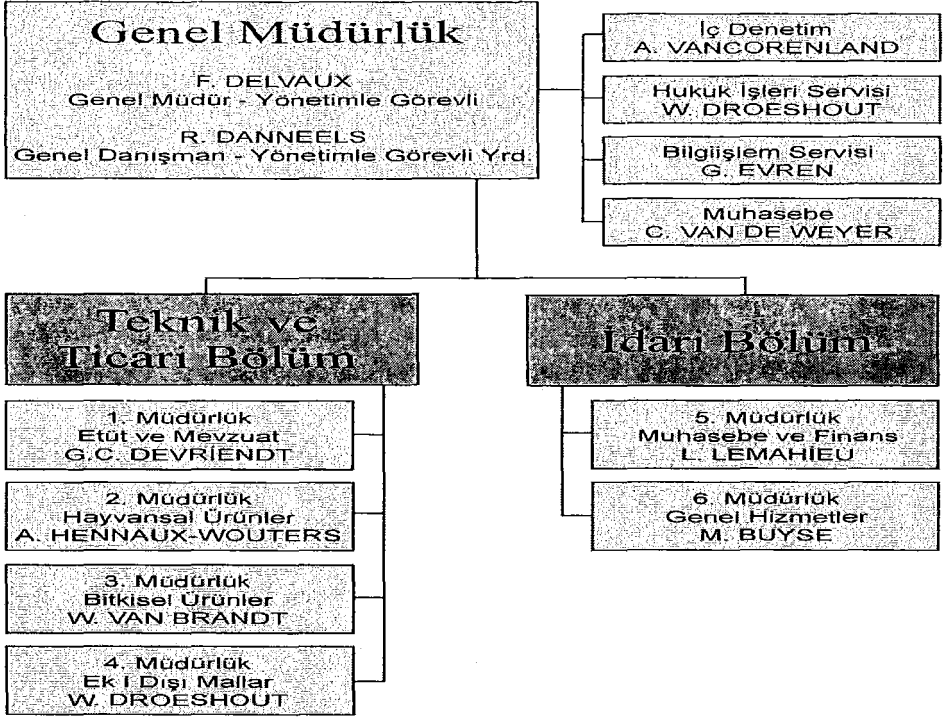
Toprak Mahsulleri Ofisi Ana Statüsü, Kuruluş'un ana görev alanını hububat ve afyon – uyuşturucu maddeler olarak belirlemekle birlikte, Bakanlar Kurulu kararı ile bakliyat ve yağlı tohumlarla ilgili verilecek görevleri yürütmeyi de TMO'nun amaç ve faaliyet konuları arasında sayılmıştır.

FRANSA MÜDAHALE KURUMU

(ONIC : OFFICE NATIONAL INTERPROFESSIONNEL DES CEREALS)

BELÇİKA MÜDAHALE VE İHRACAT İADELERİ OFİSİ
(BIRB : BELGIAN OFFICE OF INTERVENTION AND REFUNDS)

Bununla birlikte, Türkiye’de bir tek müdahale kurumu oluşturma söz konusu olduğunda, TMO’nun görev alanının bu esas doğrultusunda oldukça genişlemesi söz konusu olacaktır. Bu genişlemenin düzeyini ise, Toplulukta halen geçerli olan ortak piyasa düzenleri ve Türkiye’nin katılımı ile eklenmesi muhtemel piyasa düzenleri belirleyecektir.

Türkiye’de halen devlet desteklemesi altında olan ürünler hububat (buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, çeltik), haşhaş, şeker pancarı, tütün ve yaş çay yaprağı olarak sayılabilir.

Yukarıda sayılan ürünlerden hububat ve haşhaş Toprak Mahsülleri Ofisi, şeker pancarı TŞFAŞ, tütün TEKEL ve yaş çay yaprağı ÇAY KUR tarafından desteklenmektedir.

Buna karşılık, AB’de ortak piyasa düzenleri altında çeşitli şekillerde desteklenen ürün listesi daha geniştir: Hububat, çeltik, yağlı tohumlar, patates nişastası, şeker pancarı, tütün, keten - kenevir, tohumlar, kuru yem, taze ve işlenmiş meyve - sebze, muz, kuru üzüm, şarap, çiçekçilik, yumurta ve kümes hayvanları, domuz eti, sığır ve dana eti, koyun ve keçi eti, süt ve süt ürünleri ..

Görüldüğü gibi, Türkiye’de devlet desteği altındaki ürün listesi ile AB’nin ortak piyasa düzenleri altında çeşitli şekillerde desteklenen ürün listesi bazı ürünler bakımından benzerlikler ancak birçok ürün bakımından ise farklılıklar göstermektedir. Örneğin AB’de destekleme kapsamında olan sebze – meyve, et ve süt ürünleri, Türkiye için ekonomik ve sosyolojik açıdan gösterdikleri öneme karşın, Türkiye’de destekleme kapsamı dışındadırlar. Sebze ve meyve geleneksel olarak bu durumda iken, SEK’in, EBK’nun ve YEM – SAN’ın özelleştirilmeleri et, süt ve yem ürünlerini destek kapsamı dışına çıkarmıştır.

Buna karşılık Türkiye’de desteklenen yaş çay yaprağı, AB ortak piyasa düzenlerinde bulunmamaktadır. Bu nedenle, AB üyelik müzakereleri kapsamında, çaya ilişkin bir ortak piyasa düzeni kabul ettirmek yolunda şimdiden çalışmalar yapılması yararlı olacaktır.

Diğer taraftan TŞFAŞ, TEKEL ve ÇAY KUR’un özelleştirilmeleri de, sırasıyla şeker pancarı, tütün ve çay gibi Türkiye açısından son derecede önemli üç ürünü destek kapsamı dışında bırakacaktır.

AB üyesi ülkelerde bulunan müdahale kurumları, ülkelerin ekolojik özelliklerine göre, bu ürünlerin tümü ya da bir kısmı için faaliyette bulunmaktadırlar. Bazı ülkelerde ise, yukarıda da belirtildiği gibi, birden fazla olacak şekilde kurulan müdahale kurumları, bu ürün - ürün gruplarını ihtisaslarına göre paylaşarak faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Türkiye için yalnızca bir müdahale kurumu yapılandırılması söz konusu olduğunda, sözü edilen müdahale kurumunun çok geniş bir ürün yelpazesinde çalışacağı düşünülmelidir. Bunlar hayvancılık ürünleri (et ve süt ürünleri, yumurtacılık ve kümes hayvancılığı) tarla bitkileri (hububat, bakliyat, yağlı tohumlar, şeker pancarı, tütün, keten – kenevir, çay, yem bitkileri, tohumculuk), bahçe bitkileri (taze ve işlenmiş meyve-sebze, kuru üzüm, muz, şarap) olarak gruplandırılabilir.

Bu bağlamda, böyle bir yapının Türkiye için uygun olup olmadığı, sektörün tüm ilgililerin katılımı ile tartışmaya açılmalıdır.

Bunun yanında, gereksinim duyulduğunda oluşturulacak değişik ürün stoklarının depolanabilmesi için, sözü edilen ürünlerin muhafaza koşullarına uygun depo varlığı gerekli olacaktır. Bu çerçevede, et ve süt ürünleri için soğuk hava depoları / tankları için özel sektör olanaklarından sözleşme karşılığı yararlanmak mümkün olabilir.

Ayrıca, Türkiye Tarım Ürünleri Müdahale Kurumu'nun, kapsama alacağı ürün gruplarının temsilcilerinden (üretici birlikleri, kooperatifler, meslek odaları, özel sektör vb) oluşan bir Daimi Konsey'e sahip olması,⁴⁶ bununla birlikte, ülkenin sosyo – ekonomik koşulları değerlendirilerek; tarım piyasalarındaki spekülasyon eğilimlerinin bulunması ve ürün bazında üretici birliği yapılanmasının eksikliği de göz önüne alınarak yapılandırılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Tüm bu çerçevede, Tarım Ürünleri Müdahale Kurumunun temel işlevleri aşağıdaki gibi sayılabilir;

- Kapsamına aldığı ürünlerde piyasa regülasyonu sağlamak,
- Çeşitli ürünlere ilişkin kota sistemi tespit etmek ve uygulamak,
- Gerekliğinde müdahale alımları yapmak,
- Müdahale alımları ile oluşturduğu kamu stoklarını, kendi depolarında ya da sözleşme yaparak özel sektör depolarında uygun bir şekilde muhafaza etmek, Komisyon ihaleleri sonuçları uyarınca satışa vermek,
- Özel sektör depolamasına yardımcı önlemler geliştirmek,
- İthalat ve ihracat sertifikaları düzenlemek,
- İlgili ürünlere ihracat iadesi sağlamak,
- Tohumluk üretimini desteklemek,

⁴⁶ Örneğin Belçika Müdahale Kurumu başkan ve 19 üyeden oluşan bir Yönetim Kurulu tarafından yönetilmektedir.

- Ürünlerin pazarlanmasını kolaylaştırmak için kanallar açmak, gerektiğinde bu amaçla nakdi yardım yapmak (taşıma – ayıklama - ambalajlama giderlerinin ödenmesi),
- İlk ürünlerin işlenmiş ürünlere dönüşmesini sağlamak üzere işleyicilere yardımda bulunmak,
- Temel besin maddelerinin çocuklar ve gençler tarafından tüketimini sağlamak üzere promosyonlar düzenlemek / düzenlettirmek (okullarda süt dağıtımını gibi),
- Muhtaç kesimlere et – süt – makarna gibi temel besin maddeleri dağıtmak üzere gerekli organizasyonları yapmak / yaptırmak,
- Arıcılık – balıkçılık gibi yardımcı tarımsal uğraşların gelir getirici özelliklerini artırıcı önlemler (üretim ve pazarlama yardımı gibi) almak,
- Yem amacıyla kullanılacak kuru ot üretimini desteklemek,

Ayrıca ve önemle birkaç konunun altının çizilmesinde yarar görülmektedir. Bunlardan birincisi, AB ortak piyasa düzenine uygun olarak çalışacak bir müdahale sisteminin, oldukça güçlü bir bütçe desteğine gereksinim duymasındır. Topluluk, FE-OGA Fonu aracılığı ile tarımını finanse etmektedir. Üyelik öncesi sağlanan fonların yetersizliği bilinmekte olup; bunun yanında AB, 2002 – 2006 yılları için bütçesini sabitlemiş ve yeni katılan ülkelere yönelik önemli bütçe kısıtları getirmiştir.

Bu bağlamda, halen uygulanan AB OTP sisteminin Türkiye’de tüm ürünler bazında uygulandığında ortaya çıkacak maliyetlerin, yapılacak detaylı bir araştırma ile hesaplanmasında yarar görülmektedir.

AB ortak piyasa düzenleri, hem müdahale alımları hem de doğrudan ödemeler temelinde yürümektedir. Ancak AB doğrudan ödemeler sistemi, ürün bazında farklılıklar göstermekte ve böylece üretimi yönlendirebilir bir özellik göstermektedir. DGD ödemelerinin DTÖ kuralları gereği *de coupled* olması gerektiğinden, AB, öncelikle verim bölgeleri tespit etmiş, ardından bu bölgelerde belirli bir baz dönem olarak ve bu dönemdeki verim değerlerini sabitleyerek ödemelerini gerçekleştirme yolunu seçmiştir.

Bu çerçevede, oldukça farklı iklimatik koşullar içeren geniş bir coğrafyaya sahip Türkiye’nin de, ürünler bazında verim bölgeleri saptaması, geleneksel üretim alanı belirlemelerini yapması gerekmektedir.

Ayrıca, AB ürün standardizasyon kuralları ile Türkiye’nin ürün standardizasyon kuralları, yöntem ve ölçütler bakımından farklılıklar göstermektedir. Bunların detaylı teknik çalışmalar ile öncelikle ortaya çıkarılması ve ardından da giderilmesi

gereklidir. Bu çerçevede, yeni laboratuvarlar kurulması ve varolanların yapılarının güçlendirilmesine yönelik yatırım gereksiniminin doğabileceği düşünülmektedir. Toplulukta bu çerçeve, müdahale kurumlarına bağlı veya özel – akredite laboratuvarlar tarafından doldurulmaktadır.

Bütün bunların dışında, AB hububat piyasa düzeninin Türkiye’de kurulabilmesinde, güçlü kooperatif yapı ön koşul niteliğindedir. Bu iki yapı etken olarak çalışmaksızın, makarnalık buğdayda 10 ton ve diğer hububat ürünlerinde 80 ton olan minimum alım miktarlarına uyum gösterilmesinin olanaklı olmadığı düşünülmektedir.

Sonuç yerine

Görüldüğü gibi, ülke ekonomisi ve sosyolojisi açısından büyük önem taşıyan hububat piyasasında, Türkiye’nin uygulamakta olduğu siyasalar, Avrupa Birliği siyasaları yanında oldukça “liberal” kalmaktadır. Başka bir deyişle AB, “piyasa” ya üretici lehine “karışan” bir “ortak piyasa düzeni” uygulamaktadır.

Türkiye’nin bu yapıya koşut siyasalar geliştirmesi ve bunun için gerekli kaynağı bütçesinden ayırması, Türkiye hububat piyasası için bugün içinde bulunduğundan daha olumlu sonuçlar üretecektir. Bununla birlikte, AB’nin siyasa kurgulamasının temelinde, dünya piyasalarında dışsattım üstünlüğü elde etme kaygısının bulunduğu ve kendine rakip üretim kapasiteleri oluşturma konusunda hevesli olmayacağı unutulmamalıdır.

Görülüyor ki, hububat alanındaki siyasalar, stratejik öneme sahip planlama alanlarıdır. Böylesine önemli ve duyarlı bir planlamanın, çelişik IMF Stand by Anlaşmaları, Dünya Bankası TRUP Anlaşması ve “Ulusal Program” hükümleri arasında sıkışmış bir “siyasi irade” tarafından gerçekleştirilmesi ve yaşama geçirilmesi alanında iyimser olmamak için birçok neden vardır.

KAYNAKÇA

Avrupa Birliği Konsey ve Komisyon Tüzükleri

CAP Monitör, Agra Europa Ltd., London, 1999

Commission of the European Communities, “Explanatory Memorandum: A Long Term Policy Perspective for Sustainable Agriculture”, Brussels, 2003

Devlet Planlama Teşkilatı, **Tarımsal Göstergeler 1923 - 1998**, Ankara, 2001

EUROSTAT

European Commission Directorate – General of Agriculture, Fact Sheet: “CAP Reform : The arable crop sector”

GÜNAYDIN, Gökhan, “Küreselleşme ve Tarım Politikaları”, **Oknos**, Sayı: 3, Ankara, 2000, s.57 – 68

GÜNAYDIN, Gökhan, **Küreselleşme ve Türkiye Tarımı**, TMMOB Ziraat Mühendisleri ODASI Tarım

Politikaları Yayın Dizisi No:3, Ankara, 2002

Official Journals of the European Communities

Resmi Gazeteler

ŞAHİNÖZ, Ahmet, **Avrupa Topluluğunda Ortak Tarım ve Dış Ticaret Politikası**, A.Ü. ATAUM Araştırma Dizisi , Yayın No:12, Ankara, 1993

www.europa.eu.int

www.hazine.gov.tr

www.tmo.gov.tr

www.zmo.org.tr

AVRUPA BİRLİĞİ GENİŞLEME SÜRECİNDE TÜRKİYE TARIM MAKİNELERİ İMALAT SEKTÖRÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Apti YALTIK*

Bu sunuş ile; ülkemizdeki tarım makineleri imalat sektörünü, bulunduğu durumu, geleceğe yönelik beklentilerini, Avrupa Birliği içinde tarım makineleri sektörünün teknik ve hukuksal ana hatlarını belirleyecek ve buna göre yapılması gerekenler üzerinde bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

Türkiye’de tarım makineleri imalat sektörünün 50 yılı aşkın bir geçmişi bulunmaktadır. Bu süre içinde, basit alet yapımı ve tamircilikten başlandı ve atölye karakterinden çıkılarak birçok üretimde fabrikasyona geçildi. Kaliteye giden yolda önemli mesafeler alındı. 50 yıl öncesine dönüldüğünde, imalat sektörünün birinci kuşağında, sadece çok basit aletler üretilebiliyor ve tamir edilebiliyordu. İmalat, ikinci kuşakta gelişti ve bu dönemde kısmen fabrikasyona geçildi. Şu anda genç, yüksek okul mezunu, yabancı dil ve bilgisayar bilgisine sahip üçüncü kuşak geliyor. Birkaç yıl sonra karar verici konumuna gelecek bu yeni kuşak ile, özlenen ve beklenen bir konumda olunacağı inancı, sektörün ortak görüşüdür.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı kayıtlarına göre, ülkemizde tarım makinesi imal eden 1022 firma bulunmaktadır. Bu firmalar, 122 farklı tarım makinesinin 500 civarında modelini üretmektedirler ve 1977 yılında TARMAKBİR adı ile bir dernek çatısı altında toplanmışlardır. TARMAKBİR çatısı altındaki tarım makineleri imalatçılarının sayısı 250 civarındadır. Yani ülkedeki imalatçı sayısının dörtte biri kadardır. Ancak, toplam imalatın % 85’i ve ihracatın tamamı TARMAKBİR üyeleri tarafından yapılmaktadır. Bugün bu Dernek, özellikle, hızla değişen ekonomik koşullar ve politikalar karşısında sektörün yeniden durum alması adına gerekli girişimlerde bulunma gibi bir temel görevi üstlenmektedir. Geri kalan 700’ü aşkın imalatçı ise tamir – bakım ünitesi özelliğinde ve kendi yöresi için imalatta bulunan küçük ölçekli işletmelerdir.

Tarım makineleri imalat sektörü, tarımsal mekanizasyon girdisi için; güç kaynağı, makine ve ekipmanların üretildiği sektördür. Avrupa Birliği içindeki, Ekonomik Faaliyetlerin Genel Endüstriyel Sınıflaması, tarım makineleri ve traktörler olarak iki dalda kodlanmış bulunmaktadır. Bir başka deyişle, bu sınıflama içinde ta-

* Ziraat Yüksek Mühendisi, TARMAKBİR Genel Sekreteri

rım ile ilgili kurallar yerine, endüstri kurallarının geçerli olduğu bir sektör konumundadır ve sektör kapsamında yer alan ürünler için CCCN kodlama numaraları geçerlidir.

Bu sınıflamaya uygun olarak, ülkemizdeki tarım makineleri sektörü de, traktörler ve tarım makineleri olarak iki sınıfta değerlendirilecektir.

Traktör üretimi 1954 yılında montaj şeklinde başlamış ve yıllar içinde üretimdeki yerli katkı oranı arttırılmıştır. Günümüzde bu oran % 80 – 85 düzeyine ulaşmış bulunmaktadır. Sektörün ana ürünü traktördür. Bunun yanısıra, ihracat yapılan ülkelerin özel istekleri doğrultusunda motorlu / motorsuz gövde (kroçera) üretimleri de yapılmaktadır. Ülkemizde 7 firma traktör üretiminde bulunmaktadır. Ancak, gerek yurtiçi talebin büyük bölümü ve gerekse ihracatın tamamı TÜRK TRAKTÖR ve UZEL tarafından yapılmaktadır. Traktör üreten 7 firmanın yıllık üretim kapasitesi yılda 110.000 traktör üretebilecek durumdadır. Bu firmalardan TÜRK TRAKTÖR 35.000 ve UZEL 30.000 adet yıllık üretim kapasitesine sahiptir. Ancak kapasite kullanım oranları düşüktür. Yıllık 110.000 traktör üretim kapasitesine karşın, 2001 yılında 15052 ve 2002 yılının ilk 9 ayında 7348 adet traktör satışı olmuştur. Son iki yılda kapasite kullanım oranı % 10 civarında seyretmiştir. Bu durum ülke ekonomisinin içinde bulunduğu durumun kesin göstergesi olmaktadır. Traktör; tarımın vazgeçilmez lokomotifidir. Traktör dışındaki ekipmanların satışı ancak traktör satışı artarsa mümkün olabilecektir. Son yıllardaki ekonomik krizin en çok etkilediği kesim, tarım kesimi olmuştur. Bir ülke halkının % 40'ını oluşturan kesim krizden doğrudan etkilenmiş ise, bu sıkıntı diğer sektörlerle de yansıyacaktır. Bunu kırsal kesime ayakkabı satan da beyaz eşya satan da hissedecektir.

Türkiye'nin traktör üretiminde önemli bir avantajı, bu sektördeki özel firmaların lisansör firmalarının AB traktör üretiminde de lider olmalarıdır. Bu üretimlerin projelerine ilişkin teknolojiler, transfer yoluyla getirilirken; günümüzde yüksek teknolojiye sahip aksamaların da yerli üretimine başlanması ve orjinal modeller üzerinde ülke ihtiyaçlarını karşılayacak değişikliklere gidilmesi; fabrikalarda zaten çekerdek kadroları bulunan proje ekiplerinin daha da gelişmesinde etkili olmuştur.

Traktör dışında tarım makineleri üreten firmaların durumu incelendiğinde ortaya çıkan görünüm ise şudur : 1998 yılında sektörde 16800 personel istihdam edilmekteyken, günümüzde bu sayı 10800'e düşmüştür. Personel işgücü dağılımı; yönetici, teknik eleman, usta, çırak olarak açıldığında en fazla azalmanın işçi sayısında olduğu görülmektedir. 1998 yılında sektörde 10421 işçi bulunmaktayken bu sayı günümüzde 5618'e düşmüştür. Bir başka deyişle, işçi statüsündeki sektör çalışanlarının yarısı işten çıkarılmıştır. Ülkedeki 1022 firmanın yıllık 983.598 adet ekipman üretim kapasitesi bulunmaktadır. Ancak 2001 yılı sonu itibariyle üretimin 275.075 adet olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bir başka deyişle mevcut kapasitenin ancak % 28'i kullanılabilmektedir.

İstihdam, üretim ve kapasite kullanım stratejileri gözönüne alınmadıkça da bu sorunların büyümesi kaçınılmaz gözükmektedir. Kalkınma planlarımızda sektörün üretim stratejileri ele alınırken alet ve makine gelişiminin hem çeşit hem de nitelik yönünden traktör imalat sanayiindeki gelişimin gerisinde kaldığı, bugüne dek gözardı edilmiştir. Türkiye’de sulu tarımın mekanizasyonunda, tahıl tarımından çok daha farklı ekipmanlara ihtiyaç vardır. Traktörün yıllık kullanım süresi için de belirleyici olan bu durum, sulanmakta olan arazi ölçüğü gözönünde tutularak değerlendirilmelidir.

Tarım makinesi imalatında kullanılan girdilerde de önemli maliyet artışları gözlenmektedir. Tarım römorku girdileri incelendiğinde; römork lastiği Şubat 2002 tarihinde 143 milyon TL iken bu tutar, Temmuz 2002 tarihinde 167 milyon TL; köşebent demiri ise, aynı tarihler itibarıyla 300.000 TL / kg’dan 460.000 TL / kg’a çıkmıştır. Yani 6 aylık bir zaman dilimi içinde girdi maliyetleri bazı kalemlerde % 50 mertebesinde artmıştır. Ancak satışlarda, bu artan maliyetleri karşılayacak artışlar sağlanamamıştır.

Yurtiçi pazarın daralması, satışların düşmesi, maliyetlerin artması, genelde olumsuz bir görüntü vermekle birlikte, ihracatta olumlu gelişmeler kaydedilmesine vesile olmuştur. İmalatçı, salt işçi sayısında azalmaya gidilmesinin çözüm olmadığını görerek ihracata yönelmiştir. Ancak bölgesel nitelikli üretim ve pazar stratejileriyle yürütülmesi, dış pazarlardaki sürekliliği güvence almaya yetmeyeceği için; alıcılara, talepte bulunan piyasadan geri beslemeli ve değişken veriler ışığında seçenekler sunma gerekliliği vardır.

Bundan 3 yıl önce, traktör ihracatı 28 milyon \$ ve tarım makinesi ihracatı 6 milyon \$ iken, bu rakamlar 2001 yılı sonu itibarıyla, traktörde 41 milyon \$ ve tarım makinelerinde 58 milyon \$’a ulaşmıştır. Günümüzde 60 firmamız 65 ülkeye ihracat yapmaktadır. Son 3 yıl içinde, özellikle ekipman bazında, 10 misline yakın bir ihracat rakamı gerçekleşmiş bulunmaktadır. İmalatçıların; janttan, kamyon makasına, çek – yat yataktan, sürücü koltuğuna, tarım makinesi dışındaki ihracatları da dikkate alınacak olursa, oldukça iyi bir performans yakaladıkları söylenebilir. İmalatçı, istenilen yerde ve kalitede, miktarda ve zamanda malı teslim etme alışkanlığını kazanmış bulunmaktadır. Ürünler; karmaşık olmayan yapısı, tamir – bakım kolaylığı, ucuzluğu ve kalitesi ile pazarlarda aranan ürünler olma özelliğini kısa zamanda kazanmış bulunmaktadır. Önümüzdeki 2 yıl içinde 300 milyon \$ ihracat hedefi aşılmış olacaktır.

Tarım makineleri ihracatında dünya pazarında kıyasıya bir rekabet ortamı oluşmuş bulunmaktadır. Rekabet ortamını haksız rekabete dönüştürmeden etik ölçüler içinde yürütecek teknik ve hukuki yapılaşma AB üye ülkeleri içinde bazı düzenle-

melerin yürürlüğe girmesine sebep olmuştur. Şimdi, bu düzenlemeler nelerdir ve ülkemizdeki yansımaları nasıl olmuştur, meselesi üzerinde bir değerlendirme yapılmı.

14. Haziran.1989 tarihli Avrupa birliği Resmi Gazetesi'nde 392 Sayılı Konsey Direktifi Yayınlandı. Makine Emniyeti Direktifi olarak anılan bu yönetmelik ile, üye ülkeler iç hukuklarındaki aykırılıkları gidererek, tüm birlik için geçerli ve uyulması zorunlu, Makine Hukuku'nu oluşturdular. Bu direktif ilk yayımlandığı tarihten sonra 5 kez değişikliğe uğratarak, 23. Temmuz.1998 tarihinde bugünkü son şeklini almış oldu ve AB Resmi Gazetesi'nde 98 / 37 / EC numarası ile yayımlandı.

Bu direktifin amacı, halkın refah düzeyini yükseltmek, tek ve büyük bir Avrupa pazarı oluşturmak için; ticaretteki teknik engelleri kaldırmak ve malların serbest dolaşımına imkan tanımadır. Üye ülkeler piyasaya müdahale edemeyecek, fiyat özgür ticaret ortamında oluşacak ve ürünler sınır tanımadan, miktar kısıtlaması olmaksızın üye ülkeler içinde serbestçe dolaşabilecektir.

Direktif, makine hukukunu düzenlerken, genel bir yaklaşım içinde davranmış, makineleri bir bütün olarak değerlendirmiş, yani tarım makinelerini ayrı tutmamıştır. Direktifin 1'inci maddesinde makine tanımı verilmiştir. Bu tanım içinde, kendisini meydana getiren parçalardan biri hareketli olan düzenler ile, ana makineye monte edilen ve birlikte çalışan parçalar makine olarak değerlendirilmiştir. Bu açıklamaya göre, römorkta, pulluk da makine olarak kabul görmektedir.

Direktife göre, serbest dolaşım hakkı, insana, hayvana, bitkiye, çevreye zararlı olmadığı belirlenmiş makinelere tanınmaktadır. Bu niteliğe sahip makineler üzerine CE harflerinden oluşturulan bir etiket yapıştırılır. CE işareti bir kalite işareti değildir. Ancak, bu işareti taşıyan makineler insanlarda bir güven oluşturduğu için, kaliteli olduğu imajını da yaratmaktadır.

Türkiye, AB ülkeleri içinde zorunlu uygulama bulan bu direktifi kabul etmiş bulunmaktadır. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından Temmuz.2002 tarihinde yayımlanan Makine Emniyeti Yönetmeliği, 18 ay sonra, 2004 yılı başında zorunlu olarak uygulamaya konulacaktır. Bu yönetmelik ile ilgili olarak makinelerde yapılacak testler için akredite olmuş laboratuvarlara ihtiyaç duyulacaktır. Tarım Bakanlığı'na bağlı Ankara'daki Test Merkezi, hazırlıklarını tamamlamış bulunmaktadır. Bu merkez, 2000 yılında Ulusal Yeterlilik Belgesini, RWTÜV' den 2001 yılında TS EN ISO – 9002 Kalite Yeterlilik Belgesini almış, 17025 Uluslararası Deney Laboratuvarlarının Akreditasyonu normuna uygun hazırlıklarını yapmış Türk Akreditasyon Kurumu'na, onaylanmış bir kuruluş olarak kabul edilmek üzere başvur-

muştur. Maddi sorunlar çözülebilirse, bu yıl içinde ülkemiz uluslararası kabul gören bir deney kuruluşuna sahip olacak ve firmalarımız CE işaretlemesi için yurtdışı laboratuvarlara büyük ödemeler yapmaktan kurtulacaklardır.

Makine Emniyeti Direktifinin temel amacı; ticaretteki teknik engellerin kaldırılması, ürün fiyatının serbest piyasa koşullarında oluşması, Devletin hiçbir şekilde buna müdahale etmemesidir. Bu uluslararası kurula imza koymamıza rağmen, tarım makinelerinin fiyatlarının belirlenmesi kredi kuruluşları tarafından yapılmaktadır. Bu uygulama imza koyduğumuz Dünya Ticaret Örgütü anlaşmalarına da aykırıdır. Türkiye’de 122 farklı tarım makinesinin 500 civarında modeli 1022 firma tarafından üretilmektedir. Her ürün için fiyatın kredi kuruluşu tarafından belirlenmesi teknik gerçeklere tamamen aykırıdır. Böyle bir belirlemeyi yapabilecek uzman da yoktur. Bir başka deyişle, uluslar arası taahhütlere imza koymak ayrı, bunu uygulamaya yansıtma ayrı şeylerdir. Yöneticiler, fiyatlar konusundaki müdahaleci yaklaşımlarından vazgeçmemekte, mevzuatın gereklerini uygulamaya koymaktan bugün de kaçınmaktadırlar. Bu anlayış içinde, teknik hazırlıkların tamamlanmış olmasının önemi, değer kaybetmektedir.

AB ülkeleri ile ülkemiz arasındaki en büyük eksiklik ise hukuk sisteminde ve bunun getirdiği örgütlenme modelinde ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de gerek tarım makinesi imalatçılarının gerekse girdi sağlayan diğer kuruluşlar için tek bir örgütlenme modeli bulunmaktadır. Kuruluşlar örgütlenmelerini 2908 sayılı Dernekler Kanunu çerçevesinde düzenlemek zorundadırlar. Bu yasa günümüz gerçekleri ile tam bir çatışma halindedir. Ülkemizin temel kanunlarından olan ve 1926 yılından beri yürürlükte olan Türk Medeni Kanunu 76 yıl aradan sonra değiştirilmiş ve bu değişiklik 1.Ocak.2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun İkinci Bölümünün 56 – 100 üncü maddeleri derneklere ayrılmış bulunmaktadır. Ancak, Dernekler Kanunu’ndaki aksaklıklar giderilememiş ve AB ile uyum anlamında büyük bir fırsat kaçırılmıştır.

Sektörde yabancı sermayeli şirketler sayıca artmakta ve yurtiçi koşulların ihracata yönlendirdiği girişimciler, uluslararası ticarete açılmaktadır. Uluslararası ticaret sözleşmeleri ve bunlardan doğan uyuşmazlıkların karara bağlanmasında BM Avrupa Ekonomik Komisyonu’nun çalışmalarıyla ortaya çıkan 1961 tarihli Cenevre Toplantısı, 1964 yılında yürürlüğe konmuştur. Amaç; Avrupa ülkeleri arasında ticaretin gelişmesine yardımcı olurken, uluslararası anlaşmazlıkların sonuçlanmasında (tahkim) işleyişe engel unsurları da gidermektir. Uluslararası ticari ilişkilerde tahkim sözleşmesinin imzalanması, tahkim usulü ve hakem kararı sözkonusudur. Uluslararası tahkim, iki ve çok ulus arasındaki anlaşmazlıklarla düzenlenmiştir. Uluslararası tahkim’in tüzük ve hükümlerinin bilinmesi; en az gerçekleştirilen ticaret hacmi kadar önem taşımaktadır. Türkiye, ikili yatırım anlaşmalarının yanısı-

ra, Devletler ve Diğer Devletlerin Yurttaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesi Hakkında Toplantı'ya (ICSID) taraftır.

Yasalarımıza göre, derneklere sadece gerçek kişiler üye olabilmektedir. Yabancı gerçek kişilerin üye olabilme hakkı ise, Türkiye'de yerleşmiş olması koşuluna bağlanmıştır. Günümüzde büyük şirketler profesyonel yöneticilerle idare edilmektedir. Yönetici başka bir şirkete geçtiği zaman üyeliği devam etmektedir. Bu nedenle tüzel kişiliğe sahip kuruluşlara da üyelik hakkı tanınmalıdır. Yabancıların üye olma hakkı ise, yabancı sermayenin yurda girmesi, o kuruluşun koyduğu sermaye için yetkili organlarda görev alması günümüz piyasa şartları için çok yararlı sonuçlar doğuracaktır. Derneklerin üst kuruluş oluşturması da çok zorlaştırılmıştır. Bunun için kuruluş amaçları aynı olan en az 5 derneğin biraraya gelmesi ile Federasyon, en az 3 federasyonun bir araya gelmesi ile Konfederasyon oluşturulmaktadır. Bu durum AB içindeki girdi sağlayan kuruluşların örgütlenme modeli ile tezat oluşturmaktadır.

GLOBALLEŞEN DÜNYA'DA TÜRKİYE ET VE SÜT SANAYİİ

Prof.Dr. Erkan BENLİ *

Et ve süt içerdikleri protein yapıları, mineral maddeler ve vitaminler bakımından insan beslenmesinde yerine bitkisel kökenli olanların ikame edilemediği hayvansal orijinli temel protein kaynaklarını teşkil etmektedir.

Bu gün için ülkelerin beslenme ve gelişmişlik düzeylerinin tespitinde kişi başına tüketilen süt miktarı önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir.

Bu tebliğde sizlere globalleşen Dünya'da Türkiye et ve süt sanayii ile ilgili bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

1900 lü yılların başından bu yana Dünya' da bir globalleşme kavramı yaşanmaktadır.

Nedir globalleşme?

Globalleşme aslında sanayi ve tarımda gelişmiş olan ülkelerin üretim fazlalıklarını üretim yetersizliği içerisinde olan ülkelere ihraç imkanını yaratma bakımından ortaya konan bir strateji şeklinde tanımlama olarak ifade edilebilir. Bunun somut bir ifadesini gelişmiş olan ülkelerin gelişmekte olan ülkelerin rekabet şansı düşük olan alanlardan çekilerek göreceli üstünlükleri olan hususlarda yoğunlaşmaları gerekliliği şeklinde ki önerileri teşkil etmektedir.

Kalite ve sağlık yönünden standartların yüksek olduğu ülkeler üretim zincirinin alt ucundaki diğer ülkelerin üretimlerinde de aynı standartların olmasını şart koşmakta, böylelikle gümrük vergilerinin karşılıklı olarak azaltıldığı bu dönemde bu standartlar tarife dışı engeller olarak kullanılmaktadır..

Çevre, sağlık ve kalite standartları artık firmaların rekabet gücü üzerinde önemli ve belirleyici faktörler arasına girmiştir. AB'nin 249 mal için çıkarmış olduğu çevre standartları ile ilgili 48 lisanstan hiçbirini geliştirmekte olan ülkelere vermeme si bunun tipik bir örneğini teşkil etmektedir. Böylelikle geliştirmekte olan ülkelerin gelişmiş olan ülkelere pazarlarına girişleri pratikte zorlaştırılmakta, geliştirmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelerin daimi bir pazarları haline getirilmek istenmektedir. (Kaynak : TEAE. AB Kalite ve Sağlık Standartlarının Türk Gıda Sanayi Sektörü Rekabet Gücü Üzerine Etkisi Mart 2001 Ankara)

* SETBİR Genel Sekreteri

Buna karşı Dünya Ticaret Örgütü ise haklı olarak bu tekelci zihniyete karşı tarife dışı engellerin kaldırılmasına, ortaya yeni düzenlemeler getirmeye çalışmaktadır.

Bu gün için Dünya 'da bazı kaynaklara göre 800 milyon insan açlık sınırında olup 1.5 milyar insan ise yetersiz beslenmektedir. Dengesiz beslenen fertlerin sayısı bilinmemektedir.

Dünya 'da açlık ve yetersiz beslenmenin ortadan kaldırılması ve bütün insanlar için sürdürülebilir gıda güvencesinin sağlanması amacıyla 1996 yılında Roma 'da yapılan Dünya Gıda Zirvesinde Dünya Gıda Güvencesi Roma Deklarasyonu ve Dünya Gıda Zirvesi Eylem Planı kabul edilmiştir.

Zirveye katılan ülkeler belirlenen eylem planına göre çalışmalara başlamışlardır.

Türkiye, Roma Anlaşmasını müteakip 31 Temmuz 1959 Avrupa Ekonomik Topluluğuna üyelik için ilk müracaatını yapmış, 12 Eylül 1963 tarihli Ankara Anlaşması ile tam üyelik baş vurusunda bulunmuş, 1996 yılı başında anlaşmaların öngördüğü biçimde gerekli hazırlıkları ve tarımsal uyumu sağlamadan Gümrük Birliğini gerçekleştirmeyi üstlenmiş, Uruguay Raund Nihai Senedinin öngördüğü yükümlülükleri yerine getirme ve 1.1.2001 tarihine kadar AB' nin 3. Ükelere karşı uyguladığı dış ticaret politikasına tamamen uyum göstereceğini taahhüt etmiş, ortaklığa geçiş dönemi 1 Ocak 1973 te yürürlüğe konmuştur.

Türkiye 'nin 1999 yılında Avrupa Birliğine aday ülke statüsüne girmesi de tarım politikası arayışlarına yeni bir boyut kazandırmıştır.

Konuya bu anlaşmalar ve anlaşmaların Türkiye'ye getirmiş olduğu yükümlülükler ve ilişkileri irdelemeden ana hatlarıyla bakmakta yarar bulunmaktadır.

Günümüzde AB, üyelerinin sanayi ve tarımdaki dominant yapılarıyla ve organizasyonel yapılanmalarıyla çok önemli bir güç haline gelmiştir.

AB nin ise en önemli konusunu tarım ve özellikle hayvancılık teşkil etmektedir. AB gıda standartlarının yükseltilmesi için gerekli çalışmalara başlamış ve tüketicilere sunulan gıda ürünlerini bilimsel risk analizleri yöntemleriyle denetleyecek, güvenli ve kaliteli gıda arzını sağlayacak tedbirleri belirleyerek Beyaz Kitap'ta yayınlamış, Kasım 2000 de Avrupa Gıda Otoritesini oluşturmuştur.

Gıda Kanunlarının genel prensiplerini ise Yeşil Kitap' ta belirlemiştir.

Bir diğ er husus Kodeks Alimentarius adını alan gıdalardaki normları belirleyen düzenlemelerdir. Ülkeler üretmiş oldukları gıda maddelerini ihraç etme durumunda Kodekste belirtilen normlara uygun olarak üretmek zorundadırlar.

Türkiye Tarım ve Köy işleri Bakanlığınca 1995 yılında 560 sayılı Kanun Hük münde Karamame ile “Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair” düzenlemeleri başlatmış ve Kodeks Alimentariusu uygun olarak en önemli olanlarından başlamak üzere gıda kodekslerini yayımlayarak uygulamaya başlamıştır.

Ekonomik kalkınmışlık seviyesi yüksek olan bu toplumun tüketmekte oldukları ürünlerin çevre, sağlık ve kalite açısından daha seçici olmaları, AB ülkelerine ihracat yapacak, gelişmekte olan ülkelerin de belirledikleri standartlara uygun üretim yapmalarını istemeleri doğal olmakla beraber, bu ülkelerin bu standartları sağlama-ları için gerekli mali ve teknolojik imkanları yaratmadaki sıkıntıları göz ardı edilmektedir.

“Tarladan Sofraya” prensibinin benimsendiği yeni yaklaşımda üretim zinciri de denetime tabi tutulmakta ve yapılan son düzenlemede gıda güvenliğinde sorumluluk tamamen sanayiciye yüklenmektedir. Belirlenen eylem planında 2003 yılına kadar kalite, sağlık ve çevre standartlarıyla ilgili çok sıkı tedbirlerin uygulanması planlanmıştır.

Özellikle son zamanlarda çevre ile etkileşim göz önüne alınarak çevreye olumsuz etkiler bırakmayan, çevre duyarlı, sürdürülebilir ve uygulanabilir üretim metotları ortaya konmaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmasına ek anlaşmaları ile güvenli, kaliteli ve çevreye zarar vermeyen gıda ürünlerinin ticaretinin kurallarına açıklık getirilmiştir.

Bunları sağlama bakımından İyi Hijyen Uygulamaları (Good Hygine Practice GHP), İyi Üretim Uygulamaları (Good Manufacturing Practice GMP), Standart Sanitasyon Uygulamaları (SSOP), İyi Laboratuvar Uygulamaları (GLP), Engeller Teknolojisi (Hurdul Teknoloji) ile birlikte uygulanacak, kısaca HACCP olarak adlandırılan (Kritik Kontrol Noktalarında Tehlike Analizi Yöntemi) ile gıda hijiyen ve güvenliğini garanti altına alan, (ISO 9000 serisi) ile kalite ve yönetim sistemi uygulayan, (ISO 14000) ile çevreye duyarlı, (SA 8000) ile sosyal sorumlulukları yerine getiren firmaların rekabet üstünlüğünü sağlayabileceği gerçeği göz ardı edilemeyecek en önemli hususları teşkil etmektedir. Bu üç temel düzenleme yüzyılımızın olmazsa olmaz unsurları haline gelmiş olup, AB ülkelerine ihracat yapabilmenin ön şartlarını teşkil etmektedir.

Ayrıca AB pazarına ihracat yapacak kuruluşlarımızın pazarda pay alabilmeleri öncelikle ürünler için yukarıda belirtilen standartlara ve AB' nin 92/46/EEC Temel

Süt Direktifi ve eklerindeki hususlara, 94/46/EEC Konsey direktifi doğrultusunda kalite ve hijyen kurallarına uygun üretime bağlıdır.

Yalnız tarım üreticilerini değil, tüketicileri ve sanayicileri de piyasada oluşabilecek olumsuz gelişmelerden koruyacak ABD Federal Süt Düzenleri (FMMO), İngiltere Süt Bordu'nu, 1933 lü yıllarda kurmuş, AB FEOGA gibi sistemlerini ve piyasayı reğüle organizasyonları gerçekleştirmişken, bizler hala Süt ve Et Konseylerini yasal olarak kuramamış durumda bu konuların tartışmasını yapmaktayız.

OECD kayıtlarına göre ABD çiftçi başına yıllık 13275 \$, AB 15625 \$ destekleme yaparken Ülkemizde desteklemeler kaldırılmış ve yerine Doğrudan Gelir Ödemesi adı altında üretimi teşvik edemeyen, yönlendiremeyen bir sistem içerisinde güllünc destekler verilmeye başlanmıştır.

Gerek Dünya Bankası ve gerekse AB ülkeleri tarım ve hayvancılıkta fiyat desteklerinin azaltılmasını ve hatta kaldırılmasını talep etmekte, Türkiye GATT Uruguay Raund Tarım Anlaşması Kararlarına uyma mecburiyeti içinde gelişmiş ülkelerin subvansiyonlu ürünleriyle haksız rekabete uğramaktadır

AB' ye üye olmadan, OTP' ye uyum sağlanmadan ve AB' nin mali imkanlarından (FEOGA ve diğer fonlar) faydalanmadan AB' ye adaylık süreci içerisinde tarım ürünlerinin Türkiye' de AB arasında gümrük birliğine dahil edilmesi (serbest dolaşım) Türk tarımı açısından son derece sakıncalı olmaktadır.

Tabiidir ki Türkiye'nin AB aday ülke konumu içerisinde tam adaylığının gerçekleşmesinden önce ülke üretici ve sanayicisinin menfi yönde etkilenmemesi için yapması gereken düzenlemeler bulunmaktadır.

Bütün bunları neden anlattığıma gelince.

Türkiye yukarıda belirtilen uluslar arası kural ve kaidelerine uymak, uluslar arası kuruluşların ve AB nin önemli olan ve bir kısmı belirtilen regülasyonlarına uygun olarak gıda maddesi üretmek zorundadır. Tabiidir ki Et ve Süt ürünleri üretimi de bu kurallara uyma durumundadır.

Bu açıdan sanayicimizin Dünya'da ve AB' de meydana gelen değişimleri, gelişmeleri yakından izlemeleri ve şimdiden bünyelerini ona göre düzenlemeye başlamaları kaçınılmazdır.

TÜRKİYE 'DE MEVCUT DURUM

2000 Genel Tarım Sayımına göre Türkiye 'de 3.967.000 tarım işletmesi bulunmaktadır. İşletmelerin yaklaşık % 3.6 'sı yalnız hayvancılık ve % 96.4 'ü bitkisel

üretim ile hayvancılığı birlikte yapmaktadır. Söz konusu işletmelerin yaklaşık % 35 'i 0 -2 hektar, % 32 'si 2 - 5 hektar arasında, % 28 'i 5 - 20 hektar arasında ve % 5 'i 20 hektarın üzerinde arazi büyüklüğüne sahiptir. Ortalama işletme büyüklüğü ise yaklaşık 5.9 hektardır.

2000 yılı DİE verilerine göre 10.761.000 baş sığır varlığımızdan %39.18 i düşük verimli yerli ırk, % 44.02 si orta verimli melez ırk ve ancak %16.78 i yüksek verimli hayvanlardan oluşmuştur. Küçükbaşlarda toplam koyun sayısı 28.492.000 olup % 97 sini yerli ırklar teşkil etmektedir.

Hayvancılık işletmelerinin % 46 sında işletme başına düşen büyükbaş hayvan sayısı 1-4, %21.85 inde 5-9, 57.76 sında 10-19, %1.5 inde 20-49, %0.08 inde 50-99 hayvan bulunmaktadır. 100' den fazla büyükbaş hayvan barındıran işletmelerin oranı oldukça düşük (% 0.01) bir düzeydedir.

İşletmelerin % 18.15'inde küçükbaş hayvan sayısı 1-19, %15.17 sinde 20-49, %8.29 unda 50-99 baş arasında değişmekte olup, % 4.59' unda da 100' ün üzerindedir. İşletmelerin % 23' ünde sığır, % 54' ünde koyun ve keçi yetiştirilmektedir. Bu sayılar ekonomik üretim kapasitesinin çok altındadır. Ayrıca bu işletmeler arasında "entansif hayvancılık" yapanların sayısı oldukça azdır.

Dolayısıyla düşük maliyetli üretimler yapabilen ihtisaslaşmış işletmelerin azlığı hem sektörü hem de üreticileri olumsuz etkilemektedir. Sanayicimiz kaliteli hammadde temininde zorlanmaktadır

Ülkemiz hayvanlarının genetik verim kapasitesi düşük bulunmaktadır.

Türkiye'de, sığır karkas ortalama ağırlığı 180 kg civarında iken AB de bunun iki katı olarak 350 kg, 1996 yılı itibariyle sığırdaki hayvan başına süt verimi 1.586 lt/yıl/baş; 1998 yılında 1.609 lt/yıl/baş olup, AB'de 1996 yılındaki verimin 5.387 lt/yıl/baş olduğu göz önüne alındığında verim ortalamasının Türkiye'den süt verimi bakımından yaklaşık 3.5 kat fazla olduğu görülmüştür.

1998 yılında Süt tüketiminde Dünya ortalaması kişi başına 93.7 litre civarında olup (ABD'de 292.0 litre, AB'de 342.5 litre) Türkiye'de 155 litre olarak hesaplanmaktadır.

Bu rakam 2000 yılında 146.17 litreye düşmüş olup, 23 litrelik kısmı içme sütü (sağlıklı ambalajda olan kısmı 6 litre) geri kalanı süt eşdeğeri süt ürünleridir.

Yıllık ortalama süt üretimi 10 milyon ton civarındadır. Ancak son yıllarda azalma göstermektedir. DİE verilerine göre 2000 yılında üretim 9.793.962 ton olup, 2001 yılında üretimin 8.146.000 ton olduğu tahmin edilmektedir.

Üretilen sütün %40 kadarı işletme içerisinde tüketilmekte, 2000 yılı verilerine göre %21.8 i modern işletmelerde işlenmekte, geri kalanın %50'si sokak sütü olarak satılırken, %50 si de hijyen şartlarının ne olduğu bilinmeyen ve denetlenmeyen mandralarda süt ürünlerine işlenirken, gelişmiş ülkelerde ise işletme içerisinde tüketilen kısım % 2-3 dolaylarında olup geri kalan %97-98 i modern tesislerde işlenmek üzere pazarlanmaktadır.

Türkiye'de 24.000 civarında gıda üretim kuruluşu bulunmakta olup bunların ancak 6.000 kadarının Tarım ve Köyişleri Bakanlığı gıda sicil kaydı bulunmaktadır.

Süt ve süt mamulleri sanayii işletme sayısı gıda sanayiinin % 16 sını teşkil etmektedir.

Süt işleme tesisleri 3850 civarında yıllık kapasiteleri 1000 ton ve üzeri olanların sayısı 1300 kadar olup toplam kapasiteleri 6.153.775 ton'dur.

Süt sanayiinde ürün cinslerine göre değişimle birlikte fiilen kullanılan üretim kapasitesinin 1996 yılında % 14.9 ile %60.4 arasında değişmekte olduğunu görmekteyiz

Türkiye'de halen 803 adet belediyelere, 96 adet özel sektöre, 9 adet Et ve Balık Kurumuna ait olmak üzere toplam 908 adet kombina ve mezbaha bulunmakta olup, yıllık 1.370.430 ton büyükbaş, 690.165 ton küçükbaş eti olmak üzere toplam 2.060.595 ton kurulu kapasite mevcuttur.

2000 yılında kırmızı et üretimi 370 .000 ton iken, 2001 yılında düşüş gösterek 259 .000 ton olarak gerçekleşmiştir. Bir bu kadar da kayıt dışı üretim olduğu tahmin edilmektedir.

Ülke genelinde kırmızı et tüketimi, kişi başına yaklaşık 15-16 kg'dır. Bunun 9.5-10 kg' ı sığır, 5-5.5 kg'ı koyun, keçi ve manda etidir. AB ülkelerinde ise, kişi başına düşen sadece sığır eti 18-26 kg'dır. Koyun, keçi ve domuz eti ile birlikte 76 kg'a kadar ulaşmaktadır.

Ülkemizde en az artan nüfus oranına paralel olarak et ve süt üretiminin artması gerekirken maalesef son yıllarda maliyetlerdeki artış, yaşanan ekonomik krizler sonucu tüketicilerin satın alma gücünde meydana gelen talep daralması sonucu üretimler de düşmekte , dolayısıyla kişi başına düşen et ve süt tüketimi azalmaktadır.

SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Ülkemiz hayvancılığında genetik verim kapasiteleri ıslah programları ve projeleriyle mutlaka artırılmalıdır. İhracatımıza engel teşkil eden Hayvan hastalık ve zararlılarıyla daha etkin mücadele edilmelidir.

Üretimdeki girdi fiyatlarının yüksekliği üretimi caydırıcı seviyelere getirmiştir. Hükümet destekleme politikalarını yeniden gözden geçirmeli ve mutlaka girdi subvansiyonları yapılmalıdır. Tarımsal kredi faiz oranları düşürülmeli vadeler uzatılmalıdır.

Ekonomik üretim yapabilecek optimal işletmelerin kurulması teşvik edilmelidir.

Üreticilerin modern tarımsal metotlar konularında eğitimleri daha yoğun ve etkin bir seviyeye getirilmelidir.

Üreticilerin örgütlenmeleri desteklenmelidir.

Kayıt dışı üretimler etkin bir şekilde denetlenerek ortadan kaldırılmalıdır.

Et ve Süt gibi gıda maddeleri temel besin maddesi olarak kabul edilmeli ve KDV oranları mutlaka düşürülmelidir.

Tüketimi teşvik edecek “ Okul Sütü Programları ” gibi uygulamalar hükümet politikaları haline getirilerek süreklilik kazanmalıdır.

İthalat disipline edilmeli, ihracatı teşvik edecek tedbirler alınmalıdır.

Ürün destekleme ve pazarlama (girdi-çıktı piyasaları) organizasyonlarının yasal ve yapısal olarak kurulması sağlanmalıdır

Son olarak birkaç yerde daha söylediğimiz bir ifadeyi burada bir kere daha ifade etmek istiyorum.

Sonuç olarak Türkiye Tarımında; Bulunduğu iklim kuşağı, toprak, su, güneş, insan varlığı açısından son derece uygun olan bu potansiyeli değerlendirerek, çevre bilinci içerisinde sürdürülebilir modern tarım tekniklerinin ülke düzeyinin tamamında uygulanmasını yaygınlaştırmış, birim alan veya birim üniteden alınan verim ve kalite açısından ileri düzeyde en ekonomik maliyetli ürünlerin alındığı, bölgesinde gıda güvenliği ve güvenilirliği açısından lider, tarımsal ihracatının gelişmiş olduğu, üreticilerin sosyal, kültürel ve ekonomik seviyelerinin yükselmesini sağlayarak daha müreffeh bir Türkiye'nin yaratılması için :

Tarımda yeniden bir yapılanma içinde, üretici, sanayici ve pazar arasında gerekli entegrasyon sağlanması, yukarıda ana hatlarıyla belirtilen problemler ve çözüm önerilerinin yasal desteklerle desteklenmesi koşuluyla ülke hayvancılığının ve buna bağlı sanayiinin geliştirilmesi mümkün olabilecektir.

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) VE TÜRKİYE'DE ŞEKER POLİTİKALARI

Taylan KIYMAZ *

1. Avrupa Birliği'nde Şeker Politikaları

AB'de şeker piyasasının tek bir sistem dahilinde düzenlenmesi ve ülkeler arasında politika birliğinin sağlanması yürürlükte bulunan 1785/81 sayılı Yönetmelik ile gerçekleştirilmektedir. Temelde hububat ortak piyasa düzeni örnek alınmakla birlikte şeker ortak piyasa düzeninin kendine has düzenlemeleri de bulunmaktadır:

- Müdahale alımları ham maddeye (şeker pancarı veya şeker kamışı) değil, son ürüne (ham ve rafine [beyaz] şeker) uygulanmaktadır.
- Üretim kotalarla sınırlandırılmıştır.
- Destekleme sistemi diğer piyasa düzenlerinde olduğundan daha fazla kendini finanse edebilecek şekilde düzenlenmiştir.
- Afrika, Karayip ve Pasifik (ACP) ülkeleri ile yapılmış olan Lomé Anlaşması nedeniyle

AB piyasasında belli miktarda şeker için giriş garantisi tanınmaktadır.

İlk defa 1968 yılında oluşturulan şeker ortak piyasa düzeni pancar ve kamış şekeri için geçerli olmuş, 1977 yılında bunların doğrudan yerini tutan izoglikoz da sistem içerisine alınmıştır. En son 1994 yılında inülin şurubu sisteme dahil edilmiştir (Agra-Europe).

i. Kapsam ve Bazı Uygulamalar

AB Şeker Rejimine dahil başlıca ürünler: Beyaz şeker (tatlandırıcı ya da renklendirici içermeyen ve kuru halde ağırlık itibarıyla % 99,5 veya daha fazla oranda saf ürün içeren şeker), ham şeker (tatlandırıcı ya da renklendirici içermeyen, ve kuru halde ağırlık itibarıyla % 99,5'dan daha az oranda saf ürün içeren şeker), izoglikoz (glikoz ve onun polimerlerinden (nişasta dahil) üretilen ve kuru halde ağırlık itibarıyla en az % 10 fruktoz içeren) ve 1994 yılında sisteme katılan inülin şurubudur (inülin veya oligofruktozların hidrolizi ile elde edilen ve kuru halde iken içinde serbest durumda en az % 10 fruktoz veya sukroz bulunan ürün).

* DPT Planlama Uzmanı

Adı geçen ürünler için üretim dönemi 1 Temmuz ile izleyen yılın 30 Haziranı arasındadır. Şeker pancarı ya da şeker kamışı yetiştiricilerinin hayat standartlarını ve işlerini güvence altına alan ve şeker piyasalarında dengeyi gözetten bir yapının oluşmasını teminen; her yıl, rafine şeker için bir hedef fiyatın belirlenmesi, üretim açığı bulunmayan bölgelerden (kuzey Fransa) elde edilen rafine ve ham şeker için bir müdahale fiyatının, üretim açığı bulunan bölgelerden (İrlanda, İtalya, İngiltere, Portekiz) elde edilen rafine ve ham şeker için ise türetilmiş müdahale fiyatının uygulanması öngörülmüştür. Açığı bulunan bölge, üretim kotasının normal tüketimin altında kaldığı bölgeyi tanımlamaktadır. Müdahale fiyatı, hedef fiyatın % 95'i seviyesindedir.

Ham şeker için müdahale fiyatı, rafine şeker müdahale fiyatından işleme maliyeti ve verimle ilgili oranlar düşülerek belirlenir. Şeker pancarı için ise, her yıl, rafine şeker müdahale fiyatıyla aynı esnada bir temel fiyat ilan edilir. Pancar temel fiyatı belirlenirken rafine şeker için ilan edilen müdahale fiyatı ile pancarın işleme masrafları, verimi, işletmenin melas satışından elde edeceği gelir ve pancar işletmeye gelene kadar oluşan maliyetler gözönüne alınır.

Pancar için ilan edilecek bir temel fiyat ile üretim kotası sistemine bağlı olarak A tipi şeker işlenecek A tipi pancar için bir minimum fiyat belirlenmektedir. B tipi şeker işlenecek B tipi pancar için de bir minimum fiyat belirlenerek şeker pancarı işleyenlerin daha düşük fiyatlarla ham madde temin etmesi önlenmiş, böylece üretici korunmaya çalışılmıştır.

A pancarı için minimum fiyat, pancar temel fiyatının % 98'i, B pancarı için % 60,5-68'ine eşit olmaktadır. İşleyicilerin şeker pancarını alacakları fiyat en az bu minimum fiyat olup kaliteye göre fiyat değişebilmektedir. Şeker pancarı, hayvan yemi olarak kullanıldığı takdirde ya da şeker ve işlenmiş ürünlere işlenerek ihracatı söz konusu olduğunda müdahale fiyatına eşit ya da düşük bir fiyatla satılabilmektedir.

Politika hedeflerine varmak için, gerektiğinde müdahale kuruluşları tarafından müdahale fiyatlarıyla alım yapılması söz konusudur. Müdahale alım sistemi şekerde çok nadiren kullanılmış, en son 1986/87 üretim döneminde uygulanmıştır.

ii. Kota Sistemi

Toplulukta ürün fazlasının neden olduğu stoklar nedeniyle üreticilerin ürün fazlalarından kendilerinin sorumlu olduğu bir kota sistemi oluşturulmuştur.

Şeker konusunda ilk düzenlemenin yapıldığı 1968 yılından itibaren kota sistemi uygulamasına başlanmıştır. İlki 1968/69-1974/75 dönemini kapsayan uygulama, daha sonraki dönemlerde beş yıllık periyotlarla devam etmiştir.

1981 yılında yayımlanarak yürürlüğe girmiş bulunan, 1785/81 sayılı yönetmelikte, 1981/82 kampanya döneminden 1985/86 kampanya dönemine kadar uygulanacak kotalarla ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. Sonraki yıllarda kota uygulama süreleri birkaç defa uzatılmış ve kota miktarları tekrar belirlenmiştir. 1986/87-1990/91 dönemi için yapılan düzenlemelerin ardından 1995/96 üretim dönemine kadar her yıl yeni düzenleme getirilmiş ve en son GATT Uruguay Turu Tarım Anlaşması'nın uygulama dönemi olan 1995/96 ile 2000/01 arası dönemde uygulanmak üzere kota düzenlemeleri yapılmıştır. Kotalar, 1981/82 döneminde saptanan miktarların devamı gibi olmakla birlikte, yeni katılan ülkeler ve inülin şurubunun sisteme dahil edilmesi nedeniyle bazı ekleme ve düzeltmeler yapılmıştır.

Öte yandan, yüksek fruktoz şurubu (izoglikoz) için herhangi bir destekleme önlemi alınmamış yalnızca, şekerde olduğu gibi üretim kotalarına tabi tutulmuştur.

Üye ülkeler, kota sistemi içinde kendilerine tahsis edilen A ve B kotalarını belirlenen şartlarla her şeker ve izoglikoz üreten işletmeye dağıtmaktadırlar. Bu uygulamada :

- A şeker ve A izoglikoz, işletmenin belli bir kampanya döneminde kendi A kotasında ürettiği şeker veya izoglikoz miktarı;
- B şeker ve B izoglikoz, işletmenin belli bir kampanya döneminde kendi A kotasının dışında ancak, A ile B kotası toplamını geçmeyecek şekilde ürettiği şeker veya izoglikoz miktarı;
- C şeker ve C izoglikoz, işletmenin belli bir kampanya döneminde kendi A ile B kotası toplamının dışında ürettiği şeker veya izoglikoz miktarı, olarak tanımlanır.

Bir işletmenin B kotası, A kotası için duyurulan temel kotanın % 10'undan az olamaz. İzoglikoz için saptanan B kotası A kotasının % 23,55'i olarak hesaplanmıştır.

Üye ülkeler işletmelerin A ve B kotalarından bir miktarını azalttıkları takdirde bunu aynı bölge içerisinde bulunan diğer işletmelere dağıtırlar. Kota ile sınırlandırılan şeker üretimi fazlası olan C şeker ya da C izoglikoz, herhangi bir iç pazar ya da ihracat desteği almaksızın ve daha fazla işlem görmeden kampanya yılı içerisinde 1 Ocak tarihine kadar ihraç edilmelidir.

Her ülkede, şeker işleyen sanayi kuruluşları kendilerine sağlanan üretim kotasını doldurma garantisini elde edebilmek için şeker pancarı üreticilerini temsil eden kurumlarla anlaşmalar (Interprofessional Agreements) yapma yolunu seçmektedirler. Bu anlaşmalar yoluyla yetiştirici ile işleyici arasındaki sözleşmeye dayalı tüm ilişkiler, yani; satın alma, teslim, kabul ve ödeme koşulları düzenlenir.

iii. Kotaların Sonraki Üretim Dönemine Aktarımı

Her işletme A kotası dışında (B ya da C kotasına dahil şeker) yaptığı tüm ya da bir bölüm üretimi, bir sonraki kampanya dönemine aktarabilir. Bu üretim aktarılan yılın şeker üretimi sayılır. Sonraki yıla aktarılması düşünülen miktarın depolama maliyetleri karşılanır. Eğer bir sonraki yıla aktarılan C kotasına dahil şeker ise, aktarılan miktar sonraki yılın A kotası üretimi içerisinde değerlendirilir. Aktarılan miktar, A kotasının % 20'sini aşamaz. Aktarım yapılmasındaki amaç, kota üretimindeki noksanlığa karşı bir tedbir oluşturması ve C kotası şekerin ihraç zorunluluğundan kurtulma imkanı da bulunmasıdır.

iv. Üretim Vergisi

A ve B şekeri için işleyicilere bir temel üretim vergisi uygulanır. Bu vergi Topluluk talep fazlası üretilen şekerin ihraç masraflarını karşılamak üzere alınır. Vergiye esas olan değer rafine şeker müdahale fiyatının % 2'sine eşittir. Şekerden elde ettikleri gelire göre, şeker işleme sanayii ile pancar üreticisi arasında vergi yükü sırasıyla % 40 ve % 60 oranında dağıtılmaktadır. Kota/üretim vergisi düzenlemeleri üreticiye pancar fiyatı ödemeleri sırasında yansır. İşleyici, ham maddeyi alırken verginin üreticinin payına düşen bölümünü fiyattan düşmektedir. İzoglikoz-da uygulanan üretim vergisi, şeker üreten işleyicilerin verdiği vergi oranındadır.

İhraç edilebilir üretim fazlasını elden çıkarma masraflarını karşılamada alınan vergilerin getirisi yetersiz kaldığından, B kotası rafine şeker müdahale fiyatının en fazla % 30'una kadar bir ek vergi kesilmektedir. Bu kesintinin de yetersiz kalması durumunda % 7,5 oranında ek bir kesintinin yapılması öngörülmüştür.

v. Minimum Stok Sistemi

Normal arzın temini açısından, Topluluk düzeyinde veya bir bölgeye özgü olarak minimum stok sistemi etkin bir tedbir olarak kullanılır. Bu sistemin getirilmesinin nedeni, 1970'li yıllarda Toplulukta yaşanan şeker kıtlığı olmuştur. Prensipten olarak minimum stok, A kotasının % 5'i veya gerçekleşen üretim kotanın altındaysa, bunun % 5'idir. Depolama masrafları karşılanırken minimum stok miktarı da hesaba katılır. 1995/96 üretim dönemi itibariyle tutulması gereken minimum stok oranı % 3'e düşürülmüştür. İzoglikoz için de bir minimum stok miktarı belirlenmektedir.

vi. Depolama ile İlgili Düzenleme

Şeker üretiminin mevsimselliği nedeniyle, şeker arzının yıl içerisinde düzenli şekilde yapılabilmesi ve tüketiciye makul fiyatlarla ulaştırılması açısından depolama maliyetleri aylık olarak karşılanmaktadır. Gerek Topluluk kaynaklı ham maddelerden elde edilmiş olan şeker, gerekse tercihli olarak ithal edilmiş ham madde-

lerden elde edilmiş olan şekerin depolama maliyetleri için bir yardım ödenir. Bu yardımlar; şeker fabrikalarına, şeker ticareti ile iştigal eden uzman tüccarlara ve müdahale kuruluşlarına ödenmektedir. Depolama yardımı için gerekli olan kaynak, şeker satışlarından kesilen bir depolama vergisi yoluyla karşılanır. Kendi kendini finanse eden bu uygulama, kesintilerin tüketici fiyatlarına yansımını gerektirmektedir. Depolama yardımı miktarı tüm Toplulukta aynıdır (Agra-Europe).

vii. Üçüncü Ülkelerle Ticaret

İzoglkozun da dahil olduğu ortak şeker piyasası, ortak ticaret sistemini getirmektedir. Oluşturulan ticaret sistemi, ithalat vergileri ile ihracat yardımlarını içermekte olup Topluluk içi fiyatların dengede bulunması ve dünya pazarlarındaki fiyat dalgalanmalarından etkilenilmemesini sağlamaktadır. Üçüncü ülkelerden yapılan ithalattan alınan vergiler, üçüncü ülkelere yapılacak ihracata verilen yardımlara ayrılmaktadır. Söz konusu vergiler rafine şekerde, Topluluk içi fiyatlar dünya piyasalarındaki fiyatlardan daha yüksek bir noktada olduğu için, izoglkozda ise, Topluluk sanayiini koruma amacına dönük olarak uygulanmaktadır.

1995 yılında uygulama değişmeden önce, her yıl rafine şeker, ham şeker ve melas için bir eşik fiyat ilan edilmiştir. Rafine şeker için eşik fiyat; hedef fiyata Topluluğun en fazla üreten bölgesinden en az üreten bölgesine yapılan taşıma masraflarının ve birim üretimden yapılan kesintilerin eklenmesiyle bulunmuştur. Her ürün için, Topluluk sınırındaki bir noktada cif fiyatları hesaplanmıştır. Cif fiyatları, dünya piyasalarından en uygun koşullarla elde edilebilecek ürün için, bu piyasalardaki fiyatlara dayalı olarak ve eşik fiyatın uygulandığı ürün ile aynı standart kalitede ürün esas alınarak hesaplanır.

Rafine şeker, ham şeker ve melasa uygulanan ithalat vergisi, eşik fiyattan cif fiyatın çıkartılmasıyla bulunmuştur.

GATT Uruguay Turu Tarım Anlaşması ile birlikte 1995/96 kampanya döneminden itibaren ithalat vergileri yerine gümrük vergilerinin uygulanmasına başlanmıştır. Şeker sektöründe gümrük vergileri 1995/96 - 2000/01 üretim dönemleri arasında kapsayan altı yılda % 20 oranında azaltılmıştır.

Topluluk pazarının korunması amacıyla "tetik fiyatlar" ilan edilmiştir. Cif ithal fiyatları tetik fiyatların belli oranlarda (fark % 10'dan fazla olmak kaydıyla) altına düştüğünde ek ithalat vergisi uygulamasına başvurulabilmektedir.

Şekerin doğrudan ya da mamullere işlendikten sonraki ihracatlarında ürünlerin inya piyasa fiyatları esas alınarak Topluluk fiyatlarıyla olan farka göre ihracat yardımı ödenmektedir. Ham şekerde ödenen yardım, rafine şekerdekini geçemez.

Şeker alternetifi tatlandırıcılardan kimyaca saf fruktoz ithalatının şeker ve izoglikoz üretim kotası düzenlemelerini olumsuz etkilememesi için ithalatta kota uygulamasına 1990 yılında başlanmıştır. Ayrıca, diğer tatlandırıcılardan aspartamın üçüncü ülkelerden yapılan ithalatı gözetim altında tutulmaktadır.

viii. Tercihli İthalat Sistemi

Tercihli ithalata konu olan mal, ham ya da rafine kamış şekeridir. Topluluk üyesi ülkelerin eski sömürgelerinin bulunduğu ACP [Afrika, Karayip ve Pasifik] ülkelerinin taraf olduğu Lomé Anlaşması uyarınca ve bazı deniz ötesi ülkeler ile Hindistan'dan, Topluluğa rafine şeker eşdeğeri olarak yılda ortalama 1,3 milyon ton ham şeker ithal edilerek rafine edilmektedir. İthalat garanti edilen fiyatlarla yapılır. Söz konusu fiyatlar, Topluluğun ham ve rafine şeker müdahale fiyatlarıyla aynı olmuştur.

1987/88 kampanya döneminden bu yana uygulanan ve 2000/2001 dönemine kadar uzatılan uygulamaya göre, tek faaliyeti tercihli ithalata konu şekerin rafinasyonu olan işletmelere depolama nedeniyle bir uyum ödemesi yapılmaktadır. Topluluk içi serbest dolaşıma çıkan tercihli ham şekerin rafinasyonu için 100 kg rafine şeker eşdeğeri başına yıllara göre farklılık gösteren ödemeler yapılır.

Topluluk tercihli olarak ithal ettiği miktara eşit bir seviyede şeker ihracatını GATT indirim taahhütleri dışında bırakmıştır.

AB, yeni katılımcı ülkelerin Birliğe girişinden önce tarım politikalarının mali yönden daha fazla yük oluşturmaması açısından bazı önlemleri Gündem 2000 çerçevesinde uygulamaya koymayı hedeflemiştir. 2000/2001 kampanya yılı sonunda süresi dolacak olan AB şeker rejiminin beş yıllık uygulama döneminin sonunda, özellikle ihracat sübvansiyonları konusunda AB'nin DTÖ taahhütlerini yerine getirmekte zorlandığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, daha önceki bölümlerde belirtildiği üzere üretim fazlası şekerin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak üretim kotalarında 115.000 tonluk indirimle gidilmesi ve mali bir tedbir olarak depolama yardımlarının kaldırılması uygulamasının 2001/2002 kampanya yılından itibaren başlatılması kararlaştırılmış ancak asıl reform ertelenerek 2003 yılına bırakılmıştır. 2003 yılında Tarım Anlaşması kapsamında uygulanan "barış hükmü"nin sona erecek olması, yeni müzakereler dahilinde sistem uzatılmadığı takdirde, AB'nin şeker ihracat sübvansiyonu uygulaması ile şekerini ilgilendirmemekle birlikte mavi kutu olarak bilinen politikaların gözden geçirilmesi mecburi hale gelecektir.

AB'nin genişleme süreci içerisinde Doğu Avrupa ülkelerinin şeker üretim ve ticaretleri gözönüne alındığında; Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan gibi ülkelerin önemli miktarlarda üretim yaptıkları ve aralarından Polonya'nın en önemli

ihracatçı ülke konumunda bulunduğu anlaşılmaktadır. FAO verilerine göre, Doğu Avrupa ülkelerinin toplam şeker üretimleri AB üretiminin yaklaşık %20'sini bulmaktadır. Buna karşılık, AB'nin %0,2'si civarında bir ihracat rakamları bulunmaktadır. Mevcut durumda, Doğu Avrupa ülkelerinin önemli şeker fazlalarının olmaması avantaj sayılmakla birlikte, AB'nin yüksek destekleme fiyatı politikaları benimsendiği takdirde üretimde önemli sıçramalar olabilecektir. Zira, bu ülkelerde şeker pancarı ve şeker fiyatları AB fiyatlarının oldukça altındadır. Bu koşullar altında AB, yeni adayların katılımının ardından ya şekerden kaynaklanan maliyetleri ödeyecek ya da reformu hızlandıracaktır.

Diğer taraftan AB'nin tercihli ticaret anlaşmaları yoluyla yürütmekte olduğu şeker ithalat kotası politikaları konusunda 2001 yılında yeni bir gelişme yaşanmıştır. AB'ye Lomé Anlaşması ile şeker ihraç etmekte olan 39 az gelişmiş Afrika, Pasifik ve Karayipler ülkesine 9 az gelişmiş ülkenin daha katılımıyla -bu ülkeler aynı zamanda AB'nin Genelleştirilmiş Preferanslar Sistemi içerisinde yer alan ülkelerdir- bu ülkelere AB'nin "Silahlar Dışında Herşey" inisiyatifi kapsamında tercihli ticaret dahilinde AB pazarlarına silah dışında herşeyi ihraç edebilmeleri olanağı tanınmıştır. Şeker de ithal edilebilecek ürünlerden olmakla birlikte, 2009 yılına kadar belli bir kota dahilinde AB pazarına girmesine izin verilmektedir. Şeker, 2009 yılından itibaren tamamen serbest ticarete konu olacaktır. Bu konu, AB'yi politika değişikliğine götürebilecek nitelikte görülmektedir.

2004 yılında AB'ye katılacak 10 ülkeye beş yıllık (1995-99) ortalama talepleri (Tüketim+DTÖ taahhüdü) çerçevesinde kota dağıtılmaktadır. Malta, Estonya ve Kıbrıs hariç tüm ülkelere kota verilmiştir.

2. Türkiye'de Şeker Politikaları

Türkiye'de şeker pancarı üretiminin teşviği, girdi sübvansiyonları ile destekleme alım fiyatı uygulaması aracılığıyla yürütülmektedir. İthalat kısıtlamaları, yüksek gümrük tarifeleri üretimi desteklemeye yönelik olarak kullanılırken iç piyasa fiyat müdahaleleri aracılığıyla tüketiciye sunulan şekerin fiyatına müdahale edilmektedir. Verimi artırarak üretim ve gelir artışı sağlamak için girdi kullanımı desteklenirken bazı tarımsal hizmetler ücretsiz ya da düşük bedellerle kamu tarafından çiftçiye götürülmektedir.

Şeker politikalarının uygulanması ve doğru şekilde yönlendirilmesinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığına bağlı bir Kamu İktisadi Teşekkülü olan Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TŞFAŞ) görevlendirilmiştir. Şeker üretiminde, 1993 yılında özel statüye kavuşan üç fabrika dışında, tekel oluşturan TŞFAŞ, şeker üretimi, satışı, ihracat ve ithalatı ile yan ürün fiyatlarının tesbitinden sorumlu olmuştur.

Şeker destekleme politikaları DTÖ taahhütleri çerçevesinde iki konu başlığı altında sunulmaktadır. Bunlar iç destek sistemi ve dış ticaret düzenlemeleri olup, dış ticaret düzenlemeleri konusu piyasaya giriş ve ihracat sübvansiyonları alt başlıkları şeklinde verilmektedir.

i. Destek Sistemi

Tarımsal üretime ve ekonomiye büyük katkısı olan şeker pancarı ve şeker üretimi ilk kez Cumhuriyet'in ilk yıllarında dolaylı olarak desteklenmiştir. Şeker sanayi yatırımlarının başladığı Cumhuriyet'in ilk yıllarında 5 Nisan 1925 tarihinde 601 no'lu "Şeker Fabrikalarına Bahşolunan İmtiyaz ve Muafiyet Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile şeker fabrikası kuracak olan teşekküllere devlet arazisinden parasız arsa verilmesi veya elverişli özel kesime ait arazilerin istimlakı ile pancar tarımının on yıl süre ile vergiden muaf tutulması öngörülmüştür. 25 Ocak 1926 tarihinde çıkartılan "Şeker İnhisar Kanunu" ile şeker ithalatı tekel altına alınmış ve hükümet kararına bırakılmıştır.

Şeker sektörü ile ilgili olarak 22 Haziran 1956 tarihinde yürürlüğe giren 6747 sayılı Kanun o tarihe kadar yayımlanmış tüm mevzuatı bünyesinde toplamış ve 2001 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Kanuna göre, fabrika kurma izni Bakanlar Kurulu Kararı ile verilmiş olup, şeker pancarı ve şeker fiyatları da aynı Kurul tarafından tesbit ve ilan edilmiştir. Uygulanan politikalarla, emniyet stoku dahil yurtiçi şeker talebinin yurtiçi kaynaklardan üretilerek karşılanması yaklaşımı benimsenmiştir.

Her sonbahar, o yılın mahsülü şeker pancarının alım fiyatı ve primleri kararnama ile ilan edilmiştir. Sektörde yaklaşık olarak % 80 paya sahip kamu yapısı nedeniyle, yurtiçi şeker fiyatları, kamu satış fiyatları düzeyinde oluşmaktadır. 233 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 35. maddesi gereğince Teşebbüs, İşletme ve Bağlı Ortaklıklar, işletmelerinde üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarını tespitite serbest bırakılmışlardır. Öte yandan, aynı madde ile, gerektiğinde Bakanlar Kurulu tarafından da fiyat tespiti yapılabileceği belirtilmektedir. Bu çerçevede, şeker fiyatlarına yapılan müdahaleler hem TŞFAŞ'ın hem de özel sektör fabrikalarının piyasa şartlarına göre fiyat belirlemelerini engellemiştir (TŞFAŞ 2001:51).

6747 sayılı Şeker Kanunu'na göre, TŞFAŞ'nin üretim maliyetleri ile satış fiyatı arasındaki farkın % 10 kar sağlayacak şekilde ilan edilmesi, aksi takdirde aradaki farkın Hazine tarafından kuruluşa aktarılması gerekmektedir. Bu Kanuna uygun şekilde, 1984 yılında kabul edilen KİT'lerle ilgili 233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname çerçevesinde, TŞFAŞ hükümetçe yapılan fiyat ayarlamaları ile ilgili ola-

rak Hazine'den görev zararı ödemeleri alma hakkına sahip olmakla birlikte, 1984 yılından bu yana üretim maliyetlerinin altında bir fiyatla satış yapılmadığı gerekçesiyle herhangi bir ödemede bulunulmamıştır.

TŞFAŞ'nin şeker pancarı üreticilerine verdiği destek, % 16 polar şeker içeren fi-resiz şeker pancarı için bir minimum pancar fiyatı ve pancarın polar şeker derecesine göre verilen bir ilave primden oluşmaktadır. Normal polar şeker derecesine sahip şeker pancarını erken teslim ederek hemen işlenmesini sağlayan üreticilere "erken sökümlü tazminatı" ve "erken sökümlü teşvik primi" verilmektedir. Doğu Anadolu'da şeker pancarı verimi düşük olduğu için üretici gelirinde telafi sağlamak amacıyla "üretimi teşvik primi" mevcuttur. Üretim teşvik primi olumlu sonuç vermediği için 1993 yılı kampanya dönemiyle birlikte kaldırılmış, ancak 1995 yılında tekrar uygulanmaya başlamıştır.

Ödenen destekleme fiyatı, şeker pancarının şeker içeriği içindir. Şeker sanayii artışı olan yaş küspe, hayvan yemi olarak kullanılmak üzere, çok az bir ücret karşılığı veya alınan şeker pancarı ağırlığına göre bedava olarak şeker pancarı üreticilerine verilmektedir.

Pancar ekiminden önce, TŞFAŞ tahmin edilen pancar üretim değerinin % 40'ına kadar avans ödemesi yapmaktadır. Geri kalan % 60 ise pancarın teslim tarihini takip eden 2-3 ay içinde ödenmektedir. Avans ödemelerinin verimsiz alanlarda da üretimi teşvik etmesi olumsuz etki yaratmaktadır. Öte yandan, yüksek enflasyon dönemlerinde ödemelerin gecikmesi üreticilerin ekonomik kayba uğramasına neden olmaktadır.

1998 yılına kadar, şeker pancarı üretiminde resmen tesbit edilmiş ekim alanı kısıtlamaları olmamış üreticilerle pancar ekim sözleşmeleri hazırlanırken ekilecek alan genişliği önceden tesbit edildiği için bu sistem, üretim kontrol mekanizması olarak da etkili olmuştur. 1997 yılı sonrasında şeker stoklarının artması nedeniyle yurtiçi şeker talebini karşılayacak miktarda pancar üretilmesi, pancar üretiminde istikrar sağlanması ve kaçak pancar üretiminin engellenmesi amacıyla üretici geliri de gözetilerek 1998 yılında üretilecek pancar miktarı için kota sistemi getirilmiştir. Bu amaçla "Şeker Pancarı Yetiştirme Sözleşmesi"ne bir madde eklenmiş, mücbir sebepler dışında pancar ekicilerinin teslim edecekleri pancarın miktarının taahhütlerinden en çok % 50 fazla veya eksik olabilmesi, bu oranların üzerinde ya da noksan miktarda pancar teslim edilmesi halinde kendi pancarlarında oluşan fiyatın % 20'si kadar tazminatın pancar bedelinden düşürülmesi hükmü getirilmiştir. 1998 yılında rekoltenin yüksek olması nedeniyle kampanya döneminde üretilen şekerin fazlalığı stokların da artmasına neden olmuş, buna karşın, 1999 yılında yoğun talep üzerine kotalar artırılmış ve şeker stoklarındaki fazlalık süreklilik arz etmiştir.

1999 yılında tolerans %25'e indirilmiş, tazminat tutarı ise oluşan ortalama fiyatın %20'si yerine %50'si olarak açıklanmıştır. 2000 yılında ise tolerans sınırları %15'e indirilerek kota miktarı aşağıya çekilmiştir. 1998-2000 arası uygulanan kota miktarları Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: TŞFAŞ Pancar Üretim Kotası Uygulaması

	1998	1999	2000
Pancar Üretim Kotası (bin ton)	13.500	15.700	12.500
Tolerans Oranı	%50	%25	%15
Cezai Tazminat Oranı	%20	%50	%50
Pancar Üretimi	17.619	13.223	14.678
Oluşan Fark	4.119	-2.477	2.178

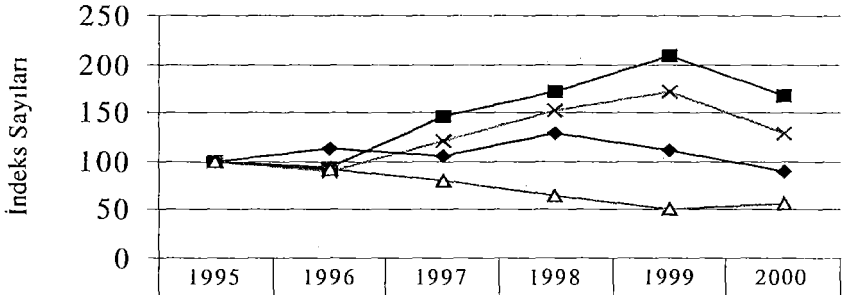
Kaynak: TŞFAŞ.

TŞFAŞ'dan alınan bilgiye göre, pancar fiyatı dışında sağlanan tüm prim ve tazminatlar, uygulama yılları itibariyle ortalama pancar fiyatının yaklaşık %1-2'sini oluşturmaktadır. Yalnız Doğu Anadolu'daki fabrikalara sağlanan üretimi teşvik priminin sözkonusu fabrikalarda ödenen ortalama şeker fiyatlarına oranı ise yaklaşık %3 seviyesinde bulunmaktadır.

TŞFAŞ; üreticilere, bedeli pancar bedellerinden mahsup edilmek üzere, gübre ve ilaç avansı verirken, yarı fiyatlı tohum girdisini sağlamış; girdi maliyetlerini düşürmek amacıyla pancar tohumunun ekimi ile ekim ve hasatta kullanılan makina ve aletlerin bakımını da üstlenmiştir (1995 yılında ekim ücreti alınmaya başlamıştır). Bunların yanısıra, üretim maliyetlerinin karşılanmasında üreticinin duyacağı kaynak ihtiyacı, Şekerbank tarafından sağlanmaya çalışılmaktadır. Şekerbank'ın üretime kullandığı kaynakların faizi ticari faizlerin altında olmuştur (1996-1998 döneminde ticari faiz oranı %140 iken üreticiye %90, 2000 yılında %69 yerine %55 faiz uygulanmıştır).

1997 yılı sonrasında Türkiye'de artan üretimle birlikte oluşan şeker stoklarının bir kısmının dünya fiyatlarından ihraç edilmesi şeker sektörüne aktarılan kaynakları artırmıştır. Nitekim, TŞFAŞ'a aktarılan görev zararı ödemelerindeki artış bunun en büyük göstergesidir. 2000 yılı itibariyle tahakkuk eden görev zararı 250 milyon \$ seviyesindeyken, 1995-2000 dönemi ortalaması 114 milyon \$ civarında olmuştur.

Grafik 1: Türkiye’de Fiyatlar, Üretim ve Stok Durumu İlişkisi (1995=100)

İndeks Sayıları	1995	1996	1997	1998	1999	2000
■ Stok	100	94	146	172	208	169
× Üretim	100	89	120	153	171	129
◆ Reel Yurtiçi Fiyat	100	114	106	129	111	90
△ Dünya Fiyatı	100	92	80	64	50	56

Öte yandan, 1996-1998 döneminde TŞFAŞ ve Hazine'nin karşılıklı borç silmesi (mahsup) yöntemiyle TŞFAŞ'a sermaye aktarılmış ve kuruluşun finansman ihtiyaçları karşılanmıştır. Aşağıdaki tabloda yıllar itibariyle ulaşılan destek değerleri Hazine'den ödendiği için tanım itibariyle vergi verenler tarafından finanse edilen kaynaklar olarak gösterilebilecektir. Aktarılan kaynakların hacmindeki genişleme TŞFAŞ'ın faaliyetlerini devam ettirebilmesi için ne büyüklükte bir kaynağa ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Şeker fiyatlarındaki reel değişimin üretim ve stok artışları ile ilişkisi ve dünya fiyatlarındaki düşüş aşağıdaki grafikten izlenebilmektedir. Stokların üretimden daha hızlı artması sonucu oluşan üretim fazlası ihracata yönlendiğinden, dünya fiyatlarıyla yurtiçi fiyat arasındaki farkın yüksek olması TŞFAŞ'a görev zararı olarak yazılan ihracattan doğan zararları da büyütmektedir.

Üreticiye sağlanan şeker pancarı destek maliyeti konusunda OECD'nin Üretici Destek Tahmininden (ÜDT) faydalanmak mümkündür. OECD'nin her yıl gözden geçirilerek yeniden hazırlanan Tarımda Genel Görünüş 2001 raporunun ilgili bölümü olan OECD Ülkelerinde Tarım Politikaları- ÜDT Tabloları ve Destek Çalışmaları dokümanı çerçevesinde şeker pancarına aktarılan destek tablolarından yararlanılarak aşağıda tabloda şeker pancarına ve dolayısıyla doğrudan üreticiye aktarılan destekler gösterilmektedir.

ÜDT olarak incelendiğinde son yıllarda toplam destekler içerisinde girdi desteklerinin ağırlığının oldukça azaldığı buna karşılık pazar fiyat desteği olarak tanımlanan ve dünya fiyatları ile yurtiçi fiyatlar arasındaki farkın üretim düzeyi ile çarpımından bulunan desteğin arttığı anlaşılmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2: Şeker Pancarına Aktarılan Desteklerin Dağılımı (%)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000 (tahmin)
1. Pazar Fiyat Desteği	74,9	83,6	90,1	92,7	94,6	92,2
2. Girdi Desteği Toplamı	25,1	16,4	9,9	7,3	5,4	7,8
3. Toplam Destek Değeri	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: OECD 2001'den derlenmiştir.

ii. Dış Ticaret Düzenlemeleri

a. Pazara Giriş

Türkiye'de şeker üretiminin desteklenmesinin yanısıra yerli üretimin tercihini sağlamak üzere yüksek oranlı ithalat koruma mekanizması işlemekte olup pancardan şeker üreten diğer ülkelerde olduğu gibi sektörün dünya pazar fiyatlarından etkilenmesi önlenmektedir. 6747 sayılı Şeker Kanununa göre TŞFAŞ, hükümet tarafından görevlendirildiği takdirde şeker ithalat ve ihracatı yapmıştır. Dış ticaretten doğan ticari zararlar, Hazine tarafından karşılanmıştır.

1989 yılına kadar, sadece TŞFAŞ tarafından şeker ithalatına izin verilmiştir. Kuraklık nedeniyle 1989 Mart ayında şeker pancarı üretimi düşüp şeker stokları azalınca, hükümet, ilk defa, başka bir KİT'e (TMO), bir ay sonra da, izne bağlı olarak, özel şirketlere şeker ithal etme hakkı tanımıştır. O tarihlerde, şeker ithalatı gümrük vergisinden muaf tutulmuş ve sadece 3 \$/ton TKF kesintisi uygulanmıştır; aynı yılın Eylül ayında bu prim sıfıra indirilmiştir. En yüksek miktarlı şeker ithalatı 1990 yılında, 650 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Şeker stoklarının artmasıyla birlikte, aynı yılın Ağustos ayından itibaren 100 \$/ton TKF konmuştur. İzleyen yıllarda fon kesintisi artırılmış, 1991 Ocak ayında 200 \$'a, 1992 yılı sonunda da 400 \$'a çıkarılmıştır.

1994 yılında yaşanan 5 Nisan krizinin ardından 1995 yılındaki olumsuz fiyat beklentileri ve bir önceki yıla göre % 150'lik artış sağlanan şeker pancarı fiyatlarının çok geç açıklanması nedeniyle ekim alanlarında görülen azalma, üretimi olumsuz şekilde etkilemiştir. 1995 yılındaki yetersiz arz koşulları nedeniyle, şeker ithalatından alınan fon 400 \$/tondan 100 \$/tona düşürülmüş, ithalatla yurtdışı talep karşılanmaya çalışılmıştır. 1996 yılı başında belli bir miktar (300 bin ton) dahilinde izin verilmiş olan şeker ithalatı, Nisan ayında bu miktara 350 bin tonluk yeni bir iznin eklenmesiyle 1996 yılı Eylül ayına kadar devam etmiştir.

1996 yılında, şeker ithalatının yalnız TŞFAŞ tarafından değil, izin dahilinde özel kişi ve kuruluşlarca da yapılması sağlanmıştır. Gümrük Birliği ve DTÖ Tarım Anlaşması kapsamında ithalatta izin uygulamasının 1996 yılında son kez uygulanmasıyla birlikte korumalar yeni sisteme göre ad-valorem bazında yürürlüğe konarak yükseltilmiştir (%100 ad-valorem).

Pazara giriş konusunda şeker ile ilgili olarak DTÖ'ye verilen taahhütler ve uygulanan oranlar ile koruma düzeyi aşağıda gösterilmiştir. Fabrika çıkışı ortalama şeker fiyatları ile 35 \$ navlun fiyatı ve uygulanan yıllık ortalama tarife dahil dünya şeker fiyatının arasındaki farktan bulunan koruma düzeyi Tablo 3'te incelendiğinde, 1998-2000 yılları arasında oldukça düşük seviyede seyreden dünya şeker fiyatları nedeniyle korumaların yetersiz kaldığı görülmektedir. Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından teknik engel uygulanarak ithal izni verilmemesi nedeniyle büyük çaplı bir ithalat gerçekleşmemektedir. AB ülkeleri için tarifelerin %80'inin uygulanıyor olması koruma düzeyinin daha da yıpranmasını beraberinde getirmektedir. Kaçak şeker ithalatı olduğu ile ilgili iddialar ise TŞFAŞ yetkililerince dile getirilmektedir. Şirketin satışlarında yaşanan düşüş ise buna kanıt olarak gösterilmektedir: 1997-2000 döneminde satışlar 1.733 bin tondan 1.243 bin tona inmiştir.

Tablo 3: Yıllar İtibariyle Türkiye'de Şekere Uygulanan İthalat Vergileri ve Uygulanan Koruma Düzeyi

	Ham ve rafine şeker	Ortalama Yıllık İç Fiyat (fabrika çıkış) (ABD \$)	Ortalama Dünya Fiyatı (navlun dahil) (ABD \$)	Koruma Düzeyi (ABD \$)
Türkiye	1	2	3	(3*1)-2
1986-88 baz dönem tarifeleri (ad-valorem)	% 150			
1995	% 144	546	397	423
1996	% 100	637	367	97
1997	%135	590	316	153
1998	%144 *	661	255	-39
1999	%142,5*	607	200	-122
2000	%141 *	561	222	-26
2004 Taahhüdü	% 135			

*Rafine şekerde AB'ye %80'i uygulanır.

Kaynak: Resmi Gazete ve kendi hesaplarımız.

b. İhracat Sübvansiyonu

6747 sayılı Şeker Kanunu'nda da yer aldığı üzere, içeriğinde şeker bulunan işlenmiş ürünler için, iç fiyatlarla dünya fiyatları arasındaki farkın ihracatçı işletmelere ödenmesi yoluyla ihracatın teşviki mümkün kılınmıştır. Ancak, ihracat sübvansiyonu uygulamaları genel kararlarla uygulamaya konduğundan doğrudan sözkonusu Kanuna atıf yapılmamıştır. İlk defa 1986 yılında uygulanan ihracat yardımları, 1989 ile 1993 yılları arasında uygulanmamış, 1994 yılında uygulamaya konulan yardımlar ise, 1995 yılı Ekim ayına kadar yürürlükte kalmıştır. Uygulama kapsamındaki ürünler arasında, bisküvi, kakao içermeyen şekerli ürünler, çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları bulunmuştur.

1996 yılından itibaren DTÖ taahhütleri çerçevesinde ihracat destekleri devam ettirilmiştir. 1986-88 baz döneminde şekerle doğrudan ihracat desteği verilmediği için DTÖ kurallarına göre bundan sonra da şeker ihracatının desteklenmesi sözkonusu olamamaktadır. Ancak, şeker stoklarının arttığı dönemlerde TŞFAŞ tarafından şeker ihracatı yapılmakta ancak dünya fiyatları maliyetlerin oldukça altında bulunduğundan oluşan zarar Hazine tarafından kuruluşa ödenmektedir. DTÖ'ye bildirilen ihracat sübvansiyonu alabilecek ürün listesinde şeker içeren ürünler olarak sadece, 18.06 Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP) numaralı çikolata ve çikolata içeren diğer gıda müstahzarları ile 19.05 GTİP numaralı bisküvi, ekmeççi mamulleri bulunmaktadır. Bu ürünlerin DTÖ'ye verilen miktar ve değer taahhütleri birarada hesaplanmış, taahhüt yapısı ile gerçek ihracata göre desteklenme oranları aşağıda sunulmuştur. Gerçekleşen ihracata göre taahhüt edilen destek miktarı oldukça düşük düzeydedir. Miktar üzerinden verilen taahhütler son yıllarda, ihracatın yaklaşık %20'sini, değer üzerinden taahhütler ise %2'sinden az bir bölümünü kapsamaktadır. Anlaşılacağı üzere, değer taahhütleri ihracat desteklerini kısıtlayıcı durumda bulunmaktadır.

Üretim miktarının talebin üzerinde gerçekleştiği ve TŞFAŞ stoklarının yüksek olduğu yıllarda dünya fiyatlarından şeker ihracatı yapılırken, 1992 yılında çıkarılan 92/23 sayılı Para - Kredi ve Koordinasyon Kurulu Kararı ile mamullerinde şeker kullanan ve ihracatı teşvik belgesini haiz imalatçı-ihracatçılara ve/veya ihracatçılarına sözkonusu mamulün ihraç edilmesi kaydıyla, yine TŞFAŞ stoklarından dünya borsa fiyatları baz alınarak şeker satışı yapılmıştır. Satış fiyatı, Londra Borsasında oluşan fiyatların ortalamasına ton başına navlun bedeli olarak 35 \$ eklenmesiyle bulunmuştur. Bu işlemlerden doğan görev zararı yine Hazine tarafından karşılanmıştır. 1996 yılında uygulanamayan Karar, şeker stoğunun artmasıyla birlikte yeniden yürürlüğe girmiş ve ihracat amaçlı ürün üretmek üzere gıda sanayine şeker satışı, adı geçen Karar'a göre Dahilde İşleme Belgesi sahibi olan imalatçı ihracatçılara yönelik olarak devam etmiştir.

iii. Yeni Şeker Kanunu

19.04.2001 tarihinde yürürlüğe giren 4634 sayılı yeni Şeker Kanunu ile şeker politikalarında önemli değişim yaşanması beklenmektedir. Bir ülke politikası haline gelmiş olan şeker talebinin öncelikle ülke içerisinde sağlanması amacı bu Kanun'da da değişmemektedir.

Şeker Kanunu, ülkemizde üretiminin %70-80'i kamu tarafından düzenlenen ve siyasi bir ürün olan şeker pancarının yüksek fiyat politikaları ile desteklenmesi politikasına son vererek, şeker fabrikalarının özel sektöre devrini sağlamaya yönelik düzenlemelerin altyapısını hazırlamaktadır. Şeker pancarı üretimi fabrikalarla üretici arasında yapılacak sözleşmelerle düzenlenecek olup pancar alım fiyatı ile şeker satış fiyatlarının bağımsız belirlenmesi esas teşkil etmektedir.

Yapısı itibariyle kendi içerisinde tutarlı kılınmaya çalışılan Şeker Kanunu'nun maddeleri incelendiğinde, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından çıkarılacak yönetmeliklerin, kurulacak Şeker Kurumu marifetiyle hayata geçirilmesinin öngörüldüğü bir sistem kurulmaktadır. Yeni kurumsal düzenleme ile kamudan (Sanayi ve Ticaret, Tarım ve Köyişleri Bakanlıkları ve DTM) üç, kamuya ait şeker fabrikaları, özel fabrikalar ve şeker üretici kooperatifleri birliğini temsilen birer ve alternatif tatlandırıcı üreten şirketlerden nominal kapasitesi itibariyle son üç yılda en fazla üretim yapandan bir olmak üzere yedi üyeden oluşan bir Kurul kurulmuştur. Kurul, sistemin işleyişi ile ilgili kritik kararların alınması ve uygulamaların takibinde sorumlu bulunmaktadır.

Şeker Kanunu ile kota sistemi dahilinde üretim tüketim dengesinin kurulması, bu yolla üretim fazlasından oluşan stokların zararına ihraç edilmesinin önlenmesi ve üretim fazlasının kamu maliyesi üzerinde yarattığı olumsuzlukların ortadan kaldırılmasına çalışılacaktır. Getirilen kota sistemi AB'nin Şeker Rejimine benzer şekilde A ve B kotaları ile C şeker kavramlarını getirmektedir. A kotası talebe eşdeğer olarak belirlenen üretimi gösterirken B kotası emniyet stoku olarak saptanacaktır. C şeker ise talep fazlası olup doğrudan ihraç edilmesi gerekecektir. Kotalar fabrikaların son üç yıllık ortalama fiili günlük işleme kapasiteleri ve/veya üretim miktarları ve randımanları esas alınmak suretiyle hesaplanmaktadır.

Kanun ile şeker alternatifi ürünlerin sisteme katılarak üretimlerinin kota dahilinde kısıtlanması öngörülmektedir. Ancak, doğrudan şeker alternatifi durumunda olmayan glikoz şurubu, invert şeker ve şurubuna da yeni sistem içerisinde yer verilmiştir. Bunlardan nişasta kökenli tatlandırıcı olan glikoz şurubu, şeker alternatifi değil şekerli tamamlayıcı bir hammadde olarak şekerli mamuller sanayiinde kullanılan ve teknik bakımdan kullanılması gereken bir üründür. Bu nedenle kota ile

kısıtlanması tamamen Türkiye'deki denetim zorluğundan kaynaklanmaktadır. Kanun ile getirilen kota düzenlemelerinin özellikle doğrudan şeker alternatifi olarak kabul edilen izoglikozu kapsamı ve bu ürünün üretiminin yakından izlenmesi doğru olacaktır. İzoglikozun hızla şekerin yerini alması Türkiye açısından önemli bir risktir. Zira, izoglikozun hammaddesi olan mısır ülkemize ithal edilmektedir. Ülkemizde yeterli mısır üretilse dahi bunun işlenmesi ile ortaya çıkacak katma değer ve istihdamın şeker pancarı kadar yüksek olmaması nedeniyle tarım politikası açısından dikkatle değerlendirilmesi gerekecektir.

Şeker alternatiflerinin toplam kotası, tüketime eşdeğer toplam şeker arzı için belirlenen A kotasının %10'u olarak belirlenmiş ancak, bu rakam belirlenirken belli bir hesaptan yola çıkıldığı kuşkuludur. Bu kotanın özellikle glikoz aleyhine bir durum yaratacağı düşünülmektedir. Belirlenen kotanın yetersiz kalması, kurulması öngörülen Şeker Kurulu üzerindeki siyasi baskıları artıracak gibi kayıtdışılığı da özendirilebilecektir.

Kotaların belirlenmesinde siyasi baskıların göğüslenmesi kadar belirlenen kotaların dağılımının ülkemizin genel tarım politikaları çerçevesinde oluşturulması önem arz etmektedir. Öte yandan, bu konularda çalışmak üzere yeni bir kamu Kurumunun kurulması kaynak israfı yaratılması yerine, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı koordinatörlüğünde çalışmakta olan Tarımda Yeniden Yapılanma ve Destekleme Kurulu'nun politika belirleme konusunda, halen şeker politikalarının yürütülmesinden sorumlu olan Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın ise sistemin denetimi konusunda görev yapmalarının sağlanması sistem kurulurken düşünülebilirdi.

Öte yandan, şeker sanayiini denetleyip gözetlemek gibi bir görev üstlenecek olan Şeker Kurumunda denetim ve cezai yaptırımların uygulanması konularında geçici görevle çalışacak olan ve aralarında özel sektör temsilcilerinin de yer alacağı kurul üyelerinin sorumluluk taşımaları öngörülmektedir. Geneli itibarıyla sektördeki rekabet koşullarının denetim altında bulunduruluyor olması nedeniyle konunun Rekabet Kurumu'nun da ihtisas alanına giriyor olması ayrı bir değerlendirme konusudur.

Sektörü liberalleştirmek amacıyla çiftçilerle sözleşmelerin serbestçe yapılması konusu yanında şeker fiyatlarının serbestçe belirlenmesi ile ilgili olarak yönetmeliklerle düzenleme yapılması öngörülmektedir. AB ülkelerindeki tersine kamunun minimum fiyat belirleme olanağını ortadan kaldıran bu uygulama, özelleştirme olduğu takdirde çiftçinin kendisine önerilecek düşük fiyatlar nedeniyle üretimden vazgeçirilmesine yol açabilecektir. Burada tek güvence, Pankobirlik gibi bir örgütün varlığıdır. Gerek şeker pancarı gerekse şeker fiyatlarının oluşumunda özel sektörün piyasayı bozucu uygulamalara gitmemesi konusunda Şeker Kurumundan

ve Rekabet Kurumuna görev düşmektedir. Şeker Kurumu'nun mevcut diğer kurumlarla çakışan bir görev ve sorumluluk anlayışı içerisinde kurulmuş olduğu ve bu yapısı ile tarım politikalarının oluşturulmasında şikayet konusu edilen dağıtımın genişletildiği düşünülmektedir.

Şeker Kurumu ile bu kurumun yapacağı faaliyetlerden doğacak maliyetin karşılanması amacıyla getirilen ve şeker satışlarına yansıtılacak ek verginin tüketici aleyhine fiyatları etkileyecek olması ayrı bir problem kaynağıdır. Önerilen vergi düzeyinin yeterli gelmemesi için birçok neden ortaya çıkacak ve vergilerin zaman içerisinde artırılması gerekebilecektir.

2004 yılında Şeker Kurulu ve Kurumu'nun görev süresinin uzatılması konusundaki karar Bakanlar Kurulu'na bırakılmıştır. Özelleştirme ile birlikte şeker piyasalarını düzenleyecek bir kurulun varlığı uygun olacaktır. Böyle bir kurulun Şeker Kurumu yapısıyla göreve devam etmesi gerekmemekte olup kurul görevlerinin ilgili Bakanlıklardaki mevcut ya da oluşturulacak birimlerce yerine getirilmesi mümkündür.

Öte yandan, TŞFAŞ'ın 20.12.2000 tarih ve 2000/92 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı ile özelleştirme kapsamına alındığı belirtilmelidir. Söz konusu Kararda; özelleştirme hazırlıklarının tamamlanması için Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve TŞFAŞ ile Özelleştirme İdaresi'nin işbirliğinde çalışmaların yürütüleceği ve bu çalışmaların altı ay içerisinde tamamlanması öngörülmüş, ancak bu süreler uzatılmıştır. Yeni hükümet döneminde söz konusu çalışmalar devam ettirilmektedir.

Yeni Şeker Kanunu ile özelleştirme işlemlerinin hızlandırılmasında, IMF ile 1999 yılı sonunda gerçekleştirilmiş olan stand-by anlaşmasının etkisi önemli olmuştur. Anlaşma çerçevesinde tarımsal KİT'lerin ekonomiye yüklerinin azaltılması amacıyla özelleştirilmeleri taahhüt altına alınmış ve bunun 2002 yılı sonuna kadar gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Ayrıca, şeker pancarı destekleme fiyatı 2000 yılında hedeflenen enflasyon oranına göre artırılmıştır. 2001 yılında Bakanlar Kurulu'nun son kez fiyat açıklaması beklenmektedir. Niyet mektuplarına göre, 2001 ve 2002 yıllarında TŞFAŞ, şeker pancarı üretim desteğini, Hükümet tarafından bütçe dengeleri gözetilerek belirlenen değerleri geçmemesi koşuluyla yürütecektir. Buna ek olarak, yürürlüğe giren Şeker Kanunu ile, özellikle 2002 yılında TŞFAŞ fabrikalarına fiyatları ve üreticiler ile yapılan anlaşmalardaki miktarı belirlemekte daha büyük serbesti sağlanarak fabrikaların daha ticari çalışmasına imkan sağlanmış olacaktır.

Özelleştirmenin gerçekleştirilme şartları konusunda şu düşüncelere yer verilebilecektir. Kamu fabrikalarında gerekli yeniden yapılandırma yapılmadan:

-rantabl çalışması mümkün olan ve olmayan fabrikalar ayrılarak, görece rantabl hale getirilebilecek olan fabrikalar iyileştirilip, rantabl görülmeyenler gerekirse kapatılmadan,

-Doğu bölgelerindeki fabrikaların üretime devam etmeleri açısından gerekli birleşme ve bölgesel destek sistemi kurulmadan,

-fabrikaların kapanacağı bölgelerde gerekli alternatifler yaratılmadan, özelleştirme yapıldığı takdirde, şeker üretiminde ciddi kayıpların oluşması, dışa bağımlı hale gelinmesi mümkündür. Bu aynı zamanda, üretici ve sektör çalışanları açısından da zarar getirecektir.

KAYNAKÇA

OECD. Ülke Tarım ve Ticareti- Türkiye Raporu, Paris, 1994.

OECD. Agricultural Policies in OECD Countries-Country Chapters. Paris, 2001.

Agra Europe. Chapter on Sugar, 2000.

TŞFAŞ. 2000 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara, 2001a.

TŞFAŞ. Şeker Sektörü ve Şeker Kanunu, Ankara, 2001b.

KIYMAZ, T. Şeker Politikalarında Yeni Yönelimler ve Türkiye'nin Konumu. DPT Yayınları, 2002.

AB – TÜRKİYE TÜTÜN SEKTÖRÜ POLİTİKALARI

Faruk GÜLPINAR *

Tarımın ülkemiz için hayati önemine ve tütünün de tarımsal ürünler içinde çok özel bir yere sahip olduğuna inananlardanım. Zira biliyorum ki ülkemizde kırsal alanda aile ziraatı yapılarak üretilen Oriental tütünün birim alanda alternatifi yoktur. Verilen emekle elde edilen gelir orantılı olmamasına ve bu oran son yıllarda izlenen fiyat politikaları sonucunda sürekli olarak üretici aleyhine gelişmesine rağmen kıraç toprakların yarı aç insanları için tütün olmazsa olmaz bir ürün olma özelliğini korumaktadır.

Bir yıl öncesine kadar ülkemizde tütün işleri 1969 yılında çıkartılan 1177 sayılı Tütün ve Tütün Tekeli Kanununu çerçevesinde yürütülmüştür. Zaman zaman bu yasa günün koşullarına göre tadilatlar görmüş ancak temel değişikliği dönemin Özal hükümeti tarafından bir gece yarısı Toplu Konut Yasası görüşülürken 3291 sayılı yasa ile TBMM Genel Kurulu'ndan geçirilerek 28 Mayıs 1986 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 38. Maddenin değiştirilmesi ile sigara üretiminde Tekel' in monopol özelliğinin kaldırılması sonucunda yaşamıştır. Sonraki yıllarda yeni Tütün yasası hazırlanması konusunda çalışmalar yapılmış, ancak bu çalışmalar TBMM' nin ilgili komisyonlarında tartışılmaktan öteye gidememiştir.

55. Hükümet döneminde yapılan Tütün Kanunu çalışmasında, AB mevzuatı çerçevesinde tarım politikaları izlenmesi gerektiği göz önüne alınarak çalışmalar yapılmış, bu çalışmalar 57. Hükümet tarafından da aynen benimsenmiş ve TBMM Komisyonlarına havale edilmişken 18 Aralık 2000 tarihinde IMF ' ye verilen 3. niyet mektubununun 46. Maddesinde " Tekel' in yeniden yapılandırılması ve tütün sektörünün reformu konusunda: "Tütün için destekleme alım politikalarını ortadan kaldıran, tütün alımlarında ihale mekanizmasını oluşturacak Tütün Kanunu 2001 Ocak ayı sonuna kadar çıkarılacaktır. " denilmiş ve Hükümet bu taahhüdüne bir yıl gecikmeli olarak uymuş ve 9 Ocak 2002 tarihinde yeni Tütün Kanunu çıkartılmıştır.

Burada özellikle altı çizilmesi gereken, çıkartılan 4733 sayılı Tütün Kanununda AB tarım politikalarına uyumdan çok IMF isteklerinin yerine getirildiğidir. Yasa çıkartılırken ne yıllardır ülkemiz tütün pazarında önemli görev üstlenmiş Tekel ve bağlı olduğu Bakanlığın ne de Tarım Bakanlığının uyarıları dikkate alınmamış, Ha-

* Tütün Ekspertleri Demeği

zine'nin istekleri doğrultusunda hareket edilmiş, sonuç olarak da IMF taahhütleri ile AB' ye uyum arasında farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Bilindiği gibi Avrupa Ekonomik Topluluğu 1957 yılında altı Batı Avrupa Devleti olan; Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya arasında imzalanan "Roma Antlaşması" ile kurulmuş, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na hukuken ve fiilen uluslararası bir kuruluş olma niteliği kazandıran Antlaşma 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Roma Antlaşmasınının 39'uncu maddesinde tarım politikasında başlıca hedef, tarımda verimliliği ve üretimi arttırmak, sektörde çalışanlara istikrarlı bir gelir düzeyi sağlamak, pazarı düzene kavuşturmak, arza devamlılık ve tüketicilere uygun fiyatlarla ürün temin etmek olarak belirtilmiştir. Üreticilere yeterli gelir sağlanması ile tüketicilere uygun fiyatlarla mal satışı arasındaki çelişkiye tercih, daima üreticiler lehine olmuştur.

İşlenmemiş tütün sektöründe de belirtilen bu amacı elde etmek ve üreticilerin yaşam standardını sürdürmeleri için pazarın düzenlenmesi gerekliliği ön plana çıkmıştır. Arzın talebe uygun olmadığı şu andaki durum için bir topluluk düzenlenmesi ve geleneksel üreticiler tarafından üretilen tütünün desteklenmesi gerekliliği düşünülmüştür.

- Avrupa Birliği işlenmemiş tütün pazarı başlıca ;
- Prim sistemi,
- Üretimi yönlendirme ve sınırlamaya ait önlemler,
- Üçüncü ülkeler ile ticarete ait düzenlemeleri,
- kapsar.

Prim Sistemi: Halen verilip verilmeme konusu tartışılan primin amacı üretici gelirlerine destek olmaktır. Prim, işlenmemiş tütünün her bir grubu için ve kilogramı üzerinden tahakkuk etmektedir.

2000 ürün yılında Yunanistan 57.000 dönüm alanda yetiştirdiği 124.736 ton tütün için AB den yaklaşık 350 milyon \$ prim almıştır.

Prim verilmesi için;

Tütünün belirtilen bir üretim alanında yetiştirilmesi, belli kalite koşullarını yerine getirmesi, bir yetiştirme sözleşmesi altında ilk tütün işleyicisine üretici tarafından teslimi, gerekir.

Aynı zamanda prim kota kilosu ile de sınırlıdır.

Üretim Yönlendirme ve Sınırlandırmaya Ait Önlemler: Topluluk için 1993 yılında 370.000 ton olan üretim miktarı, belirtilen yıl haricinde 350.000 ton olarak tespit edilmiştir.

Bu sınırlama dahilinde Avrupa Birliği Konseyi, pazar şartlarını, sosyo-ekonomik ve tarımsal şartları dikkate alarak her bir çeşit için miktar tayin etmektedir.

Üye Devletler arasında tütünü terk eden ve belli bir ürüne yönlenen üreticiye de ayrıca prim verilmektedir.

Üçüncü Ülkeler İle Ticaret: Üçüncü ülkeler ile ticarete;

- Gümrük resim ve vergisine eşdeğer tutarda herhangi bir ücretin tahsil edilmesi,
- Miktarla ilgili her türlü kısıtlama veya tedbirin uygulanması, yasaklanmıştır.

Üye devletler kendisinin hukuki ve yasal düzenine göre tütün de, topluluk düzenlemeleri için belirli kontrolleri yapmak maksadı ile "özel yetkili makam" tayin etmektedir. Yetkili makama tamamen idari özerklik verilmiştir. Üretim miktarı 45.000 tondan fazla olan üye ülke devletler "yetkili makamı" kurmak zorundadır. Yetkili makamın yapmış olduğu fiili masraflar ve giderlerin % 50 oranı AB genel bütçesinden, diğer kısmı üye devlet tarafından karşılanmaktadır.

Avrupa Birliği'nde sözleşmeli üretim yapılmaktadır. İlk işleyici ve üretici arasında imzalanan ekim sözleşmeleri yetkili makama onaylatılır. Ekim sözleşmeleri asgari şu ayrıntıları içermelidir.

Sözleşme tarafları,

Üreticinin kotası,

Sözleşmenin kapsadığı tütün çeşidi,

Tütünün üretildiği yer,

Kalite derecesine göre fiyatı,

Minimum üç kalite derecesi için kararlaştırılan asgari kalite şartları ve bu şartları üreticinin teslimat taahhüdü,

İlk işleyicinin, kalite derecesine göre alım fiyatını üreticiye ödeme taahhüdü,

Alım fiyatının ödenmesi için teslim tarihinden itibaren 30 günü geçmeyeceğinin yanı sıra,

İlgili üye devlet, o yıl için müzayede yapılmasına karar verirse, yapılacak sözleşmelerde bu madde hükmü de yer alır.

Üye Devletler tarafından, üretim yılının 31 Ocak tarihinden önce, ülkelerinde imzalanan tüm sözleşmeleri içeren bir müzayede uygulama kararı verildiğinde; üreticiler ilk işleyiciyi diğer bir işleyici ile, tütün teslimatının başladığı tarihten 20 gün önce değiştirebilmektedir. Bu tip değiştirme, sözleşmeyi tam olarak devir ala-

bileceğini bildiren işleyici resmi teklifte bulunduğu yapılabılır. Yeni fiyatın sözleşmede belirtilen fiyatlardan en az % 10 daha yüksek olması gereklidir. Bu durumda üreticiler alıcıya ve ilgili üye devlet yetkili makamına taraflarca imzalanan orijinal sözleşmenin güncellenen nüshasını göndermektedir.

Ekim sözleşmelerinin imzalanma, yetkili makama onaylatma tarihleri belirtilmiştir. Uyulmaması primin % 20 kesilmesi gibi ağır cezaları gerektirmektedir.

Avrupa Birliği, yetkili makamdan bilhassa sahtekarlıkları önlemek için gerekli ek tedbirleri almasını üye devletlerden beklemektedir.

Üretici tütünleri, yaprak tütünlerin yoğun olarak üretildiği toplama merkezlerinde, sonradan işleyicinin tesislerine gönderilmek üzere geçici olarak depolanmaktadır. Üretici, tütünün üretildiği yere en yakın üç toplama merkezini yetkili makama bildirmektedir. Şayet depolama için yetkili makamca seçilen toplama merkezi üç merkezden biri değilse, her türlü nakliye masrafı ve giderler yetkili makam tarafından tespit edilip karşılanmaktadır.

Toplama merkezleri ile işleme ve depolama merkezlerinin belirlenmesi gerekir.

Bu merkezlerin tütünlerin depolanması ve korunmasını sağlayacak kapasite ve nitelikte olması gerekir.

Roma Antlaşmasının imzalanmasından sonra topluluk tarım sektöründe birlik-teliğin sağlanması için bir Ortak Tarım Politikasının izlenmesi zorunlu görülmüştür. Bu politikanın temelini arz ve talep mekanizmasının serbestçe işleyişine bağlı olarak ortaya çıkacak fiyatlar teşkil etmektedir. Bu prensipten hareketle bütün üye ülkelerde taban fiyatın üzerinden takviyeli bir fiyat politikası izlenmektedir.

Yaprak tütünde de üreticilerin yaşam standardının belli düzeyin altına inmemesi için, fiyatın amaçlanan ve hedef kabul edilen bir seviyeden aşağı düşmesi halinde, müdahale fiyat seviyesinde ürün satın alınmaktadır.

Tütünler AB'nde sözleşmeli üretim yapılarak, Dünya' nın büyük tütün üreticisi ülkelerinden ABD, Brezilya ve Zimbabve' de ise müzayede merkezlerinde açık artırma yöntemiyle alınıp satılmaktadır.

Ayrıca AB'nde Yunanistan, sözleşmeli tütün üretiminin O.T.P.' nın temel esaslarına aykırı olduğunu, tür başına önceden belirlenmiş fiyatların tarafları bağladığını, bu durumun konvansiyonel fiyatların bozulmasına sebep olduğu ve üreticiye tatmin edici gelir sağlamadığını ve pazarın düzenli işleyişini tehlikeye attığını ifade etmektedir.

AB'nde sözleşmeli üretimde; üye devletlerin yetkili makamlarının ilk işleyiciye teslim edilen tütünlerin tamamını kontrol etmeleri, sertifika, kontrol belgesi düzenlemeleri zorunlu kılınmıştır.

AB'nde Ortak Piyasa Düzeni'nde piyasa sistemleri devamlı değişiklik içindedir. Bu değişiklik istemleri en son olarak 25 Mart 2002 tarihli ve 546 sayılı konsey yönetmeliğinde açıkça belirtilmiştir. Avrupa Birliği işlenmemiş tütün pazarının genel organizasyonu hakkındaki 2075/92 sayılı konsey tüzüğü'nün değiştirilmesi gerekliliği fikri ortaya çıkmıştır.

Değişiklikler içinde 2002, 2003 ve 2004 yılları ürünlerinde, prim miktarlarının ve garanti sınırlarının sabitleştirilmesi, henüz hiçbir üye devlette uygulanmayan "açık artırmanın" işlenmemiş tütünün ticari fiyatını artırmanın bir yolu olarak teşvik edilmesi gerekliliği, topluluk tütün fonunun 2002 ürün yılında primin % 2'si, 2003'de % 3'ü ve 2004'de % 5'i ayrılarak finanse edilmesi yer almaktadır.

Görüldüğü üzere AB'ne şu an uyum sağlansa bile üyelik döneminde yeni değişikliklere gerek duyulabilir. Zaten AB, ana detayları belirleyerek, diğer unsurları o ülkelerin özelliklerini dikkate alarak kendilerine bırakmaktadır. Ayrıca bir takım konularda üyelikten sonra bile bir geçiş dönemi verilmektedir.

TÜTÜN SEKTÖRÜNÜN TANIMI VE SINIRLANMASI:

Genel olarak tütün mamulleri sanayiinin ana maddesi olan yaprak tütün başlıca iki ana aşamada incelenmektedir.

- 1) Tohumların fideliklere atılması ile kırımın tamamlanmasını kapsayan evrede tütün tarımsal bir ürün niteliğindedir. Bu kısım tarım sektörü içinde değerlendirilir.
- 2) Tarımsal bir ürün olarak elde edilen yaprak tütün, üretici işlemesi, depolama, bakım, fermentasyon ve işleme aşamaları ile sigara sanayiinin ana hammadde si özelliğindedir.

Bu iki aşamadan sonra işlenmiş yaprak tütün olarak belirtilen ürün artık tütün mamulleri sanayi içinde üretim evresinde değerlendirilmektedir.

Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nca kabul edilmiş olan "Bütün Ekonomik Faaliyet Uluslararası Standart Sanayi Tasnifi ve İndeksleri" ne göre yaprak tütünün tarımsal ürün evresi, "Ziraat, Ormancılık, Avcılık ve Balıkçılık" tasnifi içinde yer almıştır.

Bu sınıflandırma esaslarına göre sektör Tütün ve Tütün Mamulleri Sanayi olmak üzere iki ana grupta incelenmektedir.

Gümrük Birliği ile Tütün ve Tütün Sanayi tarife pozisyonları ve tanımları aşa-đıdaki şekilde tasnif edilmiştir.

<u>Fasıl veya Pozisyon</u>	<u>Eşya Tanımı</u>	<u>Ürün Tanımı</u>
24.01	işlenmemiş Tütün, tütün döküntüleri	Tarım
24.02	Puolar, açık uçlu puolar, sigarillos ve sigaralar, tütün veya tütün yerine geçenler	Sanayi
24.03	Diğer mamul tütün ve mamul tütün ikameleri; homojonize ve reconstitued tütün, tütün Sanayi artıkları ve izleri	Sanayi

Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği sonrasında tütün ve tütün sanayiiimizin durumuna bakarsak;

24.01 GTİP (Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu)'nda yer alan yaprak tütün Avrupa Birliği tarafından tarım ürünü olarak değerlendirilmektedir. Buna göre tütün ithalatından alınan gümrük vergisi ve benzeri uygulamalara devam edilmekte olup, yaprak tütünden bütün ülkeler için % 25 gümrük vergisi,

24.02 GTİP' nda yer alan sigaralar sanayi ürünü olarak değerlendirildiği için AB ile EFTA ülkeleri için muaf, diğer ülkeler için % 10, şark tipi tütünden mamul sigaralar AB ve EFTA ülkeleri için muaf, diğer ülkeler için % 57.6 gümrük vergisi,

24.03 GTİP'nda yer alan işlenmiş tütün de yine sanayi ürünü olarak değerlendirildiğinden pipo tütünleri, sigaralık tütünler ve diğerleri; AB ve EFTA ülkeleri için muaf, diğer ülkeler için % 74.9 gümrük vergisi,

Homojonize veya yeniden tertip edilmiş tütün AB ve EFTA ülkelerinde muaf, diğer ülkeler için % 16.6 gümrük vergisi,

uygulanmaktadır.

KURUMSAL MEVZUAT

A) YÜRÜRLÜKTEN KALDIRILMIş MEVZUAT

- 1) 393R1771: 1993 hasadından bu yana tütün bilgilerinin bildirilmesi hakkında 2 Temmuz 1993 tarihli Komisyon Tüzüğü,

- 2) 393R2427: Topluluk Tütün Araştırma ve Bilgi Fonu ile ilgili 392R2075 sayılı Konsey Tüzüğü'nün uygulanması için gerekli detaylı kuralları belirleyen I Eylül 1993 tarihli Komisyon Tüzüğü,
- 3) 393R3477: Tütün sektöründe tarımsal çevrim oranının uygulanmasına ilişkin 17 Aralık 1993 tarihli Komisyon Tüzüğü,
- 4) 396R0415: İşlenmemiş tütün pazarının ortak olarak düzenlenmesi hakkında 392R2075 sayılı Tüzüğü değiştiren ve 1996 ile 1997 hasadı için tütün tür grupları olarak yaprak tütün garanti eşiklerini belirleyen 4 Mart 1996 tarihli Konsey Tüzüğü,
- 5) 389L0622: Tütün ürünlerinin etiketlenilmesi ile ilgili üye devletlerin yasalarının, tüzüklerinin ve idari yükümlülüklerinin yaklaşımı hakkında 13 Kasım 1989 tarihli ve 89/622 sayılı Konsey Direktifi,

B) UYUMU İLGİLENDİRMEYEN MEVZUAT

- 1) 370R1726: Yaprak tütüne prim verme işlemi hakkında 25 Ağustos 1970 tarihli 1726/70 sayılı Komisyon Tüzüğü,
- 2) 372R2468: İşlenmemiş tütünde pazara müdahale için toplama, işleme ve depolama merkezlerini tespit etme hakkında 24 Kasım 1972 tarihli ve 2468/72 sayılı Komisyon Tüzüğü,
- 3) 373R3389: Müdahaleye yetkili makamlar (acenteleri) tarafından alıkonulan tütünün satışı için işlem ve şartları öngören 13 Aralık 1973 tarihli, 3389/73 sayılı Komisyon Tüzüğü,
- 4) 391R1413: Yaprak tütün için prim verme işlemleri hakkında 1726/70 sayılı Tüzüğü değiştiren 29 Mayıs 1991 tarihli 1413/91 sayılı Komisyon Tüzüğü.
- 5) 392L0079: Sigara ile vergiler hakkında 19 Ekim 1992 tarihli 92/97 sayılı Konsey Direktifi,
- 6) 392L0080: Sigaradan başka üretilen tütün Mamulleri ile ilgili vergiler hakkında 19 Ekim 1992 tarihli ve 92/80 sayılı Konsey Direktifi,
- 7) 392R2179: Tütün ile ilgili, Kanarya Adaları için belirli ithalat önlemlerinin uygulanması hakkında ayrıntılı kural ve kaideleri tayin eden 30 Temmuz 1992 tarihli 2179/92 sayılı Komisyon Tüzüğü,
- 8) 393R0085: Tütün sektöründeki kontrol acenteleri ile ilgili (yetkili makamlar) 19 Ocak 1993 tarihli ve 85/93 sayılı Komisyon Tüzüğü,

- 9) 393R0086: Tütün sektöründeki şubeler arası teşkilatlar ve sözleşmeler ile ilgili 2077/92 sayılı Konsey Tüzüğü'nün uygulanmasına dair ayrıntılı kurallar hakkında 19 Ocak 1993 tarihli ve 86/93 sayılı Komisyon Tüzüğü,
- 10) 394D0385: Konsey Direktifi; 90/220/EEC' nin madde 13'üne göre genetik olarak modifiye edilmiş organizmanın her biçimde dirençli tütün çeşidi ITB 1000 OX'den oluşan bir ürünün pazara yetiştirilmesi ile ilgili 8 Haziran 1994 tarihli 94/385/EC Komisyon Kararı,
- 11) 398R2848: İşlenmemiş tütün sektöründe üretici grubuna verilecek prim programı üretim kotası ve belirli yardımlarla ilgili 2075/92 sayılı Konsey Tüzüğü'nün uygulanması için ayrıntılı kural ve kaideleri belirten 22 Aralık 1998 tarihli 2848/98 sayılı Komisyon Tüzüğü,
- 12) 399R0660: 2075/92 No'lu Avrupa Ekonomi Konseyi hükümlerini ve primleri düzenleyen, yaprak tütünün çeşitli gruplarında ve üye Devletin 1999, 2000 ve 2001 yıllarındaki hasatlarında başlangıç teminatı veren 22 Mart 1999 tarihli ve 660/1999 sayılı Avrupa Topluluğu Konsey Hükümü,
- 13) 399R1373: 1999 hasadı için diğer bir çeşit grubuna transfer edilebilen garanti eşik miktarlarını belirleyen ve ham tütün sektörü ile ilgili 2448/98 sayılı Tüzüğü değiştiren 25 Haziran 1999 tarihli 1373/1999 sayılı Komisyon Tüzüğü,
- 14) 399R1823: Ham tütünde kota geri satın alma programının uygulanmasından muaf olan yüksek kalitedeki çeşit ve türlerin grupları ve/veya hassas üretim alanlarını tespit eden 20 Ağustos 1999 tarihli 1823/1999 sayılı Komisyon Tüzüğü,
- 15) 399R2636: 2000 yılından sonraki hasatlar için tütün konusunda bilgi iletişimine ilişkin 14 Aralık 1999 tarihli 2636/1999 sayılı Komisyon Tüzüğü,
- 16) 300R1534: Ham tütünde kota geri satın alma programının uygulanmasından muaf yüksek kalitedeki türlerin hassas üretim alanlarını ve/veya gruplarını tayin eden 13 Temmuz 2000 tarihli 1534/2000 sayılı Komisyon Tüzüğü,
- 17) 300R1648: Topluluk Tütün Fonu ile ilgili 2075/92 sayılı Konsey Tüzüğü'nün uygulanması için ayrıntılı kural ve kaideleri öngören 25 Temmuz 2000 tarihli 1648/2000 sayılı Komisyon Tüzüğü ve bununla ilgili 2427/93 sayılı Tüzük,
- 18) 300Y0324(03): Tütün tüketimi ile mücadele hakkında 18 Kasım 1999 tarihli Konsey sonuçları,
- 19) 301R0601: Ham tütün sektöründe, 2001 hasadı için bir ürün çeşidi grubundan öbür gruba devredilecek teminat eşik miktarlarının karşılaştırılması hakkında 28 Mart 2001 tarih ve 601/2001 sayılı Komisyon Yönetmeliği,

- 20) 301R1032: Ham tütün sektöründe, 2001 hasadı için bir ürün çeşidi grubundan öbür gruba devredilecek teminat eşik miktarlarının karşılaştırılması hakkında 29 Mayıs 2001 tarih ve 1032/2001 sayılı Komisyon Yönetmeliği,
- 21) 301R1578: Ham tütünde hassas üretim alanlarının tesbiti ve kota geri alım programlarının uygulamasından muaf tutulacak yüksek kaliteli grupların saptanması ile ilgili 1 Ağustos 2001 tarih, 1578/2001 sayılı Komisyon Yönetmeliği,
- 22) 301L0037 (15.20.20: Tüketici bilgileri, öğrenim ve temsil): Tütün ürünlerinin imalatı, piyasaya arzı ve satışı konularında üye ülkelerin mevcut kanunları, yönetmelikleri ve idari hükümleri arasında uyum sağlamaya yönelik Avrupa Parlamentosu ile Konseyinin 5 Haziran 2001 tarih, 2001/37/AT numaralı Yönetmeliği,

Bu bölümde yer alan mevzuata uyumun tüm üye devletler için bağlayıcı olduğu ve direkt olarak uygulanacağı mevzuatın sonunda yer almaktadır.

Ancak bu bölümdeki mevzuatlar, sisteme esas dayanak oluşturan mevzuatın uygulanmasının kural ve kaidelerini tayin eden yada birtakım özel işlemlerin yürütülmesini temin eden komisyon yönetmelikleri, direktif ve kararlardır. Ülkemizde, tütün konusunda ulusal programda yer alan tedbirlerin yürürlüğe konmasında, sisteme yasal dayanak oluşturan mevzuat yanında bu bölümdeki mevzuatın da göz ardı edilmemesi gerekir.

C) HALEN YÜRÜRLÜKTE OLAN VE SİSTEME YASAL DAYANAK OLUŞTURAN MEVZUAT VE DEĞERLENDİRİLMESİ

- 1) 370R1467: Ham tütünde pazara müdahale ile ilgili bazı belirli genel kural ve kaideleri tayin eden 20 Temmuz 1970 tarihli 1467/70 sayılı Konsey Tüzüğü,

370R1467'nin değerlendirilmesi:

Ham tütünde tek bir pazarın yaratılması, topluluk müdahale önlemlerinin uygulanmasını gerektirmektedir. Böylece topluluk üreticileri, ulusal pazar organizasyonu içinde mevcut ürünün büyük bir kısmını eşdeğer şartlar altında pazarlayabilirler.

Pazara sunulan ürünün teslim edilmesini kolaylaştırmak amacıyla, müdahale merkezlerinin seçiminde üretim ve ilk işleme yerine yakınlığı önemlidir. Müdahale yetkili makamlarının ve müdahale acentelerinin, bölgesel farklılıkları özellikle dikkate alarak tütün almaları gerekmektedir.

Tütünün yeterli depolama kapasitesi olan ve ilgili çeşitlerin kalitelerine uygun müdahale merkezlerine gönderilmesi önemli bir husustur.

1467/70 sayılı Avrupa Ekonomik Topluluğu Konsey Tüzüğünde; tütünün hasat edildiği yere en yakın üç merkezden birinde işleme tabi tutulacağı yer alıp buna müdahale yetkili makamının karar vereceği, bu merkezlerin yeterli geçici depolama kapasitesinde olacağı, çeşit ve kalite açısından asgari özelliklere sahip tütünün alınabileceği maddeleri yer almaktadır.

2) 392R2075: Ham tütün pazarının genel organizasyonu hakkında 30 Haziran 1992 tarihli 2075/92 sayılı Konsey Tüzüğü,

392R2075'in değerlendirilmesi:

Tarımsal ürünler için ortak pazarın geliştirilmesi ve işletilmesi, ürüne bağlı olarak farklı şekiller alabilecek pazarların ortak organizasyonu, ortak tarımsal politikanın tespit edilmesi ile yapılacaktır.

Roma Antlaşmasının 39. maddesinde belirtilen amaç ve gayelerin, özellikle ham tütün sektöründe çalışan kişiler adına elde edilmesi pazarın stabilize edilmesi ile ilgilidir. Bu amaç, şartların kaynaklara uydurulması ve uyum sağlaması ile özellikle kalite politikasının yürütülmesi ile başanlıdır.

Arzın talebe uygun olmadığı tütün pazarında şu andaki durum genel olarak önemli ölçüde topluluk düzenlemesini gerektirmektedir. Bu düzenlemeler geleneksel üreticiler tarafından tütün yetiştirilmesinin devamını sağlarken, öte yandan piyasayı kontrol amacını güder.

Tütün piyasasında rekabet geleneksel tütün üreticilerinin desteklenmesini gerektirir. Desteğin toplulukta tütünün elden çıkarılmasına izin veren bir prim sistemine göre yapılması gerekir.

Prim sistemi, yetiştiriciler ile tütün işleyicileri arasında yetiştirme sözleşmeleri vasıtasıyla verimli ve etken biçimde yönetilebilir.

Üreticilere tatmin edici şekilde kota tahsisi için gerekli önlem ve tedbirlerin alınması gereklidir.

İlk tütün işleyicilerinin tahsis edilen kotaları aşan miktarlar için sözleşme akit etmemeleri gerekir. Primin ödenmesi kotaya tekabül eden miktar ile sınırlıdır.

2075/92 sayılı Konsey Tüzüğü'nde; prim sistemi, prim verilmesinin şart ve koşulları, yetiştirme sözleşmelerinin hususları, üretimin sınırlandırılma sistemi ve üçüncü ülkeler ile ticarete ait düzenlemelere ait maddeler yer almaktadır. Madde 20'ye göre, 45.000 ton' dan fazla üretim yapan üye ülke, tütün için Topluluk düzenlemeleri ile ilgili belirli kontrolleri yapması için, kendi hukuki ve yasal düzenine özel yetkili makamı tayin etmelidir.

3) 392R2077: Tütün sektöründeki organizasyonlardaki şubeler ve sözleşmeler hakkında 30 Haziran 1992 tarihli 2077/92 sayılı Konsey Tüzüğü,

392R2077'nin değerlendirilmesi:

Orta ve uzun vadeli olarak Topluluk ve Dünya Tarım pazarlarının pazar dengesini oturtmak, yeniden gözden geçirilmesi gereken belirli ortak yardım politikasını gerektirmektedir.

Fertler veya gruplar tarafından kurulmuş olan tütün sektöründe üretim, işleme ve pazarlama ile uğraşan çeşitli kategorilerin önemli bir oranını temsil eden şubeler arası teşkilatların, pazar durumunun iyileştirilmesi, üretim, işleme ve pazarlama düzenlerinin geliştirilmesi için tasarlanmış ekonomik davranışları teşvik etmesi beklenmektedir.

Tütün sektörü içinde; şubeler arası teşkilatların ekonomik ve teknik açıdan bütün kişilere faydalı olması gereklidir.

Doğru ve uygun program sağlamak için, üye devletler ve Komisyon arasında sıkı ve yakın işbirliği olması şarttır.

2077/92 sayılı Konsey Tüzüğü'nde; şubeler arası teşkilatların takip edecekleri faaliyetler, şubeler arası teşkilatların üye ülkeler tarafından tanınmama nedenleri, başvuru üzerine şubeler arası teşkilatların Komisyon'ca tanınması için yerine getirilmesi gereken hususlara ait maddeler yer almaktadır

AB MEVZUATI İTİBARIYLA, MEVCUT TÜRK MEVZUATININ DEĞERLENDİRİLMESİ

-Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz Ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğünün Yeniden Yapılandırılması İle Tütün Ve Tütün Mamullerinin Üretimine, İç Ve Dış Alımı Ve Satımına, 4046 Sayılı Kanunda Ve 233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun:

20.06.2001 tarihinde T.B.M.M.'de kabul edilen, "Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün yeniden yapılandırılması ile Tütün ve Tütün Mamullerinin Üretimine, İç ve Dış Alım ve Satımına 4046 Sayılı Kanunda ve 233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmayarak geri gönderilmiş, T.B.M.M. Genel Kurulu 03.01.2002 tarihinde aynen kabul etmiş, kanun 4733 sayı ile 9 Ocak 2002 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Kanun ana muhalefet partisi tarafından Anayasa Mahkemesine götürülmüştür.

12 maddeden oluşan bir kanundur. Bu kanunla verilen görevleri yerine getirmek için kamu tüzel kişiliğine haiz, idari ve mali özerkliğe sahip; Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurulu kurulmuştur.

Kanunda tütün üretiminin düzenlenmesi ve yapılması ile ilgili hiç hüküm yer almamış, bu hususlar yönetmeliklere bırakılmıştır. 4 Aralık 2002 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan yönetmelik ile bir takım düzenlemeler yapılmakla birlikte üretim planlaması konusuna hiç değinilmemiştir.

4733 Sayılı Kanunun 6. Maddesi, üretici tütünlerinin yazılı sözleşme veya açık arttırma yöntemiyle alınıp satılacağını hükme bağlamıştır. Yazılı sözleşme yapılarak üretilen tütünler dışında kalan üretici tütünlerinin açık arttırma merkezlerinde açık arttırma yöntemi ile alınıp satılacağı ifade edilmektedir. Ancak açık arttırmada alıcısı çıkmayan tütünlerin ne olacağı konusunda bir hüküm bulunmamaktadır.

Yaprak tütünle ilgili Türk Mevzuatının açıklanmasından sonra, farklılık ve eksikliklerin AB mevzuatı itibariyle değerlendirilmesi için genel tütün durumu ve tütün pazarlarının işleyişinin incelenmesi yararlı olacaktır.

D) ÜRETİM, İTHALAT, İHRACAT VE TÜKETİM DURUMLARI

TABLO: Türkiye ve AB'nin Genel Tütün Durumu;

YIL		ÜRETİM (TON)	İTHALAT (TON)	İHRACAT (TON)	TÜKETİM (TON)
1996	TÜRKİYE	230.949	23.921	169.138	109.200
	AB	345.718	737.858	426.247	700.604
1997	TÜRKİYE	302.008	26.660	160.361	109.050
	AB	355.209	725.359	385.592	685.534
1998	TÜRKİYE	258.811	44.193	128.797	108.850
	AB	350.168	712.730	376.432	647.151
1999	TÜRKİYE	251.070	40.330	115.340	109.000
	AB	342.778	725.209	404.648	538.847
2000	TÜRKİYE	208.002	34.091	100.194	112.750
	AB	341.410	631.937	398.333	446.572
2001	TÜRKİYE	152.570	52.730	95.700	111.734

Tablo incelendiğinde, AB'de arzın talebe uygun olmadığı görülmektedir. Üretim kotası 350.000 ton ile sınırlandırıldığı için üretim hep aynı nispette kalmaktadır. 350.000 ton kotada hangi tiplerin ne kadar üretileceği belirtilmiştir, AB genelde ithalatçı konumundadır.

Türkiye'de üretim yıllara göre oldukça farklı durumdadır. İhtiyaçtan fazla üretim yapılmaktadır. 1994 yılından itibaren uygulanan kota, üretimin belli oranda disiplin altına alınmasını sağlamasına rağmen bölge ve tür farkı gözetmeksizin tüm üreticilerden aynı oranda kısıtlama yapılması ve kota uygulamasının yasa güvencesinde olmaması sebebiyle sektöre uğraması, aralıklarla uygulanması beklenen faydanın sağlanmasını engellemiştir.

Türkiye genelde ihracatçı konumundadır. Ancak rasyonel bir üretim planlaması yapılmadığından oluşan stoklar, alıcıları isteksiz yapmakta ve düşük fiyatla tütün alma imkanı vermektedir. Bu nedenle, ihracatta düzensizlikler meydana gelmektedir. Amerikan Blend sigara alışkanlığının artması nedeniyle de Flue-Cured ve Burley tütünlerinin ithalatı da ciddi rakamlara ulaşmıştır.

ÖNGÖRÜLEN TEDBİRLER

1. ÜRETİM PLANLAMASI

İşlenmemiş tütün sektöründe; ülkemizdeki en büyük ve en önemli sorun şimdiye kadar iyi üretim planlaması yapılmadığıdır. Tütün pazarının işleyiş mekanizması ne olursa olsun, öncelikle üretim planlaması yapılmalıdır. Halen bölgelere göre üretilen tütünlerin üretim, fabrika kullanımı, stokları ve ihracatı arasında dengesizlik mevcuttur.

Üretim planlaması yapılırken,

- Yıllık üretim kotası; sigara endüstrisinin ihtiyaçları ve belirlenecek ihracat imkanı göz önünde bulundurularak, arz ve talep dengesi içinde saptanmalıdır.
- Menşei bazında; Tekel ve Özel Sektör beraberce tütün üretimine serbest alanları köy bazında yeniden belirlemelidir. Üretim merkezi ve ekici sayısının azaltılması, alıcıların daha çabuk ve daha az masrafla tütünleri satın almalarını, üretim kontrolünün daha iyi olmasını, gerçek tütün üreticilerinin ürüne daha çok önem vermeleri nedeniyle de kaliteli üretimi sağlayacaktır.
- Uygulanacak fiyatlar tütün üretimine başlanmadan ilan edilmelidir.
- Üretim planlaması ve kota uygulaması yasa ile güvence altına alınmalıdır.
- Tütün yetiştiriciliğinin ayrıntılarını ve özelliklerini çok iyi bilen, yetiştiricilik alanında yüksek öğrenim görmüş ve özellikle pratik bilgi ve beceriye sahip teknik bir kadro oluşturulmalıdır. Bu kadro tütün üreticisini tütün tarımında desteklemelidir.

2. TÜTÜN PAZARININ İŞLEYİŞİ

Öncelikle üreticilerin bir kayıt altında olmasını sağlamak için, tütün üretimi bir izne tabi olmalıdır. AB'nde bu yetkiyi müdahaleye yetkili makam yerine getirmektedir.

AB'nde sözleşmeli üretim uygulaması yapıldığı halde, daha öncede ifade edildiği üzere bu uygulama tartışma konusudur. Ayrıca Türkiye'de üretimi yapılan oriental (Türk) tip tütünlerde kalite unsurunun oluşması büyük ölçüde kurutma döneminde olmaktadır. Bu tip tütünler güneşte kurutulduklarından kalite, kurutma dönemindeki hava şartlarına bağlıdır. Buda sözleşmeli üretim bakımından sakıncalar doğurmaktadır. Ne Özel Sektör ne de üretici, alt yapı olarak henüz AB'nde uygulanan sözleşmeli üretime hazır değildir.

AB'nde sözleşmeli üretimde; üye devletlerin kontrol acentaları ilk işlemeciye teslim edilen tütünlerin tamamını kontrol etmek durumundadır. (393R0085 Madde: 1)

AB'nde Ortak Piyasa Düzeninde piyasa sistemleri devamlı değişiklik içindedir. Şu an uyum sağlansa bile üyelik döneminde bir değişiklik gerekebilir. Zaten AB ana detayları belirleyerek, diğer unsurları o ülkelerin özelliklerine göre kendilerine bırakmaktadır. Ayrıca birtakım konularda üyelikten sonra bile bir geçiş dönemi verildiği unutulmamalıdır.

Ülkemizde tütün ticaretiyle meşgul firma sayısı 1970 yılında 59, 1989 yılında 26 iken bugün 13 lere düşmüştür. 10 yıl önce özel sektör içindeki yabancı payı %25 iken, bugün %60 lar la ifade edilmektedir. Firma sayısının az olması ve bu firmalar üzerinden uluslararası tekellerin piyasa şartlarını kendi lehlerine oluşturma çabaları vardır. Üretimin ülke ihtiyaçlarına göre planlanması durumunda üreticilerin daha iyi şartlarda ürünlerini pazarlayacakları bir gerçektir.

Bu bilgiler ışığında; ülkemiz ekici tütün piyasalarında "Artırmalı Satış Sistemi" nin uygun olduğu düşünülmektedir.

Artırmalı satış yapıldığı takdirde; hem bugüne kadar yapılan tespitin yapılması na hem de ilk işlemecinin aldığı bütün tütünün kontrol edilmesine gerek olmayacak, tek muayene ile işlemler tamamlanacaktır.

Bilindiği üzere AB'nde, geleneksel üreticiler tarafından tütün yetiştirilmesinin devamının sağlanması ve tütün üreticilerinin desteklenmesi en önemli amaçtır.

Halen ülkemiz şartlarında, üretilen tütünlerin piyasada şeffaf ve rekabet şartlarında oluşan fiyatlarla pazarlanması ve bu suretle üreticilerin mümkün olabilecek en uygun fiyatla ürünlerini satabilmeleri sağlanabilir. Buda ülkemiz şartlarında üreticilerin bir bakıma desteklenmesi demektir.

Tüm Oriental (Türk) tip tütünlerin tütün satış merkezlerinde açık artırma ile satışı sağlanmalı, bu sisteme geçiş için ara formül olarak Katalog Usulü olarak tanımlanan yöntem benimsenmeli, diğer satışlar geçersiz sayılmalıdır. Bu durum uygulandığı takdirde, bilhassa özel sektörle üretici arasında halen meydana gelen bir takım anlaşmazlıklar ortadan kalkacağı gibi uluslararası tekellerin piyasalar üzerindeki kontrolünün de önüne geçilmiş olacaktır.

3. KURUMSAL DÜZENLEMELER

4733 sayılı kanuna göre Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurulu kurulmuştur. AB'nde müdahaleye yetkili makamın karşılığı olacak olan bu kurum, tütün pazarının işleyişi ile ilgili olarak gerekli düzenlemeleri ve kontrolleri yerine getirecektir. Zaten tütün üretimimiz 45.000 ton'un üzerinde olduğundan müdahale yetkili makamının kurulması zorunlu olmaktadır.

Kurumun temel görevi; tütün üretiminin düzenlenmesi ile ilgili faaliyetleri yürütmek, üreticilerin korunmasına yönelik önlemlerin alınması ve üreticiler ile alıcıların sağlıklı, düzenli ve disiplinli bir ticaret ortamında buluşmalarını temin etmek ve yaprak tütün ticaretinin bu ortamda şeffaf olarak yapılmasını sağlamak, AB müktesebatlarının takibini yaparak tedbirleri yürürlüğe koymak olmalıdır.

Tütün üretiminin planlanması, tütün üretim izni verilmesi, üretimde kota uygulaması, ülkedeki tütünlle ilgili tüm kayıtların tutulması, tütün satış merkezlerinin kurulması ve yönetimi, artırmalı satış işlerinin yürütülmesi, sözleşmeli üretim ile ilgili genel düzenlemelerin yapılması, alıcısı çıkmayan tütünlerin belli şartlarla satın alınması, tütün ile ilgili araştırmaların ve denemelerin, rezidü analizleri dahil laboratuvar çalışmalarının yapılması, gibi görev ve hizmetler bu Kurum tarafından veya Kurumun direktifleriyle, kurulacak başka bir kurum tarafından yerine getirilmelidir. Kurum 4733 sayılı Kanun için yapılacak yönetmeliklerde AB müktesebatlarını mutlaka göz önüne almalıdır.

Kurumun teşkilat yapısı yukarıda belirtilen görevleri yerine getirebilecek şekilde düzenlenmelidir. Kurumun bina, avadanlık ve personel ihtiyaçları Tekel tarafından rahatlıkla karşılanabilecek durumdadır. Zaten ilgili yasa da istekleri halinde bu kadronun Tekel' den karşılanmasını öngörmektedir.

Ocak ayı içinde üst düzeyde bir IMF heyetinin ülkemizi ziyaret edeceği bilinmektedir. Görüşmelerdeki 4 temel talepten birinin TEKEL' in özelleştirilmesi olduğu ifade edilmektedir. Bu konudaki ısrarın ardında çokuluslu sigara tekellerin olduğu ve amacın ele geçirilemeyen % 69' luk ülkemiz sigara pazarını ele geçirmek olduğu unutulmamalı ve tüm sivil toplum kuruluşları bu tekelleşmeye karşı rekabet unsuru olan milli TEKEL' e sahip çıkmalıdır.

Kaynak: Tekel Y.T.İşl. ve Tic. Mües. Ar-Ge Müd. C. ÇELİK' in çalışmaları.

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE TARIMINDA RİSK YÖNETİM PROGRAMLARI

Tanfer DİNLER*

Tarım; insan ve hayvan beslenmesindeki öneminin yanı sıra, diğer sektörler içerisinde doğal, ekonomik, sosyal, siyasal, teknolojik ve kişisel risklerden en çok etkilenen sektördür. Bu nedenle gelişmiş ülkeler yıllardır uyguladıkları tarımda tam korumacılık politikalarını “Tarımda Risk Yönetim Programları” ile uygulamaya koyarak, tarım sektörünü sayılan riskler karşısında sürekli ve çok yönlü desteklemektedirler.

AB bütçesinin yarısı tarıma yönelik desteklere ayrılarak, tarımın ne pahasına olursa olsun, “korunacak sektör” olduğu ortaya konmuştur. Risk yönetim programlarında korumacılık esas olmakla beraber, tereyağ tepeleri ve süt gölleri olan bu ülkelerde üretim fazlalığı olduğu için üretim değil, depolama, satış ve özellikle ihracat korumacılığı ağırlıklıdır.

AB ülkelerinde sürdürülebilirlik hedeflendiği için bu programlarda gıda güvenliği, sağlıklı bir çevre ve risk transferi şeklinde belirlenen bu üç ana prensipten ödün verilmemektedir.

Bu sempozyumda AB'nin tarımda ekonomik risk yönetimleri ve bu konudaki destekleri detaylı bir şekilde, konu uzmanları tarafından anlatılmaktadır. Ben de, özellikle tarımsal üretime ve ülke ekonomisine önemli zararlar veren doğal afetlerin değerlendirilmesine ilişkin bilgileri “Tarımda Doğal Risklerin Yönetimi” ana başlığı altında vermeye çalışacağım.

Dünyamız, Tarım, Doğal Riskler ve Yönetimi

Dünyada son yıllarda hissedilen küresel ısınma ve sera etkisi sonucu meteorolojik karakterli doğal afetlerin sayısı ve şiddetlerinde önemli artışlar olduğu gözlenmektedir. Kuraklık; en büyük risktir. Dünyada ilk savaşların su için yapıldığı düşünüldüğünde, Yıldız Savaşları'nın da su yüzünden çıkma olasılığı son derece yüksektir. Susuzluğun meydana getirdiği kuraklığın, önlem alınmadığında medeniyetlerin sonu olacak bir felaketin ta kendisi olduğu bilinmelidir.

*Tarım Sigortaları Vakfı Genel Müdürü

- Kuraklığın ikiz kardeşi olan sel, ardından fırtınalar, kasırgalar, don, dolu gibi riskler ve bunların dünyamıza verdikleri zararlar gün geçtikçe artmaktadır. Farklı ülkelerde, farklı doğal risklerin etkisi ile oluşan büyük maddi kayıplar Dünya Ekonomisi'ni de büyük ölçüde tehdit etmektedir.

Geçen yüzyıla oranla meteorolojik karakterli doğal riskler yüzyılımızda çok daha önem kazanmıştır. Tüm sektörler doğal risklere karşı savaşta başarılı olabilmek için her türlü çabayı sarf etmekte, bu konudaki araştırmalara büyük yatırım yapmakta ve çok pahalı teknolojileri kullanmaktan çekinmemektedirler.

Bütün sektörlere baktığımızda, meteorolojik karakterli doğal afetlerin etkilerinde tarım sektörünün çok özel bir konumu ve önemi olduğunu görüyoruz. İklim koşullarından ve meteorolojik doğal afetlerden en çok etkilenmekte olan tarım sektörü "üstü açık fabrika" olarak tanımlanmaktadır.

Tarımın dünya nüfusunun beslenmesindeki rolünü etkili bir şekilde başarması; tarımsal üretimi tehdit eden dolu, don, sel, kuraklık, fırtına gibi meteorolojik karakterli doğal risklerin yönetimiyle doğrudan ilişkilidir. "Tarımda Doğal Risklerin Yönetimi" ana başlığı altında yer alan "teknik koruma önlemleri" ve "risk transferi programları" çerçevesinde doğal riskler önlenmektedir.

Tarımda doğal risklerin yönetiminde öncelik; teknik koruma önlemlerinin ve tarımsal meteoroloji konusunda yapılan çalışmalarla kullanılan erken uyarı sistemleri tarımda doğal afetlerin vereceği büyük maddi ve ekonomik zararları minimize etmekte kullanılmaktadır. Ülkeler, doğal risklerin etkilerini, daha onlar felaket haline gelmeden teknik önlemlerini alarak, önemli ölçüde azaltmaktadırlar.

Kuraklık riski karşısında minimum su harcayan sulama sistemlerinin kullanımı, az su tüketen bitki desenine ve bodur meyveciliğe yönelme bunlardan birkaçıdır. Ayrıca don riskine karşı ısıtma ve yağmurlama sistemleri, dolu ve fırtınaya karşı koruma örtüleri ve ağları, dolu ön uyarı sistemleri ve buna bağlı olarak roket atışları ile dolunun yağmura dönüştürülmesi gibi bir dizi teknik önlem tarımda bitkisel üretimi doğal risklerden korumak amacıyla kullanılmaktadır.

Bunların yanı sıra biyoteknolojinin eseri olan, don, dolu ve fırtınaya dayanıklı bitki çeşitlerinin geliştirilmesi şeklindeki kültürel önlemler de risk yönetim teknikleri içinde uygulamaya dönük çalışmalardır. Teknik koruma önlemlerine sahip olan üretimin, riskleri daha ekonomik olarak transfer edilmektedir. Dolayısı ile gelişen tarım teknolojisi sigortanın gelişmesinde de en önemli etkenlerden biri olmaktadır. Teknik koruma önlemleri alınabildiği ölçüde sigorta prim fiyatları da ucuzlamakta, bu da daha yaygın bir sigorta ve güvence sistemini oluşturmaktadır.

“Tarım Sigortası” olarak tanımlanan risk transferi programları çerçevesinde yürütülen çalışmalar sonucunda “doğa” olayları büyük ölçüde “afet” olmaktan çıkarılmaktadır. Her türlü risk, çiftçinin, Devlet’in ve ülke ekonomisinin üzerinden alınıp, sigorta sistemlerine transfer edilmektedir.

Dünya genelinde, tarım ürünleri öncelikle dolu riskine karşı sigorta edilmeye başlamış, gelişmeye bağlı olarak don, sel, kuraklık, fırtına, yangın gibi riskler de sigorta kapsamına alınmışlardır.

Dolu riski farklı alanlarda ve ürünlerde bölgesel olarak zararlara neden olduğu için ürünler dolu riskine karşı sigorta şirketleri tarafından sigorta edilebilmektedirler. Ancak kuraklık, sel, don gibi riskler, dolu riskine benzemezler. Bu riskler; aynı anda geniş alanlardaki tarım ürünlerine çok büyük zararlar verdiği için çiftçinin ödeyeceği sigorta primi yüksek olmakta, çiftçi bu primi kendi başına ödeyip sigorta yaptıramamaktadır. Devlet, çiftçiye %50 oranlarına varan prim desteği vermesi halinde hem çiftçi primini ödeyebilmekte hem de Devlet katılımı olmadan bu riskleri tek başlarına üstlenemeyen sigorta şirketleri ve onları sigorta eden reasürans şirketleri de riski üstlenebilmektedirler.

Tarımda, gelişmiş ülkelerde Devlet “Tarımda Doğal Afet Sigortaları için çiftçinin ödediği primlerin yarısını ödeyerek”, çiftçinin sigorta yaptırmasını teşvik ederken, tarımdaki riski de tarımdaki ve devletin üzerindeki riski de transfer etmektedir.

Devlet; bir yandan artan meteorolojik karakterli doğal risklere karşı çiftçilerini ve üretimini korumakta, diğer taraftan kendisinin bile ödeyemeyeceği bir felaketle karşılaştığında, bunu ödeyebilecek bir sigorta güvencesi sağlamaktadır.

Tarım sigortaları özellikle ABD gibi sınırsız kaynakların kullanımında tereddüt etmeyen ülkelerde çok farklı bir uygulama şeklindedir. Öyle ki başlangıçta bitkisel üretime etkili doğal risklerin “ürünlerin verim ve kalitelerinde meydana getirdiği kayıpların karşılanması” söz konusu iken; günümüzde, ekonomik risklerin oluşturduğu “gelir kayıpları”nın da çiftçinin üzerinden alınarak sigorta sistemlerine transfer edildiği bilinmektedir. Dünya genelinde elde edilen 7 milyar USD tarım sigortaları priminin 3 milyar doları ABD ye ait olup bunun 1.8 milyar \$’ı devlet tarafından ödenen prim ve hasar desteğidir. Ayrıca Devlet’in sigorta şirketlerinin çiftçi için uyguladıkları tanıtım masraflarına katıldığı sigorta programları vardır.

AB uygulamalarına baktığımızda, geleneksel dolu sigortalarının yanı sıra diğer katasrofik özellikteki don, sel, kuraklık, fırtına gibi risklerinde sigorta edildiği ve bunların prim veya hasarlarına Devlet’in destek olduğu bilinmektedir. Her ülkenin tarımı ve sosyal yapısının etkili olduğu uygulamalarda bugün gelinen ortak nokta; primlerin %50 sinin devletçe desteklenmesi gerektiği yönündedir.

Bugün AB'nin üye ülkeleri arasındaki tarım politikaları arasında bile çok büyük farklılıklar olduğu düşünüldüğünde, tarım sigortaları konusunda da bunun varlığı hissedilmektedir. Mayıs 2002'de İspanya'da toplanan birlik üyeleri hangi ortak noktalarda hareket edileceği konusunda önemli tespitler yapmışlardır. Daha sonra Haziran 2002'de Akdeniz Ülkeleri'nde tarım sigortaları uygulamaları tartışılmıştır. Özellikle bu ay Berlin'de yapılacak toplantıda tüm AB ülkelerinde Devlet'in Tarımda Doğal Afet Sigortaları'nın prim veya hasarına katkısının zorunlu olması yönünde bir karar çıkacağı beklentisi vardır. Avusturya, İspanya, İtalya ve Fransa Devlet Destekli Doğal Afet Sigortaları'nı başarıyla uygulamaktadır. Almanya gibi dolu sigortalarında çok detayda sistemlerini kurmuş, uzun yıllardan beri sadece dolu sigortaları konusunda çalışan "dolu sigorta şirketlerinin" ve onların oluşturduğu bir altyapıya sahiptir. Ülkenin kısmen pilot olarak uyguladığı risklerin de sigorta edildiği ve Devlet'in desteğinin sağlandığı bir sistemin sağlanacağı bir sistemin kuruluşu çok zor olmayacaktır.

Çiftçimizin, öncelikle bitkisel ürünlerini ve çiftlik hayvanlarını giderek diğer mallarını ve canlarını güvence altına alacak, Türkiye için ülke koşullarına uygun sağlıklı bir tarım sigortaları sistemlerin kurulması yönündeki çalışmalar yıllardır sürdürülmektedir. AB kapısındaki bir ülke olmamız, yasaların çıkmasında ve Devlet desteğinin sağlanmasında bize önemli bir ivme kazandıracaktır.

“AB'ye Giriş Sürecindeki Türkiye'de Tarımda Doğal Risklerin Transferine Yönelik Çalışmalar “

Dünyada ve AB ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de kuraklık, don, sel, dolu, fırtına gibi meteorolojik karakterli doğal afetler; çiftçinin malına ve canına önemli ölçüde zarar vermektedir.

Bu risklerin etkileri farklı ekolojik koşullara ve çok çeşitli tarım ürünleri potansiyeline sahip ülkemizde aynı anda ve değişik boyutlarda gözükmektedir. Karadeniz'de çay; selden, Akdeniz'de turuncgiller, Malatya'daki kayısılar, Bursa'daki şeftaliler, Manisa'daki üzümler; dondan, İç Anadolu'da tahıllar; kuraklıktan etkilenirken, Trakya'da ayçiçeklerinin ve Çukurova'da pamukların; doludan aynı anda zarar gördüğünü biliyoruz.

Risklerin en üst noktaya çıktığı bu durum tarım sigortalarının öneminin daha iyi anlaşılmasını sağlasa da, çiftçinin gelir düzeyinin hızla düşmesi, tarım sigortaları için uzun yıllar bir Devlet politikasının oluşmamış olması, tarım ve sigorta sektörlerindeki bilgi ve ilgi eksikliği, tarım sigortalarının gelişmesini önleyen faktörlerin başında gelmektedir.

Bütün dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de tarım sigortaları uygulamaları; bitkisel ürünlerin dolu riskine karşı sigortalanmasıyla başlamıştır. 1957 Şeker Sigorta’nın Dolu Sigortaları’nı, 1959 yılında da Başak Sigorta’nın Çiftlik Hayvanları Sigortaları’nın uygulamasını başlattığı bilinmektedir.

1987 yılında “Tarım sigortalarını tarımcılar yapmalıdır!” söylemiyle başlatılan çalışmalarda Tarım Sigortaları’nın çok yönlü geliştirilmesine yönelik hazırlanan “Türkiye için Tarım Sigortaları’nı Geliştirme Planı” (Tanfer Dinler-1987) çerçevesinde Tarım ve Sigorta Sektörü’nde Devlet, Çiftçi Birlikleri ve Sigorta Şirketleri üçgeninde planlı bir çalışma dönemi başlatılmıştır.

Planda, öncelikle mevcut dolu sigortalarının alt yapısının oluşturulması, yaygınlaştırılması ve daha sonra Devlet’in çiftçinin primlerini destekleyerek, kuraklık, sel ve don gibi risklerin de sigortalanabilmesini sağlayacak çalışmalar hedeflenmiştir.

1995 yılına gelindiğinde uygulanan programlara rağmen gelişmenin yeterli olmadığı görülmüş, gelişmeyi engelleyen faktörler, sorunlar ve çözüm yolları araştırılmıştır.

AB’ye giriş öncesinde Türkiye’de de ülke koşullarına uygun sistemlerin geliştirilerek Tarım Sigortaları’nın ortak bir akılla yürütülmesi amacıyla tarım sigortalarına gönül vermiş kişiler bir araya gelerek, Tarım Sigortaları Vakfı (TSV)’ni kurmuşlardır. Tarım sigortaları branşında faaliyet gösteren resmi ve özel sigorta şirketlerinin katılımıyla, çok yönlü çalışmalar başlatılmıştır. Tarım Sigortaları Vakfı tarafından öncelikle Dünya’daki tarım sigortaları uygulamaları tek tek incelenmiş, ancak Devlet,Çiftçi Birlikleri ve Sigorta Şirketleri’nin ortak akılla hareket ettiği Tarım Sigortaları Sistemleri’nin başarılı olduğu tespit edilmiştir.Türkiye koşullarına en uygun, en kapsamlı ve en başarılı tarım sigortasına sahip ülke olarak İspanya’nın tarım sigortaları modelini belirlemiştir. TSV İspanya’daki Tarım Sigortaları Havuzu’nu (Agroseguro) kendisine örnek alarak Türkiye’de Agronet Sistemi adı altında bir havuz modelinin kuruluşuna yönelik çalışmaları başlatmıştır.

İspanya uygulamasında; Tarım Sigortaları Havuzu bir sigorta şirketi değildir. Ancak sigorta şirketlerinin çiftçiden aldıkları primler havuzda toplanır, hasarlar da havuzdan ödenir. Hasarlar, havuza bağlı bağımsız eksperler tarafından aynı tekniklerle belirlenip, tüm şirketlerin hasar ödemeleri de çiftçilere havuz tarafından yapılır. Havuzda toplanan meteorolojik verilerin, sigorta primlerine esas olabilecek aktüeryal çalışmaları da havuz tarafından yürütülerek, aynı köyde aynı ürün için tüm çiftçilerin aynı primi ödemeleri sağlanır. Devlet’in Hazine ve Tarım Bakanlığı üzerinden havuza gönderdiği prim desteklerinin transfer edilmesinin yanı sıra re-

asürans temini de Tarım Sigortaları Havuzu'nun görevleri içerisinde. Devlet, riske ortak olmakta ve sistemin çok yönlü kontrolünü sağlamaktadır.

İspanya modelindeki başarının temelinde şu unsurlar dikkati çekmektedir:

1- Yasal düzenleme ve teminat çeşitleri: Tarım ürünleri başlangıçta sadece dolu ve yangın riskine karşı sigorta edilirken, çıkarılan tarım sigortası yasası ile kuraklık, don, sel, fırtına gibi diğer risklerde sigorta teminatı içine alınmıştır.

2- Devlet desteği ve yasaya uygunluk: Sistemin sürdürülebilir olmasını sağlamak ve risk transferinde çiftçilerin risk maliyetlerini azaltabilmek için Devlet'in yeterli miktarda Devlet desteği sağlanmıştır. Bu sistem içerisinde devlet yasaya uygun olarak tam destek vermiş, yasadan hiçbir ödün vermemiştir.

3- Sigorta yaptırmayan çiftçilere Devlet yardımı yapılmaması: Doğal afetler sonucu zarar gören çiftçilere devletin hiçbir şekilde yardım etmeyeceği taahhüt edilerek sigorta teşvik edilmiş, çiftçi sigortaya yönlendirilmiş, sigortaya katkısının dışında çiftçinin devletten her türlü beklentisi ortadan kaldırılmıştır.

4- Çiftçi katılımı: Devlet yapılan çalışmalarda ve alınacak kararlarda Çiftçi Birlikleri'nin katılımını sağlamıştır. Böylece çiftçilerin ihtiyaçlarını karşılayacak yeni sigorta teminatlarının geliştirilmesi ve çiftçilerin büyük oranda sigortaya yönelmesinde etkili olmuştur.

5- Sistem koordinasyonu: Tarım sigortalarının geliştirilmesi için sistemde yer alan kurumlar farklı sektörlerde de olsa sağlıklı bir şekilde koordine edilerek yakın bir işbirliği sağlanmıştır.

6- Sigorta prensipleri: Sigorta uygulamalarında her türlü dış faktörlerden uzak, sadece teknik veri ve analizlere dayanan sigorta prensipleri esas alınmıştır.

7- Sisteme güven: Reasürörlerin sisteme olan güvenleri ve devletin risklere reasürans şeklindeki katılımı varlığı sistemin gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

8- Aktüeryal çalışmalar: Ülke genelinden toplanan risk ve ürünlere ait istatistik verilerin analizleri sonucu; farklı risk ve ürünlerin farklı bölgelerdeki sigorta prim fiyatları havuz tarafından belirlenmektedir. Bu konudaki haksız rekabeti önlenerek çiftçilerin güveni sağlanmıştır.

Görüldüğü gibi, İspanya'da oluşturulan sistemde; tarım sigortasının gelişimini engelleyen ve çiftçiyi devletten sürekli karşılıksız bir yardım beklentisi içerisine sokan doğal afet yardımlarının kaldırılarak kuraklık, sel, don, dolu ve fırtına gibi doğal riskler için çiftçiye geniş kapsamlı sigorta teminatı sunulmuştur. Bu devletin

riske katılımı ve pirim desteklerinin sürekliliği konusundaki kararlılığı ile gerçekleştirilmiştir.

İspanya'da uygulanan şekliyle havuz sisteminin çok yönlü avantajlarının en önemlileri şu şekilde özetlenebilir:

Kaynakların ortaklaşa kullanılması sonucunda Devlet'in, sigorta ve reasürans şirketlerinin ve çiftçi birliklerinin ortak akıllarda buluşup, bütünlük sağlayarak, güç birliği yapması, teknik ve mali imkanların verimli kullanılması, maliyetlerin düşürülmesi.

Ayrıca, sigorta şirketlerinin tek başlarına üstlenemedikleri söz konusu riskleri havuzda, birlikte üstlenebilmeleri ve sağlanan yüksek reasürans kapasiteleri ile risklerin transferi.

İspanya'nın modelinin bize uygunluğunun yanı sıra, onların havuz sistemine geçmeden önceki sorunları ile bizim sorunlarımızın da çok benzer olduğu görüldüğü için TSV 1995 yılından sonra bu sorunları gidermek üzere Devlet, Çiftçi Birlikleri ve Sigorta Sektörü ile birlikte kademeli bir çözüm programını uygulamaya koymuştur.

Türkiye'deki uygulamada TSV öncelikle dolu sigortası hasar tespitleri konusundaki sistemlerin kurulmasını hasar havuzu modeline uygun olarak gerçekleştirmiştir. Hasar tespitlerinin aynı köy ve ürünler için farklı sigorta şirketleri tarafından ayrı ayrı tekniklerle belirlenmesi sonucu ortaya çıkmış olan "aynı hasarlara farklı hasar ödemeleri" şeklindeki sorunu gidermek için "ortak bir hasar tespit organizasyonu" kurmuştur.

Öncelikle, tarım sigortaları branşında çalışan sigorta şirketlerinin poliçelerinde bir bilgi standardı sağlanmıştır. Hasar halinde sigorta şirketleri, poliçelerini elektronik ortamda TSV Merkezi'ndeki hasar tespit organizasyonuna iletmekte, hasar havuzu şeklindeki bu merkezde poliçe altına boş hasar raporu eklenerek, aynı gün 12 ildeki TSV Bölge Koordinatörleri aracılığı ile bütün yurtda ekspertiz görevini yürüten 560 dolu hasar tespit uzmanı tarımcıya ulaşmaktadır. Hasar tespit teknikleri konusunda özel eğitim almış ziraat mühendisleri ve teknisyenlerinden oluşan bu uzmanlarca düzenlenen hasar raporları TSV üzerinden ilgili sigorta şirketlerine gönderilmektedir.

Ayrıca çiftlik hayvanları sigortalarında risk inceleme ve hasar tespit işlemleri TSV koordinasyonunda 3546 veteriner hekim tarafından gerçekleştirilmektedir.

TSV sigortalı alanların yanı sıra büyük çoğunluğu sigortasız olan, fakat doğal risklerden etkilenen alanlardaki ürün ve risklere ait verileri toplayıp risk haritaları-

nın düzenlenmesi çalışmalarını yürütmektedir. Kurduğu Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile ülkesel bir veri havuzu oluşturmuştur. Bütün bu faaliyetlerinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığı başta olmak üzere, Meteoroloji Genel Müdürlüğü, DİE ve Çiftçi Kuruluşları'nın bilgi ve deneyim katkılarıyla gerçekleştirilmektedir.

1996-97-98 yıllarında Hazine Müsteşarlığı'nda ve Tarım Bakanlığı'nda DPT, Maliye Bakanlığı, Çiftçi Kuruluşları ve sigorta sektörünün katıldığı bir dizi toplantılar sonunda Türkiye için en uygun sistemin "Tarım Sigortaları Havuzu" olduğu ve Tarım Sigortaları Vakfı'nın havuzun oluşturulması yönündeki çalışmalarının desteklenmesi yönünde kararlar alınmıştır. Bu karar ekinde yer alan risk transfer organizasyonu şemasında Tarım Sigortaları Havuzu bulunmakta, havuzu oluşturulan ve yöneten kurum olarak ta, Tarım Sigortaları Vakfı yer almaktadır.

Tarım Sigortaları Havuzu'nun kurulması konusu tüm sektörlerin katılımı ile gerçekleştirilen 1. Tarım Şurasında detaylı bir şekilde incelenmiş, Tarım Bakanlığı'nın yayınladığı "1. Tarım Şurası Çalışma Belgesi"nde konu şu ifadelerle yer almıştır.

"Tarım sigortalarının gelişmesi, Devlet'e, sigorta şirketlerine, çiftçi birliklerine ayrı ayrı görev ve sorumluluk yüklemesinin yanı sıra bu üçünün birlikte organizasyonunu zorunlu kılmaktadır. Bu amaçla tarım sigortaları branşında faaliyet gösteren sigorta ve reasürans şirketlerinin devletin desteğinde bir araya gelerek bir üretim havuzu (pool) oluşturması ve Devlet'in sigortayı cazip kılmak için sigorta primine ve veya hasara katkıda bulunması gereklidir. Bu havuz sisteminde Çiftçi Birlikleri kuracakları sigorta şirketleri ile yer alabileceklerdir.

Tarım sigortalarının gelişmesine yönelik istatistiki verilerin toplanması ve değerlendirilmesi ve hasar tespitleri gibi çalışmaları ülke genelinde yürüten Tarım Sigortaları Vakfı ile sigorta ve reasürans şirketleri böyle bir organizasyonun ilk adımlarını atmışlardır. (1.Tarım Şurası, 1997)"

Devlet'in tarım sigortaları faaliyetlerinde Tarım Şurası'ndaki görüşleri belirlemesinin yanı sıra ilgili kuruluşlar da bu ortak görüşleri paylaşarak hareket etmişlerdir.

Hükümet programlarının yanı sıra, programa yönelik projeler ve Tarım Şurası'ndaki görüşler çerçevesinde şu çalışmaların yapıldığını görüyoruz:

1998 yılında ilgili kurumların katılımı ile Hazine Müsteşarlığınca yürütülen çalışmalarda 3 ayrı kanun taslağı (Hazine Müsteşarlığı, Tanfer Dinler, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı) ele alınmış, sonuç olarak ortak görüşler çerçevesinde Hazine

Müsteşarlığı tarafından “Tarım Sigortaları Teşviki Hakkında Kanun Taslağı” hazırlanmıştır. Ancak kanun çıkarılamamıştır.

Şura’da belirtildiği gibi çiftçi kuruluşları, kendi sigorta şirketlerini kurma yönünde hareket etmiş, 2000 yılında Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği, Güven Sigorta A.Ş.’yi satın alarak tarım sigorta hizmetlerini daha geniş çiftçi kitlelerine yayılması için yeni bir çalışmayı başlatmıştır.

2000 yılında başlatılan Tarım Reformu Uygulama Projesi (Agricultural Reform Implementation Project – ARIP) çerçevesinde Tarımda Devlet Destekli Doğal Afet Sigortaları’nın başlaması öngörülmüştür.

2001 yılında tarım sigortalarının yaygınlaşmasını engelleyen iki yasadaki biri olan ve Devlet’in doğal afet sonrası tohumluk yardımını öngören 5254 sayılı Yasa Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nca yürürlükten kaldırılmıştır. 2090 sayılı Doğal Afetler Sonucu Devlet Yardımını Öngören diğer yasa ise yürürlükte olmasına rağmen, hasar ödemelerine ilişkin fonu iptal edildiği için etkinliği yoktur.

Bugün için, Devlet’in doğal afetler karşısında çiftçiye karşılıksız yardım yapmasını sağlayan uygulamaların tamamı kaldırılmış durumdadır. Ancak yerine konacak tarım sigortası ile ilgili yasa da çıkarılamadığı için çiftçi tamamen korumasızdır. Bu nedenle 58. Hükümet konuyu Acil Eylem Planı’na almıştır.

Plan’da Tarım Ürünleri Sigortası Kanunu çıkarılması ve uygulama planı hazırlanması öngörülmektedir. Söz konusu çalışmaların 12 ayda tamamlanması hedeflenmektedir. Çalışmalarda Hazine Müsteşarlığı sorumlu kuruluş olarak belirlenmiş, DPT, Maliye Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarım Sigortaları Vakfı, Milli Reasürans, T.Ziraat Odaları Birliği ve T.C. Ziraat Bankası ise işbirliği yapacak kuruluşlar olarak tespit edilmiştir.

Türkiye’de Tarım Sigortaları Uygulamalarında Mevcut Durum

Türkiye’de Sigorta Murakabe Kanunu çerçevesinde kurulup sigorta faaliyetlerinde bulunan 62 sigorta şirketinin 15’i tarım sigortaları branşında çalışma ruhsatı almış olmakla birlikte, bugün bunlardan sadece 9’u aktif olarak çalışmaktadır.

Bitkisel ürün sigortaları ile çiftlik hayvanları sigortaları şeklinde iki ana bölüme uygulanan tarım sigortalarının diğer branşlar içerisindeki payı %0,4’tür. Sürdürülen gayretlere rağmen, ekili alanların %0,8-1,8’i ve çiftlik hayvanlarının da %0,3’ü sigortalıdır. Bitkisel ürünler dolu ve yangın riskine karşı sigorta edilmektedir. Sera ve içindeki ürünler ise dolu, yangın, fırtına ve sel riskine karşı sigortalanabilmektedir. Bitkisel ürün sigortalarında açık alanda ve seralarda yetiştirilen

her türlü ürün sigorta edilebilmektedir. Çiftlik hayvanlarında ise; büyükbaş, küçükbaş, kümes hayvanları ve su ürünlerine çeşitli riskler karşısında hayat sigortası teminatı verilmektedir.

Türkiye'deki tarım sigortalarında sisteme katılım gönüllülük esasına dayanır. Bu sistemde teşvik ya da zorlayıcılık bulunmamaktadır. Devletin hiçbir müdahalesi yoktur. Ancak banka kredisi ile satın alınan çiftlik hayvanları için zorunlu sigorta vardır. Dolu sigortalarında sigorta şirketleri arasında sağlanan konsensüs ile köy ve ürün bazında minimum bir fiyat tarifesi uygulanmaktadır. Poliçe düzenleme işlemleri sigorta şirketleri tarafından yürütülürken, acente ve acente görevi gören banka şubeleri de pazarlama ve satış hizmetlerini yürütmektedirler.

Hasar tespit organizasyonu Tarım Sigortaları Vakfı tarafından yürütülmektedir. Bağımsız hasar organizasyonu sonucunda, köydeki aynı hasarlara sigorta şirketi ve çiftçi ayrımı yapılmaksızın, aynı oranlarda ve gerçek değerlerde hasar ödemesi yapılmaktadır. Sigorta şirketlerinin prim ve hasardaki olumsuz rekabetleri ortadan kalktığı için rekabet bir an önce çiftçinin gerçek değerdeki hasarının ödenmesi yönünde hızla gelişmektedir. 2002 yılında çiftçive dolu sigortaları hasar ödemelerinin en geç iki hafta içerisinde yapılmış olması bunun en güzel ifadesidir.

Sigorta şirketlerinin risklerini transfer etmeleri konusundaki reasürans katılımı ise; Milli Reasürans T.A.Ş. yanısıra Münih Re ve Partner Re gibi Dünya genelinde tarım sigortalarında uzmanlaşmış uluslararası reasürans şirketleri tarafından gerçekleştirilmektedir.

Tarım Sigortaları Vakfı, kuruluşunu hedeflediği Tarım Sigortaları Havuzu için temel olan üç etkili hizmetin bir havuz mantığında yürütülmesi için gerekli çalışmaları tamamlamıştır. Devlet'in desteğinin sağlanması öncesinde en önemli sorun olarak görülen dolu sigortaları alt yapısının kurulmuş olması da Tarım Sigortaları Havuzu'nun gerçekleştirilmesi için en önemli aşama olarak görülmektedir.

Kasım 2002'de, değişik ülkelerde tarım sigortaları sistemlerini inceleyen Devlet ve Sigorta Sektörü temsilcilerinin raporlarında yer alan ortak görüş;

“Tarım Sigortaları Vakfı'nın, sigorta ve reasürans şirketleri ile oluşturduğu havuz sistemine prim havuzunu da ekleyerek, sistemin çok yönlü hizmet vermesini sağlayacak çalışmaları yürütmesi ve oluşturulacak Tarım Sigortaları Havuzu (Agronet Sistemi) ve havuzun yönetimini üstlenmesi beklenmektedir.” şeklinde belirtilmiştir.

Tarımda Kuraklık, Don ve Sel Sigortaları Başlarken Beklentiler

Tarım sigortaları uygulamalarında dolu sigortaları alt yapısının kurulduğu görülmektedir. Bundan sonra kuraklık, sel, don, dolu ve fırtına gibi doğal afetlere

karşı sigorta uygulamalarında her kişi ve kuruluşa yepyeni ve önemli görevler düşmektedir.

Bu konudaki beklentilerimizi kurumsal bazda şu şekilde özetleyebiliriz:

Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı: Bu konuda finansmanın temininden, sigortacılık işlemlerinin kontrolüne, reasürans temininden, kuruluşların koordinasyonuna kadar çok önemli görevleri üstlenecek bir birim kurarak sistemde etkinliğini en iyi şekilde göstermesi beklenmektedir.

Bugün için, açlık sınırını geçmekten başka bir üretimi hedefleyemeyen çiftçinin ekonomik gücü tarım sigortalarının gelişmemesinde en etkili faktörlerin başında yer almaktadır. Çiftçinin, sigortaya katılımını teşvik ve prim ödemelerini temin için düşük faizli “tarım sigortası teşvik kredisinin” sağlanması gerekmektedir.

1998 yılında hazırlanan “Tarım Sigortaları Teşviki Hakkında Kanun Tasarısı”nın “Tarım Ürünleri Doğal Afet Sigortası Yasa Tasarısı” şeklinde günümüz koşullarına uygun şekilde yeniden düzenlenerek bir an önce TBMM’ye gönderilmesi gerekmektedir. Hazine tarafından yayınlanan; Sigortaya ilişkin genel şartların, Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliğince hazırlanması sağlanabilir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı: Tarım ve Köyişleri Bakanlığının üretim ve çiftçi bazındaki kayıtları, bunların analizi, Devlet’in prim desteklerinin ödenme şekilleri, çiftçi eğitimleri gibi görevleri yerine getirecek yeterli sayıdaki eleman bulunan bir birimi kurarak konuya gereken önemi vermesi beklenmektedir.

Diğer taraftan DGD (Doğrudan Gelir Desteği) gibi projeler, ürün bazında yeniden değerlendirilerek, Devlet desteğinin sağlanmasında ve çiftçi kayıtların değerlendirilmesinde etkili olabilecektir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nun uygulamadaki projelerinden elde ettiği bilgilerle poliçe bilgilerinin karşılaştırılması sonucunda havuz da desteklerin transferinde, prim ödeme listelerinin düzenlenmesinde şeffaf bir kontrol sistemi kurulacaktır.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT): Planlı döneminin başından beri tarım sigortalarının her dönemde, planda yer alması konusunda aktif bir çalışmayı yürüten DPT’nin artık ülkesel proje halinde yürütülmesi gereken Devlet Destekli Doğal Afet Sigortaları’nın gelişimine daha aktif katılımı için ilgili bir birimin kurularak, hizmet vermesinde yarar vardır.

Sigorta Şirketleri: Çiftçiye ulaşabilecekleri kanalları, acente sistemlerini, merkez ve bölge teşkilatlarını bu kapasiteye göre en kısa sürede yeniden düzenleyerek, gerekirse diğer ülke örneklerinde olduğu gibi tarım sigortaları şirketi kurarak sistemde çok daha güçlü bir yapıyla yerlerini alacaklardır.

Bugüne kadar güçlerini birleştirmiş olmalarına rağmen potansiyelleri yeterince değerlendiremeyen Çiftçi Birlikleri, Banka ve Sigorta Şirketi üçgeninin içinde yer alan kurumların TARUP (ARIP) projesi uygulaması ile önünde çok büyük bir çalışma alanı açılmıştır.

Tarım Sigortaları Vakfı ise, sigorta ve reasürans şirketleri ile oluşturduğu hasar havuz sistemine prim havuzunu da ekleyerek, sisteminin çok yönlü hizmet vermesini sağlayacak çalışmaları yürütmesi ve oluşturulacak tarım sigortaları havuzu (Agronet sistemi) ve havuzun yönetimini üstlenmesi beklenmektedir.

Bu durumda ilgili kurumların ortak akılla hareket etmesi halinde mevcut sistemler yasal, teknik ve finansal yönden desteklenerek, çiftçinin ve sigorta şirketlerinin tek başlarına üstlenemeyecekleri, kuraklık, don, sel ve fırtına gibi riskleri içine alan Devlet Destekli Tarım Sigortaları yürütülecektir.

Tarım Sigortalarını Geliştirme Kurulu: Bu isim altında kurulacak olan bir kurulun içerisinde konu ile ilgili kuruluşların temsilcilerine yer verilerek sistemin koordinasyonu sağlanabilecektir. Bu, özellikle Çiftçi Birlikleri'nin, Devlet'in ve sigorta sektörünün temsil edildiği ve ortak görüşlerin değerlendirileceği bu kurul olacaktır.

Çiftçi Birlikleri: Dünya genelinde tarım sigortalarında başarılı olan ülkelerin bu başarılarının Çiftçi Birlikleri, Sigorta Şirketleri ve Devlet üçlüsünün birlikte hareket etme anlayışından kaynaklandığı, bunun uzun, yorucu ve emek isteyen bir çalışmanın sonunda elde edildiği bilinmektedir.

Çiftçi Birlikleri Yasası, bugünün koşullarına uygun biçimde değiştirilerek uygulamaya geçirildiğinde çiftçilerimiz örgütsel güçlerine kavuşamayacakları ve sistemdeki etkin görevlerini yerine getirebileceklerdir.

1 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe giren yeni medeni kanunun “arazilerin miras yoluyla parçalanmasını önlemek” amacıyla düzenlenen ilgili bölümlerinde bazı eksikliklerin uygulanabilirlik açısından yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü: Bugüne kadar meteorolojik verilerin elde edilmesi ve değerlendirilmesi yönündeki çalışmalarını dünyanın en gelişmiş radar sistemlerinin kurulmasıyla çok önemli bir aşamayı kaydedecek olan bu kuruluşumuzun her türlü meteorolojik karakterli doğal risklere ait bilgileri anında online sistemleriyle havuz merkezine aktarabilecek olması, gelecekte ülke adına son derece büyük bir şans olarak görülmektedir. Buna, çiftçi kayıt sistemlerindeki değerlerle, uzaktan algılama sistemlerindeki değerlerin koordine edilmesiyle Tarım Sigortaları Havuzu doğru bilgilerin, doğru sistemlerle değerlendirildiği ve sonuçta sağlıklı risk transfer mekanizmalarının kurulduğu bir yapıya kavuşacaktır.

Eğitim Kurumları: Diğer taraftan, tarım ve sigortayla ilgili eğitim kurumlarının (Ziraat ve Veteriner Fakülteleri, Meslek Liseleri, Tarım Ve Sigortacılık Meslek Yüksek Okulları) tarım sigortalarının eğitimine programlarında yer vermeleri, araştırma kuruluşlarının ayrı ayrı, ancak aynı hedefe yönelik bilgi birikimleri ve deneyimlerini ortaya koymaları, Ziraat ve Meteoroloji Mühendisleri'nin, Ziraat Teknisyenleri ve Veteriner Hekim'lerin konuya sahip olmaları gerekmektedir.

Tarımda ortak akılla tüm sektörel paydaşları bir araya getiren Tarım Paydaşları Ağı'nın ortaya koyduğu gibi diğer sivil toplum örgütleri'nin, konuya ülke tarımının bütünlüğu çerçevesinde gereken önemi vermesi beklenmektedir.

Bu çerçevede, genel hatlarıyla 1997 yılında hazırlanan ve bazı düzenlemelerle bugünkü şeklini alan ve önümüzdeki yıl gerçekleşmesini planladığımız "Devlet Destekli Tarım Sigortaları Organizasyon Şeması"nın taslağı aşağıda sunulmuştur.

Bu organizasyonda, basit, anlaşılır ve uygulanabilir özelliklerde, bizim koşullarımıza uygun, tamamen hizmete ve mevcut organizasyonun gelişmesine yönelik bir çalışma hedeflenmektedir.

Değerlendirmeler

Türkiye için belirlenen, Devlet, sigorta şirketleri ve çiftçi birlikleri tarafından benimsenen, bizim koşullarımıza uygun "Tarımda Devlet Destekli Doğal Afet Sigortaları" organizasyon şemasında yer alan kurumları ortak akıllarla kurduğumuza düşünelim. Hükümet Planı'nda yer alan Tarım Sigortaları Yasası'nın da bu yıl içinde çıktığını, ilgili kurumların yasada yer alarak, ürün, bölge ve risk bazında belirlenecek pilot projelerin de yıl sonundan itibaren başladığını kabul edelim. Tüm fonksiyonlarıyla devreye girecek olan Havuz Sistemi artık tamamen Türkiye koşullarına uygun bir sistemi temsil etmektedir. O nedenle, örnek alınan Agrosegu-ro'dan da daha farklı uygulamalar gündeme gelecektir. Bu sistemin çalışması, kurumlar aynı kalmak üzere birkaç farklı şekilde uygulanabilir. Ancak, temel işleyiş şu şekildedir:

Hazine Müsteşarlığı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, belirlenen prim desteğini Tarım Bakanlığı üzerinden havuza gönderecek, diğer taraftan çiftçi primleri, sigorta şirketleri üzerinden (doğrudan da olabilir) havuza gidecek, zaten bugüne kadar, aynı tekniklerle bağımsız bir hasar organizasyonu yürüten Tarım Sigortaları Vakfı (Agronet) havuz olması halinde de hasar tespitlerini yapıp, hasar ödemelerini doğrudan çiftçiye ödeyebilecektir.

Bugün için, Tarım Sigortaları Vakfı'nın ortak poliçe bilgilerini online sistemiyle sigorta şirketlerinden aldığı ve tüm veri transferlerini otomatik olarak gerçekleştirdiği bilinmektedir. Diğer taraftan Tarım Bakanlığı ve çiftçi kuruluşlarının çiftçi kayıt sistemlerindeki bilgilerin de havuza aktarılması halinde yaklaşık 3,5 milyon çiftçinin bireysel veri tabanı sigortaya entegre edilecektir. Bunun için, doğrudan gelir desteğinin bu yıldan sonra ürün bazında uygulanacağını, ürün bazında çiftçi birliklerinin kurulacağını ve ürün borsalarının devreye gireceğini hesaba katarak, böyle bir değerlendirme yapabiliriz.

Sigorta şirketleri havuz adına düzenledikleri kendi poliçelerinin üzerine prim tutarlarını ve bunun % 50'sinin Devlet tarafından karşılanacağını yazarak, çiftçiye verirler. Çiftçiden % 50 tutarındaki primi tahsil ederler. Poliçe bilgilerini ve elde ettikleri primleri havuza transfer ettiklerinde, havuz poliçe bilgileri ile çiftçi kayıtlarını karşılaştırarak otomatik olarak, % 50 tutarındaki prim desteğini sigorta şirketine transfer eder. Böylece sigorta şirketleri, primlerin % 50'sini çiftçiden, %50'sini Devlet'ten alarak, sigorta teminatını verirler.

Sistem, bu şekilde çalışmakla birlikte Tarım Sigortaları hiçbir sigorta branşına benzemeyecek şekilde, makro ve mikro düzeyde büyük farklılıklar göstermektedir. En büyük özelliklerinden birisi; katastrofik risklerinin her yıl büyük oranlardaki hasarlarla kendisini göstermesi şeklindedir. Kısaca, depreme hiç benzemez. Doğal afet olarak baktığımızda, deprem 20-25 yılda bir meydana gelmektedir. Deprem sigortaları zorunludur, her yıl elde edilen primlerden, hasar olmadığı için rezerv ayrılabilir. Bunu, daha sonra hasarlarda kullanabilirsiniz. Sistem, kendi içinde kendini yürütebilir.

Ancak, kuraklık, don, sel gibi doğal afetlerin, özellikle Türkiye'de hemen hemen her yıl olma ihtimalini ve tarımda büyük hasarlar vereceğini bilmek gerekir. Bu durumda, % 10 değerinde toplanan prim karşılığında her yıl % 100'e varan bir hasarın ödenmesini göze almak gerekecektir. Yani elde edilen primlerden yıl sonunda, rezerv ayırmak söz konusu değildir. Bu da, Devlet'in sigorta şirketleriyle birlikte havuzun riskine ortak olacak şekilde reasürans katılımını da zorunlu kılmaktadır. O halde Devlet, prim desteğinin yanı sıra hasar fazlası ödemelere katılması gerektiğini de hesaba katmalıdır.

1997 yılında Tarım Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığı'nda yürüttüğümüz çalışmalarda yaptığımız hesaplarda yaklaşık yılda 500 milyon \$'ı bulan bir Devlet katkısı söz konusu idi. Risk, ürün ve yöre bazında bu hesaplar Hazine'nin açtığı ihalelerle bu yıl yeniden yapılacaktır. Ancak, ülkedeki ürün ve risk potansiyeli değerlendirildiğinde, Devlet Tarım Sigortaları'nı desteklemek için en az 300 milyon \$ prim desteği ve 100 milyon \$'da hasar fazlası olacak şekilde, her yıl 400 milyon

\$'ı ödemek üzere yola çıkacağını hesaba katmalıdır. Reasürans temininin havuz tarafından yapılacağı düşünüldüğünde, Devlet'in konuya yaklaşımının, reasürörlerin kullanacağı kapasiteyi doğrudan etkileyeceği ve sistemin başarısının buna bağlı olduğu bilinmelidir. İspanya örneğinde Devlet, başlangıçta bu gerçeklerle yola çıkarak, riskin yarından fazlasını üstlenmiş, bugün sistem oturmuş ve artık Devlet, bu katılım oranını %12,5'a düşürmüştür.

SONUÇ

Bugün, dolu sigortaları için gerekli olan alt yapının hazırlandığı, ancak istenilen ölçüde yaygınlaşmadığı, buna rağmen pilot projelerle başlatılacak çalışmalarla don, sel, kuraklık sigortalarına başlanabileceğini biliyoruz. Yasal düzenlemeler yapıp, Devlet desteği sağlanarak, bu teminatlar verilebilecektir.

ARİP Projesi'nin dört ayağından bir tanesi tarım sigortaları konusunu içermektedir. Bugüne kadar, Türkiye'de uygulanan dış kaynak destekli projelere baktığımızda bazılarının, makro planlarının eksik ve yanlış bilgiyle hazırlandığı, ülkedeki uzun yılların deneyimi ve bilgisini içeren mevcut sistemlerin yok kabul edilerek, herhangi bir modelin ülkeye uydurulmaya çalışıldığı, örnekleriyle yaşanmıştır. Bugün için tarım sigortalarında kurulmuş bir alt yapı, ileriye dönük ve ülke koşullarına uygun bir model vardır. Tarım Sigortaları Havuz Sistemi'nin birçok fonksiyonu Agronet Sistemi içerisinde kurulmuştur. Havuzun, tüm fonksiyonlarıyla faaliyete geçmesi için yasal düzenlemeler ve Devlet desteği beklenmektedir. Farklı sektörlerin, ortak akıllarda birleşen görüşleri ve son aşamasına gelmiş olan havuz sistemi ortadadır. Projenin bundan sonra ki aşamalarında, sadece mevcut sistemin geliştirilmesi yönünde yasal ve teknik çalışmaların yapılması yeterli olacaktır. Bu, Türkiye için en büyük avantajdır. Bu nedenle, ARİP Projesi'nin tarım sigortaları ayağı yere sıkı basmaktadır.

Bütün bunlara rağmen, diğer ülke örneklerinde görüldüğü gibi; ilgili kurum ve kişilerin çok hızlı bilgilendirilmeleri gerektiği böyle bir ortamda yanlış bilgilendirmenin olumsuz etkilerini de gözardı etmemek gerekir. Her türlü bilgilerin Devlet'in resmi kayıt ve belgelerine dayanarak verilmesine rağmen, bu gelişme döneminde ve gelecekte farklı beklentileri olanların, kurumlarını hatta karar vericileri ve Devlet'i yanlış bilgilendirerek, ülkedeki tarım sigortalarını bir çıkmaza soktuklarını gösteren ülke örnekleri de vardır.

Bu nedenle, bu konuda yapılacak her türlü çalışmada alınacak ortak kararların, büyük bir kararlılıkla uygulanması son derece önemlidir. Tarımda doğal afetlere karşı verdiğimiz savaşın başında yok olduğu gözlenen, ancak bugün ortada gözük-

meyen bazı çıkar gruplarının böyle büyük bir projede sistemin her noktasındaki kişi ve kurumları yanlış yönlendirmesi ve ülkeyi bir felakete götürmesi söz konusu olabilir. Meksika, buna tipik bir örnektir. Devlet yardımları da yapılmıştır. Sigortalı alanlar, %1'lerden, %50'lere çıkmıştır. Ancak, ülkede en tepeden, en aşağıya kadar ki çıkar ilişkileri engellenmediği için sistemler kurulamamış, 20 yılda 5 kere sistem değişikliğine gidilmiş, en son uygulanan model sadece 1,5 yaşındadır.

Türkiye'de tarım sigortaları ayağının yere sağlam basmasına ve ülkemiz tarım sigortaları sistemlerine ait uygulamalarıyla, gelecekte ki plan ve programlarının neler olduğu konusunda, her türlü bilgilendirmeye rağmen, "Türkiye'de ekili alanlarının sadece %2'si sigortalı, görüldüğü gibi bir model yok. Türkiye'ye uygun bir model bulalım" şeklindeki bir arayış içerisinde hareket edenler olabilecektir. Bu tür yaklaşımlara rağbet edilmemesi, çünkü çok farklı çıkar gruplarının görünmeyen amaçlarını, uysun ya da uymasın bazı modelleri ülkeler üzerinde hiçbir esasa dayanmadan uyguladıkları bilinen bir başka gerçektir.

Bu tür görüşlerin, farklı makyajlarla ülkenin her türlü kurumunda etkili olabileceği de bilinmelidir. Buna hizmet edenlerin, gelişmeye yönelik alt yapı çalışmalarını, bu süreçteki yatırımları, emek, sermaye ve zamanı her şeyden önce ülkenin kıt kaynaklarını boşa harcamış olmanın yanı sıra, öncelikle mevcut sistemleri yok etmek için kurumlarını kullanarak, ülkeyi bir bilinmeze sürükleyecek sistemsizliğin önünü açtıklarını bilmelerinde yarar vardır.

Görüldüğü gibi 1995'den bugüne kadar üzerinden planlı bir şekilde çalışılan Türkiye'de Tarım Sigortaları uygulamaları için bir model vardır. Başlangıçta, İspanya-Agroseguro modeli örnek alınmış, ancak bugün Türkiye koşullarına uyarlanmış olan sistem Devlet, sigorta sektörü ve çiftçi kuruluşlarının ortak akılları ile yürütülmektedir. Daha önceden planlandığı şekilde Tarım Sigortaları Vakfı'nın bugüne kadar yürütmüş olduğu faaliyetlerine prim havuzu eklenerek, "Türkiye Tarım Sigortaları Havuzu" bütün fonksiyonlarıyla faaliyete geçecek durumdadır.

Mevcut dolu sigortalarının yanı sıra, çok yönlü riskler veya çoklu riskler adıyla bilinen (MPCI- Multiple Peril Crop Insurance) kuraklık, don, sel gibi risklere ait sigortaların uygulamalarında başarılı olan İspanya gibi bizde de Tarım Sigortaları Havuzu'nun başarılı olmaması için hiçbir neden yoktur. Uzun yıllardan beri bu sistemin kurulması için verdiğimiz mücadelenin sağlıklı sonuçlara ulaşması için hepimize ayrı ayrı görev ve sorumluluklar düşmektedir. Konu; yasal, teknik, idari ve mali yönden detayda incelenmeli, Devlet desteğinin doğrudan çiftçinin primlerine katkıda bulunmasının sağlanmasının yanı sıra çıkarılacak Tarım Sigortası Yasası'nda ülkenin kıt kaynaklarının en verimli şekilde kullanılmasını amaçlayan kurumsal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Programın sosyal ağırlığı çok önemlidir. Devlet'in her yıl belirlenen oranlarda çiftçinin ödediği sigorta primine destek olmasının yanı sıra sigorta sistemleri içerisinde hasar fazlası paylara da katılımcı olacağını ve en az 10 yıl desteğini Devlet programları çerçevesinde sürdüreceğini bilerek programı başlatması gerekmektedir.

Bu düşünüldüğünde, tarım ürünleri sigortalarının ülke gerçeklerine, insanına ve kaynaklarına bağlı sürdürülebilir bir programla uygulanması halinde, buradan çiftçinin malını ve canını tüm risklere karşı koruma altına alabilecek çok yönlü sigorta sistemlerine ulaşılabilecektir. Bu da AB'ye giriş sürecindeki Türkiye'de önemli dar boğazlardan birinin aşılacağı anlamını taşır.

Tarım Sigortaları Vakfı'nın tarım sigortaları havuzu kuruluşunu hedefleyerek öncelikle ortak bir hasar tespit organizasyonu kurduğu, aktüeryal çalışmalar için istatistiksel verilerin toplandığı bir veri bankası oluşturduğu ve ARİP Projesi çerçevesinde başlayacak olan "Tarımda Devlet Destekli Doğal Afet Sigortaları" çalışmalarında da Tarım Sigortaları Vakfı'nın bünyesinde bir prim havuzu kurarak oluşturacağı "Tarım Sigortaları Havuzu" ile bu konuda reasürans işlemleri dahil her türlü görevi üstlenebilecek altyapı ve deneyime sahip olduğu, bu yılın sonuna kadar uygulamaya konması öngörülen tarım sigortası yasasında yapılacak düzenlemeler sonucunda yeterli destek sağlandığında "tarım sigortaları havuzu"nun teknik hizmetleri ve yönetiminin Tarım Sigortaları Vakfı tarafından en iyi şekilde yürütüleceğine inanan Tarım Sigortaları branşında faaliyet gösteren resmi ve özel sigorta ve reasürans şirketlerinin yanı sıra Devlet'in ve çiftçi kuruluşlarının da ortak görüşleri haline gelmesi doğal afetlerle savaşta bizlere yepyeni sorumluluklar yükleyecektir.

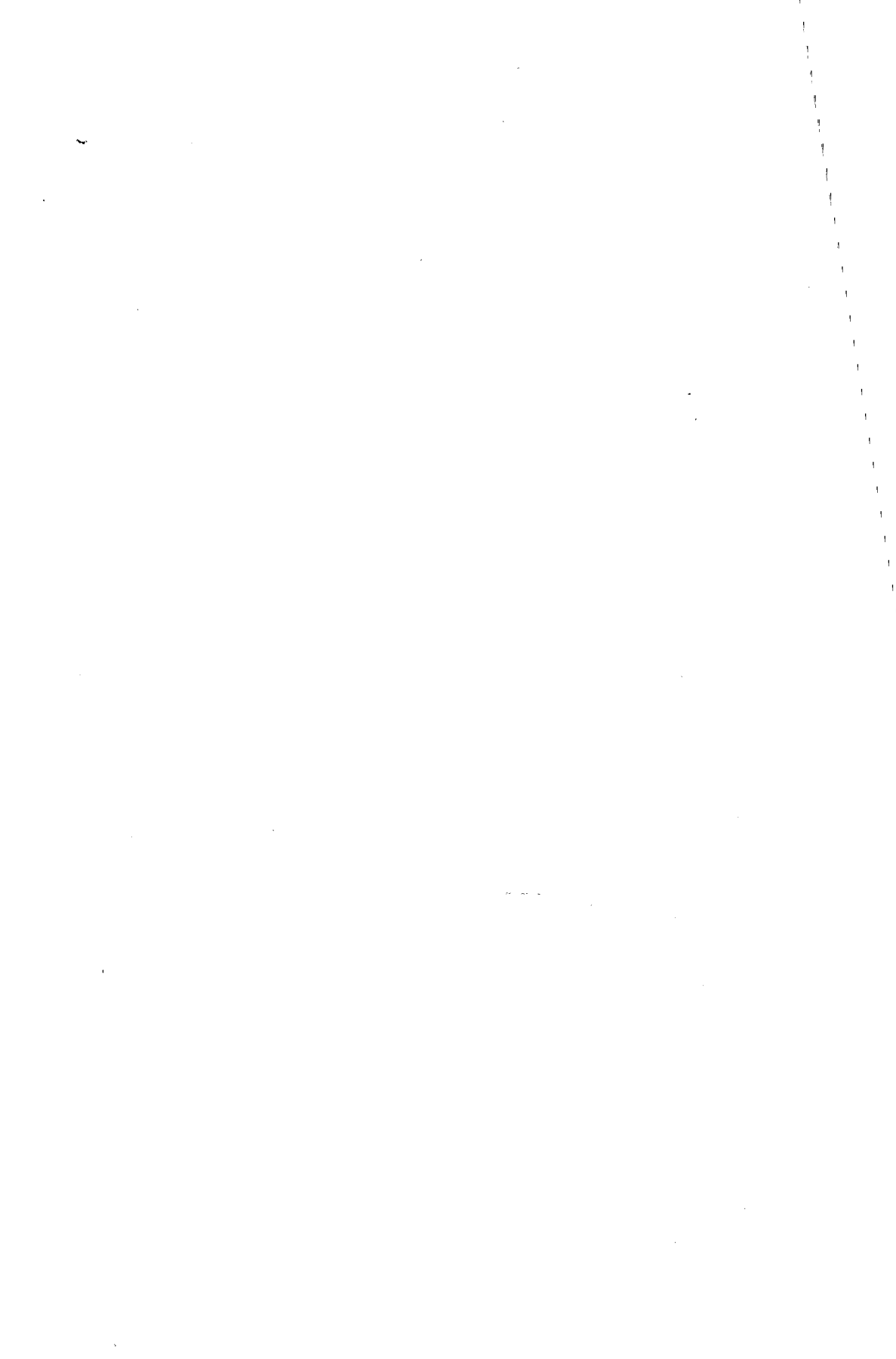
Çiftçimizin emeklerini yok eden doğal afetlerle savaş için 16 yıl önce başlattığımız çalışmalarımızın bugün binlerce paydaşı olan ülkesel bir projeye dönüşmesi sadece bir başlangıçtır. "Türk çiftçisi, efendi yerine getirilmedikçe, memleket ve millet kalkınamaz" diyen Atatürk'ün izinde, tarımda doğal afetlerle savaşımız sürerken, Doğal Afet Sigortaları'nın hayata geçirilmesinden sonra tarımda tüm malların ve canların güvenceye alınacağı sigorta sistemlerinin kuruluşunu sağlayacak hedeflere doğru yeni adımlar atacağız. Bunun için, bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da kişisel çıkarlardan uzak, ülke çıkarlarını ön planda tutan mevcut sistemleri geliştirebilecek şekilde kurumları ortak akıllarda buluşturan, bu birlikteliğimize devam edeceğimize ve başta Devlet olmak üzere konu ile ilgili tüm kuruluşların güçlerini ve desteklerini en üst düzeyde göstereceklerine yürekten inanıyoruz.

Geçmişte hizmeti geçenlerle, gelecekte hizmeti geçeceklerle en derin saygılarımı sunuyorum.

ÇAĞRILI BİLDİRİ

Karol BUJOCZEK - Top Agrar Polska
Aday Ülkelerin Müzakere Süreci Deneyimleri:
Polonya Örneği

ADAY ÜLKELERİN MÜZAKERE DENEYİMLERİ : POLONYA ÖRNEĞİ

Karol BUJOCZEK •

NOT : Sempozyumda konuşmacının çevirisi ve bildiri metninin çevirisi Gökhan GÜNAYDIN tarafından yapılmıştır.

ÇAĞRILI BİLDİRİ

Karol BUJOCZEK / Experiences with Regard to the Negotiations Process of the Candidate Countries : Polish Examples

Gökhan GÜNAYDIN: Sayın konuklarımız, bu bölümde Polonya'da tarım alanında bir dergi çıkartmakta olan ve müzakere sürecinin iç ve dış etkenleri konusunda önemli birikimlere sahip bir gazeteciyle beraber olacağız. Belki aklınıza şu soru gelmiş olabilir: Neden Polonyalı bir gazeteciye dinliyoruz. Bunun iki tane basit nedeni var: Bunlardan bir tanesi, aday ülkeler içerisinde tarımsal ve sosyal yapısı Türkiye'ye en çok benzeyen, büyüklük açısından Türkiye'ye en çok benzeyen ülke Polonya. Bir ikincisi de, Polonya müzakere sürecinde AB'nin verdiği kadar daha fazlasını etkin bir müzakere süreciyle alabilmiş bir ülke. Dolayısıyla Polonya deneyiminin bizim konumuzdaki bir ülke için son derece yararlı olacağını düşünüyorum. Umarım hepimiz Karol'un sunuşundan önemli ölçüde bir yarar sağlarız.

KAROL BUJOCZEK : Hepinize iyi günler demek istiyorum. Sadece bu kadar bir Türkçe sözcük söyleyebildiğim için de özür diliyorum.

Karol Bujoczek

Polonya Tarım Dergisi
Gazeteci – Yazı İşleri Müdürü

Polonya'nın Avrupa Birliği Yolu

- Yaklaşık 50 yıllık komünist sistemden sonra, 1989 yılında ilk demokratik parlamento
- Serbest Pazar ekonomisine geçiş
- AB ile ortaklık anlaşması
- AB ile “karşılıklı sıfırlama” anlaşması
- Görüşmeler
- 13 Aralık 2002’de, Kopenhag’da nihai görüşmeler

Polonya: Özel mülkiyetteki çiftlikler

- Sosyalist dönemde, Polonya çiftliklerinin % 80'i kollektif çiftliklere dönüştürülmemiştir.
- Geriye kalan % 20 devlet çiftliği olup; özelleştirilmiş ya da özelleştirilme süreci içerisinde.
- Halen çiftliklerin % 90'ından fazlası özel mülkiyete konudur ve bunun % 83'ü bireysel çiftlikler halindedir.

Tarımın Ekonomi İçindeki Yeri

- GSMH içinde tarımın payı 1990 yılında % 8 iken, bu oran 2000 yılında % 2.9'a gerilemiştir.
- Toplam sivil istihdamın % 18.8'ini oluşturan 2.6 milyon kişi tarım, balıkçılık ve ormancılık alanında istihdam edilmektedir.
- Nüfusun % 40'ı kırsal alanda yaşamaktadır.

Rakamlarla Polonya Tarımı

- Kullanılan tarımsal alan 18 milyon ha
- İşletme sayısı 1,96 milyon
(1 ha'ın üzerindeki çiftlikler istatistiki anlamda işletme sayılmaktadır)
- Ortalama işletme genişliği 8,4 ha
- İşletmelerin % 50'sinden fazlasının sahip olduğu arazi 5 ha'dan düşüktür.
- 15 ha'dan fazla toprağa sahip işletme sayısı 180 bindir.
- Tarımda sosyal güvenlik ödemesi yapan işletme sayısı 1 milyondur.

Ekilebilir Ürünler Üretimi 1990-2001

Üretim (milyon ton)	1990	2001
• Hububatlar	31,1	26,96
• Yağlı tohumlar	1,29	1,06
• Şeker pancarı	14,64	11,36
• Patates	36,13	19,37

Ekilebilir Ürünler Ekim Alanı 2001

• Buğday	2,62 milyon ha
• Çavdar	2,0
• Arpa	1,07
• Patates	1,19
• Yağlı tohumlar	0,44
• Şeker pancarı	0,31
• Mısır	0,22

Hayvansal Üretim 1990-2001

• Üretim (canlı ağırlık, milyon ton)		
	1990	2001
• Domuz	2,34	2,42
• Sığır	1,43	0,56
• Koyun	0,105	0,081
• Süt (m.ton)	15,37	11,53
Hayvan sayısı (milyon baş)		
Domuz	19,46	17,10
Sığır	10,04	5,73
Koyun	0,41	0,34

Hayvansal üretim - domuz

- Domuz

18 milyon domuz

21 milyon kesilen domuz

37 kg kişi başına tüketim

Polonya'nın en önemli
eti

Katılım Öncesi Anlaşma

- Gelecekte AB'ye katılma isteminin ilanı
- Polonya ve AB arasındaki ticaretin liberalizasyonu, serbest değer değişimi
- Özellikle yüksek kaliteli ürünlerde ve gıda da, AB'den yapılan dışarıda hızlı bir yükseliş
- 1990'larda Polonya'nın, gıda sektöründe net dışarıcı olmaya başlaması
- Yerel gıda üretiminde azalma

Genel Ticaret Dengesi

- 1990 – 2000 yılları aralığında Polonya dışsatım değerleri 11 milyar Euro'dan 35 milyar Euro'ya yükselmiştir.
- Aynı dönemde dışalım 54 milyar Euro'ya yükselmiştir.
- 2000 yılında ticaret dengesi - 19 milyar Euro'dur!

Tarımsal Ticaret

- Toplam dışsatımın % 8'ini tarımsal ürünler oluşturmaktadır (EU-15:% 6,2)
- Toplam dışalımda tarımın payı % 6,7'dir(EU – 15: % 5,7)
- 2000 yılında tarım ticaret dengesi 770 milyon Euro açık vermiştir.
- Dışsatım ve dışalımda AB'nin payı % 50'ye yakındır.

Ticaret Liberalizasyonu – Karşılıklı sınırlama

- 1 Haziran 2000'den itibaren; vergi yok, destek yok.
- Birinci liste – hassas olmayan ürünler – herhangi bir sınırlama olmaksızın serbest ticaret, gümrük vergisi yok (örn. tohumlar, meyveler, hayvan yemleri)
- İkinci liste – hassas ürünler – korumalı ticaret, belirli kotalar içinde gümrük vergileri ve dışsatım destekleri (örn. domuz eti, beyaz et, tereyağı)
- Üçüncü liste – AB'den MDAÜ'ne tek taraflı tercih

Görüşmeler – Ne İstedik..

- Polonya Hükümeti, AB – 15 çiftçileri neye sahipse, Polonya'lı çiftçiler için aynı kuralları istemiştir.
 - Aynı destekleme düzeyi
 - Aynı ticari koruma
 - Katılımdan sonra, gıda işleme sanayii için daha uzun geçiş dönemi
 - Gerekli olduğunda, AB'ye katılımdan sonra, Polonya pazarı için daha fazla koruma

Görüşmeler – Ne İstedik..

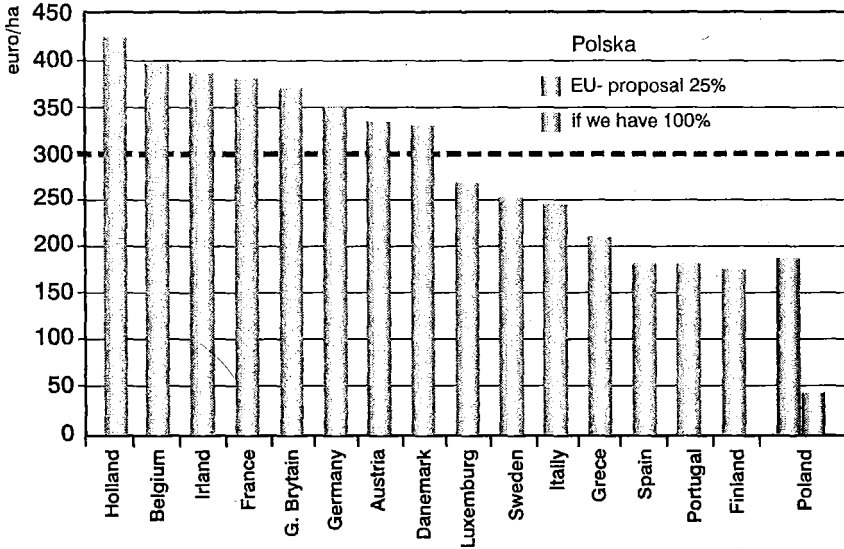
- Destekleme düzeyinin daha çok üretime bağlı olması nedeniyle, Polonya, 1990 yılında 3.61 ton/ha olan referans verimden daha yüksek bir referans verim talep etmiştir.

(AB-15’te ortalama referans verim 4,77 t/ha’dır)

DGD’nin hesaplanış biçimi

Ref. Verim x 63 euro/t = DGD miktarı ton/ha

AB 15 Doğrudan Ödemeleri

Polish request and proposal from Brussel

	Polish proposal	Brussel proposal 30.01.02
Reference yield	3,61 t/ha	2,96 t/ha
Potatoe stark	260 000 t	90 546 t
Sugar	1 866 000 t	1 665 017 t
A	1 650 000 t	1 590 533 t
B	216 000 t	74 484 t
Isoglucose	20 000 t	2 493 t
A	15 000 t	2 493 t
B	5000 0 t	
Tobaco	70 000 t	37 933 t
Milk	year 2003 11 217 000 t	8 875 000 t
	year 2008 13 740 000 t	
Beef		
Slaughter premium	head 2 021 000	2 034 309
Slaughter premium (calves)	head 1 017 000	1 200 625
Special beef premium	head 2 200 000	857 700
Suckler cows premium	head 1 500 000	453 314
Sheep	head 720 000	364 000

31 Ocak 2002'deki İlk Teklif

- AB Komisyonu, Polonya'nında dahil olduğu aday ülkeler için % 25'ten fazla DGD ödemeyeceğini söyledi
- AB, Polonya'nın referans verimini 2,96 t/ha' a düşürdü.
- En güç ve hassa olan konu süt kotalarıydı. Polonya'nın 11,217 milyon ton'luk talebine karşılık AB yalnızca 8,875 milyon ton verdi.
- Razı olabileceğimiz tek sınırlama, sığır kesim primine ilişkin idi.

Sözcüklerin Savaşı

- Ocak'taki ilk tekliften, 2002 Aralık'ındaki Kopenhag toplantısına kadar, sözcüklerin kullanıldığı bir savaş yapıldı.
 - Komisyon, tüm toplantı – ziyaret ve konferanslarda, verebileceğinin tümünü verdiğini söyledi. “Yeni üyeler için daha fazla para yoktu..”
 - AB'nin çiftçi örgütleri (COPA/COGECA) bile, bu teklifin adil bir teklif olduğu yolunda bizi iknaya çalıştılar.

Süren Sözcükler Savaşı

- Polonya Hükümeti bu teklifi kabul etmedi ve başta Tarım Bakanı Mr. Kalinowski olmak üzere AB'yi Varşova'da, Brüksel'de ve AB Parlamento'sunda eleştirdi.
- Çiftçi örgütlerimiz, AB teklifini eleştirmek ve daha uygun tekliflere ulaşmak için her yolu denedi; Varşova'daki AB Komisyonu delegasyonu önünde gösteriler düzenlediler.
- Visegrad Dörtlüsü (Polonya – Çek Cumhuriyeti – Macaristan – Slovakya)'nın çiftçi örgütleri arasında anlaşma vardı.

Avrupa'da Son Tur

- Kopenhag toplantısından önceki iki hafta boyunca, Polonya Cumhurbaşkanı Mr Kwaśniewski ve Başbakanı Mr. Miller, Avrupa'nın başkentlerini ziyaret ettiler ve Polonya'nın daha iyi koşullara ulaşmasını sağlamak için lobi faaliyetlerinde bulundular.
- Polonya delegasyonu, AB teklifini düzeltmek için, son dakikaya kadar mücadele etti.
- Polonya'sız genişleme başarılı olmayacaktı ve bunu iki taraf ta biliyordu.

Kopenhag Sonucu

- Zorlu müzakerelerden sonra, Polonya'nın da içinde bulunduğu 10 ülke, Mayıs 2004'te AB'ye katılıyorlar.
- Haziran 2003'te referandum var : Polonya toplumu, teklif edilen koşullar altında üye olmak isteyip istemediğine karar verecek.
- Tarım sektörüyle ilgili olarak; 2004 – 2006 yılları arasındaki ilk üç yılda Polonya, AB'den 7 261 milyon Euro para alacak.

Kopenhag sonucu

Katılım sonrasındaki ilk üç yılda, doğrudan ödemeler % 55, 60, 65 oranında yükselebilecek.

- Birinci Sütun'dan % 25,30,35
- İkinci sütundan % 36, 39, 42 (Birlikte 2 868 milyon Euro)
- Kendi bütçemizden % 55, 60, 65

2006'dan sonra, yukarıda belirtilen düzeyin % 30'una kadar ulusal fonlardan en üst düzeye ulaşma imkanı vardır.

DGD'nin basitleştirilmiş uygulaması söz konusu olacaktır.

Kopenhag Sonucu

- Piyasa müdahaleleri için 840 milyon Euro
- Yapısal fonlar 1 575 milyar Euro.
- Polonya, tarım piyasalarında denetleme sistemi ve özel koruma kullanma konusunda serbest bırakılmıştır.
- Üretim sınırları :

Referans verim : 3 t/ha (Temel alan 9,454 mil.ha)

Süt: 9 380 bin ton

(8 500 t işlenmiş süt, doğrudan satış için 464 bin t, rezerv için 416 bin t)

II. Sütun

- İlk üç yıldaki (2004 – 2006) kırsal kalkınma ve yapısal değişimler
 - Az gelişmiş bölgeler 30-50 EUR/ha
 - Yarı geçimlik işletmeleri desteklemek için: 1250 EUR/ha
 - AB standartlarına ulaşmayı desteklemek için : 200 EUR/ha
 - Erken emeklilik programı
 - Tarım alanlarının ormanlaştırılması
 - Tarımsal-çevre programları
 - Üretici gruplarının oluşturulması
- Polonya, bu programların finansmanının % 20'sine katılmak zorundadır.

Polonya AB'ye Katılacak mı?

- AB kapısı açıldı!
- Şu anda çiftçiler için önemli konular:
 - AB parası nasıl kullanılacak ve dağıtılacaktır
 - Çiftçilerimiz üretim standartlarını ve miktarlarını nasıl yükselteceklerdir
 - Gelecekteki açık pazara yönelik olarak, işleme sanayimiz AB standartlarını hangi hızda yakalayacaktır

Polonya toplumu, AB'ye katılıp katılmayacağına karar verecektir.

Ulusal referandum Haziran 2003'te yapılacak olup, sonuç büyük olasılıkla olumlu olacaktır.

ÖZEL SUNU

B. Remzi SUIÇMEZ - ZMO

Parti Program ve Bildirgelerinde Yer Alan AB Üyeliği ve
Tarımla İlgili Belirlemelere İlişkin
Kimi Değerlendirmeler

**PARTİ PROGRAM VE BİLDİRGELERİNDE
AB ÜYELİĞİ VE TARIMLA İLGİLİ BELİRLEMELERE
İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER**

Baki Remzi SUIÇMEZ *

“AB Genişleme Sürecinde Türkiye - Tarımsal ve Kırsal Politikalar” konu başlıklı Sempozyum’da yer alan, “Parti Program ve Bildirgelerinde AB Üyeliği ve Tarımla İlgili Belirlemelere İlişkin Değerlendirmeler” konulu sunumumda, konunun geniş bir alanı kapsamaması nedeniyle AB-Türkiye ilişkilerini, siyasi partilerin AB Üyeliği ile Tarım sektörüne bakışını belirgin örneklerle inceleyerek, siyasi parti temsilcilerimize yanıtlamaları dileğiyle sorular yönelteceğim ve bu konudaki önerilerimi belirteceğim.

Sunumda incelenen siyasi partiler, süreç içerisinde çeşitli dönemlerde “iktidar sorumluluğu”nu taşıyan **Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Anavatan Partisi (ANAP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Demokratik Sol Parti (DSP), Doğru Yol Partisi (DYP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)**’dir.

1951 tarihli Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) olarak kurulan, 1957 tarihli Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve 1992 tarihli Maastrich Antlaşması ile **Avrupa Birliği (AB) adını alan Birlik; coğrafi, kültürel, ekonomik, siyasi ve askeri bir birlikteliği amaçlamaktadır.**

Türkiye Cumhuriyeti, tarihsel geçmişi gereği 1500’lü yıllardan günümüze değin coğrafya açısından Avrupa Birliği’nin içerisinde yer almaktadır. **Kültürel, ekonomik, siyasi, askeri açılarından ise Birlik ile Ülkemiz arasında ciddi sorunlar bulunmaktadır.**

Türkiye Cumhuriyeti ile AB arasındaki ilişkilerin tarihçesinden bazı kesitler, dönemin siyasi partilerinin AB Politikalarını bizlere anlatacaktır.

V. Menderes Hükümeti Programı’nda (25.11.1957-27.05.1960) Avrupa ile ilişkiler şu şekilde yer almıştır:

“Avrupa Kömür - Çelik Birliği, Atom Birliği ve müşterek pazar gibi sadece bazı Avrupa memleketleri arasında girilmiş olan iktisâdi integration faaliyetleri, serbest mübadele bölgesi ihdası teşebbüsü ile bilimum Avrupa İktisâdi İşbirliği memleketlerine teşmil edilmiş bulunmaktadır.

Serbest mübadele bölgesinin ihdasına mütaallik teşebbüste Garbi Avrupa’nın henüz iktisâden kafi derecede gelişmemiş memleketlerinin iktisâdi

kalkınmalarına munzam dış tediye imkânlarının temini suretiyle, yardımda bulunulması da derpiş edilmektedir.

Hükümetimiz bu sahadaki çalışmalara fâal bir surette iştirak eylemekte ve bu teşebbüsün bir an evvel tahakkuk safhasına intikaline gayret etmektedir. Bu teşebbüs çerçevesi içinde memleketimizin iktisâdi kalkınma sahasındaki fâaliyeti tarsin edilmiş ve süratlendirilmiş olacaktır.”

Demokrat Parti'nin girişimleri sonucu 11.09.1959 tarihinde Ankara ve Atina'nın Ortaklık başvuruları kabul edilmiştir. **Bu girişimler, DPT'nin bir raporuna göre, tümüyle hazırlıksız ve siyasi amaçlı girişimlerdi.**

VIII. İnönü Hükümeti Programı'nda (20.11.1961-25.06.1962) ise, Avrupa ile ilişkiler şu şekilde yer almıştır:

“Müşterek batı medeniyetinin gelişmesi ve milletlerin birbirlerine yaklaşması idealine hizmet eden Avrupa Konseyinin bir üyesi olarak, batı camiası içindeki şerefli yerimiz ile mütenâsip yapıcı fâaliyetlerde bulunmaktan geri kalmayacağız.

Avrupa entegrasyonu hareketinin bugün iktisâdi sahada varmış olduğu en ileri merhaleyi temsil eden ve dış ticaret bağları bakımından memleketimize en yakın olan Avrupa İktisâdi Camiasına katılmayı samimiyetle arzu etmekteyiz.

Bu husustaki teşebbüslerin, camia ile memleketimizin karşılıklı menfâatleri bakımından mesut bir neticeye ulaşması, şüphesiz ki, ortak pazar üyesi olan dost ve müttefiklerimizin gösterecekleri anlayışa bağlıdır.”

Kurtuluş Savaşı ve Lozan Konferansı deneyimleri nedeniyle Başbakan İsmet İnönü'nün “karşılıklı çıkarlar” konusundaki duyarlılığına karşın, ilişkiler geliştirilmiştir. **“Karşılıklı çıkarlar” konusundaki duyarlılığın ne kadar önemli ve gerekli olduğu, 2000’li yıllarda yaşanan gelişmelerde bir kez daha ortaya çıkmıştır.** 12.09.1963 tarihinde Ankara Anlaşması imzalanarak Türkiye - AET Ortaklığı kabul edilmiştir. 23.11.1970 tarihinde Türkiye - Avrupa Birliği Katma Protokolü imzalanmış, 21.05.1973 tarihinde Türkiye-AET genişleme görüşmeleri mutabakat ile sonuçlanmıştır. 11.10.1978 tarihinde Türkiye, 4. BYKP süresince yükümlülüklerinin dondurulması ve 8 milyar Dolarlık yardım yapılması talebinde bulunmuş, 22.01.1982 tarihinde 12 Eylül rejiminin de etkisiyle AT, Türkiye ile ilişkilerini dondurma kararı almıştır. 14.04.1987 tarihinde Türkiye Avrupa Topluluğuna Tam Üyelik Başvurusu yapmış, 13.12.1995 tarihinde 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı ve 08.03.2001 tarihinde Katılım Ortaklığı Belgesi onaylanmıştır. 24.03.2001 tarihinde AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı yayımlanması ile ilişkilerde uyum süreci başlatılmıştır. Görüleceği gibi, **1950’li yıllardan**

günümüze değin tüm hükümetler, çeşitli yaklaşım farklılıkları olmakla birlikte, Avrupa Birliği'ne katılma yönünde uğraş vermişlerdir.

Altılar Avrupası'ndan [Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg (1952 - 1972)]; Onbeşler Avrupası'na [Danimarka, İrlanda ve İngiltere (1973), Yunanistan (1981), Portekiz ve İspanya (1986), Avusturya, Finlandiya ve İsveç (1995)] genişleyen Avrupa Birliği, gündemine aldığı yeni genişlemelerin sorun yaratmaması amacıyla bazı siyasi ve ekonomik ölçütler getirme yoluna gitmiştir.

Ülkemizin üyeliği için gündeme getirilen bu iki ölçütten biri olan 22 Haziran 1993 tarihli "**Kopenhag Ölçütleri**", özetle şunları içermektedir:

1. Siyasi Ölçüt: Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlık haklarını güvence altına alan istikrarlı kurumların varlığı,

2. Ekonomik Ölçüt: İşleyen ve aynı zamanda Birlik içinde rekabetçi baskılara ve diğer serbest piyasa güçlerine dayanabilecek bir serbest piyasa ekonomisinin varlığı,

3. Uyum Ölçütü: Siyasi Birlik ile Ekonomik ve Parasal Birlik de dahil olmak üzere, AB'nin müktesebatına uyum kapasitesi.

Önemli diğer ekonomik ölçüt olan "**Maastricht Ölçütleri**" ise şunları içermektedir.

1. Toplulukta en düşük enflasyona sahip üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile ilgili üye ülke enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir.

2. Üye ülke devlet borçlarının GSYİH'sına oranı % 60'ı geçmemelidir.

3. Üye ülkelerin planlanan ya da fiili bütçe açılığının GSYİH'sına oranı % 3'ü geçmemelidir.

4. Herhangi bir üye ülkede uygulanan uzun vadeli faiz oranları 12 aylık dönem itibariyle, fiyat istikrarı alanında en iyi performans gösteren 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmayacaktır.

5. Son 2 yıl itibariyle üye ülke parası diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmiş olmamalıdır.

6. Üye devletlerin ulusal paraları, Avrupa Döviz Kuru Mekanizmasının izin verdiği "normal" dalgalanma marjı içinde kalmalıdır. (Şu an için % 15, ancak hemen hemen bütün ülkeler % 2.25 marjı içinde kalmaktadır.)

Aday ülkeler arasında ilk başvuru 14.04.1987 tarihi itibarıyla Türkiye tarafından yapılmış, Kıbrıs Rum Kesimi ve Malta 1990'da, Macaristan ve Polonya

1994'te, Romanya, Sloveky, Letonya, Estonya, Litvanya, Bulgaristan 1995'te, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya 1996'da adaylık için başvurmuştur.

AB'nin üçüncü büyük genişleme sürecini kararlaştırmak amacıyla 12-13 Aralık 2002 tarihleri arasında gerçekleştirilen **Kopenhag Zirvesi sonrası**, Kıbrıs Rum Kesimi, Malta, Macaristan, Polonya, Sloveky, Letonya, Estonya, Litvanya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya'ya 2004'te, Romanya ve Bulgaristan'a 2007'de üyelik tarihi verilmiş, **yalnızca Türkiye'ye 2004 Kasım ayında üyelik için görüşmelere başlama tarihi, yani "tarih için tarih" verilmiştir.**

"Tam Üyeliğe Ehil Ülke, Adaylık Statüsünde Bekletilen Tek Ülke" konumundaki Türkiye için, bu süreçte Türk Ulusuna sorulacak sorular şu olmalıdır:

"Avrupa Birliği İçinde Bir Türkiye"

- Olmalı mı?
- Niçin?
- Ne zaman?
- Hangi koşullarda?
- Olabilir mi?
- Olursa ne getirecek ya da götürecektir?
- Olmazsa ne getirecek ya da götürecektir?

Birazdan görüşlerini açıklayacak **siyasi partilerimizin değerli temsilcilerine konuşmalarında yanıt vermeleri ve tartışma bölümüne zemin hazırlaması dileğiyle soracağım diğer sorular** ise şunlardır:

- Nüfusumuzun % 35'ini oluşturan ve sürekli "oy deposu" olarak görülen Tarım Kesimi'ne, Avrupa Birliği Üyeliği çerçevesinde, Siyasi Partilerimiz ve Hükümetlerimiz nasıl bakmaktadır?
- Avrupa Birliği'nde tarım sektörüne sağlanan ekonomik ve sosyal haklar karşısında, Ülkemiz tarım sektörünün rekabet edebilme şansı ne kadardır? Rekabet ortamını yaratmak için neler yapılmalıdır ya da yapılmakta mıdır?
- Siyasi Partilerin ve Hükümetlerin bakışı, Türk Ulusunun ve de Türk Çiftçisinin çıkarlarına ne kadar hizmet etmektedir?

Siyasi Partilerin 2002 Seçim Bildirgelerinde tarımla ilgili olarak yer alan ve aşağıda konu başlıkları verilen **"ortak söylemler"**, toplumun tüm kesimlerince de, bilerek ya da bilmeyerek benimsenen ve görüş birliği sağlanan konulardır.

- Sözleşmeli Tarımın, Ürün/Vadeli Ürün Borsalarının ve Tarım/Ürün Sigortasının yaygınlaştırılması,

- Organik/Ekolojik tarımın geliştirilmesi,
- Biyoteknoloji ve Gen Teknolojisinin tarıma kazandırılması,
- Ortü altı Tarımın (Seracılığın) geliştirilmesi,
- Erozyonla mücadele ve tarım topraklarının korunması,
- Hayvancılığın geliştirilmesi.

Ortak söylemlerden biri olan sözleşmeli tarımın yaygınlaştırılması konusunda, ODA'mızın son derece haklı gerekçelerle eleştirel yaklaşımının olduğunu belirtmek istiyorum.

Yıllarca uygulanan yanlış politikalar sonucu Meslek Toplumumuzun bir sorunu olması yanı sıra, Ülkemizin de önemli bir sorunu olan **"Ziraat Mühendislerinin İstihdamı"** konusuna, yalnızca Demokratik Sol Parti (DSP)'nin *"Tüm ziraat mühendisi ve veteriner hekim adaylarına iş olanağı sağlanması"* ifadesiyle değinmesini ise, son derece olumlu buluyoruz ve de diğer siyasi partilerimizin bu konudaki yaklaşımlarını açıklamalarını bekliyoruz.

DSP için **"Köy-Kentler"**, MHP için **"Tarım-Kentler"**, özel projeler olarak gözükmektedir. DSP'nin önerdiği **"Küçük ve Orta Ölçekli Hayvancılık İşletmesi (KO-Hİ)"** ve **"Organize Hayvancılık Bölgesi (OHAB)"** modelleri, hayvancılığımızın geliştirilmesine yönelik olarak **üzerinde durulması gereken olumlu projelerdir.**

Tarımsal yapı-tarımsal üretim düzeyi-tarımsal politikalar açısından Türkiye ile AB Ülkeleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Tablo: AB-Türkiye Karşılaştırılması

GÖSTERGELER	TÜRKİYE	AVRUPA BİRLİĞİ
Toplam Tarım Alanı (1000 Ha.)	27.000	134.261
Toplam İşletme Sayısı (1000 Adet)	4.106	7.370
Ortalama İşletme Büyüklüğü (Ha.)	5,9	17,4
Toplam Nüfus (Milyon)	68	377
Tarım Nüfusu (Milyon)	20	15,6
Tarımda İstihdam (Milyon)	9,4	7,4
Toplam İstihdamda Tarımın Payı (%)	39	5
GSMH Tarımın Payı (%)	14	1.9
İhracatta Tarımın Payı (%)	7.83	7.5
İthalatta Tarımın Payı (%)	4.18	10.5

KAYNAK : AB

Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı'nda; AB müktesebatının üstlenilmesinde en kapsamlı alan olarak "Tarım Sektörü"nüñ ortaya çıktığı; tarım alanında Türkiye-AB ilişkilerinde en öncelikli konunun, Türk tarımının Ortak Tarım Politikasına uyumu olduğu; Topluluk sistemine uygun yeterli bir altyapı oluşturulmadan, Ortak Tarım Politikasının ülkemizde uygulanmasının mümkün olamayacağı belirtilmektedir.

Uyumun aşamalı bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini belirten ve TBMM onayından geçmeden Bakanlar Kurulu Kararı ile yayımlanan **Ulusal Programa göre; uyum sürecinin tamamlanması için öncelikle belli başlı altyapı çalışmalarının sonuçlandırılması sağlanmalıdır. Altyapının geliştirilmesine ilişkin çalışmalar, ülkemiz tarım sektörünün idari yapısından, üretim, tüketim, fiyat ve pazar politikalarına, verimlilik ve rekabetten, kırsal, bölgesel ve çevresel kalkınma politikalarına kadar geniş bir alanı içermektedir.**

Adaylık konumundaki ülkelerdeki işsizlik ve tarım sektöründeki işgücü oranları 2001 verilerine göre incelendiğinde, işsizlik oranlarında Bulgaristan (% 20) ve Polonya (% 18)'nin, tarımsal işgücü oranlarında ise Romanya (% 45) ve Polonya (% 28)'nin ülkemize yakın değerlerde olduğu görülecektir.

Katılım ölçütleri konusundaki bu tutarsızlık bir yana, Türkiye Ulusal Programında belli bir uyum sürecinin yaşanması gerektiğinin belirtilmesine karşın, **Avrupa Birliği, IMF – Dünya Bankası politikalarının uygulanmasını Türkiye Cumhuriyeti'nden talep etmektedir.**

Bu bağlamda, özellikle 1990'lı yıllardan sonra gündeme gelen IMF-Dünya Bankası anlaşmalarının neler olduğuna ve de neler içerdiğine bakmak gerekmektedir.

DB ile Türkiye arasında son dönemde imzalanan anlaşmalar şunlardır:

*** ECONOMIC REFORM LOAN - ERL**

(Ekonomik Reform Kredi Anlaşması) / 2000-2002

- 2001 yılında ülke çapında Doğrudan Gelir Desteği'ne geçiş
- Tarımsal kredi sübvansiyonlarının aşamalı kaldırılması
- Tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi

*** AGRICULTURAL REFORM IMPLEMENTATION PROJECT - ARIP**

(Tarımsal Reform ve Uygulama Projesi) / 2001-2005

- Doğrudan Gelir Desteği
- Çiftçi Geçiş Programı (Alternatif Ürün Projesi) Tütün ve Fındık

- Tarım Satış Kooperatiflerinin Yeniden Yapılandırılması
- Kamuoyu Tanıtım Kampanyası ve Proje Destek Hizmetleri

IMF ile Türkiye arasında son dönemde imzalanan anlaşmalar şunlardır:

18. Niyet Mektubu / Stand-By (1999-2002)	09.12.1999
1. Gözden Geçirme, Dünya Bankası Niyet Mektubu	10.03.2000
2. Gözden Geçirme	22.06.2000
3. ve 4. Gözden Geçirme	18.12.2000
5. Gözden Geçirme	31.01.2001
6. ve 7. Ek. Gözden Geçirme	03.05.2001
8. Gözden Geçirme	26.06.2001
9. Gözden Geçirme	31.07.2001
10. Gözden Geçirme	20.11.2001

19. Niyet Mektubu / Stand-By (2002-2004) 18.01.2002

1. Gözden Geçirme	03.04.2002
2. Gözden Geçirme	19.06.2002
3. Gözden Geçirme	30.07.2002

AB tarafından Akdeniz programı (MEDA) çerçevesinde dağıtılan paradan yararlanabilmek için konulan koşul (EC.No.1488/96) 2/A/1/b maddesine göre şöyledir:

“Bu destekleme programlarından faydalanacak ülkelerin aşağıda belirtilen yeterlilik ölçütünü sağlamış olmaları gerekmektedir: İlgili ülke, makro-ekonomik düzeydeki reformların etkinliği ve ölçüsü ile uyum içerisindeki, Bretton-Woods kurumları (IMF ve Dünya Bankası) tarafından onaylanmış bir reform programını gerçekleştirmeli veya bu kurumlarla uyum içinde benzer olan programları, onlar tarafından finansman destekleri şart olmasa da, uygulamalıdır.”

Avrupa Parlamentosu'nun 25.10.2001 kararında ise tavrı netleşmektedir:

“Ülkeyi finansal krizden çıkarmak için gerekli olan ekonomik reformların uygulanmasında Türk Hükümeti tarafından yapılan girişimleri memnuniyetle karşılar; ekonomiye istikrar kazandırmak için gerçekleştirilen bu çabanın ürünlerini vermeye başladığına inanır.”

Avrupa Komisyonu Türkiye 2001 Düzenli İlerleme Raporu ise, AB'nin tavrını açıkça ortaya koymaktadır:

"IMF ve Dünya Bankası tarafından finansal destek sağlanmış ve yeni ekonomik planın uygulanma boyutuyla ilgili önemli sayıda "yasa" 2001 yılının ikinci çeyreğinde "hızlı" bir biçimde kabul edilmiştir.

Bu reformların amacı, krizin aşılması ve AB üyeliği için ekonomik kriterlerin yerine getirilmesine yardımcı olmaktır."

AB'nin kendi politikalarına uygun olmayan IMF ve Dünya Bankası politikalarının ülkemizde uygulanmasını istemesinin nedeni, IMF yönetiminde AB ülkelerinin payının % 29,88 olmasıdır.

Ülkemizle uyum çalışmalarını sürdüren AB'nin, IMF ve Dünya Bankası programlarıyla ülkemizde tüm desteklerin kaldırılmasını olumlu karşılama karşın, Üye devletlerde tarım ürünlerini önemli oranlarda desteklemesi, günümüze kadar süregelen *ikiyüzlü politikaların* devamı niteliğindedir. **AB Politikaları-IMF Politikaları karşılaştırması yapıldığı ve hangisi ülkemiz için daha olumludur sorusuna yanıt arandığı zaman, yanılmamak için bu gerçek her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.**

Nitekim, Dünya Bankası ve IMF dayatmaları ile gündeme gelen ve AB'nin de olumlu karşıladığı **"15 Günde 15 Yasa"**dan biri, **"Şeker Yasası"**dır. Diğerleri ise, Anayasa'nın 2., 5., 45., 166. ve 167. maddesine aykırılık, Anayasa'da hiçbir düşünce ve görüşün Türk ulusal çıkarları karşısında korunma göremeyeceğinin belirtilmesi ve Ulusal çıkarların her şeyin üzerinde tutulması gerektiği gerekçelerine dayanarak Cumhurbaşkanınca veto edilmesine karşın TBMM'de aynen kabul edilen **"Tütün Yasası"**dır.

AB ülkelerinde yaklaşık 110 bin üretici, 135 bin hektar alanda, 350 bin ton tütün üretmektedir. Yunanistan'ın üretimi yıllar itibariyle 75-100 bin ton civarındadır. Oriental (Şark) tütün üretim miktarında, kalitesinde ve ihracatında Türkiye dünyada birinci durumdadır ve AB ülkelerinden yalnızca Yunanistan ülkemizin rakipleri arasındadır. Oriental tütünler Yunanistan tütün piyasasında ortalama 1.09 ile 2.9 Euro/kg birim fiyatla üreticiler tarafından işleyici firmalara satılmaktadır. Aynı tütünlere AB ayrıca 2.5 ile 4.1 Euro/kg destekleme primi ödemektedir. Sonuç olarak Yunanistan'daki tütün üreticisinin eline, tütün çeşitlerine ve kalitelerine göre ortalama 3.6 ile 6.9 Euro/kg arası bir fiyat geçmektedir. Yunanistan'da, 2000 yılında üreticinin eline geçen toplam 173 milyar Drahmi'nin, 51.5 milyar Drahmisi ticari değer, 121.5 milyar Drahmisi AB Destek Primidir.

AB’de tütün üreticileri, belli çeşitlere göre ve belli kotalar dahilinde primler ve ek ödemelerle desteklenirken, bütçe harcamalarını kısıcı kurallar getiren ve kaliteli tütünün yetiştiricisini bile tümüyle yerli ve yabancı tüccara karşı korumasız bırakan **Tütün Yasası, AB Mevzuatına Uyum Yasası değildir.**

AB Ülkeleri arasında şeker pancarı üretiminde Fransa ve Almanya ilk sıraları paylaşmaktadır. Türkiye üretimde bu ülkeleri izlemektedir. Fransa ve Almanya, aynı zamanda mısır üretiminde önde gelen ülkelerdir. Bununla birlikte, her iki ülke şeker gereksinimini şeker pancarından karşılamakta ve tatlandırıcılara sıcak bakmamaktadır. Mısırdan şeker üretimine baktığımızda AB ülkeleri ortalaması % 1.88 (Almanya % 0.89 ve Fransa % 0.42) iken, Türkiye’de % 10 + 5 olarak belirlenmiş, hükümet kısa sürede % 15 oranını uygulamaya sokmuştur.

AB mevzuatında şeker pancarı için “temel ve asgari fiyat”, şekerde “hedef ve müdahale fiyatları” belirlenmesine karşın, Türkiye’de şeker pancarı üreticilerinin “sözleşmeli üretim” yapmaları ve şeker fiyatlarının “serbest piyasada oluşması” esasına dayanan **Şeker Yasası, AB Mevzuatına Uyum Yasası değildir.**

Tütün Yasası ve Şeker Yasası konusunda iktidarın büyük ortağı DSP Seçim Bildirgesi-2002 incelendiğinde, şu saptamaların yapıldığı görülmektedir:

“Uzlaş gereği çıkarılan bu iki yasa da partimizin şeker ve tütüne ilişkin tüm görüşlerini ve çözümlerini yansıtmamaktadır. Bu nedenle her iki kanunun aksayan ve eksik yanları için yeni düzenlemeler yapılacaktır.”

“Türk tütünü gibi ülkemize özgü ve dünya piyasalarında söz sahibi olmamıza olanak tanıyan bu tür ürünlerin üretiminin kesinlikle desteklenmesi ve dünya tüketimindeki payının artması için çalışılacaktır.”

Bu söylem karşısında, yanıt verilmesi dileğiyle sorulacak tek soru şudur: Ülke-miz çıkarlarına aykırılığı konusunda yapılan yapıcı eleştirileri görmeyen, göremeyen, görmek istemeyen, seçim sürecinde Parti görüşlerini de yansıtmadığı belirtilen, ‘ivedilikle’ yasalaştırılan **Tütün ve Şeker Yasası, “kimlerle uzlaşarak” çıkarılmıştır?**

58. Hükümet döneminde, Tütün ve Şeker Yasası AB Mevzuatına uyumlu duruma getirilecek midir?

Doğrudan Gelir Desteği (DGD) konusunu inceleyelim. AB’de doğrudan gelir yardımları, Topluluğun piyasaya müdahalesinin azaltılması, üretimin kısılması ve yönlendirilmesi yoluyla üretimin düzenlenmesi, daha az gelişmiş bölgelere ve kırsal kalkınmaya katkı sağlama gibi çeşitli hedeflere erişmeye yönelik olarak verilmektedir. Tarım fonlarının yeterli, tarımsal altyapının, örgütlenme ve denetim olanaklarının uygun olduğu AB’de, doğrudan gelir yardımları, “ek bir araç” olarak kolaylıkla kullanılabilir.

Parasal desteğe baktığımızda; çiftçi başına ödenen DGD, ürüne ve alana göre değişmekle birlikte, 1990 yılında AB'de 8.000 USD, ABD'de 20.000 USD, 2001 yılında AB'de 5.700 USD, Türkiye'de tek destek biçimi olarak alana göre yaklaşık 300 USD'dir.

2002'den itibaren bütün destek şekillerini doğrudan ödemelere dönüştürmesi istenen ve bu isteği kabul eden Ülkemizde, üretim ve verimlilik ölçütünden bağımsız, üretimi yönlendirici etkisi olmayan, arazi parçalanmasını hızlandıran, tütün, fındık, çay gibi üretimi kısılmak istenen ürünler dışındaki tarım ürünlerinin üretiminin artırılması ya da üretimlerinin en azından aynı düzeyde sürdürülmesi için bütçe kısıtları nedeniyle bu ürünlere de destek verilmemesine dayanak oluşturan, belli bir süre için verilen, **AB'de uygulanan şekliyle değil, yalnızca çiftçi kayıt sistemini gerçekleştirmeye yardımcı olacak şekilde yürürlüğe konulan ve uygulanan Doğrudan Gelir Desteği, AB uyum çalışması değildir.**

"Bu Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın Onur Projesidir" söylemini kullanan MHP Seçim Bildirgesi-2002'de; "DGD sisteminin uygulanmasında bazı iyileştirmeler yapılarak, ürün planlama aracı olarak da kullanılması"; ANAP Seçim Bildirgesi-2002'de; "Doğrudan gelir desteğinin mülkiyet esasına göre değil, fiilen toprağı işleyen kesime yönelik olarak verilmesi" vaatleri, bu iki partinin yapılan yanlışlığın ayırdına vardıklarını göstermektedir.

DSP Seçim Bildirgesi-2002'de yer alan; "Çiftçilere dönüm başına 10 milyon lira karşılıksız doğrudan destekleme yardımı yapıldı. Toplam yardım miktarı 2 katrilyon lirayı aştı. Bu yardım sayesinde çiftçilerimizin sorunları büyük ölçüde çözülmüş oldu." söylemi, tütün ve şeker konusu kadar, DGD sisteminin olumsuzluklarının algılanmadığını göstermektedir.

Ana muhalefet partisi olan DYP Seçim Bildirgesi-2002'de; "**Sadece tapu sahibinin değil, üreticinin kendisinin de desteklenmesi**"; AKP Seçim Bildirgesi-2002'de; "Mülkiyete dayalı olarak uygulanan Doğrudan Gelir Desteği sistemindeki aksaklıklar giderilerek, dar gelirli çiftçileri hedefleyen bir yapının oluşturulması ve arz açığı olan yağlık bitkiler, pamuk, zeytin, buğday, mısır gibi ürünlere doğrudan gelir desteği ve prim sistemi uygulanması; Meclis dışı muhalefet görevini sürdüren CHP Seçim Bildirgesi-2002'de; "Verimliliği ve dış pazar koşullarını gözeten, sadece belirli ürünleri kapsayan, gerçekçi bir destekleme politikası uygulanması ve Tarıma bütçe kaynaklarıyla 2003 yılında 2 milyar dolarlık bir destek sağlanması ve takip eden yıllarda bu desteğin artırılması, Üreticiyi fiyat hareketlerinden korumak için avans ödeme (ön ödeme) sisteminin geliştirilmesi" söylemi yer almaktadır. 2003 yılındaki desteği DGD'ye ayrılan ödenekle sınırlı tutan CHP Parti Programı'nda ise; *CHP, yönetiminde, Avrupa ve Gümrük Birliği sürecinin koşullarını da gözeten bir anlayışla uygulamaya konacak Tarım Destekleme Politika-*

ları ile; Tarım üreticisinin üretim düzeyinde büyük iniş ve çıkışlardan en az etkilenmesini sağlayacak düzen oluşturulacak; Üreticilerinin reel gelirlerini makul ölçülerde iyileştirmeyi hedef alan, verimlilik ve kalite ölçütlerine gerekli özeni gösteren, dış pazar koşullarını göz ardı etmeyen gerçekçi ancak selektif (seçici) taban fiyat uygulamasına geçilecektir. Bu sürece birliklerin ve odaların katkı ve katılımları sağlanacaktır.” ifadeleri yer almaktadır.

Bu belirlemelerden sonra sorulacak iki soru vardır:

Doğrudan Gelir Desteği, AB Mevzuatına uyumlu duruma getirilecek midir?

Türk Çiftçisi, AB’ne üye Ülkelerin çiftçileri kadar desteklenecek midir?

3 Kasım 2002 seçimleri sonrası büyük bir çoğunlukla iktidara gelen AKP’nin Acil Eylem Planı’na göre (16.11.2002), IMF ile ilişkiler ve tarım sektörüne yönelik düzenlemeler şunlardır;

“IMF ile yürütülmekte olan Stand-By Anlaşmasına yönelik hazırlıklar hızla yapılacaktır. Bu görüşmelerde programın temel çatısını bozmadan mevcut ekonomik programda temel eksiklikler olarak görülen reel sektör, sosyal politikalar ve tarım konularında farklı çözümler konusunda IMF ile müzakereler yapılacaktır.

Üç ay içinde; Hayvancılık sektörünün geliştirilmesi için acil tedbirler alınacaktır.

Altı ay içinde; Çerçeve Tarım Kanunu çıkarılacaktır. Sosyal politikalar kapsamında çiftçimizin rahatlamasını sağlamak için tedbirler alınacak. Güven ortamı, bütçe disiplini ve harcama reformuyla sağlanacak tasarrufların öncelikli olarak mazot gibi kalemlerdeki ağır vergilerin azaltılmasıyla çiftçinin üzerindeki tahammül edilemez yük hafifletilecektir.

Bir yıl içinde; Tarım Ürünleri Sigortası Kanunu çıkarılacak ve uygulama planı hazırlanacaktır. Üretici örgütlerinin kurulması için mevzuat hazırlanacaktır. Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sistemi ve Tarım Bilgi Sistemi geliştirilecektir.

Bu hedef ve öncelikleri içeren **Acil Eylem Planı**; **“reel sektörün sorunlarına yaklaşım ve sosyal politikaların yetersizliği”** eleştirilerini yaparak, **“sosyal boyutta müzakere”** söylemiyle yumuşatılmış, **“Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”** ve **“AB Türkiye Ulusal Programı”** karışımı bir programdır ve bu içeriğiyle yeni değildir.

58. Hükümet Programı’nda tarım sektörünün içerisinde bulunduğu durum şöyle tanımlanmaktadır:

“Ne yazık ki, ülkemizde köylülerimiz ve çiftçilerimiz yıllarca ihmal edilmiş, özellikle son yıllarda yaşanan derin ekonomik krizden tarımda çalışan vatan-

daşlarımız çok olumsuz etkilenmiştir. Uygulanmakta olan ekonomik program, maalesef bu kesimin problemlerine gerekli duyarlılığı göstermemiş, çiftçilerimiz daha da zor duruma düşürülmüştür.

Türkiye’de tarım sektörünün GSMH içindeki payı yüzde 14’e gerilemiştir. Öte yandan, toplam sivil istihdamın yaklaşık yüzde 40’ı tarım sektöründe çalışmaktadır.”

58. Hükümetin ekonomide gerçekleştireceği “Yapısal Reform Programı” ise, 6 alan olarak belirlemiştir:

- Kamunun yeniden yapılanması
- Kamu harcamalarında disiplin, tasarruf ve şeffaflığın sağlanması
- Özelleştirmenin hızlandırılması
- Yerli ve yabancı yatırımlar için ortamın iyileştirilmesi
- Mali sektör ve sosyal güvenlik sisteminin ıslahı
- Tarımda yeniden yapılanma ve verimliliğin artırılması

58. Hükümet Programının AB ile ilişkilere yaklaşımı sıcaktır; “Avrupa Birliği’ne tam üyelik, ekonomik ve demokratik gelişimin sağlanması bakımından öncelikli hedefimizdir. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyeliği Hükümetimizin hedeflerinin başında gelmektedir. Hükümetimiz, Kopenhag kriterlerini tam olarak yerine getirme konusunda kararludur.”

Hükümet programının Tarım sektörüne yönelik hedef ve öncelikleri ise şunlardır:

“Tarım sektörü sadece ekonomik politikalar kapsamında değil, öncelikli olarak sosyal politikalar kapsamında ele alınacaktır.

Fiyatların serbest piyasada oluşması esas alınarak, üretimin piyasa koşullarındaki talebe göre yönlenmesi sağlanacaktır. Devlet, tarım ürünlerinin ticaretini yapmayı bırakacaktır.

Ürün borsalarının gelişmesi desteklenecek, bu borsalarda vadeli işlemlerin başlatılması için gerekli önlemler alınacaktır.

Tarımda devlet desteği, her bölge ve her ürün için ayrı ayrı projeler kapsamında ele alınacak, programlar uygulanırken ülkemizin gerçekleri göz önünde bulundurulacaktır.

Hayvancılık alanında ise; Üretici örgütlenmeleri teşvik edilecek, daha büyük ölçekteki işletmelerin oluşması sağlanacak, böylece ölçekten doğan ekonomi elde edilecektir. Entegre hayvancılık işletmelerinin kurulması desteklenecektir.”

Bu bağlamda 18 Ocak 2002 Tarihli 19. Niyet Mektubu'nda yer alan; 2002 yılında Tekel, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. ve kamuya ait arazilerin özelleştirilmesine ilişkin tüm hazırlık çalışmalarının tamamlanması; Tütün Kanunu'nun 3 Ocak 2002 tarihinde Meclis tarafından kabul edildiği ve böylelikle bu ön koşulun yerine getirildiği; Bir sonraki aşama olarak, TEKEL için bir özelleştirme planı hazırlanacağı ve Eylül ayı sonuna kadar Bakanlar Kurulu tarafından kabul edileceği (Dördüncü Gözden Geçirmeye ilişkin ön koşul)" taahhütleri anımsamak gerekmektedir.

Nitekim **IMF Türkiye Masası Şefi** Juha Kahkonen; "Toplam 1.7 milyar dolarlık IMF kaynağının serbest bırakılması için tamamlanması gereken 4. gözden geçirme çalışmalarında eksik noktalar bulunmaktadır. 4. gözden geçirmenin tamamlanabilmesi için Ocak 2003'e kadar, vergi reformununun Meclis'e sunulması, kamuda atıl istihdam rakamının üçte iki oranında azaltılması ve TEKEL'in özelleştirme planının hazırlanması gerekiyor." ifadeleriyle **yapılmasını istediği ve olumlu yanıt aldığı konuları anımsatmaktadır.**

Bu bağlamda sorum şudur: **2003 Yılı İçerisinde TEKEL Özelleştirilecek midir?**

Tarımsal KİT'ler ve Ziraat Bankası'nin konumunu inceleyelim. Özelleştirme programı uygulayan iktidar ortaklarından DSP Seçim Bildirgesi-2002'de; "**Ziraat Bankası'nın tarımsal kooperatiflerin bankası yapılacağı şeklindeki taahhüdün endüstriyel tarım işletmelerinin gereksinim duyduğu finansmanın sağlanması görevinin bu bankaya verilerek sürdürülmesi, özerk TSKB'lerinin varlığı**"; ANAP Seçim Bildirgesi-2002'de; "**Öncelikle etkin ve hızlı bir özelleştirme için özerk bir Özelleştirme Kurulu kurulması ve Kamu bankalarının kısa sürede özelleştirilmesi, Tarımsal Üretim Kooperatifleri ve Birliklerinin tek çatı altında toplanması, Ziraat Bankası'nın bu çatının finans kuruluşu haline getirilmesi ve böylece Ziraat Bankasının çiftçi ve köylünün malı olmasının sağlanması**" söylemi yer alabilmektedir.

MHP Seçim Beyannamesi-2002'de; "**Tarımsal destekleme alanında bulunan KİT'lerin özelleştirilmesi, Ziraat Bankası ve Halkbank yeniden yapılandırma süreci tamamlanarak şeffaf bir şekilde özelleştirilmesi, Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin modern işletmecilik prensipleri doğrultusunda rasyonel çalışmalarının sağlanması**" söyleminin yer almasına karşın; MHP Parti Programı'nda; "**Tarım sektöründe faaliyet gösteren KİT'ler, zaman içinde faaliyet alanları sınırlandırılarak gerekli hâllerde müdahale görevini üstlenen kuruluşlar hâline getirilecek, tarım satış kooperatiflerinin rasyonel çalışmaları sağlanacaktır. Ziraat Bankası yeniden yapılandırılarak, banka kaynaklarının amacı dışında kullanılması önleneyecek ve tarım sektörünü gerçek anlamda destekleyecek bir yapıya kavuşturulacaktır.**" şekline tümüyle ters bir söylem yer almaktadır. Bu bağlamda, parti programlarının konumunun tartışılmasını öneriyorum.

DYP Parti Programı'nda; “Tarım kuruluşları doğrudan çiftçiye devredilecektir. Tarım Kredi Kooperatiflerinde yapıldığı gibi, Tarım Satış Kooperatifleri çiftçiye devredilecektir.”, DYP Seçim Bildirgesi-2002'de; “Ziraat Bankası'nın yine çiftçi ve köylünün hizmetinde olması ve çiftçinin kredi gecikme faizlerinin silinerek ana para borcunun taksitlendirilmesi, çiftçilerin Tarımsal Üretici Birlikleri çatısı altında toplanması” ifadeleri yer almaktadır.

AKP Seçim Bildirgesi-2002'de; “Tarımsal faaliyet gösteren KİT'lerin tarım politikaları ile birlikte bir bütün olarak değerlendirilecek gerekli önlemler alındıktan sonra özelleştirilmesi ve TMO'nun stratejik stok yönetimi çerçevesinde faaliyetini sürdürmesi, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri ile Tarım Kredi Kooperatifleri'nin özleştirilerek rasyonel şekilde çalışmaları ... özleştirme çalışmalarına hız verilmesi ... Özleştirme işlemlerinde yabancı sermayenin de etkin olması için gerekli adımların atılması... Kamu bankalarının, ticari esaslara göre yönetilerek, finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılarak, özleştirilmesi, Tarım kesiminin ve küçük ölçekli işletmelerin desteklenmesine ayrılan ödeneklerin, bankacılık sistemi aracılığıyla kullanılması” söylemi yer almaktadır.

CHP Seçim Bildirgesi-2002'de; “Ziraat Bankası ve Halk Bankasının özerk ve etkin yapıda, ilgili alanlarında ihtisas kredilerine öncelik veren, bankacılık kurallarına göre çalışan kurumlar olarak daha da güçlenmelerine önem verilmesi, Devlet'in tarımda doğrudan ürün fiyatı ilan etmemesi ve alım yapmaması ve bu görevlerin saydam ve etkin bir yapıya kavuşturulacak olan Tarım Satış Kooperatifleri tarafından yürütülmesi, Birlikler ve Birlik Yönetimlerinin uygulayacakları alım fiyatı ve politikalarının sorumluluklarını üstlenmeleri, gerekli durumlarda bütçe kaynakları ile desteklenen tarım girdilerini çiftçimizin gelişmiş ülke çiftçisi koşullarında sağlayabilmesi için Ziraat Bankası'nın açacağı uygun koşullu krediler için bütçeden kaynak aktarılması, Tarım Kredi Kooperatiflerine etkinlik kazandırarak kredi faizi uygulamalarında keyfiliğin sona erdirilmesi” vaatlerinde bulunulmuştur.

ANAP Seçim Bildirgesi-2002'de; “Türkiye'nin AB üyeliğinden büyük yarar sağlayacak kesimlerin başında çiftçilerimiz ve üreticilerimizin geldiği” belirtilerek, “tam üye olduğumuzda Ortak Tarım Politikasının Türk çiftçisine ve insanına sağlayacağı avantajlar sıralanmaktadır:

- Daha sağlıklı ve güvenli tarımsal ürün tüketme,
- Çevrenin korunmasında ilerleme,
- Küçük ve orta büyüklükteki tarımsal işletmelerin korunması ve teşvik edilmesi,

- *Tüketici beklentilerine uygun tarımsal üretim yapabilmeleri için çiftçilere destek verilmesi,*
- *Kırsal kesimdeki hayat şartlarının iyileştirilmesi,*
- *Türk çiftçisinin dünya piyasalarındaki rekabet şansının yükselmesi,*
- *Türk çiftçisinin istikrarlı ve yüksek bir gelir seviyesine ulaşması,*
- *Tarımsal ürünlerde ve faaliyetlerde çeşitliliğin artması,*
- *Organik üretim yöntemlerinin teşviki,*
- *Bölgeler arası gelişmişlik farkının azalması,*
- *Aracı tüccarlar ve toptancılar karşısında çiftçinin menfaatini koruyan bir sistemin oluşması.”§*

Seçim stratejisini AB üyeliği üzerine kuran ANAP'ın bir organı olan Avrupa Anavatan Federasyonu, Avrupa Birliği üyeliğinin Türkiye'ye sağlayacağı yararları yinelemekte ve Türkiye'nin üyeliğinin beş alanda AB'nin yapısında değişiklik yaratacağını belirtmektedir.

“1998 yılı verilerine göre Türkiye tam üye olması halinde AB bütçesine yılda 2,8 milyar ECU katkı yapacak, buna karşılık çeşitli fonlardan alacağı payların toplamı 10,3 milyar ECU olacaktır. Tam üyelik durumunda Türkiye yılda 7,5 milyar ECU net kaynak girişi sağlayacaktır. AB'ye ödediğimiz her 1 ECU'ya karşılık 3,5 ECU geri alacağız.

AB'nin yapısında değişiklik yaratacak alanlar şunlardır:

- 1- Türkiye'nin AB Parlamentosunda temsili,*
- 2- Türkiye'nin AB Konseyinde ve diğer organlarda temsili,*
- 3- Türkiye'nin AB bütçesine yapacağı katkı ve fonlardan alacağı pay,*
- 4- Malların serbest dolaşımı,*
- 5- İşgücünün serbest dolaşımı.”*

Konu tam üyelikten ve yararlarından açılmışken, tam üye olmadan girdiğimiz Gümrük Birliği ile oluşan ilişkilere değinmek son derece yararlı olacaktır.

Tarım alanında Türkiye-AB ilişkileri mevcut mevzuat çerçevesinde; tarım ürünlerinin serbest dolaşımı çerçevesinde Türk tarımının Ortak Tarım Politikası (OTP)'ye uyumu, tarım ürünleri ticaretinde karşılıklı olarak tercihli bir rejim uygulanması (tarım tavizleri), işlenmiş tarım ürünleri konuları olmak üzere üç yönlü bir gelişme göstermektedir. Tarım alanında Türkiye-AB ilişkilerinde en önemli konu,

Türkiye tarımının OTP'ye uyumudur. Türkiye tarımının OTP'ye uyumu gerçekleştiğinde, Türkiye ile Topluluk arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımı sağlanacak, dolayısıyla, işlenmiş tarım ürünleri (tarım ögesi açısından) ve karşılıklı tarım tavizleriyle ilgili rejim OTP kapsamına girerek sona erecektir.

Tek taraflı Gümrük Birliği'ne giriş, tarım konusunda ve genelde neler getirmiştir?

Yine bir seçim öncesi gündeme getirilen Gümrük Birliği anlaşması hakkında dönemin Başbakanı **Tansu ÇİLLER**, 1995 yılında şunları söylemektedir:

“ Batı'yla bütünleşme sürecinin başlangıcı olan Gümrük Birliği ile kaliteli mal ve hizmetler halkın eline daha ucuza geçecektir. Yabancı sermaye ülkemize akacak, yeni işi sahaları açılacak. Türk sanayi ve işçisine yeni pazarların yolunu açıyoruz. Geleceği okumak gerek. Tarih hataları affetmez.”

Dönemin Başbakan Yardımcısı **Deniz BAYKAL** ise, kamuoyuna şu mesajı vermektedir:

“Türkiye'nin işçisi, çiftçisi, esnafı, sanatkarı ve sanayicisi bundan böyle yalnızca 60 milyonluk Türkiye için değil, 400 milyonluk Avrupa için üretim yapacaktır ... Bu zaferin sahipleri Gazi Mustafa Kemal, İsmet İnönü, Adnan Menderes, Turgut Özal'dır.”

Ülkemizde 1998-2002 verilerini IMF kaynaklarına göre incelediğimizde; işsizlik oranının % 6'dan % 11'e çıktığı, gerçek büyümenin % 2.8'den % - 7.4'e gerilediğini, dış borç oranının % 66'dan % 128'e yükseldiği görülecektir.

Gümrük Birliği nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti'nin 2002 yılındaki zararı, ATO Başkanı Sinan AYGÜN'ün hesaplamalarına göre 60 milyar USD, ERT Üyesi Jak KAMHI'nin hesaplamalarına göre ise 65 milyar USD'dir.

57. Hükümetin Dışişleri Bakanı Şükrü Sina GÜREL'in 2002 tarihli bir demecinde yer alan ifadeler, gelinen noktayı çok net açıklamaktadır:

“Bu, sınırlı bir Gümrük Birliği ve AB'nin istemediği alanları kapsamıyor. Dolayısıyla Türkiye, AB ile dış ticaretinin yarısını yürütüyor ve Gümrük Birliği'nin ilk 5 yıllık döneminde AB'ne karşı sadece ticaretten doğan dış ticaret açığı 53 milyar USD.

AB, Gümrük Birliği dolayısıyla kendileriyle yaptığımız ticarete kaybettiğimiz gümrük vergilerinin, hiç değilse üçte birini, beşte birini kompanse edebilmek için, yerine koyabilmek için vaat ettiği miktarı vermemiştir, bu dengezsizliktir. Dolayısıyla, iktisadi açıdan AB, Türkiye'den istediğini almıştır, almaya da devam etmektedir.”

Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman DEMİREL'in 13 Aralık 1995 tarihli demecinde yer alan; *"Bu sonuç Atatürk'ün çağdaşlaşma reformlarıyla başlayan gelişmenin tabii bir sonucudur, otuz yıllık bir davadır **Bu neticenin alınmasında emeği geçen herkese teşekkür ediyorum.**"* sözleri, bu veriler ışığında değerlendirmelerimizi gözden geçirmemizi gerektirmektedir.

CHP Seçim Bildirgesi – 2002'de yer alan; *"Türkiye'de Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Ulusal Programın, Türkiye-AB ilişkileri ve ülkemin çıkar ve gerçekleri özenle göz önünde tutularak yaşama geçirilmesine öncelik vereceğiz. AB'nin Türkiye'ye yönelik yükümlülüklerini eksiksiz bir biçimde yerine getirmesinin takipçisi olacağız. Gümrük Birliği dönemi için AB'nin taahhüt etmiş olduğu mali yükümlülüklerin bir an önce yerine getirilmesini hedef alacağız. Topluluk ile tercihli ticaret anlaşması yapmış olan ülkelerin benzer anlaşmaları Türkiye ile de en kısa sürede gerçekleştirmeleri üzerinde önemle duracağız."* ifadeleri, bu bağlamda son derece önemlidir.

DSP Seçim Bildirgesi –2002'de de benzer duyarlılığı gösterildiği görülmektedir: *"DSP, demokratik sol kimliğine uygun olarak, AB ile ilişkilerde ve zamanı geldiğinde katılma anlaşmasının hükümlerinin oluşturulmasında özellikle AB'de işçilerin serbest dolaşımı, AB ortak tarım politikası ve AB sosyal politikası ve istihdam ve Küçük ve Orta Boy İşletmelerin (KOBİ'lerin) sorunları konusunda duyarlı olacaktır. AB ortak tarım politikası ile ilgili olarak DSP halen AB ile Türkiye arasında uygulanmakta olan tarım ürünleri ticaretinde karşılıklı olarak tercihli bir rejim uygulanmasını (tarım tavizleri) sağlamaya çalışma yanında, özellikle Türk tarımının AB ortak tarım politikasına uyumuna ilişkin olarak çiftçimizin çıkarlarının gözetilmesine özel önem verecektir."*

Tarımsal yapının ve toprak-insan ilişkilerinin düzeltilmesi/iyileştirilmesi açısından büyük öneme sahip **"Toprak ve/veya Tarım Reformu"**na partilerin bakışlarını kısaca incelemek, önemli ip uçları verecektir.

Bu konuya DSP, *"Çiftçilikten "endüstriyel tarım işletmeleri"ne geçiş projesinin yaşama geçirilmesi"*; ANAP, *"Kamu mülkiyetindeki tarım alanlarının üreticiye satılarak tarımsal arazi haline dönüştürülmesi"*; MHP, *"Kamuya ait atıl arazilerden kullanılabilir olanlarının tarımsal üretim ve istihdam amaçlı olarak işsiz ve yoksul vatandaşlara tahsis edilmesi ve Kamu tarımsal işletmelerinin hizmet fonksiyonlarına uygun olarak özel sektörün projeli işbirliğine açılması"*; AKP, *"Devlet arazilerinin uygun koşullarla özel sektör işletmelerine kullandırılması"*; CHP, *"Tarımda verimliliği engelleyen küçük işletme yapısının demokratik kooperatifçilik ekseninde en uygun koşullara dönüştürülerek verimli yapıya kavuşturulması, Adil ve etkili bir "Toprak Reformu" ile Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da verimli ve çağdaş bir tarım yapısına ulaşılarak, feodal koşulların aşılması"* şeklinde yaklaşmaktadır.

“Küresel Dünya ya da Global Köy”. **Dünya egemenliğini paylaşım** amacıyla ABD, Japonya ve AB'nin yanı sıra, Rusya Cumhuriyeti ve Çin Halk Cumhuriyeti de savaşım vermektedir. Oysa dünya egemenliği için uğraş veren ve devletleri/birlikleri/uluslararası kuruluşları yönlendiren bir güç daha var. “Ulusötesi Sermaye ya da Küresel Sermaye”.

Bu süreçte Türkiye Cumhuriyeti, Dünya Ticaret Örgütü'nün “*raundları*”, Dünya Bankası'nın “*yapısal uyum kredileri*”, IMF'nin “*ekonomik istikrar programları*” ve AB'nin “*izleme raporları*” ile sıkıştırılmaktadır. **Bu dayatmalar karşısında hareket alanı daralan devletimiz, Türk Çiftçisine ne verebilecektir?**

1994 yılında açlıkta ölmek üzere olan bir çocuğun ölmesini bekleyen akbabanın resmini çekerek Pulitzer ödülü kazanan Kevin Carter adlı gazetecinin de etkisiyle, 1996'da Birleşmiş Milletler - FAO tarafından gerçekleştirilen Dünya Gıda Zirvesi'nin Yükümlülük 2 başlıklı maddesinde; “*Yoksulluğun ve eşitsizliğin giderilmesi ve herkesin fiziksel ve ekonomik olarak her zaman yeterli ve beslenme açısından güvenli gıda alması ve bu gıdanın etkili bir şekilde kullanılmasına yönelik politikalar uygulayacağız.*” denilmektedir. 2002 tarihinde yapılan Dünya Gıda Zirvesi'ne ise G-8 ülkeleri katılmamıştır.

Esirler ülkesi, sömürgeler konumundaki ülkelerdeki hiçlik, açlık karşısında Ulusal Önderimiz Atatürk, bizleri yıllarca önce uyarmıştı:

“Geçmişte, Tanzimat Devrinden sonra, yabancı sermaye üstün hakları olan bir yere sahipti. Devlet ve Hükümet, dış yardımların jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır. Her yeni ulus gibi Türkiye bunu uygun bulamaz. Burasını esirler ülkesi yaptırmayız.”

DSP Seçim Bildirgesi -2002'de; “*Yaşam hakkı da insan hakları içerisinde en temel olanıdır. Diğer hakların kullanımı yaşam hakkının varlığına bağlıdır. Evrensel hukuk normlarına göre, kişinin hak ve özgürlüklerden yararlanabilmesi, fizikî varlığını sürdürebilmesine bağlıdır. Yaşam hakkını sona erdiren ölüm cezası yüzyıllardır tartışılmaktadır. Bu tartışmanın sonucu günümüzde pek çok ülke insan hakları ile bağdaşmadığı gerekçesi ile ölüm cezasını kaldırmıştır.*” denilmektedir.

Oysa, **2000'li yıllarda Türkiye'de açlıktan çocuklar ölmektedir.** 2001 yılında Manisa'da Merivan EFE adlı 2 yaşında bir çocuk, resmi belgelere göre “açlıktan bağırsak kuruması” nedeniyle ölmüştür. Babasının feryadı ise gerçeği tüm açıklığıyla ortaya koymaktadır: “*Sütün tadını değil, kokusunu duyamadan gitti*”.

Bu bağlamda “**yaşam hakkı**”nı, ülkemizde **30.000 insanın yaşamına mal olan belli kişilerin idam cezasını kaldırmakla sınırlı görenlere, tarımsal destekleri sürdürmelerine karşın ülkemizde desteklerin azaltılmasına alkış tutanlara, SEK'leri,**

Et Balık Kurumu'nu kapatarak ulusötesi şirketlere devredenlere, yaşam hakkının ne anlama geldiğini göstermek, Türk Ulusuna açıkça anlatmak gerekmektedir.

1980'li yıllardan sonra uygulanan politikaların "Türk tarım politikasında olumlu adımlar atma" ve "Avrupa Birliği'ne uyum" amacı yoktur.

Küresel politikaların ya da Küresel dayatmaların giderek artan sorunlarımızı çözemeyeceği görülmelidir.

Bu gerçekleri 1920'li yıllarda Ulusal Önderimiz Mustafa Kemal ATATÜRK, çok açık biçimde belirtmiştir.

"Durumu düzeltmek için mutlaka Avrupa'dan öğüt almak, bütün işleri Avrupa'nın emellerine göre yürütmek, bütün dersleri Avrupa'dan almak gibi bir takım düşünceler belirdi. Oysa, hangi bağımsızlık vardır ki, yabancıların öğütleriyle, yabancıların planlarıyla yükselebilirsin? Tarih böyle bir olay kaydetmemiştir."

Avrupa Birliği (AB), yeni katılan devletlere eskilerle aynı sorumlulukları yüklerken aynı hakları tanımamaktadır. **Olası üyelik durumunda beklenen ekonomik yardımlardan ve tarımsal fonlardan yararlanılamayacağı** bilinmelidir.

AB Müktesebatına uyum; yasaların ve uygulamaların, AB'nin yönergelerine uygun duruma getirilmesidir. AB yönergeleri ise, yalnızca bir çerçeve sunmaktadır

AB'ne uyum çerçevesinin içeriğinin doldurulması tümüyle içteki etkin mücadeleye ve demokratik müdahaleye bağlıdır.

Nitekim, üyelik öncesi 2002 yılında Çekoslovakya ve Polonya'da çiftçilerin düzenlediği geniş katılımlı mitingler, Çekoslovakya ve Polonya hükümetlerinin pazarlık güçlerini artırmış, bu ülke çiftçilerinin sorunlarının ağırlaşmaması yönünde AB daha duyarlı davranmak zorunda kalmıştır.

Ülkemizde de tarım sektöründeki tüm örgütler bu sürece yalnızca tepki göstermekle yetinmeyip, "ortak mücadele" ve "demokratik müdahale" yollarını bulmalıdırlar

Tarım, "üreten = gerçek = reel" ve "stratejik" bir sektördür.

Bu yaklaşım benimsenebilirse, **Ulusal çıkarlarımıza dayalı Ulusal Tarım Politikaları ile Türk Tarım Sektörünün sorunları çözülebilir.**

Bu gerçek, herkes tarafından bilinmelidir.

Türk Ulusunun Hedefini, **"Çağdaş Uygarlık Düzeyine Erişme"** olarak belirleyen ve bizlere yol gösteren Mustafa Kemal ATATÜRK'ün iki saptamasını anımsatmayı zorunlu görüyorum:

“Bir ulusun ekonomisi yabancıların eline bırakılamaz.”

“Türk Ulusu bağımsızlıktan uzak yaşamamıştır, yaşayamaz, yaşamayacaktır.”

Siyasi partilerimizin temsilcilerinin görüşleri gerçekten çok önemli.

Ben yurttaşlarımıza seslenerek sunumumu bitirmek istiyorum:

Tüm Yurttaşlarımızın siyasi katılımlarını “oy verme ile sınırlamaması” umut ve dileğiyle ...

KAYNAKÇA

www.akparti.org.tr

www.anap.org.tr

www.chp.org.tr

www.dyp.org.tr

www.dsp.org.tr

www.mhp.org.tr

www.imf.org

www.tbmm.gov.tr

www.worldbank.org

DÖRDÜNCÜ OTURUM

Siyasi Parti Temsilcileri

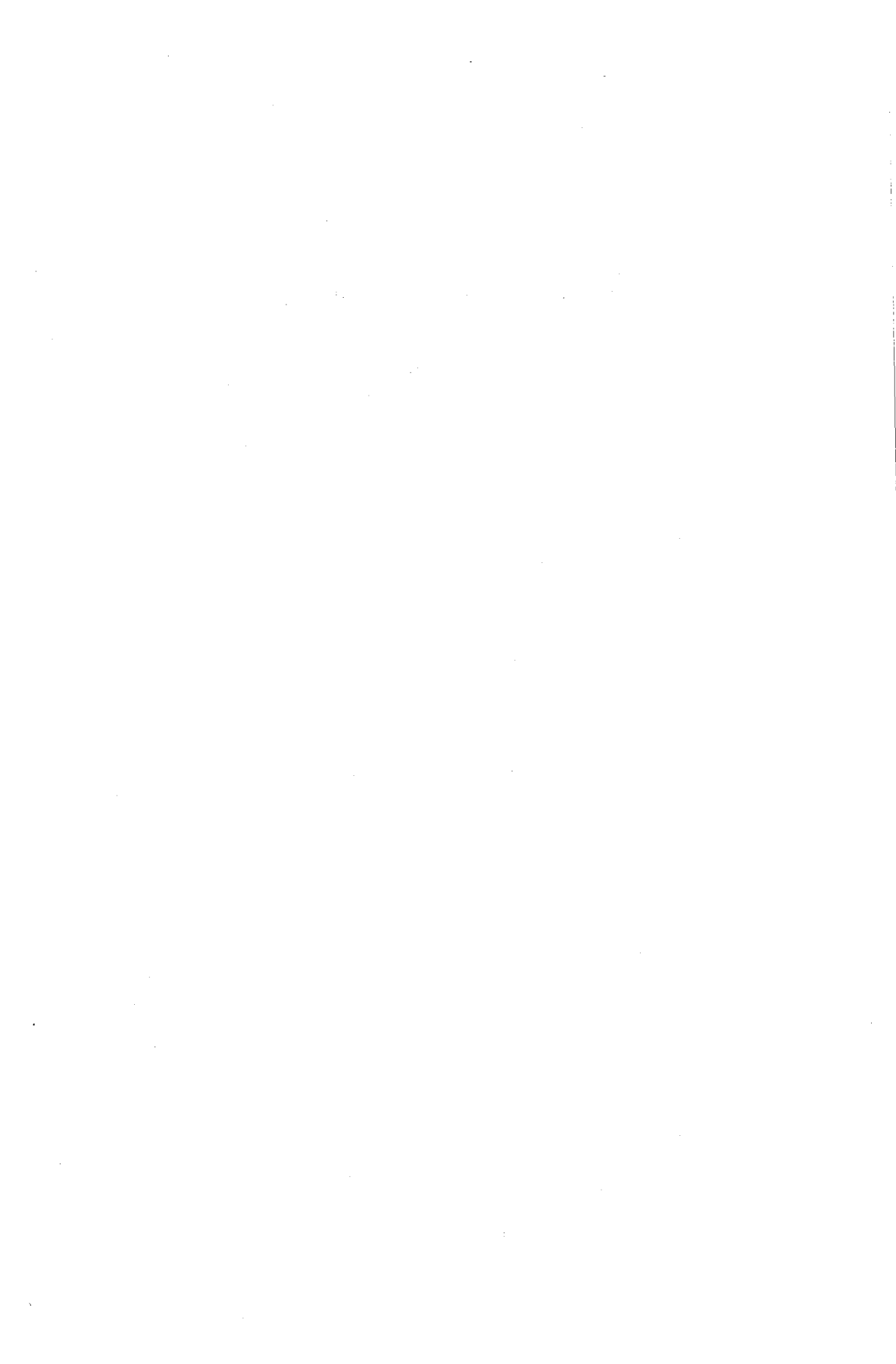
Oturum Başkanı

Prof. Dr. Gürol ERGİN (ZMO)

Katılımcılar

- Prof. Dr. Hüsnü Yusuf GÖKALP (MHP)
- Prof. Dr. Mehmet KOCABATMAZ (DSP)
- Prof. Dr. Necdet BUDAK (CHP)
- Prof. Dr. Vahit KİRİŞÇİ (AKP)

Kayıt sırasında oluşan teknik bir arıza nedeniyle bant kayıtlarında ses çözümlenmeleri yapılamamıştır. Bu nedenle konuşmacılardan ve katılımcılardan özür diliyoruz.

BEŞİNCİ OTURUM

AB TARTIŞMALARI:

EKLEMLENME Mİ, ÜYELİK Mİ?

Başkan: Prof. Dr. Birgül Ayman GÜLER - A.Ü.

SUNULAR

Metin AYDOĞAN - Yazar

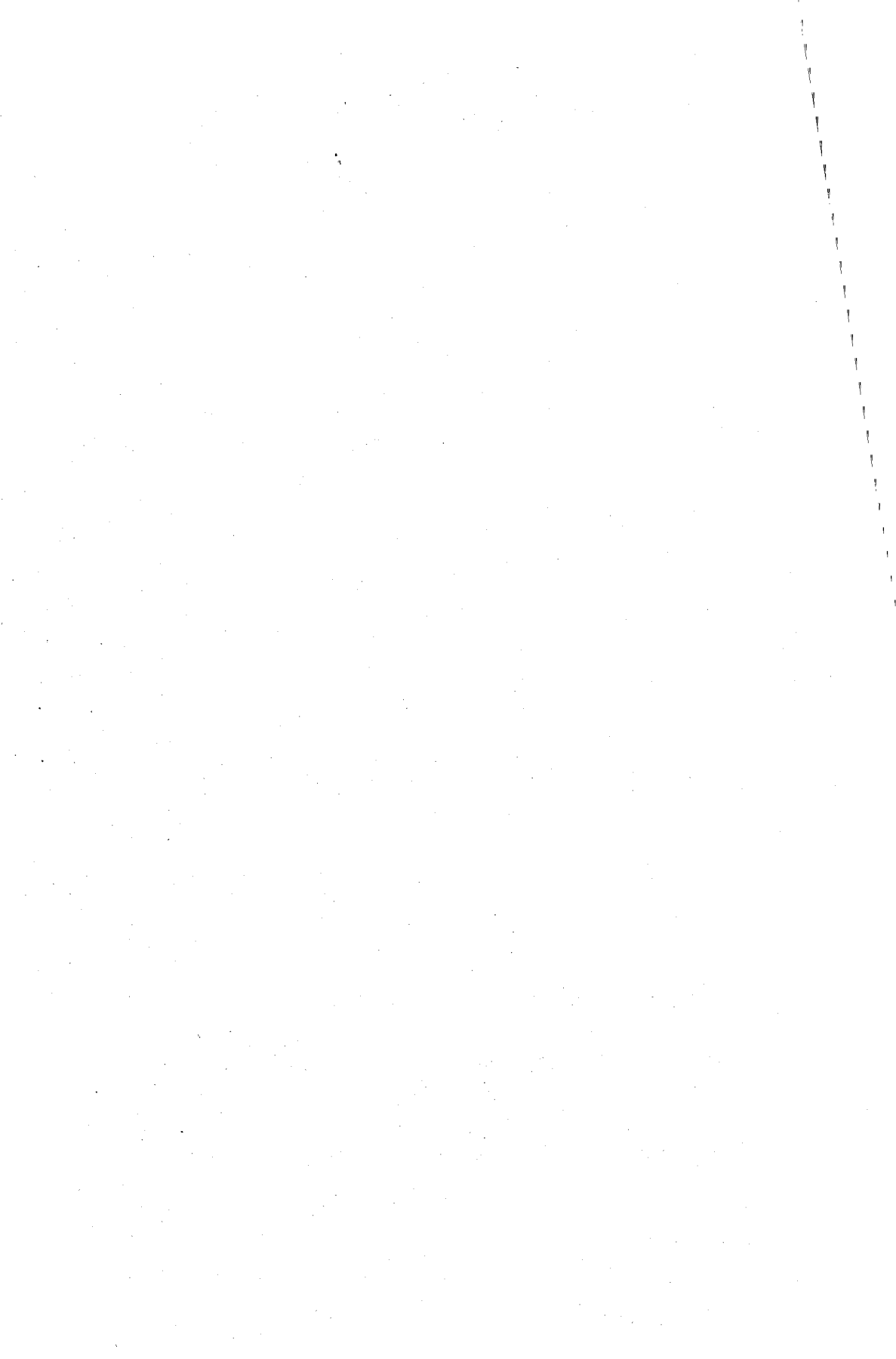
Avrupa Birliğini Yaratan Nedenler ve Türkiye

Prof. Dr. Türkel MINİBAŞ - İ.Ü.

Avrupa Birliği: Büyük Bir Yamılsama mı?

Prof. Dr. Tayfun ÖZKAYA - E.Ü.

AB Tartışmalarında Türkiye Tarımının Yeri ve Önemi

BEŞİNCİ OTURUM :

AB TARTIŞMALARI : EKLEMLENME Mİ, ÜYELİK Mİ ?

BAŞKAN : Prof. Dr. Birgül AYMAN GÜLER *

Değerli katılımcılar, Ziraat Mühendisleri ODA'mızın her yıl isabetli konularda düzenlediği son derecede başarılı Sempozyumların bir tanesinin daha son oturumuna gelmiş bulunuyoruz.

Bir önceki oturumda siyasileri dinledik. Bu son oturum, ekonomi politiğin pence-resinden akademisyenlerin – yazarların bakışını bizlere aktarmak üzere organize edilmiş. Konuşmacılarımız Sayın Prof. Dr. Türkel MİNİBAŞ, Sayın Metin AYDOĞAN ve Sayın Prof. Dr. Tayfun ÖZKAYA.

Programın sarkması, Sempozyumumuzu, Sayın AYDOĞAN'ın bir başka programı ile çakıştırmış durumda olduğundan, önce Sayın AYDOĞAN ile başlayacağız. Kendisi konuşmasını tamamladıktan sonra varsa soruları alacağız ve ardından AYDOĞAN'ı uğurlayacağız.

Buyrun Sayın AYDOĞAN..

* A.Ü.S.B.F. Öğretim Üyesi

AVRUPA BİRLİĞİNİ YARATAN NEDENLER VE TÜRKİYE

Metin AYDOĞAN *

Avrupalı devletler, 20. yüzyıl içinde guruplara ayrılarak birbirleriyle iki kez savaştılar. Her iki savaşın da nedeni ekonomik rekabet ve pazar paylaşımıydı. Paylaşım savaşlarının yol açtığı kayıpları birlikte yaşayan Avrupalılar savaştan hemen sonra, pazar gereksinimini silahlı çatışmaya varmadan çözebilmenin yol ve yöntemlerini aradılar ve AB oluşumu bu arayışın sonucu olarak ortaya çıktı.

Yirmi yıl arayla ortaya çıkan iki büyük savaş seksen milyon insanın ölümüne ve ölçülemeyen maddi zarara yol açmıştı. Her iki savaşın da temelinde, büyük bir sayıya gücüne ulaşan ancak bu güce yeterli gelecek sömürgeci bulunmayan Almanya, ABD ve Japonya'nın dış pazar gereksinimleri vardı. 20.yüzyıl başında Dünyanın büyük bölümünü sömürge haline getirmiş olan İngiltere ve Fransa, sahip oldukları hegemonya alanlarını korumak, diğerleri ise bu alanlardan pay almak istiyorlardı; dünya yeniden paylaşılmalıydı, birinci büyük savaşın nedeni buydu.

1.Dünya Savaşı, Batılı büyük devletler için "galibi olmayan" bir savaş olarak bitti. Almanya yenildi ama İngiltere ve Fransa da büyük güç kaybına uğradı. Ortadoğu yeterince paylaşılmadığı gibi, hiç hesapta olmayan bir biçimde ve tüm yoksul ülkelere örnek olan Türk Devrimi ortaya çıktı; ulusal bağımsızlık hareketleri dünyaya yayıldı. Rusya'da Çarlık yıkıldı ve yine hiç hesapta olmayan "sosyalist" bir devrim oldu. Avrupa ülkelerinde doğrudan rejime yönelen güçlü bir işçi hareketi oluştu. Almanya ve Macaristan'da başarılı olmayan sosyalist ayaklanmalar, İngiltere'de, tarihinin en büyük işçi eylemleri ortaya çıktı; toplumsal mücadeleler İtalya ve Almanya'da faşist ve nazist yönetimlerin oluşmasıyla sonuçlandı. Pazar paylaşımı için birbirleriyle savaşan batılı ülkeler, savaştan büyük zararlar ve güç kaybıyla çıkmışlardı.

İkinci Dünya Savaşı, birincisinin adeta tekrarı gibiydi. Avrupa'yı "yerle bir" eden savaş, elli milyon insanın ölmesine neden oldu. Batılı büyük devletler, yine kendilerinin çıkardığı bu savaştan da büyük kayıplarla çıktılar. Birinci Savaştan sonra kurulan ve "yalnız" olan Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Doğu Avrupa'nın tümünü ele geçirdi, az gelişmiş ülkeler üzerindeki etkisini arttırdı ve süper bir güç haline geldi. Her iki savaşta da uğrunda savaşılan, on milyon kilometrekarelik toprağı ve bir milyar nüfusuyla Çin sömürge olmaktan kurtuldu ve "sosyalist" bir düzen kurmaya girişti. Batılılar için "kayıp" gerçekten çok büyüktü.

* Yazar

Türkiye, paylaşım çatışmalarının tarafı değil mağduruydu; Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük miktarda toprak yitirmiş ve işgal edilmişti; ancak işgale karşı hemen tepki göstermiş ve ulusal bağımsızlıktan ödün vermeyen yeni bir devlet kurmuştu. Temel gereksinim, kendi gücüne dayanarak kalkınmak, Batı'yla arasındaki farkı kapatmak ve bunun için de ulusal pazarını koruma altına almaktı. Kalkınmış olan tüm ülkeler gelişimlerini böyle sağlamışlardı. Türkiye'nin sorunları, beklentileri ve gereksinimleri Batı'dan çok farklıydı. Gelişmiş sanayi ülkeleriyle kuracağı "ortak pazar" ilişkilerinde "ortak değil ancak pazar" olabilirdi. Nitekim ABD ve AB ile kurduğu ilişkiler sonucu böyle olmuştur.

Batı'nın devlet yetkilileri ve onlara yön veren sermaye güçleri, aralarında yapacakları üçüncü bir savaşın kendi varlıklarının sonunu getirebileceğini görüyorlardı. Savaşlardan sonra dünyaya verilecek yeni biçimde, herkese yetecek ve sürekli olacak bir pazar işleyişinin kurulması gerekiyordu. Ancak, "daha çok üretim, daha çok kâr ve sürekli kâr" işleyişinin temel olduğu sermaye düzeninin sürekliliği demek, "sonsuz genişlikte bir pazarın" yaratılması demektir. Oysa ülkelerin ve dünyanın sınırları sonsuz değildi. Belli dönemlerde güçlenerek ülkeleri ele geçirenler, daha sonra zamana ve gelişim farklılıklarına bağlı olarak, ele geçirdikleri ülkelere pay isteyen güçlü rakiplerle karşılaşıyorlardı. Bu ise çatışma demektir ve çatışma, emperyalist sistemin zorunlu bir sonucuydu. Tekelci kapitalizm var oldukça çatışma kaçınılmazdı ama ertelenmesi ya da geciktirilmesi mümkündü. Genişletilmiş ortak pazarlar, bu amaca hizmet edebilirdi.

Batılı devletler, 2.Dünya Savaşı'ndan büyük bir güç ve prestijle çıkan ABD'nin öncülüğünde dünyaya yeni bir biçim vermeye giriştiler. Önce, sömürgelere yönelik askeri işgalin yerini, giderek artan biçimde, siyasi ve mali egemenlik aldı. Sömürgeler görünüşte bağımsız, gerçekte yarı – sömürge haline getirildi; asker ve silahın yerini ondan daha etkili olan para ve politik ayrıcalıklar aldı. Kapsamlı uluslararası anlaşmalarla, metropol pazarları dahil tüm ikincil dünya pazarları birbirine bağlandı ve bu bağlantının ekonomik – hukuksal işleyişi serbest ticaret anlaşmalarıyla küresel bir sistem haline getirildi.

Ortak pazarlar, bu sistemin bir ürünü olarak ortaya çıktılar ve zaman içinde geliştiler. İkinci Dünya Savaşı öncesinde, her biri bir başka büyük devletin kullanım alanına giren ülke pazarları, ayrı ayrı ve yalnızca bir egemen devlet tarafından kullanılıyordu. Savaştan sonra, ülke pazarları birbirine bağlanarak; geniş, alım gücü yüksek ve her ülkenin kendi gücü oranında yararlanabileceği "ortak pazarlar" haline getirildi.

Silahlı çatışmadan kaçınmak için geliştirilen "ortak pazar" girişimi, büyük güçler arasındaki ticari rekabeti ortadan kaldırmadı ama batılı devletlerin kendi arala-

rındaki yeni bir silahlı çatışmayı, elli yıldan fazla bir süre ertelemeyi başardı. Avrupalılar bu “başarıyı”, 15 Aralık 2001’de yaptıkları Laeken Zirvesi’nde devlet başkanlarının imzasıyla yayınladıkları Bildiride şöyle dile getirdiler : “Avrupa Birliği bir başarı öyküsüdür. Yarım yüzyılı aşkın bir süredir Avrupa barış içinde yaşıyor.. Birlik, çoğunluğu Orta ve Doğu Avrupalı olmak üzere on yeni ülkeyi daha bünyesine katarak, Avrupa tarihinin, İkinci Dünya Savaşı ve onu izleyen yapay bölünme sayfasını nihayet kapatabilecektir. Bunca zaman sonra Avrupa, elli yıl önce altı ülkenin liderliğinde olduğundan farklı bir yaklaşım gerektiren gerçek bir dönüşümle, kan dökülmeden büyük bir aile olma yolundadır.”¹

“AVRUPA CUMHURİYETİ” NDEDEN, AVRUPA BİRLİĞİNE

Birleşik bir Avrupa’nın sağlanmasına temel oluşturan kuramsal savlar, ütopyik de olsa çok eskiye giden düşüncelerdir. Kendilerini Antik Ege uygarlığının mirasçıları olarak gören Avrupalılar, kapitalist üretim ilişkilerinin yayıldığı son 300 yıl içinde bu konuyu birçok kez dile getirmişler ve “uygarlığı temsil eden” Avrupa’nın birleşmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Alman milliyetçiliğinin öncülerinden olmasına karşın bugünkü AB girişiminin düşünsel temellerini atanlardan John Gottfried Herder, 1784’de yazdığı “İnsanlığın Tarih Felsefesi Üzerine Düşünceler” adlı kitabında bir yandan, “Almanlar büyük, güzel, güçlü, girişimci, cesur ve dayanıklıdır; korku uyandıran mavi gözleri, bağlılık ve ölçülülük ruhundan beslenir” der ama diğer yandan Avrupa’nın bir bütün olduğunu ileri sürerek bu bütünlüğü “Avrupa Cumhuriyeti” kavramıyla anlatır. “Asyalı barbarlar olan Türklerin Avrupa’da ne işleri var”² demekten de kendini alamaz. Herder’in düşlediği “Avrupa Cumhuriyeti” elbette Almanya’nın etkin olduğu bir “cumhuriyet” dir

“Birleşik bir Avrupa” için ilk somut adım, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra gerçekleştirilen Avrupa Ekonomik Topluluğu girişimidir. Birbirleriyle savaşmak istemeyen Avrupalı devletler, önce savaş sanayisine temel oluşturan üretim alanlarında birlikler oluşturdular. 1951 yılında Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (CECA) kuruldu. Bu örgütün temel amacı, silah endüstrisinin dayanağı olan kömür ve çelik üretiminin ortak denetim altına alınmasıydı. Bunun için 1952’de, kömür, demir cevheri ve hurda demir ortak pazarı, 1953’te de, çelik ortak pazarı kuruldu. Aynı yıl, 12 ülkenin katılımıyla, Avrupa Nükleer Araştırma Örgütü (Euratom) oluşturuldu.

¹ [http://www . eu 2001 be](http://www.eu2001.be) – [http:// europa.eu.int;ak](http://europa.eu.int;ak). Hürriyet 24.12.2001

² “Batı Düşününde Türk ve İslam İmgesi” Prof. Onur Bilge Kula, Bükre yay. Ekim 2002 sf. 74 – 75

Kurulan örgütler ve antlaşmalar serisi, bugün adına Avrupa Birliği denilen, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) kurulmasıyla sonuçlandı. 25 Mart 1957'de Roma'da bir araya gelen Fransa, Almanya, Belçika, İtalya, Hollanda ve Lüksemburg ilk üyeler olarak kuruluş sözleşmesini imzaladılar. Daha sonra 1973 yılında İngiltere, Danimarka ve İrlanda, 1981'de Yunanistan, 1986'da Portekiz ve İspanya, 1990'dan sonra da Avusturya, İsveç ve Finlandiya 2002 yılında da Polonya, Estonya, Letonya, Litvanya, Slovenya, Malta, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan ve Kıbrıs Rum Kesimi topluluğa katıldılar. Romanya ve Bulgaristan'ın yakında katılacağı açıklanırken Türkiye, çok ayrı bir ilişki içinde beklemeye alındı.

Avrupa Ekonomik Topluluğu, ayrı zamanlarda kurulmuş olan ve Avrupa ülkeleri arasında askeri çatışmaları önlemeyi hedefleyen örgütlerin toplamından oluşur. Diğer ortak pazar örgütleri gibi, yalnızca ekonomik işbirliği örgütü değildir. Siyasi birliği hedefleyen bir anlayışa ve bu anlayışa uygun düşen uzun süreli programlara sahiptir. Çalışmalar, ekonomi ağırlıklı olarak başlamıştır ama ortaklık ilişkileri bugün, mali, idari ve askeri alanlarda da ileri bir boyuta gelmiştir. Bu nedenle, ilk adı Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) iken, birliğe yönelik uygulamaların gelişmesiyle bu ad, önce Avrupa Topluluğu'na (AT), daha sonra da Avrupa Birliği'ne (AB) dönüştürülmüştür.

Siyasi birlik amacı, artık ütöpik bir istek değildir. Avrupalılar çok değişik çelişkiler ve çözülmesi gereken sorunlar yaşıyor olsalar da, bu yönde gözle görülür somut adımlar atmış durumdadır. Ülkeler arasında yakınlaşmaya hız kazandıracak maddi yapıya, en çok Avrupalılar sahiptir. Karşılıklı ilişkilerde bugün sağlamış oldukları düzey, uzun bir tarihsel geçmişe, kültürel yakınlığa ve çatışmaların süzgecinden geçen deneyimlere dayanır. 20. yüzyılda birbirleriyle iki kez çatışan Avrupa ülkeleri bir daha böyle bir çatışmayı yaşamak istemiyorlar. Bu nedenle giriştikleri birlik uğraşında kararlılar ve bu uğraşa zarar verebilecek hiçbir gelişmeye tahammül göstermiyorlar. Kendi aralarında ne kadar 'demokratik' iseler, özellikle 3. dünya ülkelerine karşı o kadar anti-demokratik bir anlayış içindeler. Diğer ekonomik bloklarla, rekabet çatışmaları var. ABD ve Japonya ile giriştikleri ekonomik yarışın, 21. yüzyılda geleceği boyutu biliyor ve varlık sorunu olarak gördükleri bu yarışa hazırlanıyorlar. Bu nedenle dışı karşı son derece katı bir tutum içindeler. AB herkesin gücüne göre yararlandığı bir çıkar örgütüdür.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun 1957 yılında Roma'da imzalanan birlik antlaşması; 248 madde, maddelerin dayandığı çok sayıda ekler ve protokollerden oluşmuştur. Kapsamı çok geniş tutulan kuruluş sözleşmesinin amaçlar maddesi şöyle özetlenmiştir; pazar birliği içindeki ekonomik etkinliklerin uyumlu hale getirilmesi, yaşam düzeyinin yükseltilmesi ve Avrupa Birliğini sağlamak için her tür çalışmanın yapılması... Hedeflerin gerçekleştirilmesinde uygulanacak ekonomi politika araçları olarak; gümrük vergilerini ve miktar kısıtlamalarını kaldırmak,

üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulamak, üye ülkeler arasında sermaye ve işgücü dolaşımını serbestleştirmek, ortak tarım ve ulaşım politikaları geliştirmek gibi ilkeler sayılıyordu. Topluluk, ticari açık veren üyeleri için kendi içinde mali önlemler alacak; yaşam düzeyini yükseltmek ve işsizliği azaltmak için bir sosyal fon oluşturacak ve yeni yatırımlar gerçekleştirmek için bir banka kuracaktı (Avrupa Yatırım Bankası). Avrupa Ekonomik Topluluğu, kendi dış ticaretini geliştirmek koşuluyla, Avrupa dışından da üye alabilecekti.

AB'nin, ortaklık sözleşmesi, görünüşte her üye ülkeye eşit haklar vermektedir. Ancak bu elbette sadece sözleşme maddelerinde kalan bir eşitliktir. Dünyanın her yerinde ve her zaman olduğu gibi Avrupa Birliği'nde de, eşitlik ve özgürlük, güçlü olmanın sınırlarıyla belirlenen kavramlardır. Güçlü olan özgürdür ve eşitliği o belirler. Bütün eşitlik söylemlerine karşın bugün Avrupa Birliği'nde belirleyici güç, dünyanın üçüncü büyük ekonomisine sahip olan Almanya'dır. Avrupa Topluluğu içindeki bütün imalatın yaklaşık üçte birini, Almanya tek başına gerçekleştirmektedir. Topluluğun, gayri safi milli hasılasının % 28'ne sahiptir. 1992'de, Birlik bütçesindeki payı 10 milyar doların üzerindeydi. Bu miktar, İngiltere'nin yaptığı katkının üç, İngiltere ve Fransa'nın birlikte yaptığı katkının iki katıydı. Alman Başbakanı Helmut Kohl, 1990 Aralık ayında şöyle söylüyordu: "Artık kendi sorunlarımızla ilgilenmeliyiz. Avrupa'nın merkezindeyiz. Her şeyi, Avrupa'nın geri kalanını ve böylelikle dünyayı etkiliyoruz."³

Avrupa Topluluğuna üye olan ilk dokuz ülkenin toplam ekonomik gücü, 1975 yılında, ABD'nin ekonomik gücünü yakalamıştı. Dünya nüfusunun gelir düzeyi en yüksek bölümünde yer alan ve 260 milyon insanın yaşadığı bu dokuz ülkenin gerçekleştirdikleri gayri safi milli hasıla (GSMH) 1017.7 milyar Dolar olmuştu. Bu rakam aynı yıl, ABD için 1149.7, Japonya için 372.8 milyar Dolar'dı. ⁴ 1983 yılında AT'nin GSMH'si 2545.3 milyar Dolara çıkarken, ABD'nin 3040.1, Japonya'nın 1158.8 milyar Dolara çıkmıştı. ⁵ 8 yıllık süre içinde AT, GSMH'sini % 150 arttırırken ABD % 164, Japonya % 211 oranında arttırmıştı. ABD, AT ülkelerine karşı, eskiye oranla fazla olmayan bir üstünlük elde ederken, Japonya hızlı bir biçimde büyümüşü. 90'lı yıllarda Japon ekonomisi, Almanya, İngiltere ve Fransa'nın toplamına eşit bir güce ulaşmıştı. 1950 ile 1990 arasında, dünya GSMH'si içindeki payı % 5'ten % 16'ya çıkmıştı ki, bu bir ulusun gerçekleştirebileceği en hızlı ekonomik büyüme idi. ⁶ Avrupa Topluluğunun yolu uzun, rakipleri çetindi.

³ "Year of Victory for Modest Statesman" Davit Marsh, The Financial Times, Aralık 1990, sf. 6, ak. Jeffrey E.Garten "Soğuk Barış" Sarmal Yayınevi, 1994, sf. 227

⁴ "Avrupa Birliği Nedir?" Nüve Matbaası, Ankara, sf. 17

⁵ "TC Başbakanlık DPT Uluslar arası Ekonomik Göstergeler"

⁶ "Soğuk Barış" Jeffrey E.Garten, Sarmal Yayınları 1994, sf. 24

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ İÇİNDEKİ YERİ

Avrupalıların 1957 yılında giriştikleri AET, Türkiye’nin toplumsal yapısına, gelişme isteklerine ve ulusal çıkarlarına uygun düşen bir örgütlenme değildir. AET’nin oluşturulmasına neden olan gerçeklerin tarihsel geçmişi, maddî dayanakları ve Avrupa’ya özgü hedefleri vardı. Sömürgeci ve emperyalist geleneklere sahip Avrupalılar kendilerine ait bir sorunu çözmeye çalışarak, kıtanın geleceğine biçim verecek olan uzun erimli bir işe girişiyorlardı; Türkiye’yle farklı öncelikler ve farklı çıkar duyguları içindeydiler; toplumlar arasında , tarihsel ve kültürel gerçekliğin yarattığı yapısal karşıtlıklar ve bu karşıtlığın oluşturduğu “doku uyumsuzluğu” vardı. Günün somut koşulları ve Türk tarihinin özellikleri gözönüne alındığında, Avrupa ortaklık kurulacak değil sakınılacak bir güçtü. Güçsüz ekonomik yapıyla, Türkiye’nin gelişmiş ülkelerle “ortak pazar” oluşturması ve ulusal pazarını bu ülkelere açması “fille yatağa girmek” demektir. Ancak, Türkiye’yi “yönetenler” böyle düşünmüyorlar; “ne olursa olsun” diyerek AB’ye girmek istiyorlardı.

Avrupa Ekonomik Topluluğu, ayrı ayrı zamanlarda kurulmuş olan örgütlerin toplamından oluştu ve diğer ortak pazar oluşumları gibi yalnızca ekonomik işbirliği örgütü değildi. Siyasi birliği hedefleyen bir anlayışa ve bu anlayışa uygun düşen uzun süreli programlara sahipti. Çalışmalar, ekonomik ağırlıklı olarak başlamıştı ancak ortaklık anlayışı, mali ve idari alanları kapsayarak siyasi birliği hedefliyordu. Avrupa Birleşik Devletleri tanımıyla ifade edilen birlik anlayışı Avrupalılar için; ekonomik, sosyal ve kültürel temelleri olan bir tasarımdı; Hıristiyan kimliğine dayanarak oluşmuş olan Avrupalılık düşüncesi, ırkçılıkla bezenmiş gelenekler ve üstünlük duygularıyla hala yaşıyordu.

Ekonomik ve siyasal düzen, tarihsel birikim, toplumsal yapı, inanç ve kültürel farklılıklarla kendine özgü yaşam biçimine sahip Türkiye’nin birleşmek için hiç düşünmeden başvurduğu AET, böyle bir yapının ve düşüncenin ürünüydü. Oysa Türk toplumunun bu yapıyı oluşturan Avrupalılarla bin yıl eskiye giden çelişkileri vardı. Çatışmalarla dolu tarihsel birikim ve bu birikimin oluşturduğu gerilim ve ayrılıklar, varlığını canlı bir biçimde sürdürüyordu. Bu iki toplumun aynı idari yapı içinde kaynaşarak bütünleşmeleri mümkün değildi. Sosyal ve tarihsel gerçekliğin somutluğuna karşın Adnan Menderes Hükümeti, hiçbir araştırma ve bilgiye sahip olmadan 1959 yılında AET’ye üyelik için başvurmuştu.

Menderes Hükümeti, araştırıp incelemeyen AET’ye başvurmuştu ama AET yetkilileri; giriştikleri işin anlam ve boyutunu, Türkiye’nin yerini ve uygulayacağı politikaları çok iyi biliyorlardı. AET Komisyonu, 1962 yılında kabul ettiği raporda şunları söylüyordu : “Yunanistan’la yapılan anlaşmanın ilkeleri doğrultusundaki bir model Türkiye için hiç uygun olmayacaktır. Böyle bir modelin yüküm-

lülüklerini ne Türkiye ne de AET taşıyabilir. Yunanistan'a göre çok daha büyük bir ekonomiye sahip Türkiye'nin AET için maliyeti taşınamaz boyutta olacaktır.”⁷

1963'den 1995'e; HIZLANAN SÖMÜRGELEŞME SÜRECİ

Türkiye, 12 Eylül 1963 günü AET ile Ankara Anlaşması'nı imzaladı. Anlaşmayı imzalayan, batılı devletlere karşı verilen Kurtuluş Savaşı'nda “Garp Cephesi Komutanı” olan, Lozan'da ulusal egemenlik hakları için büyük mücadele veren İsmet İnönü'yü. Lozan'da, 1838 Ticaret Anlaşması'nın Türkiye'yi sömürgeleştirdiğini ileri süren, hiçbir imtiyaz önerisini kabul etmeyen ve gümrük bağımsızlığı için çok sert bir mücadele veren İsmet İnönü, Cumhuriyet'in ilanının 40.yılında gümrüklerden ve korumacılıktan vazgeçilen Ankara Anlaşmasını kabul etmişti.⁸ İlginç bir rastlantı olarak, NATO'ya üyelik için İnönü başvurmuş (1949) anlaşmayı Menderes imzalamış (1952), AET'ye ise Menderes başvurmuş (1959), İnönü imzalamıştı (1963). AET ortaklık başvurusu, ABD'nin onayını alarak yapılmış ancak Menderes Hükümeti başvuruyu ne TBMM'ye getirmiş, ne de CHP'ye bilgi vermişti.⁹ Ortaya konan başlıca gerekçe yalnızca şuydu : “Türkiye Batı Dünyası'na mensuptur.”¹⁰ Dışişleri Bakanlığı bu “bilimsel” saptamayı esas alarak; “Her ne koşulda olursa olsun AET'ye girmek”¹¹ anlayışıyla “yoğun” bir çalışma içine girdi ve Türkiye, 1838 Ticaret Anlaşmasıyla simgelenen Tanzimat Batıcılığı sürecine tekrar sokulmuş oldu.

Ankara Anlaşması, Türkiye'yi tam üye değil ne anlama geldiği belli olmayan “ortak üye” olarak kabul ediyor ve Türkiye'yi üye yapmayacağını daha işin başlangıcında ortaya koyuyordu. Fransa Cumhurbaşkanı General De Gaulle 1962 yılında; “Yunanistan'ın aksine Türkiye büyük bir ülkedir. AET'ye girmesi şart değildir” derken, Fransa ve İtalya, Türkiye'nin “Kendi ihraç ürünlerinin yerini alacağından” çekiniyordu.¹² Üye yapılmak istenmeyen Türkiye'nin, Doğu'ya yakınlaşmasından da endişe ediliyor ve bu endişenin giderilmesi için bir “ara formül” bu-

⁷ “Türkiye'deki Siyasi Partilerin Avrupa'ya Bakışı” Hülya Yalçınsoy – Adil Aşırım, SUDE AJANS, Ekim 2000, sf. 23

⁸ “Milli Kurtuluş Tarihi” Doğan Avcıoğlu, İstanbul Matbaası 1974, 3.Cilt, sf. 1707

⁹ “Türkiye'deki Siyasi Partilerin Avrupa Birliği'ne Bakışı” Hülya Yalçınsoy – Adil Aşırım, SUDE AJANS Ekim 2000, sf. 9

¹⁰ “Milli Kurtuluş Tarihi” Doğan Avcıoğlu, İstanbul Matbaası 1974, 3.Cilt, sf. 1706

¹¹ Cumhuriyet 3 Kasım 1973, ak. Doğan Avcıoğlu, “Milli Kurtuluş Tarihi”, İstanbul Matbaası 1974, 3.Cilt, sf. 1706

¹² “Türkiye'deki Siyasi Partilerin Avrupa Birliğine Bakışı” Hülya Yalçınsoy – Adil Aşırım, SUDE AJANS Ekim 2000, sf. 24

lunmaya çalışılıyordu. De Gaulle'ün geliştirdiği ve AB'nin bugüne dek sürdürdüğü Türkiye politikasının temelini oluşturacak olan "ara formül" şuydu: "Türkiye ne tamamen dışarı itilmeli ne de içeri alınmalıydı."¹³

Ankara Anlaşması, Türkiye ile AET arasında "ortaklık" rejiminin uygulanması ve gelişmesi için bazı organlar kurulmasını öngörüyordu. Ortaklık Konseyi, Ortaklık Komitesi, Türkiye – AET Karma Parlamento Komisyonu ve Gümrük Birliği Komitesi adlarıyla organlar kuruldu. Türk yöneticiler bu tür organların kurulmasını, Türkiye'ye verilen önemin göstergesi saydılar. Ve Türkiye'yi AET üyeliğine götürecek olan bir girişim olduğunu sandılar. Avrupalıların Türkiye'ye "önem" verdikleri doğrudur. Ancak bu önem, Türkiye'nin AET içine alınıp ortak yapılmasını değil üye yapmadan "ilişkilerin geliştirilmesini" amaçlıyordu; organlar bu amaçla kurulmuştu.

1 Aralık 1964'den sonra yürürlüğe giren Ankara Anlaşması'yla, Türkiye – AET ilişkileri "tam üyeliğe" ulaşana dek; "Hazırlık", "Geçiş" ve "Son Dönem" adlarıyla üç döneme ayrıldı. Türkiye bu dönemlerde, "Batı'yla bütünleşmek", "Avrupalı olmak" hevesiyle üzerine düşen tüm yükümlükleri yerine getirdi. Oysa AET Türkiye'yi "tam üyeliğe" almamaya baştan karar vermişti. Avrupalılar kendi sorunlarını çözmek için biraraya gelmişlerdi. Nüfusu ve sorunları bol, kendisine yabancı Türkiye'yi aralarına almak AET oluşumunun amaçlarına hiç uygun değildi. AET, onlar için, yalnızca ekonomik bir örgütlenme değil, tarihsel kökleri eskiye giden, siyasi birliği amaçlayan bir örgütlenmeydi. Bu örgütlenmede eşit koşullara sahip bir Türkiye'nin yeri olamazdı.

Politikacılar, devlet ödenekleriyle sık sık Avrupa'ya gittiler ve "organ" toplantılarına katıldılar. Ancak, katıldıkları toplantıların anlam ve kapsamını, buralarda neyi nasıl temsil edeceklerini bilmiyorlardı. AET kuruluş sözleşmelerini incelememiş ve inceletmemişlerdi; yüzotuzbin sayfayı bulan belgeler tercüme bile edilmemişti. Türk temsilciler "organ" toplantılarında önlerine getirilen hemen her belgeye derhal imza atıyorlar ve o denli istekli davranıyorlardı ki buna Avrupalılar bile şaşırıyordu. Örneğin "Hazırlık Dönemi" beş yılı kapsıyordu. Beş yıl dolduğunda Türkiye'nin bu süreyi, ekonomisini Avrupa rekabetine hazırlamak için onbir yıl uzatma hakkı vardı; bu süre içinde AET'ye herhangi bir ödün vermeyecekti. Ancak, Türkiye'yi yönetenler, herhangi bir süre uzatımı istemek bir yana hemen hiçbir hazırlık yapmadan ve beş yılın dolmasını bile beklemeden "Geçiş Dönemine" geçilmesini istediler.

AET, başlangıçta Türkiye'nin topluluğa girebilecek düzeyde kalkınmasını istiyor göründü. "Hazırlık Dönemi"nde Türkiye'ye herhangi bir yükümlülük getirme-

¹³ a.g.e. sf.24

di. Türkiye'nin ihracatında ağırlığı olan tütün, fındık, kuru incir ve üzümüne belirli koşullar altında bazı gümrük indirimleri uyguladı. Avrupa Yatırım Bankası aracılığıyla 175 milyon dolarlık bir fonu, anlaşma amaçları çerçevesinde kullanılmak üzere Türkiye için ayırdı.

"Hazırlık dönemi" nin bu iki basit ödünü, Türk yöneticilerin çok hoşuna gitmişti. "Hazırlık Dönemi" nin süresi bitmeden Türkiye AET'den "Geçiş Dönemi" koşullarının görüşülmesini istedi ve 23 Kasım 1970'de "Katma Protokol" imzalandı. Protokol'ün imzalandığı günlerde Adalet Partisi Gurubu adına Meclis'te bir konuşma yapan Zonguldak Milletvekili Cahit Karakaş şunları söyledi: "Türkiye'nin ekonomik ve siyasi menfaatleri daima Avrupalı olmakta, batılı olmaktadır. İşte bu sebeple Türkiye 1963 yılında, batı ile Ortak Pazar Antlaşması imzalamıştır. Sayın İsmet İnönü o zaman, antlaşmayı imza eden hükümet başkanı olarak, 'Bu antlaşma Türkiye'nin ilelebet Avrupalılaşmasını temin edecektir' demişti.. Türkiye'nin kendi ihraç ürünlerine pazar bulabilmesinin zorunlu gereği, ekonomik ilişkileri öteden beri daima Batı ile sürdürmüştür.. Doğu bloku devletleriyle ticaret plan hedeflerimize ve ilkelerimize aykırı düşmektedir."¹⁴

Ticari olarak 1971, hukuki olarak da 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren "Katma Protokol"ün imzalanmasından sonra AET gerçek amacını göstermeye başladı. "Katma Protokol"e, gittikçe gelişen bir biçimde, sanayi ürünleri ticaretinde gümrük birliğine gidilmesi şartını koydu. AET, Türk sanayi ürünlerine uyguladığı gümrük vergilerini ve kısıtlamaları; pamuk ipliği, pamuklu dokuma ve rafine petrol ürünleri hariç olmak üzere (geriye ne kalıyorsa?) kaldırıyor, buna karşılık kendi sanayi ürünlerinin kademeli olarak Türkiye'ye gümrüksüz girmesinin yolunu açıyordu. Bu iş için Türkiye'de zaten olmayan hassas sanayi ürünleri için 22, diğerleri için 12 yıllık süre koyuyor ve Türkiye'nin "dört gözle" beklediği işgücü dolaşımının 1 Ocak 1986'dan sonra serbest olmasını kabul ediyordu.

Katma Protokol Türkiye'ye, kullanamayacağı daha doğrusu ekonomik düzey nedeniyle kullanması mümkün olmayan hakları vermiş görünüyordu. Türkiye, "eşit" koşullar altında Avrupa sanayi ürünleriyle rekabet edebilecek bir sanayi yapısına sahip değildi; sınırlı sektörlerde oluşma aşamasında olan cılız sanayinin korunmaya gereksinimi vardı. Avrupa rekabetine açılmak bunların yok olması demekti. AET, mali protokoller çerçevesinde Türkiye'ye on yılda yaklaşık 3,5 milyar dolar yardımda bulunacak, Türk işçileri Avrupa'nın her ülkesinde serbestçe dolaşacaktı. Türk tekstil ürünlerine kota uygulanmayacak, "Anti - damping" uygulamaları yapılmayacaktı.

¹⁴ "TBMM Tutanak Dergisi" 14.12.1970, sf. 284 - 294, ak. Hülya Yalçınsoy - Adil Aşırım a.g.e. sf. 64 - 65

Bunların hiçbiri gerçekleşmedi. Buna karşın Türkiye, büyük bir “istek” ve “disiplinle” kendi üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmeye devam etti. 1984 – 1994 arasında uyguladığı ekonomik politikalarla kapılarını Avrupa’ya hızlı bir biçimde açtı. Katma Protokol çerçevesinde 12 ve 22 yıllık listelerde gümrük indirim taahhütlerini yerine getirdi. 1995’e gelindiğinde Avrupa Birliği malları Türkiye pazarında, ABD ve Japon mallarına karşı belirgin bir biçimde imtiyaz üstünlüğüne sahip hale gelmişti. Ulusal sanayi büyük darbe almıştı.

Türkiye, Katma Protokol’ün öngördüğü yükümlülüklerini yerine getirmiş olmanın heyecanımla, 14 Nisan 1987’de tam üyelik için başvurdu. AET üyelik başvurusunu reddetmekle kalmadı, Türkiye’nin tam üyelik konusunu Birliğin gündeminden çıkardı. Bu olumsuz davranışa karşın Başbakan Turgut Özal, konuyla ilgilenen herkesi şaşkına çeviren şu sözleri söyledi. “Türkiye Avrupa Birliği’ne alınmasa da Gümrük Birliği’ne gireceğiz.”¹⁵

“YÜKTEN DE DAHA AĞIR YÜK” TÜRKİYE

Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi, Türkiye’nin üyelik başvurusunu 27 Nisan tarihinde, gerekli incelemeyi yapmak için AT Komisyonu’na gönderdi. Komisyon tüm birimlerine, Türkiye’nin Topluluğa katılmasının sonuçlarını ve etkilerini değerlendirebilmek için gereken tüm bilgi ve belgeleri toplama talimatı verdi. Yapılan kapsamlı araştırmalar sonunda, 10 sayfalık “Görüş” ile buna ekli 125 sayfalık bir “Teknik Rapor” ortaya çıktı. Komisyonun Konseyce benimsenen raporunda şu tür saptamalar yer alıyordu : “..Türkiye’nin özel durumunda iki husus önemlidir. Türkiye büyük bir ülkedir. Herhangi bir Topluluk üyesi devletten daha büyük bir coğrafi alanı vardır ve nüfusu ileride daha da artacaktır. Genel gelişmişlik düzeyi Avrupa ortalamasının çok altındadır.. Ekonomik dengesizlikler devam ettiği sürece, Topluluk’un ekonomik ve sosyal politikalarından doğan yükümlülükleri üstlenmede Türkiye’nin ciddi zorluklar yaşayacağından korkulmaktadır. Türkiye’nin katılmasının, Topluluğun kendi kaynakları üzerine koyacağı yük nedeniyle hissedilir kaygılar vardır. Türkiye’nin yapısal fonlara dahil edilmesinden gelecek mali yük, yükten bile daha ağır olacaktır. Türk işgücünün Topluluk emek pazarına girişi, işsizliğin Topluluk içinde yüksek düzeyde olmaya devam ettiği bir süreçte korku vermektedir.. 1995 yılında Gümrük Birliği’nin tamamlanması, Topluluk tarafından Türk tekstil ve tarım ürünlerindeki ticaretle ilgili düzenlemelerin gözden geçirilmesini gerektirecektir. Türkiye ile Topluluk arasındaki ekonomik dengesizliklerin yarattığı kısıtlamalar, Türkiye pazarını Avrupa Topluluğu pazarı-

¹⁵ “Avrupa Çıkmazı” Erol Manisalı, Otopsi Yayınları 2001, sf. 130

na daha yakından katma fırsatını Topluluğa vermektedir.. Avrupa'nın tamamı bir değişim içindeyken ve Topluluğun kendisi büyük değişimlerden geçerken, bu aşamada Türkiye ile katılım müzakerelerine girilmesi uygun ve yararlı olmayacaktır. Buna karşın komisyon, Türkiye'nin Avrupa'ya doğru genel açılımının dikkate alınmasına ve Türkiye ile işbirliğinin sürdürülmesi gerektiğine inanmaktadır.”¹⁶ Avrupa yararına tek taraflı işleyen bu uygulama, tam anlamıyla bir sömürgecilik ilişkisiydi.

GÜMRÜK BİRLİĞİ NEDİR?

İlişkinin niteliği, alınan kararlarda açık olarak görülüyordu. Türkiye, Katma Protokol'ün koşullarını 14 yıldır yerine getirmenin itici gücüyle, tam üyelik için başvuruyor ancak sömürge yönetimlerine bile kolay söylenmeyecek bir kararla karşılaşılıyordu. 14 Nisan'da Avrupa Topluluğu'na (AET, önce Avrupa Topluluğu daha sonra Avrupa Birliği adını alacaktır) başvuran Türkiye, başvurusundan iki ay sonra 18 Haziran 1987 tarihinde hiç ummadığı bir kararla karşılaşılıyordu. Avrupa Parlamentosu, 18 Haziran'da aldığı kararda şunları söylüyordu : “Jön Türk Hükümeti tarafından Ermenilere karşı uygulanmış olan soykırımın kabul edilmemiş olması; Yunanistan ile var olan görüş ayrılıklarında, uluslararası hukuk kurallarını uygulamaya istekli olunmaması; Kıbrıs'ta işgalci Türk kuvvetlerinin muhafaza edilmesi, Kürt sorununun varlığının inkâr edilmesi; gerçek parlamenter demokrasinin bulunmaması; bireysel ve kolektif özgürlüklere, özellikle dinsel özgürlüğe saygı gösterilmemesi gibi unsurlar Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na katılmasını önleyen aşılabilir engellerdir.”¹⁷ Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, 1987'den beri bu “aşılabilir engelleri” aşmaya çalışmakta ve bunun için ödün vermek üzerine kurulu olan “tutarlı” bir politik “çizgi” izlemektedirler.

Türk yöneticiler, Gümrük Birliği'ne yönelik ilk imzayı, 8 Kasım 1993'de Brüksel'de yapılan Türkiye – AB Ortaklık Konseyi'nde attılar. Bu toplantıda, Gümrük Birliği'nin 1995 yılında tamamlanmasını öngören bir karar alındı ve bu karar, karşılıklı yükümlülükleri tanımlayan Çalışma Programı'na dönüştürülerek kabul edildi. Aynı yıl yapılan AB Kopenhag Zirvesi'nde, “Türkiye ile mevcut ortaklık ilişkilerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi için gümrük birliğine gidilmesi konusunda kararlılık vurgulandı”¹⁸ ve bu “kararlılık”, Gümrük Birliği Protokolü'nün kabul edilmesine dek sürdürüldü.

¹⁶ “Dünden Bugüne Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri” Dr.Esra Çeyhan, İstanbul 1997, sf. 307, ak. Hülya Yalçınsoy – Adil Aşırım “Türkiye'deki Siyasi Partilerin Avrupa'ya Bakışı” SUDE AJANS, Ekim 2000, sf. 172 – 179

¹⁷ a.g.e. sf. 167

¹⁸ “Avrupa Çıkmazı” Prof.Dr.Erol Manisalı, Otopsi Yayınları 2001, sf. 93

Türkiye'nin tam üyelik başvurusunu reddeden ve Birliğin gündeminden çıkaran AB, 1994 yılında İsveç, Finlandiya ve Avusturya'yı üye aldı; Polonya, Macaristan ve Slovakya'yı aday üye yaptı. Türkiye, yalnızca o gün değil gelecekte de üyeliğe alınmayacağı açık bir biçimde ortaya çıkmış olmasına karşın, hiçbir şey olmamış gibi üyelik umutlarını sürdürdü. Söylenen her şeyi yapmış, istenen herşeyi vermişti. Vermeye de devam edeceğini göstermişti. Karar yetkisine sahip politikacılar, kimi üst bürokratlar, büyük sermaye örgütleri ve bu kesimlerin sözcülüğünü yapan "akademisyenler"; Gümrük Birliği'nin yararları üzerine çok konuşuyor ama konunun ulusal haklar açısından önemine hiç değinmiyorlardı. Ulusal bağımsızlığını Batı'ya karşı verilen silahlı mücadele ile kazanmış büyük bir ülke; bilgisizlik, ayırmazlık ve ihanete varan tutum ve davranışlarla, yeniden ekonomik tutsaklığın karanlığına doğru götürülüyordu. 6 Mart 1995'e geldiğinde durum buydu.

Avrupalılar Türkiye tarafından imzalanacağından son ana dek kendilerinin bile emin olmadığı Gümrük Birliği Protokolü'nü, 6 mart 1994'te Türkiye'nin önüne koydular. O günlerde iktidarda olan DYP – CHP Hükümeti, Protokolü, Avrupalıları bile şaşırta bir istekle ve hiç tartışmadan derhal imzaladı. Üstelik bu girişim Türk kamuoyuna, ulusal bir zafer gibi sunuldu. Birlik yetkilileri o denli şaşırılmışlardı ki "ne olur ne olmaz" diye olacak, anlaşmayı yürürlüğe gireceği 1 Ocak 1996'dan iki hafta önce, bir de Avrupa Parlamentosu'na onaylattılar.

Türkiye Avrupa Birliği ile yaptığı ve hala yürürlükte olan Gümrük Birliği Protokolü, Kemalizmin üzerinde yükseldiği ulusal tam bağımsızlık kavramının yadsınmasıydı ve bu nedenle Atatürkçü Düşünce Sistemi'nin kabul edebileceği bir anlaşma değildi. Anlaşımını 19.yüzyıl sömürgeciliğinden alan Gümrük Birliği Protokolü'yle Türkiye ekonomik, siyasal ve hukuksal hükümler haklarını üye olmadığı bir dış güce devretmeyi kabul ediyor ve kendisini Avrupa'nın bir yanı – sömürgesi haline getiriyordu. Gümrük Birliği Protokolü tam ve tartışmasız bir biçimde ağır bir kapitülasyon anlaşmasıydı ve şu koşulları içeriyordu;

Türkiye Gümrük Birliği'ne girmekle, organlarında yer almadığı bir dış örgütün tüm kararlarına uymayı önceden kabul ediyordu. Türkiye'nin karşı oy verme, kabul etmeme ya da erteleme gibi hakları bulunmuyordu.

Türkiye, Gümrük Birliği Protokolü'yle, dış ilişkilerini belirleme yetkisini Avrupa Birliği'ne devrediyordu. Türkiye, Avrupa Birliği'nin üye olmayan üçüncü ülkelerle (tüm dünya ülkeleri) yaptığı ve yapacağı bütün anlaşmaları önceden kabul ediyordu. (16. ve 55. maddeler)

Türkiye, Gümrük Birliği'ne girmekle, herhangi bir dünya ülkesiyle Avrupa Birliği'nin bilgi ve onayı dışında ticari anlaşma yapmamayı kabul ediyor, yapması durumunda Birliğe anlaşmayı engelleme yetkisi veriyordu. (56.madde)

Türkiye, Gümrük Birliği'ne girmekle, Avrupa Birliği'nin GB ile ilgili olarak alacağı bütün kararlara paralel kanunlar çıkarmayı önceden kabul ediyordu. (8.madde)

Türkiye, Gümrük Birliği'ne girmekle, içinde hiçbir Türk hakim olmadığı Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın bütün hukuki kararlarına tam olarak uymayı önceden kabul ediyordu. (64.madde)

Türkiye, Gümrük Birliği'ne girmekle, ulusal pazarını rekabet etmesinin mümkün olmadığı Avrupa mallarına açıyor, gümrük vergilerini sıfırlıyor, tüm fonları kaldırıyor.

GÜMRÜK BİRLİĞİNİN SONUÇLARI

Gümrük Birliği Protokolü'nün koşulları Türkiye açısından gerçekten çok ağır ve yıkıcıydı. Avrupalılar, bu denli ağır ve tek yanlı bir anlaşmayı Türkiye'ye bu denli kolay kabul ettirmenin mutlu şaşkınlığına uğramışlardı. Avrupa Parlamentosu'ndaki görüşmeler sırasında söz alan bir parlamenter şunları söylemişti : "Türkiye'yi çok ucuza satın alıyoruz. Bu bizim yararımıza olmayacaktır."¹⁹ Fransa'nın Ankara eski Büyükelçisi Eric Routeau'nun Protokol'le ilgili sözleri bir büyükelçiden beklenmeyecek kadar açıktı : "Türkiye, büyük ödünler verdiği çok haksız bir anlaşmaya imza attı. Bu anlaşma yeniden düzenlenmezse, Türkiye'nin ekonomisi açısından bir felaket olur. Avrupa pazar istiyordu, istediğini fazlasıyla elde etti."²⁰ Almanya Dışişleri Bakanı Klaus Kinkel'in sözleri ise acı gerçeğin belki de en somut ifadesiydi : "Türkiye bizim Cezayirimizdir."²¹

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Başkanı Alman Leni Fisher'in, Türkiye'nin GB'yi kabul etmesi konusunda 24 Ocak 1996 günü söylediği sözler gerçek durumu ortaya koyan açık sözlerdi : "Avrupa'nın Ortadoğu'da çok önemli rol oynayan bir Türkiye'ye ihtiyacı vardır."²² Türkiye'nin GB'ye değil GB'nin Türkiye'ye gereksinimi olduğunu kabul etmek, gerçeği anlatan somut bir saptamadır. Avrupalılar o günlerde arka arkaya açık sözlü açıklamalarda bulundular. Avrupa

¹⁹ "Lake'e Ankara'da Düş Kırıklığı" Cumhuriyet 16.01.1996

²⁰ "Gümrük Birliği Dönemecinde Türkiye, Gümrük Birliği Ne Getirdi, Ne Götürdü?" R.Karluk, Turhan Kitapevi, Ankara 1997, sf. 173; ak. Yıldırım Koç, "Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri" Türk - İş Yayınları No:66, sf. 51

²¹ a.g.e. sf. 51

²² "Avrupa Ülkeleri Türkiye'ye Muhtaç" Sabah 25.01.1996

Parlamentosu sosyalist gurup sözcüsü Anne Van Lencker; “GB, Türkiye’de orta ve küçük işletmeler düzeyinde iş kaybına neden olacak ve Türkiye kısa vadede sıkıntı yaşayacaktır”²³ AP’nin Yunanistan üyesi Yannis Karranidiotis ; “GB, ekonomi ve ticarete Türkiye’nin değil, Avrupa’nın yararına işleyecektir.”²⁴ AP üyesi Daniel John – Bendit; “GB Türkiye için kötü bir hediye. Ekonomik alanda güçlük çekecek olan Türkiye, politik birliğin nimetlerinden de yararlanamayacak”²⁵ Türk Hükümeti, ülkesini açık pazar haline getiriyor ve bunu “bayram” gibi kutluyor; bu pazardan yarar sağlayacak olan Avrupalılar ise Türkiye açısından ortaya çıkacak zararları irdeliyorlardı. Bu gerçekten çok garip bir durumdu.

Gümrük Birliği Protokolü, tüm yıkıcı sonuçlarıyla 1 Ocak 1996’dan beri uygulanmaya devam ediliyor. 12 Mart ve 12 Eylülle örgütsüz, yılm, duyarsız ve bilgisiz bir duruma getirilen kitleler, bu anlaşmaya gereken örgütlü tepkiyi bugüne dek yeterince gösterememiştir. Batılı devletler, geniş kapsamlı propaganda olanaklarıyla geçici de olsa, örgütsüz kitleleri etkileme ve onları çıkarlarıyla uyuşmayan eğilim ve eylemler içine çekme yeteneğine sahiptir. Gericiliğin, bölücülüğün ya da “işbirlikçi batıcılığın” maddi yaşam kaynaklarının Batı’ya bağlı olması bundandır. Türkiye’nin AB’ye girmesinin yararına inanan ve bunu isteyen insanlar bu eğilimlerin etkisi altında kalan, bağlı olarak yeterli ulusal bilince sahip olmayan insanlardır.

İşin insana hüüzün veren bir başka yanı bu anlaşmanın; Mustafa Kemal Atatürk’ün “Ben Cumhurbaşkanlığından, Başkumandanlıktan çekilebilirim ama Parti Başkanlığından asla”²⁶ dediği CHP’nin içinde bulunduğu bir hükümet tarafından imzalanmış olmasıdır. GB – Türkiye ilişkileri için Prof.Dr.Erol Manisalı şöyle söylüyor : “Bir ülkenin dünyanın herhangi bir yerinde bir gümrük birliğine bağlı olması için, ‘eşit statüde bir üye’ olması gerekir. Türkiye’nin AB ile ilişkisi ise, bir sömürge ile onu yöneten ülke arasındaki ilişkidir. Eskiden Avrupa ülkelerinin Afrika ve Asya’da uyguladıkları örneklerde olduğu gibi.”²⁷ GB’nin ne olduğunu anlamak isteyenler Mustafa Kemal Atatürk’ün 1 Mart 1922 tarihinde Meclisi Açış konuşmasını mutlaka okumalıdır.

²³ “Ekonomik Kriz Yaşanacak” Cumhuriyet 02.01.1996

²⁴ a.g.g. 02.01.1996

²⁵ a.g.g. 02.01.1996

²⁶ “Tek Adam” Şevket Süreyya Aydemir, Remzi Kitapevi 1983, 8.Baskı, 3.Cilt, sf. 44127

²⁷ “Gümrük Birliği’nin Siyasal ve Ekonomik Bedeli” Prof.Dr. Erol Manisalı, Bağlam Yayınları, sf. 57

TÜRKİYE, AVRUPA BİRLİĞİNE HİÇBİR ZAMAN TAM ÜYE OLARAK ALINMAYACAKTIR

Gümrük Birliği uygulamalarının neden olduğu ekonomik yıkım, giderilmesi giderek zorlaşan ulusal sorunlar olarak Türk halkının karşısına dikilmektedir. Ancak yaşanan bunca olumsuzluğa karşın, yalana ve yanılsa dayanan AB politikaları, toplumsal yaşamın tümünü kapsayacak biçimde ısrarla sürdürülmektedir. Politikacılar ve büyük sermaye çevreleri, AB'ye verilen ödünlere yetersiz olduğunu, daha çok ödün verilmesi gerektiğini, AB'ye ancak bu yolla üye olabileceğini söylemektedirler. İleri sürülen bu sav, söylem düzeyinde bırakılmamakta ve yasal zemin oluşturulan uygulamalar halinde yaygınlaştırılmaktadır. Oysa, Avrupa Birliği Türkiye'yi hiçbir zaman tam üyeliğe almayacaktır. Çünkü;

Gümrük Birliği, Avrupa Birliğine üye olmak için verilen ulusal bir ödündür. Ekonomik gücüne ve yönetim sistemine güvenen Avrupa ülkeleri, ortaklıktan elde edecekleri yararları düşünerek gümrüklerini diğer ülkelere açmışlardır. Türkiye, ortaklık haklarını elde etmeden pazarını Avrupa'ya açmıştır. "nimet" i olmayan bir "kulfet" e katlanmış, kendisini de Avrupa için "kulfetsiz nimet" haline getirmiştir. Bu nedenle tam üyeliğe alınmasının gereği ortadan kalkmıştır.

Avrupa büyük boyutlu ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıyadır. Daralan dünya pazarları, şiddetlenen uluslararası rekabet, işsizlik üretimsizlik ve sosyal güvenlik sorunları giderek büyüyen dalgalar halinde Avrupa'yı sarmaktadır. Kendisini ABD ve Japonya'ya karşı korumaya çalışmaktadır. Amacı siyasi birliktir. "Avrupa Birleşik Devletleri" olarak ifade edilen oluşumda Türkiye'nin yeri yoktur. Olması da mümkün değildir.

Türkiye, AB'ye göre sorunları çok daha fazla olan geri bir ülkedir. Böyle bir ülke, Avrupa için "ortak" değil, ancak "pazar" olabilir. % 10'u aşan kronik işsiz oranıyla Avrupa'nın, kalabalık nüfusu ve % 26 işsizi olan Türkiye'yi tam üyeliğe alarak ona serbest dolaşım hakkı tanınması demek, çözmekte yetersiz kaldığı Avrupa işsizliğinin katlanarak artması demektir. Böyle bir gelişme ise AB'nin gözünde "Vienna kapılarında durdurulan" Türklerin Avrupa'yı bu kez "kılıçsız istila" etmesidir.

Türkiye tam üyeliğe kabul edilmesi halinde, temsil haklarının nüfusa göre belirlendiği Avrupa Birliği içinde, Birliğin en etkin birkaç ülkesinden biri olacaktır. Avrupa Parlamentosu'nda 91 milletvekili (Almanya 99, İngiltere ve Fransa 87), Bakanlar Konseyi'nde 10 oy (Almanya, İngiltere ve Fransa 10) ve AB Komisyonu'nda 2 komiser (Almanya, İngiltere ve Fransa 2) ile temsil edilecektir. Yüzyıldır (1923 - 1938 arası hariç) Avrupa'nın yarı - sömürgesi durumunda olan Tür-

kiye, Avrupa'yı yöneten bir ülke haline gelecektir. Kendi ülkelerini "yönetemeyenler" Avrupa'yı "yöneteceklerdir". Böyle bir durum, Avrupalılar için değil kabul etmek gerçek bir "kabus" tur.

Türkiye'nin, tam üye olması halinde, AB'nin yürürlükteki sistemi gereğince, Birliğin "az gelişmiş yörelere yardım fonundan" her yıl yaklaşık 17,5 milyar dolar yardım alması gerekecektir. Böyle bir durum, pazar ve para için 20. yüzyıl içinde milyonlarca insanın öldüğü iki dünya savaşı çıkaran Avrupalıların, "akıllarından bile geçiremeyecekleri" bir gelişmedir.

Avrupalılar Türklere yüzyıllardır ırkçı ve dinci gözlüklerle bakmışlardır. Avrupalılar için Türklerin yaşam tarzları, kültürel gelenekleri ve dini inançları, aynı siyasal oluşum içinde birlikte olunamayacak kadar kendilerinden uzaktır. Bu durum Türkler için de geçerlidir. Avrupa her geçen gün daha fazla kendi içine kapanmakta ve kendini özellikle ABD ve Japonya'ya karşı mücadeleye hazırlamaktadır. Yarıttığı ekonomik – siyasal oluşum içinde Türkiye'nin gerçekten "yeri yoktur."

Türkiye'nin AB'ye hiçbir zaman tam üye yapılmayacağı yargısı, yalnızca yoruma dayalı bir sav değildir. Avrupalılar bunu açıkça söylemekte ve söylemleri yönünde davranarak AB organlarında kararlar almaktadırlar. 1999 Helsinki Zirvesinde Türkiye için alındığı açıkça belli olan şu karar alınmıştı : "AB aday üyeleri, tek tek ve o ülkenin özelliğine göre değerlendirilecektir (Malta'yla birlikte diğer 12 aday ülkenin üye yapılarak üye sayısının 27'ye çıkarılacağı kesinleşmişti); Tam üyelik görüşmeleri başlayınca dek, AB mali katkıda bulunmaz, mali bir yükümlülük altına girmez (diğer aday ülkelerle üyelik görüşmelerine geçiliyor ve mali yardım devreye giriyordu); Aday ülke, kendisinden AB'nin istediği tüm istekleri yerine getirmiş olsa bile, adayın AB içine alınması AB içinde sorun yaratıyorsa, aday AB'ye alınmaz. (sorunlu olan, üye yapılmayacak olan Türkiye'ydi çünkü diğerlerini üye yapacaklarını açıklamışlardı.)

Bu karardan bir yıl sonra, 2000 Aralıkta Nice'de yapılan AB zirvesinde alınan bir başka karar bu kararı tamamlıyor ve şöyle diyordu: "Tam üye sayısı 27'ye çıktığında AB üyelik sayısı dondurulacaktır."²⁹

²⁸ "Avrupa Çıkmazı" Prof.Dr.Erol Manisalı, Otopsi Yayınları 2001, sf. 159

²⁹ "Belge Skandalı" Muammer Elveren – Zeynel Lüle – Uğur Ergen Hüriyet 10.12.2000

AVRUPA BİRLİĞİ: BÜYÜK BİR YANILSAMA MI?

Prof. Dr. Türkel MİNİBAŞ *

Kayıt sırasında oluşan teknik bir arıza nedeniyle bant kayıtlarında ses çözümlemeleri yapılamamıştır. Bu nedenle Sayın Prof. Dr. Türkel MİNİBAŞ'tan ve katılımcılardan özür diliyoruz.

AB TARTIŞMALARINDA TÜRKİYE TARIMININ YERİ VE ÖNEMİ

Prof. Dr. Tayfun ÖZKAYA

AB organları ve Türkiye’de bazı güçler sempozyumun afişinde gösterildiği gibi Türkiye’ye bir örümcek ağı kurmuşlar. Bizim ekonomimizi yok olmaya sürükleyecek politikalar öneriyorlar. Kendileri ürün bazında örneğin buğday için belirli bir yörede dekara şu kadar euro gibi Doğrudan Gelir Desteği (DGD) verdikleri halde Türkiye’ye gelince, bizim üretimimizi kıracağı için ve işlerine geldiği için bizim uyguladığımız tarzda DGD (yani bütün ürünler için arazi bazında ödeme) sistemini destekliyorlar. Kırk yıldır Avrupa Birliği çok büyük desteklerle tarım üretimlerini artırdı ve bir çok üründe kendi kendine yeter hale geldiler. Bu ürünleri dışa satmak için gene maddi destekler verdiler. Bu üretim fazlası artık kendilerine zararlı olmaya başladı. Bu nedenle bu ürünlerin satılabilmesi için gelişmekte olan ülkelerde ve bu arada Türkiye’de de üretimi kısımayı kendileri için yararlı görmekte. Bu nedenle ülkemizde uygulandığı gibi üretimi kısıacak bir DGD uygulamasını desteklemektedirler. Ancak AB’de uygulama böyle değildir. Çifte standart geçerlidir.

Diğer bir konuda özelleştirmelerdir. Bu alanda da örümceğin ağlarını görüyoruz. Katılım ortaklığı belgesinde “özelleştirme süreci tamamlanmalıdır” denmekte. Türkiye’de de bazı kurumların ürettiği belgeler benzer çarpıtmaları yoğunlaştırıyor. Tütün yasası AB’ne uyum gibi sunuluyor. Halbuki örneğin Tekel özelleştirildiğinde bunları alacak olan büyük sigara tekelleri olacaktır. Bu ise monopol oluşumdur. Serbest piyasa ile ilgisi yoktur. AB ise serbest piyasayı yaydığını iddia etmektedir. Ülkemizdeki bugüne kadar ki özelleştirmelerde yerli veya yabancı tekeller hakim olmuşlardır. Serbest piyasa aslında yok edilmiştir. Ancak ülkemizdeki özelleştirme AB’deki büyük çok uluslu firmaların iştahlarını kabarttığı için desteklenmektedir. Bunlar George Orwell’in “1984” adlı romanındaki “gerçek bakanlığı” etkinliklerine benziyor. 1948 yılında yazılan ve 1948’in son iki sayısını değiştirerek 1984’de geçtiği kurgulanan romanda gerçek bakanlığının asıl görevi kamuoyunu kandırmak için yalanlar üretmektir. Romanda sözü edilen “çifte düşünüş” diyalektiğin bozulmuş bir şeklidir. Örneğin “serbest pazarı geliştireceğiz” derken aslında tekelleşme amaçlanmaktadır.

Sempozyum boyunca Türkiye ve AB tarımsal yapıları arasındaki farklar yeterince dile getirildi. Bunlara girmek istemiyorum. Yalnızca AB ülkelerinde kooperatiflerin çok güçlü olduğu ve halen AB’de üreticilere yapılan desteklerin Türkiye’den çok yüksek olduğunu vurgulamamız yararlı olacaktır.

• Ege Üniversitesi Ziraat Fak. Tarım Ekonomisi Bölümü, Bornova-İzmir

AB ve Türkiye’de birçok kişi tarafından kullanılan serbest piyasa terimi de aslında çok kaba bir terimdir ve ancak kısıtlı bir alanda bize bazı şeyler söylemektedir. Tarım alanında zaten serbest bir piyasa yok. Tekeller bir çok şeye hakimdir. Tüketicilerin aldıkları ürün hakkında bilgileri yetersiz. Serbest piyasa teriminin İngilizcesi (free market) adeta özgürlüğü çağırıyor, aslında bir soyutlamadır. Tamamen bir tarafa atılmayacak ancak bu haliyle de insanların dünya’yı algılama güçlerini sakatlayan bir kavramdır. Ancak bu anlamda bir tam rekabet piyasası çok kısıtlı alanlar dışında bulunmamaktadır. Örneğin bir çok üretim için piyasaya giriş çok zordur ve bilerek zorlaştırılmaktadır. Reklamlarla tüketicilerin ürünlerle ilgili gerçek bilgilere ulaşmaları zorlaştırılmaktadır. Devlet iddiaların aksine küçülmemiştir ve güçlüler lehine çalışmaktadır. Örneğin Türkiye’de Tarım Satış Kooperatifleri ile ilgili yeni yasada devletin kooperatiflere yardımı yasaklanırken, bankalara 20 milyar dolar akıtılabilmektedir.

Araştırmalar AB girdiğimizde bu koşullarla çiftçi refahının azalacağını, tarım ürünleri ithalatının daha hızlı artacağını, çay ve muzun tamamen ortadan kalkacağını, hayvancılığın hemen hemen yok olacağını göstermektedir.

AB’nin bize önerdiği politikalar bu yıkımı tersine çevirecek değil , arttıracak politiklardır. Uygulanan DGD politikası hem üretimi kısıtlamakta hem de Tarım Bakanlığını bürosuna hapsederek, yayım, kontrol gibi hizmetleri hiç yapamaz hale getirmektedir. Yunanistan ve İtalya’da tarım bakanlıkları para dağıtan işlevsiz kuruluşlar haline getirilmiştir. Tarıma dayalı kamu işletmelerinin özelleştirilmesi tarımın yıkımını hızlandırmaktadır. Örneğin SEK ve Et-Balık’ın özelleştirilmesi hayvancılığın özellikle doğu’da yıkımını hızlandırmıştır.

Mevcut olan ve AB, Dünya Bankası ve IMF’ nin desteklediği tarım politikaları Türkiye’nin tarımını geliştirmemekte, hele ilerideki bir AB üyeliğine hiç hazırlanmamaktadır. Bize gereken gerçek bir reformdur. Bunun içinde ciddi bir kooperatifleşme, yayım, kontrol, araştırma hizmetlerinin iyileştirilmesi, gerekirse fiyat desteklerinden kaçınılması, tarım ve kırsal alanlara daha yüksek yatırımlar ve kamu işletmelerinin özelleştirilmesinden vazgeçilmesi, bir kısmının kooperatiflere devredilmesi yer almaktadır.

Ancak bütün bunların olabilmesi için Türkiye’nin, finansal serbestleşmenin getirdiği ekonomik krizlerden korunması için gerekli tedbirleri alması gerekmektedir. Bu olmadıkça ülkede bir ekonomi politikasından söz etmek mümkün değildir.

Tarım ürünlerinde mutlak bir serbestleşmeye karşı çıkılmalıdır. Uzun vadede de mutlak bir serbestleşme tarım ürünlerinde karşılıklı yıkıma (mutual destruction) neden olur. AB bizim hayvancılığımızı yok eder. Biz de onların fındık alanlarını yok ederiz. Bu ne ekolojik, ne sosyal, hatta ne ekonomik açıdan savunulabilir bir şey değildir. AB’de uygulanan politikalar da değişmelidir. Oradaki herşey tartışmamız kabul edilmemelidir. Tarım alanında olabildiğince bölgesel yeterlilikler sağlanmalıdır. Karşılıklı yıkıma izin vermemelidir.

Türkiye’deki AB tartışmalarında alternatif bir bloklaşma olarak Çin ve Rusya ileri sürülmektedir. Çin’in izlediği politika dikkatle izlenmelidir. Sosyalist bir çizgi izlediği sanılmamalıdır. Çin ekonomik olarak Amerika’nın istediği bir yönde gitmektedir. Ayrıca Çin ve Rusya bir ekonomik blok oluşturacaklarını da söylemektedirler. Çin Afganistan olayında ABD’yi destekledi. Komşu Sincan-Uygur Bölgesindeki müslümanları, Uygurları baskı altına almak için bu yolu izledi. Kendisinin de Sincan’daki Tarım Bölgesinden petrolü Şangay’a akıtmak projesi vardır.

Sempozyumda ileri sürülen bir görüş var. Bu da Türkiye’de organik tarımın geliştirilmesinin zorunlu olduğudur. Ancak bunu ileri sürenlerin aynı zamanda AB’nin Türkiye’deki hayvancılığı öldürmesine karşı çıkmaları ve hayvancılığı geliştirecek perpektiflerinin olması gerekir. Çünkü organik tarımın uygulanması için hayvancılığın Türkiye’nin her yerinde yapıyor olması lazım. Tanım olarak organik tarım bunu gerektirir.

Sempozyumda ileri sürülen ve kısmen doğru olan bir görüş de AB’nin daha önce yoğun olarak uyguladığı ve halen tamamen bırakmadığı fiyat desteklemelerine Türkiye’nin devam etmesi (en azından bir süre) ve ancak bu şekilde Türkiye’nin daha önce AB’nin yaptığı gibi tarımını geliştirebileceğidir. Fiyat desteklerinin bazı alanlarda olmasına itiraz etmenin anlamı yoktur. Ancak AB’nin başardığı bu politikanın Türkiye tarafından aynen uygulanması mümkün görülmemektedir. Zaten bu politika yetersiz de olsa Türkiye’de uygulanmıştır ve başarıların yanında bazı alanlarda ürün fazlalıkları ve bazı alanlarda noksanlıklarına yol açmıştır. Şimdi vurgu daha ziyade tarımın dönüştürülmesine yapılmalıdır. Bu da örneğin etkili bir kooperatifleşme politikasını vb. gerektirir. Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri geliştirilirken, Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatifleri gerçekten özerkleştirilmelidir. Şimdi yapılan ise özerkleşme değil özelleştirmedir. Tarih aynen tekrar etmez. Bambaşka koşullarda AB’de iyi sonuç veren politikaları aynen uygulamak mümkün değildir.

TARTIŞMA

BAŞKAN : Bildiri sahiplerine teşekkür ediyoruz. Şimdi tartışma bölümüne geçebiliriz. Sorularınızı alalım lütfen..

SORU : Gümrük Birliği Anlaşması hakkında ne düşünüyorsunuz ? 1838'de İngiltere'nin o zaman sefiri gelmiş büyük Reşit Paşa'ya, efendim bizim Manchester fabrikalarında ürettiğimiz malları siz gümrükle alsanız demiş. Bizimkiler de peki demişler. Almanya'ya gitmiş, Fransa'ya gitmiş, İtalya'ya gitmiş hiçbirisi kabul etmemiş, ama bizim Osmanlı kabul etmiş. Şimdi Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni adlı kitabında, çok haklı olarak, bu anlaşmanın, yani İngiliz-Osmanlı Ticaret Antlaşmasını, Osmanlı İmparatorluğu'nun boynuna geçirilmiş bir idam fermanı olarak değerlendiriyor. Eğer bu değerlendirme doğruysa ki, ben buna inanıyorum, Osmanlı bunun için batmıştır, 1995'te imzalandı, Çiller döneminde imzalandı, bu Gümrük Birliği Antlaşması da, Türkiye'nin boynuna geçirilmiş bir idam fermanıdır. Buna ne yapacağız bir. İkincisi, kapitalizm insanlık için bir almyazısı mıdır, nasıl kurtulacağız? Düşüncelerini rica ediyorum.

SORU : Adım Mustafa Kartaloğlu: Emekli ziraat mühendisiyim. Bu Irak meselesi, bu Amerika'nın sadece petrol, Saddam meselesi olmadığını ben düşünüyorum. Sadece çıkar meselesi. Petrol olduğu söyleniyor bütün yorumcular tarafından, ben de öyle düşünüyorum. Siz nasıl değerlendiriyorsunuz? Teşekkür ediyorum.

PROF. DR. TÜRKEL MİNİBAŞ : İsterseniz ben hepsini tam kaçırmadan cevap vereyim. Birincisi şu: Gümrük Birliğinden çıkmaktan başlayalım isterseniz. Tren kaçtı derken, ilk başta bir tanımlama yaptım kendimle ilgili, beklenen cevapları vermek çok önemli değil benim için. Çünkü beklenen cevaplar şu olabilir: Biz o Gümrük Birliğini yırtar atarız, IMF'yi yakarız, topraklarımıza sokmayız, herkes de çok mutlu ve mesut olur. Ama bir de gerçek var. Siz bir anlaşmanın altına imza atmışsınız, o anlaşmalardan çıkmamanın da kuralları var. Yani anlaşmalar, öyle evliliklerden bile istediğiniz zaman boşanamazsınız, haklı nedenler ileri sürmeniz lazım. Uluslararası anlaşmalardan da benim ülkemizin çıkarlarına artık aykırı, hadi bana eyvallah diyemiyorsunuz, çünkü onun müeyyidelerini önünüze koyuyor. Daha da önemlisi, eğer siz bir ülke olarak, diğer milyar veya birbuçukar milyar dolarlık kredi dilimleriyle nefes alır hale gelmişseniz, zaten böyle bir talebiniz de olamaz. Ama o zaman başka bir şey yapmanız lazım. Hiçbir şey çözümsüz değil. Yani gayya kuyusuna düştük de çıkamayacağız diye böyle bir şey söz konusu değil tabii ki. Ama ben şunu söyledim: Zaten Gümrük Birliği diye bir anlaşmayı imzalamamıza gerek yoktu ve böyle bir süreç de yoktu. Avrupa'daki iki tane aday ülkeyle -şimdi adla-

rını unuttuğum- yapılmıştır. Avrupa'daki üyelik süreçlerinde, illa bir Gümrük Birliği Anlaşması imzalaması gerekmiyordu Türkiye'nin. Ama bu tamamen siyasi nedenlerle Türkiye'nin gündemine getirildi. Artı Uruguay raundu gereğince zaten 2000 itibariyle gümrükler artık gidiyordu. Onun için gümrükleri ben kaldıracığım, koyacağım. Bu yaşanan konjonktürel dönemlere göre de değişir zaten. Ülkelerin tabii ki özgürlükleri vardır. Eğer öyle hükümetleri varsa. Bir de hükümetinize bağlı, yani burada bizim söylememizle ilişkili bir şey değil bu.

Kapitalizmin alınyazısı olup olmamasına gelince, alınyazısı olduğuna inanmıyorum. Yani insan biraz da o yazıyı kendisi herhalde yazar. Ama dönüp gerinize baktığımız zaman, o yazıyı siz yaza yaza gelmişsiniz. Yani tarım alet makinaları için kredi alarak borçlanmaya başlamışsınız, yol yapımı için borçlanmaya başlamışsınız ve bu buğday üreterek, buğday satıp, ondan sonra traktörün parası dünyanın hiçbir yerinde ödenmez. Çünkü her zaman için altın kuraldır, tarım ürünlerinin fiyatları, sanayi ürünlerinin fiyatlarının altındadır. Bu, iki iki daha dört. Dolayısıyla bu yolla zengin olmanız ve dış açıklarınızı kapamanız söz konusu değildir.

Alınyazısı haline kendi kendinizi getiriyorsanız, başta da bir tanımlama yaptım, yani yanılısana, yani sizin siyasetçileriniz, sizi yönetenler böyle kabul ediyorlarsa, o zaman zaten durumunuz çok vahim.

Doğrusunu söylemek gerekirse, ben Hamit Beyin projesinin çok parlak bir proje olduğunu, keşke her yerde benzer projeler üretilse. Ama aynı zamanda yerellik, çok da tehlike içeren şeylerdir. Yerellik, şimdi Türkiye'de şöyle bir hastalık var: 12 Eylül'ü yaşadığı için yeşil olan her şeye düşman zaten. Ve zannediyor ki, yeşil elbiseli olmayan herkes doğru yapar. Sivillik tartışması var bir de. Her sivil gördüğümüz ne kadar sivildir, her yerel zannettiğiniz ne kadar o ülkenin çıkarları doğrultusundadır. Bir de ülkelerin ulusal çıkarları var. Yerellik de hemşehri ilişkileri vardır, akrabalık ilişkileri vardır, bunların ortak çıkarları vardır, bu hem olumlu bir şeydir yaratmanızda projenizi, ama aynı zamanda orayı yönetmek size dezavantajlar doğurabilir. Onun için çok dikkatli olmak gerekir. Çok yakında, işte yerellikten yetişmiş bir başbakanımız olacak. Şimdi yerellik deyince, bakıyorsunuz ama eğer ülkeyi de kent yönetme mantığıyla yönetirse vay halimize diyebilirsiniz. Onun için bunlara ben o yörelerin özellikleri doğrultusunda değerlendirilmesi gerektiğini ve bunun bir şablon model olabileceğini, ama bu modellerin çeşitli bölgeler tarafından benimsenmesi gerektiğini de savunuyorum. Yani atıyorum, Urfa'da o model uygulanamayabilir, ama Gana'da uygulanabilir. Onun için de Dünya Bankası çok ilginç bir şekilde izlemiştir, doğrudur. Ama bu projelerin desteklenmesinden de yanayım. Kendi adıma şunu söyleyeyim: Bu toplantı sonrasında sizinle olan iletişimimin sürmesini isterim. Çünkü son görevim Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin ikinci başkanı olarak kırsal alan projelerinde daha önce de, vali kaymakamlarla çalış-

tım. Ama böyle bir projeyi sizden öğrenip, başka yerlere de aktarılmasını isterim. Ona başkan karar verir, ben karar veremem.

Son sözüm Irak olması lazım. Mustafa Beye cevap vermek istiyorum. Belki gereksiz yere diğer alanlarda kaldığım için Irak konusu boğta kalmıştı. Çünkü bu sefer savaş kaynakların paylaşımı savaşı. Kaynakların paylaşılmasında, yani enerji, maden, sadece özelleştirmekle olmaz, kaynakların yeterince kullanılmadığı, rezervlerin hala bol olduğu alanlara girmek gerekir. Zaten 11 Eylül'ü kapitalizmin bu kadar büyük bir canhıraşça kullanması, iyi bir araçtı. Bu neden... Çünkü terör; nerede, kimin, ne zaman çıkardığı bilinmeyen bir bela. Dolayısıyla her yerde savaşabilirsiniz. Savaş hinterlandınız çok geniş. Ama daha önce bir şey olmuştu, o da petrol boru hattı projesi değiştirilmişti, bir ikinci petrol boru hattı projesi yukarıdan, Rusya'dan Afganistan üzerinden aşağı Hint Okyanusu'na gelen bir proje yapılmıştı. Dolayısıyla o hattın temizlenmesi gerekiyordu. Kimse de, yani bana bu salondakiler dahil olmak üzere Taliban'a karşı olan bir şeye tepki duymalarına dünyanın çok fazla söz konusu değil, duymadılar da zaten. Çünkü gericiydi, bizim için çok vahşetti, onun için de Taliban meselesine pek karışmadık. Ama bu oradan başlayan temizlik hareketi, Irak. Şimdi yalnız Irak konusu, orada biraz hikaye karışık, çünkü Irak'ın petrol rezervleri çok zengin, kullanılabilir rezervleri var ve buradan savaş inşallah olmaz, ama böyle olacağını tahmin ediyorum. Yukarı doğru kayacak. Yani ben tahmin etmiyorum da, makaleler öyle diyor daha doğrusu. Hazar çevresi, Kafkasya'yı da çevreleyen bir alanda bu savaşlar yaşanacak. Ama bu bir atari savaşı, Körfez Savaşında olduğu gibi olmayacak, çünkü bu bir kaynak savaşı. Su, doğalgaz ve petrol üzerinde geçecek. Türkiye'nin de ben daha sonrakine ulaşamadım, bilen varsa ne olur beni bilgilendirsin, son Su Raporu 1993 Dışişleri Bakanlığı tarihlidir ve bu raporda Türkiye'nin güneydoğu sınırı tamamen su sorunları yüzünden Suriye ile problemlidir, Irak'la problemlidir. Dolayısıyla her an bir savaşın içinde kendini bulması söz konusudur. Dolayısıyla da böyle bir savaşın kimse artık çocuklar bile inanmıyor zaten nükleer silahlar vardı da, ... bunun bir kaynak savaşı olacağını biliyoruz. Ama tabii ki sonuna kadar çıkmaması için hepimiz birey olarak mücadele etmemiz lazım. Çünkü bu aynı zamanda bizim de sonumuz olur.

Bir arkadaşımız IMF ve AB'ye uyum açısından bir çelişki değil mi diye bir soru sordu. Zaten öyle bir çelişkinin olduğunu ben konuşmamda da ifade etmeye çalıştım. Tütün Kanunu çıkartılırken hatırlayacaksınız özellikle IMF'nin niyet mektuplarına girmesi ve sürekli gündemde tutulmasıyla iç politikada oldukça tartışılarak çıkartılmış bir yasa olduğunu IMF dediğinde, bu IMF'nin ne kadar isteği doğrultusunda, bunda ne kadar bürokratların payı var, bunu bilemiyorum, ama IMF isteği diye sunulduğunda ve IMF isteğinde de temel amaç Hazine'ye yükü açısından bakıldığında, sonuçta da yasa bir Bakan yemesine rağmen hatırlayınız, Yüksel Ya-

lova bu nedenle istifa etmişti Özelleştirme'den sorumlu Bakanken, Tekel ona bağlıyken, Tütün Kanunu tartışmasıyla. Yüksel Yalova'nın hazırladığı taslakta tütün üretimi varken, daha sonra sayın Kemal Derviş'in müdahalesiyle üretimin ortadan kaldırılması sonucunda, Yasa'daki üretim faktörünün tamamıyla ortadan kaldırılması ki, bu net bir ifade, Yasa çıkınca dolayısıyla IMF-Hazine ilişkisi diyerek, böyle bir yasanın çıktığını varsaymak zorundayız diye düşünüyorum. Üretim sınırlamasının olmadığı yerde de AB'ye uyumdan bahsetmek çok da mümkün değil. Dolayısıyla böyle bir çelişki var. Bence bir çelişki, ama var.

Sayın Hamit Genç bir soru sordu. Hamit Genç'le daha önce biz bu konuları tartıştık. Şu anda kendisi yok salonda. Bu Tütün Kanunu tartışıldığı dönemde, salonda bulunan hocalarımızın da katkılarıyla biz zaman zaman ülkenin değişik yörelerinde Tütün Kanunu tartıştık. Bu tartışmalardan bir tanesi de Bafra'da yapıldı. Ve o dönemde biz sayın Genç'le de görüşme, tanışma fırsatı bulmuştuk. Bu tartışmalarda Tütün Kanunu'nun bu haliyle çıkması durumunda, bunun doğuracağı sıkıntılar, özellikle sektördeki tekelleşme ki, biraz önce aynı konuda Tayfun Hocanın da bir sorusu olmuştu. Sektördeki varolan tekelleşmenin daha da somutlaşacağı ve önlenemez olacağı noktasından hareket etmiştik. Bafra önemli bir tütün üreticisi şehir. O yüzden Bafra seçilmişti. Bafra'da Tekel'in dışında alım yapan 4 tane özel sektör firması vardı. Ve bu firmalar aynı fiyatlarla tütün almakta, aynı politikaları izleyerek, aynı ödeme planını izleyerek tütün almakta olan firmalardı. Yine fiilen çalıştığımız dönemlerde biz orada Tekel'in izlediği fiyat politikasıyla ne kadar belirleyici olduğunu fiilen bilen insanlar olarak tartışmaya girmiştik. Ancak tartışma, statükoyu koruyanlar ya da bir gazetenin o günkü ifadesiyle, işte Mümtaz Soysal ve onun gibi düşünenler diye ifade edilmişti. Hamit Bey ve onun gibi düşünenler de karşı görüşte diye sunulmuştu. Pazar günü bu panel yapıldığımda, Cumartesi günü de karşı miting tertiplenmişti. 50 kişinin katıldığı o mitingde dağıtılan bildiriye, daha sonra bizler imza koyarak aynı gazeteye göndermiştik çünkü. Söylediğimiz şeyler ortak şeylerdi. Burada Tekel'i savunmak değil, ama Tekel'in piyasalardaki varlığını, özellikle tekelleşme, ulusal tekel bağlamıyla, uluslararası tekel bağlamında baktığımızda, Tekel'in fonksiyonunu görmek zorundayız. Biz hareket noktamızı, sadece Tekel'in tütün stokları diye bakarsak ki, öyle sunuluyor kamuoyuna. Bu stoklar bir gerçek. Bu stoklardaki politikacı payı da bir gerçek. Popülizm uygulamaları da bir gerçek. 94 senesinde kota uygulamasıyla 178 milyon kiloya düşen ülke üretim miktarı, 97'de kotanın kaldırılmasıyla dönemin iktidarında 300 milyon kilonun üzerine çıkmıştır. Yani bu gerçekleri yok sayarak hareket edemeyiz. Bunlar gerçek.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN PROF. DR. BİRGÜL AYMAN GÜLER : Yarım saatlik bir sarkmamız var, ama bizden kaynaklanmadı, siyasetçilerden kaynaklandı. Çok netti bütün konuşmacıların söyledikleri, doğrusu o yüzden bir genel toparlama gibi ağır bir görevden kurtarmış oldular beni. Yalnızca bir iki noktaya temas ederek ben bu oturumu kapatmak istiyorum.

Dünya Bankası'ndan Türkiye'nin aldığı toplam kredi 170. İlk krediyi 1950 yılında aldık. Böyle 10'ar yıllık dönemler halinde bakarsanız, en fazla kredi anlaşması yapılan tarihler 1980'li yıllar olmuş. 61 tane anlaşma yapılmış. 90'lı yıllarda yapılan kredi anlaşması sayısı 34'te kalmış. Dünya Bankası'nın etkisi Türkiye üzerinde hafifliyor değil. İlginç bir şey var, 1980'li yıllarda Dünya Bankası çok önde, IMF'nin 1984'te stand-by'ı var, öyle pek stand-by falan da yok. AB'nin adı hiç anılmıyor gibi bir şey. Ama 90'lı yıllarda işler çok değişti. 90'lı yıllarda Türkiye'nin üzerinde beş uluslar arası örgütün neredeyse birbirleriyle eşdeğerde etkisi ortaya çıktı. bunlardan bir tanesi IMF, 94 stand-by, 99 stand-by, 2002 stand-by, üst üste IMF'nin etkisi biliniyor.

Dünya Bankası'yla anlaşmalar zaten devam ediyordu. OECD hep böyle raporlar verirdi, ama OECD'nin regülasyon reformları adını verdiği devlet reformunu konu alan araştırmaları müsteşar yardımcılığı düzeyinde götürüldüğü için midir nedir bu kez, son derece etkili hale gelmeye başladı. Dünya Ticaret Örgütü, 1995 yılında doğar doğmaz o GAP mirasıyla beraber Türkiye'nin üzerinde inanılmaz etkiler yaratan örgüt oldu. Ve Avrupa Birliği beşinci unsur olarak 89 Helsinki üyelik başvurusuyla başlamak üzere Gümrük Birliği Anlaşması, Katılım Ortaklığı Belgesi, her yıl Aralık ayında gelen Türkiye İlerleme Raporlarıyla, Türkiye'nin yönetim sistemi üzerinde birebir etkili oldu. 90'lı yıllarında günümüzün özelliklerinden bir tanesi bu. Beş farklı uluslararası odaktan birbirleriyle kesin olarak eşgüdümlü aynı doğrultuda etki.

Avrupa Birliği Katılım Ortaklığı Belgesi'ni okursunuz, IMF ile yapılan telekomünikasyon anlaşmaları, tarım anlaşmalarının hızlandırılması, Dünya Bankası'nın herhangi bir kredi anlaşmasını okursunuz, AB standartları ile IMF'nin niyet mektubunda belirtilen uluslar arası standartlar der. Hele AB tümüyle Türkiye'den beklentileri, neredeyse IMF'yi tatmin edin, Dünya Bankası'nı tatmin edin şartlarına bağlar. Dolayısıyla çok önemli bir sonuç kısa yoldan, kestirmeden. IMF ve Dünya Bankası'na karşıyım, ama AB'ye hayır. Bu yok, bu çelişkidir. AB ve IMF, Dünya Bankası'nın hedefleri, aynı hedeflerdir.

Bir ikinci, çok kısaca değinmek istediğim nokta şu: Buradaki konuşmalar gösterdi

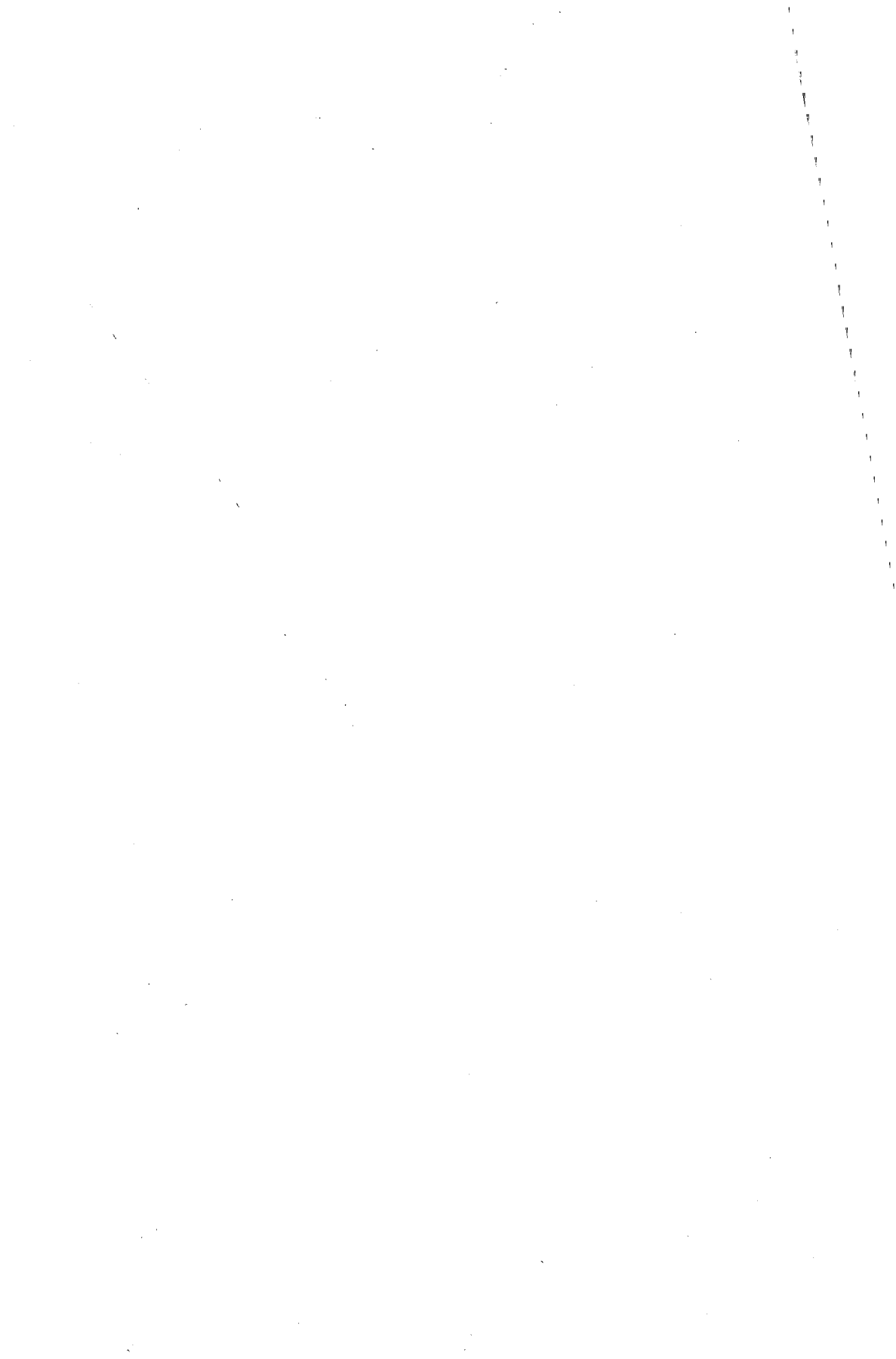
ki; neoliberal yapılanma ülkemiz üzerinde bir çağdaş sömürgeleşme etkisi yaratıyor. Biz bugün vardığımız nokta itibariyle iki büyük yeni noktayı yaşıyoruz. Birisi Türkiye'nin ulusal davalarını artık savunamaz hale gelişidir. Türkiye, Kıbrıs gibi, Ege Denizi gibi, Güneydoğu Kürt sorunu gibi, Ermeni meselesi gibi, azınlıklar sorunu gibi beş konuda doğrudan doğruya ulusal nitelikteki bu çıkar alanlarından kendini savunamaz hale gelmiştir. Bu çok kritik bir tarihi dönemdir.

İkincisi, Türkiye yeni bir yapıya itilmektedir. Bu itilişin anahtarı, artık sektör sektör neoliberal yapılanma değildir. O dönem kapandı. Tarım sektöründe liberalizasyon, eğitim sektöründe özelleşme, sağlık sektöründe ticarileşme, öyle yürüdü 20 yıl boyunca ve çok da güzel çalıştı. Bütün uzman kurumlar sektör sektör gelişmeleri incelediler, artık böyle çalışamayız.

Şimdi sektör sektör değil, yapısal uyarlamalar, devleti topyekun reforme etmeye döndü. Çok önemli dört noktada devlet yapısına müdahale var. Bunlardan bir tanesi yerel yönetim reformlarıdır, tehlikelidir. İkincisi, personel reformudur, son derece tehlikelidir. Üçüncüsü, bütçe ve muhasebe sisteminin değiştirilmesidir. Türkiye'yi uluslararası standartlar adı altında, küresel denetim şirketlerinin saydam biçimde denetimine açacaktır. 2002 yılındaki pilot uygulamalardan sonra 2003'te başlayacak iş. Nihayet dördüncüsü, üst kurul sisteminde yaşadığımız yaygınlaşmadır. Üst kurul sistemi, Türkiye'yi yapısal bir biçimde küresel piyasalara bağlıyor. Devlet örgütlenmesini Ankara'ya bağlamak yerine, siyasi mekanizmaya bağlamak yerine, küresel mekanizmalara bağlıyor. Bu dört temel reform alanının iki sözcüğü vardır; yönetim (governance), öbürü (subsidiarity) yerindenlik ilkesi. Üst kurul, bütçe muhasebe sistemindeki saydamlaşma, personel reformu ve yerel yönetim reformu, Türk devlet örgütlenmesini, yönetim ilkesine göre ve federalizmi öngören, subsidiarity ilkesine göre yeniden inşa ediyor. Şimdi önümüzdeki görev, sektör sektör, parça parça kurulan bu noktayı, bir bütün olarak görmek ve sektör toplum örgütlenmelerinin birlikte güçlü platformlar halinde bu gelişmeleri analiz etmeleridir. Bunlara karşı geliştirilmesi gereken direnci geliştirmektir. Son derece önemli bir görev olduğu kanısındayım.

Ve bir öneri: ZMO böylesine etkili toplantıları, ben özellikle son yıllarda izliyorum, her yıl da izliyorum, önümüzdeki yıl hazırlıkları devlet reformu üzerine olsa ne kadar güzel olur diyorum. Bu oturumu izninizle kapatıyorum ve sonuç bildirgesi için Gökhan Günaydın arkadaşımı kürsüye davet ediyorum.

SONUÇ BİLDİRGESİ

TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE TARIM SEKTÖRÜNÜN YERİ VE ÖNEMİ

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne olası üyeliğine ilişkin tartışmalar, uzun süredir kamuoyunun gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Buna karşılık sözü edilen tartışmalarda, tarım sektöründen hemen hiç söz edilmemesi dikkat çekicidir. Oysa, farklı nitelik ve niceliklerde olmakla birlikte, kırsal yaşam ve tarım, hem Avrupa Birliği'nin hem de Türkiye'nin sosyo-ekonomik ve siyasal yaşamının önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Bu alanda yaşanan bilgi eksikliği, ülkemiz siyasal zemininde manipülasyonlara açık bir yapı oluşturmuştur. Bu yapı içerisinde çok farklı kesimler, kendi çıkarları doğrultusunda çeşitli faaliyetler gerçekleştirmektedirler. Türkiye köylüsünün ve tarım-cısının hak ve çıkarlarını korumakla görevli olan ve bu amaçla tarım alanında faaliyet gösteren demokratik kitle örgütleri, üretici birlikleri, dernekler ve vakıflar olarak bizler, ortak tutumumuzu yansıtmak üzere, aşağıdaki açıklamayı yapmayı gerekli görüyoruz.

Avrupa Birliği, 1960'lı yılların başından beri tarımına ve kırsal yaşamına büyük önem vermiş, her türlü mekanizmayı kullanarak sektörü desteklemiştir. Günümüzde halen, Avrupa Birliği bütçesinin yarıya yakını tarım için harcanmakta, 80.000 sayfalık AB mevzuatının yine yarısı tarım ile ilgili bulunmaktadır.

Buna karşılık, AB'nin 40 yıllık Ortak Tarım Politikası uygulamaları sonucunda elde ettiği başarılar, AB'nin hedef ve politikalarında çeşitli değişiklikler meydana getirmiştir. Ekolojisinin Birlik içerisinde üretilmesine izin verdiği hemen tüm ürünlerde kendine yeterliliği yakalayıp stok fazlası için dış pazar arayışında bulunan AB, sosyolojisi içinde tarım ile uğraşanların oranını % 5 düzeyine indirmiştir. Aynı şekilde, tarımsal altyapı sorunlarını çözen AB, düşük maliyet – yüksek verimlilik temelinde, tarım – sanayi entegrasyonunu da kurmuştur. Bu bağlamda, AB tarım politikaları artık yukarıda sözü edilen yapının gereksinimlerine uygun olarak kurgulanmaktadır.

Oysa Türkiye tarımı, henüz temel altyapı sorunlarını çözememiş durumdadır. İşletmeleri parçalı, başta su ve gübre olmak üzere girdi kullanımını sorunlu, tarımına mekanizasyonu ve teknolojiyi yeterli derecede sokamamış olan Türkiye'de, halkın % 39'u tarım alanında istihdam edilmektedir. Kırsal alanında yoksulluğun hakim

olduğu ülkemiz, üretim cephesinde yaşanan sorunlar nedeniyle, başta hayvancılık olmak üzere tarımın birçok alt sektöründe kendine yeterli durumunu yitirmektedir.

AB ve Türkiye'nin tarımsal yapılarının ve kırsal sosyolojisinin bu kadar farklı oluşu, aynı politikaların taraflardan birisi için olumlu, diğeri için ise olumsuz sonuçlar üretmesi durumunu ortaya çıkarmaktadır. Nitekim olası AB üyeliğine ilişkin yapılan projeksiyonlar, Türkiye'nin hayvansal ve bitkisel üretim deseninin önemli bir bölümünün, üyelik sonrası ortak pazarda rekabet edemeyerek çökeceğine işaret etmektedir.

Tarımsal ve kırsal sosyolojisi geri kalmış özellikler gösteren İrlanda'nın 1973, Yunanistan'ın 1981 ve Portekiz'in 1986 yıllarında gerçekleşen üyelikleri sonrası, önemli gelişmeler gösterdikleri doğrudur. Ancak AB'nin halen müzakere tarihi almış 12 aday ülke ile yürüttüğü genişleme görüşmeleri süreci, AB'nin bu alandaki politikalarını değiştirdiği ve aday ülkelere kaynak aktarmaya hevesli olmadığını ortaya koymaktadır. O halde şu soru, yaşamsal bir önem kazanmaktadır: AB genişleme süreci halen ekonomik ağırlığını korumakta mıdır, ya da artık merkez – çekirdek yapı etrafında siyasi bir genişlemeye mi odaklanmaktadır ?

Bilindiği üzere, tam üyelik için, genişleme sürecinde aday ülkelere 10'una 2004, Bulgaristan ve Romanya'ya ise 2007 tarihi verilmektedir. Henüz müzakere tarihi bile alamamış ve bunun için 2005 yılından söz edilen ülkemizin olası üyeliği için, bu çerçevede, önünde en az 10 yıla yakın bir sürenin bulunduğunu tahmin etmek zor değildir.

Aşağıda imzaları olan bizler, Türkiye'nin yükünü çeken ancak giderek yoksulluğu derinleşen Türkiye köylüsünün, AB üyeliği ile bir ağır darbe daha almasına karşı duruyoruz. Bu nedenle Hükümetten, AB olası üyelik tarihinden önce, Türkiye tarımını AB ile rekabet edebilir bir yapıya ulaştırmak için hangi plan ve programa sahip olduğunu soruyoruz.

Acil Eylem Planı ve Hükümet Programı'nda öngörülen politikaların, bırakın sektörü geliştirmeyi, mevcut yapıyı da geriye götüreceği endişesini taşıyoruz. Dünyanın "en liberal" ülkesi olan ABD bile çıkarttığı Çiftlik Yasası ile gelecek 10 yıl içinde tarımına ilave 70 milyar dolar kaynak aktarma kararı alırken; Avrupa birliği müdahaleci tarım politikalarını, kaydettiği tüm gelişmelere rağmen korurken, Türkiye tarımını liberalize edeceğini, tüm tarımsal KİT'leri özelleştireceğini söyleyen Hükümet Programı'nın tarımla ilgili bölümleri, gelecek için duyduğumuz kaygıların temelini oluşturmaktadır.

Bu nedenle, AB mevzuat uyum çalışmaları ile Dünya Bankası – IMF politikaları arasında sıkışmış Türkiye'nin, ulusal çıkarlarını koruyucu düzenlemelere bir an evvel geçmesini bekliyoruz. “Uyum Yasaları” adı altında kamuoyuna sunulan Şeker ve Tütün yasalarının, AB mevzuatı ile uyumlu olmadığını Brüksel bile söylemektedir. O halde Türkiye köylüsünün yaşamını çokuluslu şirketlerin insafına terk eden bu yasaların bir an evvel değiştirilmesi gerekir. Hayvansal ve bitkisel üretim yapılarının, verimlilik ve rekabet düzeyini radikal bir şekilde yükseltilmesine odaklı politikalar, ancak kamu karışmacılığı temelinde yürütülebilir. Bu yapının gecikmeksizin kurulması gerekir.

Bunlar yapılmadan gerçekleştirilecek bir AB üyeliği, Türkiye tarımı ve köylüsüm için yıkım getirecektir. Tarım örgütleri olarak bizler, bu sürecin ülkemiz çıkarları doğrultusunda geliştirilmesi için her türlü çalışmayı yapacağımız ve tüm manipülasyon girişimlerine karşın uzmanlık alanlarımızda kamuoyunu aydınlatacağımıza söz veriyoruz.

Ziraat Mühendisleri ODASI / Türkiye Ziraat Odaları Birliği /

Tek Gıda İş Sendikası / Tarım Orkam Sen / Tarım Ekonomisi Derneği /

Tütün Ekserleri Derneği / Targev Vakfı / Türkiye Tarımcılar Vakfı /

Besd Bir / Tarmak Bir / Ege Çiftçiler Birliği /

Veteriner Sağlık Teknisyenleri Derneği /

Türkiye Sulama Kooperatifleri Merkez Birliği /Köy Koop Merkez Birliği

